

**ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ
ЗБІРНИК**

4

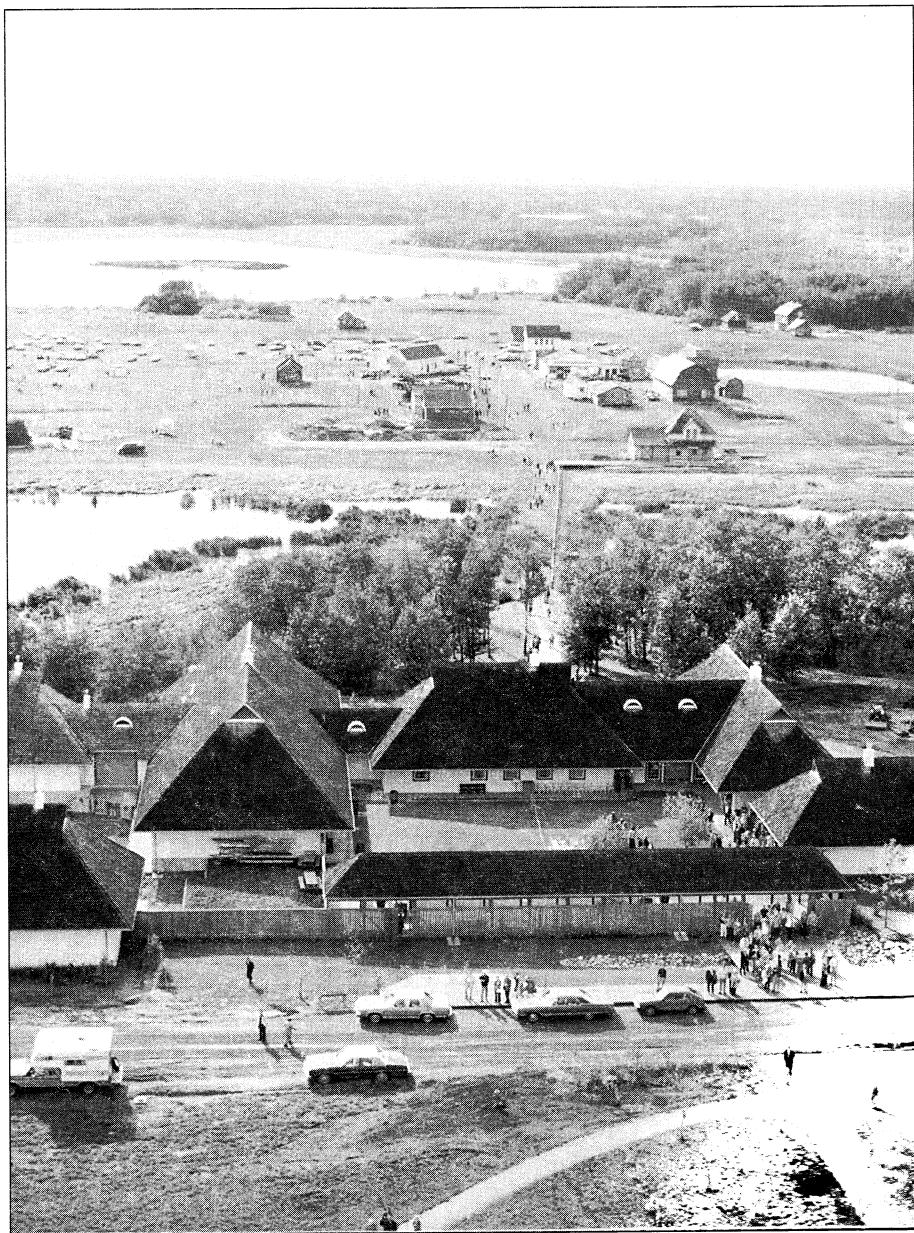
**ЕДМОНТОН
2000**

ЗАХІДНОКАНАДСЬКИЙ
ЗБІРНИК – 4

17. IX. 2004

Вн. дру Вікторіві
Шенському, на стільки зустріч
з побажаннями успіхів у
нашій справі на користь
України -

Оля, Маро Саварин
Координатор

Село спадщини української культури

КАНАДСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

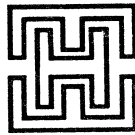
ім. Т. ШЕВЧЕНКА

Том XXXVIII

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Упорядкував Яр Славутич

Едмонтон

2000

COLLECTED PAPERS
on
Ukrainian Settlers in Western Canada

PART FOUR

Compiled and edited
by
Yar Slavutych
Assisted by Nadiya Soroka

Координатор Петро Саварин
Комп'ютерний укладач Маркіян Ковалюк
Коректори Валерій Полковський та Ольга Саварин

The publication of this book was made possible, in part, through the grants provided by Alberta Ukrainian Commemorative Society, Alberta Historical Foundation and Edmonton Council of Friends of Ukrainian National Republic.

ISBN 0-9688187-1-4 (hard cover)

Published by
The Shevchenko Scientific Society in Canada

Надруковано в Канаді

ВИРОЩУВАННЯ ЄВШАН-ЗІЛЛЯ:

Село спадщини української культури, 1971–2000 рр.*

Один із найбільш відомих музеїв української громади в Канаді й поза нею — це Село спадщини української культури. Незабаром цей музей відзначатиме 30-річчя свого існування. Він розвинувся за досить унікальних обставин: то як громадський, то як державний музей. Тепер він залежить і від громади, і від держави. Подаємо тут відомості про його розвиток.

Музей засновано в листопаді 1971 р. нащадками першого періоду переселенців до Альберти. Це був час значних політичних змін у канадському суспільстві. На початку 1970 р., після багатьох виступів різних етнічних груп проти політики дво-мовності та двокультурності в Канаді, уряд прем'єра міністра Трудо оголосив новий політичний напрям для канадців і видав закон про багатокультурність Канади. За прикладом федерального уряду провінції також змінили свою політику щодо етнічних меншостей, навіть уперше створюючи на своїх територіях окремі міністерства культури.¹ Тому раптово з'явилися всілякі проєкти з ініціативи етнічних меншостей Канади, які мали б підтвердити й підкреслити їхній вклад у розвиток Канади. Можна вважати проєкт Села української культурної спадщини такою спробою.

Спочатку музей існував на громадських засадах. Ініціативний комітет у складі п'ятьох осіб (Василь Гавреляк — голова, д-р М. Снігурович — заступник голови, о. М. Крищук — писар, о. М. Сопуляк і Ф. Лакуста — члени)² оформив перший концепт проєкту і ухвалив, що він мав би мати вигляд музею.³ Проєкт і

---

* Автор вдячний п. Петрові Саваринові за доступ до його приватного архіву і покійному Романові Осташевському за його повчання.

¹ Наприклад, Province of Alberta. *Position Paper No. 7, Alberta's Cultural Heritage*. Queen's Printer, 1972.

² Ostashewsky, Roman. "A Report On The Development And Operation Of The Village". *Second Meeting of the Advisory Board for the Ukrainian Cultural Heritage*, December 5, 1977; Саварин, Петро. «Про село української культурної спадщини», *Українські вісті*, ч. 30-31, 1978 р.

³ "Ukrainian Heritage and Cultural Society," Edmonton, 1969.

Товариство було зареєстроване під назвою «Ukrainian Cultural Heritage Village Society/Товариство села української культурної спадщини».

До Товариства включалися багато людей третього й четвертого покоління українців Канади, які ставили собі за мету зберегти цінності матеріальної культури своїх предків у Канаді. У той час в Альберті відбувся великий економічний «бум», який швидко вплинув на життя українських поселень на схід від міста Едмонтону. Цей район був не з багатших у провінції Альберти, малорозвинутий до такої міри, що, наприклад, через головні ріки району не були зведені мости, переважно сполучали лише пороми. Тому багато з матеріальної культури ранніх українських переселенців залишилося непорушеним до 1960 років. Але, коли провінція раптово розбагатіла від буму 1970 років, провінційний уряд уклав багато грошей у розвиток сільських поселень. Багато змінилося в районі українських поселень, люди лякалися, коли бачили як будинки та інші прикмети історії їхніх предків зникали «на очах». Для тих, хто став членом Товариства, ідея мати музей для збереження історії українських поселень була важливою, бо вони знали, що на той час їхня історія була переважно недокументована.

У співпраці з архітектором Джорджем Конігом, Товариство підготувало план розвитку музею на фермі Френка Лакусти у формі архітекторного креслення. Подібно до інших популярних музеїв у північній Канаді та в Україні, музей мав би зосередитися на старих будинках, перевезених із довколишніх ферм і поставлених на окружній дорозі на території музею. У будинках мали б бути розкладені «старі речі» з минулого, колекції членів Товариства. Територія, яка знаходилася поряд окружної дороги, мала б бути розвинена, як місце на таборування. На початку заняття, які готували для відвідувачів Села, орієнтувалися на спомини про засновників музею, які часто з ностальгією віддзеркалювали або своє особисте життя, або життя своїх батьків і дідів, яке музейні організатори подавали в казкових розповідях. У тих роках ніхто не дбав про фаховий підхід до розвитку музейної справи. Навпаки, вважалося, що він не потрібен, бо «всі пам'ятають, як колись було».⁴

---

⁴ Ostashewsky, Roman. "A Report On The Development..." та з його розмов з автором цієї статті.

Село української культурної спадщини було офіційно відкрите 27 серпня 1972 р. На відкритті були присутні представники федерального і провінційного урядів, між ними федеральний міністр Бад Олсен. Від імени федерального уряду дост. міністр Олсен подарував \$177,000 на потреби Села.⁵

Особа, яка була найбільш емоційно пов'язана з розвитком Села в тих роках, — це Франк Лакуста. Він був найбільшим ентузіастом у цьому проєкті та виявив велике переконання в майбутність цього музею. На жаль, це не раз ставало проблемою і причиною сутичок поміж Лакустою та членами Товариства, ускладнювало процес розвитку Села. Через те членство і зовнішній вигляд Села часто мінялися на перших порах. Не один із членів розчарувався в ідеї через напруження внутрішніх дій і Товариства. Одночасно Лакуста використовував незлагодю між т.зв. «комуністами» й «націоналістами» в українській громаді Канади, приєднуючись до однієї чи іншої групи, залежно від якої мав більшу користь. До середини 1970-их років деякі провідні члени більшої «націоналістичної» громади в Альберті вважали, що вони не можуть брати участь у проєкті Села, бо Лакуста занадто співпрацює з «комуністами».⁶

Розвиток Села також був ускладнений в тих перших роках через брак постійного фінансування. Як громадський музей, Село було залежне від надходжень зі вступних збірок відвідувачів. Музей не мав усталеного бюджету, і члени Товариства, типово для прихильників українських громадських музеїв Канади, мусили присвятити багато свого часу для збирання грошей на підтримку Села. Скрізь існувала подібна проблема: фундатори музею, між ними міський, провінційний⁷, державний уряди та нафтові корпорації, були готові подарувати гроші переважно одноразово, але ніхто не хотів узяти на себе відповідальність фінансового «патрона» музею. Майбутність музею була в небез-

---

Розмови з Миколою Боханецьким, Едмонтон, навесні 1978-ого року.

⁵ Саварин, Петро. «Про село...». інтерв'ю автора з Петром Саварином, Едмонтон, 15-ого січня, 2000 року. Лист від дост. Б. Юрка до Петра Саварина, 7-ого липня, 1978 р.

⁶ Інтерв'ю з д-ром Петром Саварином.

⁷ Див., наприклад: Province of Alberta. Votes and Proceedings of the Alberta Legislature, March 13, 1974. Edmonton: Queen's Printer.

пелі. Водночас, деякі прихильники Села і члени Товариства почали розуміти, що такий важливий проєкт потребував не тільки фінансового вкладу, але й професійної допомоги.⁸ До того прилучилися неформальні представники-дорадники з державного уряду: п. Роман Фодчук і д-р Богдан Климаш,⁹ але наприкінці представники Села почали офіційно домовлятися про продаж Села провінційному урядові Альберти. Перша зустріч між представниками Альбертського уряду та власниками Села української культурної спадщини відбулася у вересні 1972 р., коли присутні обговорювали можливі способи фінансової підтримки Села провінційним урядом із тодішнім міністром оточення дост. Билом Юрком.¹⁰

У наступному 1973 р. міністр Юрко мав кілька зустрічей з Френком Лакустою, де пропонував, щоб його міністерство викупило невживану частину території Села. Товариство тоді могло б використати гроші з продажу тих земель на підтримку Села. На початку 1974 р. відбулися подібні зустрічі з міністром Юрком, де обговорено деталі можливої купівлі Села. На тих зібраннях міністр пропонував, щоб уряд не тільки купив невживану частину території Села, але й щоб Товариство подарувало музейну частину території урядові. В той час усі, хто був ближче знайомий з проєктом Села, зрозуміли, що навіть прибуток з продажу землі ніяк не покриє витрат Села, і краще було б його передати в руки провінції. Але тому, що музеї були під егідою новоствореного Міністерства культури Альберти, міністр Юрко радив представникам Села звернутися в цій справі до міністра культури дост. Горста Шміда. Так і сталося. У травні представники Села зустрілися з міністрами Юрком і Шмідом. Також був присутній провінційний посол Василь Дячук, близько знайомий із працею Товариства Села, що грав ролю зв'язкового

---

⁸ Завваги від п-а С. Данилюка і А. Мокрого під час сходин Дорадчої ради Села спадщини української культури, 5-ого грудня, 1977.

⁹ Fodchuk, Roman. "As I Remember It: Ukrainian Cultural Heritage Village: A Living Pioneer Museum" Вебсторінка — <http://www.cadvision.com/borealis/UkrainianVil.html>. Також повторений як виступ на конференції УВАН, Едмонтон, червень, 2000 року.

¹⁰ Лист від дост. Б. Юрка до д-ра Петра Саварина, 7-ого липня 1978 р.

між обома сторонами. На тих сходах було узгоджено, що провінційний уряд купить невживану частину території та прийме в дар землю, де знаходився музей.¹¹ Після легального розгляду купівлі урядовими дорадниками,¹² ця справа перейшла до провінційного Кабінету міністрів. Кабінет ухвалив купівлю Села української культурної спадщини в лютому 1975 р. Міністр Юрко тоді купив землю Села за \$150,000.00, а міністр Шмід прийняв землю музею як дар у березні.¹³ Провінція Альберти стала власником Села 1-ого квітня 1975 р. Єдина конкретна умова обох контрактів була та, що проект далі мав продовжуватися під назвою «Ukrainian Cultural Heritage Village» (українського варіанту не було подано в контрактах). На жаль, контракти включали тільки список 42-ох об'єктів (в більшості будинки), а не музейні експонати.

Сьогодні, після 25 років, вищеподана статистика вже досить відома. Але, менш відомі є *обставини* купівлі та *рішення* провінційного уряду Альберти купити Село. У цьому грав велику роль Петро Саварин, широковідомий у громадах українців Канади і почасти в Україні як громадський і політичний діяч.¹⁴ Мало хто знає про його безпосередній вплив на купівлю Села української культурної спадщини. Крім того, він писав колись, що знає про початки Села тільки загально, посередньо, через своїх приятелів,¹⁵ проте він був набагато ближче знайомий з тією справою. П. Саварин багато осягнув у Консервативній партії Альберти до часу заснування Села (був членом дирекції, заступником голови, потім головою партії) і мав нагоду тихо впливати на провідництво Альберти, коли вважав за потрібне. Він не тільки тримав тісні зв'язки з депутатами українського поход-

---

¹¹ Там же., і протокол Товариства Села української культурної спадщини: "Ukrainian Cultural Heritage Village meeting with Government Officials, May 13, 1974".

¹² Wright, J.F.C.. "Notes on Ukrainian Cultural Heritage Village", 1974.

¹³ Лист від дост. Б. Юрка.

¹⁴ Див., наприклад, Полковський, В., «Будівничий українського життя в Канаді», ст. 286-289, і Саварин, П., «Спогади про багатокультурність, політику, КІУС, ст. 317-382. *Західноканадський збірник*, ч. 3 (Едмонтон: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, Осередок на Західню Канаду, 1998).

¹⁵ Саварин, Петро. «Про Село ...».

ження, але й з такими міністрами, як Юрко і Шмід, навіть із самим прем'єром провінції Петром Логідом. У минулому він їм усім не раз допомагав, і вони мали до нього довір'я. При нагоді, він звертав увагу на вклад людей українського походження у розвиток Канади чи Альберти і вважав, що належало мати українській громаді Альберти такий музей, як Село, бо українська спільнота на цей музей заслужила. Він вірив у переконання Лакусти та інших засновників Села і хотів допомогти (через своїх приятелів і зв'язки в уряді) зреалізувати їхню мрію. Тому він звернувся до прем'єра Логіда й переконав уряд купити Село. Після тієї успішної розмови міністри чули від П. Саварина слова прем'єра: «*Tell them that I know about the project. It's OK*». Подібне сталося, коли треба було знайти адміністратора для новозакупленого музею. П. Саварин знову в розмові з прем'єром запропонував Романа Осташевського, відомого громадського діяча в Едмонтоні, який був досвідченим бібліотекарем і архіваром. Зі спогадів Саварина: «Він працював в архіві та в бібліотеці, мав кілька дипломів, інтелігент, патріот. Ми з ним співпрацювали і в КУК-ові, і в громаді, скрізь, як брати. То я подав його. 'Добре', — сказав Логід, — 'скажи Юркові'». ¹⁶ П. Саварин ще довго цікавився майбутністю та успіхами Села, але найважливіший його внесок у розвиток Села — це сприяння у становленні села державною установою.

Музей став власністю провінційного уряду, як згадано, в 1975 р., і від того часу підлягає міністерству культури ¹⁷ провінції Альберти. Беручи до уваги рекомендації державних дорадників ¹⁸, міністерство не відкрило Село для відвідувачів того літа. У рекомендаціях зверталася увага на такі потреби:

1. Підготовка плану розвитку Села урядом (креслення території музею, де зафіксовано всі будинки, дороги-стежки, стоянки, туалети тощо); підхід до збирання і реставрування об'єктів та експонатів; визначення адміністративного напрямку (години і сезони для відвідування, кошт вступу тощо);
2. Інсталювання господарських обслуг (газопроводи, пожежне забезпечення, електрика);

---

¹⁶ Інтерв'ю з Петром Саварином.

¹⁷ Пізніше, це міністерство було знане як міністерство культури й багатокультурності, а тепер міністерство громадського розвитку.

¹⁸ Wright, J.F.C.. "Notes..."

3. Призначення адміністратора — музейного фахівця проєкту;
4. Призначення дирекції музею;
5. Визначення участі української громади (окреме Товариство Села, передача проєкту до рук «націоналістів» чи «комуністів»).

Міністерство культури, в першу чергу, звернуло увагу на потребу адміністратора і призначило ним Романа Осташевського у червні 1975 р. Під наглядом адміністрації Провінційного музею Альберти Осташевський брався до розв'язання решти з вищеподаних рекомендацій. Але міністерством ще не був визначений бюджет Села, і музей не функціонував повною мірою (тобто не приймав відвідувачів, ані зазнавав фізичних змін.¹⁹) Лише в 1976 р. Село стало відкрите для відвідування і літня праця п'яти працівників забезпечила візит близько 4,000 відвідувачів. Водночас студентки Донна Папроська і Францис Свиріпа²⁰ готували кілька наукових статей, які сприяли дальшому розвитку Села. Становище Р. Осташевського було підвищене з рівня адміністратора до повного директора. Поза тим було мало поступу, бо бюджет не дозволяв займатися розбудовою музею.²¹

Нарешті, в 1977 р., обставини покращали. До директора були призначені ще секретарка і господар музею — Павло Цимбалюк.²² Почалася консультація з фірмою ландшафту Романа Фодчука і з Р.О. Гарисоном, щоб підготувати загальний план музею. У квітні міністр Юрко ухвалив програму капітального розвитку, яка почалася з передбаченими витратами на суму \$542,000.00²³ (продовжувалася до весни 1980 р. з повними видатками в сумі \$2,800,000.00²⁴). У травні 1977 р. міністер культури Горст Шмід прийняв звіт і загальний план фірми Фодчука. Майже відразу архітекторська фірма Євгена Дуба з Едмонтону почала планувати адміністративний комплекс і виставні залі для Села.²⁵

---

¹⁹ Саварин, Петро. «Про Село...».

²⁰ Swyrypa, Frances, "The Ukrainian Bloc in East Central Alberta.", 1976.

²¹ Ostashewsky, Roman. "A Report On The Development..."

²² Саварин, Петро. «Про Село...».

²³ Лист від дост. Б. Юрка.

²⁴ Hunt, J.F. to Hon. W.J.Yurko, "Ukrainian Heritage Village", August 12, 1977.

²⁵ Літній період того ж року також був занятий. Унаслідок завваг урядових дорадників перед купівлею Села, директор Р. Осташевський у співпраці з П. Саварином пропонував міністрові культури заснувати дорадчу раду для Села. Членство ради мало б представити *всі* нахили української громади Альберти: «націоналістичні», «комуністичні», православні, католицькі і т.д. Від імени української громади Рада мала відповідальність порадити міністрові майбутні напрями і плани розвитку Села, зокрема збирати додаткові експонати, будинки та історичні відомості. Міністр Шмід погодився на створення такої ради і призначив чотирнадцять осіб до неї з липня того року: д-р Манолій Лупул (голова), Андрій Базюк, Павло Маковський, Олександр Гордей, Іван Батюк (посол провінційної легіслатури), Ізидор Горецький, Стефан Данилюк, Никола Дідух, Наталка Фарина, Надія Цинцар, д-р Мелетій Снігурович, Володимир Базюк, Ростислав Дзеник та Антон Мокрий.²⁶

Того ж 1976 р. Село було відкрите для відвідувачів від 15 червня до 31 серпня. Їх приймали вісімнадцять літніх працівників. Крім того, студентка Ксеня Скрипник підготувала кілька статей для дальшого розвитку Села. До кінця літа 10,460 відвідувачів зареєструвалися при вході до музею та понад тисячу експонатів було зібрано Павлом Цимбалюком. Літо завершилося офіційним закриттям *провінційного* Села підчас т. зв. «Українського дня», влаштованого з нагоди 85-ліття українського поселення в Канаді («Український день» був громадським святом, яке від початку 1950-их років до 1977 р. влаштовувалося щороку в сусідньому заповіднику Елк Айленд Парку на пошану перших українських переселенців до Альберти). Невипадково господарем програми був П. Саварин, а головні промовці — міністри Шмід і Юрко. Програма дня закінчилася церемоніальним «переоранням першої скиби» під майбутній адміністративний будинок. Керували фермерським плугом міністри

---

²⁵ Там же., Ostashevsky, Roman. "A Report On The Development...", Hargreaves, Tony, "Ukrainian Cultural Heritage Village Primary Chronological Development", May 10, 1978.

²⁶ Саварин, Петро. «Про Село...». Government of Alberta, "Press Release: First Advisory Board Appointed for Ukrainian Cultural Heritage Village", July 6, 1977. Schmid, Horst A. to Hon. W.J. Yurko, "Advisory Board for the Ukrainian Cultural Heritage Village", July 8, 1977.

Шмід і Юрко та голова нової дорадчої ради д-р Манолій Лупул.²⁷

У звіті та загальному планові фірми Фодчука²⁸ скрізь було підкреслено, що існуючі виставки й загальні дії Села не мали дуже глибокого наукового обґрунтування. Декотрі з будинків за характером і змістом зазнали впливу голівудських кінофільмів та телевізійних програм. Наприклад, старий будинок, перенесений на територію музею від закритої фірми будівельних матеріалів, перетворений у типове кафе-бар, яке часто демонстрували в американських телевізійних програмах, називаючи цей будинок «Кафе Снятин». Подібно створили будинок міської стайні, т. зв. «livery stable», у вигляді запозиченого з класичних ковбойських кінофільмів. А між ними розміщувалися будинки майже легендарних постатей історії українців Канади. Найкращий приклад такого об'єкту — це дім Івана Пилипова, одного з двох перших українських імігрантів до Канади.

Фірма Фодчука також пропонувала деякі нові напрями музею, наприклад, нове розташування існуючих будинків і додаток нових експонатів і будинків. Новий генплан мав мати зональний вигляд, який краще відображав географічне розташування ранніх українських поселень в Альберті, на початку 20-ого століття. У рекомендаціях звіту і генплану не раз підкреслено потребу наукового вивчення тематики Села і необхідність зобразити автентично історію ранніх українських поселень.²⁹

Директор Р. Осташевський повністю погоджувався з таким поглядом. Після двох років підготовки (від 1975 до 1977) він сподівався, що вже час розпочати науково-дослідницькі, реставраційно-консерваторські та збирацько-кураторські програми. На жаль, ще не були призначені гроші в Міністерстві культури на

---

²⁷ Саварин, Петро. «Про Село...». Government of Alberta, "Press Release: Ukrainian Cultural Heritage Village Open For Visitors", July 6, 1977. Ostashewsky, Roman. "A Report On The Development...". "Ukrainian Day" (програма дня). Yurko, Honourable W.J.. "Address to Official Opening of Ukrainian Heritage Village August 28, 1977". "Ukrainian Day a real sod turner", *Edmonton Journal*, August 29, 1977.

²⁸ Roman Fodchuk & Associates. "Ukrainian Cultural Heritage Village Master Site Development Plan", 1977

²⁹ Roman Fodchuk & Associates. "Ukrainian Cultural Heritage Village Master Site Development Plan", 1977.

такі заняття, і розвиток Села йшов незадовільним темпом.³⁰ Тому, розглядаючи документи фірми Фодчука і споріднені звіти³¹, перші сходи ради дорадчої ради Села рекомендували міністрові Шмідові знайти гроші для негайного наймання науковця, щоб детально вивчати історичні деталі процесів і прикмет, згадані в генплані.

Гроші знайшлися в міністра Юрка для короткотривалого контракту, і директор Р. Осташевський прийняв автора цієї статті до складу працівників Села від 1 жовтня 1977 р. Першим завданням дослідника була аналізувати рекомендації про нове розташування будинків на Селі, оглянути існуючі архівні та друквані матеріали, ознайомитися з районом першого українського поселення та зафіксувати його межі. Після шести місяців такого процесу аналізу директор музею прийняв звіт у двох частинах із рекомендаціями про дальший розвиток Села. Між ними були такі завваги та рекомендації:³²

1. В існуючих державних і громадських архівах не існувало досить джерел, щоб уможливити якісну розбудову Села спадщини української культури. Рукописів та архівних фотографій про життя українських переселенців майже не було. Існували карти з регіону та мікрофільми з документів землевласництва і податкування. Існували загально-канадські україномовні видання, де містилися дописи про громади в Альберті. Ці дописи інколи мали, випадковий етнографічний зміст. В англійськомовних газетах, які друкувалися в районі українського поселення у першій половині двадцятого століття, дописи мали більш критичний ніж описовий зміст.
2. Видання, що займалися темою історії українців Альберти, переважно мали історико-документальний характер (тобто: хто, де й коли) і менше займалися історією української культури в Альберті. Етнографічної підстави, особливо з

---

³⁰ Ostashewsky, Roman. "A Report On The Development...".

³¹ Див., напр., "Summary: Master Site Development Plan, Ukrainian Cultural Heritage Village", August, 1977.

³² Bilash, Radomir. "Alternatives to the Ukrainian Cultural Heritage Village Master Plan, Part I", October 25, 1977. "Alternatives to the Ukrainian Cultural Heritage Village Master Plan, Part II, Second Meeting of the Advisory Board for the Ukrainian Cultural Heritage, December 5, 1977", December 8, 1977. Обидві роботи з'єднані в лютому 1978-ого року.

матеріальної культури українців, не було.

3. Зональний розподіл генплану, запропонований фірмою Фодчука, мав деякі неточності, що продовжували стереотипні погляди про ролі перших українських імігрантів у розбудові Канади та Альберти. Наприклад, вплив або зовнішній вигляд залізниці в щоденному житті українського переселенця був занадто підкреслений у запропонованому генплані, і треба було його більше обмежити до зони «містечка». Подібно треба було краще підкреслити унікальність, окремішність українців (особливо від залізниці) і показати більш природний розвиток сільських поселень українців у Альберті, де було «українське сільське поселення».

Взагалі в генплані відчувався брак уваги на особливу історію культури українців східньо-центральної Альберти, регіон, де люди українського походження складають більшість населення до сьогоднішнього дня. Генплан проектував зображення українського етносу в Альберті стандартами Австро-Угорщини: одним двором переселенця з Буковини та одним двором переселенця з Галичини. Розрізень між імігрантами з Сокальщини та імігрантами з Борщівщини, чи між гірняками з Банилова на Буковині та буковинцями з Топорівців не пропонувалося. Тому це неточне шарування розділено з додатком одного обійстя, яке підсилювало тему про етапний розвиток українських переселенців до Альберти до першої світової війни. Це також дозволило показати відмінну особливість українців східньо-центральної Альберти від інших мешканців Канади та від своїх односельчан, які залишилися в Галичині та в Буковині.

4. Польові розшуки східньо-центральної Альберти³³ показали, що в регіоні ще існували не тільки архітектурні та загально-матеріальні, а ще важливіше — усні джерела. З розповідей старожителів було очевидно, що більшість історії розвитку української культури незаписана і частинно вже втрачена. Коли генплан передбачив зображення післявоєнної епохи (з 1918 р. до першої половини 1920-их років), то кількість і якість усних джерел останньої половини 1920 років, знай-

---

³³ Результати цих польових досліджень були розширені і прикріплені автором з поміччю Ірки Онуфрійчук та Норін Цибух додатковими польовими дослідженнями взимку 1977–1978 рр.

- дених на експедиціях, показали, що ліпше було б приділити увагу коротшому та пізнішому періодові: від 1925 до 1930 рр.
5. Після польових експедицій постало питання охорони багатой і різноманітної української архітектури, яка перебувала під загрозою занедбання. Пропонувалося додати більше прикладів народньої архітектури до генплану.
  6. Також не були передбачені рівень багатства та різноманітність незаписаної етноісторії українців у Альберті. Виявилось, що спомини старожителів регіону були багаті деталями. Тому було запропоновано приділяти більше уваги вивченню особливої історії кожного об'єкту в музеї, а не лише вживати об'єкти як макети для виставлення узагальненої, менш вірної історії культури. Такий підхід підкреслив важливість усних джерел для вивчення історії культури, особливо коли та історія неглибоко документована. Це також впливало на критерії вибору нових об'єктів для Села, бо треба було упевнитися, що існує достатньо усних джерел від 1920-их років для кожного пропонованого об'єкту, щоб детально записати і відтворити його особливу історію.
  7. Остання порада генплану звертала увагу на історичний ландшафт, як на невід'ємну частину відтворення історії культури в Скансені (Норвегія). Коли генплан вважав за відповідне виставити реставровані будинки у середовищі паркового вигляду, пропоновано створити більш відповідну атмосферу з співвідношенням між будинками, садженими городами, ораними полями та лісами і дорогами природного вигляду 1925 р.³⁴

Ще одна робота була приготована в цей час, яка оглянула питання про історію розвитку залізничних містечок у центрально-східній Альберті.³⁵

Унаслідок вищеописаних пропозицій, з метою підготовки до наступного сезону Села Р. Осташевський підготував документ, п. н. «Ukrainian Cultural Heritage Village; Goals and Objectives».³⁶

---

³⁴ Знахідки цього часу пізніше підсумовані в Bilash, Radomir, "Introduction: Surface Covering of the District East of Vegreville in Historical Perspective", January, 1984.

³⁵ Bilash, Radomir, "Influencing Factors on Chronological Patterns of Development in the Rural Towns of the Ukrainian Bloc Settlement Area of Alberta 1913-31", February 13, 1978.

³⁶ Ostashevsky, Roman, "Ukrainian Cultural Heritage Village; Goals and Objectives", February, 1978.

Цей документ був приготований для майбутніх працівників та консультантів Міністерства, щоб створити напрями першого етапу розвитку Села спадщини української культури і прискорити розвиток музею. З'єднаючи найкращі ідеї та концепти, пропонувані для Села від самих початків музею в 1971 р., Р. Осташевський описав процес росту музею просто неба і прийняв цей підхід як напрям майбутнього розвитку Села.³⁷ Він підкреслив важливість представити музей тільки в автентичному розумінні: «Truth, rather than fabrication, must be the guiding criterion throughout».³⁸ Описуючи напрями фізичного розвитку музею, збільшення відповідного числа працівників та розвиток програм для відвідувачів, директор Села закінчив свій документ заввагами, що для здійснення цих напрямів і планів капітального розвитку потрібен відповідний бюджет.

Документ «Goals and Objectives» був прийнятий Дорадчою радою в лютому 1978 р. і рекомендований нею міністрові Шмідові. Після подібної згоди міністра в березні розвиток Села ішов певнішим напрямом і швидшим темпом. У березні був підготований перший список додаткових історичних будинків для Села, базованих на польових розшуках автора цієї статті і Павла Цимбалюка.³⁹ Також крім того, що побудова першої фази адміністративного будинку ще не була завершена, готувалися до другої фази будування цього комплексу (кураторські фонди). Подібно виділено гроші для купівлі експонатів (до того часу, експонати для Села були зібрані Павлом Цимбалюком переважно через добровільні пожертви). Навесні фірма Фодчука була найнята, щоб допомогти з документацією дальших кандидатів-будинків для перевезення до Села⁴⁰ і посадкою дерев на території музею. Через Романа Фодчука подібну поміч отримали від працівника федерального Міністерства індіанських і північних

---

³⁷ Це, мабуть, був перший раз, що проєкт Села був споріднений з концептами музеїв просто неба або “open-air museums”.

³⁸ Там же.

³⁹ Hargreaves, Tony

⁴⁰ Там же. Також див. Roman Fodchuk and Associates, “Ukrainian Cultural Heritage Village farmstead group building selection report volume 1”, July, 1978. і Roman Fodchuk and Associates, “Ukrainian Cultural Heritage Village farmstead group building selection report volume 2”, September, 1978.

справ Мартина Вівера.⁴¹ Напочатку серпня ця інтенсивна праця завершується перевезенням додаткових історичних будинків на територію Села і відкриттям першої фази адміністративного будинку міністром Шмідом і кандидатом до федерального парламенту Билом Юрком (він незадовго перед тим покинув своє міністерство в провінції) підчас святкування Українського дня 1978 р.⁴²

Паралельно до фізичного розвитку, навесні 1978 р. Село також розвивалося адміністративно. Від квітня автор цієї статті став постійним науковим дослідником Села з відповідальністю за вишколювання, організування екскурсійних та кураторських програм і забезпечення фондів експонатів. Цей етап тривав з літа 1978 р. до весни 1981 р. Його характеризує: вивчення історії існуючих будинків, вивчення характеристики буковинських житлових комплексів і дворів до 1930 р., далі вивчення характеристики містечок та українських сільських поселень в Альберті 1925–30-их років, системи доріг та залізниць району, вивчення змін в ландшафті поодиноких об'єктів Села та придбання нових об'єктів (*типового, а не виняткового чи монументального* характеру) на територію Села. Підсумки такої праці зберігаються і до сьогоднішнього дня в окремих картотеках та на звукозаписних касетах. Також у цей час створено колекцію архівних фотографій із життя українських поселень у Альберті до 1930 р. та упорядковано колекцію експонатів.

Такий стрімкий розвиток задовольняв тих членів громади, які вже кілька років чекали на наслідки державного опікування Селом. Але в дійсності до кінця літа 1978 р. Село перебувало в критичному стані, бо не було призначено бюджет на дальший розвиток музею і реставрування будинків. Нарешті, потреба у реставруванні сімнадцяти будинків, які були перевезені на територію Села, спонукала директора запропонувати досить суворий

---

⁴¹ Див. Weaver, Martin, "Ukrainian Cultural Heritage: A Preliminary Building Conservation Study", 1 June, 1978.

⁴² «Український День» на «Селі УКС», Неділя, 6.8.1978 р. (програма дня). ПС (Петро Саварин), «Рідкісний 'Український день'», *Українські вісті*, ч. ??, 1978.

вихід із ситуації. Виправдовуючи потребу виділити бюджет⁴³ для десяти додаткових працівників (до того часу було тільки п'ять працівників), Роман Осташевський пояснив, яким чином він міг би далі провадити розвиток Села з існуючим бюджетом: або

- о закрити Село для відвідувачів під час 1979 р. і займатися лише реставраційною роботою, або
- о бути відкритим для відвідувачів тільки по суботах і неділях, і обмежити працю над реставруванням будинків.

Нарешті досить грошей було виділено в 1979 р., щоб почати реставраційну працю кількох будинків. Восени Лері Пірсон, колишній працівник фірми Романа Фодчука, був прийнятий, щоб організувати і провадити реставраційну програму на Селі.

В кінці 1970-их років, як окремих відділ Міністерства культури провінції Альберти, Село української культурної спадщини вже мало установлені всі частини державного музею — дирекція, господарське обладнання, фахівці, початкові науково-дослідні, реставраційно-будівничі і консерваторсько-кураторські програми. Виглядало, що перспективи на майбутнє були необмежені.

Як було згадано раніше, майже єдина умова контракту купівлі Села провінційним урядом була та, що назва музею мала залишитися як «Ukrainian Cultural Heritage Village». Мабуть, ті, що запропонували цю назву, не дуже звернули увагу на те, як вона звучала б по-українському. Від 1975 р. офіційна назва музею вже була «Село української культурної спадщини». Влітку 1979 р., після консультацій з кількома місцевими мовознавцями і дорадчою радою, директор Села змінив цю назву на «Село спадщини української культури».

З кожним новим сезоном Село кращало. В деяких будинках уже готувалися виставки у формі реставрованих інтер'єрів, а довколо них зафіксовані границі фермерських обійсть, доріг та дворів містечка. Проект уже почав звертати на себе увагу не тільки людей з околиці міста Едмонтону, а й з усіх сторін світу. Навіть представники з Товариства «Україна» у Києві відвідали

---

⁴³ Ostashewsky, Roman J. to Dr. John Lunn, "Ukrainian Cultural Heritage Village — B-Budget 1979/80", August 21, 1978. і "Ukrainian Cultural Heritage Village B-Budget 1979/80 Justification of Proposal", 1979.

музей і пропонували різні форми співпраці. Але захоплення, яке виринуло в громаді після перевозу додаткових будинків на територію Села, потроху затихло. Люди знову висловили невдоволення, що так поволі реставрувалися будинки.

У 1980 р. відбулася важлива подія, яка допомогла забезпечити майбутність Села. На відзначення 75-ліття Провінції Альберти найдіяльніші з громадських діячів едмонтонського округу (наприклад, Петро Саварин, Василь Кунда, Василь Підручний) заснували Альбертське товариство збереження української культури (АТЗУК; по-англійському: Alberta Ukrainian Commemorative Society). Першим проєктом цього Товариства стало замовлення пам'ятника у скульптора Лева Молодожанина (Leo Mol) на тему «піонерська родина». Пам'ятник був подарований Селу і поставлений при вході до адміністративного будинку. Сьогодні цей пам'ятник відомий цілому світові.⁴⁴

Товариство просило прем'єра провінції Альберти дост. Петра Логіда відкрити пам'ятник під час (вже) річних святкувань Українського дня в серпні 1980 р. Крім його ролі в купівлі Села провінційним урядом у 1975 р., прем'єр Логід не бачив музею до того часу. Скориставшись тією нагодою, організатори свята заохотили прем'єра оглянути Село, часом звертаючи його увагу на нескінчений стан проєкту.⁴⁵

Неначе у відгук на свої відвідини, прем'єр Логід за кілька днів звернувся до міністра культури Горста Шміда в справі Села. Він попросив його негайно представити перед Кабінетом міністрів Альберти капітальний план розвитку Села спадщини української культури. Після аналізу результатів попередніх етапів розвитку, новий план мав би передбачити та описати всі деталі реставрування існуючих об'єктів на Селі. Найважливішою частиною цього завдання стало обчислення всіх коштів споріднених з розвитком: від самого його початку до завершення.

Після шести місяців аналізу і планування, вийшов документ під назвою «Ukrainian Cultural Heritage Village Historical Development Proposal».⁴⁶ Цей документ брав до уваги неточності

---

⁴⁴ Інтерв'ю з д-ром Петром Саварином.

⁴⁵ Там же.

⁴⁶ Ostashewsky, Roman J., Bilash, Radomir B., and Pearson, Laurence J., *Ukrainian Cultural Heritage Village Historical Development Proposal*. Alberta Culture, March, 1981. 166 с.

попередніх планів та досвід працівників Села і зосередився на таких деталях:

- o Виразно пікреслено винятковість культури українців східно-центральної Альберти від інших мешканців Альберти.
- o Розміщено ландшафт музею у вигляді першої чвертини 20-ого століття з відповідними дорогами, плотами, обійстями, полями, пасовиськами, городами, лісами, кладовищами та фермерськими тваринами.
- o Уточнено зональну періодизацію музею, звертаючи увагу на час 1925–30 рр. (період завершення процесу переселення українців у східно-центральної Альберти та створення унікальної українсько-канадської культури) у майже всіх зонах музею.
- o Підготовлено досить унікальний підхід виставлення об'єктів музею, в «першому голосі», особами, котрі більш сценічним (а не екскурсоводним) способом відтворюють особисте життя мешканців або клієнтів усіх тридцяти трьох об'єктів Села 1925–30 рр. Цей підхід відрізнявся від підходів першого голосу інших музеїв. Коли інші музеї мусили відгадати деталі свого виставлення першого голосу драматургічним способом, підхід Села зосередився на першу частину двадцятого століття, вимагав сильну наукову підставу і тримався деталей документованих або звукозаписаних споминів живих джерел-інформантів. Така філософія називається «жива історія».
- o Укладено список потрібних об'єктів (близько 34), тобто потреби другої, заключної фази; долучено їх у розположення нового генплану.

План передбачив, що потрібно більш як п'ятнадцять мільйонів доларів, щоб здійснити такі високі задуми. Такі гроші не тільки покрили б кошти матеріалів капітального розвитку, але й платню понад п'ятдесяти семи тимчасових працівників. Водночас, передбачено створення понад сімдесяти п'яти постійних посад на Селі.⁴⁷

Деякі люди вважали деталі і кошти капітального розвитку фантастикою. Але, в обставинах надзвичайної здорової економіки провінції, Кабінет міністрів ухвалив план капітального

---

⁴⁷ Там же., ст. 64.

розвитку у формі передбаченого, одноразового виділення бюджету. Одночасно Кабінет вимагав, щоб цей проєкт виконався методом «швидка лінія» (fast tracking), щоб все було закінчено за п'ять років.⁴⁸

Друга важлива подія, яка значно вплинула на майбутність Села, відбулася якраз у той час, коли Кабінет ухвалював капітальний план. У лютому 1981 р. міністерство культури було переорганізовано і Село спадщини української культури було приєднане до відділу Охорони історичних пам'яток. Децентралізованим підходом науковці, реставратори і куратори Села були перенесені до загальних наукових, реставраційних і кураторських клітин Відділу. Таким чином, стало можливим залучити більше працівників із кожної з цих клітин до участі у розвитку Села від 1981-1985 рр.

Директором Охорони історичних пам'яток Альберти був д-р Фріц Паннекук. Сам досконалий історик, він підтримував принципи автентичності і культурного збереження на Селі і вимагав, щоб Село розвивалося на якнайвищому науковому та технічному рівнях. Заразом, він мусив бути певним, що розвиток Села не тільки відбудеться за планом, але і вчасно. Тому план розвитку був розділений на п'ять робочих фаз:⁴⁹

1. Адміністративний центр
2. Залізничне містечко
3. Фарми
4. Сільське поселення
5. Додатки (якщо залишився час)

За таких умов треба було тримати якийсь зв'язок між науковцями, реставраторами і кураторами та ще дотриматися вимоги Кабінету, щодо швидкого розвитку Села. Тому кожний об'єкт аналізувався з двох головних аспектів: матеріальна історія та історія побуту.

1. Першим оглядалося питання географічного оточення та історії структури. Це робилося шестимісячним аналізом структурних змін, від первісного вигляду будинку до часу його перевозу до території музею, та подібним аналізом геогра-

---

⁴⁸ Там же., ст. 65.

⁴⁹ "UCHV Update/Новинки ССУК" August 1982.

фічного оточення об'єкту. Такий аналіз дозволяв реставрування даного об'єкту та відтворення його особливого оточення до вибраної для нього епохи.

2. Після аналізу структурної історії об'єкту, другий етап реставрування кожного об'єкту на Селі вимагав додаткового шестимісячного аналізу його матеріального розвитку чи історії. Беручи до уваги хронологічні рамки зони, де об'єкт вміщався, фіксувався особливий рік, до якого його мали умеблювати і виставляти. Орієнтуючись на цей рік, науковці готували перелік усіх речей, котрі знаходилися в об'єкті або довкола нього, чи ті речі регулярно або виїмково перейшли його поріг у будь-якому сезоні даного року. Аналіз включав оглядини матеріального стану та режиму жителів об'єкту і описував загальний вигляд кожної кімнати (наприклад, чи цей вигляд мав організований або розкиданий характер у щоденному або сезонному часі). Кожна річ з переліка була детально описана: місцева назва (англійською і/або українською мовами), доморобна чи куплена, із заводу чи твір майстра, скільки їй років було до реставрації, в якому стані вона тоді була, хто її вживав і як часто, до чого вживалася, де вживалася: в будинку або поза будинком, і де вона зберігалася. Опис також брав до уваги відмінності, що викликали календарні свята, сезони чи навіть і поодинокі дні тижня. Коли можливо, до переліку долучалися ілюстрації аналогічних експонатів. Тоді, слідкуючи за цими описами, фондовики могли придбати відповідні експонати, реставрували їх до відповідного стану або виготовляли репліки і розміщували їх по будинках чи дворах Села.
3. Третій етап процесу реставрування в Селі спадщини української культури оживляв матеріально-реставровані об'єкти та їхнє оточення аналізом їх щоденного побуту. Аналіз зосереджувався на рік, до якого будинок був реставрований, з відповідними календарними та сезонними змінами. Описувалися всі побутові процеси, котрі були споріднені з будинком, наприклад: виготовлення страв, рецепти, миття посуду, саджання городів, укладання зачісок, розпалення в печах, запрягання коней і т.д. До кожного аналізу додавався розклад часу для кожної особи, щоб працівники Села могли відтворювати такі процеси у відповідний час.

Від самого початку, трьохетапний підхід видався ефективним. До кінця літа 1982 р. робота над першим етапом була розпочата у шістнадцяти будинках.⁵⁰ До наукової клітини Відділу прийняли ще двох науковців: д-р Карла Бетке і Петра Мельницького. Праця над розвитком продовжувалася взимку, і Село дійсно росло на очах. На жаль, Р. Осташевський передчасно помер в лютому 1983 р. і не побачив завершення всіх своїх планів і мрій стосовно музею. Д-р Сандра Томсон, до того часу заступник директора, була призначена на його місце.

У 1983 р. сім будинків були повністю зреставровані і відкриті для відвідувачів.⁵¹ Число працівників і нових програм росло подібним темпом. Наприклад, навесні Анна Ілюк почала організувати нову програму для школярів, які відвідували Село під час шкільного року. Вже ніхто не нарікав на брак розвитку Села.

У 1984 р. Андрій Туржанський перебирає відповідальність за Село від д-ра Томсон, а Ірина Єндрієвська стає координатором екскурсії та екскурсоводів. У співправці з др-ом Богданом Медвідським з відділу Славістики при Альбертському університеті зорганізований формальний вишкіл літніх працівників Села «Рання українсько-канадська культура». Це значно підвищило рівень представлення етноїсторії в музеї. Громада стала прихильною до нього такою мірою, що у серпні засновано Товариство приятелів Села під головуванням п-і Марії Лобай.

Доки капітальний план розвитку Села не створив потребу для такої науки, мало хто цікавився етнографією перших українських поселенців у Альберті. Мало було опубліковано. На 1985 р., унаслідок трьох років інтенсивного розвитку музею, вже назбиралося досить багато нового матеріялу. Тому в 1985 р. заходами д-ра Панекука, д-ра Медвідського та д-ра Манолія Лупула з Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті зорганізовано наукову конференцію «Continuity and change». Більшість виступів базувалися на дослідях, здійснених для розвитку Села. Матеріяли з сесій були видані пізніше Канадським інститутом українських студій. Від того часу кращі з робіт про Село були включені в серію «Occasional Paper Series», яку видав відділ Охорони історичних пам'яток.⁵²

---

⁵⁰ Там же.

⁵¹ "UCHV Report/Новинки ССУК", No. 3, March 1983.

⁵² Медвідський, Б., «Катедра української культури та етнографії».

Капітальний план розвитку передбачав, що 1990-і роки мали бути часом, коли можна буде думати про дальший капітальний розвиток на Селі. Але в 1987-ому році економічний клімат погіршився у світі, і вплив цього занепаду став відчутним і в Альберті. Перед тим здавалося, що добробут в провінції буде безконечним, але раптово уряд почав стримувати підтримку державних проєктів. На Селі заходи, котрі мали відбутися того ж року за календарем капітального плану, були перенесені. Деякі працівники були переведені до інших частин міністерства і припускалося, що деякі пункти плану не здійсняться. Але заняття і проєкти, розпочаті в попередніх роках, часто продовжувалися. Один такий проєкт здійснився у 1990-91 рр., після майже десяти років підготовки. Обмін етнографами та конференція «Міграція українців до західньої Канади після 1891: конференція з нагоди сторіччя» відбулася перше в Чернівцях восени 1990 р., а продовжилася навесні 1991 р. в Едмонтоні.⁵³ На цій конференції брали участь науковці, котрі останні виконували наукові дослідження для розвитку Села. Можна вважати, що тут скінчився етап інтенсивного наукового розвитку на Селі.

Наслідок скорочень став очевидним, коли було скорочено пост Андрія Туржанського в 1991 р. Відповідальність за Село тоді перебрала Ірина Єндрієвська. Кілька років пізніше відбулася консолідація міністерства, коли І. Єндрієвська переходить до провінційного архіву, а її місце перебирає Бері Манчак. Продовжується цей етап і сьогодні, коли відповідальність за фінансове забезпечення Села чимраз більше беруть на себе Товариство приятелів села та Дорадча рада Села спадщини української культури. Своїми силами вони вже встигли додати і зреставрувати два значні об'єкти для Села: старий готель та молочарну стайню. Також вони доплачують за вишкіл і виплачують платню літнім працівникам. Без такої уваги громади стан Села спадщини української культури був би на гіршому рівні. Однак його популярність росте. Мабуть, за короткий час, прихильники Села зрозуміють, що мусили робити їхні предки, і знайдуть свої способи як вирощувати і зберегти своє евшан-зілля.

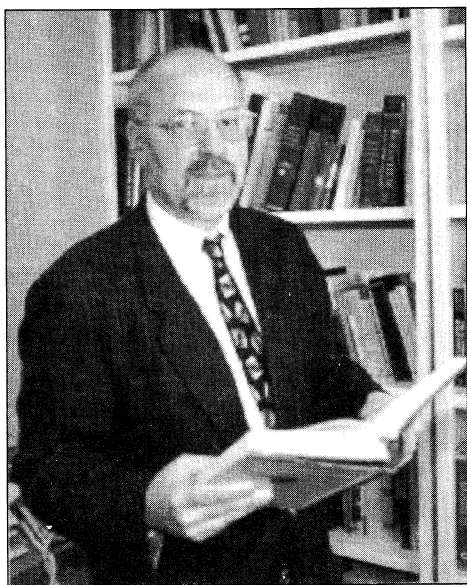

ст. 74-75. *Західньоканадський збірник*, ч. 3, ред. Яр Славутич (Едмонтон: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, Осередок на Західню Канаду, 1999).

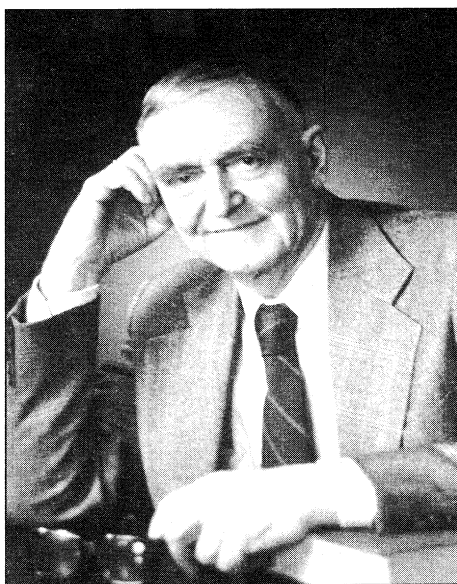
⁵³ Там же.

Відкриття Села спадщини української культури. Зліва направо: Петро Саварин, господар, скульптор Леонід Молодожанин, Прем'єр Альберти Пітер Логід, посол Іван Батюк і голова Централі КУК Сергій Радчук.

Д-р Франк Сисин
(До ст. 103)

Проф. Валерій Ревуцький

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ В КАНАДІ

Історію українського театру в Канаді різко поділила друга світова війна. Якщо до неї український театр існував лише в численних аматорських гуртках чи товариствах (і то не тільки в головних містах Канади) та лише часом приймаючи форми напів-професійного, то післявоєнний час окреслений рисами професіоналізму. Передвоєнне театральне життя окреслено численним зародженням та збільшенням театральних гуртків і вистав у периферійних містах, то післявоєнний період характеризується скороченням їх діяльності.

Центром театрального життя до другої світової війни був Вінніпег. У ньому 1904 р. занотовано першу театральну виставу. Студент гімназії в Коломиї Іван Антонюк, що прибув до Канади в дім Кирила Геніка (довголітнього урядника іміграційного уряду у Вінніпезі), зібрав гурток аматорів і вони поставили в його домі «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка. Вистава викликала увагу глядачів і незабаром у домі Шевченківської читальні виставлено аматорським гуртком 14 травня 1904 р. п'єсу «Аргонавти» Гр. Цеглинського, що пройшла з успіхом. Після цієї вистави є лише згадка, що в Шевченківській читальні поставлено в листопаді 1906 р. «Верховинці» Ю. Коженювського. Потім там же було поставлено «Бурлаку» І. Тобілевича (30 листопада 1907 р.), услід за цим — другу драму Тобілевича «Мартин Боруля» (8 січня 1908 р.), а 21 березня того ж року з'явилася перша вистава «Наталки-Полтавки» І. Котляревського.

1909 р. серед аматорів театру стався поділ на соціалістів і народовців. Перші створили Драматичне товариство ім. М. Кропивницького і затримали контроль над Шевченківською читальнею. В цій же читальні 2 квітня 1911 р. студенти Манітобського коледжу поставили першу виставу «Убійники» місцевого канадського драматурга Івана Бодруга. Цього ж року при греко-католицькій церкві св. Миколая організувалося Драматичне товариство ім. М. Заньковецької, а при читальні «Прогресу» того ж року виникло Драматичне товариство ім. І. Котляревського. Тоді ж українські соціалісти створили у своїй залі Драматичне товариство ім. І. Тобілевича.

Драматичне товариство ім. Кропивницького при Шевченківській читальні проіснувало недовго. 1911 р. воно дістало нову назву — Драматичне товариство ім. І. Тобілевича, а 1912 р. у ньому стався новий поділ. Соціялісти створили Драматичне товариство ім. В. Винниченка, а народовці прилучилися до організації «Відродження», яке в тому ж році прийняло назву Товариство «Боян». Воно почало наймати для своїх вистав Театр Гранд Опери у Вінніпезі. Там «Боян» поставив «Невольника» М. Кропивницького та «Назара Стодолю» Т. Шевченка. Там же Товариство ім. В. Винниченка поставило «Наймичку» І. Тобілевича, а після того давало вистави цього ж драматурга — «Сто тисяч» і «Суєта».

В цей час аматорські театральні вистави розпочалися і в інших провінціях Канади. У м. Вегревілі (Альберта) 1912 р. поставлено на сцені Товариства «Просвіта» «Вифлеємську ніч» І. Луцика. На сході в Форт-Вільямі (Онтаріо) при Товаристві «Просвіта» розпочато театральні вистави 1914 р. «Назарем Стодолею» Т. Шевченка. Опісля аж до початку другої світової війни там побував на сцені цілий ряд драм і комедій патріотичного, історичного й побутового змісту. Серед них були такі вистави: «Мотря» С. Ковбеля за Б. Лепким, «Зоря нового щастя» А. Кащенко, «Майстер Черняк» І. Франка, «Хазяїн» І. Тобілевича, «Влада темряви» Л. Толстого, «Лікар-штукар» Ж. Мольєра та інші.

З відкриттям у Вінніпезі Українського народнього дому 1916 р. драматичні товариства «Боян», ім. М. Заньковецької та ім. І. Котляревського почали давати свої вистави там, а Товариство ім. В. Винниченка знайшло свій осідок в Українському робітничому домі, що був відкритий 1919 р. У першому сезоні його театральної діяльності (1919—20) в ньому виступали з огляду на зручну сцену і драматичні товариства «Боян», ім. Заньковецької та ім. Котляревського. Там у першому сезоні виступали й дрібніші драматичні групи, як Товариство «Бандурист» чи аматорська театральна група читальні «Просвіти» у Вінніпезі. Навіть студенти греко-католицького коледжу, організованого митрополитом Андреем Шептицьким давали там виставу «Юлій Цезар» Шекспіра в перекладі П. Куліша.

Драматичне Товариство ім. Винниченка перестало існувати 1920 р. і замість нього почало діяти Драматично-хорове товариство при Українському робітничому домі. Для інших драматичних товариств незабаром зайшли перешкоди у вигляді цен-

зурних втручань на твори українських канадських драматургів (драми написані в Україні цьому не підлягали). Перешкоди зайшли при постановці драм Семена Ковбеля «Дівочі мрії» та «Ляхо-Татари». Внаслідок цього Драматичне товариство «Боян» перестало виставляти в Українському робітничому домі. За ним незабаром послідували Драматичне товариство ім. Заньковецької та ім. Котляревського і почали виставляти в Українському народньому домі, де було поширено сцену і прийнявши статут злилися 1922 р. в одну групу.

Злука трьох драматичних товариств при Українському народньому домі у Вінніпезі 1922 р. сильно пошавила їх діяльність. У репертуарі до 1930 р. з'явилися такі визначні вистави: «Ясні зорі» Б. Грінченка, «Павло Полуботок» Й. Барвінського, «Чорна Пантера і Білий Медвідь» В. Винниченка, «Ревізор» М. Гоголя, оперета «Циганський барон» Й. Штрауса. Поруч із ними численні вистави класиків етнографічно-побутового театру. Між ними інсценізації «Пімста за правду» за романом «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького та «У неділю рано зілля копала» за О. Кобилянською, Василя Казанівського — головного режисера Українського народнього дому та його секретаря протягом 40 років. Були поставлені драми українських канадських авторів: «Порозумілись» С. Ковбеля, «Безбатьченко» І. Ковшенка, «До віри батьків» Д. Кирстюка, А. Маланчука про вбивство студентом Мирославом Січинським графа Потоцького 1908 р. Режисерами в УНД були Семен Ковбель, Іван Трач, Ілля Мандзюк, Володимир Бабенко, Василь Казанівський, В. Щегда. Але чи не найбільш успішним було розгортання праці драматичних гуртків по всій Канаді. Поширилася праця Українського народнього дому в Едмонтоні, від 1926 р. почалися вистави в Торонтському народньому домі, при товаристві «Просвіта» в Монреалі і по менших містах, як Овкборн, Мелвіл, раніше згадувані Форт Вільям, Вегревіль та інші. Виникали, навіть, аматорські вистави по бурсах. Все це привело до того, що було вирішено провести часткову централізацію. Так 1929 р. у Вінніпезі утворився Союз Українських народних домів.

Драматично-хорове товариство при Українському робітничому домі (пізніше відомий як Український робітничо-фермерський дім) на своїх загальних зборах 1921 р. показало делегатам дві нові прем'єри: «Базар» В. Винниченка та «Хуртовину» С. Черкасенка в режисурі Матвія Поповича. Взагалі, праця Драматично-хорового товариства почала швидко розвиватися в двад-

цятих роках. 1920 р. воно поставило 34 вистави, а 1924 р. кількість їх у Вінніпезі зросла до 137. 78 були поставлені, крім того, поза Вінніпегом. Праця Драматично-хорового товариства ще більше активізувалася у драматичній частині з появою у Вінніпезі відомого українського письменника і драматурга Мирослава Ірчана.

Його режисерська діяльність при Українському робітничому домі протягом чотирьох з половиною років позначена впливами театру «Березіль» (вистави «Гайдамаків» за Шевченком в інсценізації Леся Курбаса, «Король бавиться» В. Гюго, «Седі» за С. Моемом Д. Колтона й К. Рандольфа) та Київського театру ім. Франка («97» М. Куліша). Поставив також «Батальйон мертвих» Я. Мамонтова і свої власні драми («Дванадцять», «Підземна Галичина»), а в організованій ним Театральній студії режисерував свою драму «Родина щіткарів» та «Казку старого млина» С. Черкасенка, видав підручник «Сцена» для поширення знання про театральне мистецтво.

Економічна криза в Канаді від 1930 р. сповільнила, але не припинила діяльність драматичних гуртків. У зв'язку з початком русифікаційного курсу в Радянській Україні у виставах українських народних домів, товариства «Просвіти» та Українського національного об'єднання помічається гін до вистав патріотично-історичних. Деякі з них виносяться поза українське середовище (напр., вистава «Невольники» М. Кропивницького в театрі «Орфеум» у Вінніпезі, 1936 р.). Успіхом користується «Юрко Довбуш» М. Старицького. 1934 р. з'являється вистава «Недо-співана пісня» за другим томом Б. Лепкого «Мотря» в інсценізації С. Ковбеля, 1937 р. «Дума про Нечая» Григорія Лужницького. Треба окремо відзначити працю в УНД у Вінніпезі над музичними виставами під керівництвом Павла Маценка. Було виставлено одноактну оперу М. Лисенка «Ноктюрн» в оркестровці С. Людкевича та Б. Вахнянина «Лебедин» в оркестровці Івана Мельника.

Як показовий факт активності драматичних гуртків також свідчить праця аматорів при Українському народньому домі в Торонті, що за 20 років (до 1946 р.) дав 457 вистав. Навіть підчас другої світової війни давали поодинокі вистави.

1928-34 рр. були спроби створити напівпрофесійний театр. Головним ініціатором його був актор і драматург Пилип Остапчук, що створив у Вінніпезі при місцевому Товаристві «Просвіта» театр «Русалка», а потім «Мандрівний театр» при філії Укра-

їнського національного об'єднання, що об'їздив фермерські околиці з українським побутовим репертуаром (чільне місце в ньому посіли патріотичні драми М. Старицького «Богдан Хмельницький» та «Маруся Богуславка»). Режисерував у ньому й не-українські драми (напр., «Сирітка Хася» Я. Гордіна). 1937 р. він також ставив з аматорами вистави при Українському національному об'єднанні в Едмонтоні, а 1938 р. в Торонті.

Період діяльності Українського робітничого фермерського дому у Вінніпезі 1930—40 рр. дещо зменшив кількість драматичних вистав, але драматичні гуртки поза централею продовжували інтенсивно працювати по всій Канаді.

З'являлися там драми українсько-канадських авторів (С. Ковбель, Д. Гунькевич). Були поставлені й драми європейського репертуару: «Овеча криниця» Лопе де Вега (1934), «Мораль Пані Дульської» Г. Запольської (1934), «Продавці слави» М. Паньоля та П. Нівуа (1938), «Тітка Чарлея» Б. Томаса (1940). Характерною ознакою їх репертуару було подібатися театральним процесам у підрадянській Україні. Не зникали наслідки попередньої плідної праці М. Ірчана. 1933 р. УРФД у Торонті поставив його драму «Плацдарм», а 1934 р. йшли його драми «Підземна Галичина», «Родина щіткарів» та «Радій», хоч сам автор тоді вже був репресований. Те саме можна сказати про М. Куліша. Його комедія «Мина Мазайло» вже давно була заборонена в Радянській Україні, але вона йшла в Торонті 1932 р. Поза тим, у гуртках почали з'являтися п'єси сучасних підрадянських авторів. Почалося 1930 р. виставою драми «Вантаж» Я. Галана, а далі пішли п'єси І. Микитенка, Л. Первомайського і навіть О. Корнійчука. Так, студенти вищих освітніх курсів під опікою УРФД у Вінніпезі поставили «Загибель ескадри» О. Корнійчука 1936 р. Проте, у своєму успіхові вони програвали перед глядачем супроти класичного етнографічно-побутового репертуару і поступове звернення до останніх не припинялося.

Зведення 1939 р. показали, що під керівництвом централі УРФД було 352 відділи, 87 домів та 170 драматичних гуртків, але 1940 р. вся діяльність УРФД була тимчасово припинена Державним актом воєнних заходів.

Загальною ознакою аматорського театру в Канаді в періоді від його заснування до другої світової війни були музично-драматичні вистави етнографічно-побутового плану. Вони домінували в різних драматичних гуртках, не зважаючи навіть на ідеологічне спрямування. Вони посунули навіть на друге місце

вистави історично-патріотичного змісту і вистави класиків побутово-етнографічного театру з соціальним спрямуванням. Вистави ж «соцреалістичних» авторів скоріше були формальною даниною перед підрадянськими офіційними чинниками. Місцеві українсько-канадські драматурги не дістали теж належної уваги глядача і в кращому випадкові були репрезентовані одноактівками. Неукраїнська драматургія в репертуарі аматорських гуртків була рідкісним явищем, так само як і класична європейська оперета. Але ентузіям виконавців був величезний не дивлячись на обставини — простіші чи складніші, а кількість драматичних гуртків поширювалася.

Ще в часах економічної кризи 1930-их років намітилася по-троху втрата Вінніпегу, як центру аматорського театрального життя в Канаді і перенесення його до Торонта. Справи остаточно прояснилися після другої світової війни, коли до Торонта прибуло чимало акторських професійних сил. Перші вистави їх ставили 1950 р., коли було поставлено «Украдене щастя» І. Франка під керівництвом Лавра Кемпе, актора мандрівних театрів в Україні з 1921 р. Наступна українська група зорганізувалася 1951 р. під керівництвом Григорія Манька-Ярошевича, де режисером був професійний актор Михайло Тагаїв, а адміністратором Володимир Довганюк, актор з 1936 р. в Україні. Група прийняла назву «Український народний театр».

Діяльність його була короткочасною, а поїздка до Вінніпегу (за участю місцевого П. Остапчука) скінчилася невдало. Більш успішною була діяльність «Українського народного театру» в Торонті. Він спромігся поставити кілька творів етнографічно-побутового театру на чолі з «Наталкою-Полтавкою» (Гр. Манько-Ярошевич — Виборний, М. Тагаїв — Возний, А. Тагаїва — Терпелиха). Але глядач хотів нового, а повторення такого репертуару по-троху відштовхувало від нього глядача. Інші професійні актори воліли мати постійно зорганізований театр, а не оснований на принципі запрошених акторів на кожную виставу.

5 червня 1953 р. акторами Юрієм Бельським, Андрієм Ільковим та В. Довганюком скликано ініціативні збори в приміщенні дому «Просвіта». Було запрошено і Гр. Манька-Ярошевича, що тоді вже залишився без М. та А. Тагаївих, які відійшли до УНО. На збори прийшли й професійні актори: Ніна Миколенко-Теліжин, Ніна Тарновецька, Марія Слюсарівна, Микола Лялька та кілька зацікавлених у цій справі аматорів. Ю. Бельський представив справу організації нового театру на

товарисько-кооперативних засадах і прохав вибрати управу. До останньої увійшли голова Гр. Манько-Ярошевич та члени Ю. Бельський, А. Ільків і В. Довганюк. Тоді остаточно прийнято назву Український драматичний ансамбль «Заграда» в Торонті.

Хоч Гр. Манько-Ярошевич прийняв головування в «Заграді», він відразу застеріг, що не погоджується з постановою зборів і незабаром відійшов із «Заграви». Тому що на запрошення членів управи М. та А. Тагаїви відмовилися взяти участь у новоствореній групі, на загальних зборах 28 вересня 1953 р. було запрошено на режисера Здіслава Дуржанського (псевдо Слав Теліжин, співробітник Макса Рейнгардта, вихованець школи Станіслава Скотницького, що співпрацював з А. Антусом), а на сценографа Еміля Теліжина — вихованця мистецьких шкіл в Німеччині та Торонті) та оголошено, що група буде виступати в приміщенні Українського народного дому.

На першу виставу «Заграви» було вибрано драму «Тріумф прокурора Дальського» українського драматурга Костя Гупала, що мала успіх у Львівському оперному театрі в часах німецької окупації. Одначе, текст її в «Заграді» дістав цілковито інше «прочитання» супроти оригіналу та вистави ДОТ і на перше місце вийшла не діяльність НКВС, а скоріше дії Української Повстанської Армії. Прем'єра відбулася 5 грудня 1958 р. і пройшла з успіхом. Сприятлива була і критика, підкреслюючи, що театр дав виставу з нового матеріалу.

Другою виставою режисера С. Теліжина в «Заграді» була «Тітка Чарлея» Б. Томаса в перекладі Якова Гурського (прем'єра 25 березня 1954 р.). Нема сумніву в тому, що режисер переслідував думку призвичаїти акторів «Заграви» до ситуаційної комедії, що наближалася до фарсу. Наступні три українські вистави С. Теліжина відбувалися в єврейському театрі «Вікторія» («Адвокат Мартіян» Л. Українки, «Проліски» М. Цуканової та «Кур'єр УПА» О. Остої). З них особливої актуальності набирала перша, коли в еміграційному середовищі в душах багатьох утворювався конфлікт поміж державним життям нового світу й замкненістю та обмеженістю власного середовища, з якого ще чимало не знаходило виходу. «Проліски» М. Цуканової апелювали до глядача своєю лірикою, а в «Кур'єрі УПА» променювала героїчність.

Наступну працю «Заграви» («Мораль Пані Дульської» Г. Запольської) з еластичною мораллю й тактикою героїні супроти її опонентів довелося знову виставляти в іншій залі. С. Теліжин

заявив, що при таких обставинах він відмовляється від праці, але приймаючи до відома положення «Заграви» буде готувати вистави в своєму приміщенні, а тому змінює назву з Українського драматичного ансамблю «Заграва» на Українську драматичну студію «Заграва». Розпочато працю над «Примарами» Г. Ібсена, що була ставлена 1958 р. у залі Українського народного дому з великим успіхом (переклад Р. Маланчука).

Успішне подолання «Примар» Ібсена (відзначеного на фестивалі Багатокультурності) стимулювало режисера С. Теліжина звернутися до екзистенціональної драми «Жайворонок» Ж. Ануї (1959). У ній порушено проблему, як великий вчинок індивідуальності (в даному випадку Жанна д'Арк, рятівник Франції) заперечується і очорнюється володарями її ж країни. Половину структури цієї драми складають сцени допитів Жанни, що чергуються з епізодами її життя. Раптове припинення допитів, бо, мовляв, король ще не є коронований, переносить трагічну подію в становище фарсу. Тема величності людини понижується. Безперечно, вистава «Жайворонок» стала zenітом режисера та акторського складу «Заграви».

Брак постійного приміщення вчинив перерву в діяльності «Заграви» на чотири роки. 1964 р. в приміщенні Українського дому на вулиці Кристі було поставлено відому комедію «Слуга двом панам» К. Гольдоні. Того ж року вирішено зробити гастрольну подорож з виставою «Жайворонок» Ануї до міст Сполучених Штатів Америки з найбільшим скупченням українських поселенців, а саме Детройт, Нью-Йорк, Клівленд і Чикаго. Українсько-американський глядач сприйняв виставу «Жайворонок» з великим зацікавленням.

Другий період «Заграви» (1967—1975) позначений зміною керівництва. Розпочату підготову вистави «Касандра» Л. Українки С. Теліжиним закінчував вже Ю. Бельський, що став головним режисером. На прохання членів «Заграви» С. Теліжин залишився черговим режисером. Звернення до драми «Касандра» мотивувалося поставленою там актуальною темою сучасності, а саме про людей, що пізнали правду боротьби за волю, але потрібної волі до дії не мають. Шукаючи меча, вона знаходить ... веретено. Іронічний підтекст драматурга очевидний.

«Касандра» мала мистецький успіх, але не матеріальний. Тому Бельський звернувся до фарсу Ф. Арнольда й Е. Баха «Гріхи молодости», що був адаптований М. Дзьобою та С. Архангелом. Вистава мала великий успіх і була кілька раз повторена в сезоні

1969–70 років. Тимчасом, захочений драмами Л. Українки, С. Теліжин утретє звернувся до неї, поставивши «Бояриню» (1971). Актуальність вистави апелювала до провадження русифікації України. У «Боярині» щільно переплетені дві теми: національної зради в образі Степана та ностальгії в образі Оксани. Поза тим «Бояриня» вірно подає основи політично-соціального ладу на Московщині ХУІІ-го століття, що ґрунтувався на доносах, шпигунстві та катуванні людей.

1974 р. у провінції Онтаріо, де був осідок «Заграви», було засновано Онтарійське багатокультурне театральне об'єднання (ОМТА). На першому Фестивалі ОМТА 1972 р. «Заграва» дістала найкращу рецензію англійськомовного критика в часописі *Globe and Mail* за поставлену раніше драму Г. Ібсена «Примари» в режисурі С. Теліжина. Але на Фестивалі ОМТА вона була поновлена в режисурі Ю. Бельського.

1973 р. у приміщенні Українського дому на вул. Кристі дав свою останню виставу О. Теліжин — комедію Людмили Коваленко «Ксантипа», вільну інтерпретацію взаємин між Сократом та його дружиною, що порушувала гостру проблему сучасності за права жінки. За С. Теліжиним лишилося дванадцять режисерських праць у «Заграві», що покривали собою переважно українські драми (класику й сучасність), а в неукраїнському класику («Слуга двом панам» К. Гольдоні) й психологічну драму («Примари» Г. Ібсена) до екзистенціональної драми («Жайворонок» Ж. Ануї). Він чимало удосконалив працю чоловічих акторів «Заграви», захочував молоді талановиті сили. Окремо, поза виставами «Заграви», С. Теліжин дав «Танок смерті» А. Стрінберга з професійними акторами.

1973 р. у репертуарі «Заграви» з'явилося «Украдене щастя» І. Франка в режисурі Ю. Бельського. В кожній її дії є своєрідна кульмінація і кожна з них органічно поєднана з попередньою і наступною, що надає їй сценічності. В ідеально побудованому «трикутнику» головних дійових осіб Франко втілює контрастове співставлення, що допомагає не тільки досягнути яскраву театральність, але й поживити дію і психологічні настрої. Услід за «Украденим щастям» Бельський поставив «Одруження» М. Гоголя, комедії доведеної до комічного трагізму, вічний сюжет оголений до карикатури, що дає винятково добру вправу творити соковиті типи, навіть не тільки вахлая — головного героя, з додатком його неповороткого слуги, але й самовпевнених женихів, автократичної свахи та інші.

Останньою виставою «Заграви» у другому періоді в режисурі Ю. Бельського була «Мотря», інсценізація за романом Б. Лепкого Гр. Лужницького та Л. Лісевича (1975). Не зважаючи на старанно підготовану виставу з темою трагічного руйнування Батурина московським військом, вік її в «Заграві» був короткочасним. Можливо, причиною для деяких глядачів була деяка дидактичність в інсценізації.

Останні роки праці «Заграви» (1976—1989) започатковані появою Марії Левицької як режисера у виставі «Мина Мазайло» М. Куліша. Це була її перша спроба, бо до появи цієї вистави 1976 р. вона займала чільне місце в «Заграві» як костюмер. По суті, вистава «Мина Мазайла» стала тільки акторською, успіх був великий. Критика зазначала, що вистава дійшла до глядача, приманила особливо велике число молоді, викликала свіжі дискусії, дала новим «обивателям», зайнятим лише своїми щоденними турботами за хліб насущний Мольєрівським «буржуа» — а всі ми ними в тій чи іншій мірі є — «стимул до думки, до роздумів над самим собою».

Чим викликано появу «Суєти» І. Карпенка-Карого в репертуарі «Заграви», що була черговою режисерською роботою Бельського? В колі родин українського походження в Канаді мали місце факти, коли діти, одружуючись чи виходячи заміж, за неукраїнців часом цілковито ігнорували своїх батьків і не тільки з причин їх соціального походження. Додатково ця драма порушує ще й загальнолюдську проблему — переоцінювання здібностей своїх дітей батьками. Наступною прем'єрою в режисурі Ю. Бельського були чотири скетчі В. Софронова-Левицького під загальною назвою «Євшан-зілля», що висміювали поведінку нової української еміграції до Канади. Після цієї вистави в «Заграві» стався розкіл. Відійшли головні професійні сили, що були незадоволені ігноруванням принципів праці на кооперативних засадах і приходу авторитарного керівництва в особі В. Довганюка. Цією подією «Заграва» стала напівпрофесійним ансамблем на чолі з професійним костюмером, але хоч і здібним, проте початкующим режисером.

Всі чотири наступні вистави — «Король стрільців» — І. Керницького (1981), «Viva Войно» Б. Будного (1982), «У пущі» Л. Українки (1984) та «Завтра знову зійде сонце» М. Цуканової (1985) ставила Левицька. П'яту виставу «Танок волі» Б. Будного (історія втікачів з СРСР, 1986) у зв'язку зі смертю Левицької, докінчував В. Довганюк. Він же взявся режисерувати драму С.

Любомирського «Нескорені» (пошуки правди молоддю в СРСР, 1988), але з його смертю на прохання групи докінчив Ю. Бельський і став мистецьким керівником та фактично поновив виставу фарсу Ф. Арнольда та Е. Баха «Еспанська муха» (1989), якою «Заграва» виїхала в турне по Україні і на цьому фактично закінчила свою історію.

З поставлених вистав «Король стрільців» І. Керницького є комедією ситуації зі спортивного життя передвоєнного часу в Галичині. Обидві п'єси американського драматурга українського походження порушують проблему поколінь в українсько-канадському середовищі. Звернення М. Левицької до драми Л. Українки «У пущі» було певною небезпекою належно висвітлити фактично силами аматорів долю головного героя — митця, коли він позбавлений відповідного середовища, не має змоги розвиватися, втрачає ґрунт і живі джерела творчості. Драма М. Цуканової «Завтра знову зійде сонце» ставить в основі перемогу християнської моралі, яку сплетено мистецькими засобами жанру детектива.

Коли державний Акт воєнних заходів був знятий з УРФД в липні 1941 р., тоді відразу численні аматорські театральні гуртки розпочали свою діяльність (напр., у Гамільтоні було поставлено драму Б. Грінченка «Нахмарило»). Деякі вистави вже йшли під керівництвом новоствореного Товариства українських канадців (ТОУК) («Наймичка» І. Тобілевича у Вінніпезі, «Запорозький клад» в Торонті, «Хмара» О. Суходольського у Ванкувері). 1945 р. були показані вистави в Монреалі («Сватання на Гончарівці» та в Калгарі «Запорозький клад»). 1946 р. УРФД отримали свій правовий статут і нав'язали тісні контакти з Радянською Україною.

Це проявилось в тому, що поруч із численними виставами драм класичного етнографічно-побутового репертуару в репертуарі аматорських груп не тільки з'явилися драми радянських авторів передвоєнного часу, як «Принцеса Вікторія» Я. Мамонтова, але й сучасні підрадянські драми. Так, на багатьох сценах було поставлено 1946 р. п'єсу Олександра Левади «Ой, у полі нивка», Юрія Мокрієва «Мати», Олександра Корнійчука «Партизани в степах України». 1950 р. в Торонті виставлено драму Корнійчука «Місія містера Перкінса в країну більшовиків», 1953 р. у Вінніпезі виставлено «Любов на світанку» Ярослава Галана. Часом проходили і вистави світового театру. 1948 р. в Торонті виставлено «Глибоке коріння» Д. Гоу та А. Д'юссо, а у Верноні

(Британська Колумбія) «Скупаря» Мольєра і було повторено її 1953 р. у Вінніпезі та Едмонтоні.

1955 р. з'явилася в Торонті вистава «Земля» за романом О. Кобилянської, що була цілковито повторена в режисерському накладі Василя Василька в Чернівецькому театрі. 1956 р. — рік ювілею І. Франка приніс вистави його драм «Учитель», «Будка ч. 27»), «Майстер Черняк» та інсценізацію роману «Борислав сміється». 1960 р. була поставлена у Вінніпезі інсценізація другого роману О. Кобилянської «У неділю рано зілля копала». Шевченківські ювілейні роки 1961 та 1964 відзначені виставою «Назара Стодоли» поруч з іншими етнографічно-побутовими виставами. В 1970-их роках помічається зменшення вистав. 1971 р. з'являється перша вистава англійською мовою інсценізації роману О. Кобилянської «Земля», що йшла в багатьох театральних групах під назвою «Сини Адама». Ставляться переважно одноактівки і часом двома мовами. Напр. 1974 р. виставлено в Едмонтоні дві одноактівки англійською мовою («Олівець» за І. Франком та «Підпис» за В. Стефаником), а поруч з ними сценки з «Родини щіткарів» М. Ірчана українською мовою. 1975 р. вистава «Сини Адама» пройшла англійською мовою в Калгарі, Едмонтоні та Летбриджі, а «Блакитна троянда» Лесі Українки — в Едмонтоні. Звернення до англійської мови у виставах свідчить про асимілятивний процес, що притупив діяння українських аматорських вистав, але не припинив їх. Так, у приміщенні Культурного центру ТОУК у Вінніпезі 28 листопада 1998 р. відбулася вистава одноактівки А. Чехова «Медвідь» (англійською мовою *The Amiable Bear*) в режисурі Алель Керуфі, вихованця Київського театрального інституту.

З протоколів Товариства УРФД, що збереглися в різних місцевостях Канади стверджено, що в період від кінця 1907 р. до кінця 1973 р. виставлено понад 2500 вистав. Протягом цього зазначеного часу виросла ціла плеяда режисерів-аматорів. Свій досвід вони збагатили ще в робітничій театральній студії, організованій М. Ірчаном. Вони поширили діяльність драматичних гуртків по всій Канаді. Ними були люди з середньою освітою, переважно вчителі або громадські діячі, як згаданий раніше Матвій Попович. Поруч із ним режисурою займалися Матвій Шатульський, Іван Клебановський, Лев Никоряк, Василь Босович, Анна Мойсюкова, Андрій Хоркавий, Степан Василина, Йосип Демків, Федір Гордієнко, Марія Навізівська.

Коли ще в Торонті діяв професійний театр «Заграва», то за

ініціативою секретаря мистецького об'єднання «Козуб» Михайла Гави і в минулому активного діяча театральної самодіяльності на Івано-Франківщині під час другої світової війни, було створено театральний ансамбль «Муза». Члени його, за винятком кількох осіб, не були професійними акторами. Склад «Музи» творила талановита молодь (частина з них були студентами), але сповнену любов'ю до театру та великим ентузіазмом.

Протягом свого існування (1979-95) «Муза» поставила 12 вистав, включаючи у свій репертуар класику — одноактівки С. Васильченка «На перші гулі» та «Куди вітер віє» (1980), Л. Українки «Бояриня» (1994), М. Куліша «Мина Мазайло» (1990); виставу канадського драматурга українського походження Д. Гунькевича «Клуб суфразисток» (1987), твори сучасних українських авторів: Л. Костенко «Маруся Чурай» (1988), В. Канівця «Операція на совісті» (1993), С. Гурко «Одужання» (1984) і «Приїзд матері» (1990), С. Ломачки (пс. Б. Олександрова) «Кар'єра доктора Цибулі» (1992), І. Бондарчука «Над Черемошем» (1995). У цьому різноманітному репертуарі привертає окрему увагу драма С. Гурко «Одужання», що ставить в основі психологічний конфлікт поколінь у канадському середовищі поміж молоддю та старшим поколінням у політичних і суспільних справах. Важливу тему порушує драма В. Канівця «Операція на совісті», відтворюючи атмосферу 1937 р., трагедію ряду людей, що постраждали під сталінського терору. Остання вистава групи «Музи», драма І. Бондарчука «Над Черемошем», приурочена до святкування 50-ліття УПА. З нею відзначено й 15-ліття існування «Музи». У своєму акторському складі «Муза» мала й кількох професіоналів театального мистецтва, як Діана Снис, Світлана Кукушкина, Надія Петрик.

Від 1950 р. досить цікавих вистав пройшло на сцені Українського національного об'єднання в Торонті. Вони були початі професійним актором і режисером Лавром Кемпе. Тепер це був інший склад від попереднього. Він поставив біля 15 вистав і з деякими виїздив поза Торонто. Репертуар був різноманітний і включав не тільки класичні етнографічно-побутові драми, а й з 1930-их років «Інваліди» Гр. Лужницького або «Король стрільців» І. Керницького. Проте, найбільший успіх мали оперети Я. Барнича «Шаріка» та «Гуцулка Ксеня». Помітними подіями стали й вистави «Феї гіркої мигдалю» І. Кочерги та «Трію» Л. Ленца зрежисеровані професійним актором і майстром мистецького читання Ростиславом Василенком. У виставах УНО

брали участь професійні актори: Анна та Михайло Тагаїви, Н. Тарновецька, Ю. Поченюк, П. Остапчук. Деякі вистави оформляв відомий український сценограф Іван Курочка-Армашевський (Кубарський), зокрема «Гуцулку Ксеню» та «Фею гіркого мигдалю».

З припиненням діяльності ансамблю «Муза» в Торонті, ювілейний рік святкувань Лесі Українки там не пройшов непоміченим. Зорганізувалася нова група, ансамбль «Лісова пісня», що склався з новоприбулих з України професійних сил (Світлана Кукушкина), чоловічих акторів «Заграви» (Ю. Бельський, Н. Теліжин, Ю. Келебай) та колишніх членів «Музи», зокрема Катерини Матківської та інших. Було поставлено «Лісову пісню» в режисурі С. Кукушкиної. Другою виставою на відзначення року Лесі Українки стала вистава її драми «На полі крові» за участю двох професійних акторів: Р. Василенка (Юда) та Ю. Бельського (Прочанин). 1997 р. приніс з'єднаними силами професіоналістів та аматорів дуже успішну виставу «Еспанська муха» Ф. Арнольда та Е. Баха в режисурі Ю. Бельського.

Значним місцем, де відбувалися аматорські театральні вистави в передвоєнний час, крім Вінніпегу, стало УНО в Едмонтоні. Аматорські театральні гуртки почалися з 1932 р. Переважно виставлялись одноактівки канадсько-українських авторів, але поміж ними пройшли такі вистави, як «Брат на брата» О. Лугового (1934), «Степовий гість» В. Грінченка (1938, в режисурі Тетяни Іванців), «Капрал Тимко» Віктора Матюка та «Дівочі мрії» С. Ковбеля (1939), «Ой, Морозе, Морозенку» Гр. Лужницького (1940), відома одноактівка «Совіцький розвід» П. Остапчука (1941), «Мати-Наймичка» І. Тогобочного.

Праця дуже пожвавилася після другої світової війни з відкриттям домівки УНО 1947 р. Від 1948 р. почали прибувати й нові емігранти, вони включилися в театральну працю УНО. Між ними були вчителі Степан Грох і Василь Ніньовський та режисери українських театрів Ісає Чорновол і В. Стецура. Вони дуже піднесли театральні вистави з аматорського на напівпрофесійного рівня. 1949 р. аматорський гурток під керівництвом С. Гроха поставив такі драми: «Лимерівна» П. Мирного, «Така її доля» В. Тулевітрова та ряд одноактівок, переважно комедії. 1950 р. С. Грох поставив «Безталанну» І. Карпенка-Карого, В. Стецура «Жидівку-вихрестку» І. Тогобочного, а І. Чорновол «Наталку-Полтавку» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, одноактівки «На перші гулі» Ст.

Васильченка, «Бувальщину» А. Веселовського, «Трьох до вибору» В. Мартиневича.

Крім того, 1949 р. прибули професійні актори: Михайло Соханівський, Тамара Барановська, Євгенія Сташків і Данило Муринка (останній був без театральної освіти, але виявив себе як талановитий самоук). 1949 р. вони поставили мелодраму «Його велика любов» С. Белої, що була повторена в Мондері, Редвеї та Калгарі. Вони заснували 1951 р. Український драматичний ансамбль, що давав вистави протягом 25 років у співпраці з гуртком при УНО (постав 1952 р.). Вистави готували іноді разом, часом окремо. Драматичний гурток при УНО для свого відкриття 1952 р. поставив «Лісову пісню» Л. Українки а потім повторив її 1953 р. 1958 р. — другу дію з опери «Катерина» М. Аркаса, 1960 р. «Назара Стодолю» Шевченка, 1966 р. — «Украдене щастя» І. Франка, 1967 р. — «Хмару» О. Суходольського (режисер Євгенія Віндик), а 1968 р. перестав існувати. УНО продовжувало працю без театральних вистав. Натомість керівник драматичного гуртка І. Чорновол створив власний театральный гурток, а колишній член гуртка УНО Любомир Дитиняк — театральный клуб.

Український драматичний ансамбль розпочав свою працю драмою «Суєта» І. Карпенка-Карого (1952), а наступного року поставлено в УНО «Оргію» Л. Українки (режисер О. Черненко Рудницька). Протягом свого існування Український драматичний ансамбль поставив десятки вистав. Загально помітною в ньому була праця чотирьох режисерів. Серед них о. Марко Дирда поставив «Вифлеємську ніч» І. Луцика та «Ой, зійшла зоря над Почаєвом» Гр. Лужницького. Серед вистав Данила Муринки були «Розгром» І. Багряного та «Тріумф прокурора Дальського» К. Гупала. Останнього ставили 9 разів: тричі в Едмонтоні та по одному разові в Калгарі, Голдені, Редвеї, Редвотері, Вільні, Старі. Репертуар І. Чорновола складався з класики етнографічно-побутової: «Наталки-Полтавки» І. Котляревського, «Чумаків» І. Карпенка-Карого, «Невольника» та «Дай серцеві волю..» М. Кропивницького. Найбільш активним в УДА був М. Соханівський. Серед поставлених ним п'єс були «Брат на брата» О. Лугового, «Воскресіння» В. Чубатого, «Інваліди» Гр. Лужницького (пройшли тричі), «Король стрільців» І. Керницького, «Отаман Пісня» М. Чирського та інші. УДА припинив свою діяльність 1976 р. Спроби відродити його в 1980-их роках не повелися.

Натомість, 1979 р. було засновано Український розповідний театр, що поставив п'ять п'єс для молодого глядача (між ними «Лис Микита» І Франка). В 1984 р. УРТ був представником від провінції Альберта на драматичному фестивалі в Сент Джонсі в Ньюфавндленді. Англійськомовна преса нотувала його великі успіхи, відзначені на сторінках *Saint John's Evening Telegram*, 9 липня 1989 р. Український розповідний театр, з нагоди святкування тисячоліття християнства в Україні, поставив п'єсу «Азор» Анни Звоздецької. Головним промотором УРТ була учителька драматичного мистецтва Юлія Меглей-Блажук.

З усіх великих міст Канади Ванкувер був найменш діяльним щодо театральних аматорських вистав. Відомо, що перша вистава українською мовою сталася 29 березня 1913 р. (було нею «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка). Від того часу іноді відбувалися вистави у домівці УНО... З протоколів Українського робітничо-фермерського дому виявлено, що у Ванкувері серед десятка вистав були показані під опікою УРФД такі: «Родина щіткарів» М. Ірчана (4 липня 1925 р.), «Fata Morgana» за М. Коцюбинським (3 вересня 1931 р.), «Гайдамаки» за Т. Шевченком в інсценізації Л. Курбаса (28 грудня 1934 р.), «Украдене щастя» І. Франка (9 квітня 1939 р.) та інші.

Після другої світової війни 1949 р. у Ванкувері заснувалася українська театральна група при домівці УНО. Вона поставила «Чорноморців» Я. Кухаренка (1951), «Циганку Азу» (1952) і «Ой, не ходи, Грицю» М. Старицького (1953), «Жидівку-вихрестку» І. Тогобочного (1955), «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка (1956). Режисерами вистав були Ст. Солтис та І. Станько. На окрему згадку серед вистав цієї театральної групи заслуговує драма «Завирюха» Йосипа Метана з життя на Харківщині в 1920-23 роках. Сам автор — професійний актор, у минулому — працював в українському театрі на Далекому Сході (Зелений Клин і Харбін). У виставі «Завирюха» він сам виступав як актор і режисер. З нагоди 50-ліття від дня смерті Л. Українки місцевий відділ Комітету українців канади (голова О. Кріпс) вирішив силами Українського театального гуртка у Ванкувері поставити її драму «Бояриня». Вистава відбулася в Queen Elizabeth Playhouse Theater 19 січня 1964 р. 1969 р. Українська театральна група, відзначаючи 200 років з дня народження І. Котляревського, поставила «Наталку-Полтавку».

Як зазначалося раніше, на кінець 1960-их років кількість аматорських вистав зменшилася, але не завмерла. Не дивлячись на зменшення, продовжували нуртувати прагнення до поєднання

східноєвропейського та американського впливів. Саме в цьому і проявив себе Авангардний український театр (АУТ), колектив, створений 1983 р. в Торонті студентами-емігрантами з Польщі під проводом Марка Стеха, що був його мистецьким керівником (1983-1988), де виступали як режисери: Андрій Перекліта, Мирослав Білий, Юрій Онух та Роман Гурко.

Першою виставою АУТ був «Вечір у тюрмі» (5 листопада 1983 р.) — монтаж віршів різних переслідуваних українських письменників від Шевченка до сучасності. Тюрма, про яку говориться в змісті, не є, однак, фізична тюрма; вона виростає до багатогранного символу — моральної і психологічної тюрми, в якій перебуває людство. Друга вистава «Дуель» (1 лютого 1985 р., текст М. Стеха) являє собою поєднання сюрреалізму та театру абсурду, конфлікт ілюзії та реальності, коментар людської слабости й байдужости до життя людських істот. Технічно вистава вводила рідкісне явище для українського глядача в Канаді — участь самих глядачів у виставі. «Смерть поета» (6 жовтня 1985 р.) — реквієм по Василеві Стусові. «Вертеп — обірвані крила» (9 січня 1987 р.) — в'язанка поезій, пісень і світляних ефектів. Більшість поезій (неоклясики, П. Тичина, Є. Плужник) наголошували символіку вертепу, як явища перемоги Любови над Ненавистю, Правди над Неправдою, а фінальна картина являла собою післяатомове побоїще (натяк на Чорнобильську трагедію), де на фоні його з'являлася маленька дівчина, як символ перемоги Життя над Смертю..

До репертуару АУТ попали також дві одноактівки Славомира Мрожека: «Посеред моря» (1 грудня 1983 р.) та «Емігранти» (21 квітня 1991 р.). Показуючи в першій трьох осіб посеред моря («вождь», «опортуніст» та «ідеаліст»), драматург осуджує механізми влади, вживаючи абсурдні передумови для логічних висновків (політичні системи «з'їдають» «ідеалістів»). «Емігранти» — іронічний погляд на еміграцію, що стає віч-на-віч перед свободою. Йшли також дві п'єси Самуїла Бекета «Остання стрічка Краппа» (9 травня 1986 р.) та «Катастрофа» (3 червня 1987 р.). Перша порушує вроджене бажання людини залишити щось по собі на цьому світі. Невдаха Крапп записує на магнітофоні свої переживання, щоб віддати їх до бібліотеки. «Катастрофа» — свідчення твердої опозиції проти тиранії, яку драматург присвятив Вацлаву Гавелові. АУТ присвятив цю виставу Лесеві Курбасові та іншим жертвам «розстріляного відродження».

Виставлена також драма Ігоря Костецького «Відбулося за 8

хвилини» (30 січня 1988 р.) мала прем'єру в Детройті. Вона являла собою першу частину традиційної містерії Народження (другі дві частини в ній були Страсти Воскресіння), але вистава була не про народження Христа, а про людину, що відкрила в собі бачення життя, в якому вона може цілковито досягнути волі та виявити своє власне я... АУТ припинив свою діяльність 1991 р.

Його вистави йшли не тільки в Торонті, Монреалі та Оттаві (востаннє на міжнародній конференції про права людини), але й США (Нью-Йорк, Чикаго, Детройт, Філядельфія, в Гарвардському університеті). Діяльність його також включала видання журналу *Термінус*, рок-групу та радіопрограму. Відгуки на вистави АУТ були різні, більшість підтримувала новизну його стилів, омолодження українського театру в Канаді супроти традиційного, але були й такі, що засуджували його як молодеचे бунтарство, експеримент легковажності. Так чи інакше, АУТ вніс нову, яскраву сторінку до історії українського театру в Канаді.

Якщо український професійний театр у Канаді, працюючи в невідрадних обставинах все ж дав широку картину вистав світового значення від Гольдони до Ануї, а в українському від класики до сучасності, то аматорський театр, хоч не маючи такої кваліфікації, створив у порівнянні до нього чисельно величезну панораму. Пройшовши крізь домівки організацій, фестивалі, бурси й молодечі гуртки, аматорський театр дав сценічне втілення і драмам українських канадців, і силі вистав класики етнографічно-побутового театру, і драмам історичним, і драмам суспільних проблем, і офіційним «соцреалізмам», і стимулював народження авангардного театру. Поза тим — силу режисерів і велике число ентузіастів-акторів. І все протягом лише одного століття.

Бібліографія

1. *Пропамятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу*, Вінніпег, Український Народний Дім, 1949.
2. *Наша сцена* (художня самодіяльність українських поселенців у Канаді), Торонто, «Кобзар», 1981.
3. *Our Stage* (The Amateur Performing Arts of the Ukrainian Settlers in Canada), Toronto, Kobzar Publishing Company, 1984.
4. М. Марунчак, *Біографічний довідник історії українців Канади*, Вінніпег, УВАН, 1986.
5. М. Боровик, *Століття українського поселення в Канаді (1891-1991)*, Монреаль-Оттава, Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук, 1991.

МОВНА ОСВІТА: АЛЬБЕРТА Й КАНАДА

Передумови

Подані нижче факти допомагають зрозуміти контекст, у якому відбувається розвиток мовної освіти в Канаді, зокрема в Альберті.

За розміром території Канада — друга найбільша у світі країна, але в 1998 р. її населення нараховувало тільки 30,000,000.

Освіта є компетенцією десяти провінцій і трьох територій Канади; федеральний уряд за неї відповідальності не несе.

1998 року у провінції Альберта було приблизно 3,000,000 мешканців.

Столиця Альберти — Едмонтон — разом з околицями нараховує близько 918,000 мешканців. Населення Калгарі має 907,000.

У 1997—1998 навчальному році у школах Альберти навчалося 574,666 учнів (від передшкілля до 12 класу).

У 1997—1998 навчальному році 162,803 учні в Альберті вивчали французьку як другу мову (133,252), у програмі занурення у французьку мову (26,221), у франкомовних школах (3,300). У порівнянні з 1993—1994 навчальним роком кількість учнів, які вивчали французьку мову, зменшилась на 21%. Більше ніж 20,000 учнів вивчали інші іноземні мови у межах 15 інших мовних програм. Переважно це маленькі програми, які здебільшого мають тенденцію до стабільного функціонування або розвитку.

На цей час приблизно 25% учнів Альберти вивчають іноземні мови. Починаючи з 1993—1994 навчального року, ця цифра постійно знижується.

Історія й демографія

Розвиток мовної освіти в Канаді відбувався в контексті франко-англійського дуалізму, а також, особливо з початку 20-го сторіччя, в контексті багатомовності. Назагал, канадський історичний мовний і культурний дуалізм створив сприятливий контекст для багатомовної освіти. 1897 року в провінції Манітоба

було прийнято законодавство про двомовну шкільну освіту, що дозволило заснувати двомовну освіту кількома мовами. Прийняття цього законодавства було безпосереднім наслідком боротьби за франкомовні католицькі школи. Декрет Північно-Західніх Територій 1901 року, що дозволяв викладати засади читання й письма будь-якою мовою після занять у державних школах на території сучасних Альберти й Саскачевану, було прийнято в контексті визнання французької мови, разом з англійською, мовою викладання у другій половині 19-го сторіччя на теренах Західньої Канади, а також факту присутності франкомовного населення в Центральній Канаді. Альбертське законодавство 1971 року, пізніше запозичене Манітобою й Саскачеваном, яке дозволило половину навчального часу в школі викладати будь-якою мовою, було б неможливим без діяльності Комісії у справах двомовності та двокультурності федерального уряду Канади, його програми багатокультурності, так само, як і без раніше заснованої програми занурення у французьку мову.

Канада — багатомовне суспільство. У 1996 р. 23% канадців визнало французьку своєю рідною мовою, а 16% населення країни — мову іншу, ніж англійська чи французька.* До переселення європейців у Канаді мешкали чисельні тубільні групи, різні як з лінгвістичного погляду, так і з погляду культури. У Західній Канаді лінгвістична різноманітність серед нетубільного населення була одним із аспектів суспільного життя із самого початку іміграції, себто з останнього десятиріччя минулого століття. 1921 року в Альберті 26% мешканців, старші десяти років, могли розмовляти мовою іншою, ніж англійська чи французька (*Sixth Census of Canada, 1921, Volume II, Population*). 1996 року 16% мешканців Альберти визнали своєю рідною мовою іншу мову, ніж англійська чи французька (*Statistics Canada, Mother Tongue: 20% Sample Data, 1996 Census Native Tables*). З плином часу мовна ситуація змінюється. Українська й німецька мови занепадають, китайська поширюється. Утім, протягом останніх ста років у західньо-канадських провінціях Альберта, Саскачеван і Манітоба населення, яке спілкується іншими

---

* Статистичні відомості про рідну мову та її вжиток наводяться з перепису населення Канади 1996 року. Вони підсумовані в праці *Trends and Issues in Language Education: A Discussion Paper*, виданої Освітою Альберти на підставі інформаційних джерел перепису населення, зазначених у бібліографії.

мовами, ніж англійська чи французька, становить досить помітну меншість. Не випадково, що саме ці провінції мають найдовший досвід багатомовної освіти. Протягом останніх років багатомовність і багатокультурність поширюються також у Британській Колумбії й Онтаріо. Цей демографічний факт відбито в Програмі міжнародних мов провінції Онтаріо, датованої 1977 роком, так само, як і в Політиці мовної освіти провінції Британська Колумбія, зокрема в м'єті 4, що проголошує можливість вивчення «мов, які мають велике значення в наших громадах».

Утім, Канада є також нацією, де тільки дві європейські мови успішно функціонують протягом тривалого часу. Цими мовами є англійська та французька. Приблизно 60% канадського населення вважає англійську своєю рідною мовою. У 1996 році 23% канадців визнали французьку своєю рідною мовою, що є зменшенням у порівнянні з 1951 роком, коли 29% населення назвали французьку рідною мовою (*Trends and Issues in Language Education*, “Language Use in Canada. Changing Realities”). Мовам тубільного населення здебільшого загрожує зникнення. Поступовий перехід імігрантів до спілкування англійською вдома веде до занепаду їхніх рідних мов. Наприклад, згідно з Переписом населення Канади 1991 року 16% мешканців Альберти визнали, що їхня рідна мова — не англійська і не французька, але тільки 7% зазначили, що спілкуються вдома мовою іншою, ніж англійська чи французька (*Statistics Canada*, Catalogue No. 93-317, стор. 10-11). Менше ніж 1% мешканців Альберти зазначили, що спілкуються вдома французькою мовою (*Trends and Issues in Language Education*, стор. 19. Draft 1999).

Мовна освіта на теренах Канади має бурхливу історію. У 1912 р. викладання французькою мовою в Онтаріо сильно обмежувалось. У 1915 р. Законодавча асамблея Альберти одностайно засудила двомовність у будь-якій прояві в альбертських школах. У 1916 р. в Манітобі була заборонена двомовна освіта, незважаючи на те, що шоста частина учнів провінції відвідувала німецькі, французькі, українські, польські та інші двомовні школи. У 1919 році в Саскачевані викладання будь-яких мов, крім англійської та французької було заборонено, а викладання французькою мовою зазнало суворих обмежень. І тільки прийняття канадським федеральним урядом офіційної політики двомовності й багатокультурності та проголошення Хартії прав і свобод у 60-х і 70-х роках змінило зазначені суворі заходи на протилежні.

Протягом усієї канадської історії мовне питання й питання мовної освіти відзначалися виразним політичним характером. Наприклад, саме політичні впливи Українського клубу професіоналістів і підприємців в Едмонтоні, у 1970-ті роки відчинили двері для запровадження на території Західньої Канади двомовної освіти українською, а пізніше й іншими мовами. Політика впливала на канадський національний напрям у галузі мовної освіти й на ініціативу провінцій. На мою думку, не буде перебільшенням визнати, що сучасна політична ситуація, коли все більшої ваги набирає фінансовий консерватизм і все менше підтримки одержує по всій Канаді багатокультурність, не залишає багато надій на те, що провінційні уряди будуть запроваджувати нові ініціативи в галузі мовної освіти. І це відбувається саме тоді, коли більшість європейських країн уже підсилила або планує підсилити вивчення іноземних мов (Vergentoft, 1994, стор. 23).

Національна політика

Хоч освіта є справою провінційних урядів, федеральний уряд Канади провадить чітко визначену політику підтримки двох офіційних мов — англійської та французької. Метою цієї підтримки, як зазначено у проєкті державного бюджету Федерального Міністерства канадської спадщини на 1995–96 рр., «є фінансова допомога з метою надання можливості представникам офіційних мовних меншостей отримати освіту рідною мовою, а всім мешканцям Канади опанувати другу офіційну мову та досягти повного розуміння англо- та франкомовності в канадському суспільстві» (*1995-1996 Estimates: Canadian Heritage*, стор. 3–25).

«Офіційні мови в освіті», одна із програм підтримки офіційних мов, у 1993–94 роках надала можливість 1,8 мільйона канадських юнаків і дівчат (600,000 франкомовних і 1,2 мільйона англомовних) вивчити другу офіційну мову. Згідно з підрахунками, програма «Офіційні мови в освіті» коштувала 211,200,000 доларів у 1995–96 рр. Зрозуміло, що федеральний уряд Канади має добре розроблену програму та тверді фінансові зобов'язання щодо підтримки мовної освіти офіційними мовами.

А яку політику провадить федеральний уряд Канади щодо мовної освіти мовами іншими, ніж англійська чи французька? Участь федерального уряду Канади у мовній освіті неофіційними

мовами обмежується підтримкою так званих «мов спадщини». У канадському контексті до цих мов належать мови інші, ніж англійська та французька, яких навчають поза системою провінційних шкіл, насамперед у приватних «суботніх» школах, що підтримуються окремими громадами. Федеральний уряд Канади не виділяє фінансових ресурсів на запровадження освіти неофіційними мовами у державних школах.

У надрукованій 1994 року книжці Джим Каммінс з Торонтського інституту досліджень у галузі освіти в провінції Онтаріо підсумував історію розвитку федеральної політики стосовно мов спадщини (Cummins, 1994, стор. 436). Політика підтримки мов спадщини була запроваджена після проголошення політики багатокультурності в 1971 р. Серед досягнень цієї політики було видання у 1976 року «Дослідження неофіційних мов», яке довело, що етнокультурні групи надають велику підтримку вивченню своїх мов у школах. Паралельне дослідження під назвою «Дослідження позиції більшості», замовлене федеральним урядом і надруковане в 1977 році, довело, що англо- та франкомовні канадці виступають проти вивчення неофіційних мов за рахунок державних коштів. У 1977-90 роки в межах програми культурного збагачення федеральний уряд Канади покритв приблизно 10% поточних витрат мовних шкіл різних громад. У 1990 році цю фінансову підтримку було скасовано, але, цитуючи Каммінса, «федеральний уряд підкреслив, що це рішення зумовлене лише зміною пріоритетів у підтримці мов спадщини, а не зменшенням зобов'язань щодо цих мов» (Cummins, 1994, стор. 436). Головною ініціативою уряду стало створення Національного інституту мов спадщини в Едмонтоні, столиці Альберти, на що й було призначено приблизно 6,000,000 доларів. Інститут так і не було створено.

Згідно з проектом державного бюджету Федерального Міністерства канадської спадщини на 1995-96 роки, федеральний уряд продовжує підтримувати програму під назвою «Громадська підтримка та участь — Культура й мови спадщини». У 1995-96 роках ця програма отримала 3,157,000 доларів. Як зазначає *Canadian Heritage*, «ця програма виконується в партнерстві з етнокультурними організаціями, агенціями, які надають послуги імігрантам, імігрантськими жіночими групами, університетами, різноманітними канадськими організаціями культурного профілю, неурядовими організаціями та урядами усіх рівнів, спрямовуючи свої зусилля на вирішення проблем громадської участі та інтеграції, на забезпечення доступу до канадських інституцій, на

проблеми міжгрупових стосунків, а також на сприяння громадського усвідомлення того внеску, який суспільний плюралізм додає до канадської ідентичності (1995-1996 *Estimates: Canadian Heritage*, стор. 3-20). Єдине, про що не згадується в описі програми — «Громадська підтримка й участь — Культура й мови спадщини» — це мови.

До квітня 1995 року федеральний уряд підтримував ініціативи, спрямовані на вивчення азійських мов на шкільному й вищому освітньому рівні, завдяки Азійській тихоокеанській фундації. Наприклад, Альбертську навчальну програму з японської мови й культури було розгорнено, завдяки фінансовій підтримці цієї фундації. У 1995 р. ініціативи Азійської тихоокеанської фундації припинили своє існування.

Канадська федеральна політика спрямована на підтримку тільки двох офіційних мов країни. Федеральний уряд Канади не приділяє уваги необхідності вивчення іноземних мов, унаслідок чого не розроблені відповідні стандарти й не визначені відповідні цілі.

З іншого боку, слід узяти до уваги й той факт, що федеральна підтримка розвитку офіційних мов створює сприятливе середовище для вивчення мов назагал. Протягом років сотні мільйонів доларів витрачалося на розвиток навчальних програм, дослідження, купівлю книжок, підготову вчителів, сприяння розвитку французької мови й підтримку двомовності. Усе це виплекало кваліфіковані кадри та атмосферу, сприятливу для розвитку будь-якої мови. 1,2 мільйона дітей, які щорічно отримують удосконалену нагоду опанувувати французьку мову, завдяки федеральним фондам, отримують і безперечні переваги при вивченні третьої мови.

Ситуація в Альберті

Унаслідок історично усталеної лінгвістичної та культурної різноманітності у поєднанні зі сприятливою для вивчення мов атмосферою, створеною офіційною двомовністю, у провінції Альберта виникло розмаїття мовних програм. Було розвинено два види програм. Програма вивчення другої мови пропонує курс із конкретної мови. Двомовна програма забезпечує більш інтенсивний досвід вивчення мови. Опанування іноземної мови провадиться не лише безпосередньо на заняттях з цієї мови, але й при вивченні таких предметів навчальної програми, як мистецтво, музика й суспільствознавство. Назагал, можна відвести

половину всього навчального часу на викладання іноземною мовою. Програми розробляються міністерством освіти Альберти (яке називається Освіта Альберти) або місцевими шкільними радами.

Розроблені в провінції навчальні програми узгоджуються й затверджуються Освітою Альберти. Крім програм з французької мови, на провінційному рівні розроблено програми для вивчення мов чорноспців і, крім німецької, італійської, японської, латинської, мови сиксика, еспанської, української, а також українська двомовна програма.

Місцевими шкільними радами запроваджено програми вивчення мов, які забезпечують їхні специфічні місцеві потреби. На цей час учням пропонуються такі мовні програми, розроблені місцевими органами: американська знакова мова, арабська, арабська двомовна програма, кантонезька, мова дене (чипеван), німецька двомовна програма, єврейська двомовна програма, мандаринська, мандаринська двомовна програма, польська, польська двомовна програма, російська, шведська й в'єтнамська. На місцевому рівні також розроблені програми з грецької, угорської, португальської та інших мов, але вони пропонуються не щороку, через мале зацікавлення.

В Альберті збільшується відсоткове відношення учнів середньої школи та студентів вищих освітніх закладів, які вивчають мови інші, ніж французька. У 1991-1992 р. 14% учнів альбертських середніх шкіл брали курси з мов інших, ніж французька.* На 1997-98 рік ця цифра сягала вже 29% (Alberta Education, *Trends and Issues in Language Education*, "Enrollment Patterns in Alberta, Language Patterns", стор. 43, Draft 1999). Протягом цих років відвідування курсів еспанської мови збільшилось на 450%. Уже на 1994 рік в Альбертському університеті в Едмонтоні дві третини всіх студентів, що вивчали мову й літературу, брали курси мови іншої, ніж французька (Alberta Education, *Trends and Issues in Language Education*, "Post Secondary Language Learning Programming and Enrollment", Draft 1997).

Утім, незважаючи на те, що реєстрація учнів на курси мови іншої, ніж французька, зростає, загальна кількість учнів, які завершують мовні курси, зменшується. Загальне зменшення учнів відбиває насамперед різке зменшення відвідувачів на курсах

---

* Відомості про закінчення курсів були отримані від служби інформації Освіти Альберти.

французької мови. Наприклад, у 1991-92 році та в 1997-98 р. кількість учнів на рівні середньої школи, які завершили курс французької мови, зменшилася на 31%, у той час як реєстрація учнів на інші мовні курси зросла на 42%.

В Альберті вивчення мови не вважається обов'язковим на будь-якому освітньому рівні, а рішення про запровадження мовної програми приймається місцевими шкільними радами. Це приводить до значних розбіжностей щодо доступу до мовної освіти на території провінції. Ці розбіжності проілюстровано на прикладі чотирьох найбільших шкільних рад, які пропонують програми вивчення мов.

На курси іноземних мов здебільшого записуються учні середньої школи. Це створює проблему внаслідок того, що в канадських школах стандартний курс із мови іншої, ніж французька, розраховано на три або чотири роки навчання. Трирічний курс нараховує біля 375 навчальних годин. Чотирирічний курс розраховано приблизно на 500 навчальних годин. Цей розподіл часу подібний до ситуації з вивченням іноземних мов в Англії та Шотландії, але приділяє вивченню мов значно менше часу, ніж призначається на опанування іноземних мов у таких європейських країнах: Австрія, Данія, Франція, Італія, Еспанія чи Швеція. Наприклад, в Австрії учень, який вивчає першу іноземну мову, витрачає на її опанування приблизно 800 навчальних годин. Як може канадський учень досягти подібного рівня мовної компетентності після трьох чи чотирьох років вивчення іноземної мови? Ця ситуація, втім, частково зрівноважується існуванням двомовних програм, де вивчення мови починається на рівні передшкілля, новою тенденцією починати мовну освіту в 5 або 7 класі, а також тим, що чимало альбертських учнів мають можливість вивчати французьку мову, починаючи з передшкілля й до 12 класу включно.

Характеризуючи проблеми, пов'язані з мовною освітою в США, Ричард Лемберт говорить про «природний закон п'ятидесятивідсоткового відсіву» (Lambert, 1994, стор. 49). Більшість учнів, які записуються на мовні курси в американських вищих середніх школах, є учнями двох перших років навчання; в останній рік навчання у вищій середній школі реєстрація на мовні курси різко зменшується. При переході від одного класу до наступного відсів нерідко сягає 50%. Аналогічна ситуація спостерігається й в Альберті, де учням бракує сильної мотивації для закінчення три- або чотирирічної мовної програми, адже для отримання свідоцтва про середню освіту закінчення мовного

курсу не вимагається. В Альберті курси еспанської мови втрачають приблизно 65% учнів між 10 і 12 класами, курси італійської мови — 60%, а курси німецької — 66% (Alberta Education, *Trends and Issues in Language Education*, “Attrition in Selected Second Language Course Completions”, Alberta 1995-96 — 1997-98, Draft 1999).

Як уже зазначалося, в Альберті друга мова не вважається компонентом базової освіти й не є обов’язковою вимогою для отримання документа про середню освіту. Я припускаю, що брак статусу мовної освіти веде до помітних негативних наслідків, зокрема до зниження мотивації учнів і недостатньої уваги до розвитку таких компонентів інфраструктури, як створення навчальних програм, оцінка учнів, професійне підготування вчителів і розвиток провінційних стандартів успішності та стандартів оцінки.

Висновки

Які висновки можна зробити щодо контексту мовної освіти в Канаді та Альберті в час переходу до нового тисячоріччя?

Перш за все, глобальний контекст виглядає дуже сприятливим для поліпшення мовної освіти, хоча безпосередній вплив «світового села» на освітню політику Канади відбуватиметься поступово. Впливатиме на це й той факт, що головною мовою спілкування в Канаді залишається англійська мова, і дуже незначна кількість бізнесових і політичних лідерів, особливо на провінційному рівні, знає, постійно вживає чи надає істотного значення мові іншій, ніж англійська.

По-друге, офіційний мовний дуалізм Канади та історія багатомовності й багатокультурності історично створила середовище, яке сприяє виникненню різноманітних мовних програм, але водночас приховує можливість ворожої реакції й політизації мовних питань.

У національному контексті ми маємо федеральний уряд із сильною прихильністю до офіційних мов. У той самий час федеральний уряд не надає послідовної підтримки вивченню іноземних мов і не виявляє зацікавлення в усталенні мети і стандартів мовної освіти в Канаді й фінансуванні вивчення мов інших, ніж англійська чи французька.

Виглядає, що провінційний контекст найкраще відбиває як наявні демографічні реалії, так і глобальні зміни. Як ми бачимо, на провінційному рівні приймаються різноманітні рішення сто-

совно мов, які віддзеркалюють історичну й сучасну демографічну ситуацію кожної провінції. Утім, мовна освіта в Канаді залишається маргінальним явищем, і цей маргінальний статус дуже слабо заохочує учнів записуватися на мовні курси й завершувати їх. З огляду на те, що мовна освіта перебуває на маргінесі загального процесу освіти, вона не викликає такої громадської й політичної уваги та підтримки, як основні курси, скажімо, математика чи інші точні науки.

І нарешті, в Альберті принаймні самі учні чутливо реагують на зміни в контексті світової мовної освіти. Саме вони виступають ініціаторами змін, коли записуються на різноманітні мовні програми, не чекаючи поки політики провінційного чи федерального рівня визначать провінційні або федеральні цілі мовної освіти.

З історії навчання української мови в Альберті

Навчання української мови ведеться у школах Альберти з 1901 року, коли Асамблея Північно-Західніх Територій Канади дала дозвіл шкільним радам за проханням батьків наймати компетентних людей, щоб викладати різними мовами, крім англійської. Таке викладання мало відбуватися з тією умовою, що воно не буде підривати основне навчання. Батьки мали платити вчителям за навчання. За перших 20 років двадцятого сторіччя Міністерство освіти Альберти чинило сильний опір українській громаді щодо вживання законодавства 1901 р. для заснування в Альберті двомовного навчального режиму, подібного до того, що існував у Манітобі з 1896 року. Наприклад, 1913 року, під час великого Руського шкільного бунту, двадцять шкільних рад в українських місцевостях за наказом Міністерства змушені були звільнити українських учителів, які були сертифіковані в Манітобі й Саскачевані. 30 березня 1915 року уряд Альберти заборонив двомовне навчання у школах Альберти. Крім того, українську мову викладали по школах Альберти під законодавством 1901 року аж до 1950-х років, коли на прохання української громади був уведений предмет «Українська мова як друга мова».

У 1971 році, завдяки успішним заходам Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону, у Шкільний Акт провінції Альберти внесли поправки, що дозволили викладати будь-якою мовою аж до половини шкільного дня. Це законодавство сприяло відновленню українського двомовного навчання

в 1974 році і, згодом, введенню інших мовних програм: іврит (1975), німецька (1978), арабська й мандаринська [китайська] (1982), польська (1984). Зміни в Альбертському Шкільному Акті в 1971 році стали взірцем для подібного законодавства в Манітобі (1978 р.) і Саскачевані (1979 р.). Тепер у школах Альберти приблизно 1 800 учнів вивчають українську мову.

У 1974 році Міністерство освіти Альберти у співробітництві з католицькою та публічною шкільними радами міста Едмонтону заснувало українську двомовну програму як трирічну експериментальну програму. Тодішній міністер освіти вважав цей експеримент як спільний проєкт місцевих шкільних рад, української громади й Міністерства освіти Альберти. За умовами цього експериментального проєкту для 1-3 класів Міністерство освіти Альберти найняло спеціаліста для розробки навчальної програми й підготовки відповідних матеріалів для навчання. Шкільні ради взяли на себе відповідальність наймати вчителів, назначати школи для навчання й забезпечувати їх навчальними й додатковими матеріалами. Українська громада гарантувала записати в програму мінімум 100 учнів до першого класу у школах міста Едмонтону на осінь 1974 р. і забезпечити батьківську підтримку на майбутнє.

У 1976 році Кабінет міністрів ухвалив дальший розвиток програми та її поширення на 4, 5 й 6 класи. У 1980 р. програма була поширена до 9 класу, а в 1983 р. — до 12 класу.

Співпраця в розвитку навчальних матеріалів

Відразу після започаткування програми наявність навчальних матеріалів стала проблемою. Комерційні видавництва, які випускали підручники, не були зацікавлені у видаванні матеріалів для обмеженого спеціалізованого ринку. Матеріали з колишнього Радянського Союзу були невідповідні через занадто політичний та ідеологічний нахил і не були легко доступні. Отже, щоб розв'язати проблему нестачі навчальних матеріалів, Міністерство освіти у співпраці з українською громадою та іншими агентствами розпочало цілу низку проєктів для розроблення навчальних матеріалів. Між 1975 і 1980 роками Міністерство освіти Альберти у співпраці з Клубом українських професіоналістів і підприємців Едмонтону розробило й видало сім (7) читанок і книжок для вправ у серії «Тут і там». У 1982 р. теле-радіо компанія «ACCESS/CKUA» почала виробляти зорово-слухові матеріали українською мовою, а саме: два набори

матеріалів для викладання музики, 21 звукозаписну стрічку до діяфільмів для суспільних наук і 31 авдіострічку з української літератури та 7 відеопрограм. У період 1985–1994 р. Міністерство освіти Альберти завершило розвиток і випробування програми «Нова» (програми для розвитку української мови для 1–12 класів). У період 1995–2000 р. Міністерство випустило чотири збірки текстів та чотири учнівські зошити для 7-го класу й чотири збірки текстів для 8-го класу, які вийшли друком завдяки фінансовій допомозі Методичного кабінету української мови, Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону та Союзу українок Канади.

У 1987 році Клуб українських професіоналістів і підприємців Едмонтону створив фундацію для заснування Методичного кабінету української мови при Альбертському університеті. Завдання Методичного кабінету — готувати до друку й видавати матеріали програми «Нова» під ліцензією Міністерства освіти Альберти. Матеріали «Нова» для 1, 2 й 3 клас уже видані. Міністерство освіти Манітоби фінансово допомогло в розробленні «Нови» для 1–3 класів.

З 1994 року Методичний кабінет української мови виготовляє та публікує матеріали з серії «Нова» для 4, 5 й 6 класів. Усі прибутки від продажу «Нови» повертаються назад до фонду для розвитку навчальних матеріалів з української мови.

З поступовою нормалізацією економіки й суспільного стану в Україні можливості для кращого доступу до навчальних матеріалів в Україні та ближчої співпраці з навчальними установами України покращилися. У 1994 р. Міністерство освіти Альберти, користуючись фондами, даними програмою технічної допомоги Україні під назвою «Партнери в прогресі», спонсорованою канадським федеральним урядом, мало можливості співпрацювати з українським дитячим журналом *Соняшник* у Києві в розвитку матеріалів із читання для учнів 4–6 класів. Два працівники з Міністерства працювали в Україні протягом двох місяців приблизно із 40 українськими письменниками. Проживання, транспорт та інші видатки були покриті федеральним урядом Канади й журналом *Соняшник*. Журнал *Соняшник*, за контрактом Міністерства освіти Альберти наймав письменників.

У вересні 1995 року появилось перше співвидання навчальних матеріалів українською мовою. Український переклад-адаптація гостросюжетної новели *Втеча*, написаної простою доступною мовою канадським письменником Павлом Кропом, уже випущено з друку. Над проектом співпрацювали Міністерство освіти Аль-

берти, Методичний кабінет української мови й журнал *Соняшник*. Оpubлікована новела розрахована на учнів українських шкіл у Канаді й загально-читацьку публіку в Україні.

У 1990 році була підписана п'ятирічна угода між Міністерством освіти Альберти й Міністерством освіти України. Метою цієї угоди було співробітництво в обміні, розвитку й надбанні навчальних матеріалів і також в обміні вчителями, учнями та освітянами. Ця угода передбачала співпрацю в покращенні навчання української мови в Альберті й навчання англійської мови в Україні. Угода закінчилася в травні 1995 року. Сторони мають її відновити 2000 року.

Для того, щоб успішно працювати в міжнародній торгівлі, туризмі, бізнесі й галузі обслуговування, випускники альбертських мовних програм, включаючи Українську мовну програму, мусять досягнути рівень знання мови, який визнаватиметься за міжнародними стандартами. Бажано було б створити проєкт для розвитку міжнародних стандартів для української мови як другої мови.

Потенційними канадськими партнерами в такому проєкті є Міністерства освіти Манітоби, Саскачевану та Альберти, Методичний кабінет української мови й Катедра сучасних мов і культурологічних студій при Альбертському університеті. Створені стандарти служили б як випускні стандарти для учнів, що закінчують вивчення української мови поза Україною, і одночасно як українські мовні вступні вимоги для іноземних студентів, які мають бажання навчатись у вищих навчальних закладах України.

Переклала з англійської д-р Тетяна Назаренко.

Бібліографія

- Alberta Learning. *Trends and Issues in Language Education. A Discussion Paper* (draft document 1999).
- Bergentoft, Rune. "Foreign Language Instruction: A Comparative Perspective", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 532 (1994).
- British Columbia Ministry of Education. *Language Education Policy* (Victoria, 1996).
- Canada Finance. *1995-96 Estimates: Canadian Heritage Part III Expenditure*

Plan (Ottawa, 1995).

Cummins, Jim. "Heritage Language Learning and Teaching" in J.W. Berry and J.A. Laponce, editors. *Ethnicity and Culture in Canada. The Research Landscape* (Toronto, 1994).

Government of Canada. *Sixth Census of Canada*, Vol. II, "Population" (Ottawa, 1921).

Lambert, Richard D. "Problems and Processes in U.S. Foreign Language Planning", *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, 540 (1994).

Prokop, Manfred. "A Historical View of Legislation Governing Second Languages in Alberta Schools", *Alberta Modern Language Journal*, 27:1 (September 1990).

Sokolowski, John. "Ukrainian Bilingual Education", in *Encyclopedia of Ukraine*, vol. V, ed. Danylo Husar Struk (Toronto: University of Toronto Press, 1993).

Statistics Canada. *A National Overview* (Ottawa: Industry Canada, 1997). 1996 Census of Canada. Catalogue No. 93-357-XPB.

_____. *Canada Year Book 1999*. (Ottawa: Ministry of Industry, 1998).

_____. *Population: Mother Tongue*. 1971 Census of Canada, Catalogue No. 92-725.

_____. *Nation Series (Complete Edition)*. (Ottawa: Ministry of Industry, 1998).

_____. *Profile of Census Divisions and Subdivisions*. (Ottawa: Industry Canada, 1999). Catalogue Numbers 95-190-XPB, 95-186-XPB, 95-191-XPB, 95-189-XPB, 95-188-XPB, 95-187-XPB, 95-185-XPB, 95-184-XPB, 95-183-XPB, 95-192-XPB, 95-193-XPB, 95-182-XPB.

Statistics Canada. *Profile of Census Tracts* (Ottawa: Industry Canada, 1999). 1996 Census of Canada. Catalogue No. 95-199-XPB, 95-206-XPB, 95-213-XPB.

Мовні програми головних міських шкільних рад Альберти (вересень 1999)				
	Публічні школи Калгарі	Католицькі школи Калгарі	Католицькі школи Едмонтону	Публічні школи Едмонтону
Початкова школа (передшкіль-ля-6 класа)	Американська знакова мова Франкомовна* програма Французька Програма занурення у французьку мову Мандаринська двомовна (4-5 класи)	Франкомовна програма Французька Програма занурення у французьку мову	Крі Французька Програма занурення у французьку мову Італійська Польська двомовна Українська двомовна (разом з Києво-Візантійською релігійною формацією) В'єтнамська	Американська знакова мова Арабська двомовна Французька Крі Програма занурення у французьку мову Німецька двомовна Єврейська двомовна Мандаринська двомовна Українська двомовна
Нижча середня школа (7-9 класи)	Крі Франкомовна програма Французька Програма занурення у французьку мову Еспанська	Франкомовна Французька Програма занурення у французьку мову	Крі Французька Програма занурення у французьку мову Італійська Польська двомовна Українська двомовна (разом з Києво-Візантійською релігійною формацією) В'єтнамська	Американська знакова мова Арабська двомовна Крі Французька Програма занурення у французьку мову Німецька двомовна Мандаринська двомовна Еспанська Українська Українська двомовна

Вища середня школа (10-12 класи)	Мова чорно-стопців Кантонезька Крі Французька Програма занурення у французьку мову Німецька Італійська Японська Латинська Мандаринська Еспанська	Франкомовна Французька Програма занурення у французьку мову Німецька Італійська Японська Латинська Мандаринська Еспанська	Крі Французька Програма занурення у французьку мову Італійська Японська Латинська Польська Польська двомовна Еспанська Українська Українська двомовна (разом з Києво-Візантійською релігійною формацією)	Американська знакова мова Арабська двомовна Французька Програма занурення у французьку мову Німецька Німецька двомовна Японська Латинська Мандаринська Мандаринська двомовна Еспанська Українська
----------------------------------	--	---	--	---

* Згідно з Секцією 23 Канадської Хартії прав і свобод громадяни Канади, що мешкають поза Квебеком, і чия першою мовою спілкування й навчання є французька, мають право надавати освіту своїм дітям у початкових і середніх школах з французькою мовою навчання. В Альберті цей вид навчання провадиться окремими школами, підпорядкованими Франкомовним шкільним органам влади або, в окремих випадках, місцевим шкільним радам. Франкомовні школи в Едмонтонській окрузі підпорядковані Північно-центральної франкомовній регіональній владі.

НА ПРАВОПИСНІ ТЕМИ

У яких словах писати Г?

Більш як 75 років не вщухає боротьба між г і ґ в українській мові. На основі того, що вже усталилось, Борис Грінченко у своєму *Словарі української мови* (Київ, 1907—1909) дав місце трьом стам слів із літерою ґ (серед них було дуже багато діалектних, уживаних лише в Галичині).¹ Звук [ґ] відомий у нашій мові здавна. Напр., у XVI-му ст. його позначали сполукою двох літер **кґ**: *кґанок* (1552), *кґонты* (1577), *кґвалт* (1596)...² Траплялося й латинське **g** для передачі цього задньоязикового, зімкненого чи проривного дзвінкого звуку.³

Мовознавці однозгідно твердять, що звук [ґ] в українській мові вживається рідко. Звичайно заступаємо його — у широкому вжитку — звуком [г], який має всі ознаки фарингального, щілинного дзвінкого звуку.⁴ Себто у всіх чи майже у всіх словах, де за походженням чи в набутому звуковжитку міг бути звук [ґ]. Якщо в сусідніх мовах — польській та російській — звук [г] природний, широкоживаний, то для української мови він, можна сміливо сказати, нетиповий, бо вживається справді рідко, майже без винятку, у словах чужомовного походження. Кілька років тому, подорожуючи по Україні, я занотував на Тернопільщині після розмови з однією дівчиною таке: «У того *газди* поржавіли всі цвяхи на *санку*». Запитався, чого не *сазди*, вона усміхнулася й відповіла: «Наш стрийко ще й досі так каже». Йї було 20, а стрийкові — 65. Недавно на засміченій суржиком Донеччині я почув [ґ] замість сподіваного [г]: «в тій *лавце нема своздіф*». (Мені вдалося так повести розмову, що співрозмовник дав спонтанну відповідь на запитання: «Чи в тій крамниці є гвозді?»).

Як би там не було, всі погоджуються, що звук [ґ], хоч і рідкісний в українській мові, просто необхідний у практичному спілкуванні мовців. Це зумовлено щонайменше трьома доводами чи пак доказами. Порівняймо відповідні слова у наступних реченнях (ці приклади стали вже хрестоматійними, без них просто не обійтися):

Ходити на *гулі*. — Мати на лобі *лулі*.

На кобзі *ґрати*. — *ґрати* у в'язниці.

Московський *ґніт*. — *ґніт* у газовій лампі.

Без літери г та її правильної вимови відповідні слова були б неясні, незрозумілі, зміст речень змінений, сприйнятий, напр., ось так: «Мати на лобі гулі» (розважатися на лобі чи пак мати вечірку), «Грати у в'язниці» (виконувати щось на музичному інструменті чи грати в карти), «Гніт у гасовій лампі» (тиск на щось у гасовій лампі). Виходить справжня нісенітниця, якщо не цитування з ультра-модерністичної поезії. Попробуємо вдатися до гомонімів; адже в нас є таке: *мати* (іменник) і *мати* (дієслово), *долі* (внизу) і *долі* (імен., род. відм. одн. від *доля*), *коса* аж у трьох значеннях... Гомоніми в наведених реченнях нічого не допоможуть! Зміст без відповідної літери буде, повторюю, змінений, навіть спотворений, межуватиме з безглуздя (творити на лобі гулі, себто, як колись казали, вечорниці).

Маючи на увазі наведені вище три слова з літерою г (*суля*, *сніт*, *срати*), автори академічного видання *Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика* (Київ, 1969) слушно приходять до правильного висновку:

наявність протиставлень..., а також неможливість заміни [г] іншими приголосними... дає всі підстави для того, щоб визнати [г] окремою фонемою сучасної української літературної мови.⁵

Ніби в унісон із цим правильним висновком, Борис Анто-ненко-Давидович слушно й доречно (як на радянські умови, дуже відважно, бо за вживання літери г в тридцяті роки переслідували, навіть арештовували) у своїй цінній статті «Літера, за якою тужать»⁶, домагався поновлення г, яке з наказу радянського уряду було вилучене з українського правопису в 1933-му р. Тоді-то цей уряд під проводом комуністичної партії в Кремлі почав розгром української науки, літератури й культури, як і нищення української нації взагалі. Відтоді радянський правопис для української мови у всіх його виданнях чи поправлених перевиданнях не має літери г. З приводу цього серед студентів українського роду в діяспорі кружляє ось такий «фонетичний жарт», який передають із покоління в покоління: «Добре пообідавши, Ванька пішов та й приліг на ганку». І тут же не один правописник миттю додавав: «Останнє слово помилково написано з малої літери. Треба — з великої!»

Лише в шістдесяті роки, за хрущовської відлиги, було поновлене [г], але тільки для фонетичної транскрипції. Та й це робилося непослідовно, навіть у мовознавчих працях, де траплялося й латинське g, бо всі літери-відлитки г старанно вишу-

кували й нищили — як вияв націоналізму (!). Усе ж таки в колективному словнику-довіднику *Українська літературна вимова і наголос* (Київ, 1973), за редакцією М. Жовтобрюха, було допущене [г], ясна річ, лише для звукового передавання.

Гадаю, потреба в літері г доведена, бо звук [г], як уже зазначалося, незаступний. Ярослав Рудницький мав повну слушність домагатися її поновлення, подаючи меморандум до Організації Об'єднаних Націй з приводу забороненої літери (щоправда, його щедра душа склала список слів із г занадто довгий). Мовці всіх теренів України не випадково вживають цей звук — на Наддніпрянщині рідше, але в Галичині та в діяспорі частіше. Тому значною подією було вставлення г в українську абетку в *Українському правописі* (видання 1990 і 1993 років). На жаль, до масового застосування г не дійшло — через брак цієї літери в друкарських засобах. Перевіряючи доступні джерела, приходжу до рішучого висновку, що треба писати г в таких українських чи зукраїнцених і широковживаних словах:

I. Слова з г на початку слова (Основні й деякі похідні, зазначені поряд)

гава, гавеня, гавин, гав'ячий...
гавити (прогавити), загавитися...
гавра... гагара
газда, газдиня, газдівство, газдівський, газдувати...
Галаган (прізвище, якщо його носій не пише Галаган).
гандж, ганджівний, ганджовитий, ганджувати ...
ганок, ганковий... гаргара
гатунок... гвалт, гвалтівник, згвалтована, гвалтувати...
гевал
гедзь, гедзатися, гедзкатися, гедзик...
гегати, гегання, гегекання, гегекати...
гелгати, гелгіт, гелготання, гелготати, гелготун, гелготуха
геготати, геготання... гердан
герготати, герготіти, гергіт, герготливий, герготня
гешэфт
Гжицький (прізвище)
гигнути
гила, гилавий, гилун
гирлига
глей, глейкий, глеюватий
глянець, глянс
гніт, гнотик, гнотовий, гноття
гольф
гонта, гонтар, гонтина, гонтовий

горила... гражда... грасувати...
грати, гратки, гратниця, гратований, гратчастий...
Гренджа-Донський (прізвище)
гречний, гречність, гречно
гринджоли, гринджолята
грис, грисовий
грунт, ґрунтовий, ґрунтовний, ґрунтовно, ґрунтознавство,
ґрунтовання, обґрунтований, підґрунтя, підґрунтовий...
грунь... гудз(ь), гудзуватий
гудзик, гудзичок, гудзикарня, гудзиковий, гудзикуватий...
Гудзій (прізвище)
гулий (безрогий)
гуля, гулька, гульовий, гулястий, гулюватий...
гума, гумовий, гумовик, гумка...
гуральня, гуральник
густ

II. Слова з ґ всередині слова

(Основні й деякі похідні, зазначені поряд)

агрус, агрусівка, агрусовий...
джигун, джигунець, уджигнутий...
дзига, дзиговий, дзиготіти, дзигнути...
дзигарі, дзигарики, дзигарський...
дзиглик, дзигликовий
дриг, дригати, дригнути, дригит, дригота, задриганий...
ліґа
пігулка
прогавити, прогавлений
ремигати, ремигання
хуга, хугастий, хуговий

До цього другого списку можна додавати говіркові слова з Підкарпаття, також вузько-спеціалізовані слова, позичені з інших мов. Якщо порахувати лише основні слова в обох групах, то набереться приблизно 60 слів. Коли ж додати й зазначені похідні, то число майже потроїться. Наперед усуваючи можливі докори, хочу підкреслити, що це думка україніста, який з дитинства жив в українському оточенні, вивчав і викладав українську мову понад 60 років, послідовно тримаючись нормативності слововжитку, свідомо уникаючи англійського чи якогось іншого нашарування. Для мене ясно й безсумнівно: у наведених словах треба писати літеру ґ і вимовляти звук [ґ] як зімкнений, за іншим визначенням, проривний.

Тепер погляньмо на чужі слова, що вживаються в українській мові (деякі дуже часто). Без них не можна обійтися освіченій

людині, зокрема в галузях географії, назвознавства й фонології. Вони просто необхідні в будь-якій професійній чи взагалі науковій діяльності. Які ж критерії застосовувати до засвоєння чужих слів. Борис Антоненко-Давидович наголошує в післяслові до своєї цінної книжки *Як ми говоримо*: «звертайтеся до позиченого, але з обов'язковою умовою — підпорядкувати його законам своєї мови»⁸. Це значить не сліпо копіювати, а пристосовувати до української вимови та українських літер. Таким чином, у нас уживається багато слів зі звуком [г], узятих із грецької (де існує г), та з інших мов (де панує г), зі звуком [г]. Для прикладу взявши, всі наші правописи одноставно твердять, що в давніх запозиченнях із будь-якої мови пишемо г замість ніби сподіваного звука [г]. Українська вимова підпорядкувала ті слова до своїх законів: *географія, педагогіка, євангеліє...* У сусідніх польській та російській мовах, навпаки, ці слова вимовляються зі звуком [г], бо в них своя, відмінна від нашої вимова. Тепер уже не знайдемо таких диваків, що будуть вимовляти та ще й пропагувати *ґеоґрафія, педагоґіка, єванґеліє...* Останнім був Остап Грицай, що лише так вимовляв 1946–47 років зазначені слова та ще й поривався карати пафлетами неслух'яних.

Інша справа з новими, недавніми запозиченнями, що мають в оригіналі звук [г]. Деякі мовознавці наполягають на тому, що в таких словах із чужих мов латинське *g* треба незмінно передавати українським г. Але де провести межу між давніми й новими запозиченнями? На жаль, такої межі не можна визначити з абсолютною точністю та чи й конче треба це робити? Якщо наймення *Гергард(т), Гете, Гонґора...* назви *ґол, ґольф, танґо...* не викликають сумніву щодо написання їх із г, то багато інших чужослів можуть одним подобатися з г, другим, що тримаються законів української вимови, — із переходом г в г: *колеґа* → *колега*, *оригінальний* → *оригінальний*, *редаґувати* → *редагувати* і т.д. й т.п. Кожен мовець матиме повну слушність зі свого власного погляду, бо він — зі своїми мовними звичками — те чи інше слово по-своєму сприймає. І тут не легко бути суддею, просто неможливо доводити без знання законів української ортоєпії (треба писати т, а не ф!). Адже кожна людина має право на свій погляд і свій власний смак. (Щоправда, деякі погляди бувають помилкові, а замість смаків — несмаки).

Я схиляюся до думки, щоб у щойно наведених і багатьох інших засвоєних загальних назвах із первісним г перейти на г, що більше притаманне українській мові: *газета, галоша, гараж,*

грим, елегантний, колегія, негатив, оригінальний, педагогіка, пропаганда, редагувати, філологія ... Уживаючи г в написанні та [г] у вимові, ми більше усамостійнюємось від польсько-російської вимови, переходимо на суто українські закони, про що так гарно сказав уже Б. Антоненко-Давидович. Посилюємо типовість загальнонародного українського мовлення.

Як же тоді бути з чужими словами, що можуть унаслідок переходу г на ґ деформуватися, спотворюватися? Згадаймо, що наприкінці слова чи навіть усередині слова звук [г] в українській мові редукується, зникає (ясна річ, не завжди, лише в окремих випадках). Колись були *спасибіґ, богдай, далєбіґ, ніґде*, а тепер ми звичайно пишемо ці слова без г і саме так їх вимовляємо: *спасибі, бодай, далєбі, ніде*. Колись був *четверґ*, а тепер *четвер* у називному та знахідному відмінках однини. З викладацької практики на чужині знаю, що деякі студенти-початківці не пишуть г в непрямих відмінках цього слова: *четвера, четверові, четвером, по четверах*. І доводиться вдаватися до історичних коментарів (для початківців це трудна й мабуть дочасна проблема), пояснюючи, мовляв, треба ці форми писати з г: *четверґа* і т.д., бо так було колись, а ми зберігаємо традицію в написанні й вимові.

Не дивно, що подібна редукція, зникання, трапляється і в чужих прізвищах під впливом народної вимови. Відомий поет Юрій Клен, у згоді з живою традицією, писав своє дійсне прізвище, живучи в Україні, — Бургардт (іноді навіть без кінцевого т). Лише його син, опинившись поза Україною, поновив первісне написання Бургардт. Отже, якщо писати в ньому г, спотворення не відбувається, чуже прізвище зберігає своє первісне звучання. У загальних словах — це не важлива справа, однак у прізвищі фонетична зміна може й не подобатися його носієві.

Чи не існує загроза в тому, що з таких місцевих назов як Авґсбург, Гамбург, Люксембург, Нюрнберг і т.п. постануть Авсбур, Гамбур, Люксембур, Нюрнбер, бо кінцеве г перейде в г і потім зовсім зникне, як це вже сталося зі словом *четверґ*? Тоді в родовому та інших непрямих відмінках будуть писати й вимовляти без г: виникнуть *Авсбуру, Авсбурові... Люксембуру, Люксембурові...* (очевидно, за правописом 1929 р., якого в основному тримається діяспора). Так, справді, загроза існує. Тому я пропоную таке: у всіх випадках, коли власні та місцеві назви кінчаються на г (в т.ч. й наприкінці складу всередині слова), **зберігати г**: *Авґсбург, Ляйпциґ, Кіплінґ, Ірвінґ,*

Кенісберґ, а також *Бурґгард* (т правдоподібно асимілюється з д).. Завдяки збереженню г, уникаємо деформування первісного топоніма чи прізвища.

Наведено лише один доказ, гадаю, переконливий. Є й інші доводи на користь зберігання г в чужих словах, зокрема в особових іменах, прізвищах та місцевих назвах. До речі, в загальних назвах звук [г] чути навіть у таких іншомовних словах: *екзема* [егзема], *екзотика* [егзотика]... А вже при відтворенні звучання чужого слова чи вислову українськими літерами без г ніяк не обійтися. Напр., як написати good guy, що значить «добрий хлопець», кирилицею? Ясна річ, не *гуд гай*, а лише *гуд ґай* (із літерою г). Інакше у сприйманні мовця буде *гуд* від *гудіти*, а *гай* викликатиме уподібнення до *діврови*. І поставатиме справжня нісенітниця, як згадано у випадку з *гулями* й *гулями*. Літера г потрібна також для відтворення вимови деяких звуків у чисто українських словах: *аяґже* [аяґже]...

Читач цієї статті може спитати: — Гарзд, українські чи зукраїнчені слова вже названі, але в яких виразно чужих словах ви пропонуєте писати г? Скласти такий список чужослів — нелегка справа. У багатьох загальних назвах, себто в іменниках (як також у прикметниках, дієсловах та прислівниках) перехід г у г виглядає, на мій погляд, природним; багато слів і прийшли до нас із г (напр., із грецької мови Геллада), але в словах з інших європейських мов первісно було г. Як би там не було до засвоєння, тепер пишімо г й вимовляймо [г] в таких словах, що збагатили нашу лексику: *багаж, газ, гараж, генеза, геній, Голгота, грам, гранка, грим, грипа, глобус, діялог, енергія, епілог, монолог, облігація, пагінація, пролог, прогрес, орган, організація, оригінальний, педагогічний, пропаганда, редагувати, відредагований, текстологія, телеграма, трагедія, фрагмент*... Таких слів — сотні, якщо не тисячі.

Автор цієї статті не відразу прийшов до цього висновку. 40 років тому, коли вийшов у світ мій перший підручник з української мови для англійськомовних — *Conversational Ukrainian*, я з певним ваганням усе таки тримався г і зберіг його в деяких чужих словах: *аґент, аґрарний, аґресат, легенда, колеґія, ориґінальний*... Цьому сприяло значною мірою оточення в діяспорі — майже всі новоприбулі, також давніші поселенці на американському континенті, походили з західної України і *ґеґали*. Мені не випадало *гегати*, себто бути білою вороною серед неприхильно настроєних до «східняків». На обговоренні мого першого підручника один «гімназіяльний професор» (тобто

звичайний вчитель) проголосив такий вирок: «під взглядом педагогічним там той підручник не добрий, бо в нім узглядено російське слово *ковзани*». На жаль, той «методист» не вдавався в педагогіку і зовсім не підозрівав, що в російській мові вживають *коньки*, а в українській лише *ковзани*, а не *лижви* — синонім до *лещат*. Серед галичан, чи не єдиний соборник, боронив мене Юрій Стефаник. Та це не перешкоджало недовченому студентові Р. гудити мене за «російське» слово **ковзани** на різних його виступах в університеті. Наводжу цей епізод для того, щоб сучасний читач знав, у яких умовах доводилося обороняти нормативність слівництва. А допущення **г** у названих словах було для мене добрим адвокатом, оборонцем. Тепер, відвідавши Україну 12 разів, оглянувши понад 80 міст і близько 100 сіл, розмовляючи з багатьма земляками від Івано-Франківського до Луганського (разом склавши, пробув я в Україні понад два роки), приходжу до рішучого переконання, що і в наведених словах від *агент* до *оригінальний* краще писати **г** й вимовляти звук [г] — типовий для української мови. Прислухаючись до мовних особливостей моїх співрозмовників, я дуже рідко чув [г], крім наведених слів у двох попередніх списках (*Лав* до *хула*).

Однак у місцевих (географічних) назвах, особових іменах та прізвищах, себто у власних — не загальних — назвах, пропоную зберігати **г**. З пошани до оригіналу місцевої назви чи до того носія імени або прізвища. Не забуваймо, хто викинув ту літеру з української абетки. Мафіозна комуністична партія Радянського Союзу, з метою зрівняти кількість літер в абетках української та російської мов. Щоб не було й тут ніякої різниці! Крім того, поширити змішання звуків, знизити рівень грамотности, звести українську мову до неprestижних, мовляв, у ній немає жодного ладу й т.п. Коли ж виникала потреба транслітерувати українські імена, прізвища та місцеві назви латинкою, тоді раптом виринали **g**, яке в російській мові завжди поглинало неіснуючий у ній звук [г]. Замість Григорія Тютюнника виходив у світ *Grigory T.*, а Олесь Гончара називали *Gonchar*. Російські перекладачі, переписуючи по-англійському, мабуть, і не знали, що були *Hryhory* (інакше: *Hryhorij*) і *Honchar*. Так відбувалося російщення українського назовництва.

Принадібно відзначу, що на міжнародній конференції Організації Об'єднаних Націй у справі унормування географічних назов, яка тривала протягом одного місяця влітку 1977 р. в Атенах у Греції, я як представник Канади (тоді був обраний

президентом Канадського назвознавчого інституту — Canadian Name Institute) рішуче протестував на тому міжнародному форумі, де були представники майже всіх членів ООН, проти неукраїнських форм у передаванні латинкою українських місцевих назв. Тоді я домагався писати на географічних картах усіх видань у світі латинкою не *Kiev, Kharkov, Lvov, Drohobich, Chernigov, a Kyiv, Kharkiv, Lviv, Drohobych, Chernyhiv*. Згадую тут лише кілька назв. А представник СРСР (уже не пригадую його прізвища, яке закінчувалось на -ов) відразу ж заперечив мою тезу. Услід за ним виступив представник Української РСР, енкаведист, зовнішньо схожий на черкеса; він підтримав московського представника й накинувся на мене з образливими словами, мовляв, я не знаю російської мови. Відбулася коротка дискусія, в якій я з'ясував колоніальну, імперіялістичну політику Москви в Україні.

Звертаю увагу читача знову ж таки на російський зразок транслітерації наведених вище українських місцевих назв — скрізь уставлено **g**, а не **h**. В українських словах **г** викидали, а в транслітерації з української вставляли **g**, що значить **г**, тобто звук [г] — типовий для російської мови.

Обговорюючи чужі слова в українській мові, пропоную наступний (третій) список, складений із топонімів, гідронімів, особових імен та прізвищ, у яких треба писати літеру **г** і вимовляти звук [г].

III. Чужі місцеві назви, особові імена та прізвища з **г** (Додано деякі загальні назви для зручності користування ними)

Агнеса	Вагнер	герцогиня
Ангола	Вайнберг	Гінденбург
Аргентина	Вайомінг	Гонконг
арго	Вашингтон	Гюго
Афганістан	Веллінгтон	Габріель
Бандунг	Вільямсбург	гавот
Бангкок	Вінніпег	Газа
Бангладеш	Врангель	Галац
Бейджінг	Вюртемберг	Галілей... галл
Бенгалія	Гаага	Гальба
Београд	Гайдельберг	Гальвані
Берген	Гаррисбург	гальванізувати
Богота	Гегель	Гамбія
Брюгге	Гемінгвей	Гана
бульдог	Герцеговина	Ганга (Ганг)
Бурггард(т)	герцог	гангстер... гатунок

Гарібальді	гольф	Лессінг
Гаргантюа	Гольфстрім	Лонг-Біч
Гарміш	гонг	Лонгфелло
Гарньє	Гонгора	Людвіг
Гасконія	гот, готика	Ляйпциг
Гаяна	Гота	Люксембург
Гвадальківір	Готліб	Мадагаскар
Гваделюпе	Готьє	Магдебург
Гватемала	Грагам	Магеллан
гвельфи	Гранада	Мічиген
Гвідо	гранд	Монтгомері
Гвінея	грасувати	Нібелюнги
Гданськ	Грац	Нігерія
Гдиня	грація	Ніягара
Гедимін	Гренландія	Ноттингем
гейзер	Гренобль	Нюрнберг
гейша	Грета	Огден
Гелсвортсі	Гретхен	Орегон
Гент	Гризельда	Паганіні
Генуя	гризетка	Патагонія
Георг	Гринвіч	Парагвай
Гергард(т)	Гримм	пігмент
Гертруда	гриф	Петербург
Гете	грифон	Пітсбург
Геттисбург	Грегорі	Регенсбург
Геттинген	грезет	Рангун
гетто	Гродно	Ремінгтон
гешефт	гросмайстер	Рига
гібеліни	грот, грота	Ріо-Гранде
гібон (мавпа)	гротеск	Сайгон
Гібралтар	Грюнвальд	Сан-Дієго
гід	гуляш	Санто-Домінго
Гі де Мопассан	гульден	Сенегаль
Глезго	Гуно	Сингапур
Гміна	Гурзуф	Спрингфільд
Гнезно	Густав	Страсбург
Гловацький	Гутенберг	танго
Глорія (ім'я)	гявур (джавр)	Тюрингія
гном	Дарджилінг	Уругвай
Гоа	Джомолунгма	Уганда
Гобі	Дюринг	Чикаго
гогель-могель	Единбург	Шеллінг
Годайва	Енгельс	Шлезвіг
гол	Ірвінг	Югурта
Голдсміт	Йоганнесбург	Ягайло, Ягелло
Голіят	Калгері	Ягелони
Гольдоні	Кенігсберг	Ягич

До винятків, мабуть, треба зарахувати такі назви: Англія, Галилея, Греція, Єгипет, Норвегія, Португалія, Югославія. Свідомий того, що мене за ці винятки будуть звинувачувати в непослідовності. Але ці назви, зокрема Англія та Галилея, так увійшли в український мововжиток, що зовсім зукраїнщились у вимові. Повернення до г в цих словах було б великим ретроградством. Можна думати, що й багато зі слів, наведених у третьому списку, втратять г з часом, а замість нього появиться г в місцевих назвах.

Кількість слів з-поміж місцевих назв, імен та прізвищ можна збільшити, черпаючи їх із наукового чи культурницького світу, а також за рахунок загальних назв із різних галузей знання. Підсумок показує, що в перших двох списках уміщено приблизно 150 слів, у третьому — близько 200. Разом це дає приблизно 350 слів із літерою г. Вилучення цієї літери з української абетки було зовсім безпідставне з наукового погляду. Це був черговий злочин у нищенні неросійських націй у штучно створеному Радянському Союзі⁹. Фонема [г] вперше була засвідчена яких 400 років тому, ще до Гетьманщини. Після заборони в 1933 р. вона практично існувала в діяспорі. Лише тепер офіційно поновлена на українському материкау, коли Україна стала незалежною державою.

Мої міркування щодо слів із [г] — це мої особисті погляди. Висловлюю свою особисту думку. Можливо деякі з моїх побажань потребують уточнення. Не вважаю себе непомильним, як це робив і Олекса Синявський. Його поради із 1921 р. — це застарілі й самим автором скасовані правила супроти його дуже цінних *Норм української мови* (1931). Отак і я поправляю дещо з того, що засвідчене в моїх підручниках, виданих 40-30 років тому. Це помітне в моїй *Standard Ukrainian Grammar* (1990). Зауваження чи конструктивні поради прошу слати на адресу:

Dr. Yar Slavutych, 72 Westbrook Drive, Edmonton AB Canada T6J 2E1. Tel. (780) 434-2449.

Примітки

В основу цієї статті увійшли дві доповіді, прочитані на річних зустрічах україністів у Гарвардському університеті 1980 і 1981 років. Доповнено 1994 р. Скорочений виклад зроблено також на правописній сесії з'їзду україністів ув Одесі та на зустрічі в НАНУ в Києві, де взято «до уваги». Беремо «до уваги» і в цьому збірнику діяспорі.

¹ *Словарь української мови*. Зібрала редакція журналу *Киевская старина*, упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко (Київ, 1907), стор. 345-352 та інші, де г вжите всередині слова.

² Rudnyckyj, J. B., comp. *An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language* (Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970), стор. 800, 810, 856. Тут же: *кгатунку* (1655), *гатунку* (1707) і *ґатунку* (XVIII ст.), стор. 808. Див. також *Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.* (Київ: «Наукова думка», 1977), т. 1, стор. 271.

³ Найновіший науковий опис звука [г] подано в монографії, за загальною редакцією І. Білодіда, *Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика* (Київ: «Наукова думка», 1969), т. 1, стор. 175.

⁴ *Сучасна українська літературна мова*, т. 1, стор. 132, 176.

⁵ Там же, стор. 239.

⁶ Антоненко-Давидович, Борис. *Як ми говоримо* (Балтимор: «Смолоскип», 1979), стор. 237–43. Передрук із *Літературної України*.

⁷ Rudnyckyj, J. B. *Г — A Proscribed Letter in the Soviet Union* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1970).

⁸ Антоненко-Давидович, Б. *Як ми говоримо*, стор. 258.

⁹ Про це детальніше йде у моєму дослідженні, що в збірнику на пошану Володимира Янова: Slavutych, Yar. “Soviet Language Policy: The Case of Ukrainian”, *Symbolae in honorem Volodymyri Janiw* (Мюнхен: Український вільний університет, 1983), стор. 819–832.

Ляльолюкання в запозичених словах

Подорожуючи по Україні (відвідав близько ста міст і стільки ж сіл), за професійною звичкою прислуховувавсь я до вимови, до того, як говорять сучасні українці. Одночасно, непомітно для інших, записував у нотатник свої «шпигунські» спостереження.

Абсолютно ніде не чув я пом'якшеного Л (кляса, клюб, лямба, фільольогія...). Тому, будучи у Львові, прийнявши запрошення виступити з короткою доповіддю на черговому зборі студентського гуртка у Львівському університеті, я вирішив піти на одну невинну «хитреньку провокацію», про що ніхто нічого не знав.

Свій виступ я почав навмисне приготованим реченням: «Дуже дякую за запрошення до Вашого студентського кЛЮбу. Без рекЛями та лЯвдацій хочу поділитися з вами думками про кЛЯсичну фІЛЬЛЬОГІю та фІЛЬСософію в канадських унів...» Саме в цю секунду пирскнули зі сміху кілька студенток, що

сиділи спереду, а одна з них, мабуть дуже балакуча, раптом випалила: «От і маємо допотопного галичанина!» Інші студенти усміхнулись, але з чемности мовчали, навіть неприхильно глянули на ту відважну дівчину, що висловила спонтанний осуд.

Не розгубившись, продовжуючи свій виступ, я перейшов на задовільну мову й вимову. Студенти дуже уважно слухали, деякі переглядалися. Після мого виступу згадана балакуча студентка підняла руку й відразу ж запитала: «Чи можна знати, де Ви народилися — у Львові чи в Америці?» Трохи помовчавши, я відповів, що в Запоріжжі. Усі присутні голосно засміялися. Потім тривала весела дискусія, обмін думками на різні філологічні теми — абсолютно ніхто не ляльлюкав. Усі, хто брав слово, говорили доброю нормативною мовою з українською вимовою.

Ця львівська подія остаточно переконала мене - не підтримувати у проєкті нового українського правопису отого польсько-німецького ляльлюкання в запозичених словах, запровадженого колись галицькою інтелігенцією, яке не поширилося ні в Галичині, ані на Волині, однак переселилося після другої світової війни в діаспору і знайшло широке запровадження, мовляв, це більше відрізняє українську мову від російської. Очевидно, я за більшу різницю, але не штучно створену, взяту з інших сусідніх мов, що лише шкодить нашій узвичаєній, правильній мові й вимові.

Ясна річ, проти ляльлюкання треба боротися так, як і проти російської вимови **В** як [ф] наприкінці складу, напр. «буф» замість «був», де **В** звучить природно, як коротке [у], проти невластивого нам акання: малодий, Аксана... Борімося також проти «какающево наречія»: «скоко, токо, ... какісь», у якому поєднано російське «какие-то» та українське «якісь», — це на сході України.

УКРАЇНСЬКІ РОЗМОВИ

Мова йде не про обов'язковий підручник української мови, схвалений міністерством освіти для певного класу. Зовсім ні. Мається на увазі посібник професора-емерита Яра Славутича *Українські розмови для учнів і вчителів*. Однак адресат, якому потрібна ця книжка — особливий. Завдяки нашій лихій історичній долі склалося так, що діти величезної кількості українців ідуть у життя, не знаючи рідної, тобто української мови. До того ж під цю пору, коли політичною реальністю стало утвердження української національної держави, українську мову в Україні повинні вивчати поспіль усі діти. А що значна частина цих дітей не знають української мови з дошкільного виховання, то саме для них украї необхідні *Українські розмови...* Яра Славутича, видані «Дніпром» у Києві 1998 р., завдяки його старанням і коштами за прибутки з продажу його інших підручників, що ними користуються в діяспорі.

Склалося так, що автор цієї книжки — поет і мовознавець Яр Славутич — довгі роки викладав українську мову в навчальних закладах Сполучених Штатів Америки й Канади. Отам то треба було вивчати українську мову, починаючи не з граматики, а з володіння самою мовою як засобом спілкування в найширшому розумінні. У таких умовах на перше місце висувається не грамика і правопис як такий, а опанування рідною українською мовою на мовленевому рівні.

Для українських дітей діяспори ця обставина само собою зрозуміла. Адже діти виростають там не в українському мовному середовищі. Ідучи до школи, вони не мають належного досвіду усного мовлення по-українському. Та біда в тому, що в нинішній незалежній Україні величезна кількість дітей через неповагу батьків до мови народу серед якого вони проживають, або навіть є його інтегральною частиною, не дають своїм чадам ніяковісінських знань української мови, і цю прогалину доводиться заповнювати вже безпосередньо на шкільних уроках. Отут то й стає в особливій пригоді праця канадського вченого українського походження. Вона потрібна передусім учителям, але й учням також.

Ця унікальна книжка не є набутком праці одного дня чи тижня. Вона є підсумком багатолітньої практики вченого-педа-

гога. Багато років він навчав українських дітей рідної мови у школах і вузах західного континенту, тому його книжка є підсумком величезного педагогічного досвіду і в цьому її особлива практична цінність.

Видання має свою доцільну методичну структуру — навчання від простішого до складнішого. А ще заслуговує особливого схвалення сама методика подавання матеріалу. Вона майже поспіль ґрунтується на питаннях і тут же відповідах на них. Таким чином заняття на уроках чи лекціях, як називає їх автор, ідуть у руслі цікавої співбесіди, до якої викладач залучає всіх учнів класу. Це посилює учнівську увагу і зразу ж дає можливість масової перевірки набутих знань просто таки на уроці.

Як відомо, українська мова, подібно до всіх слов'янських мов, має складну граматичну структуру. Щодо іменників, то це відмінки. Щодо дієслова — часи та особи, граматичні значення яких виражаються словесними закінченнями. Досвідчений методист Яр Славутич допомагає учням засвоїти їх, ставлячи ті чи інші граматичні форми в мовленевий контекст, не подаючи цих закінчень. Учні самі їх додають в усному засвоєнні правил або на письмі. Таким чином знання одночасно набувається і закріплюється.

Методика автора є повністю уніфікованою. Спочатку він її застосовує до підмета і присудка, а відтак послідовно до інших членів речення. Як відомо, присудковість є основною ознакою речення. Основним засобом її вираження є дієслово у всіх його формах, тобто часах, особах, однини чи множини, станах — дійсному, умовному та наказовому. Тут так само дітям надається можливість самим визначитися, яке закінчення має та чи інша граматична категорія слова. В разі помилки її тут же на уроці можна виправити.

Цілком зрозуміло, що дієслову, як граматично найскладнішій частині мови, Яр Славутич відводить у своєму посібнику найбільше місця. Питання будуються так, що у відповідях вони повторюються, наприклад: «Де **стоять** учні? Учні **стоять** біля школи». Та є й такі питання, відповідь на які вимагає іншої граматичної форми дієслова. Для учнів це вже трохи складніше завдання: «Чи ти **бачиш** місто? Я **не бачу** міста».

Певні труднощі мають учні з займенниками, зокрема присвійними, які граматично виконують роль означення. От на них то автор книжки звертає особливу увагу, будуючи питання й відповіді з різним характером присвійності: «Чи це **твій** брат? Так, це **мій** брат».

Відтак у посібнику подається матеріял, спрямований на засвоєння учнями різних обставин як граматичних категорій, зокрема обставини місця:

Де стоїть Оксана?	Оксана стоїть біля Марії.
Де стоять учні?	Учні стоять біля школи.
Де стоїть мати?	Мати стоїть біля авта.
Де ви стоїте?	Я стою біля Богдана.
Де вона стоїть?	Вона стоїть біля Оксани.
Де ми стоїмо?	Ми стоїмо біля дядька.
Де ти стоїш?	Я стою біля студентки.

Аналогічні вирази подаються також на засвоєння категорії обставини часу:

Коли ти встаєш?	Я встаю дуже рано.
Коли встає твоя сестра?	Вона встає пізно.
Коли ти снідаєш?	Я снідаю вранці.
Коли ти обідаєш?	Я обідаю опівдні.
Коли ти вечеряєш?	Я вечеряю ввечері.
Коли ти йдеш спати?	Дуже пізно.
Що ти робиш уночі?	Уночі я сплю.

Подібні вправи подаються в книжці з метою засвоєння учнями такого другорядного члена речення як непрямий та прямий додаток:

Що ти бачиш?	Я бачу хліб.
Який хліб?	Чорний і білий хліб.
Що ви бачите?	Ми бачимо борщ.
Що бачить сестра?	Вона бачить кашу.
Що бачить батько?	Він бачить ковбасу.
Що він бачить потім?	Він бачить пиво.
Що п'є ваш брат?	Мій брат п'є молоко.
А ваш батько?	Він п'є пиво.
А що ви п'єте?	Я п'ю молоко.

Питання й відповіді автор ускладнює від уроку до уроку, але, зрештою, ділить книжку на дві частини, очевидно адресуючи другу її частину вищому учнівському класові, якому саме, то не має вже значення. Все залежить від рівня підготовленості учнів. На нашу думку, для школярів України, якщо вони мають трохи кращу підготовку, увесь матеріял посібника можна пройти упродовж одного навчального року.

Але на всякий випадок автор будує свій посібник так, що в другій його частині він повертається до частково вже прой-

деного матеріалу. Яр Славутич тільки трохи поглиблює та ускладнює його.

З кожною новою лекцією автор підносить свою розмову з учнями на вищу планку мовного спілкування. Услід за вивченням слова, як складової синтакси простих речень, він піднімається на рівень практики й теорії складного. Так, у пункті вісімнадцятої лекції наведено цілий каскад складно-підрядних речень, частини яких можна міняти місцями, не порушуючи їх значень. Це підкреслює синтаксичну гнучкість і багатство українського способу мовлення, як от:

Якщо б ви були здорові, ви не ходили б до лікарні.	Ви не ходили б до лікарні, якщо б ви були здорові.
Якщо б він ходив до університету, він був би лікарем.	Він був би лікарем, якщо б він ходив до університету.
Якщо б я знала, де живе моя тітка, я пішла б туди.	Я пішла б туди, якщо б я знала, де живе моя тітка.

У двадцять першій лекції Яр Славутич прищеплює своїм вихованцям розуміння такого лексико-синтаксичного поняття, як ступені порівняння прикметників у живому та письмовому мовленні, у наступній — ідеться про смислові та синтаксичні функції числівника в українській усній мовленевій практиці та в письмових текстах.

Останні вісім лекцій становлять собою більш вільний зв'язний текст, як зразок і підсумок усього того, що учні засвоїли, сукупно пройшовши всі попередні двадцять дві лекції, хоч дидактичний матеріал наявний і в них.

Але саме ця, заключна частина книжки робить її притягальною для будь-якого читача, не виключаючи й дорослого.

У живій формі, подекуди так само в запитаннях і відповідях, тут подається цікава і найрізноманітніша інформація про життя українців у Канаді, про історію їх поселення в цій чудовій країні, а також окремі дуже важливі фрагменти загальноукраїнської історії. Так, читач довідується, що першим з українців прибув до США отець Агапій Гончаренко. Це сталося в 1865 році. А помер перший з піонерів 1916 року, залишивши по собі книжку спогадів під назвою *Споминки*.

Але Яр Славутич хоче прищепити своїм читачам також знання деяких вирішальних віх усієї загальноукраїнської історії, а не лише її емігрантських епізодів. Є тут стислі оповіді про Київську Русь, про найвидатнішу пам'ятку її архітектури Київський Софіївський собор, про діяльність князя Володимира

та його пам'ятник на схилі Дніпра. А далі йде мова про перші українські друковані книги — *Лексис* Лаврентія Зизанія, *Граматику* Мелетія Смотрицького, *Лексикон* Памви Беринди.

Все ж пріоритет українського першодрукування належить лемкові Святополкові Фіолю, бо його видання книги *Часословець* датується 1491 роком.

Щоправда, Яр Славутич не згадує три попередні книжки талановитого й беручкого лемка, а саме *Триодь прісну*, *Триодь цвітну* та *Осьмигласник*. Над цією серією видань він почав працювати з 1483 року, а *Осьмигласником* завершив її в 1491-му. Було це в тодішній польській столиці Кракові, до лемківського краю зовсім недалеко. Навіть про українських космонавтів згадав Яр Славутич.

Та, напевно, найатракційнішим ілюстративним матеріалом посібника є різні українські оповідки, анекдоти тощо. Один із надрукованих у книжці «афоризмів» за мого дитинства часто говорив мені батько. Йдучи на річку, я повідомляв його, що буду купатися. Він завжди відповідав:

— Іди, але як утопишся, то додому не приходи.

Це, звичайно, жарт, але в устах батька він звучить природніше, бо навряд чи мати могла б жартувати з приводу смерті сина. Яр Славутич подав смішинку в різновиді Ю. Кругляка (*Народні усмішки*, 1959 р.), в якому макабричний жарт на адресу свого сина, ймовірного потопельника виголошує мати.

Дуже добре, що Яр Славутич подав класичні зразки дитячого читання. Це коротенькі замальовки М. Коцюбинського «Два цапки», «Дві кізочки», «Десять робітників», уривки з творів Т. Шевченка і навіть вірші найкращих українських дитячих поетів П. Воронька, Г. Бойка, В. Бичка, М. Рильського та інших. Нововведенням є прикметникова, а не іменникова форма українських міст Донецьк та Луганськ. Та це дрібниця у порівнянні з тим, високорівневим, що заповнює книжку Яра Славутича. А може він мав на увазі Донецьке (прикметникову форму)? У діяспорі це загальноживана форма, як то було у двадцяті роки — Вознесенське, Дніпропетрівське, Кам'янське, Олевське, Старобільське...

Сумнів викликає тільки одна обставина. Над заголовком книжки на її першій сторінці надруковане таке: «Розповсюджувати безкоштовно. Ознайомившись, передайте цей посібник друзям, щоб говорити українською мовою». Ми розуміємо альтруїзм канадських українців, які склали свої долари на книжку і дарують нам її безплатно. Але, на жаль, ми українці

не канадські. Одержавши книжку безплатно, багато хто не захоче безплатно її віддати. І таким чином вона застряне в одних руках. У нас же переважає така психологія: якщо я не в силах яблука з'їсти, то хоч надкушу і викину, щоб іншому не дісталось. От якби даровану книжку можна було б продати, то це інша справа: хай ще хтось її прочитає. Так буває, що найкращі наміри в нас обертають не в найкращий бік.

Станислав Конак

Українські розмови Яра Славутича

Ім'я поета, літературознавця, мовознавця й педагога, професора з Канади Яра Славутича широко відоме серед українців діаспори й на нашій Батьківщині. За його підручниками навчаються діти українців, що живуть за кордоном. Особливої слави зажив посібник *Українські розмови для учнів і вчителів*. Торік цю книжку запропонувало читачам видавництво «Дніпро». Наклад видання — 5000 примірників. Воно розповсюджується безкоштовно поміж учителями-мовниками, дітьми, просто дорослими. Одразу зазначу, що Яр Славутич, учасник IV міжнародного конгресу українців у Одесі, подарував для дітей і вчителів Одещини чимало примірників *Українських розмов*. Він був гостем нашої редакції. Залишив також чотири десятки цих примірників — таке рідкісне видання!

Коротко про *Українські розмови*. Першу частину посібника розраховано на учнів початкових шкіл (вік — від 7 до 10 років). Другу частину призначено для учнів середніх та старших класів. Користуватися цим посібником можуть з неабиякою користю для себе і дорослі різного віку, які хотіли б навчитися нормативної мови у побутовому спілкуванні. Особливо це стосується нашого регіону, де зросійщення вразило цілі родини, села, міста.

Посібник складений дуже доцільно, дотепно, з великою культурою у мовному спілкуванні. Читач не буде нудьгувати. У розмовах не раз натраплятимете на побутовий гумор, шляхетність у поведженні однієї людини щодо іншої. Ненав'язливо постають характери співрозмовників, елементи канадського побуту, світосприйняття. Стисло й цікаво подається історія України, етнографічний та інший матеріал. Є певні культурницькі й політичні засади у викладі ряду міркувань. Як правило, вони носять глибоко патріотичний щодо України характер.

Для педагогів і для їх учнів, а також для кожного свідомого українця чи українки книжка Яра Славутича буде чудовим моральним стимулом у їхніх щоденних турботах про сучасне і про майбутнє.

Чорноморські новини (Одеса), 1999 р.

Олександр Ємець

УКРАЇНСЬКІ РОЗМОВИ — У ШКОЛИ УКРАЇНИ

Цілком природне бажання українців утвердити рідну мову як державну. Хоча кожен має власний погляд на шляхи її утвердження. Комуś для особистого внутрішнього заспокоєння досить галасливих виступів на мітингах. Для іншого — шлях практичних дій, коли не слова, а конкретна справа спрямовується на досягнення благородної мети.

Як підтвердження цьому — вихід у київському видавництві «Дніпро» посібника *Українські розмови*, якого уклав відомий український поет із діяспори, професор Альбертського університету в Канаді д-р Яр Славутич. У цій невеличкій за обсягом книжці подаються зразки щоденної мови, якою ми користуємося в різних обставинах.

Видання містить тридцять лекцій, перша частина яких розрахована на учнів початкових класів. Другу частину призначено для учнів старших класів.

Сам автор при укладанні посібника *Українські розмови* акцентував увагу на тому, що книжка, як додатковий підручник до граматики, стане в пригоді у зросійщених регіонах України. Тому особливо дбав про збереження типових українських висловів, ідіом і т. п.

Посібник, безперечно, зацікавить і тих, для кого українська мова не є рідною, але є бажання опанувати українським словом. Він включає в себе багато цікавих матеріалів, що роблять його читання пізнавальним для читача. Так у розділі «Тексти для читання» автор уміло написав тексти про християнство в Україні, три періоди української державности, голодомор 1932–33 років, а також використав зразки української поезії — «Любіть Україну» В. Сосюри, «Вишеньки» Лесі Українки та ін.

Надруковано посібник із наміром безкоштовного розповсюдження по школах і родинях. А тому хочеться сподіватися, що *Українські розмови* знайдуть свого читача і дещо допоможуть розв'язати проблему вивчення української мови російськомовними громадянами.

Запорізька правда, 8 червня 2000 р.

ФУНДАЦІЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ

Наближався 1988 рік, у якому вся українська громада у вільному світі планувала величаво відзначити ювілей 1000-ліття Хрещення Руси-України. Щоб увіковічнити цю знаменну дату, складали різні вікопомні проекти, напр., публікації, імпрези, написання ювілейних творів, ставлення пам'ятників.

Один із ряду заходів, що мали б увіковічнити цей великий ювілей, який заслуговував на особливу увагу, був проєкт маєстра Володимира Колесника, колишнього директора і диригента державного Театру опери й балету ім. Т. Шевченка в Києві. Тоді він мешкав у Торонті й був мистецьким керівником і диригентом Українського канадського оперного товариства в Канаді. Крім того, він став диригентом славної Капелі бандуристів ім. Т. Шевченка в Детройті. Упродовж 20 років був відповідальним за навчальну програму й голорним викладачем на щорічних семінарах хорових диригентів, які організувало й провадило Українське музичне товариство Альберти в Едмонтоні. На ці популярні семінари з'їжджалися диригенти з різних міст Канади, США, Австралії та Аргентини, часто молоді талановиті музиканти, які під проводом маєстра В. Колесника пізнавали всі нюанси й характер української хорової музики.

Зі своїм оперним колективом у Торонті він поставив опери *Купало* А. Вахнянина, *Запорожець за Дунаєм* С. Гулака-Артемовського, *Наталку Полтавку* М. Лисенка, *Алкід* Д. Бортнянського, *Роксоляну* Д. Січинського, як також кантату *Кавказ* С. Людкевича та ряд вокально-симфонічних концертів. Його тісна співпраця з хором «Дніпро» в Едмонтоні увінчалася успіхом у постановці опер *Купало*, *Запорожець за Дунаєм*, прем'єри-кантати *Завойовники прерій* муз. С. Яременка, сл. Яра Славутича, ораторії *Неофіти* М. Кузана, що була виконана якраз на відзначення 1000-ліття Хрещення України Українською Католицькою Єпархією Едмонтону. Ця ораторія була записана на відеокасетку радіостанцією CFRN і передана на радіо-хвилях по всій Канаді. Уже пізніше, 1993 р., відбулася в Едмонтоні прем'єра ораторії *Святий Дніпро*, муз. В. Кікти, лібр. С. Майданської, яку хор «Дніпро» в Едмонтоні, на рекомендацію маєстра В. Колесника, замовив у авторів на відзначення свого 40 літнього ювілею.

Цю дуже коротку музичну біографію диригента В. Колесника подаю як тло до його проєкту, з наміром висвітлити його високу художність і професійність. Проживаючи на Заході, він увесь час старався показати своїм і нашим співгромадянам високий рівень української класичної музики. Він же невтомно працював над розширенням репертуару наших хорів, завжди у пошуках нових творів і відкритті старих, призабутих творів. Він теж інспірував диригентів, які були на семінарах хорових диригентів, замовляти в сучасних композиторів нові твори (Ю. Фіяла, В. Кікта, Л. Дичко).

Будучи підчас деяких своїх поїздок в Англії, він же відкрив манускрипти духовних хорових концертів Дмитра Бортнянського, які містилися в Британській бібліотеці. Йому вдалося домовитися та зробити копії концертів; на базі того в нього виринала ідея-проєкт, який він запропонував деяким зацікавленим особам у Торонті, Любі Зарасці, Юрієві Каліщуківі, Володимирові Кудрикові, Ігореві Бардинові.

Подаю нижче в оригіналі текст проєкту маєстра Володимира Колесника.

Пропозиція проєкту До 1000-ліття хрещення Київської Руси

Ім'я найвидатнішого серед обдарованих людей свого часу Дмитра Бортнянського (1751-1825), одного із засновників української класичної музики, та неоціненні духовні скарби його творчості, особливо в галузі духовної музики, ще й досі не розкриті, приховані від свого народу, і тому не зайняли належного місця у загальнолюдській скарбниці культур.

С. Людкевич писав, що Д. Бортнянський — «став видатним українським хоровим вокалістом і в цій галузі нема йому рівних у нас, а може, й у всій Європі». Він назвав його «сучасним Палестріною». М. Вербицький звеличав Д. Бортнянського «нашим Моцартом».

Твори Д. Бортнянського «...прекрасні, справляють магічне враження завдяки своїй простоті й нелицемірній благочесності» — підкреслював А. Рубінштайн.

А великий французький композитор Гектор Берліоз, вражений самотньою красою концертів Д. Бортнянського, писав: «ці твори позначені рідкісною майстерністю у володінні хоровими масами, дивовижним поєднанням відтинків, повнозвучністю гармонії... неймовірно вільним розташуванням голосів,

розкішною зневагою до всіх правил, перед якими схилялися як попередники, так і сучасники Д. Бортнянського).

Підготовка та святкування 1000-ліття Хрещення Київської Русі — Богом дана можливість для живого «Воскресіння» перлин духовної музики Д. Бортнянського, в якій «втілені слова й дух християнської молитви та думки тексту священних пісень-співів». Сучасні умови в Україні мабуть не сприятимуть цьому «Воскресінню». Тому, **вічним пам'ятником** до 1000-ліття **хрещення Київської Русі** було б виготовлення та випуск платівок, альбому з п'яти плит, у який увійшли б усі 35 духовних концертів Д. Бортнянського, та книжечки (22 — 26 сторінок), у якій в чотирьох чи п'яти мовах віддзеркалювалися б події Хрещення Русі-України, значення їх в історії нашого народу, творчість композитора. Підготова та запис на платівки можлива була б на базі всієї християнської спільноти за межами рідної Батьківщини-України.

Крім того, випуск платівок з усіма духовними концертами Д. Бортнянського:

- повернув би вартості створені сином українського народу Д. Бортнянським — своєму народові;
- дав би новий поштовх до піднесення духовности та національної свідомости, рівно ж і гордості нашого народу;
- сприяв би популяризації української культури, завоюванню належного місця нашої музики у світовій культурі;
- встановив би історичну справедливість у належності Д. Бортнянського та його спадщини *українському народові, українській культурі*.

Крім розповсюдження платівок серед української спільноти, інших народів і держав світу (любителів музики, безлічі книгозбірень, навчальних закладів тощо), гідним внеском у відзначення 1000-ліття могли б бути серії виступів із творів духовних концертів Д. Бортнянського (а капела), влаштованих у більших містах різних держав світу, та участі вже підготовленого хору в Урочистих Святкуваннях.

Основна й необхідна умова реалізації даного проєкту:

- **високий професійний рівень виконання** для забезпечення якого необхідно створити напівпрофесійний хор (близько 40-45 співаків) з так званими творчими «кущами» у містах Торонто, Нью-Йорк, Чикаго, Едмонтон;
- усю підготовчу роботу провести по «кущам»;

- для загальних проб і запису зібрати хор два рази (по три тижні) в одній місцевості;
- запис здійснити знаною, високо професійною фірмою;
- розпочати працю у 1983 р.

Здійснення проєкту можливе упродовж 3 — 4 років підготовчо-творчої праці.

Володимир Колесник

14. 06.82р. Торонто, Канада.

Після ознайомлення з тим проєктом, група вищезгаданих зацікавлених осіб із великим ентузіазмом вирішила створити підготовчий діловий комітет, який намітив би широкі пляни, як перевести в життя цей вартісний почин. Щоб якнайуспішніше та якнайвеличніше зреалізувати його, комітет запланував провести дальшу працю за благословенням ієрархів наших церков та включенням до цього проєкту організованих-громадських середовищ і всього українського загалу через місцеві новостворені комітети. Діловий комітет у складі Люби Зараски, Богдана Голинського, Михайла Поронюка, Стефана Боечка, Ігоря Бардина, в ховтні 1983 р. заінкорпорували в уряді Онтаріо музичну Фундацію п. н. Фундація Хрещення України, мета якої — сприяти творенню національно-мистецьких вартостей, плекати нашу культуру та поширювати її надбання серед народів світу. Першим виявом новоствореної Фундації став проєкт маєстра Володимира Колесника, себто запис усіх 35 духовних хороших концертів Дмитра Бортнянського. Реалізація його мала б перейти через комітети почесний-репрезентативний і ділово-виконавчий.

Фундацією керує рада директорів — представники українських громад. У той час склад Ради був такий: почесний голова — канадський сенатор Павло Юзик, діючий президент — Юрій Каліщук (тепер владика Юрій Каліщук), директор на Онтаріо — Люба Зараска, директор на Альберту — Мирослав Когут, директор на США — Кирило Цепенда.

Почесні патрони: Високопреосвященний Митрополит Мстислав Скрипник — Українська Православна Церква в США, Високопреосвященний Митрополит Андрій Метюк — Українська Греко-Православна Церква в Канаді, Високопреосвященний Митрополит Максим Германюк — Українська Католицька Церква в Канаді, Владики Українських Католицьких епархій в

Торонті, Едмонтоні, Саскатуні, Нью-Вестмінстері — Канада, в Чикаго, Стемфорді, Парма (США), Преосвященний Єпископ Іван Прашко — Українська Католицька Епархія в Австралії, президент Світового конгресу вільних українців д-р Петро Саварин (СКВУ надав проєктові свій патронат), президент об'єднання Українських канадських професіоналістів і підприємців д-р Йосип Слоган, член Канадського Парляменту Стефан Папроцький, прем'єр провінції Онтаріо дост. Франк Миллер, прем'єр провінції Альберти дост. Петро Логід, міністер карних інституцій дост. Микола Лелюк, члени провінційного парламенту Онтаріо Ал Колин та Юрій Шимко.

Почалася діяльність у двох напрямках: творча праця, за яку відповідав маестро Володимир Колесник і адміністративна праця, за яку відповідав спеціально сформований комітет.

Творча праця

Маестро Володимир Колосник почав інтенсивну діяльність із підготовки музичного матеріалу. Переписав і підредагував усі 35 духовних концертів, виготовив відповідні книжки, де був поміщений увесь музичний матеріал; усе це робилося ручно з великою точністю. У виготовленні копій і книжок велику допомогу маестрові Колесникові давав о. Боніфатій Мальований.

У січні 1984 р. Фундація оголосила в пресі про формування хору для запису 35 духовних концертів Д. Бортнянського. В оголошенні була подана інформація про переслукування різних співаків (професійних і непрофесійних) по різних містах Канади та Америки. Усі переслукування переводив маестро В. Колесник — для формування хору, що складався б з 8 сопранів, 7 альтів, 8 тенорів, 8 басів, 2 октава, по 2 солісти із кожної голосової партії. Переслукування-конкурс відбулися в містах Едмонтон — 15-20 лютого 1984 р., Ст. Катерінс — 7 березня, Оттава — 17 березня, Гамільтон — 21 березня, Віндзор — 25 березня, Вінніпег — 7-8 квітня, Монреаль — 14 квітня, Оттава — 15 квітня, Судбурі — 28 квітня, Лондон — 29 квітня, Торонто — 5, 12, 19 травня; у США: Філадельфія — 3-4 березня, Нью Йорк — 10-11 березня, Чикаго — 17-18 березня, Клівланд — 24 березня, Детройт — 25 березня.

Аплікант повинен був мати професійні вокальні дані, повний діапазон, притаманний відповідному голосові, ансамблюючий тембр, чисту інтонацію, сильне звучання середнього регістру. На конкурсі були переслухані 2-3 арії або пісні вибрані співаком,

перевірений діапазон голосу та природа інтонування. Переслухано близько 250 співаків і з них сформовано хор із 35 осіб. Було підписано з кожним хористом контракти, а тоді приступлено до творчої праці, себто вивчення всіх 35 концертів. Проби, або репетиції, відбувалися «по куцах», себто співаки з'їжджалися до найближчого пункту — міста і там відбувалися певний час репетиції-перегляд особисто вивченого музичного матеріалу. Такі репетиції відбувалися упродовж цілого 1984 року і до липня 1985-го. У Торонті, Детройті, Нью Йорку, Чикаго репетиціями провадив маестро В. Колесник. На заході Канади співаки з'їжджалися до Едмонтону, де репетиціями провадила диригентка Марія Дитиняк, одночасно регулярно у певний час на головні репетиції приїжджав маестро В. Колесник. У липні 1985-го року всі співаки з'їхалися на три тижні до містечка Анкастер, Онтаріо, де замешкали в Манастирі Сестер Службениць. Перший тиждень побуту був присвячений вигладженню вивченого матеріалу. Репетиції відбувалися кожного дня від 10 год. ранку до 1 год. дня і ввечері від 6 до 8 год. Це були репетиції загального хору, окремо відбувалися лекції — співанки з поодинокими членами хору й солістами. Сам запис концертів почався 13-го липня. Запис відбувався в містечку Гвельф (Guelph), Онтаріо, у церкві Gothic Church of Our Lady Immaculate, яка славиться своєю першорядною акустикою. Дуже часто записи відбувалися від 9 до 11 год. вечора, з огляду на те, що увечері затихав рух у містечку і зовнішній гамір-шум не перешкоджав записові.

Ці вечірні записи були особливо успішні; тиша, велич самого собору, чудова музика концертів навіювали на співаків спеціальний настрій, коли виконується і твориться щось прекрасне.

1985 р. записано перших 18 концертів Д. Бортнянського. Після закінчення запису, в неділю 28 липня 1985 р. у престижній концертній залі Рой Томпсон Гол у Торонті відбувся величавий концерт, на якому хор виконав 18 концертів. По береги наповнена зала з великим напруженням і душевною насолодою слухала це унікальне виконання, бо це вперше в історії нашого хорового виконавства відбувся концерт, де виконувалися виключно концерти Д. Бортнянського. І хоча це одного жанру твори та одного стилю даного композитора, концерт був надзвичайно цікавий тим, що кожний твір був неповторно виконаний, кожний був по-своєму цікавий. Це завдяки вдумливій інтерпретації концертів маестром В. Колесником та першорядному співові самого хору, де кожний

голос стояв на високому рівні, відчувалися надзвичайно злагоджений ансамбль звуку і першорядна співоча техніка.

1986 р. був присвячений вивченню й підготові дальших 19, разом 35 концертів. З огляду на те, що не всі співаки з першого запису змогли брати участь у другому записі, маестро В. Колесник мусив перевести додаткове переслухання нових кандидатів, щоб скомплектувати хор. Незабаром почалися знову проби «по кущах» у вище згаданих містах. У липні 1987 р., усі хористи з'їхалися на дальший тяг праці. Цим разом всі замешкали в студентській резиденції Гвельфського університету у містечку Гвельфі. Загальні репетиції відбувалися вдень від 10 до 1 год. і ввечері від 7 до 9 год. Запис почався 9 липня 1987 р. Записувано концерти частинами, деякі багато разів, нераз окремо частини з солістами. Останній запис закінчено 24 липня 1987 р.

26-го липня 1987 р. знова відбувся заключний концерт в Рой Томпсон Гол, де хор виконав наступних 19 із 35 концертів Д. Бортнянського. Як і попереднього разу, так і цього, успіх був колосальний. Хор звучав феноменально з кожного погляду, були перфектні ансамбль, інтонація, висока співоча техніка хористів.

У газеті *Новий шлях*, за 22-го серпня 1987 р., появилася велика, рецензійна стаття з ініціалами Ю. К., з якої наведу уривок: «Велику залу, яка містить коло 2,300 місць, публіка майже заповнила. Було більше ніж коли-небудь неукраїнських гостей. Як також поважне число української інтелігенції з віддалених місцевостей Піттсбург, Чикаго, Детройт, Баффало та інші... Записання на платівки повного концерту духовної хорової музики «а саpella» Д. Бортнянського, яка складається з 35 творів, це, з одного боку, завершення проєкту Фундації у звязку з відзначенням великої історичної події 1000-ліття Хрещення України, а з другого боку — це небуденна історична подія в історії культурних українських надбань за кордонами України, подія, яку не тільки з признанням оцінить українська культурна діаспора, але в першу чергу, привітає український народ в Україні, як поважний вклад у скарбницю шедеврів української культури взагалі. Це бо вперше у цілому світі виконано в оригінальному, самим Бортнянським наміченому, порядку повний концерт його хорової, «а саpella» духовної музики. Це історична подія, що її попередило прямо надлюдське зусилля десятка ідейних ентузіястів, які цей величавий проєкт зуміли зреалізувати, із вдячністю оцінить не тільки українська діаспора,

але в першу чергу оцінять її в Україні ті, для яких культурні здобутки широкого діапазону їхніх братів на чужині — це чергові докази невмирущого українського творчого духа в боротьбі за незалежну соборну українську державу». Далі в статті автор згадує деяких осіб, які багато спричинилися до реалізації цього проєкту і нав'язує: «Одною з тих осіб є висококваліфікований і музично обдарований маєстро Володимир Колесник. Він віддавав всю енергію мистецькій підготові проведення програми духовно-хорової музики геніяльного Дмитра Бортнянського. Він черговий раз показав, що чим ширше полотно його музичної продукції, чим важче перед ним музичне завдання, тим краще він себе виявляв. Музичні труднощі і складності — це мов визов для його таланту і високої музичної кваліфікації».

У торонтському щоденнику *Toronto Star* від 27 липня 1987 року появилася рецензія на концерт авторства популярного критика Роналда Гембелтона, який писав: «Така подія, як учорашній пообідній концерт духовної музики в Рой Томсон Голл перед великою аудиторією і гостями з уряду і релігійних кіл, може мати місце тільки один раз на 1000 років, хоч це не був одинокий важливий момент». Далі він пише про музику: «Музичний матеріал аскетичний, побудова монументальна, але образність музичного вислову має свою власну сильну єдність, не зважаючи на технічну різноманітність у творах, настрої коливається від сповненого фатумом до войовничого; ви зустрічаєте принагідний ліричний і навіть оперний відтінок, щоб пригадати слухачеві, що колись Бортнянський був оперним композитором в Італії. Однак, сама концертна постановка, спонсорована Українською Фундацією Тисячоліття, завдячує у великій мірі своїм успіхом надзвичайно ефектовному хорові, що ним диригував Володимир Колесник... Співаки виявили гнучкість і дисципліну, що їх часом не вистачає більше стабільним ансамблям, а самій музиці дали авторитетну присутність її виконанні».

Тяжко повірити що всього за три роки підготовки та остаточної праці запису виконано таку небувалу річ, вперше в історії нашої музичної культури записано всі 35 духовних концерти Дмитра Бортнянського. Тут варто підкреслити, що це величезна заслуга маєстра Володимира Колесника, якому притаманна риса, що він все інспірував нові — високо мистецькі проєкти, шукав нові твори, привертая увагу до призабутих творів, інспірував замовлення нових творів у сучасних

композиторів. Запис вищезгаданих концертів і виконання їх на двох концертах це дійсно епохальна подія у житті нашої музичної культури. Успіх цього проекту залежав теж від дуже вміло скомплектованого хору, який став на висоті свого завдання. Хористи, які брали участь у «Хорі Тисячоліття»:

Сопрани

Єлисавета Лісова-Андерсон	Ст. Альберт
Наталія Чокетт**	Монтреаль
Діяна Колотон**	Нью-Йорк, США
Катерина Домоней**	Торонто
Синтія Даєр*	Нью-Брунсвік, США
Галина Дитиняк*	Торонто
Варвара Фрис**	Торонто
Єлена Геймур*	Нью-Йорк, США
Катерина Джонсон**	Нью-Йорк, США
Гайнор Джовнс	Торонто
Віра Каушанська**	Торонто
Люба Козак	Торонто
Лариса Магун-Гурин*	Нью-Йорк, США
Христина Макмагон*	Торонто
Дарія Морлей-Сліпенька*	Судбури
Гаїл Ног**	Торонто
Грета Сарчук-Кларк	Саскатун
Сузана Середа*	Торонто
Лілея Волянська	Едмонтон

Альти

Лінда Беннетт*	Торонто
Люба Білаш**	Едмонтон
Анна Біш*	Кітченер, Онтаріо
Єлисавета Болтун**	Торонто
Маруся Домбчевська	Філядельфія, США
Тетяна Гринишин*	Нью-Йорк, США
Лідія Китаста	Детройт, Мічіган
Ірина Литвин-Щурко	Ст. Катеринс, Онтаріо
Юлія Малиновська	Торонто
Йоганна Пелех	Едмонтон
Бетті-Джін Рідерс*	Нью-Йорк, США
Єлена Смит*	Торонто
Лейтиція Снетен**	Торонто
Олеся Горчинська-Талпаш	Едмонтон
Ловіса Ван Винкил**	Торонто
Ірина Зузак	Саскатун

Тенори

Давид Астор**	Едмонтон
Ларі Бенсон	Едмонтон
Бертієр Деніс**	Монтреаль
Давид Фалліс**	Торонто
Генрі Інграм*	Торонто
Роман Комарницький	Нью-Йорк, США
Фергусон МакКензі**	Торонто
Димітер Мігов*	Нью-Йорк, США
Юрій Оришкевич	Парма, США
Любомир Пастушенко	Едмонтон
Рональд Ранд	Торонто
Гері Райдовт	Торонто
Тарас Слабий	Едмонтон
Євген Титла	Гасбровк Гайтс, Нью-Джерсей, США

Баси

Кеннет Бакер**	Торонто
Христофор Камерон*	Торонто
Єромій Цісарук	Варрен, Мічиган
Марко Фаріон	Парма, Огіо
Мирослав Гнатюк	Лівонія, Мічиган
Павло Гненний	Саскатун
Йосип Гошуляк*	Торонто
Ларій Клопоушак	Саскатун
Василь Малужинський	Тандер Бей, Онтаріо
Ямій Мелленгофф	Нью-Брунсвік, Нью-Джерсей, США
Михаїл Невмержицький**	Нью-Йорк
Йоан Пеппер*	Торонто
Юліан Родеску	Нью-Йорк
Леонід Скірко	Торонто
Андрій Сорока	Міссіссага

* Імена з одною зірочкою — це ті, що брали участь у першому хорі, а з двома зірочками, — ті, які брали участь у другому, особи без зірок — в обох концертах.

Після закінчення запису почалася дуже клопітлива праця виготовлення т.з. «master tape». Маєстро В. Колесник і звукорежисер Валентин Скоблов провели безліч годин прослуховування запису, всіх частин, повного хору, солістів, зредагували весь запис для остаточного виготовлення. Увесь матеріал умістився на п'ятьох платівках, до яких долучено теж книжку на 36 сторінок українською та англійською мовами. У

буклеті — «Вплив християнства на культуру України», широка біографія композитора Д. Бортнянського, біографія диригента маестра Володимира Колесника, інформацію про «Хор Тисячоліття», про виконавський хор, список усіх хористів, тексти всіх 35 концертів, інформація про Український центр засобів і розвитку та про Фундацію Тисячоліття Хрещення України. В книжечці були поміщені безліч знімок й ілюстрацій. За редакцію та оформлення книжечки відповідав Андрій Григорович, автори — Андрій Григорович, Володимир Колесник, Марія Лісова, Михайло Ткач, Богдан Ткаченко. Перекладачі — Юрій Дюравець, Раїса Галешко, Марія Лісова, Андрій Винницький.

Рівночасно з творчою працею підготовки хору й запису концертів проводилася праця адміністративного сектора фундації.

Діловий комітет нав'язав контакти з різними особами та організаціями по різних містах Канади й США. Почали організувати місцеві відділи фундації, що інформували громаду про працю та розробляли широку сітку збирання фондів.

У червні 1984 р. створено відділ фундації в Едмонтоні, першим головою якого став Мирослав Когут. Опісля головою обрано адв. Еда Онушка, який притягнув до співпраці цілий ряд осіб. До праці взялися Оля Дячук, Джойс Хруник, Галина Тимочко, Оля Саварин, проф. Богдан Медвідський, Валеріян Маркевич, Орест Юсипчук, д-р Орест і Олеся Талпаш, Мирослава і Юрій Загарія, Варвара Козяк, Надя Крептул, Григорій Мосійчук, Одарка Юзвішин, Євген Звоздецький, Лілея Волянська, Богдан Конвей. Із ними намітили різні імпрези та розвинули широку діяльність збирання фінансів.

У Саскатуні представниками фундації стали д-р Антоній Гарас і Павло Гненний, у Ріджайні — Ярс Лозовчук та Олексій Абрянич, у Манітобі — Василь Матвіїв, у Каліфорнії — Оленсандер Скоп.

Торонто стало осідком головної управи фундації: Люба Зараска — голова, Ед Камінський (Нью-Йорк) — заступник голови, Мирослав Когут (Едмонтон) — скарбник. Екзекутивним директором, що був відповідальний за всю адміністративну ділянку, став Юрій Каліщук (тепер Преосвящ. єпископ Юрій), мистецьким керівником маестро Володимир Колесник. З управою співпрацювали Богдан Голинський, о. Боніфатій Мальований, Михайло Поронюк, Стефан Боєчко, Ігор Бардин, Володимир Кудрик, А. Мельник.

Після дворічної праці головної управи фундації в Торонті, у листопаді 1985 р. осідок управи перейшов до Едмонтону.

Головою став адв. Василь Підручний; члени управи: Богдан Конвей, Орест Гаук, Юрій Лещук, Іванна Пелех-Манн, Марія Дитиняк, Мирослав Когут, Данило Біленький. Люба Зараска перебрала на себе головування Онтарійського відділу.

Упродовж трьох років почесним головою фундації був сенатор Павло Юзик, який уклав багато труду для нав'язання звязків та розголошення справи, що створило тривкі підвалини організації. Через його передчасну смерть довелося шукати нового кандидата на цю почесну позицію. Фундації пощастило, що д-р Петро Саварин, тодішній президент СКВУ, погодився стати її почесним головою, помимо того, що він уже займав цілий ряд різних позицій в українському й канадському житті. Він дуже позитивно поставився до праці. В особі почесного голови ми знайшли велику підтримку.

Тут наведу список членів головної управи за час від заснування фундації в 1983 р. до 1989 р., коли закінчився перший проєкт, себто, запис 35-ти духовних концертів Дмитра Бортнянського і видання довгограйних платівок з інформативною книжечкою.

Почесні голови: сенатор д-р Павло Юзик (Оттава), д-р Петро Саварин (Едмонтон). Голови головної управи фундації: Люба Зараска (Торонто), єпископ Юрій Калішук (Торонто), адв. Василь Підручний (Едмонтон), Богдан Конвей (Едмонтон). Заступники голови: Мирна Арійчук (Британська Колумбія), Ольга Буханан (Австралія), Василь Дячук (Альберта), Марія Дитиняк (Альберта), Орест Гаук (Альберта), д-р Тоні Гарас (Саскачеван), Юрій Лещук (Онтаріо), Ед Онушко (Альберта), Євген Репета (Мичиган, США), Ярослав Розумний (Манітоба), Олександр Скоп (Каліфорнія, США).

Секретарями були Ігор Бардин (Торонто), Іванна Пелех-Манн, Катерина Чернявська (обидві з Едмонтоном). Скарбниками були Данило Біленький (Едмонтон), Євген Сікора (Едмонтон).

Директори фундації: Стефан Боечко (Торонто), Кирило Цепенда (США), Роберт Кларк (Едмонтон), Остап Гавалешка (Вінніпег), Павло Гненний (Саскатун), Богдан Голинський (Торонто), Мирослав Когут (Едмонтон), Ігор Павло Комарницький (США), Володимир Кудрик (Торонто), Даг Личак, Ігор Осаківський, Михайло Поронюк (Торонто).

Розгорнулася дуже широка праця головної управи й відділів фундації, основна ціль якої була інформувати громадянство про проєкт запису 35-ти концертів Д. Бортнянського, налагодити всі адміністративні справи, законтрактування всіх співаків, домов-

лення з фірмами відносно виготовлення платівок і друкування книжечки. Найголовніше завдання було зібрати фінанси на покриття коштів проекту. Бюджет складено на \$600,000, тому довелося звертатися до федерального і провінційних урядів, церковних громад, організацій та поодиноких осіб по фінансову допомогу. Відгук був дуже позитивний не тільки від організаційного сектора наших громад, але й надзвичайно позитивно відгукнулися поодинокі особи-жертводавці, які зрозуміли важливість такого проекту для відзначення ювілейної дати 1000-ліття Хрещення України. Вони повірили у високу професійність виконавців, повірили, що цим проектом зможемо внести великий вклад не тільки в українську, але й світову музичну культуру.

Їхня жертовність справді була подивугідна. Завдяки всім їм (бл. 2000 осіб), проект запису концертів увінчався небувалим успіхом. На прохання фундації Український центр засобів і розвитку при МекЮвен Коледжі в Едмонтоні, директором якого є д-р Роман Петришин, погодився зайнятися останнім етапом проекту. За це відповідала Марійка Лісова, що домовилася з Егора Disc Co. в Нью-Йорку про виготовлення платівок, як теж з іншою фірмою про відповідне їх опакування. Із центру розвитку розіслали 150 альбомів до різних бібліотек Канади й США, теж 450 альбомів до жертводавців які пожертвували на цей проект по більш як \$250.00.

1989 р. головою управи фундації став Богдан Конвей (Едмонтон). Управа складалася з таких осіб: секретар — Джуді Арчібальд, скарбник — Зен Матішак, від 1999 р. Оля Дячук. Директори: Лілея Волянська, Марія Дитиняк, проф. Богдан Медвідський, Рональд Галаган, Ед Онушко — всі з Едмонтону, Євген Черевик (Вінніпег), Павло Гненний (Саскатун), Люба Зараска (Торонто), Олександр Скоп (Каліфорнія), Євген Репета (Мичиган).

З успішним закінченням першого великого проекту — запису й видання альбому з п'ятьма платівками, всіх 35 духовних концертів Дмитра Бортнянського, не закінчилася діяльність фундації. У наступних роках вона продовжувалася в іншій формі, а саме: наділення фінансової допомоги-грентів різним музичним проектам. Одним із головніших заходів було видання альбому *Світ Миколи Лисенка*. Ця книжка описує стан української культури в російській імперії другої половини 19 ст. — початку 20 ст. Автори, доктор філософії та музиколог Тарас Філенко й відомий лисенкознавець д-р Тамара Булат, накреслюють повний

спектр мистецького життя та переслідування під царським режимом, зокрема особи Миколи Лисенка — основоположника української професійної музики. Книга складається з 343 сторінок, уміщує в собі понад 600 фотографій архівної вартости, які віддзеркалюють творчість, документи, портрети, картини, реалію періоду. Написана англійською мовою і задумана як для знавця, так і для аматора. Праця охоплює також найповніший, коли-небудь виданий, список наукових та композиторських творів Миколи Лисенка, як і 25-сторінкову кольорову частину з портретами, ілюстраціями, афішами, сценічними малюнками та меморіальними речами. Бюджет цього проєкту близько \$75,000.

Українське музичне товариство Альберти запланувало видати книгу про творчість відомого українського композитора *Шедеври української класичної музики: Артем Ведель, 1767 – 1808*, головним редактором, якої був маестро В. Колесник. Книга вміщує 12 духовних концертів А. Веделя, його «Літургію», статтю про творчість композитора, що написала музикознавець Тетяна Гусарчук, статтю маестра В. Колесника про інтерпретацію його творів. Статті написані українською й англійською мовами. Під нотами поміщені тексти старословянською мовою і теж транскрипції на англійську мову. Подумано, щоб книгою могли користуватися хори й музикознавці не лишень українці, а й чужомовного музичного світу. На цей проєкт головна управа пожертвувала \$5,000, а відділ фундації в Онтаріо (голова Люба Зараска) дав \$20,000.

Упродовж 6 років фундація давала фінансову допомогу (по \$2,000) на семінари хороших диригентів, які кожного року організувало Українське музичне товариство Альберти. На ці семінари з'їжджалися учасники-диригенти з усієї Канади, США, Австралії, Аргентини, щоб не лише вправитися в диригуванні а й вивчити характер української хорової музики. Головним викладачем та відповідальним за програму навчання був маестро В. Колесник, викладачами поодиноких ділянок у різний час були: д-р М. Антонович (Голандія), Єлисавета Андерсон-Лісова (Едмонтон), Іван Гамкало (Київ, Україна), Марія Дитиняк (Едмонтон), Надія Савин-Вірхнянська (Чикаго), д-р Б. Кушнір (Детройт), Зенон Лавришин (Торонто), д-р П. Маценко (Вінніпег), Юрій Оранський (Філядельфія), Ірина Шмигельська (Едмонтон), Сергій Яременко (Едмонтон).

2000-го року весь християнський світ відмічував 2000-ліття з дня народження Ісуса Христа. На цей рік хор «Дніпро» в Едмонтоні (диригент Марія Дитиняк) запланував прилучитися

до тих святкувань своїми виступами української духовної музики. Ці виступи заплановано відбутися в різних українських церквах, а також у церквах інших деномінацій. Ціль виступів — показати красу й велич української духовної музики та який колосальний вплив на розвиток нашої культури мала і має християнська віра. У програмі виступів — твори різних епох, стилів, жанрів, починаючи з 18 ст. Це музика А. Веделя, М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича, П. Демуцького, Л. Дичко, І. Соневицького, В. Кікти. На цей проєкт фундація дала хоріві «Дніпро» \$5000.

Таку саму суму пожертвувала фундація Товариству об'єднаних українців канадців на їхній проєкт концертних турне по Канаді з нагоди нового тисячоліття.

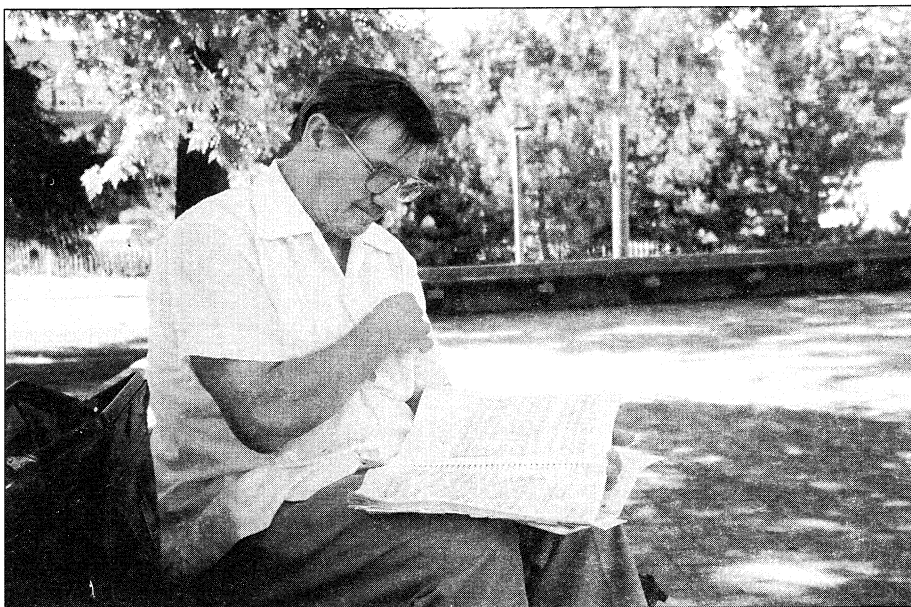
На переведення міжнародного фестивалю сучасної музики «Контрасти» у Львові фундація офірувала \$3,000, як і теж такою сумою підтримала проєкт співачки Лілеї Волянської, яка запланувала видати компакт-диск творів сучасних українських композиторів. Цей запис буде зроблений при співучасті Симфонічного оркестру Укртелерадіо в Києві та хору «Дніпро» в Едмонтоні.

У 1999 р. фундація завершила ще один великий проєкт, пов'язаний із записом духовних концертів Д. Бортнянського. Видано альбом із 4-ох компакт дисків, базований на оригінальному записі першого проєкту фундації. Цей альбом, який включає теж інформативну книжечку, буде розповсюджений і на міжнародному музичному ринку, а також розісланий по різних музичних бібліотеках і факультетах.

Тепер зробімо підсумок. У 1983-ому році виникла ідея в маєстра В. Колесника, щоб гідно відзначити велику річницю 1000-ліття Хрещення України записом 35-ти духовних хорових концертів Дмитра Бортнянського і тим залишити тривалу пам'ять великого ювілею для майбутніх поколінь.

Ця ідея надихнула багатьох жертвних і працьовитих людей, які створили музичну фундацію, що протягом останніх 17 років своїми різними проєктами працювала та продовжує працювати для звеличення української музичної культури, для піднесення нашої культури на широкий світовий рівень. Фундація має солідні підвалини, бо в ній гуртуються люди, що вірять в ідейну й цінну діяльність фундації.

Тому можна ствердити, що музична Фундація Хрещення України — це поважна громадська інституція, яка своїми проєктами й діяльністю здобула собі тривале місце в українській громаді нашої діаспори.

В. Колесник працює над партитурою концертів
Д. Бортянського у Гвелфі 1987 р.

Після концерту в Roy Thompson Hall у Торонті 1985 р.

ДО 90-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ

(Доповідь на ювілейному святі у Вінніпезі)

Коли доводиться говорити про *Український голос*, то мимоволі насувається думка про часи, в яких він засновувався. Сама назва *Український голос* постійно нагадувала нашим людям, як вони повинні себе називати, бо приїхали вони до Канади як австріяки, русини, буковинці, галичани тощо.

Ініціативу до започаткування свого часопису ще на початку ХХ століття виявила тодішня одинока українська інтелігенція — молоденькі вчителі та студенти. Творцями *Українського голосу* були такі прибульці: перший — Василь Кудрик, який приїхав до Канади в 1903 році, маючи 22 роки; другий — Тарас Ферлей у 1903 р., маючи 21 рік, третій — Ярослав Арсенич у 1904 р., маючи всього 17 років.

В історії українців Канади визначне місце займає Василь Кудрик — перший редактор цього часопису, пізніше священник УПЦ в Канаді. Народився він 1880 року в патріотичній селянській родині в селі Цеброві (повіт Тернопіль). Коли Василь закінчив сільську школу, батьки послали його по науку до вчительського семінару в Тернополі.

Студентське життя, зустрічі з новими товаришами-студентами й тодішні події відкрили перед ним нові світи. Після закінчення семінару вирішує він їхати в Канаду шукати кращої долі.

Саме на Новий Рік 1903-го прибуває він до Канади. Восени того ж року переїздить до Вінніпегу й записується на курси англійської мови, потому переходить до Ruthenian Training School і здобуває диплом учителя, згодом учителює в Ст. Норберті, Гардентоні й Комарні.

5 червня 1907 р. він бере провідну участь у конвенції 37-ох українських учителів у Вінніпезі, де вирішено видавати незалежний від чужої допомоги український часопис. Головою з'їзду був Тарас Ферлей.

Другим основоположником був Тарас Ферлей, який народився 1882 року в селі Балинець Коломийського повіту. Із Канади разом із Мирославом Стечишином переїхав 1903 р. до Гончаренкової «Комуни» в Каліфорнії. Хресне ім'я його було Дмитро, а Стечишина — Ілько. На фермі о. Агапія позмінювали хресні імена, як ті монахи. І так Ілько Стечишин назвав себе Мирославом, а Дмитро Ферлей — також член Гончаренкової

громади, прийняв ім'я Тарас Гончаренко був священником.

Третім основоположником був Ярослав Арсенич, який народився 1887 р. в селі Березові Коломийського повіту. У Канаді працював на різних роботах, а 1905 р., коли уряд Манітоби відкрив для українців окрему школу Ukrainian Training School, зразу записується до неї. Уже в роках 1907-1908 учителює в школі Косів, недалеко Давфину. 1909 р. він повертається до Вінніпегу.

1905 р. приїжджає до Канади 17-літній Михайло Стечишин. Того самого року Манітобський уряд заангажував Тараса Ферлея та Михайла Стечишина приготувати тексти до двомовних читанок під назвою *Ruthenian Reader*.

3-го серпня 1909 року засновано «Українську Видавничу Спільку в Канаді», підчас третьої конвенції вчителів Манітоби, в залі Т. Ястремського на вулиці Стела.

21-го серпня 1909 року вибрано першу дирекцію: президент — Тарас Ферлей, секретар — Василь Кудрик, касир — Василь Чумер. Директори: Володимир Карпець, Олександр Жилич, Гаврило Сліпченко, Ярослав Арсенич.

Перше число *Українського голосу* появилось 16-го березня 1910 р. Часопис відразу став трибуною для всієї тодішньої діяльності українців у Канаді.

На видання цього часопису було зібрано 600 доларів. Іван Ардан, редактор *Свободи*, сказав: «Лише з 1000 долярами можете починати». Але відвага й завзяття тодішніх молодих людей на те не зважали.

Перші двоє чисел *Українського голосу* склалися в хаті Якова Крета, що мав малу друкарню. Редактор Василь Кудрик мусив бути і складачем черенок, і друкарем, і адресарем, і всім іншим, бо не було грошей на оплату робітників.

Перша друкарня була в одній кімнаті за адресою 292 Селкірк Евеню. Редактор цілий рік жив у друкарні і там варив собі їсти.

Вже від першого числа *Українського голосу* містилися заклики до науки, бо лише просвітою можна досягти добра. На підставі різних порад у часописі, будували народні дома, читальні та інститути.

Ідеологічна філософія *Українського голосу*, яку він прийняв за своє гасло від початку існування, є: **самопошана, самодіяльність, самостійність.**

Василь Кудрик був великим мужем ідеї та праці. Справді великий організатор, визначний журналіст, розумний учитель. Він був палким патріотом свого народу, великим громадським

і церковним діячем, людиною високих моральних чеснот і суворо принциповим.

Василь Кудрик надав *Українському голосові* ідейний напрям. За його редагування від 1910 до 1921 рр. він зумів порадами освідомити український народ у Канаді та вказати, хто ми є і чії ми діти. Ідеї, які часопис підносив і підтримував:

1. Заклики до науки, до шкіл і самоосвіти.
2. Заснування бурс, читалень і народних домів.
3. Заснування інститутів для виховання провідників.
4. Плекання віри у власні сили народу.
5. Збереження рідної мови й культури.
6. Оборона двомовної системи в Манітобі — англійської та української мов.

7. Допомога Україні.

8. Оборона державних прав українського народу й відрядження делегації в особах Мегаса і Петрушевича на світову конференцію в Парижі, після закінчення першої світової війни.

9. Обрання наших людей до законодавчих органів влади в Канаді. Вибрано вперше (1910 р.) Т. Стефаніка членом міської ради. 1915 р. Т. Ферлей був вибраний ліберальним послом до Манітобського парламенту.

Український голос завжди стояв на позиціях демократичної системи, запереченням якої була і є всяка тоталітарна система.

Був час — особливо за другої світової війни — коли опінія *Українського голосу* в світовій політиці вважалася авторитетною.

Український голос боронив українських воєнних утікачів і постійно говорив, що Канада повинна відчинити двері для українських скитальців.

1995 р. *Український голос* виступив проти наруги над похороном і тлінних останків Святійшого Патріярха Володимира.

Український голос відразу визнав незалежну Українську Державу та змагає до солідарности українського народу. Це якраз те, чого хотів редактор отець В. Кудрик.

Другим редактором був Мирослав Стечишин, який народився в селі Глешова в Теревельському повіті 1883 р. До Канади прибув 1902 р. Був редактором *Робочого народу* у Вінніпезі, *Новин* в Едмонтоні, *Народної волі* в Скрентоні, Па., США та *Українського голосу* від 1921 до 1946 — 25 років.

1920 р., коли ще існувала Українська Держава він був секретарем дипломатичної місії Української Народної Республіки у Вашингтоні і як представник місії їздив до отамана Петлюри в Європі.

Мирослав Стечишин був ідеологом Союзу українців самостійників; розумом для нашої громадської справи, видатним громадським і церковним діячем. Одним із найкращих журналістів, одним з основоположників Взаємної помочі, Союзу українців самостійників, Комітету українців Канади, Колегії Св. Андрея та Українського народного дому.

Як редактор *Українського голосу* він був просто незрівняний, мав дар аналізувати українські та світові проблеми, передбачати наслідки. Завжди врівноважений, мав дар швидко орієнтуватися й віднайти правдиву стежку в нашому громадському житті.

Захворів Мирослав Стечишин 22-го листопада 1946 р. та упокоївся 18-го листопада 1947 р. Підчас його недуги *Український голос* редагував о. Василь Кудрик аж до приїзду з Саскатуни у вересні 1947 р. нового редактора Івана Сирника.

Для о. Кудрика це був дійсно тягар, бо він сам редагував *Вісник* і *Український голос*. Не раз ми приходили до праці в понеділок уранці, а він цілу ніч не спав, бо працював, щоб *Український голос* вчасно виходив у світ.

Іван Сирник — третій з ряду редактор, народився він у Канаді, в околиці Етельберті, Ман. 1904 р. Учителював по школах українських околиць Манітоби.

1943 р. став ректором Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. Від 15 вересня 1947 до 1972 рр. був редактором *Українського голосу*, протягом 25 років. Великий працівник, ідеолог, учитель, провідник, один із найвидатніших українців того часу. 1948 р. увійшов до президії КУК.

На Світовому конгресі вільних українців у 1967 р. в Нью-Йорку Іван Сирник виголосив одну з програмових доповідей, закінчуючи її своїм кредом. На цьому конгресі, де в залі було понад 1500 учасників з усієї діаспори, ми бачили, яку довгу «стоячу овацію» він одержав після свого виступу. Він говорив як редактор *Українського голосу*, і це була велика гордість для нас усіх.

Іван Сирник був секретарем Федерації канадської етнічної преси, головою СУС, президентом Взаємної помочі, членом дирекції Колегії Св. Андрея та членом Консисторії УПЦ.

Інтелектуально й морально *Український голос* довгими роками стояв на високому рівні. Він мав у провіді «вершки» нашої української інтелігенції в Канаді.

Працівники *Українського голосу* — Аполінарій Новак, Дмитро Янда, Андрій Павлик, Василь Буряник, Ольга Войценко, Теодора Гаврисишин, Наталія Когуська та інші — збагачували

рівень цієї інституції вкладом у неї свого розуму, досвіду, відданости й жертвовної праці.

Коли я почала працювати в *Українському голосі*, в лютому 1946 р., тоді були там такі особи: Петро Войценко — управитель; Мирослав Стечишин — редактор; Прот. Василь Кудрик — редактор *Вісника*; Аполінарій Новак — редактор господарського відділу й коректор *Українського голосу*, *Вісника* та книг, які тоді часто друкували; Ольга Войценко — книговод; Теодора Гавришишин — двомовна секретарка та завідувачка оголошеннями. Моя ділянка була займатися передплатниками.

У друкарні на лінотипах працювали: Василь Батицький, Григорій Блок, Василь Угринюк. Згодом прийшов новий робітник Денис Німчук. На пресі працював Григорій Угринюк. Малу друкарську працю виконував Михайло Завіслюк. Для розсилки часопису приходив Максим Пасічний. Президентом Спілки був адвокат Ярослав Арсенич (1913-1947).

Я почуваюся щасливою, що мала нагоду працювати в тому культурному середовищі, в якому діяли люди з високим інтелектом, творці українського організаційного життя в Канаді.

Тому мені дуже розходилося, щоб якимось задокументувати цю важливу історію *Українського голосу* за все ХХ століття у продукції Відео.

Завдяки нашим жертводавцям-передплатникам, які підтримали цю ідею та забезпечили видання першого проєкту — видання документального відео; воно тепер знаходиться в останній стадії завершення.

Велика шана належить першим трьом редакторам, які надавали ідейний напрям часописові та скристалізували ідеологію канадських українців.

Шана теж першим управителям видавництва — Тарасові Ферлею та Петрові Войценкові, які піклувалися його матеріальним станом у дуже прикрі часи. Велике признання належить передплатникам, які роками рятували *Український голос* своїми пожертвами.

**ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ім. ПЕТРА ЯЦИКА
при Канадському інституті українських студій**

Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика був заснований при КІУСі в Альбертському університеті у серпні 1989 р., завдяки щедрості торонтського підприємця і філантропа Петра Яцика. Оцінюючи працю інституту, П. Яцик подарував КІУСові один мільйон доларів, доповнений двома мільйонами з Програми дорівнюючих дотацій уряду Альберти.

Петро Яцик народився в галицькому селі Верхне Синьовидне, а емігрував до Канади у 1949 р. Один із найбільш успішних ділових людей Канади, він також є видатним меценатом української науки. П. Яцик — земельний забудовник, володіє успішною компанією «Prombank Investment», а також очолює інші компанії, які займаються будівництвом і продажем промислового й житлового нерухомого майна.

Будучи щирим українським патріотом, п. Яцик розпочав свою підтримку української науки та освіти в 60-х роках тим, що оплатив видання підручників для українських шкіл у Канаді. Незабаром він став щедрим спонсором видання *Енциклопедії українознавства* і відіграв велику роль в становленні вічного фонду для трьох катедр українознавства Гарвардського університету. Тепер фонд ім. Петра Яцика в Гарвардському університеті фінансує дві програми: постійну посаду українського бібліографа і програму Заслужених стипендій ім. Яцика для визначних науковців з різних ділянок науки. У 1986 р. п. Яцик створив Освітню фундацію Петра Яцика, яка фінансувала низку постійних програм у провідних університетах світу, включаючи Програму українських студій ім. Петра Яцика (Колумбійський університет, 1994), Лекторій українських студій ім. Петра Яцика (Лондонський університет, 1991) та Інформаційний центр центральної та східної Європи ім. Петра Яцика (1994), Колекцію мікрофільмів українських часописів (1990) і Вічний фонд українських видань ім. Петра Яцика (1994) у Торонтському університеті. Протягом років п. Яцик і Фундація підтримували й організовували багато інших починань, які дали конкретні і корисні результати, тим самим вшановуючи Україну та українців по всьому світові.

У 1995 р. п. Яцик став засновником і президентом Ліги українських меценатів у Києві, єдиної такого роду організації, яка об'єднала відомих українських добродійників з усього світу в спільному зусиллі принести користь Україні. Благодійна діяльність п. Яцика, успішна професійна кар'єра і громадська діяльність у Канаді, Україні і серед української діаспори принесли йому міжнародне визнання. 1995 року Альбертський університет нагородив п. Яцика почесним званням доктора права, а 1996 р. президент України Леонід Кучма нагородив його спеціальною грамотою за багаторічну благодійну діяльність, сприяння розвитку української культури, освіти й науки. У 1996 р. він також був обраний до Національної дорадчої ради Інституту ім. Гаррімана при Колумбійському університеті в Нью-Йорку, який встановлює загальні напрямні праці цього визначного навчального закладу. 1999 р. телевізійна студія WETI в Україні розпочала серію «Українці світу» передачею в ефір фільму «Візія Петра Яцика», що змальовує всебічний портрет його як бізнесмена, мецената і палкого українського патріота.

Головним проєктом Центру ім. Петра Яцика є переклад англійською мовою монументальної праці Михайла Грушевського *Історія України-Руси*. Це видання М. Грушевського — найважливіша історія України, написана в новітні часи. Його було вперше опубліковано в десяти томах (одинадцяти книжках) між 1898 та 1937 роками, але ця праця досі залишається неперевершеною щодо аналізу джерел та наукової літератури з української історії від прадавніх часів до половини XVII ст. *Історія* розглядає Україну в ширшому контексті і є необхідним джерелом для досліджень минулого Східної Європи, Росії, Балкан і Середнього Сходу. Ця обширна та авторитетна історія, опублікована понад 50 років тому, гідно витримала перевірку часом і зараз переживає період відродження інтересу до неї в Україні. Праця повністю передрукована Інститутом української археографії Національної Академії наук України (НАНУ) в Києві. Центр ім. Яцика, працюючи над своїм англійським перекладом, став одночасно співспонсором перевидання українськомовних томів в Україні.

Д-р Франк Сисин, колишній заступник директора Українського Наукового Інституту в Гарварді та професор відділу історії Гарвардського університету, є директором Центру й головним редактором проєкту. Сергій Плохій, колишній завідувач відділом Інституту української археографії Академії наук України, був призначений заступником директора Центру та

редактором бібліографії. Була створена група міжнародних експертів-консультантів. Відповідальна редакторка проєкту — Уляна Пасічник, яка попередньо була редакторкою журналу *Harvard Ukrainian Studies* Українського наукового інституту Гарвардського університету, тепер працює в Торонтському видавничому бюро КІУСу. В Торонті також працюють д-р Марко Стех, менеджер проєкту, й Таня Плавушак-Стех. Д-р Сергій Плохій, Мирослав Юркевич і д-р Андрій Горняткевич складають редакторський штат в Едмонтоні.

У липні 1997 р. Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика видав перший том *Історії України-Руси* в англійському перекладі. Серію випускає видавництво КІУСу. У першому томі, “From Prehistory to the Eleventh Century”, М. Грушевський висвітлює історію України та її народу від найдавніших часів до створення Руської держави та її хрещення. Він розглядає появу української цивілізації у світлі знахідок археології, антропології, етнографії та історичного мовознавства. У проникливому аналізові історичних джерел звернено особливу увагу на *Повість временних літ* і норманську теорію. Бібліографія, що нараховує понад 1,700 назв, свідчить про широку ерудицію найвизначнішого історика України.

Підготова першого тому була фінансована щедрою пожертвою Петра та Іванни Стельмахів (Mississauga, Ontario). Колишні власники будівельної компанії «Sky Light Construction Company» Петро та Іванна Стельмахи мають двоє дітей. Д-р Богдан Стельмах мешкає в Оттаві, а пані Емілія Стельмах — у Торонті. Родина Стельмахів — дуже активні члени громади, визначні прихильники української науки. У 1989 р. вони заснували Вічний фонд ім. Петра та Іванни Стельмахів при КІУСі, що підтримує працю Інституту історичних досліджень Львівського університету.

Перший том був перекладений Мартою Скорупською з Нью-Йорку, яка має майже тридцятилітній досвід перекладання з української та російської на англійську мову текстів із широкого кола тем. Вона — колишня головна редакторка часопису *Сучасність* і коментаторка української служби радіо «Свобода». Анджей Поппе, професор історії Середньовіччя Варшавського університету і провідний авторитет з історії Київської Русі, був редактором-консультантом тому. Д-р Поппе є автором багатьох наукових розвідок з питань відносин держави й церкви в Київській Русі, політики київських великих князів та житій святих. Д-р Франк Сисин, головний редактор видання *Історії України-*

Руси і директор Центру ім. П. Яцика, співредагував том із допомогою Уляни Пасічник. До кола консультантів входили: Пол Голлінгсворт, Богдан Струмінський, Ігор Шевченко, Саймон Франклін, Андраш Рідлмаєр, Адріян Мандзій, Барбара Войтек, Марія Субтельна, Мартин Димнік і Володимир Мезенцев.

У вересні 1997 р. Центр улаштував серію презентацій першого тому *Історії України-Руси*. На едмонтонській презентації у Центрі ім. Тіммза 18 вересня був присутній президент Альбертського університету д-р Род Фрейзер, а головним промовцем виступив професор Томас Нунан з Міннесотського університету. Нью-Йоркська презентація в Інституті ім. Гаррімана Колумбійського університету 26 вересня була співспонсорована Українською вільною академією наук і Науковим товариством ім. Шевченка. Д-р Пол Голлінгсворт, спеціаліст з історії Київської Русі, виступив головним промовцем. У Філадельфії перший том був представлений 27 вересня в Українському культурному центрі. Були влаштовані два вечори в Торонті та на обох з головною доповіддю виступив професор Ігор Шевченко. 28 вересня відбулася україномовна презентація в ресторані «Старий Млин», а друга презентація відбулася 29 вересня у Папському інституті досліджень Середньовіччя при Колегії св. Михаїла в Торонтському університеті.

29 травня 1998 р. державний секретар у латиноамериканських та африканських справах дост. Дейвід Кілгор презентував послові України в Канаді дост. Володимирові Фуркалу перший том англійського перекладу *Історії України-Руси* Михайла Грушевського як дарунок народу Канади народові України. Ця подія відбулася під час презентації першого тому у будинку Парламенту в Оттаві, куди науковці Канадського інституту українських студій (КІУСу) прибули для участі в конгресі суспільних та гуманітарних наук. Презентацію організували разом Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика та Катедра українських студій Оттавського університету, а патронами події стали сенаторка Райнел Андрейчук і п. Кілгор. Приблизно 150 науковців, дипломатів, урядовців та представників української спільноти взяли участь у цій події. Професор українських студій Оттавського університету д-р Теофіл Кісь і директор КІУСу д-р Зенон Когут відкрили засідання. Директор Центру ім. Петра Яцика д-р Франк Сисин подякував перекладачам, співробітникам проєкту й меценатам, які уможливили успіх першого тому. Засновник центру п. Петро Яцик і директор Освітньої фундації ім. Петра Яцика п-і Надя Яцик підтвердили

свою підтримку центру та проєкту перекладу Грушевського. Д-р Лев Стельмах виступив від імени своїх батьків Петра та Іванни Стельмахів — спонсорів першого тому.

31 травня 1998 р. відбулася спеціальна наукова сесія річної конвенції Канадської асоціації славістів, яка була присвячена сторіччю появи першого тому *Історії* Грушевського. Під головуванням професорки Ірени Макарик з Оттавського університету, сесія включала доповіді д-рів Зенона Когута «Народження української історіографії», Франка Сисина «Михайло Грушевський та його *Історія України-Руси*» і Сергія Плохія «Звертаючись до золотої доби: Михайло Грушевський та історія українського козацтва». Презентація першого тому в Оттаві завершила низку святкувань у дванадцяти містах, в яких узяли участь понад тисяча науковців та представників української спільноти. Крім презентацій в Едмонтоні, Нью-Йорку, Торонті й Сіеттлі, Центр також спонсорував презентації в Центрі мистецтв Саскачевану в Ріджайні 16 жовтня 1997 р. та в Українському музеї Канади в Саскатуні 5 грудня 1997 р. У презентаціях взяли участь д-р Плохій, М. Юркевич і виконавчий директор Саскачеванської провінційної ради КУК Остап Скрипник.

Презентації також відбулися у православному соборі св. Трійці у Ванкувері 22 березня 1998 р. за спонсорства місцевого відділу КУК під орудою Яреми Ковальчука з виступами д-рів Когута і Плохія; в Українському вільному університеті у Мюнхені 27 березня з виступами ректора УВУ професора Мирослава Лабуньки, професора Університету Людвіга-Максиміліяна д-ра Едгара Геша та д-ра Франка Сисина; у православному храмі св. Михайла у Міннеаполісі 3 травня з виступами професора Міннесотського університету Томаса Нунана й д-ра Сисина. Презентації першого тому також відбулися у рамках вечорів видавництва КІУСу в Українському освітньому й культурному центрі у Філядельфії 27 вересня 1997 р., де промовляли д-ри Когут, Сисин і Максим Тарнавський; у Центрі св. Покрови Матері Божої у Клівленді 13 грудня 1997 р., де виступали голова Українського історичного товариства д-р Любомир Винар та д-ри Когут і Тарнавський. Презентацію в Клівленді співспонсоровали Українське історичне товариство та Українська асоціація більшого Клівленду.

На початку 1998 р. було видано ілюстровану брошуру *The Hrushevsky Translation Project*, яка містить виступи на презентаціях перекладачки першого тому Марти Скорупської, професора Томаса Нунана, д-ра Пола Голлінгсворта з Державного депар-

таменту США та професора-емерита Гарвардського університету Ігоря Шевченка. Брошура також включає промови д-ра Когута, президента Альбертського університету д-ра Родеріка Фрейзера і п. Яцика, текст привітання Президента України Леоніда Кучми та уривок з передмови д-ра Сисина до першого тому. Брошуру було розіслано до більш як тисячі фахівців з російської, східноєвропейської історії та меценатів КІУСу і Проєкту перекладу Грушевського. Вже перші відгуки на англійський переклад першого тому *Історії України-Руси* були надзвичайно схвальними.

Професор відділу історії та класики Альбертського університету Іван Химка писав в *Edmonton Journal* 8 лютого 1998 р.: «Цілий задум проєкту Грушевського століття пізніше вражає читача своєю амбітністю. Грушевський поставив перед собою завдання дати огляд усієї історії України, навіть не від початків писаної чи легендарної історії, а від передісторичних та геологічних початків — незважаючи на те, що це вимагало вивчення таких різноманітних галузей знання, як геологія, археологія, мовознавство та антропологія. Грушевський взяв на себе завдання вивчити кожен галузь науки, яка могла би кинути світло на його дослідження». Химка хвалить переклад як кращий за оригінал, оскільки нова публікація містить нову бібліографію та виправлення, й зараховує перший том до «видань з найменшою кількістю помилок серед продукції академічних видавництв за кілька десятиліть».

Професор Віденського університету Андреас Каппелер писав у впливовій швейцарській газеті *Neue Zürcher Zeitung* 4-5 квітня 1998 р., що проєкт перекладу Грушевського є свідченням «життєздатності українознавчих досліджень та української традиції у Північній Америці, що дістали новий поштовх після здобуття Україною незалежності». Позитивні рецензії також з'явилися у канадському літературному журналі *Quill and Quire* (листопад 1997 р.) і в журналі *Ukrainian Review*, том 44, число 4 (зима 1997 р.), стор. 86-87. Грунтовна рецензія професора Ігоря Шевченка, базована на його виступі на презентації першого тому в Торонті, появилася у київському журналі *Критика* (лютий 1998 р.). Рецензент журналу *Choice*, який друкує поради бібліотекам у питаннях купівлі книжок, У. Л. Урбан характеризує перший том як цінне набуття для кожної університетської бібліотеки. Такі відгуки можуть лише збільшити і без того жвавий випродаж першого тому. Статті про презентацію першого тому в Едмонтоні з'явилися в *Edmonton Journal* (19 вересня 1997 р.) та в газеті Альбертського університету *Folio* (26 вересня 1997 р.).

Крім того, головний редактор проєкту д-р Франк Сисин мав інтерв'ю на радіопрограмі «Bookbytes», що транслювалося на всю Канаду.

Восени 1999 р. Центр ім. Петра Яцика випустив сьомий том *Історії України-Руси* Михайла Грушевського в англійському перекладі. Том сьомий є першим із серії про українське козацтво, яка вийде в томах від сьомого до десятого. Цей том висвітлює період від кінця XV століття до 1625 р., описує виникнення козащини, повстання козаків на чолі з Криштофом Косинським і Северином Наливайком проти польського режиму, їх участь у Хотинській війні 1621 р. під проводом Петра Конашевича Сагайдачного. У цьому томі Грушевський описує сутички між кримськими татарами і османськими турками, а також ролі козаків в українській культурі та релігійному відродженні 1620-их років.

Українські козаки спромоглися встановити свою владу і поширити свою політичну культуру на безкрайніх землях Придніпров'я й таким чином стали одним з найважливіших факторів формування сучасної української нації. У сімнадцятому столітті козаки взяли на себе складне завдання захисту українських релігійних і культурних традицій проти іноземних ворогів і зрештою створили свою власну державу. Оповідання з тих часів надихали багато поколінь українських патріотів, які сприймали історію козацьких повстань і повстання Хмельницького, як найбільш героїчні сторінки української історії.

Козацькі томи *Історії України-Руси* Грушевського є найповнішою і найсистематичнішою працею з історії козащини, що робить ці томи обов'язковими для кожного, хто цікавиться українською історією взагалі, а особливо для тих, хто вивчає історію українського козацтва. Вичерпний аналіз ранньої історії козацтва, що його дав Грушевський, став поворотним пунктом в історіографії тієї доби. Великою мірою він завершив той період, коли історики більше були зайняті збиранням і публікуванням джерел і відновленням послідовності подій. Він також відкрив період, в якому головною метою істориків стало переосмислення встановлених фактів з історії козащини.

Михайло Грушевський часто відзначав важливість козацької доби. В своїй передмові до сьомого тому *Історії* він охарактеризував цей період як еру, в якій

...вперше на пам'яті історії український народ виступає активно, творцем своєї долі й життя, зривається до боротьби на жите і смерть за здійснення своїх мрій і бажань, але по

вікових напруженнях облитий кров'ю, знесилений в боротьбі з непереможними перешкодами, упадає на бойовищі, на розбитих надіях і мріях. Найбільш яскравий і найбільш інтересний період українського життя і з погляду українця-потомка тих поколінь українських борців, і з погляду стороннього дослідника історика-соціолога, він в історії українського народу з давна трактував ся осібно, як окрема цілість.

Приготування сьомого тому *Історії України-Руси* було здійснене завдяки щедрій пожертві пані Ольги Павлюк на вшанування пам'яті її чоловіка Степана Павлюка (1910 — 1991). Пан Павлюк, уродженець Альберти та ветеран другої світової війни, заснував Відділ українських канадських ветеранів но. 360 при Королівському канадському легіоні і був на посаді національного президента Асоціації українських канадських ветеранів від 1953 до 1962 р. Він також започаткував Українську канадську колекцію при бібліотеці Торонтського університету і заснував Українську канадську дослідницьку фундацію. Пані Павлюк допомагала своєму чоловікові в усіх його справах. Вона поділяла не тільки його відданість громадській роботі, але також і його глибоку зацікавленість українською історією. Дар Національної фундації підтримки гуманітарних наук (Вашінгтон, Д.К.) фінансував переклад тому, а Канадська фундація українських студій покрила кошти, пов'язані з друком.

Сьомий том був перекладений д-ром Богданом Струмінським (1930 — 1998), автором понад ста статей і книжок з української та слов'янських літератур і мовознавства. Він також був перекладачем Гарвардської бібліотеки ранньої української літератури, видавши в тій серії переклади полемічних праць Захарія Копистенського і Лева Кревзи. Окрім того, що д-р Струмінський переклав текст сьомого тому, він написав багато редакторських приміток до тому. Д-р Сергій Плохій, фахівець із ранньомодерної історії України та заступник директора Центру, був редактором-консультантом цього тому. В своєму вступі до тому він розглядає працю Грушевського про українських козаків у ширшому історичному й культурному контексті. Д-р Плохій також уклав бібліографічні додатки до тому. Д-р Франк Сисин, директор Центру ім. Петра Яцика, був співредактором тому, а Уляна Пасічник, відповідальний редактор проекту, допомагала д-рам Сисинові та Плохієві з редагуванням перекладу. Мирослав Юркевич, Марко Стех, Душан Беднарський, Таня Плавущак-Стех, Андрій Горняткевич брали участь у різних стадіях

редагування. Науковими консультантами були Ігор Шевченко, Марія Субтельна, Микола Павлюк, Віктор Остапчук, Андрій Гречило і Славомир Шиллер. Вихід з друку сьомого тому буде відзначено низкою презентацій в Едмонтоні, Торонті і Кембріджі (США).

Переклад на англійську мову сьомого тому *Історії України-Руси* Михайла Грушевського було представлено вченим на національній конвенції Американської асоціації сприяння славістиці на презентації в Сент-Луїсі (Мізурі) 19 листопада 1999 р. під час нарад Американської асоціації українців. Том представили членам асоціації д-ри Франк Сисин, головний редактор Проєкту перекладу Грушевського й директор Осередку досліджень історії України ім. Петра Яцика, Сергій Плохій, дорадчий редактор тому та Максим Тарнавський, директор видавництва КІУСу.

12 квітня 2000 р. при співучасті Інституту ім. Кеннана при Центрі ім. Вудро Вільсона та Вашингтонської групи в Українському посольстві у Вашингтоні відбулася презентація сьомого тому *Історії України-Руси* Михайла Грушевського. У ній взяли активну участь науковці та українська громада околиці столиці. Презентацію відкрив привітом Олексій Бережний, міністр-дорадник Українського посольства. Проф. Джеймс Біллінгтон, бібліотекар Конгресу, спеціаліст з історії Росії та Східної Європи, промовляв про значення Проєкту перекладу Грушевського для кращого розуміння історії України та її сучасного розвитку. Він відзначив вклад в україністику свого колишнього студента в Принстонському університеті, теперішнього директора Центру ім. П. Яцика та головного редактора проєкту, проф. Франка Сисина. Важливість проєкту також підкреслив директор Інституту ім. Кеннана, д-р Блер Рубл. Д-р Марта Богачевська-Хом'як привітала присутніх від імени Національної фундації гуманітарних наук, яка оплатила переклад сьомого тому. Надя Яцик, директор Освітньої фундації ім. Петра Яцика, привітала присутніх від себе та Петра Яцика, основоположника Центру. Д-р Франк Сисин та заступник директора Центру, д-р Сергій Плохій, який також був дорадчим редактором сьомого тому, вияснили значення перекладу *Історії* Грушевського та склали звіт про теперішній стан Проєкту перекладу Грушевського. Директор Видавництва КІУСу, проф. Максим Тарнавський закликав учених та українську громаду замовляти козацьку серію (5 томів) *Історії України-Руси* Грушевського та купувати поодинокі томи. На кінець презентації Надя Яцик та д-р Франк Сисин подарували перший та сьомий томи посольству.

15 квітня 2000 р. Центр ім. Петра Яцика, на спілку з Науковим товариством ім. Шевченка, влаштували презентацію книг Грушевського в Нью-Йорку. Цей захід відкрив проф. Володимир Стойко й на ньому виступали директор КІУСу, д-р Зенон Когут та д-ри Сисин і Плохій. Українська громадськість Нью-Йорку висловила своє вдволення, що проєкт, який вже віддавна був метою НТШ, тепер здійснюється Центром. 17 квітня 2000 р. Центр влаштував симпозій присвячений Михайлові Грушевському та презентацію сьомого тому перекладу *Історії України-Руси* в Гарвардському університеті. Симпозій відбувся під заголовком «Грушевський та козащина» в рамках серії семінарів Українського наукового інституту Гарвардського університету (УНІГУ), який також улаштував презентацію.

Семінар відкрив заступник директора УНІГУ, д-р Любомир Гайда, який привітав гостей з КІУСу, що приїхали до Гарвардського університету і представив їх присутнім. Директор Центру ім. П. Яцика, д-р Франк Сисин говорив про значення Проєкту перекладу Грушевського для розвитку україністики в Північній Америці та склав звіт про сучасний стан проєкту. Д-р Зенон Когут, директор КІУСу, відчитав доповідь про вклад Михайла Грушевського в українську національну історіографію, а д-р Сергій Плохій, заступник директора центру й дорадчий редактор сьомого тому *Історії України-Руси* відчитав доповідь про вклад Грушевського в історіографію козащини. Д-р Роман Шпорлюк, директор УНІГУ та професор історії України ім. М. Грушевського в Гарвардському університеті, подав свої думки про ролі Грушевського та його *Історії* у формуванні української національної свідомості. У подальшій дискусії взяли участь проф. Омелян Пріцак, колишній директор УНІГУ та професор катедри ім. Грушевського, проф. Ігор Шевченко, колишній заступник директора УНІГУ та професор класичної філології Гарвардського університету у відставці та д-р Олексій Толочко з Інституту історії України Національної академії наук України.

Крім видання англійського перекладу *Історії України-Руси*, Центр ім. Петра Яцика також спонсорує дві серії видань: серію українськомовних перекладів праць західних науковців про історію України і серію англійськомовних монографій. Він теж готує документальні публікації, головна увага яких зосереджується на джерельних матеріалах.

Серія «Західня історіографія України» публікується спільно з Інститутом української археографії, Інститутом історичних досліджень Львівського ун-ту та іншими українськими уста-

новами. Перший випуск серії — це *Історичні есе* бл. п. Івана Лисяка-Рудницького, викладача української історії ХХ ст. й колишнього співдиректора КІУСу. Двотомник з 60 зібраних праць був редактований Ярославом Грицаком зі Львова. Видання здобуло широкий розголос в Україні і стало однією з найчастіше цитованих праць у сучасних історичних і політичних писаннях. Другим томом у серії «Західня історіографія України» стала праця Зенона Когута *Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830*, що була опублікована при кінці 1996 р. видавництвом «Основи» в Києві. Видання, яке є перекладом монографії «Russian Centralism and Ukrainian Autonomy: The Imperial Absorption of the Hetmanate, 1760s-1830s» (Кембрідж, Масс.: Видавництво Гарвардського університету, 1988), отримало прихильну рецензію у київській газеті *День*. 6 квітня 1997 р. Центр улаштував, у співпраці з УКДДЦ в Торонті, презентацію двох томів серії — праць Когута та Шевченка — під час якої виступили з промовами д-р Сисин, д-р Когут та д-р Ярослав Грицак з Інституту історичних досліджень при Львівському університеті. Генеральний консул України Сергій Боровик вручив д-ру Петрові Яцикові грамоту від президента Леоніда Кучми, якою відзначено внесок пана Яцика у розвиток української справи та державности.

Перша книжка в серії англومовних монографій — це *Ukraine between East and West: Essays on Cultural History (to the Early Eighteenth Century)* Ігоря Шевченка, базована на гарвардській серії його лекцій. Автор, видатний візантолог, показує, як східні та західні впливи визначали еволюцію української культури та національної ідентичности. Есеї супроводжуються бібліографією переважно англійськомовної літератури, а також таблицями правителів і картами. Том, що побачив світ у рік 400-ліття з дня народження митрополита Петра Могили та Берестейської Унії, пропонує читачеві ясний та проникливий аналіз українського культурного й релігійного життя того періоду. Це видання встановлює високий стандарт для нової серії, яка повинна подати високоякісні самобутні розвідки, переклади класики та навчальні матеріали з української історії. На даний момент Центр займається виданням книжки професора Ігоря Шевченка *Україна між Сходом і Заходом* в українському перекладі. Ця книжка була видана англійською мовою у монографічній серії Центру в 1996 р. Переклад тексту вже завершено. Минулого року Центр здав до друку переклад книжки Ярослава Ісаєвича про українські церковні братства XVI-XVII століть — однієї з найважли-

віших історичних праць, які з'явилися в Україні підчас відлиги 60-их років. Книжка з'явиться англійською мовою в монографічній серії Центру. Текст переклала Марта Олійник, бібліографію склала Олена Плохій.

Центр ім. Петра Яцика активно спонсорує архівні дослідження. Підтримувались архівні проекти в Україні, а також у Москві й Варшаві, де було відкрито багато цінних архівних збірок. За останнє століття багато українських архівів було знищено або розпорошено. Віднайти їх і каталогувати стало головною турботою дослідників і науковців. Центр ім. Яцика виділив кошти Львівському відділенню Інституту української археографії для опису та каталогування українських архівів, вивезених зі Львова до Варшави підчас війни. Львівські та московські вчені об'єднали зусилля з Центром ім. Яцика в справі видання джерел з української історії XVII ст., які містяться у Російському державному архіві давніх актів у Москві. Збірка документів про комерцію і торгівлю в середньовічній і ранньомодерній Україні була опублікована у 1990 р. Збірка подає повний і живий опис щоденного життя і стосунків українців від XIV до середини XVII ст.

У Львові було видано збірник джерел з історії України під назвою *Документи до історії запорозького козацтва, 1613-1620 рр.* Том включає багато російських джерел, що досі були майже невідомими дослідникам цього періоду. Серед них виділяються численні джерела про участь козаків у польсько-московських війнах початку сімнадцятого століття. Ці документи вважались політично небажаними за радянських часів, оскільки козацькі напади на російські збройні сили не вкладалися до офіційної мітології «вічної дружби» російського та українського народів. Видання цієї збірки стимулюватиме нові дослідження з історії запорозького козацтва та українсько-російських відносин перших десятиліть сімнадцятого століття. Публікація стала наслідком спільного проекту Центру досліджень історії України ім. Петра Яцика, Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича (Львів) Національної Академії наук України та Інституту слов'янознавства і балканознавства (Москва) Російської Академії наук.

Центр ім. Петра Яцика продовжує розвивати тісну співпрацю з Україною. 24 серпня 1998 р., у день Незалежності України, сьомий том було презентовано д-ром Сисиним у колишньому будинку Центральної Ради в Києві. У вересні 1999 р. в Острозькій академії відбулася урочиста презентація англійськомовного перекладу *Історії України-Руси*. Урочистості були

організовані Центром ім. Петра Яцика та відділом історії Острозької академії і продовжили співпрацю, яка розпочалася восени 1998 р. візитом президента академії, професора Ігоря Пасічника до КІУСу в Едмонтоні. Острозька академія, яку заснував у шістнадцятому столітті князь Костянтин Острозький, була першим українським закладом вищої освіти. 1994 року за наказом президента Леоніда Кравчука, Острозький навчальний заклад був заново відкритий у якості колегії, а в 1996 р. за наказом президента Леоніда Кучми Острозька колегія була підвищена до статусу академії. На даний момент Острозька академія стала філією Національного університету Києво-Могилянська академія. Острозька академія привабила деяких із найкращих істориків України, в тому числі фахівця з ранньомодерної історії України, професора Миколу Ковальського та його учнів із Дніпропетровського університету. За останній рік дослідницькі дотації КІУСу були надані на виконання проєктів острозьких істориків.

У серпні 1999 р. Центр ім. Петра Яцика організував дискусію за круглим столом на тему «Михайло Грушевський і розвиток української історіографії» в рамках четвертого конгресу Міжнародної асоціації українців (МАУ) в Одесі. Президент МАУ Ярослав Ісаєвич головував на сесії. Директор Центру ім. Петра Яцика д-р Франк Сисин поінформував учених з України та українців із-за кордону про поступ проєкту перекладу М. Грушевського і про майбутні плани центру. Він також виголосив доповідь про образ Богдана Хмельницького у працях М. Грушевського. Д-р Сергій Плохій виступив з доповіддю «Грушевський та історія українського козацтва». Д-р Ольга Андрієвська з Трентського університету виступила з доповіддю на тему «Переділ історії — Михайло Грушевський і Павло Мілюков у 1914 р.». Д-р Ісаєвич зупинився на сучасних дебатах про історіографічну спадщину Грушевського. Дискусія, яка відбулася після виступів, сприяла виробленню нових поглядів на творчість Михайла Грушевського та його історичну спадщину. Директор КІУСу д-р Zenon Kogut окремо виступив на пленарному засіданні Конгресу з доповіддю про ролі Грушевського в розвитку української національної історіографії.

Центр уклав нову угоду з Інститутом української археології та джерелознавства ім. Михайла Грушевського при Національній академії наук України для того, щоб запевнити безперервну співпрацю обидвох установ над проєктом перекладу Грушевського. Від Інституту археології угоду підписав голова Львів-

ського відділу інституту, відомий український історик і політичний діяч д-р Ярослав Дашкевич. За умовами нового договору, д-р Андрій Гречило підготує бібліографію для четвертого й шостого томів *Історії України-Руси* Грушевського. Д-р Гречило і його колеги вже підготували бібліографічний матеріал для восьмого й дев'ятого томів *Історії* для проєкту перекладу Грушевського й поділилися попередніми результатами своєї праці над іменним покажчиком для українського видання *Історії* Грушевського. Нова угода створює міцну основу для продовження співпраці між Центром ім. Петра Яцика та Інститутом археографії.

Центр також започаткував співпрацю із Запорізьким державним університетом на півдні України. За останні десять років історичний факультет Запорізького університету став провідним центром вивчення історії українського козацтва. Група вчених на чолі з д-ром Анатолієм Бойком, яка бере участь у програмі вивчення Південної України, розпочала вражаючу видавничу програму, що включає дві монографічні серії та окремі праці під загальною назвою «Запорозька спадщина» і «Старожитності Південної України», а також журнал *Південна Україна, XVIII-XIX століття*. Угода між Центром ім. Петра Яцика і Запорізьким університетом передбачає обмін науковою інформацією та літературою.

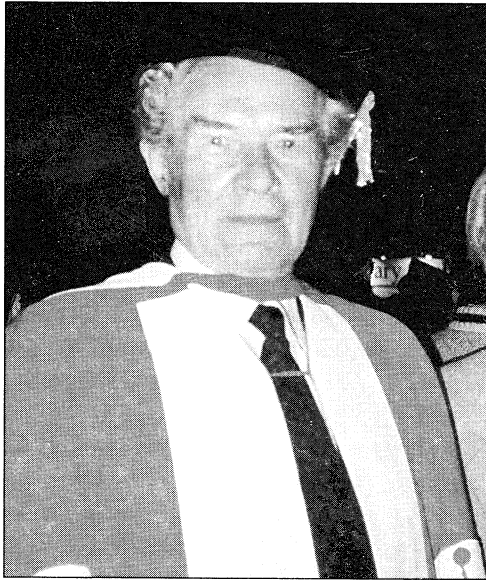
Щороку Центр виділяє дослідчі дотації (майже 40 за останні 4 роки) і докторські стипендії з української історії науковцям з усього світу. Було виділено фінансування архівам Альбертського ун-ту, щоб каталогувати архівні збірки Григорія Костюка, літературознавця й письменника, та Івана Майстренка, науковця й політичного діяча, чиї спогади були опубліковані Видавництвом КІУСу. Осередок ім. Петра Яцика влаштував такі міжнародні конференції та наукові групові дискусії, як серія «Народи, нації та достеменності: Російсько-український контакт», яку зорганізовано на спілку з Колумбійським та Кельнським університетами в 1994-95 рр.; симпозій «Пам'ять геноциду: Вірмени 1915-23 рр., українці 1932-33 рр.», що відбувся в квітні 1997 р. в Торонті; чимало наукових сесій присвячених Михайлові Грушевському та його праці. Старанням осередку до Едмонтону й Торонта приїздили численні історики з України. Серед тих, що відчитали доповіді та працювали по канадських бібліотеках та архівах були д-р Антоні Мончак (Варшавський університет), д-р Ярослав Грицак, директор Інституту історичних досліджень Львівського університету, і д-р Ярослав Федорук (Інститут

української археографії — Львів).

У грудні 1999 р. Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика відзначив десятиліття праці презентацією перекладу сьомого тому *Історії України-Руси*. Едмонтонські святкування відбулися 9 грудня у професорському клубі Альбертського університету. Щоб відсвяткувати цю подію, до професорів, студентів та співробітників університету долучилися представники української громади Едмонтону. Їх привітав д-р Франк Сисин, директор Осередку ім. П. Яцика, і представив таких важливих промовців як д-ра Родеріка Фрейзера, президента Альбертського університету, Петра Яцика, фундатора осередку, д-ра Пола Бушковича, професора історичних наук Єлського університету, д-ра Дейвіда Марплса, діючого директора КІУСу, Надію Яцик, директора Освітньої фундації ім. Петра Яцика, та д-ра Сергія Плохія, заступника директора осередку.

Д-ри Марплс і Фрейзер поздоровили директора та працівників Центру ім. П. Яцика з десятиліттям і відзначили його поважні досягнення за той час. Д-р Фрейзер зокрема подякував Петру Яцикові за його далекоглядність і щедрість, коли він заснував осередок десять років тому і за дальшу постійну допомогу. У своїх виступах Надія й Петро Яцики говорили про ідеологію служби громаді й підтримку української науки, які спонукали заснування осередку та працю Освітньої фундації ім. Петра Яцика. У цікавому та інтелектуально побуджуючому виступі д-р Бушкович підкреслив значення *Історії України-Руси* Грушевського для дослідження Східної Європи і з'ясував, як Проєкт перекладу Грушевського ознайомив Захід із цим твором. Він також подякував Центрові ім. П. Яцика та КІУС-ові за сприяння розвитку україністики в Єлському університеті. Лада Баса прочитала листа від Кетлін Лещишиної, вдови д-ра Богдана Струмінського, перекладача сьомого тому *Історії*, в якому вона описала його посвяту й відданість проєктові. Д-р Сисин прочитав листа від Ольги Павлюк, яка патрунувала том пам'яті свого чоловіка, Степана Павлюка. Д-р Плохій подякував співробітникам, науковим консультантам, жертводавцям Проєкту перекладу Грушевського, зокрема патронам Петрові та Іванні Стельмахам, Ользі Павлюк, Ганні Мазуренко, Софії Войтині, Михайлові й Дарії Ковальським, Жанет Байдужій та Петрові Яцикові.

У своєму першому десятилітті Центр ім. П. Яцика організував один із найбільших наукових проєктів українознавства, а саме переклад *Історії України-Руси* Грушевського, не занед-

Петро Яцик, почесний доктор права Альбертського університету.

буючи при тому інші українознавчі дослідження. При допомозі української громади сміливо дивиться в майбуття, коли завершить Проект перекладу Грушевського та розпочне нові проекти вивчення історії України.

Щоб покрити витрати перекладу й друку праць Грушевського, потрібні додаткові фінансування. Дотація у сумі 60 тис. амер. доларів від Американської урядової наукової фундації (Вашингтон) дала не тільки фінансову підтримку, але й визнання важливості цього проекту. Канадська фундація українських студій (Торонто) виділила 50 тис. на покриття коштів друку. Декілька окремих добродійників вирішили спонсорувати по одному томові і подарували по 100 тисяч. Це Петро та Іванна Стельмах, Ольга Павлюк, Ганна Мазуренко, Софія Войтина, бл. п. Михайло й Дарія Ковальські, Дженет Байдужа та Петро Яцик. Для продовження своїх планів та реалізації проекту перекладу Грушевського Центр ім. Петра Яцика потребує підтримки та фінансової допомоги. Із запитаннями з приводу проектів Центру та можливих пожертв просимо звертатися на адресу: Peter Jacyk Centre for Ukrainian Historical research, Canadian Institute of Ukrainian Studies, 352 Athabasca Hall, University of Alberta, Edmonton, Canada T6G 2E8. Tel.: (780) 492-2972. E-Mail: cious@ualberta.ca

УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В АЛЬБЕРТІ

У цій праці розглянено Українську Католицьку Церкву в Альберті під кутом її ієрархічного аспекту, її колишніх і теперішніх парохій, церковних громад і місійних станиць в їхньому географічному, хронологічному й назовничому аспектах і, врешті — її сучасного стану (кінець 1980-тих років).

Стосовні дані зачерпнуто з нищеподаних джерел, подаючи їхнє число й після двокрапки — сторінку/-и в цьому/цих джерелі/-ах:

1. “Альберта”. У статті: “Українські греко-католицькі церкви в Канаді”. У серійному виданні: *Провідник: Образковий календар канадійських українців: 1930: The Leader: Illustrated Calendar for Canadian Ukrainians* (Вінніпег / Winnipeg, Манітоба: Товариство Опіки Над Українськими Переселенцями Імени Св. Рафаїла в Канаді / St. Raphael's Ukrainian Immigrants Welfare Association of Canada, без дати видання [1929]), стор. 53-54.

2. “Альберта”. В огляді: “Українська Греко-Католицька Церква в Канаді”. У серійному виданні: *Ілюстрований календар Українських Вістей на переступний рік 1936* (Едмонтон / Edmonton, Альберта: Видавництво “Українських Вістей”, без дати видання [1935]), стор. 16.

3. “Альберта: Бритійська Колюмбія”. У книжці: *1891 – 50 1941: Пропамятна книга з нагоди золотого ювілею поселення українського народу в Канаді[,] уложена українськими католицькими священиками під проводом свого єпископа* (Йорктон / Yorkton, Саскачеван: Єпископський Ординаріят, 1941), стор. 249-321.

4. Пащак, Е. о., ЧСВВ. “Парохії й місійні станиці у глендонському окрузі”. У книжці: *Памятка з посвячення парохіяльної резиденції в Глендон[,] Альберта: 1945* (Глендон / Glendon, Альберта: Українська Католицька Парохія Успення Матери Божої в Глендон, Алта, без дати видання [1945]), стор. 15-29.

5. “Манастирі, доми й душпастирські станиці оо. Василіян у Канаді”. У книжці: *Пропамятна книга ОО. Василіян у Канаді: 50 літ на службі Богові й народові (1902-1952)* ([Торонто / Toronto, Онтаріо]: Видавництво ОО. Василіян, 1953), стор. [229]-362.

6. “Ukrainian Eparchy of Edmonton.” У книжці: *Alberta Catholic*

Directory: 1980 (Едмонтон / Edmonton, Альберта: The Western Catholic Reporter, без дати видання [1980]), стор. 114-121.

7. "Eparchy of Edmonton." У книжці: *Blazejowskyj, Dmytro. Schematism of the Ukrainian Catholic Church: A Survey of the Church in Diaspora* / Блажейовський, Дмитро. *Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884-1988)* (Рим / Roma, Італія, 1988), стор. 409-73.

8. Іванець, Парася. *Українські церкви Альберти у мистецьких творах і в описі Парасі Іванець: Слідами українських піонерів по Альберті* / Iwanec, Parasia. *Ukrainian Churches of Alberta: Oil Paintings and Commentary: Retracing the Foot Paths of the Ukrainian Pioneers of Alberta* ([Пряшів / Prešov, Словаччина: Приватпресс], 1991). 192 стор., з ілюстраціями.

9. *Historical Driving Tour: Ukrainian Churches in East Central Alberta* ([Едмонтон / Edmonton, Альберта]: [Alberta Culture and Multiculturalism], без дати видання). [51] стор. і мапи.

Ієрархічний аспект

Церковну історію українських католицьких поселенців Альберти можна поділити, з точки зору її ієрархічного аспекту, на початковий період без присутності між ними ще стало проживаючих українських католицьких священників, але при спорадичному відвідуванні цих поселенців українськими католицькими священниками зі Сполучених Штатів Америки (1897-1902); період присутності між ними стало проживаючих українських католицьких священників, що підлягали ще тоді римо-католицькому ієрархові Альберти (1902-1911); існування під юрисдикцією Української Єпархії Канади, створеної в 1911 р., яка не підлягала вже римо-католицькій ієрархії Канади, а безпосередньо — Папі; існування під юрисдикцією Апостольського Екзархату Західньої Канади, створеного для українців-католиків у 1948 р.; існування під юрисдикцією Апостольського Екзархату Едмонтону, створеного для українців-католиків у 1951 році (до нього належали ще, крім Альберти, також Британська Колумбія, Юкон і західня частина Північно-західніх територій); й існування під юрисдикцією Єпархії Едмонтону, створеної в 1956 р., до якої належить тепер Альберта (і, мабуть, частина Північно-західніх територій, розташована на північ від Альберти).

Географічний аспект

Число всіх теперішніх і колишніх українських католицьких парохій, церковних громад і місійних станиць Альберти — 194 (було їх, мабуть, ще декілька, що їх вищеподані джерела не згадують). Вони розташовані в 162-ох місцевостях чи фермерських околицях, а саме: по одній у 144-ох із них, по дві у 12-ох із них (Boyle, Calgary, Calmar, Carvel, Holden, Jaroslaw, Lavoy, Lethbridge, Mundare, Redwater, Spedden, Thorsby), по три в чотирьох із них (Derwent, Hilliard, Innisfree, Smoky Lake), чотири у одній із них (Thorhild) і дев'ять в одній із них (Edmonton).

Дати нищеподаного списку це точні чи приблизні дати заснування, існування чи припинення діяльності поодиноких парохій чи громад, чи місій, а не дати побудування їхніх церков. Місійні станиці церков здебільшого не мали, а діяли в публічних чи приватних будинках. Не мали вони й здебільшого своїх власних назв. Парохії чи громади, чи місійні станиці, що припинили свою діяльність подаються в скісних дужках, тобто так: / /. Таким чином подається місце позаміських церков, тобто тих, що в фермерських околицях або описується, або подається їхнє розташування за системою Домініального Земельного Поміру на частині однієї з 36-тьох секцій, кожної величиною в одну квадратну милю, в рамках квадрата величиною в 36 квадратних миль, обмеженого тавншипом (вертикально) і ренджом (горизонтально), кожний з них величиною по шість секцій цього ж квадрата, розположеного на захід від певного меридіану (дані подаються в такому ж порядку).

Alder Flats — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:118]

[Amelia] — Дивися під **Cookville**

Andrew — /Місійна станиця/ (1939 — ?) [3:284; 5:291]

Angle Lake — Церква Різдва Матері Божої (1915 —) [2:16; 3:284; 4:291; 6:119; 7:415, 417, 463; 8:52]

Anshaw — /Місійна станиця Всіх Святих/ (1935 — 1980-ті рр.) [3:309; 4:23-25; 5:291; 6:119; 8:67]

Argyle — /Церква Помочі Матері Божої/ (? — 1920-ті рр. — ?) [1:53]

Armistice — /Місійна станиця/ (1935 — ?) [4:28]

Athabasca — Церква Успіння Пресвятої Богородиці (1950 —) [6:119; 7:413, 417; 8:151]

Ballater — /Церква Пречистої Діви Марії/ (1932 — 1980-ті рр.) [3:314; 5:291; 6:119]

- [Barich]** — Дивися під **Smoky Lake**
- Beauvallon** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:120]
- [Beaver Creek]** — Дивися під **Star**
- Beaver Dam** — /Місійна станиця/ (? — 1970-ті рр. — 1980-ті рр.) [6:119]
- [Beaver Lake]** — Дивися під **Mundare**
- Bellis** — /Церква Святого Івана Хрестителя/ [міська] (1914 — 1980-ті рр.) [2:16; 3:307; 5:291; 6:120]
- Berwyn** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:314]
- [Beverly]** — Дивися під **Edmonton**
- Bonnyville** — Церква Зіслання Святого Духа (? —) [7:415, 418, 463]
- Borschiw** — Церква Святого Івана Хрестителя [3 і 1/2 милі від Г.] (Haight 1903 —) [1:53; 2:16; 3:276-77; 5:275-77; 6:120; 7:414, 418, 449; 8:79]
- Boyle** — Церква Зіслання Святого Духа [міська] (1930 —) [2:16; 3:254; 5:319; 6:120; 7:413]
- Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа [4 і 1/2 милі від Б.] (1932 —) [6:120; 7:417, 419; 8:64]
- [Bruderheim]** — Дивися під **Jaroslaw**
- Buchach** — /Церква Святого Отця Миколая/ (1911 — ?) [8:34, 102]
- Calahoo** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
- Calgary** — Церква Святого [Першомученика] Стефана [до 1967]; Успіння Пресвятої Богородиці [від 1967] [міська] (1903 —) [2:16; 3:264-66; 5:319; 6:119; 7:413, 419-20; 8:104]
- Церква Святого Першомученика Стефана [міська] (1967 —) [6:119; 7:413, 420-21]
- Calmar** — Церква Різдва / Непорочного Зачаття Матері Божої [SE 7-50-26-W4] (1907 —) [1:54; 2:16; 3:258-59; 5:317; 6:118; 7:413, 422, 430; 8:74]
- Церква Пресвятої Трійці (1948 —) [5:318; 6:118; 7:413, 421-22, 430; 8:75]
- Camrose** — Церква Покрови Пресвятої Богородиці (1957 —) [6:119; 7:413, 422-23]
- Carvel** — /Церква Святого [Великомученика] Юрія/ [коло Хомція] (? — 1920-ті рр. — ?) [1:54; 2:16]
- Церква Святого Отця Миколая [міська] (1930 —) [2:16; 3:258; 5:319; 6:119; 7:413, 423; 8:62]
- Caslaw** — /Церква Покрови Матері Божої/ [до ? року це була спільна церква українців католиків і православних; від ? року це православна церква] (1899 — ?) [8:136]

- Cherhill** — Церква Пресвятої Євхаристії [1 миля на північ від Ч.] (1937 —) [3:264; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 424; 8:72]
- Chipman** — Церква Різдва Матері Божої [до 1915-го р. NE 28-54-18-W4; коло Сенюків. Від 1916-го р. — міська] (1900 —) [1:53; 2:16; 3:302-05; 5:280-82; 6:120; 7:414, 424, 449; 8:43; 9:9-10; у 1915 р. частина парохії перейшла на православ'я]
- Clandonald** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
- Clear Brook** — /Місійна станиця Зіслання Святого Духа/ (1936? — 1980-ті рр.) [6:120; 8:71]
- Codesa** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:317]
- Coleman** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:120]
- Colinton** — /Місійна станиця св. Антонія/ (1932 —) [2:16; 3:260; 5:319; 6:119]
- Cookville** — /Церква св. Івана Хрестителя/ [SE 3-57-21-W4] (Amelia 1911 — 1952) [2:16; 3:309; 5:291; 6:120; 8:33, 103]
- [Cossack]** — Дивися під **Smoky Lake**
- Craigend** — Церква Покрови Пресвятої Богородиці або Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа (Lac la Piche 1944 —) [6:120; 7:413, 417, 441-42]
- Crockville** — /Церква Святого Івана Хрестителя/ (? — 1920-ті рр. — ?) [1:53]
- Darling** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:120]
- Daysland** — Церква Успіння Пречистої Діви Марії [міська] (1935? —) [2:16; 3:257; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 424-25]
- Deep Creek** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — ?) [2:16; 3:257; 5:319]
- Delph** — Церква Введення Матері Божої в Храм [SW 18-58-18-W4] (1911 —) [1:53; 2:16; 3:283-84; 5:291; 6:120; 7:414, 425, 442, 449; 8:46]
- Derwent** — Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа [NW 32-53-7-W4; коло Ганасика] (1907 —) [1:53; 2:16; 3:283; 5:291; 6:119; 7:415, 425-26, 463; 8:35]
- Церква Зіслання Святого Духа [міська] (1937? —) [3:282 [місійна станиця]; 6:119; 7:415, 426, 463; 8:82]
  - /Церква Святого [Великомученика] Юрія/ [SE 32- 54-7-W4; коло Мельоників] (1914 — ?) [1:53; 2:16; 3:282-83; 5:291; 8:41]
- Downing** — /Церква Воздвиження чесного Хреста/ (1911 — 1980-ті рр.) [2:16; 3:308; 5:291; 6:120; 8:36]
- Drayton Valley** — Церква Святих Апостолів Петра і Павла (? — 1970-ті рр. —) [6:120; 7:413, 426; 8:108]

- Drumheller** — /Церква Різдва Матері Божої/ (1948? — 1980-ті рр.) [6:119; 8:142]
- Edmonton** — Катедральна Церква Святого Йосафата [міська] (1902 —) [1:54; 2:16; 3:251-53; 5:292-302; 6:118; 7:412, 415-16; 8:95]
- Церква Пресвятої Євхаристії [міська] (1940 —) [Стара назва місцевості: Beverly; 6:118; 7:412, 427-28; 8:143]
  - Церква Святого Василя Великого [міська] (1946-) [Стара назва місцевості: Strathcona; 5:307-10; 6:118; 7:413, 429-30]
  - Церква Святого Володимира Великого [міська] (1950 —) [6:118; 7:413, 432]
  - Церква Успіння Пресвятої Богородиці [міська] (Jasper Place; 1950 —) [6:118; 7:412, 426-27; 8:144]
  - Церква Святого [Великомученика] Юрія [міська] (1955-) [6:118; 7:413, 430-31; 8:148]
  - Церква Воздвиження чесного Хреста [міська] (1976 —) [6:118; 7:412, 427-28]
  - Церква Покрови Пресвятої Богородиці [міська] (1961? —) [6:118; 7:412, 428-29]
  - Церква Святого Отця Миколая [міська] (1962 —) [6:118; 7:413, 431-32]
- [Edna]** — Дивися під **Star**
- Edson** — /Місійна станиця/ (1924 — 1980-ті рр.) [3:258; 5:319; 6:119]
- Дивися також під **Tofield**
- Egremont** — /Церква Воздвиження чесного Хреста/ [6 миль на захід від Е.] (1913 — 1980-ті рр.) [1:53; 2:16; 3:257-58; 5:319; 6:120; 8:45]
- Eldorena** — Церква Покрови Матері Божої [NE 34-57-20-W4] (1913-) [1:53; 2:16; 3:308-09; 5:291; 6:120; 7:415, 433, 454; 8:38]
- Elk Point** — Церква Пресвятої Євхаристії (1935 —) [3:284; 4:26; 5:291; 6:119; 7:415, 433, 463; 8:87]
- Evansburg** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
- Fedorah** — Церква Пречистої Діви Марії або Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа [4 милі на захід від Ф.] (1935? —) [2:16; 3:264; 5:319; 6:120; 7:415, 433, 454; 8:70]
- Fidelity** — Церква Святого Івана Євангелиста (1938 —) [7:414, 434, 450]
- Flat Lake** — /Місійна станиця/ (1924 — ?) [4:28]
- Forefar** — /Місійна станиця/ (1940 — ?) [3:264; 5:319]

- Fort Vermilion** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:318]
- Frains** — Церква Пресвятої Євхаристії (1945 —) [6:120; 7:413, 417, 434; 8:98]
- Gilwood** — /Церква Найсвятішого Серця Ісуса/ (1935? — 1980-ті рр.) [2:16; 3:316; 5:291; 6:119]
- Glendon** — [Місійна станиця], згодом Церква Успіння Пресвятої Богородиці (1935? —) [2:16; 3:308; 4:15-20; 5:291; 6:119; 7:415, 434, 463; 8:85]
- Glenevis** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.)/ [6:119]
- Grande Prairie** — Церква Успіння Пресвятої Богородиці (1932 —) [6:119; 7:414, 435]
- Grimshaw** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:316]
- Guy School** — /Місійна станиця Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа/ (1939? — 1980-ті рр.) [6:119; 8:80]
- [Haight]** — Дивися під **Borschiv**
- Hairy Hill** — /Церква [назва якої не подається]/ (? — 1930-ті рр. — ?) [2:16; 8:86]
- Halach** — /Церква св. Івана Христителя/ [10 миль на захід від Т.] (**Tawatinaw** 1932 — 1980-ті рр.) [2:16 [Tawatinaw]; 3:255; 5:319; 6:119; 8:63]
- Hay Lakes** — Церква Воздвиження чесного Хреста [SE 14-48-22-W4] (1908 —) [1:54; 2:16; 3:256-57; 6:119; 7:413, 423, 435; 8:54]
- Heart River** — Церква Святого [Архангела] Михаїла (1933 —) [2:16; 3:314-15; 5:291; 6:119; 7:414, 435, 436]
- High Prairie** — Місійна станиця Зіслання Святого Духа (1940 —) [3:315; 5:291; 6:119; 7:414, 435, 436; 8:89]
- Hilliard** — Церква св. Івана Христителя [SW 15-54-17-W4; коло Сенюків] (1900 —) [2:16; 3:280-82; 5:283-85; 6:120; 7:414, 437, 449; 8:59]
- Церква Успіння Матері Божої [міська] (1937 —) [3:282; 5:285; 6:120; 7:414, 436, 449; 8:90]
- /Церква Святого [Першомученика] Дмитрія/ (? — 1920-ті рр. — ?) [1:53]
- Hines Creek** — Церква Зіслання Святого Духа, згодом Пресвятої Трійці [міська] (1932 —) [2:16; 3:315; 5:291; 6:119; 7:414, 435, 437; 8:66]
- Holden** — Церква Введення Матері Божої в Храм [SW 10-48-16-W4] (1904 —) [1:54; 2:16; 3:255-56; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 437-38; 8:44]
- Церква Зіслання Святого Духа (1944 —) [6:119; 7:413, 423, 438]

- Hotchkiss** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
- Innisfree** — Церква Воздвиження чесного Хреста [NE 6-52-10-W4] (1910 —) [1:53; 2:16; 3:285; 5:291; 6:120; 7:414, 438, 439; 8:31]
- Церква Святого Отця Миколая, потім Церква Різдва Матері Божої, потім знову Церква Святого Отця Миколая [New Bunch SE 34-52-11-W4; коло Глусів] (1911 —) [1:53; 2:16; 3:284-85; 5:291; 6:120; 7:414, 439; 8:32]
  - Церква Святого Йосафата [міська] (1950? —) [6:119-20; 7:414, 439; 8:101]
- Iron River** — Церква Святого Івана Хрестителя (1932 —) [2:16; 3:306-07; 4:20-21; 5:291; 6:119; 7:415, 439, 463; 8:69]
- Jaroslav** — /Церква Святого Першомученика Дмитрія/ [NE 33-56-20-W4] (Bruderheim 1902 — 1923) [7:440; 8:84; 9:47-48; у 1926-му р. ця парохія перейшла на православ'я]
- Церква Зіслання Святого Духа (Bruderheim 1925 —) [6:120; 7:414, 440, 442, 449; 8:84]
- [Jasper Place] — Дивися під **Edmonton**
- Keg River** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:316]
- Kinuso** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — 1980-ті рр.) [2:16; 3:316; 6:119]
- Kopernik** — Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа [New Sokal NE 16-47-15-W4] (1904 —) [1:54; 2:16; 3:259-60; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 440-41; 8:42, 100]
- Krakow** — Церква Покрови Матері Божої [24-55-17-W4] (1911 —) [1:53; 2:16; 3:285-86; 5:279-80; 6:120; 7:414, 441, 449]
- Ksituan** — Церква Успіння Пречистої Діви Марії (1934 —) [3:316-17; 5:291; 6:119; 7:414, 435, 441; 8:110]
- [Lac la Biche] — Дивися під **Craigend**
- La Corey** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — ?) [2:16]
- Lake Bellevue** — /Місійна станиця/ (1917 — 1980-ті рр.) [3:287; 4; 26-27; 5:291; 6:119]
- Lake Eliza** — /Місійна станиця/ (1917 — 1918, 1940-ві рр. — 1980-ті рр.) [2:16; 3:286; 4:27-28; 5:291; 6:119]
- Lake Geneva** — /Місійна станиця Святого Івана Богослова/ (1937 — ?) [3:287; 5:291]
- Lamont** — Церква Святого Івана Хрестителя (1937 —) [3:287; 5:291; 6:120; 7:414, 442, 449; 8:91]
- Lavoy** — /Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа/ (? — 1920-ті рр. — ?) [1:53]
- Церква Різдва Святого Івана Хрестителя (1950? —) [6:120; 7:414, 443, 439; 8:147]

- Leduc** — Церква Пресвятої Трійці [8 миль на північний захід від Л. Стара назва місцевості: Rabbit Hill біля Nisku] (1900 —) [1:54; 2:16; 3:260-61; 5:312-13; 6:118; 7:413, 430, 443; 8:49]
- Leeshore** — Церква Різдва Матері Божої [SE 12-58-20-W4] (1914 —) [1:53; 2:16; 3:287-88; 5:291; 6:120; 7:414, 442, 443-44, 449; 8:47]
- Lethbridge** — Церква Святих Апостолів Петра і Павла [міська] (1921 —) [2:16; 3:266; 6:120; 7:414, 444-45]
— Церква Святого Володимира [Великого] (1953? —) [6:120; 7:414, 445]
- [**Limestone**] — Дивися під **Wostok**
- Lloydminster** — Церква Зіслання Святого Духа (1935 —) [2:16; 3:288; 5:291; 6:120; 7:415, 446, 463]
- Mackay** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — 1980-ті рр.) [2:16 [помилково, під: Мекрей]; 6:119]
- Maloy** — Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа (1936 —) [3:309; 4:25-26; 5:291, 446; 6:119; 7:415, 463]
- Manly** — Церква Святого Великомученика Юрія [2 милі на південь від М.] (1909 —) [3:261; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 446-47; 8:29]
- Manning** — Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа (? —) [7:414, 435, 447]
- Mannville** — Церква Пресвятої Євхаристії (? —) [7:414, 439, 447; 8:146]
- Meanook** — /Церква Святого Великомученика Дмитрія/ [18 миль на північний захід від М.] (1935? — ?) [2:16; 3:261; 5:319]
- Medicine Hat** — /Місійна станиця/ (? — 1960-ті рр. — 1980-ті рр.) [6:120; 8:145]
- Moon Lake** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — 1980-ті рр.) [2:16; 3:262; 6:119]
- Morecambe** — /Церква Всіх Святих/ (1935 — 1980-ті рр.) [3:291-92; 5:291; 6:120; 8:68]
- Morinville** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
- Muir Lake** — /[Місійна станиця]/ (? 1930-ті рр. — ?) [2:16]
- Mundare** — Церква Святих Апостолів Петра і Павла [міська] (1902 —) [Стара назва місцевості: Beaver Lake; 1:53; 2:16; 3:267-72; 5:266-70; 6:120; 7:414, 447-49; 8:107]
— Церква Преображення Господа Нашого Ісуса Христа [36-53-16-W4; коло Москалика/-ків] (1903 —) [1:53; 2:16; 3:289-91; 5:277-78; 6:120; 7:414, 449-50; 8:55]
- Musidora** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:120]

- Myrnam** — Церква Успіння Пресвятої Богородиці [NW 1-54-9-W4] (1909 або 1916 —) [1:53; 2:16; 3:288-89; 5:291; 6:120; 7:414, 450; 8:51]
- Nampa** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — 1980-ті рр.) [2:16; 3:317; 6:119]
- Newbrook** — /Церква Зіслання Святого Духа/ [5 миль на схід і 1 і 1/2 милі на південь від Н.] (1935? — ?) [2:16; 3:262; 5:319]
- [New Buchach]** — Дивися під **Innisfree**
- New Kiew** — Церква Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа [NW 22-53-13-W4] (1903 або 1905 —) [2:16; 3:292-93; 5:291; 6:120; 7:414, 450-51; 8:48]
- [New Sokal]** — Дивися під **Kopernik**
- New World** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:317]
- [Nisku]** — Дивися під **Leduc**
- Northern Valley** — Церква Різдва Святого Івана Хрестителя [SE 4-56-6-W4] (1910 —) [1:53; 2:16; 3:293-94; 5:291; 6:119; 7:415, 451, 463; 8:37]
- North Star** — /Церква Успіння Пречистої Діви Марії/ [4 милі на схід від Н.С.] (1932 — 1980-ті рр.) [2:16; 3:317; 5:291; 6:119]
- Owlseye** — /Місійна станиця/ (1945 — ?) [4:28-29]
- Ouyen** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:120]
- Park Court** — Церква Святого Івана Богослова (1933 —) [2:16; 3:262; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 451]
- Peace River** — /Місійна станиця/ (1932 — 1980-ті рр.) [6:119]
- Peno** — Церква Успіння Матері Божої [NE 28-56-19-W4] (1911 —) [1:53; 2:16; 3:297-98 [під Star]; 6:120 [під Star]; 7:442, 449, 459-60 [під Star]; 9:42]
- Pigeon Lake** — Місійна станиця на літньому таборі парохії Святого Василя Великого в Едмонтоні (? —) [7:413, 430]
- Plain Lake** — Церква Пресвятої Трійці [NE 16-53-12-W4] (1905 —) [1:53; 2:16; 3:294-95; 5:291; 6:120; 7:414, 450, 452; 8:60]
- Primrose** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — ?) [2:16]
- Prosperity** — Церква Пресвятої Трійці (1935? —) [2:16; 3:262; 5:319; 6:120; 7:413, 417, 452; 8:73]
- [Rabbit Hill]** — Дивися під **Leduc**
- Radway** — Церква Успіння Матері Божої (1910 —) [1:53; 2:16; 3:305-06; 5:291; 6:120; 7:415, 453, 454; 8:40]
- Ranfurlly** — Місійна станиця Святого Володимира [Великого] (1937 —) [3:295; 5:291; 6:120; 7:414, 439, 453; 8:149]
- Red Deer** — Церква Святого Володимира [Великого] (1986) [7:415, 453]

- Redwater** — Церква Святих Бориса і Гліба [міська] (1951 —) [6:120; 7:415, 454; 8:103]
 — /Церква Різдва Матері Божої або Святого Йосифа/ [SW 18-57-21-W4] (1918 — 1952) [1:53; 2:16; 3:309-10; 5:291; 7:454; 8:50, 103]
- Reno** — Церква Зіслання Святого Духа [4 милі на південь від Р.] (1932 —) [2:16; 3:318; 5:291; 6:119; 7:414, 435, 454-55; 8:88]
- Richmond Park** — /Місійна станиця Преображення Господа Нашого Ісуса Христа/ (1945? — 1980-ті рр.) [6:118; 8:93]
- Rochester** — /Місійна станиця (1935? — 1980-ті рр.)/ [2:16; 3:263; 5:319, 6:119]
- Rochfort Bridge** — Церква Святого Івана Христителю (1932 —) [2:16; 3:263; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 455]
- Rossington** — Місійна станиця Святого Архангела Михаїла (1947 —) [6:120; 7:413, 432, 455-56]
- Round Hill** — Церква Преображення Господа Нашого Ісуса Христа (1902 —) [1:54; 2:16; 3:262-63; 5:313-15; 6:119; 7:413, 423, 456; 8:57] [у 1922-му р. частина громади перейшла на православ'я]
- Royce** — /Церква Святих Апостолів Петра і Павла/ (1932 — 1980-ті рр.) [2:16; 3:317; 5:291; 6:119; 8:109]
- Rycroft** — Церква Святих Апостолів Петра і Павла або Святого Івана Христителю [4 і 1/2 милі на північ від Р.] (1932 —) [2:16; 3:313-14; 5:291; 6:119; 7:414, 435, 456; 8:76]
- Saint Michael** — Церква Святого Отця Миколая [NW 35-55-18-W4] (1898 —) [1:53; 3:298-301; 5:291; 6:120; 7:414, 449, 456-57; 8:56]
- Saint Paul** — Церква Покрови Матері Божої (1940 —) [4:21-23; 5:291; 6:119; 7:414, 450, 457; 8:92]
- Sarrail** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — ?) [2:16]
- Seba Beach** — /Місійна станиця/ (? — 1930-ті рр. — 1980-ті рр.) [2:16; 6:119]
- Skaro** — Церква Воздвиження чесного Хреста [SE 1-57-20-W4] (1898 —) [1:53; 2:16; 3:295-97; 5:290,291; 6:120; 7:414, 442, 449, 457-58; 8:97; 9:43-44]
- Smoky Lake** — /Церква Святого Онуфрія/ [Baruch SE 6-60-17-W4] (1907 — ?) [1:53; 2:16; 3:310; 5:291; 8:28; 9:36-37]
 — Церква Святої Параскевії [Cossack SW 4-61-17-W4] (1912 —) [1:53; 2:16; 3:310-11; 5:291; 6:415, 454, 458; 8:39; 9:35]
 — Церква Святих Володимира [Великого] і Ольги [міська] (1963 —) [6:120; 7:415, 454, 458-59; 8:106]

- Snape Lake** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:318]
- Sokal** — /Церква Преображення Господа Нашого Ісуса Христа/ (1913 — 1980-ті рр.) [2:16; 3:311; 5:291; 6:120; 8:53]
- Spedden** — Церква Пресвятої Трійці [міська] (1913 —) [2:16; 3:311; 5:291; 6:120; 7:415, 454, 459; 8:65]
— /Церква Преображення Господа Нашого Ісуса Христа/ (? — 1920-ті рр. — ?) [1:53]
- Spirit River** — /[Місійна станиця]/ (? — 1930-ті рр. — ?) [2:16]
- Star** — /Церква Успіння Матері Божої/ [SE 27-56-19-W4; коло Гуцулів, або коло Тичковських] (Старі назви місцевості: Edna і також Beaver Creek; 2. V. 1897 — 1911 [перша українська католицька церковна громада в Альберті]) [3:297-98; 5:287-88, 291; 7:459-60; 8:58; 9:40-41; у 1911-му р. ця парохія перейшла на православ'я]
- Streamstown** — /Церква Покрови Матері Божої/ [SW 13-52-2-W4] (1935 — 1980-ті рр.) [2:16; 3:301; 5:291; 6:120]
- Stry** — Церква Різдва Пресвятої Богородиці або Пресвятої Євхаристії (1910 —) [1:53; 2:16; 3:312; 5:291; 6:120; 7:415, 454, 460; 8:30]
- [Tawatinaw] — Дивися під **Halach**
- Teepce Creek** — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:318]
- Thorhild** — /Церква Зіслання Святого Духа/ (? — 1930-ті рр. — 1980-ті рр.) [2:16; 6:120]
— /Церква Святого Архангела Михаїла/ [6 миль на північ від Т.] (1917 — ?) [3:263; 5:319]
— Церква Пресвятої Євхаристії (1953 —) [7:412, 461]
— /Церква Святого Івана [Христителя?]/ (? — 1920-ті рр. — ?) [1:53]
- Thorsby** — /Церква Святого Отця Миколая/ (1907-1919?) [7:461; 8:105; у 1919?-му р. ця парохія перейшла на православ'я]
— Церква Святого Івана Христителя [до 1932-го р. 3 милі на схід від Т.; потім міська] (1919? —) [1:54; 2:16; 3:263; 5:316; 6:118; 7:413, 430, 461; 8:105]
- Tofield** — Церква Зіслання Святого Духа [міська] (Edson 1937 —) [3:301-02; 5:291; 6:119; 7:433 [під Edson (Tofield)]; 8:61 [під Edson (Tofield)]]
- Tudor** — /Церква Святого [Архангела] Михаїла/ (1945? — ?) [8:94]
- Two Hills** — Церква Святих Володимира [Великого] і Ольги (1932 —) [6:120; 7:414, 450, 461-62]
- Two Lakes** — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:120]
- Vegreville** — Церква Пресвятої Трійці [міська] (1907 —) [1:53; 2:16; 3:277-79; 5:270-75; 6:120; 7:415, 462-63; 8:96]

- Vermilion** — Церква Святої Ольги (1949 —) [6:119; 7:415, 463]
Vilna — Церква Зіслання Святого Духа [міська] (1920 — ?, 1934 —) [2:16; 3:307-08; 5:291; 6:120; 7:415, 454, 464; 8:78]
Violet Grove — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
Wainwright — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
Warwick — /Церква Всіх Святих/ (1943 — ?) [5:285-86]
Waskatenau — Церква Зіслання Святого Духа (1935? —) [2:16; 3:308; 4:291; 6:120; 7:415, 454, 464; 8:99]
Waugh — Церква Успіння Пречистої Діви Марії (1904 —) [2:16; 3:254-55; 5:319; 6:120; 7:415, 454, 464; 8:27, 77]
Whitcourt — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
Whitla — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — ?) [3:315]
Wildwood — Церква Покрови Матері Божої [шість миль на північ від В.] (1933 —) [2:16; 3:255; 5:319; 6:119; 7:413, 423, 465]
Willington — Місійна станиця Христа Царя (1928 —) [2:16; 3:280; 5:291; 7:414, 449, 465]
Winfield — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:118]
Wolf Creek — /Місійна станиця/ (? — 1980-ті рр.) [6:119]
Worsley — /Місійна станиця/ (? — 1940-ві рр. — 1980-ті рр.) [3:314; 6:119]
Wostok — Церква Святого Архангела Михаїла [NW 31-56-17-W4; на Івасюках] (Стара назва місцевості: **Limestone**; 1902 —) [1:53; 2:16; 3:279-80; 5:291; 6:120; 7:414, 442, 445-46, 449; 8:81]

коло Ганасика — Дивися під **Derwent** / Вознесіння Г.Н.І.Х.

коло Глусів — Дивися під **Innisfree** / св. о. Миколая або Різдва Матері Божої

коло Гуцулів — Дивися під **Star** / Успіння Матері Божої

на Івасюках — Дивися під **Wostok**

коло Мельоників — Дивися під **Derwent** / св. Юрія

коло Сенюків — Дивися під **Chipman**
 — Дивися під **Hilliard** / св. Івана Христителя

коло Тичковських — Дивися під **Star** / Успіння Матері Божої

коло Хомція — Дивися під **Carvel** / св. Юрія

Хронологічний аспект

На підставі вищеподаних джерел хронологію поставання українських католицьких парохій, церковних громад і місійних станиць Альберти можна подати лише неповно, тому що для 56-ох із них, отже, для більше ніж для однієї четвертої всіх їх, ці дані відсутні. Далі, здогадні дати постановня, тобто ті, що зі знаком запитання, подаються так, якби це були знані дати, а коли дати постановня непевні, то подається перша з них.

Перші з них зорганізовано уже під кінець XIX-го століття, а саме одну в 1897-му р. (Star / Успіння), дві в 1898-му р. (Skago і St. Michael) і одну в 1899 р. (Caslaw).

Перше десятиріччя XX-го століття — це час буйного поставання українських католицьких парохій і церковних громад Альберти; тоді їх постало аж 24, а саме: три в 1900-му р. (Chipman, Hilliard / св. Івана Христителя і Leduc), п'ять у 1902-му (Edmonton / св. Йосафата, Jaroslaw / св. Дмитрія, Mundare / св. ап. Петра і Павла, Round Hill і Wostok), чотири в 1903-му р. (Borschiw, Calgary / св. Стефана — Успіння, Mundare / Преображення ГНІХ і New Kiew), три в 1904-му р. (Holden / Введення в храм, Korernik і Waugh), одна в 1905-му р. (Plain Lake), п'ять у 1907-му р. (Calmar / Різдва — Непорочного зачаття, Derwent / Вознесення ГНІХ, Smoky Lake / св. Онуфрія, Thorsby / св. о. Миколая і Vegreville), одна в 1908-му р. (Hay Lakes) і дві в 1909-му р. (Manly і Murnam).

Таким же продуктивним на нові парохії, церковні громади й перші місійні станиці було друге десятиріччя XX-го століття, коли постало їх 25, головно в ранніх, передвоєнних роках, а саме: чотири в 1910-му р. (Innisfree / Воздвиження чесного Хреста, Northern Valley, Radway і Stry), сім у 1911-му р. (Buchach, Cookville, Delph, Downing, Innisfree / св. о. Миколая — Різдва Матері Божої — св. о. Миколая, Krakow і Reno), одна в 1912-му р. (Smoky Lake / св. Параскевії), чотири в 1913-му р. (Egremont, Eldorena, Sokal і Spedden / пресв. Трійці), три в 1914-му р. (Bellis, Derwent / св. Юрія і Leeshore), одна в 1915-му р. (Angle Lake), три в 1917-му р. (Lake Bellevue, Lake Eliza і Thorhild / св. арх. Михаїла), одна в 1918-му р. (Redwater / Різдва Матері Божої — св. Йосифа) і одна в 1919-му р. (Thorsby / св. Івана Христителя).

У 1920-тих роках кількість новостворених парохій/церковних громад/місійних станиць відчутно поменшилася. Їх тоді з'яви-

лося тільки шість, а саме: по одній у 1920-му р. (Vilna), 1921-му р. (Lethbridge / св. ап. Петра і Павла), 1925-му р. (Jaroslaw / св. Духа) і 1928-му р. (Willingdon) і дві в 1924-му р. (Edson і Flat Lake).

Вершиною кількості появи нових парохій/церковних громад/місійних станиць за всю історію Української Католицької Церкви в Альберті були 1930-ті роки; це десятиріччя нараховує їх 46, а саме: дві в 1930-му р. (Boyle / св. Духа і Carvel / св. о. Миколая), 13 у 1932-му р. (Ballater, Boyle / Вознесіння ГНІХ, Colinton, Grande Prairie, Halach, Hines Creek, Iron River, North Star, Peace River, Reno, Rochfort Bridge, Royce і Two Hills), три у 1933-му р. (Heart River, Park Court і Wildwood), одна в 1934-му р. (Ksituan), знову 13 у 1935-му р. (Anshaw, Armistice, Daysland, Elk Point, Gilwood, Glendon, Lloydminster, Meanook, Morecambe, Newbrook, Rochester, Streamstown і Waskateneau) [роки 1932 і 1935 мають найвище число посталих за один рік церков за всю історію Української Католицької Церкви в Альберті!], три в 1936-му р. (Clear Brook, Fedorah і Maloy), сім у 1937-му р. (Cherhill, Derwent / св. Духа, Hilliard / Успіння, Lake Geneva, Lamont, Ranfurly і Tofield), дві в 1938-му р. (Fidelity і Prosperity) і дві в 1939-му р. (Andrew і Guy School).

У чергових трьох десятиріччях темп росту нових парохій/церковних громад/місійних станиць сповільнюється. І так поступово у 1940-вих роках їх було вже тільки 16, а саме: чотири в 1940-му р. (Edmonton / пресв. Євхаристії, Forefar, High Prairie і St. Paul), одна в 1943-му р. (Warwick), дві в 1944-му р. (Craigend і Holden / св. Духа), чотири в 1945-му р. (Frains, Owlseye, Richmond Park і Tudor), одна в 1946-му (Edmonton / св. Василя Великого), одна в 1947-му р. (Rossington), дві в 1948-му (Calmar / пресв. Трійці і Drumheller) і одна в 1949-му р. (Vermilion).

У 1950-тих роках нових парохій/церковних громад/місійних станиць було вже тільки 10: п'ять їх у 1950-му р. (Athabasca, Edmonton / св. Володимира, Edmonton / Успіння, Innisfree / св. Йосафата і Lavoу / св. Івана Христителя), одна в 1951-му р. (Redwater / св. Бориса і Гліба), дві в 1953-му р. (Lethbridge / св. Володимира і Thorhild / пресв. Євхаристії), одна в 1955-му р. (Edmonton / св. Юрія) і одна в 1957-му р. (Camrose).

Ще менше, бо тільки п'ять, нових парохій постало в 1960-тих роках, а саме: по одній у 1960-му р. (Edmonton / Воздвиження чесного Хреста), у 1961-му р. (Edmonton / Покрови), у 1962-му (Edmonton / св. о. Миколая), у 1963-му р. (Smoky Lake / св. Воло-

димира і Ольги) і в 1967-му р. (Calgary / св. Стефана). І так, за даними вищеподаних джерел, на цьому десятиріччі закінчилося організування нових парохій/церковних громад/місійних станиць Української Католицької Церкви в Альберті*.

Вищенакреслена картина виглядатиме, звичайно, інакше після того, як можна буде доповнити дати постановня 56-ох парохій/церковних громад/місійних станиць, відсутні у використаних тут джерелах. На підставі тих же джерел можна все ж таки тепер про них сказати, що сім із них існувало вже в 1920-тих роках (Argyle, Carvel / св. Юрія, Crockville, Hilliard / св. Дмитрія, Lavoy / Вознесіння ГНІХ, Spedden / Преображення ГНІХ і Thorhild / св. Івана Христителя), 11 у 1930-тих роках (Deep Creek, Hairy Hill, Kinuso, La Corey, Mackay, Moon Lake, Muir Lake, Primrose, Sarrail, Seba Beach і Spirit River), 10 у 1940-вих роках (Berwyn, Codesa, Fort Vermilion, Grimshaw, Keg River, New World, Snape Lake, Teepee Creek, Whitla і Worsley), одна в 1960-тих роках (Medicine Hat) і одна в 1970-тих роках (Drayton Valley), але про останні 26 із них (Alder Flats, Beauvallon, Beaver Dam, Bonnyville, Calahoo, Clandonald, Coleman, Darling, Evansburg, Glenevis, Hotchkiss, Manning, Mannville, Morinville, Musidora, Nampa, Oyen, Pigeon Lake, Red Deer, Thorhild / св. Духа, Two Lakes, Violet Grove, Wainwright, Whitecourt, Winfield і Wolf Creek) навіть таких загальних даних немає.

Назовничий аспект

Про назви, що їх присвоювали собі парохії, церковні громади, а подекуди й місійні станиці Української Католицької Церкви в Альберті можна сказати так: найчисленнішою назвою, що зустрічається 15 разів, є назва «Зіслання Святого Духа» (Bonnyville, Boyle, Clear Brook, Derwent, High Prairie, Hines Creek, Holden, Jaroslaw, Lloydminster, Newbrook, Reno, Thorhild, Tofield, Vilna, Waskatenau); за нею йдуть: 14 разів «Успіння Пресвятої Богородиці / Пречистої Диви Марії / Матері Божої» (Athabasca, Calgary, Daysland, Edmonton, Glendon, Grande Prairie, Hilliard, Ksituan, Мурнам, North Star, Peno, Radway, Star, Waugh); 11 разів «Святого Івана Христителя» (Bellis, Borschiv, Cookville,

---

* Постали нові церкви: 1976 р. в Едмонтоні — Воздвиження Чесного Хреста та 1986 р. в Ред Дірі — св. Володимира.

Crockville, Halach, Hilliard, Iron River, Lamont, Rochfort Bridge, Thorhild, Thorsby); 10 разів «Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа» (Boyle, Craigend, Derwent, Fedorah, Guy School, Коперник, Lavoy, Maloy, Manning, New Kiew); дев'ять разів «Покрови Пресвятої Богородиці / Матері Божої» (Camrose, Caslaw, Craigend, Edmonton, Eldorena, Krakow, St. Paul, Streamstown, Wildwood); вісім разів «Різдва Матері Божої / Пресвятої Богородиці» (Angle Lake, Calmar, Chipman, Drumheller, Innisfree, Leeshore, Redwater, Stry); сім разів «Пресвятої Євхаристії» (Cherhill, Edmonton, Elk Point, Frains, Mannville, Stry, Thorhild); по шість разів — «Воздвиження чесного Хреста» (Downing, Edmonton, Egremont, Hay Lakes, Innisfree, Skaro), «Пресвятої Трійці» (Calmar, Leduc, Plain Lake, Prosperity, Spedden, Vegreville) і «Святого Отця Миколая» (Buchach, Carvel, Edmonton, Innisfree, St. Michael, Thorsby); по п'ять разів «Преображення Господа Нашого Ісуса Христа» (Mundare, Richmond Park, Round Hill, Sokal, Spedden), «Святих Апостолів Петра і Павла» (Drayton Valley, Lethbridge, Mundare, Royce, Rycroft) і «Святого Архангела Михаїла» (Heart River, Rossington, Thorhild, Tudor, Wostok); по чотири рази «Святого Великомученика Юрія» (Carvel, Derwent, Edmonton, Manly) і «Святого Володимира Великого» (Edmonton, Lethbridge, Ranfurly, Red Deer); по три рази «Всіх Святих» (Anshaw, Morecambe, Warwick) і «Святого Першомученика або Великомученика Дмитрія» (Hilliard, Jaroslaw, Meanook); по два рази «Введення Матері Божої в Храм» (Delph, Holden), «Пречистої Діви Марії» (Ballater, Fedorah), «Різдва Святого Івана Христителя» (Lavoy, Northern Valley), «Святих Володимира Великого і Ольги» (Smoky Lake, Two Hills), «Святого Івана Богослова» (Lake Geneva, Park Court), «Святого Йосафата» (Edmonton, Innisfree) і «Святого Першомученика Стефана» (Calgary, Calgary); по одному разу «Найсвятішого Серця Ісуса» (Gilwood), «Непорочного Зачаття Матері Божої» (Calmar), «Помочі Матері Божої» (Argyle), «Святих Бориса і Гліба» (Redwater), «Святого Антонія» (Colinton), «Святого Василя Великого» (Edmonton), «Святого Івана Євангелиста» (Fidelity), «Святого Йосифа» (Redwater), «Святого Онуфрія» (Smoky Lake), «Святої Ольги» (Vermilion), «Святої Параскевії» (Smoky Lake) і «Христа Царя» (Willingdon). Без назв подається 49 здебільшого місійних станиць (Alder Flats, Andrew, Armistice, Beauvallon, Beaver Dam, Berwyn, Calahoo, Clandonald, Codesa, Coleman, Darling, Deep Creek, Edson, Evansburg, Flat Lake, Forefar, Fort Vermilion, Glenevis, Grimshaw, Hairy Hill, Hotchkiss,

Keg River, Kinuso, Lake Bellevue, Lake Eliza, Mackay, Medicine Hat, Moon Lake, Morinville, Muir Lake, Musidora, Nampa, New World, Owlseye, Oyen, Peace River, Pigeon Lake, Rochester, Seba Beach, Snape Lake, Teepee Creek, Two Lakes, Violet Grove, Wainwright, Whitecourt, Whitla, Winfield, Wolf Creek, Worsley).

Сучасний стан (кінець 1980-тих років)

При кінці 1980-тих років Українська Католицька Церква в Альберті нараховувала 103 діючі парохії, церковні громади й місійні станиці (Angle Lake, Athabasca, Bonnyville, Borschiw, Boyle / св. Духа, Boyle / Вознесіння ГНІХ, Calgary / св. Стефана — Успіння (1903-), Calgary / св. Стефана (1967-), Calmar / Різдва — Непорочного Зачаття Матері Божої, Calmar / пресв. Трійці, Camrose / Покрови, Carvel / св. о. Миколая, Cherhill, Chipman, Craigend, Daysland, Delph, Derwent / Вознесіння ГНІХ, Derwent / св. Духа, Drayton Valley, Edmonton / св. Йосафата, Edmonton / пресв. Євхаристії, Edmonton / св. Василя Великого, Edmonton / св Володимира Великого, Edmonton / Успіння, Edmonton / св. Юрія, Edmonton / Воздвиження чесного Хреста, Edmonton / Покрови, Edmonton / св. о. Миколая, Eldorena, Elk Point, Fedorah, Fidelity, Frains, Glendon, Grande Prairie, Hay Lakes, Heart River, High Prairie, Hilliard / св. Івана Христителя, Hilliard / Успіння, Hines Creek, Holden / Введення в Храм, Holden / св. Духа, Innisfree / Воздвиження чесного Хреста, Innisfree / св. о. Миколая, Innisfree / св. Йосафата, Iron River, Jaroslaw / св. Духа, Kopernik, Krakow, Ksituan, Lamont, Lavoy / Різдва св. Івана Христителя, Leduc, Leeshore, Lethbridge / св. ап. Петра і Павла, Lethbridge / св. Володимира, Lloydminster, Maloy, Manly, Manning, Mannville, Mundare / св. ап. Петра і Павла, Mundare / Преображення ГНІХ, Myrnam, New Kiew, Northern Valley, Park Court, Peno, Pigeon Lake, Plain Lake, Prosperity, Radway, Ranfurly, Red Deer, Redwater / св. Борися і Гліба, Redwater / Різдва Матері Божої — св. Йосифа, Reno, Rochfort Bridge, Rossington, Round Hill, Royce, Rycroft, St. Michael, St. Paul, Skaro, Smoky Lake / св. Параскевії, Smoky Lake / св. Володимира і Ольги, Spedden / пресв. Трійці, Stry, Thorhild / пресв. Євхаристії, Thorsby / св. Івана Христителя, Tofield, Two Hills, Vegreville, Vermilion, Vilna, Waskatenau, Waugh, Wildwood, Willingdon і Wostok).

Заразом при кінці тих же 1980-тих років 87 колишніх парохій, церковних громад і місійних станиць цієї Церкви вже не існу-

вало (Alder Flats, Andrew, Anshaw, Argyle, Armistice, Ballater, Beauvallon, Beaver Dam, Bellis, Berwin, Buchach, Calahoo, Carvel / св. Юрія, Clandonald, Clear Brook, Codesa, Coleman, Colinton, Cookville, Crockville, Darling, Deep Creek, Derwent / св. Юрія, Drumheller, Edson, Egremont, Evansburg, Flat Lake, Forefar, Fort Vermilion, Gilwood, Glenevis, Grimshaw, Guy School, Hairy Hill, Halach, Hilliard / св. Дмитрія, Hotchkiss, Keg River, Kinuso, La Corey, Lake Bellevue, Lake Eliza, Lake Geneva, Lavoy / Вознесіння ГНІХ, Mackay, Meanook, Medicine Hat, Moon Lake, Morecambe, Morinville, Muir Lake, Musidora, Nampa, Newbrook, New World, North Star, Owlseye, Oуen, Peace River, Primrose, Redwater / Різдва Божої Матері — св. Йосифа, Richmond Park, Rochester, Royce, Sarrail, Seba Beach, Smoky Lake / св. Онуфрія, Snape Lake, Sokal, Spedden / Преображення ГНІХ, Spirit River, Streamstown, Teepee Creek, Thorhild / св. Духа, Thorhild / св. арх. Михаїла, Thorhild / св. Івана Христителю, Tudor, Two Lakes, Violet Grove, Wainwright, Warwick, Whitecourt, Whitla, Winfield, Wolf Creek і Worsley). Переважаюча більшість їх — це місійні станиці.

Крім того, три громади (Jaroslaw / св. Дмитрія, Стар / Успіння і Thorsby / св. о. Миколая) перестали існувати як католицькі, перейшовши на православ'я, й існують як такі, надалі; вони задержали при цьому церковні будинки своїх до цього католицьких громад, тоді коли частини цих громад, що залишилися католиками, створили собі нові громади під старою чи новими назвами. Зрештою одна громада (Caslaw) перестала користуватися своїм церковним будинком (раніше користувавшись ним спільно з православними), не створивши однак своєї нової католицької громади.

Втрата Українською Католицькою Церквою в Альберті 47% її організованих громад, що припинили своє існування чи припинили існувати як католицькі, може видаватися як дуже велика. Насправді, однак, переважна більшість їх була місійними станицями. Їхня кількість віруючих могла бути, отже, щонайвище одна третя кількості вірних звичайних церковних громад, не говорячи вже про великі парохії. Так що можна припустити, що в дійсності під кінець 1980-тих років приблизно 15% вірних Української Католицької Церкви в Альберті залишалося неохпленними її душпастирською діяльністю.

ДОБРОДІЙНЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ЄПИСКОПА БУДКИ

Добродійне товариство ім. Єпископа Будки — це неурядова організація, яка знаходиться в Едмонтоні. Товариство надає допомогу таким країнам: Бразилія та Україна в різних ділянках їхнього економічного розвитку й культурного життя, а також допомагає їм у питаннях захисту навколишнього середовища.

Товариство названо в честь єпископа Никити Будки, який був провідною фігурою в історії українців Канади. 1912 року єпископ Будка став першим українським католицьким єпископом у Канаді. Працюючи протягом багатьох років, він допоміг тутешнім українцям зберегти свої культурні традиції та створити поселення, які ще й сьогодні існують. Невтомні зусилля та успіхи Єпископа Будки в цьому процесі, стали надхненням для праці товариства в ділянці міжнародного розвитку.

Добродійне товариство ім. Єпископа Будки було засноване 1984 року покійним Іваном Козяком і в цю організацію входили канадці українського походження, які хотіли допомогти людям у країнах, що розвиваються. Перша управа товариства була в такому складі: Іван Козяк — голова, Євген Сікора — заступник, Григорій Грещук — секретар, Іван Гілаш — скарбник, Василь Байда, д-р Віктор Байрак, Надія Козяк, д-р Петро Козяк, Євген Летавський, Одрій Яремчук, Орест Жарський — члени. Слід зазначити, що члени управи товариства ім. Єпископа Будки обиралися й далі обираються терміном на два роки, а тому великих змін з року в рік у складі управи не було, що і забезпечувало стабільність роботи товариства.

Не дивлячись на те, що товариство знаходиться в Канаді, його основна праця була проведена за тисячі кілометрів від Едмонтону — в Бразилії. Спочатку учасники товариства довідалися про ті проблеми та труднощі, в яких живуть члени української громади Бразилії. Кінець XIX ст. і роки після першої світової війни були періодами масової еміграції з України. Багато з них приїхали в Бразилію — сьогодні там проживає близько 500,000 людей українського походження. Після того, як один священик з Бразилії розповів про їхнє життя членам товариства, було прийнято рішення, щоб воно почало відігравати провідну роль в допомозі українським жителям Бразилії.

Першим проектом товариства була відбудова затопленого

водою сиротинця, на який у 1984 р. вдалося зібрати \$10,000.00. Слід відразу ж зазначити, що та допомога, яку добродійне товариство надавало і надає проектам у Бразилії була можлива завдяки щедрій підтримці канадського та альбертського урядів, головно через Альбертську провінційну фундацію (Wild Rose Foundation) та Канадське агенство міжнародного розвитку (CIDA). До кожного доляра зібраного товариством на визначений проєкт Альбертська провінційна фундація докладала ще один долар, а Канадське агенство міжнародного розвитку докладало ще два долари. Таким чином, кошти, які зібрано на певний проєкт складали 25% від загальної суми, яку пересилали в Бразилію.

1985 року добродійне товариство збрало додаткових \$20,000.00 на потреби української громади в Бразилії. Ці фонди пішли на покращення медичного забезпечення у громадах, а також на допомогу українським сиротинцям у Бразилії. На загальних зборах у 1985 р. новобрана управа організації виглядала так: Іван Козяк — голова, Євген Сікора — заступник, Григорій Грещук — секретар, Орест Жарський — скарбник, Василь Байда, д-р Віктор Байрак, Іван Гілаш, Іван Гулаєць, Надія Козяк, Євген Летавський, Григорій Миський, Одрій Яремчук — члени. Ці ж члени управи залишилися й на 1986 р., з однією зміною, що Марійка Алилуя зайняла місце Івана Гілаша. І в такому незмінному складі управа пропрацювала аж до 1988 р.

Починаючи з 1987 р. добродійне товариство почало співпрацювати з бразильським «Земельним Комітетом» під керівництвом о. Петра Бальцара. Основною метою комітету було допомогти бідним фермерам купити для себе більше землі. Ця допомога надавалася у вигляді грошових позичок, які пізніше мали бути сплачені сільсько-господарською продукцією. Отець Бальцар і «Земельний комітет» дали можливість людям, які не мали де жити, позичити гроші і збудувати собі помешкання. Перших \$100,000.00 на цей проєкт добродійне товариство з Едмонтону вкладо в 1987 р., а фінансування наступної стадії проєкту «Земельного комітету» відбулося 1989 р., коли товариство надало додаткову допомогу в сумі \$100,000.

У 1988-89 роках сталися зміни в управі товариства. Його очолив Василь Байда — голова, а заступником став Василь Дячук. До складу управи також увійшли: Іван Козяк — попередній голова, Орест Жарський — скарбник, Григорій Грещук — секретар, Григорій Миськів — секретар, д-р Віктор

Байрак, Іван Гулаєць, Надія Козяк, Григорій Курило, Олесь Король, Євген Сікора — члени.

Спрямування допомоги товариства ім. Єпископа Будки на потреби українських фермерів Бразилії пояснюється тим, що близько 30% населення Бразилії працює в сільському господарстві. І хоча сільське господарство цієї країни потенційно може задовольнити потреби місцевого населення, в цій промисловості є багато проблем пов'язаних з існуючою економічною системою. На жаль, у Бразилії фермерство не приносить прибутку малим виробникам.

Погана система транспортування та продажу врожаю змусила багатьох фермерів покинути свої землі й переїхати жити в міста, а ті бразильці, які залишились працювати в сільському господарстві, живуть тепер у великій бідності. Вони не можуть відповідно обробляти свої землі, а також не мають змоги продавати свій урожай за ринкову ціну. Більшість хліборобів змушені за низькі ціни обмінювати ще не зібраний урожай на необхідні речі й товари домашнього вжитку. Багато з них усвідомлюють, що необхідно зробити якісь зміни, але не можуть організуватися, щоб відповідно змінити ситуацію.

Починаючи з 1990 р., товариство ім. Єпископа Будки почало співпрацювати з «Інститутом тропічних лісів», що знаходиться у столиці штату Парана у місті Куритиба, і який підтримує питання реформ у фермерських господарствах Бразилії. Цей інститут у співпраці з Добродійним товариством розробив ряд програм, які допомогли організувати фермерів та усунути ті перешкоди, які тримають їх у бідності. Основоположником і головою цього інституту аж до 1997 року був Нестор Кутинський. Ця людина повністю посвятила себе праці з місцевими фермерами; під його керівництвом було втілено в життя багато цінних проєктів. Крім уже відзначених осіб, які допомагали праці товариства в Бразилії слід також назвати таких людей: Віра Ажиберт, Ярослав Грибінник, Методій Грошко, Петро Єдин, Аугусто Голинський, Віторіо Соротюк, Йосиф Почапський, Мар'ян Чайковський, Розинільда Романюк та інші.

Панство Василь та Оля Дячуки побували в Бразилії 1991 року, щоб оцінити та прослідкувати стан і розвиток тих проєктів, які товариство фінансово підтримувало в штаті Парана. Під час цієї поїздки панство Дячук передали українським фермерським асоціаціям фінансову допомогу на загальну суму \$52,000.00. Ці гроші пішли на купівлю сільськогосподарського добрива й на аренду тракторів для корчування дерев, що в кінцевому резуль-

таті покращило виробництво у фермерських господарствах. Того ж року додаткову суму в розмірі \$28,000 було надано для програми навчання в селах, де фермери навчилися методів вирощування різних видів і сортів сільськогосподарської продукції.

1991 року товариство ім. Єпископа Будки почало також допомагати проектам в Україні. Так, починаючи з 1991 року воно щороку протягом 10-ти років пересилало на Україну по \$10,000 для проекту Єпископа Дмитерка на розбудову семінарії в Івано-Франківському. Ідея цього проекту була започаткована в 1991 р. підчас приїзду в Канаду Єпископа Дмитерка з України.

Що стосується складу управи товариства, то 1990 року вона була обрана в такому вигляді: Василь Дячук — голова, д-р Віктор Байрак — заступник, Василь Байда — попередній голова, Іван Козяк — попередній голова, Орест Жарський — скарбник, Ніл Козяк — секретар, д-р Віктор Байрак, Григорій Грещук, Олесь Король, Григорій Миськів — секретар, Миколай Миськів, д-р Петро Саварин, Євген Сікора — члени управи. Тоді новообрана управа була обрана в такому складі на 1991-92 р.: Василь Дячук — голова, д-р Петро Саварин — заступник, Василь Байда — попередній голова, Іван Козяк — попередній голова, Орест Жарський — скарбник, Ніл Козяк — секретар, д-р Віктор Байрак, Григорій Грещук, Олесь Король, Григорій Миськів, Миколай Миськів, Євген Сікора — члени.

Українські громади Бразилії намагаються зберегти свою культуру й підтримувати зв'язки з українцями по всьому світові. З цією метою в системі освіти Бразилії було запроваджено програму вивчення української мови. Товариство частково допомогло фінансувати створення матеріялів для цієї навчальної програми. Саме тому \$20,000 було надано для двомовної освіти в Бразилії. Ці гроші пішли на купівлю книжок і навчально-методичних матеріялів, а також на покриття видатків пов'язаних із подорожуванням.

Добродійне товариство ім. Єпископа Будки грає активну роль в збереженні навколишнього середовища Бразилії. Тепер воно тісно співпрацює в цьому питанні з «Інститутом тропічних лісів»; дотепер ці дві організації започаткували цілий ряд проектів у трьох штатах Бразилії. Для того, щоб визначити існуючі проблеми та знайти для них практичні рішення, ці організації звернулись по ідеї до жителів місцевих громад. Виходячи з цих консультацій, було встановлено, що малі фермери повинні старатися працювати разом. З допомогою товариства та «Інституту тропічних лісів» місцеві малі фар-

мерські господарства утворили асоціації, які й досі працюють разом.

По сьогоднішній день товариство вже надало фінансову допомогу близько 60 фермерським асоціаціям. В кожну асоціацію входить від 75 до 100 родин. Працюючи разом, фермери мають змогу будувати для себе кращі сільськогосподарські споруди, де підготовлюють до продажу зібраний врожай. Також продаючи разом, вони можуть отримати кращі ціни за свою продукцію. Товариство надає цим асоціаціям початковий капітал, дозволяючи членам кожної групи встановити свої власні цілі й завдання, а також самим запровадити в життя ці проекти. Беручи до уваги поважну фінансову допомогу з-за кордону (тобто товариства) муніципальні та федеральний уряди Бразилії надають місцевим фермерським господарствам додаткову фінансову допомогу.

1993 року едмонтонське товариство фінансово підтримало два лісові проекти цього інституту, зібравши для них кошти на загальну суму \$80,000. Головною метою цих проектів було посадити нові дерева у винищених тропічних лісах. Ці кошти були видані на закупівлю насіння та на побудову розсадників для дерев у десяти кооперативних фермерських господарствах. Д-р Петро Саварин та Василь Дячук два рази побували в Бразилії, щоб передати фінансову допомогу, а також прослідкувати і проаналізувати стан розвитку цих проектів.

Разом з асоціаціями товариство створило розсадники для дерев і рослин. Ці розсадники дають фермерам альтернативний урожай, а також допомагають відновити місцеві лісові масиви. Завдяки культивуванню нових видів сільськогосподарських сортів фермери збільшують різноманітність своєї продукції. В минулому вони вирощували тільки один або два стабільні види продукції, тому повністю залежали від вдалого врожаю. Запровадження програми розсадників допомогло фермерам розширити їхню діяльність і тим самим покращити шанси на успіх. Товариство фінансово забезпечуючи будівництво розсадників, допомагає вижити місцевим фермерським асоціаціям, а також зберегти унікальне навколишнє середовище країни.

Управа організації в каденції 1993-94 років виглядала таким чином: Василь Дячук — голова, д-р Петро Саварин — заступник, Василь Байда — попередній голова, Іван Козяк — попередній голова, Орест Жарський — скарбник, Ніл Козяк — секретар, д-р Віктор Байрак, Григорій Грещук, Олесь Король, Григорій Миськів, Миколай Миськів, Євген Сікора — члени. Підчас

загальних зборів 1994 року замість Григорія Грещука, який відійшов, до управи обрано Максима Данчука.

1994 р. праця Добродійного товариства ім. Єпископа Будки продовжувалась у тому ж напрямку, що й рік перед тим. Продовжувалась праця над лісовими проектами №.1 та №.2 в Бразилії, а також було виділено чергових \$10,000 для розбудови семінарії в Івано-Франківському.

Наступного 1995 р. продовжилась тісна співпраця з «Інститутом тропічних лісів», який розпочав проєкт №.3. Товариству вдалося зібрати та виділити на цей проєкт \$50,000. Як і в попередніх випадках, ці кошти пішли на насіння, побудову розсадників та на необхідне сільсько господарське обладнання. Ці проєкти відбувалися в 10 кооперативних фермерських господарствах, у яких переважна більшість працівників була українського походження. У додаток до цього через товариство було зроблено декілька невеликих грошових пожертв на різні потреби в Бразилії.

1996 року товариство продовжило працювати над проєктами тропічних лісів №.3 та №.4 в Бразилії і виділило \$50,000 на проєкт №.4. Як і в попередні роки, було зроблено ще один внесок у сумі \$10,000 на проєкт Єпископа Дмитерка в Україні. Тоді товариство обрало нову управу (на 1996-97 р.) у такому складі: Василь Дячук — голова, д-р Петро Саварин — заступник, Василь Байда — попередній голова, Орест Жарський — скарбник, Ніл Козяк — секретар, д-р Віктор Байрак, Орися Бойчук, Сергій Ціпко, Макс Данчук, Григорій Миськів, Миколай Миськів, Сафоня Середяк, Василь Зенюк — члени.

1997 р. був дуже насиченим і плідним для товариства. «Інститут тропічних лісів» розпочав лісові проєкти №.5 і №.6, товариству вдалося зібрати на п'ятий проєкт \$42,542.45. Цього разу в проєкти №.5 та №.6 були залучені 12 фермерських кооперативів у штаті Парана; гроші були виділені на придбання насіння та матеріалів для побудови розсадників дерев. Також у 1997 р. Василь Дячук та Орися Бойчук побували у фермерських кооперативах Бразилії, де зробили оцінку розвитку вже існуючих лісових проєктів, які фінансово підтримувались товариством, а також привезли з собою черговий чек на проєкти №.5 та №.6.

Того ж року товариство ім. Єпископа Будки виділило \$2,100 для д-ри Оленки Білаш, яка працювала над розвитком української двомовної програми в Бразилії. Крім того, було зроблено кілька окремих пожертв на менші проєкти в бразильському штаті Парана. У додаток до того було вже всьоме видано

\$10,000 для розбудови семінарії в Івано-Франківському.

На загальних зборах у 1997 році до управи організації були обрані Василь Дячук — голова, Ніл Козяк — заступник, Василь Байда — попередній голова, Орест Жарський — скарбник, Сафоня Середяк — секретар, д-р Віктор Байрак, Орися Бойчук, Сергій Ціпко, Едвард Хміляр, Макс Данчук, Григорій Миськів, Василь Зенюк — члени. Каденція управи 1996-97 років була останньою для д-р Петра Саварина, який зробив великий вклад у діяльність товариства, далі є членом. Ще коли він був серед управи тоді представляв товариство в Альбертській раді світової кооперації (Alberta Council for Global Cooperation), яка координувала неурядові організації (NGO) у провінції Альберта. В той час Канадське агенство міжнародного розвитку (CIDA) прийняло рішення збільшити до \$50,000 мінімальну суму подання від неурядових організацій на субсидії від цього агенства. Д-р Петро Саварин відіграв важливу роль в процесі натиску на урядові структури, щоб ця мінімальна сума була зменшена до \$25,000, що й сталося.

1998 року управа товариства була обрана в такому складі: Василь Дячук — голова, Ніл Козяк — заступник, Василь Байда — попередній голова, Василь Зенюк — скарбник, Сафоня Середяк — секретар, д-р Віктор Байрак, Орися Бойчук, Сергій Ціпко, Едвард Хміляр, Макс Данчук, Григорій Миськів, Орест Жарський — члени. Підчас року продовжувалась робота над збором фондів для проекту №.6 і вдалося зібрати \$42,542.45. Крім того, в 1998 році добродійне товариство ім. Єпископа Будки випустило відео-касету з розповіддю про діяльність цієї організації, а також зробило професійно виконану брошуру для реклями своєї діяльності.

1999 року на загальних зборах товариства було вибрано нову управу в такому складі: Василь Дячук — голова, Ніл Козяк — заступник, Богдан (Гордон) Конвей — скарбник, Сафоня Середяк — секретар, Орися Бойчук, Роман Боровський, Макс Данчук, Григорій Миськів, Едвард Хміляр, Сергій Ціпко — члени. Це була вже десята каденція Василя Дячука на посаді голови товариства ім. Єпископа Будки. Під його керівництвом організація збрала біля \$500,000 на проекти в Бразилії, а також \$100,000 для проекту Єпископа Дмитерка в Україні. За час перебування в управі товариства Василь Дячук побував у Бразилії 4 рази, де він мав нагоду передати хліборобам зібрані гроші, а також оцінити прогрес окремих проектів.

1999 року почалася праця над новим проектом «малих під-

приємств», який був організований «Інститутом тропічних лісів» у селі Барра Боніта в бразильському штаті Парана, де переважна частина населення походить з українського кореня. Мета проекту — побудувати фабрику для підсушення листя чаю «герва матте». Товариство збило \$50,000 на цю мету, Оріся Бойчук перевезла їх у Бразилію. Підчас тієї поїздки вона також побувала у фермерських кооперативних господарствах, де зробила оцінку прогресу вже існуючих проектів.

На початку 2000 р. Василь Дячук та Богдан (Гордон) Конвей привезли в Бразилію ще один чек на суму \$50,000 для проекту «малих підприємств» у штаті Парана. Вони також оцінили хід розвитку першої стадії цього проекту. Також у 2000 році було зроблено останній, десятий, вклад у сумі \$10,000 для семінарії в Україні, що довело загальний внесок товариства ім. Єпископа Будки на проєкт Єпископа Дмитерка в Івано-Франківську до \$100,000.

Тут слід зазначити, що канадські урядові фундації та агенства з певних причин не допомогли у фінансуванні цього проекту в Україні, а тому всі кошти були зібрані товариством підчас місячних бінго та щодворічних касино, а також завдяки щедрим індивідуальним пожертвам та фінансовому вкладові від чотирьох відділів Лицарів Колумба в Альберті. Спочатку у фінансуванні проекту брали участь едмонтонські відділи ім. о. Дидика та ім. о. Ханаса, відділ ім. Єпископа Саварина з м. Ред Дір і візантійський відділ ім. Св. Миколая в м. Калгарі. Проте, тільки два едмонтонські відділи підтримували цей проєкт протягом усіх 10 років. Кожний річний грошовий внесок по \$10,000 перевозили в Україну готівкою члени та прихильники товариства ім. Єпископа Будки.

2000 року на загальних зборах товариства було вибрано нову управу в такому складі: Василь Дячук — голова, Ніл Козяк — заступник, Богдан (Гордон) Конвей — скарбник, Сафоня Середяк — секретар, Оріся Бойчук, Роман Боровський, Макс Данчук, Оля Дячук, Стефан Журавель, Григорій Миськів, Едвард Хміляр — члени. Сьогодні членство добродійного товариства ім. Єпископа Будки складає 300 осіб, що включає членство відділів Лицарів Колумба. Щороку на річних загальних зборах товариства виступали з доповідями головні промовці, які піднімали цілий ряд питань, що стосуються української тематики. Серед промовців були д-р Роман Петришин, д-р Оленка Білаш, д-р Богдан Клід, д-р Тарас Філенко з України, покійний Єпископ Української Греко-Католицької церкви Мирон Дацюк,

теперішній Єпископ цієї ж церкви Лаврентій Гуцуляк, сестра Теодозія з чину Св. Йосафата і представники різних неурядових організацій.

Протягом всієї історії свого існування Добродійне товариство ім. Єпископа Будки допомогло тисячам українських хліборобів Бразилії організуватися в кооперативні господарства і стати більш автономними. Товариство заохотило місцеві урядові структури, щоб ті допомогли розвиткові цих фермерських громад, а також товариство суттєво допомогло цим громадам із фінансами.

На сьогоднішній день Добродійне товариство ім. Єпископа Будки досягло в Бразилії таких конкретних результатів: вклало близько \$750,000 в розвиток агропромислового господарства; через свої проекти в Бразилії товариство допомогло близько 4,000 родинам; надало початковий капітал для 60-ти фермерських асоціацій і програми побудови сільсько господарських розсадників; заохотило уряд Бразилії допомагати розвиткові сільських районів, у яких переважний відсоток населення — це люди українського походження.

За всю історію своєї праці в Бразилії товариство також співпрацювало з сестрами служебницями, сестрами Св. Йосафата, сестрами Св. Анни, катехитками, отцями чину Св. Василя та світськими отцями.

Що ж планує зробити це добродійне товариство протягом наступних декількох років? Далі підтримувати створення хліборобсько-фермерських кооперативів й асоціацій у Бразилії, а також допомогти тамтешньому українському населенню створити малі підприємства у своїх громадах. Добродійне товариство також продовжуватиме свою добродійну працю в Україні і тепер кожного року розглядатиме нові проекти на терені України.

Свої великі успіхи товариство ім. Єпископа Будки завдячує добровільним членам управи та членству, які протягом сімнадцятирічної історії організації вклали в неї величезну кількість грошей та свого власного часу, відвідуючи постійні сходина управи та збираючи фонди під час проведення бінго й казино. Без їхнього присвячення ідеям товариства ця організація ніколи б не досягнула тих успіхів та вершин, якими вона може гордитися тепер.

СВІТИЛЬНИК БАПТИСТСЬКОГО РУХУ

(Життя і творчість д-ра Івана Ткачука)

Упродовж віків були в Україні яскраві й мужні постаті, шукачі й палкі захисники істини, що впливали на формування своєї нації. До цих діячів належить наш геніяльний Тарас Шевченко, який пробуджував свій народ, іноді здавалося, з майже непробудного сну. Ми особливо зобов'язані йому за піднесення нашої народної мови до нової літературної мови.

Проте доля розпорядилася так, що формування нової української нації доручила двом наступним світичам — І. Франкові та М. Грушевському. Франко — поет, письменник, громадський і політичний діяч — невтомно працював на майже цілинній ниві свого народу. Ми вважаємо його кристалізатором української нації. Грушевський — визначний учений, історик, автор *Історії України-Руси* в 10 томах, також праць про християнство в Україні — об'єктивно розглянув у книзі *З релігійної думки на Україні* світогляд українського народу від початків аж до виникнення баптистського руху в ХХ ст. Основоположником цього руху вважають Івана Онищенка, який народився близько 1815 р. в селі Основа, на Херсонщині, був охрещений у віці 37 років на підставі його визнання Христа за свого Спасителя 1852 р. М. Грушевський писав про нього, що це була «перша яскрава постать в історії українського євангельського руху».*

Тепер варто звернути увагу на іншу особу — пастора Івана Ткачука, який усе життя цікавився історією взагалі, а особливо християнською, і написав книгу *Всесвітня історія християнства* (Луцьке: «Християнське життя», 1999 р.). Отже, попрямуймо його стежинами та крутими поворотами і спробуємо бодай коротко глянути на його життєвий і творчий шлях.

Народився Іван Ткачук 12 квітня 1926 р. в с. Королівка, що розташоване поблизу м. Холму. Коли настав час ходити до школи, перших шість років він навчався польською мовою. При цій нагоді треба згадати, що й сама Польща, будучи під окупа-

---

* М. Грушевський, *З історії релігійної думки на Україні*. Мюнхен, «Біблос» 1962, с. 145.

цією Австро-Угорщини, намагалася протидіяти українській мові. Після «весни народів» 1848 р. поляки пробували відновити свою державу. 1859 р. австро-угорський уряд призначив губернатором Галичини поляка Ангенора Голуховського, який заповзязвся змінити кириличну абетку на латинську. Проте митрополит УГКЦ Яхимович звернувся писемно в тій справі до царя, який і наказав припинити насильницьку латинізацію. Таким чином, уряд засоромив римо-католицьку Польщу, що звинувачувала провід УГКЦ в «націоналізмі» та інших «гріхах».*

Слід додати, що міністерство освіти Польщі 1932 р. звільнило професора І. Огієнка з катедри старослов'янської мови й палеографії у Варшавському університеті за «польонофобство», чого у Владики зовсім не було.

На подальше навчання І. Ткачук поїхав до Холму, де вчився в технічній школі (на рівні гімназії), одночасно вивчав механіку. Однак після трьох років навчання вибухла друга світова війна й над усім поставила крапку! 1944 р. німецькі окупанти вивезли юнака в Німеччину на примусову працю, де він трудився авто-механіком до кінця війни.

Коли 1945 р. війська союзних держав перемогли гітлерівську Німеччину, І. Ткачук принагідно працював для їхньої армії, виконуючи різний ремонт військових машин. Того ж самого року вчився у біблійній школі, а 1946–47 рр. завершив навчання в гімназії (табір ім. Лисенка в англійській зоні).

1947 р. життя стало більш перспективним — І. Ткачук одержав афідавіт на виїзд у Канаду, де працював у північних лісах лісорубом. Відслуживши свій термін контракту, він поселився у Вінніпезі. Знайти працю було важко, бо він ще не володів англійською мовою, тому наполегливо її вивчав. Незабаром улаштувався в менонітській друкарні на працю ліно-типіста, де видавали багато літератури українською мовою. Там прослужив один рік. Між іншим, пощастило мені знайти цікаве інтерв'ю, яке брав у І. Ткачука часопис *Євангельська нива*.

«Тоді [1948 року — Л.К.] у Вінніпезі я зустрів професора Огієнка, який видавав свої книжки. Я запитав його: «Чи пізнаєте мене, д-ре Огієнко?» А він відповів: «Ні». Тоді я нагадав йому, що навчався в Холмі і був найкращим студентом Холмської

---

* Подаю цей матеріал за твором д-ра Дмитра Степовика *Церква в кайданах*. Фондація ім. О. Ольжича, 1996, с. 81.

області. А як найкращому студентові мені належало отримати стипендію — 700 злотих від консисторії. Коли ж дізналися, що я син баптиста (я тоді ще не був охрещений), консисторія заборонила. І прийшли до вас із запитанням «що робити?». А ви відповіли: «Хто б він не був, але якщо кращий студент, то йому належить плата. Дайте йому стипендію». Тоді він обняв мене, поцілував у чоло і сказав: «Сину мій, я радий, що ми тоді так учинили». З того часу з митрополитом Іларіоном ми стали друзями. Наші погляди розходилися в єдиному. Він казав: «Всіма дорогами ми прийдемо до Царства Небесного», а я говорив: «Є тільки одна дорога — Ісус Христос, який сказав: «Я — дорога, і правда, і життя» і немає іншої дороги». На що митрополит Іларіон відповів: «Сину мій, ти вір так, а я віритиму так, та ми добрі друзі». Я відвідував його в лікарні, коли він був тяжко хворий. Я був на його похороні. Мені ця історія згадалася ще й тому, що ваш журнал *Євангельська нива* друкував матеріал про Івана Огієнка».*

Тепер перейдімо до сфери освіти, суспільного служіння й душпастирської діяльності І. Ткачука. Коли він ще жив у Німеччині, де щоденним явищем були насилля, концентраційні табори, смерть, тоді відчув Божий поклик присвятити своє життя духовним проблемам. Нам цікаво довідатися, які інші кардинальні чинники підсилили той внутрішній стан його душі.

І. Ткачук не раз чув у церкві про напучування великого місіонера апостола Павла, що Святе Письмо може зробити людину мудрою (Друге послання до Тим. 3:15). Його також полонила світла постать мандрівного філософа Григорія Сковороди. Вабило те, що Сковорода так уміло, так природно поєднав у своїй істоті як світський, так і духовний уклад свого життя. Так вищезгадані фактори і вплинули на істоту І. Ткачука — і він почав виконувати в глибинах своєї душі духовний і суспільний світогляд.

Підчас праці в друкарні у нього постійно роїлися думки про його майбуття. Хвилювала й притягала, наче магнітом, наполеглива мрія здобути вищу освіту, щоб можна було ефективніше служити Богові й людям. Врешті-решт він перейшов Рубікон! Першого вересня 1949 р. від'їхав потягом до Гамільтону на навчання у МекМастерському університеті та в семінарії.

Прибувши до університету, юнак був змушений пройти 13-ий

---

* *Євангельська нива* (Київ), 1998, ч. 2, с. 12.

клас середньої школи (хоч і мав матуру), бо такий термін навчання в провінції Онтаріо. 1950 р. вступив на факультет гуманітарних наук і там отримав ступінь бакалавра. Тут же студіював у семінарії того ж університету на курсі бакалавра богослов'я (B.D.). 1951 р. одружився з Онисею Тодорук.

1954 р. церква в Гассі, провінція Саскачеван, покликала його на свого пастора, а незабаром його рукопоклали на пасторське служіння. Йому часто доводилося бути порадником у справах подолання родинних проблем та у вихованні дітей. Така ситуація спонукала його поглибити знання суспільних наук. 1957 р. він отримав стипендію від уряду провінції Саскачевану й поїхав на студії до Торонтського університету — з умовою, що пізніше працюватиме для провінції. Через рік він і почав працю в уряді, одночасно будучи пастором баптистської церкви та керівником 30-хвилинної радіопередачі в м. Саскатуні.

На якийсь час І. Ткачук поселився в Ріджайні, де працював для федерального уряду керівником суспільного забезпечення та управління. 1965 р. обняв посаду заступника директора суспільного забезпечення у відділі федерального уряду у Вінніпезі. Це було важливе становище для колишнього діпїста.

Приходить на думку оповідь про біблійного Йосипа в Єгипті. Далеко від батьків і батьківщини, однак «Господь був з Йосипом, а він став чоловіком, що мав щастя... І сказав фараон Йосипові: Бог відкрив тобі все... Тільки тронем я буду вищий від тебе» (Бут. 39: 2-41:40). Порівняння, гадаю, зрозуміле без коментарів.

Пізніше І. Ткачук був пастором у м. Роза Ривер, а потім у Вінніпезі. Провадив радіонадавання. Був головою та заступником Української Євангельсько-Баптистської Конференції Західної Канади, а згодом Всеканадської Конвенції.

1976 р. Рада Провіденс Коледжу й Семінарії неподалік Вінніпегу взяла до уваги його один рік студій у семінарії та ступінь бакалавра Соціальної Праці й присвоїла йому ступінь, що рівнявся магістрові гуманітарних наук. Це уможливило йому викладати в тому коледжі два роки на вечірньому курсі українську мову студентам початківцям українського походження. Далі впродовж чотирьох років він студіював на вечірніх курсах Манітобського університету, де одержав «Посвідчення від Державного управління». Словом, у нього завжди були термінові справи.

Читач може резонно запитати: «Коли ж він мав час і насагу справлятися з усіма обов'язками»? Адже в них було четверо

дітей, якими треба було опікуватися й виховувати їх, щоб і з них були люди. Телефон також забирав свою частку часу! Про це відають тільки він та його родина.

1989 р. пастор Ткачук пішов на заслужену пенсію і вони з дружиною відвідали Україну. 1995 р. став редактором часопису *Християнський вісник*. Душпасторську працю завершив 1999 р. — і громада вшанувала його та дружину, відзначивши 50-річчя його пасторського служіння.

Не дивлячись на різні життєві перипетії, І. Ткачук прямував до висот. Шановний ювіляр, якому минає 75-ий рік, провів усе своє трудолюбне життя в кипучій діяльності та в самій гущі рідного народу. Коли він ще студював у МекМастерському університеті, тоді в нього зародився задум написати історію християнства від її витоків до Реформації. Тому збагачував свій архів відповідними даними. Він був свідомий, що нація, яка має свою написану історію, має майбуття. Якщо сучасне християнство залишить документацію своїм послідовникам, сліди його змагу за правду не затруться. Після написання розвідки *Християнська родина* (рік видання) настав слухний час уклинитися пером у глибину давнини. Унаслідок азартного, наполегливого труду, 1999 р. вийшов у світ твір — *Всесвітня історія християнства* (500 стор.).

Видання цієї книги — епохальна подія в духовній і культурній сфері всіх українських віровизнань. Для масового читача — це своєрідна популярно написана невелика енциклопедія. В ній довідуємося, що грецька цивілізація високо славилася, бо вона зробила великі досягнення в науці, літературі, мистецтві тощо. Вона також надала особливого значення індивідуальності людини. Люди почали більше думати про свою душу. Філософія та релігія греків вказували на стан і цінність людської душі, а також на те, як задовольнити її спрагу. «Таким чином, — пише д-р Ткачук, — підготування людства завдяки грецькій культурі вважається додатковим чинником в історії розвитку християнства та заснування Церкви Ісуса Христа серед поганських народів» (стор. 38).

Всесвітня історія християнства також інформує нас, що в грецькій класичній літературі ще п'ятого століття до Христа використовували діалект, яким користувався Олександр Великий. Але та мова зазнала певних змін. Для написання Нового Заповіту була вжита мова простих людей — «койне». Наприкінці минулого століття науковці зробили висновок, що мова Нового Заповіту була мовою простолюття і вживалася за Христа (стор.

39).

З приходом християнства в Русь-Україну, релігійний світогляд нашого народу також почав змінюватися. Княгиня Ольга стала християнкою — була охрещена ще 957 р. в Константинополі. Її внук, князь Володимир Великий, прийняв християнство 988 р. Охрестившись зі своїми дружинниками, того ж року охрестив населення Києва. Київська Русь стала «християнською» Руссю. Хоч та подія відбулася — до певної міри — насильно, вона зробила великий вплив на багато чинників. Населення поступово усвідомлювало та сприймало ідею єдиного живого Бога. Народ поволі ставав більш толерантним і засвоював науку Христа.

Почали відбуватися християнські богослужіння місцевою мовою, писали богослужбові книги, хроніки, інші твори, постали книгозбірні, було створено Остромирову Євангелію 1056–57 рр. Із часом християнство породило Реформацію, Сковороду, Кирило-Методіївське братство та Євангельський рух.

Задуманий план пастора І. Ткачука можна перефразувати крилатим висловом Юлія Цезаря — *veni, vidi, vici* (прийшов, побачив, переміг)! Так, цей завершений доробок — дуже цінний духовний і культурний подарунок автора суспільству, за що йому велике спасибі. Це підсумок довгорічної, плідної творчості та зрілості автора, людини добролюбної, прозорої душі!

За довгорічну пасторську працю, активну діяльність у Об'єднанні церков Західньої Канади, видання часопису *Християнський вісник*, за *Всесвітню історію християнства* та за інші наукові досягнення, Київська й Південнозахідна (США) семінарії присвоїли пасторові І Ткачукові звання — «доктор служіння» (Doctor of Ministry).

Автор цієї статті вважає за свій обов'язок ставитися до характеристики книги *Всесвітня історія християнства* об'єктивно. Я помітив, що твір написано за т. зв. радянським правописом. Це, звичайно, свідомий вибір автора, бо книга призначена в основному читачам України, а тому вона буде, може, більш прийнятною. Нам відомо, що як Національна академія наук України, так і Спілка письменників України, користуються тим правописом.

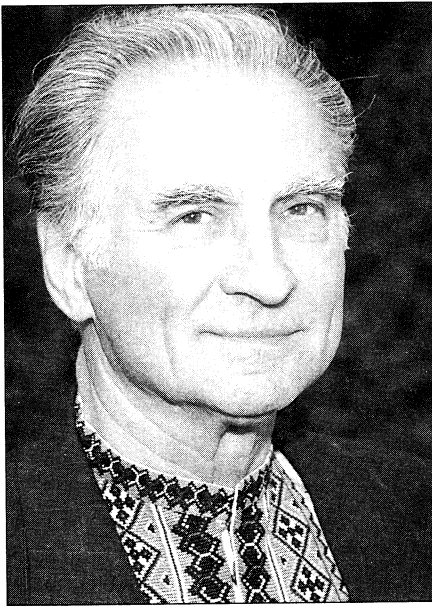
Завдання історика — дотримуватись наукової точності. Використовуючи писемні джерела, він зобов'язаний класифікувати їх, визначати час і місце їх походження, видобувати з них адекватне знання про те, що дійсно відбувалося, щоб вірно зобразити суть історичної дійсності й подавати джерела із зазна-

ченням сторінок. У цій книзі такої науковости не дотримано. Автор не раз цитує, не зазначаючи назви твору, року видання та сторінок. Таке на сторінках 62, 129, 134, 286, 386... Викладачеві та студентів такі відомості необхідні.

Стиль написання книги популярно-науковий. Науковість звужено до мінімуму, але це плановано, щоб пересічний читач мав можливість легко сприймати й глибший виклад думок.

Завершуючи цей короткий огляд життя Ткачука, бажаю сконстатувати: якщо наш народ буде ставитися до Доброго Пастиря серйозно та смиренно, як це робив Сковорода, то він процвітатиме духово й культурно, його майбутнє буде світле!

Книга д-ра І. Ткачука цінна тому, що вона своє масштабне завдання — донести українцям ХХ сторіччя найважливіші події та факти християнства — виконала об'єктивно, адекватно висвітливши їхній процес.

Леонід Коровник

Д-р Іван Ткачук

СЛУЖИТИ УКРАЇНІ Й БОГОВІ: Штрихи до портрета Леоніда Коровника

Біографія Леоніда Коровника начебто проста. Народився 14 жовтня 1930 р. в селі Почино-Софіївка Магдалинівського району Дніпропетрівської області. У 1949 р. приїхав до Канади. Закінчив Богословську колегію 1955 р. Виконував різну фізичну працю, також був пастором Баптистської церкви у містах Сван Ривер (Манітоба), Саскатун та Едмонтон.

Працював техніком у Технологічному інституті Північної Альберти у землемірному відділі (1974-1994).

Це, так би мовити, одна сторона його життя. Є інша. На сьогодні п. Леонід переклав сім книжок теологічної літератури з англійської на українську мову, а також пише вірші, які друкувалися в канадській та українській періодиці. На цій діяльності хотілося б зупинитися детальніше.

Свідомим українцем, за словами Л. Коровника, він відчув себе у гімназії в Німеччині. Перебуваючи в Україні, в часи повального терору та арештів, батьки боялися за долю сина і не змогли передати юнакові всієї глибини українського національного духу. Тут же в гімназії прийшла до нього й любов до вивчення мов (вивчав українську, німецьку, латину). Пізніше довелося студіювати англійську та трохи еспанську.

Зворотним моментом у своєму житті Л. Коровник вважає запитання, адресоване йому Яковом Духонченком, головою Баптистського руху в Україні: «А що Ви робите для України?» Було це 1979 року підчас приїзду того пастора в Канаду. Тоді він вирішив зайнятися перекладанням теологічної літератури з англійської на українську мову. З того часу вийшли у світ такі богословські книжки в його перекладі українською мовою:

Райрі Чарлз Калдвелл. *Рівновага християнського життя*. Вінніпег, 1981. 202 стор.

Гетц Джін. *Любть один одного*. Вінніпег, 1983. 147 стор.

МакАртур Джон (мол.). *Харизматики: Доктринальна перспектива*. Вінніпег, 1987. 237 стор.

Грагам Біллі. *Святий Дух*. Торонто, 1987. 214 стор.

Гамільтон Флорйд Е. *Основа християнської віри (апологетика)*. Київ, 1990. 335 стор.

Литл Пол. *Знайте, у що ви вірите*. Луцьке, 1995. 138 стор.

Тіссен Генрі Кларенс. *Лекції з систематичної теології*. Київ, 2000. 400 стор. (в друку).

Перекладач також упорядкував і зредагував *Біблійний словник-довідник* (літера «А»). 200 стор. (майбутнє видання). За його ініціативою до 1000-ліття хрещення Руси-України на світ появилось унікальне видання — *Біблійна симфонія* — своєрідний конкорданс Біблії, перекладеної митрополитом Іларіоном (Іваном Огієнком). 1981 року, вперше після довгої перерви Л. Коровник поїхав в Україну. Наприкінці 1995 р. був там знову. Планує поїхати ще раз. Із рідною землею він пов'язаний навіки.

Перекладач (за словами Л. Коровника) — це плугатар. Його переслідує наполеглива праця над текстом двома мовами. Без посвяти нічого не вийде. Свою працьовитість п. Леонід завдячує Богові, який дав йому витривалість, наснагу й любов, а також енергію до цього заняття. «Я робив те, що міг, працював для рідного народу і для Бога — каже він. — Бог ставить кінцеву оцінку кожному з нас. Мало богословської літератури тоді було українською мовою. Була велика потреба в ній. Багато людей, на жаль, ще вважає, що переклад — це щось нижче, заняття, недостойне уваги та затрачених зусиль».

Л. Коровника вирізняє постійна праця над українською мовою. Чи багато з нас у діаспорі займається нею? Особливо йому подобається праця зі словниками. Його вирізняють точність і влучність вислову, ідіоматичність.

П. Леонід розуміє важливість перекладної духовної літератури. Адже атеїзм був основною, насаджуваною «релігією» в Україні протягом останніх 70 років. Через це і натворилося багато лакун і недопрацювань у цій галузі. Цивілізації не можуть існувати без перекладів. Україні як ніколи необхідна саме тепер перекладна література, щоб ознайомитися з надбаннями світової думки та пристосувати її для побудови цивілізованого суспільства. Л. Коровник вважає, що Україна, вірніше її керівництво, повинне чітко визначитися з напрямками розвитку «Куди йдемо?», роз'яснити цю позицію населенню, щоб спільно працювати над виконанням цього завдання.

Переклади Леоніда Коровника отримали схвальні відгуки фахівців та колег. Приступаючи до перекладання першої книги, п. Леонід, звісно, не мав відповідного досвіду, певних специфічних навичок. Тому цей перший переклад вважає він найважчим.

У передмові до перекладеної книги Джіна Гетца *Любить*

один одного директор друкарні О. Ткаченко зазначає: «Перекладач — Леонід Коровник подбав, щоб добірною українською мовою та притаманною йому дбайливістю висловити якнайкраще глибокі думки автора» (с. 5-6). Передача глибини змісту оригіналу є, на думку Л. Коровника, найголовнішим завданням перекладача. Збереження стилістичних, стильових нюансів, відтінків — похідне завдання, хоч і не менш важливе. Переклади його — наочне тому підтвердження (чітко переданий зміст оригіналу з врахуванням стильових особливостей того чи іншого автора).

Перекладаючи релігійну літературу, часто доводиться зустрічатися з новими поняттями. Д-р Іван Войтух зазначає про переклад книги Джона Ф. МекАртура (мол.): «В цій праці він [перекладач — В. П.] зіткнувся з богословськими поглядами, висловами та ідіомами харизматичного руху, які часто невідомі й незрозумілі для українського євангельсько-баптистського руху. Перекладач зайнявся чималим дослідженням слів та ідіоматичних зворотів автора, щоб передати їх точний зміст у перекладі» (с. 8). Д-р К. Костів так відгукується про переклад книги Біллі Граама: «Перекладач Леонід Коровник ... подбав про ясність перекладу, вдало справився з англійськими ідіомами, здебільшого передав англійські фрази переємного стану притаманним українській мові прямим станом і своєю барвистістю вислову перевищив навіть деякі місця оригінального тексту» («Передмова», с. 7). Цінним називає цей переклад М. Подворняк, голова видавництва (с. 6).

Високо оцінює переклад іншої книги — *Основа християнської віри*» Флойда Е. Гамільтона професор Дмитро Козак: «Перекладач досить вдало знаходить українські відповідники для іронічних висловів автора — там, де серйозна полеміка (через курйозність звинувачень, що висовуються критиками Біблії) не завжди була б доречною. ... Поява західньої апологетичної книги нашою матірною мовою — це факт не тільки духовний, а й факт культури. Українські християни ближче й ґрунтовніше пізнають цінності західньої богословської думки» (стор. 6-7).

У своїй поезії Л. Коровник неодноразово звертається до ролі української мови, важливості її вивчення (часто з притаманним йому оптимізмом, і це добре, бо скептиків і песимістів у цьому питанні як в самій Україні, так і в діяспорі також вистачає): І ти, моя співуча мово, Посядеш місце світове!

Спокій душі й несуетність властиві поетові, бо він знайшов сенс життя:

Та більше всього, над усе у світі,
Люблю слова Спасителя Христа!
Із Ним душа моя, мов сад у цвіті, —
У ній панує тиша золота.

Вражає ліричність його поезії, надзвичайна легкість і часто філософський смисл. Поет оглядається на перейдений шлях, бачить свої здобутки, а часто й недоліки, помилки, що були допущені. З висоти свого досвіду і здобутої віри йому легше радити молодим, які вступають у життя. Але поради його не наказові. Вони, радніше, медитативні. Кожна людина сама повинна віднайти унікальну, неповторну стежину свого життя і сама прийти до Бога, зазнавши радощів і смутку на тернистому шляху життя:

Ой, доки ми будем безцільно пливти?
Допоки ми будем без шляху іти?
Без Бога немає до щастя доріг.
Один лиш Він знає, де неба поріг.

Родом Л. Коровник зі славного міста Полтави (там були народжені його дід та баба). Своєму знаменитому землякові, Іванові Котляревському, до 160-річчя з дня його народження, поет присвячує вірш «Пальма першости». У нотатці «Українська мова», надрукованій в *Християнському віснику* (жовтень-грудень 1998 р.), Л. Коровник зазначає, що «мова Котляревського стала державною мовою України» (с. 17). Ця величава (за словами поета) мова зігриває його на чужині, «душа від неї оживає». Ще перебуваючи в Німеччині, у юному віці, п. Леонід віднайшов свою ідентичність, що полегшило в моральному плані його подальше життя.

Здобувши багато чого на чужині, поет «не знайшов тут Неньки-України». Ці рядки Л. Коровника резонують із рядками Василя Симоненка «Вибрати не можна тільки Батьківщину». Хто народжений українцем, той і помре ним.

Внутрішній наповненості, духовній злагоді Л. Коровник відводить належне місце. Його поезія твердить, що українцем можна почувати себе і поза межами України. Для цього треба любити рідну мову, добре знати рідне слово, працювати для добра і блага України. А праці, як кажуть в Україні, «непочатий край». Переклад духовної літератури українською мовою — один із можливих способів. Тільки рідне слово найкраще доходить до людини, особливо в її спілкуванні з Богом. Часто належно не

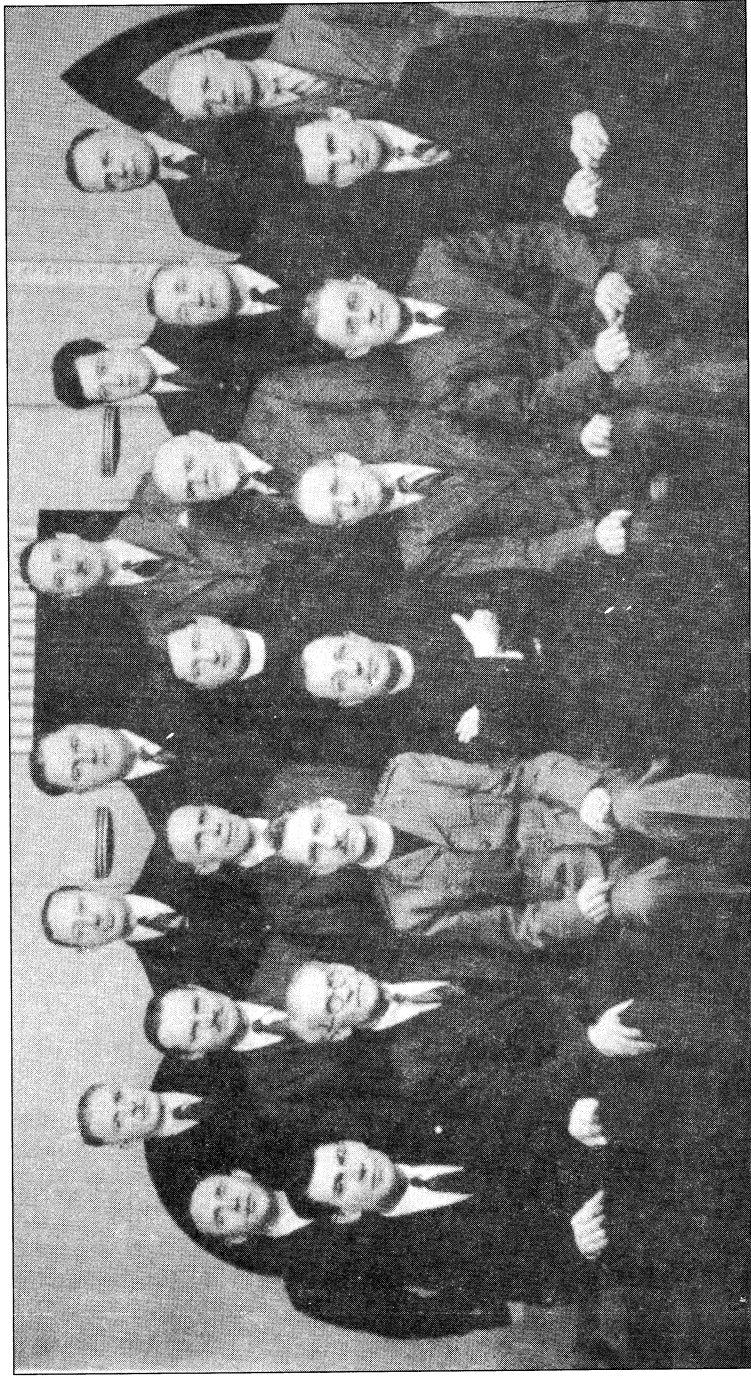
англійськомовної теологічної літератури рідною мовою. Буває, що ця праця неоплачена, тримається на ентузіязмі та вірі. Вірі й надії, що світові надбання український читач прочитає рідною мовою, що Україна не стоятиме осторонь світового релігійного діалогу. Для цього й потрібні видавництва релігійної літератури, такі як *Дорога правди*, яке було засноване в Канаді 1953 року (головою якого певний час був Л. Коровник). «Тиха, але плодоносна праця», як зазначає автор у посланні до читача «Для блага Батьківщини», перекладачів, письменників та поетів знаходить відгук у читача рідного слова як в Україні, так і численній світовій українській діаспорі. У листі з 4 травня 1991 р. голова Ради українського культурного товариства «далекого північного Мурманська» (як він сам пише) Станіслав Скорбенко дякує Л. Коровникові за надісланий цінний пакет із літературою: ... «Ми тут відчуваємо голод не тільки в прямому значенні цього слова, а й “голод” на духовну літературу» — зазначає в листі п. Скорбенко. З 1988 року було дозволено слати християнську літературу не тільки на головну Євангельсько-Баптистську канцелярію в Києві, а й до окремих пресвітерів і рядових членів. Скільки тієї літератури було вислано за ці роки! «Спрямуймо наші зусилля для блага нашої батьківщини» було гаслом працівників видавництва *Дорога правди*.

Л. Коровник вважає, що діаспора може зробити значно більше в перекладацькій галузі. Для цього потрібні нові покоління перекладачів, підготовані вже в північноамериканських університетах, зі знанням світової перекладознавчої теорії та досконалим знанням української мови.

25-го червня 1999 року Л. Коровника було прийнято в члени Наукового Товариства ім. Шевченка (Канада). Тепер він продовжує працю над першою збіркою віршів. Незабаром має вийти друком сьома перекладена ним книжка *Лекції з систематичної теології* Генрі Кларенса Тіссена.

14 жовтня 2000 року Л. Коровник відзначатиме своє 70-річчя. З добрим ужинком підійшов він до цієї дати. Боже Слово, перекладене українською мовою, знаходить свого вдячного читача. Віримо, що його перекладацький доробок буде детально проаналізований і належно поцінований. А наша мета була скромніша — привернути увагу широкої громадськості до імени їхнього скромного земляка, який із Божою допомогою спромігся на переклад нашою мовою цінної богословської теоретичної літератури. Надіємося, що він порадує нас і своїми новими віршами.

До 60-річчя (1940-2000) КУК

Перша ексекютива Комітету Українців Канади. Сидять (зліва направо): С. Хвалібога, Я. В. Арсенич, о. С. В. Савчук, о. д-р В. Кушнір, В. Коссар, А. Малофій, А. І. Яремович. Стоять (середній ряд): М. Пого-рецький, М. Стечишин, С. Скобляк, о. С. Семчук, Т. Д. Ферлей, П. Барницький, А. Загарійчук. Стоять (останній ряд): д-р І. Гуляй, В. Сарчук, д-р Ф. Дима, Е. Василюшин, д-р К. Андрусишин, Т. Мельничук.

Ричард П. Самоїл

ІНСТИТУТ ім. М. ГРУШЕВСЬКОГО — Св. ІВАНА

(Короткий огляд 1919-1999)

«Наша будучність залежить не так від нашої молоді, як від її виховання»
(річник *Студентського кружка*, 1951)

Оглядаючи українське суспільство та його суспільно-культурне життя в Канаді від початку приїзду, бачимо, як виділяються, між іншими, дві інституції, які відіграли основну роль у збереженні й розвитку нашого народу. Це часописи (напр., *Український голос*) та Інститути ім. М. Грушевського, ім. П. Могили. Часописи поширювали ідеї національно-народної свідомості, а інститути разом із першими студентськими гуртками здійснювали та вкорінювали цю свідомість у життя.

Історія українського Інституту ім. М. Грушевського (пізніше Св. Івана) є блискучим прикладом збереження українського життя в Альберті — серед кількох інших інституцій у Канаді.

Перед заснуванням перших українських «інститутів» (бурс) у західній Канаді, деякі чужі релігійно-церковні заряди будували для українців (та українських дітей) свої приміщення заради релігійної місії, щоб «асимілювати» чи «навертати» їх на свою подобу. Такі приміщення знаходилися в Манітобі (в Тюлоні), в Саскачевані (Принц Альберт), в Альберті (Смокі Лейк) та в інших місцевостях. А уряди цих провінцій створювали «учительські» семінари, де наші студенти вчилися української та англійської мов і предметів для вчителювання. Приблизно дві сотні слухачів брали участь у таких семінарах — хоча й не всі пішли вчителювати.

До початків заснування українських інститутів багато причинився *Український голос* (УГ). Його заснування 1910 р. дало змогу українському суспільству представити й розголосити ідеї часопису, провідних людей, гуртків та особисто студентів про мізерний і жалюгідний стан українців у Канаді, про їхні потреби, недоліки та про можливості їх розв'язання. З дописів до УГ, в 1910- 20-их роках, можна довідатися про цілі, плани й надії, що їх мали перед собою ці перші провідники культурно-національної свідомості в перших роках життя в Канаді. Були висловлені думки про потреби приміщень, де шкільна молодь

могла б зосередитися на гідне й достойне виховання в державних школах, але в українському дусі та свідомості. Надії покладалися на «бурси», або «інститути», які вже існували в Україні та в інших державах. Найбільшу участь у цьому проводі брали молоді, енергійні інтелігенти, що прибули до Канади між 1900 й 1915 роками. Чимало з них мали гімназійну освіту.

Підчас першої світової війни канадський уряд разом зі своєю поліцією та неприхильною пресою завдавали українським поселенцям багато гонінь і кривди, засилаючи багатьох наших людей в «концентраційний табір». Брак національної свідомости в деяких провідних релігійних і нерелігійних осіб (які подавали що походять з Австрії) загострював ворожість уряду до всіх українців. У всякому разі, перші культурно-свідомі кадри молоді взялися до розповсюдження ідей про потреби шкільництва, просвіти та організацій в українсько-народньому дусі. На їхню думку, заснування «бурс», або «інститутів», із приміщенням для студентів мало б принести певні наслідки.

Бурси мали б давати не лише приміщення й харчування для молодих і старших студентів, але також рівночасно мали б бути виховними інституціями. Потреба була в опіці та прищепленні знань про нашу культуру, історію, звичаї та традиції.

Отже, в 1917-20-их роках у провінції Альберті було засновано Бурсу ім. Т. Шевченка в містечку Вегревелі, а в місті Едмонтоні під проводом студентського гуртка ім. А. Коцка*. 1918 р., коли куплено нове приміщення при 10564 — 98 St., бурсу перейменовано на Інститут ім. М. Грушевського. 1949 р. Інститут перенесено на 11024 — 82 Авеню, близько університету, знову перейменовано на Інститут св. Івана.

Настала велика зміна на полі процвітання просвіти і свідомости між українцями. Це вже був не випадковий розвиток, а свідоме наближення до діла!

У містечку Вегревелі (де сьогодні знаходиться українська писанка світової слави) 1917 р. Товариство ім. Т. Шевченка, під проводом Петра Зварича та інших, започаткувало в новозбудованому Народньому домі Бурсу ім. Т. Шевченка. Приміщення вистачало для 18 студентів — 14 хлопців і 4 дівчат. Першим

---

* Адам Коцко, студент, був застрілений у боротьбі за Львівський університет.

настоятелем був П. В. Курієць, а його заступником — П. В. Грицюк.

У жовтні 1918 р. винайнято Готель Каледонія в Едмонтоні на приміщення «Інституту» за 40 доларову місячну оплату, на дев'ять місяців. Настоятелем став п. А. Т. Кібзей, тодішній студент медицини в Альбертському університеті, опісля лікар у м. Детройті (США). Його заступником став Михайло Лучкович, також студент бакалаврату того самого університету, пізніше перший посол українського походження до Канадського парламенту в Оттаві. У цьому першому «інституті» примістилося 35 студентів, з яких 10 ходили до університету, 14 — до середньої школи, 6 — до технічної школи, три — до Альберського коледжу, два — до публічної школи.

Тим часом 1918 р. Вегревільська шкільна рада вирішила, що у зв'язку з браком шкільного приміщення, для позаміських учнів у міській школі не буде місця на 1919 рік.

10-го червня 1919 р. на зборах управ Едмонтонського та Вегревільського інститутів було вирішено, щоб Бурсу ім. Т. Шевченка з Вегревілю перевести до Едмонтону та злучити її з Інститутом ім. М. Грушевського і щоб «у тій цілі вишукати і винаймати дім в Едмонтоні, в якому мало б поміститися 50 студентів». Також було вирішено, щоб М. Лучкович був настоятелем Інституту ім. М. Грушевського, О. Григорович — заступником настоятеля та вчителем української мови, а А.Т. Кібзей — секретарем.

Цікаво, що збори управ і прийняття рішень відбулися «на весіллі» на фермі Григорія Винничука недалеко від Вегревілю. На цих зборах були присутні П. Зварич, А. Зварич, В. Чумер, Й. Янішевський, М. Лучкович, А.Т. Кібзей, Д.С. Фербей, Ф. Винничук, Павло Мельник, М. Чернявський, О. Григорович, Т. Гошко та І. Гринчишин. Усі вони були або з Вегревілю, або з Едмонтону, щоправда дехто з околиць. Членів Інституту ім. Т. Шевченка, за їхньою згодою, прийнято в постійні члени Інституту ім. М. Грушевського в Едмонтоні.

Щоб сповнити рішення управ на «весіллі», в Едмонтоні 7 вересня 1919 р. нова управа підписала угоду про купівлю будинку за адресою 10564 — 98 Str. за 15,000 дол. Цей двоповерховий будинок мав місце приблизно на 50-60 учнів, а суміжний будинок — на «залю». Про вислід цієї події А. Т. Кібзей, тодішній писар управи, висловив такі надії на майбутнє: «На закінчення треба ще раз звернути увагу нашого загалу на велику вагу такої інституції як Інститут ім. М. Грушевського.

Будь у нас нині більше інтелігенції, більше людей свідомих, цілий наш нарід і всяка наша справа набирала б через те навіть в очах других, більше поваги і значіння. Нині в нас справа так мається: спробуйте в нас самих знайти чоловіка до ведення поважної справи і жертвуйте за його роботу, не то відповідну але навіть королівську плату, чи зараз ви такого чоловіка знайдете. Можливо, що часом знайдете, а частіше зовсім не знайдете. Нема в нас досить фахівців, людей з практикою, з досвідом, а таких людей нам якнайскоріше треба. Та нехай би в нас були подібні інституції, як Інститут Грушевського з початком нашого сюди приходу (до Канади), у нас нині зовсім не бракувало б передових і свідомих людей до всякої роботи. Попри них же і через них і весь загал став би свідоміший. І тому ніхто не повинен жалувати жертви і взагалі всякої підмоги, яку дати в силі, для піддержання тої роботи, яку сей Інститут робить». (*Український голос*, 15 жовтня 1919 року).

Того року для питомців інституту й поза ним для української громади, управа взялася до розвою ширшої освіти, плекання рідної мови та збереження народних традицій. Було запроваджено в життя курси вищої освіти з викладом української літератури, історії, граматики й письменства; курси хорového співу й музики, а також концерти чи драматичні вистави; курси «рідної школи», курси вечірньої школи для старших, що бажали навчитися англійської мови.

До цього можна додати, що в той час початок народньої та просвітньої праці дали студенти. Без огляду на те, що вони ще самі вчилися, брали провідну участь і присвячували свій час і силу для загальних народних справ. Допомога була моральна із безкоштовними послугами. Де тільки було треба, вони брали участь у народній праці не лише в інституті, але і в Едмонтоні та околицях. Роз'їхавшись на свої фахові посади по околицях, вони й там бралися до праці. Це вони росповсюджували «в про-світі нашу будучність».

Щоб утримати Інститут як загальнонародну інституцію, треба було брати якнайширшу участь зі всіх околиць Альберти, де лише поселилися українці. Вони також старалися приєднати не лише прихильників, а й жертводавців для освітньої праці.

Для дальшого зацікавлення й вироблення свідомости управи проводили з'їзди, на які запрошували членів і прихильників. Ці з'їзди, що зосереджувалися навколо інституту, мали великий вплив на загальний розвиток українських з'єднань, давали поштовх до організаційности, до вивчення «Парляментарнс-

освіти» у провадженні зборів, на потреби встановлення прихильності з чужинцями, з урядовцями, з політиками, з провідними фахівцями й науковцями університету. Справи на з'їздах вимагали достойних промовців, щоб говорити про наукові, суспільні й політичні потреби, а також представляти для співгромадян, що є українці в Канаді, зокрема, в Альберті. Будучи науковою інституцією, інститут запрошував таких достойних людей, які мали вплив на загальне освідомлення суспільства, як українців, так і неукраїнців.

Добрим прикладом праці таких з'їздів є той, що відбувся 26–28 грудня 1930-го р. На порядку дня було звернути увагу на такі справи: економічна криза, події на рідних землях, розгляд народньо-культурної праці, організаційні справи. На з'їзд запрошено тодішнього прем'єра Альберти, Бравнлі, промовити на тему «Економічна криза». А це значить, що інститут за 12 років існування здобув таку повагу, що мав загальний інтерес до кризи тодішнього уряду Альберти, до національних справ в Україні, а також до народньо-культурних справ.

Уже 1939 р. члени та прихильники дійшли до тої зрілості, що на грудневім з'їзді, розуміючи канадсько-українські справи в передвоєнний час, постановили покликати до життя якусь центрально-репрезентативну організацію, яка мала б уповноваження українського населення Канади перед загальним населенням та урядом Канади. В іншій резолюції з'їзд осудив агресію Росії та Німеччини, підтримав канадський уряд у перемозі в війні за ідеали демократії і співжиття народів.

Для ширшого освідомлення своїх вихованців Інститут ім. М. Грушевського запрошував визначних людей з Едмонтону та з околиць на загальне освідомлення та на відчити чи на з'їзди. Цікаво, що було запрошено ряд визначних осіб з-поза Альберти. Тоді промовляли В. Свистун (Саскатун), д-р В. Сіменович (Чикаго), Т. Д. Ферлей (посол Манітобської легіслятури), В. Авраменко (США), проф. І. Боберський (Західня Укр.), проф. В. Тимошенко (економіст, Мичиганського університету), проф. В. Кедровський (Нью-Йорк). Вони причинилися до піднесення якості української громади в Канаді на багато вищий рівень, викликаючи пошану між народностями Канади.

Протягом існування інституту при 106 Авеню виконано багато праці. Однак за 30 років обставини змінилися і треба було пристосуватися до змін та інших потреб. Що ж було досягнуто та які зміни настали в ті роки?

До певної міри інститут започаткував і поширив рівень

середньої шкільної освіти серед поважної частини української молоді, розбудив народну свідомість своїх вихованців з Едмонтону та околиць. Своїми з'їздами він розбудив національну свідомість та інтерес старшого українського громадянства. Одночасно поширив відомості про українців, їх історію і національно-культурні цінності серед неукраїнського громадянства. Він був майже єдиною інституцією, що запрошувала визначних діячів (професорів, урядових міністрів, прем'єрів) до участі в з'їздах для взаємно ближчих стосунків та ознайомлення. Багато з тих запрошених діячів пізніше відчиняли двері для вступу українців до вищих і урядових посад. До того можна додати, що багато з вихованців у 30-их роках досягли здобутки у вищих школах — наукові ступені й докторати, стали правниками та вчителями. Вони вже відігравали більшу ролю в українському й неукраїнському суспільстві.

Поза тим економічно-матеріальні обставини поселенців поліпшилися. Наукові можливості в Альберті також змінилися до тої міри, що околичні домашні школи давали нагоду студентам брати й здобувати середню освіту. Якщо ж мали охоту, то йшли до Едмонтону, де знаходився університет і різні інші установи для дальшого навчання. Для інституту це вже мало велике значення, бо вік студентів був вищий. Раніше він приміщував молодших віком студентів, бо багато з них вчилися в школах і перебували в інституті довше. Ці студенти мали нагоду простувати з програм українознавства (музика, спів, література, історія, танці) і скінчити четвертий або п'ятий клас. Наприкінці 30-х і з початком 40-х років студенти пересічно навчалися в університеті або якійсь технічній школі — і були старшого віку, поверх 18 років. Багато студентів українського походження брали собі приміщення в приватних домах і близько університету, або навіть мешкали вдома з родичами, що поселилися в Едмонтоні. Деякі з них брали участь у програмах при інституті.

Ще одна зміна в обставинах української громади, яка збільшувалася в Едмонтоні — це був зріст церковних громад і зосередження діяльності навколо церковних заль. Студентські гуртки (клуби) вже формувалися при університеті й перебирали деяку діяльність при інституті. У той самий час кількість студентів в інституті зменшилась і праця занепадала.

Від 1943 до 1949 р. дирекція розвивала різні ідеї для дальшої потреби та праці інституту.

Воєнні роки також принесли зміну в народньому житті укра-

їнських поселенців. Молодь пішла до війська або до військової праці по містах Канади. Вони вже не верталися «на фарми». В народних домах по околицях – «по степах» – праця припинилася. Перестала «гомоніти» українська пісня й розвиватись українська мова та українська культура взагалі. Гасло «дім, церква і школа», що мало підштовхувати українське суспільство до виховання своєї молоді в національній свідомості і збереження своєї ідентичності — не здійснювалося, бо ні дім, ні церква, ані школа не мали, крім наголосу на мову, змісту в своїх програмах на виховання ідентичності. Без такої зброї — та ще і з сильними протилежними впливами чужого оточення — навіть і найкращі батьки стали безпорадними у стриманні денационалізації та асиміляції своїх синів і дочок.

Отже, з часом було узгоджено директорами інституту в 40-их роках, що настала потреба витворити проводирів із рядів здібнішої молоді, й можливо, таким способом запобігти цьому неприємному ходові. Здібніша молодь уже зосереджувалась при університеті. Тому вирішено купити приміщення близько університету.

Таке приміщення було куплене. 1949 р. інститут перенесено до будинку під назвою Робертсон Коледж (11024 - 82 Ave.), філії Колегії св. Стефана (Об'єднана церква) на кампусі університету. Ім'я інституту було також змінено на св. Івана. Будинок був вже старий, але мав велику площу, що надавалася на розбудову нового й більшого приміщення. 1955 року тодішня дирекція приступила до виконання рішень попередніх з'їзтів, щодо будови нового приміщення. З початком 1960-их років теперішній будинок був скінчений. Він мав приміщення приблизно на 80 студентів, гарну капличку, їдальню й кухню, бібліотеку, комплект кімнат для ректора, а також кілька кімнат для канцелярій та лекцій.

Річник студенського гуртка за 1955-ий рік так підсумовує п'ять (1949-1955) років діяння інституту св. Івана в приміщенні коло університету: «Нам студентам українського роду інститут допоміг збагнути багатство української культури, ознайомити нас із цілями української спільноти в Канаді, ввести нас у зорганізоване життя нашої спільноти, та підготовувати нас на корисних громадян-українців, свідомих своїх завдань». У тому гурткові брали участь університетські студенти з-поза інституту.

Хоч інститут опікувався викладами з українознавства у своїм приміщенні, він також надавав провід і допомогу у викладанні української мови й літератури в університеті, а також на вечірніх

курсах українознавства. Дирекція та студенти також допомагали в набутті оселі «Барвінок» для молоді, коло Голубиноного озера. 1955 року оселя мала вже понад 60 дітей на літній відпочинок, курси українознавства і релігійні виклади.

Студенти інституту, університету та едмонтонської громади мали нагоду вислухати цікаві доповіді, познайомитися з визначними науковцями й діячами такими: як, генерал Сікевич, митрополит Іларіон, проф. Л. Білецький, проф. І. Рудевський, письменник Ілля Кириак, колишній посол М. Лучкович, а також з едмонтонськими професіоналістами, докторами, професорами та священиками.

І така сама, але ширша, праця провадилась і розвивалась протягом наступних 25 років при новім будинку, що надавався до більшого культурного розвитку.

У 1960-их і 1970-их роках студенти були не лише старші віком, але й більше заможні; багато з них уже не володіли українською мовою, бо не були виховані в українському суспільстві. Багато перебували один рік в Інституті або лише півроку, здобували собі приватні помешкання на наступний рік. Хоч вони загально були свідомі, що вони українці, однак більше цікавилися загально канадською культурою — кіно, телебачення, спорт, ігри й т.п. Багато, хоч і були колись у рядах Союзу української молоді, вже цілком не цікавилися українознавством. Їх почуття меншевартости тягнуло в асиміляцію з чужинцями.

До 80-их років число вихованців інституту значно знизилосся. Прийшов і такий нещасливий рік, що інститут не мав вихованців, хоч мав ще ректора.

У 80-их і 90-их роках питомці були переважно з неукраїнського походження. Також дуже послабло зацікавлення інститутом українських громад, як організаційних так і церковних. Упало й зацікавлення, чисельність і праця тих українських громадян, які колись підтримували його.

Праця при інституті звузилась до літніх курсів «Освіта» та лекцій дякування. Бувало яких 8-10 студентів українського роду і також кілька студентів за обміном з України. Спроби деяких членів інституту перетворити його на колегію чи навіть на маленький український університет або приватну школу поки що не дістали ніякої підтримки. Українське суспільство в Канаді ще не дійшло до такої зрілості.

Але є ще прихильники інституту, які мають надію, що ті вихованці, які не винародовилися і є свідомі потреби української ідентичності, з часом піднесуть інститут до більшої і вищої

ідейної наукової інституції. Така інституція дуже потрібна українській громаді для збереження її культури та ідентичности. Теперішній провід інституту має обов'язок виробити способи плекання й збереження української ідентичности й розвитку культури; не йти в асиміляцію, а творити свою більшу вартість. Не можна тлумачити, що ідея національної ідентичности, відмінности чи винятковости розмножує якусь ненависть (расизм) в інших народностей. Таке тлумачення роблять ті народи, які це самі плекають, а потім і приписують це іншим.

Будучність інституту залежатиме від того, як свідомі українці будуть себе виховувати — як українці. У цій галузі його праця ще не скінчена.

Жовтень 1999 р.

Лаврентій Декор, колишній мер Едмонтону, провідник
Ліберальної опозиції в Легіслатурі Альберти.

(До стор. 168)

КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМЕНИ ІВАНА ФРАНКА

Курси українознавства імени Івана Франка в Едмонтоні 2000-ого р. завершують 44-ий рік навчання. Упродовж цього часу навчалось більш як 900 учнів, надано близько 400 матуральних дипломів випускникам курсів. Виховано два покоління українських діячів Едмонтону. У кожній українській організації міста працюють особи, які були випускниками цих курсів.

Курси українознавства були засновані у вересні 1956 р., щоб учні, які закінчували рідні школи при парафіях, мали нагоду продовжувати навчання й користати з українознавчих предметів. Курси засновано завдяки громадським діячам, а саме П. Саваринові, В. Скорупському, М. Хомякові, Р. Березовському, Ю. Стефаникові, Я. Рослякові та Л. Байракові. Програма охоплювала від 1956 до 1968 р. такі предмети: українська мова, українська література, історія України, географія України.

Курси мали структури європейської вищої гімназії. Школою керував директор і разом з учителями відповідав за програму навчання, яке відбувалося кожної суботи від 9-тої години ранку до першої години дня від вересня до червня наступного року. Директор і вчителі працювали на курсах безплатно, а батьки (по черзі) відповідали за дисципліну підчас кожної перерви, дбали про плату за приміщення і за матеріали для навчання.

Перше приміщення курсів було в домівці УНО, а кілька місяців пізніше при Альбертському коледжі. У вересні 1958 р. навчання перенесено до Католицької школи св. Василя. На перший шкільний піврік 1960-61 р. знайшли приміщення в тодішній пластовій домівці при 113-ій вулиці й 100-ому авеню. Опісля повернено курси назад до школи св. Василя, де навчання відбувалося аж до 1982 р.

Першого року курси мали лише перший і другий класи. Наступного року додано третій, а потім і четвертий класи. Перші випускники закінчили курси та склали іспит з матури 1959 р., а випускники 1960 р. були першими, що закінчили повних чотири роки навчання на курсах.

Директором курсів від 1956 до 1967 року був Роман Березовський з однорічною перервою. На 1960-1961 рік директором курсів був його заступник Петро Саварин. У 1967 році перебрав

курси й був директором Стефан Грох, який провадив їх аж до грудня 1983 року.

1959 р. уряд Альберти дозволив надавати кредити за навчання української мови 10, 20 і 30 у публічних середніх школах (high school). Батьківський комітет при курсах звернувся до уряду Альберти — нашим учням теж надати кредити за українську мову. Щоб одержати таке право, треба було зареєструвати курси, як приватну школу при Міністерстві наук Альберти та мати на факультеті курсів учителя із дипломом альбертського вчителя. За таку приватну школу мусила брати відповідальність якась громадська організація. Тому 1968 року КУК надав курсам патронат і взяв на себе відповідальність перед урядом за курси. 26 березня 1969 р. уряд Альберти отримав подання надавати кредити за українську мову, яку внесли від імені курсів панна Марія Фляк, дипломована альбертська вчителька. П'ятий курс зголошено як 12-ий клас (grade 12), четвертий як 11-ий клас (grade 11), і так аж до першого курсу, як 8-й клас (grade 8). Уряд теж вимагав схвалення уживаних підручників, 8000 хвилин навчання щорічно та звітування присутності і оцінок урядові. Наприкінці 1969-1970 навчального року уряд Альберти вперше надав учням курсів кредити за українську мову.

1968 р. продовжено навчання на курсах до 5 вищих класів. Нова програма навчання включала:

1. Український церковний обряд та історія Української церкви в першому і другому класах.
2. Українська мова й граматики у всіх п'яти класах.
3. Історія української літератури в 3, 4 і 5 класах.
4. Історія української культури в 3, 4 і 5 класах.
5. Історія і географія України у всіх класах.
6. Український світогляд у п'ятому класі.
7. Спів у всіх класах.

Для кожного з тих предметів зкладено детальну програму навчання й поміщено все у книжці *Програма навчання*, яку видано заходами Спілки українознавства в 1978 р. Її приготував Степан Грох.

У 1970-их роках політика двомовності й багатокультурності, яка мала підтримку етнічних шкіл, створювала можливості одержувати фонди за курси від федерального уряду Канади та провінційного уряду Альберти. З допомогою п-і Катерини

Чічак, посла до Альбертського уряду, курси одержали приблизно 2000 доларів допомоги 1974 р. У наступних роках курси одержували подібну допомогу. Але адміністрація фінансів курсів через КУК була неповоротна і треба було створити організацію, яка б безпосередньо відповідала за курси. Тому засновано “Спілку українознавства Альберти” (Society of Ukrainian Studies of Alberta) 26 лютого 1975 р. Усі родичі учнів курсів українознавства стали членами цієї організації. 15 квітня 1975 р. заінкорпоровано Спілку українознавства Альберти. Спілка перебрала повну відповідальність за курси від КУК-у. Перебрано відповідальність за всі фінанси, набір і винагородження вчителів і відповідальність за програму навчання. Таку зміну не було легко перевести. Д-р Дмитро Тодосійчук і д-р Дмитро Родинюк дуже багато прислужились до заснування спілки, а Іван Хома, д-р Дмитро Тодосійчук і мгр. Юрій Стефанік написали статут. Спілка українознавства одержала право подаватися на шкільні гранти від альбертського й федерального урядів. Гранти залежали від числа учнів на курсах і доходили до 10,000 доларів на рік. Крім утримання школи, прибутки були також для платні вчителям, приблизно одну четверту платні вчителя вечірніх курсів у публічних школах.

1978 року Альбертський уряд реорганізував приватні школи. 15 травня 1978 р. курси ім. Івана Франка були затверджені приватною школою 3 класу, число 7914. Ця зміна дала курсам більше прав. Але, крім річних звітів із діяльності школи, тепер Міністерство шкіл Альберти теж річно висилає інспектора шкіл, щоб перевіряти навчання на курсах.

1982 року Католицькі школи в Едмонтоні змінили вимоги винаймлення шкіл для всіх громадських організацій. Крім платні сторожеві, тепер треба було платити за кожну годину вжитку приміщення. Ці кошти були для курсів зависокі й курси знайшли притулок при школі Православної катедри св. Івана, де майже безкоштовно приміщуються до сьогоднішнього дня. За таку щедрість уся українська спільнота Едмонтону вдячна православної громаді св. Івана. В січні 1984 р. відійшов на емеритуру директор Степан Грох, а пані Лариса Лижник-Бумбак прийняла на себе обов'язки директора.

1989 року федеральний уряд скасував гранти етнічним школам, а 1990 року провінція Альберти перестала давати гранти цим школам. Настала фінансова криза на курсах. Як і в 1970-их роках, звернулася управа курсів до української громади по допомогу. Хоч вона була щедра, треба було знайти ще якийсь

джерело фондів. Тому що заінкорпоровано Спілку українознавства як харитативну організацію, вдалося дістати дозвіл на переведення касіна. Того роду касіно можна, із дозволу уряду, вести щодва роки. Дохід із нього призначений на допомогу курсам. Та є певні обмеження на прибутках. Уряд вимагає, щоб вони йшли безпосередньо на школу, а не на користь батькам чи учням. Тому уряд дозволяє платити вчителям платню й учням стипендії, але платити оплати за учнів не вільно. Перше касіно проведено 29 і 30 січня 1990 р., де зароблено 29,000 доларів. За ті гроші підвищено платню вчителям до половини платні вчителя публічних вечірних курсів. За підвищення платні вчителі курсів погодилися відповідати за дисципліну учнів підчас перерви і таким чином розв'язано проблему, яка що кілька років спричиняла труднощі курсам. Теж уведено систему стипендій. Усі учні, від першого до п'ятого року, які закінчують рік із відповідними оцінками, дістали степендію по такій ставці: 75 відсотків або вище — 20 доларів, 80 відсотків або вище — 40 доларів, 85 відсотків або вище — 60 доларів, 90 відсотків або вище — 80 доларів, 95 відсотків або вище — 100 доларів. Після запровадження цієї системи нагород приготування до іспитів, виконання домашніх завдань і присутність на курсах покращали.

У 1990-их роках курси українознавства, дещо переорганізовано. 1992 р. окреслено і виписано зобов'язання директора, учителів і спілки українознавства. Улітку 1996 р. розроблено нову програму навчань. Програму скорочено знову до чотирьох років. Навчання української мови, літератури, історії та географії було стиснено, а предмети, яким можна навчатися в інших школах, були усунені з програми навчання. Родичі уважали що навала праці в кінцевих класах публічних шкіл (high school) така велика, що треба учням закінчити курси на рік скоріше. У січні 1997 р. директором переорганізованих курсів стала п. Леся Солतिकевич.

Пересічне число учнів, яке вписувалось кожного року на курси, змінювалось з часом (див. на таблицю 4). У 60-их роках було пересічно 25 нових учнів, а з початком 70-их років число перевищувало 30 учнів. Але з кінцем 70-их років число нових учнів почало спадати до приблизно 10 учнів на початку 80-их років і навіть доходило до 5 учнів на прикінці 80-их років. У 90-их роках число початкуючих учнів знову піднеслося. Приріст учнів у 70-их роках і брак їх у 80-их роках не залежав від самих курсів, а віддзеркалював більше стан нашого населення. По другій світовій війні багато людей розпочинало нові родини

майже в той самий час. В 60-их і 70-их роках їхні діти пішли до школи, але творилося мало нових родин. Так що в 80-их роках мало дітей ходило на курси, бо в Едмонтоні взагалі було менше дітей. Вписи учнів у публічних школах показують такий самий приріст і занепад у числі учнів. Велике признание директорці пані Ларисі Бумбак і вчителям, що підтримували курси і не давали курсам зникнути.

За час свого 44-річного існування курси теж активно включалися в життя едмонтонської громади. Кожного березня учні курсів беруть участь у Шевченківському концерті. 1966 року курси відзначили 50-річчя з дня смерті, а в 1976 р. 120-річчя з дня народження Івана Франка, патрона курсів українознавства, окремими концертами. У програму святкувань входили доповіді, декламації поем Франка та хорів й музичні точки до слів поета. В 1971 р. курси, святкуючи 100-річчя з дня народження Лесі Українки, влаштували більший концерт у залі УНО. В програму цього концерту входив виступ хору курсів із двома піснями до слів Лесі Українки, чотири доповіді про її літературну творчість, декламація поеми “Гетьте думи”, збірна декламація поеми “Сім струн”, скрипковий дует при супроводі фортепіану та сценічна картина “Пробудження весни” з її драми *Лісова пісня*. На Шевченківськiм концерті 1973 р. курси поставили інсценізацію твору *Великий Льох* Т. Шевченка.

У 1981 р. відзначено річницю 25 річчя заснування курсів урочистим бенкетом у домі Української молоді, куди прибуло велике число едмонтонської громади. З цієї нагоди видано книжечку *1956–1981: 25 ліття Курсів Українознавства ім. Івана Франка в Едмонтоні*, яку написав директор Стефан Грох. 1986 р. відмічено 30 ліття курсів бенкетом у приміщенні «Верховина» і з цієї нагоди теж видано пропам’ятну книжечку.

Кожного шкільного року курси закінчено відповідним святкуванням. Упродовж останніх 44 років вигляд святкувань змінювався. Учні брали участь у Службах Божих у різних едмонтонських українських церквах, а опісля у спільних сніданнях, у молебнях у школі або на концертах. У програму завжди входили роздача дипломів, нагород і свідоцтв.

За успіх курсів в Едмонтоні уперше треба дати признание вчителям, які рік за роком присвячували суботи вранці на навчання, довгі години на підготовку лекцій і поправку задач та іспитів. Першими роками вони працювали зовсім безкорисно а пізніше за малу платню. Курси не могли б існувати без їхньої відданости та їхнього знання.

Друге признание належить батькам, що роками присвячували суботи, щоб возити дітей, які часто йшли неохоче на курси. Родичі, які мали більше дітей, могли возити дітей на курси упродовж багатьох років. Крім того, перших 35 років вони займалися утриманням дисципліни в школі, а пізніше працюю при казино, щоб зібрати фонди на утримання курсів.

Учням теж належить признание. Мимо того, що їхні англійськомовні товариші зі школи займалися суботнім спортом і слухали програми по телевізору, наші учні слухали своїх родичів і ходили на курси українознавства. Наприклад, більшість мого знання української граматики, історії та культури я завдячую курсам українознавства.

Історія курсів українознавства є складовою частиною історії українців Едмонтону. Тому конечно нам цю історію зберегти. Управа курсів передала архів курсів українознавства до провінційного архіву Альберти. Працівники провінційного архіву впорядкували матеріали і зробили до них каталог. До матеріалів, які відносяться до шкільних оцінок учнів, доступ обмежений, але всі інші матеріали, як наприклад протоколи сходин Спільки українознавства Альберти й листування з урядом Альберти є відкрите для загальної публіки. Багато матеріалів бракує. Якщо хтось має якісь матеріали, що відносяться до історії курсів, просимо передати їх до провінційного архіву на руки п-і Ірини Єндрієвської.

Джерела інформацій для цієї статті взято з архівів курсів українознавства та особистих розмов із директорами курсів.

1. Директори Курсів українознавства імені Івана Франка

Роман Березовський	1956-60
Петро Саварин	1960-61
Роман Березовський	1961-67
Стефан Грох	1967-83
Ляриса Лижник-Бумбак	1983-95
Леся Солтикевич	1996-2000

2. Управа батьківського комітету до 1975 р. та управа спільки українознавства Альберти після 1975-го р. (Society of Ukrainian Studies of Alberta).

Архіву від 1956 до 1966 року бракує. Степан Грох у пропам'ятній книжечці згадає голів батьківського комітету — мгр. Володимира Скорупського, Григорія Йопика, Володимира Луцева, Бенедикта Блавацького, Ярослава Гуглевича.

рік	голова	заступник голови	секретар	скарбник
1967-68	Михайло Бойко	Михайло Когут	Орест Богонос	І.Кухаришин
1968-69	Михайло Когут	Іван Хома	Орест Цинцар	В. Паїк
1969-70	Орест Цинцар	Юрій Шарабун	Іван Стадник	"
1970-71	Борис Рудик	Олекса Брода	Іван Козак	"
1971-72	"	Ярослав Скрипник	Дмитро Родинюк	"
1972-73	"	"	"	"
1973-74	Дмитро Родинюк	Орест Цинцар	Дмитро Тодосійчук	"
1975-76	"	Степан Масло	"	"
1976-77	"	"	"	"
1977-78	Юрій Черненко	(не було)	Михайло Кучер	О. Родинюк
1978-79	Мирон Стефанів	"	Оля Логвиненко	"
1979-80	Оля Логвиненко	"	Я. Пристаєцький	Марія Росляк
1980-81	Любомир Пастушенко	"	"	"
1981-82	Ярослав Пристаєцький	"	Оля Логвиненко	О. Родинюк
1982-83	"	Василь Бурак	Христина Когут	Марія Росляк
1983-84	Михайло Британ	(не було)	Варвара Юсипчук	"
1984-85	"	"	"	"
1985-86	Ірина Онуферко	"	"	Л.Цимбалістий
1986-87	"	"	"	"
1987-88	Люба Базюк	"	Богдан Небожук	Г.Домитрак
1988-89	Мирон Базюк	"	Ярема Шулякевич	"
1989-90	"	Мирон Копилець	"	"
1990-91	"	"	"	"
1991-92	"	Юрій Котович	Галина Яремко	"
1992-93	Марійка Боднар	Катя Старчук	Юрій Котович	М.Петриши
1993-94	Слава Йопик	Марко Левицький	"	І. Миськів
1994-95	"	"	Ірина Єндрієвська	Л. Габорак
1995-96	Марко Левицький	Слава Йопик	"	"
1996-97	"	Юрій Возняк	Люба Белл	М.Лазурко
1997-98	Юрій Возняк	Іван Іщенко	"	"
1998-99	"	"	"	"

3. Список учителів курсів українознавства (1956 — 2000 рр.)

Ім'я та прізвище	Час навчання	Кількість років	Предмети
о. Бенні Амброзій	1984-85	1	релігія
Любослав Байрак	1957-58, 1960-61	2	географія
Павло Барабаш	1983-84	1	література
Роман Березовський	1956-60, 1961-68	10	мова й література
Марійка Боднар	1994-95, 1995-96	2	релігія, історія
Орест Богонос	1966-67, 1967-68	2	географія
Роман Британ	1982-88	6	
Анна Бумбак	1981-82	1	мова
Іван Бумбак	1962-82	20	географія, мова й література
Лариса Лижник- Бумбак	1981-97	15	література, мова, географія й історія
Лариса Вацке	1967-70	3	мова й література

Тереса Варениця	1988-89	1	релігія
Ярослав Василюк	1992-93	1	культура
о. Роман Ганкевич	1968-75	7	церковний обряд
Марта Горбай- Фарлінгер	1980-81	1	мова 10, 20 30
Мирослава Грудко	1994-96	2	географія
Володимир Грох	1956-57 (два місяці)	0.2	географія
Степан Грох	1957-58, 1960-83	24	література, спів і культура
Дарія Даревич	1965-66	1	культура
Галя Дитиняк	1978-79	1	спів
Марія Дитиняк	1975-83	8	спів, історія, культура
Любомир Дитиняк	1959-66	7	географія
о. Микола Дядьо	1975-81, 1986-90	10	релігія
Петро Залуцький	1989-91, 1993-96	6	література
Ірина Єндрієвська	1974-79	5	історія
Іван Кейван	1958-62	4	мистецтво
Микола Ковалюк	1957-59, 1960-62	4	географія
о. Михайло Ковальчик	1975-77	2	історія
Віра Когут	1972-73	1	література
Ігор Когут	1977-79	2	історія
Ірина Гіряк- Коломийчук	1983-85	2	мова
Ліля Комричевська	1996-97	1	література
Олена Канівець	1999-2000	1	мова
Галина Котович	1987-99	11	історія, мова й географія
Леся Кукурба	1975-76 (друге півріччя)	0.5	література
Ольга Курій	1994-2000	6	література
Світлана Ластівняк	1998-2000	2	культура і мова
Люба Лишак	1997-98	1	мова
Юрій Маївський	1971-74	3	історія
Ольга Манастирська	1958-61	3	мова, географія
Ігор Недошитко	1980-81 (до півріччя)	0.5	мова 10, 20 30
Василь Нінювський	1956-58	2	географія
Володимир Паїк	1969-82, 1983-88	18	географія
Віра Пастушенко	1985-86	1	мова
Леся Петрів	1997-98	1	культура
Роман Петрів	1997-98	1	культура
о. Михайло Планчак	1990-94	4	релігія
Валерій Полковський	1999-2000 (перше півріччя)	0.5	мова
Григор Порохівник	1971-80	9	мова 10, 20 30
Тереня Ільків- Пришляк	1989-96	7	культура
Олександр Роїк	1963-64	1	мова
Ярослав Рослак	1958-60, 61-75, 80-87	23	історія
Олександра Черненко- Рудницька	1960-61, 74-75, 77-81	5	література
Михайло Саварин	1981-88	7	географія
Петро Саварин	1956-64	8	історія
Володимир Скорупський	1956-58	2	література

Яр Славутич	1960-61	1	мова
Леся Солтикевич	1986-97	11	мова
Юрій Стефаник	1956-57, 60-72, 74-77	14	література
о. Іван Стус	1988-91	3	релігія
Ліля Сухан	1999-2000	1	історія й мова
Наталка Таланчук	1967-71	4	історія, спів, культура
о. Володимир Тарнавський	1956-57 (перше повріччя)	0.5	мова
Ірина Тарнавська	1981-82	1	спів
Тамара Татух Тітик	1987-96	9	культура
Богдан Трильовський	1961-62	1	географія
Ксеня Турко	1969-71	2	мова 10, 20, 30
о. Остап Фляк	1971-76, 78-88, 90-95	20	релігія
Марія Фляк	1971-72	1	географія
Микола Фляк	1967-69	2	культура
Михайло Хомяк	1958-61, 1967-80	16	література, історія
Лариса Чейс	1997-99	2	географія
Люба Штендера	1968-68	1	географія
Олеся Шкамбара- Дурані	1973-74 (півріччя)	0.5	література
Стефанія Юрківська	1994-96	2	релігія
Сергій Яременко	1956-57 (два місяці)	0.2	спів
Галина Яремко	1987-94	7	історія й мова
Ольга Яремко	1982-96	14	література й мова

4. Число учнів і випускників курсів

Перший рік	Число учнів	Рік закінчення	Число випускників	Роки навчання
1956 - 57	13	1958 - 59	8	3
1956 - 57	27	1959 - 60	10	4
1957 - 58	21	1960 - 61	11	4
1958 - 59	17	1961 - 62	8	4
1959 - 60	24	1962 - 63	14	4
1960 - 61	28	1963 - 64	5	4
1961 - 62	33	1964 - 65	16	4
1962 - 63	24	1965 - 66	15	4
1963 - 64	30	1966 - 67	15	4
1964 - 65	32	1998 - 69	8	5
1965 - 66	26	1969 - 70	5	5
1966 - 67	27	1971 - 72	9	5
1967 - 68	26	1972 - 73	14	5
1968 - 69	30	1973 - 74	12	5
1969 - 70	24	1974 - 75	10	5
1970 - 71	23	1975 - 76	13	5
1971 - 72	36	1976 - 77	16	5
1972 - 73	35	1977 - 78	21	5

1973 - 74	29	1978 - 79	19	5
1974 - 75	44	1979 - 80	22	5
1975 - 76	36	1980 - 81	11	5
1976 - 77	19	1981 - 82	7	5
1977 - 78	15	1982 - 83	5	5
1978 - 79	14	1983 - 84	10	5
1979 - 80	14	1984 - 85	14	5
1980 - 81	21	1985 - 86	8	5
1981 - 82 (Цього року було мало учнів. Їх перенесено до наступного року)				
1982 - 83	24	1986 - 87	16	5
1983 - 84	8	1987 - 88	6	5
1984 - 85	11	1988 - 89	4	5
1985 - 86	11	1999 - 90	7	5
1986 - 87	14	1990 - 91	5	5
1987 - 88	5	1991 - 92	5	5
1988 - 89	5	1992 - 93	3	5
1989 - 90	4	1993 - 94	3	5
1990 - 91	8	1994 - 95	7	5
1991 - 92	14	1995 - 96	8	5
1992 - 93	24	1996 - 97	8	5
1993 - 94	13	1996 - 97	7	4
1994 - 95	20	1997 - 98	17	4
1995 - 96	10	1998 - 99	10	4
1996 - 97	13	1999 - 00	8	4
1997 - 98	12			
1998 - 99	17			
1999 -2000	7			

Кількість учнів на курсах 888   кількість випускників 420

Підготовчий курс 1	1972 - 73	11
Підготовчий курс 2	1973 - 74	5

Кількість усіх учнів   906

АБИТУРІЕНТИ КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМЕНІ ІВ. ФРАНКА В ЕДМОНТОНІ 1960-61

Петро Саварин

20-РІЧЧЯ АЛЬБЕРТСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вступ

8 січня 2000-го р. Альбертському товариству збереження української культури (АТЗУК) минуло 20 років. За цей час через його касу перейшло на різні українські цілі півтора мільйона доларів, тому вже час занотувати, хто і з якою метою його зорганізував, що воно робило досі і як працює тепер, — словом, записати його “історію”. Мало хто знає сьогодні, що воно властиво зродилося з ділового «Комітету будови пам’ятника на Українському селі» (КБПУС) на пошану українських піонерів (теперішня назва — «Село спадщини української культури» або ССУК), що ідею будови цього пам’ятника подав директор ССУК пок. мгр. Роман Осташевський, що КБПУС працював під патронатом тодішньої Провінційної ради Конгресу українців Канади (ПР КУК) під головуванням інж. Василя Кунди, з інж. Ярославом Скрипником як секретарем. Ці факти можуть бути цікавими історикам української діаспори.

Діловий КБПУС.

Все почалося з рішення Альбертського уряду (АУ) в 1976 р. святочно відзначити в 1980 р. 75-річчя провінції. Згідно з тим рішенням, АУ покликав до життя тоді окрему Альбертську комісію 75-річчя (АК75Р) під головуванням посла до Альбертської Легіслатури Роберта Давлінга, а до народу видав заклик якнайширше включитися в ці святкування. Дізнавшись про це рішення АУ, Осташевський не лише побачив, що це буде знаменита нагода офіційно відкрити ССУК, але й побудувати на ньому пам’ятник на пошану українських піонерів. Порадившись із своїми давніми співпрацівниками на громадській ниві, адв. Петром Саварином, головою Комітету багатокультурности (КБ) при Клубі українських професіоналістів і підприємців (КУПП) і Едмонтонському відділі (ЕВ) КУК та інж. Василем Кундою, що в той час очолював ПР КУК, Осташевський зайнявся пошуками скульптора, а Кунда й Саварин стали намічувати КБПУС. 14 жовтня 1978 р. вони скликали в тій справі ширшу нараду громадян, а після неї — Кунда попросив адв. Рассела Дзеника

очолити цей комітет. Коли від Дзеника, мабуть через перевантаження працею, довгий час сподівана згода не приходила, Кунда листом від 17 квітня 1979 р. повідомив його, що ПР КУК пошукає іншу людину, і КБПУС остаточно попросив на свого голову посла до Альбертської Легіслятури Івана Батюка.

28 червня 1979 р. о 7:30 веч. в Пластовому домі відбулися перші сходи ділового КБПУС. На сходинах прийшли: Батюк, Кунда, Осташевський, інспектор шкіл Федір Ганочко і Петро Дацьків. Нарадами керував посол Батюк. А що склад ділового КБПУС вже був до того часу узгоджений, то присутні тоді, на внесок Кунди, який на сходах секретарював, офіційно його затвердили, у наступному складі: Батюк — голова, Ганочко — заступник, мгр. Григорій Якимечко — українськомовний секретар, адв. Ігор Брода — англійськомовний секретар, Віра Кунда — скарбник, Осташевський — референт мистецької комісії, Саварин — референт преси і публічних зв'язків, а адв. Василь Підручний, Дацьків, Скрипник і Василь Кунда — члени.

Після цих сходів діловий КБПУС змістя приступив до праці: Осташевський почав переговори з відомим скульптором українцем Леонідом Молодожанином у справі пам'ятника, езекутива почала запрошувати людей до Почесного і Дорадчого комітетів, а референт преси став інформувати громадянство про все, що робиться у восьми українських газетах. За півроку відбулося 5 нарад, більшість з них у домі панства Кундів: 28.6., 12.7., 9.9., 11.10. і 27.11. 1979 р. Перший комунікат референта преси появився в *Українських вістях* (УВ) 20 вересня 1979 р., під заголовком «Плянується будова пам'ятника українським піонерам», а другий — 6 грудня 1979 р. під заголовком «Вже можна давати гроші на будову пам'ятника українським піонерам». Тоді, коли перший подав склад ділового КБПУС, і що ПР КУК теж «творить Почесний і Дорадчий комітети», то другий комунікат вже подав склад тих комітетів, і навіть, кого буде зображувати пам'ятник і на кого й куди слід висилати пожертви. Щоби майбутній історик знав точно, хто належав і до тих комітетів, ось їх склад. Почесний комітет: ВПреосв. Борис, Преосв. Ніл, Преосв. Димитрій; судді Петро Грещук, Іван Дікур й Іван Кошута; міністри Федерального уряду — Дон Мазанковський і Стефан Папроський; міністри Провінційного уряду — Юліян Козяк, Петро Тринчій і Василь Дячук; та адв. Лаврентій Дікур, д-р Мелетій Снігурович і д-р Левко Фарина, президенти крайових організацій ФКУПП, БУКК і ТУСК. До Дорадчого

комітету ввійшли: мери — Стефан Андре, Генрі Гуцуляк, Г. Гуцкал, Генрі Мельник, Борис Олечко, А. С. Романчук, Л. Рупташ і Е. Войнаровський; федеральні послы — Гарві Андре і Стен Кушнір; провінційні послы — Катруся Чічак, Олекса Гордей, Василь Пирді, Юрій Топольницький, Василь Юрко та Іван Заозірний; міські радні — Олівія Б'юті та Василь Хміляр; пп. А. Авраменко, Юрій Хаба, адв. Дзеник, Ярослав Федеркевич, д-р Мирослав Гладишевський та М. Татарин; та отці — Іван Черкавський, Олександр Хом'як, Мирон Дацюк, Микола Дядьо, Б. Дрібненький, Ярослав Федунік, Остап Фляк, Дмитро Гнат, митрат Юрій Ковальський, Михайло Ковальчик, Мирослав Крищук, Методій Ничка, Степан Семотюк, Богдан Снігурович, митрат д-р Михайло Сопуляк, Любомир Сивенький, Володимир Тарнавський, А. Василів і Василь Волошин.

Початки АТЗУК і відкриття ССУК.

На третій сходинах, 9 вересня 1979 р., вперше порушено справу інкорпорації окремого товариства (яке могло б давати офіційні посвідки за датки на пам'ятник) і дату відкриття пам'ятника, а Саварин запропонував звернутися до АК75Р за дотацією у сумі \$25,000.00 на святкування від АУ. Місяцем пізніше, тобто 11 жовтня 1979 р., КБПУС формально рішив, щоб заінкорпоруватися, а апликацію і статут, які зголосився приготувати адв. Ігор Брода, погодилися підписати Батюк, Саварин, Якимечко та Віра і Василь Кунди. Папери, підписані вищезгаданими 27-го листопада 1979 р., АУ зареєстрував 8 січня 1980 р., так що Альбертське товариство збереження української культури (АТЗУК), (а так КБПУС його назвав), з того дня стало дійсністю, і начисляло 33 членів. 1 серпня 1980 р., тиждень перед відкриттям пам'ятника, АТЗУК навіть одержало з Оттави харитативне число, хоча перші датки на пам'ятник Батюк, Саварин, Підручний і Кунди (по \$100.00) зложили ще 27 листопада 1979 р.

З інкорпорацією почалася інтенсивна праця, бо часу на будову пам'ятника і збірку фондів оставалося мало. Відбувалися сходи за сходами. До відкриття пам'ятника, тобто до 10 серпня 1980 р., відбулося їх ще дев'ять. Списки жертводавців на пам'ятник стали регулярно появлятися в газетах. Завдаток для скульптора в сумі \$5,000.00 позичено в Українській кредитівці. Відкрити пам'ятник Батюк попросив Прем'єра Пітер Логіда, Саварин склав заклик-летючку і замовив у мистця Петра

Шостака для Прем'єра в дарунок за те відповідний малюнок, Віра Кунда зайнялася медальйонами і картками, Осташевський уклав програму і zorganizував концерт. Осташевський і Саварин також уложили на пам'ятник відповідний напис, уточнили промовців, і т.д. На щастя, Молодожанин виконав пам'ятник терміново, та й грошей до 23 липня 1980 р., як звітувала Віра Кунда, надійшло \$24,831.50, потрібна половина.

В неділю, 10 серпня 1980 р., до полудня, небо було захмарене, але пополудні хмари розійшлися, виглянуло сонце, так що перший т. зв. «український день», відкриття ССУК і відслонення пам'ятника українським піонерам, яке довершив Прем'єр Альберти Пітер Логід, вийшли «на славу». Саварин описав це свято опісля в українських газетах. Тут лише треба згадати, що господарями свята на зміну, двома мовами, були Саварин і Брода. Присутнього скульптора представив Осташевський, а з промовами виступили Батюк, Василь Кунда і Президент Централі КУК з Вінніпегу д-р Сергій Радчук. Користаючи з нагоди, д-р Ізидор Глинка, Президент Шевченківської фундації (ШФ), і д-р Ярослав Кальба, ексекутивний Директор Централі КУК, вручили Іванові Борухові, що пожертвував на ШФ найбільшу до того часу суму, \$100,000.00, Шевченківську медалью. На окремій бенкеті після концерту було 120 осіб, а функцію господаря вміло, як завжди, сповняв адв. Підручний.

Перші кроки АТЗУК після відслонення пам'ятника.

Ретроспективні сходини управи АТЗУК відбулися 17 вересня 1980 р. Всі були щасливі, що маємо Товариство, і пам'ятник стоїть, і що є навіть харитативне число, але що пам'ятник коштував \$42,182.00, то виринуло питання, як сплатити довг, яких \$16,000.00, мимо того, що \$10,000.00 на пам'ятник пожертвувала ШФ. (\$25,000.00 від АК75Р пішло на різні концертні видатки. Картки, 60,000, з пам'ятником української родини Молодожанина, і медальйони, 150 срібних і 25,000 ніклевих, коштували \$14,047.00. Кошти давно повернулися). Крім того, треба було дібрати трьох членів до управи, яка до того часу працювала в складі 11 осіб, а після резигнації Підручного, в складі 10 осіб. Додаткових 3 особи до управи намічено на сходинах 29 січня 1981 р.: д-ра Миколу Суховерського, тод. голову ЕВ КУК, проф. Юрія Котовича і проф. Богдана Медвідського. Їх і вибрано до управи на перших Загальних зборах

АТЗУК 12 лютого 1981 р., з тим, що на заступника, замість Ганочка, який пішов до Дирекції, вибрано Василя Кунду. Перше касіно АТЗУК, яке відбулося 22/23 травня 1981 р. і принесло \$28,653.96 чистого доходу, зліквідувало борг у сумі \$16,187.77, ще й лишило понад \$12,000.00 в касі. Тому з легким серцем АТЗУК рішило допомогти ПР КУК ще того ж самого 1981 р. відзначити на ССУК 90-річчя українського поселення (другий т.зв. «український день!»), але — це вже інша тема. До теми однак буде згадати, що із зароблених на касіні фондів управа рішила уфундувати за \$5,000.00 для ССУК ще й б'юст д-ра Йосифа Олеськіва, «батька української еміграції до Канади» (за проектом того ж Молодожанина) і дати \$5,000.00 на репліку Української книгарні (першої книгарні в Альберті взагалі) родини Фербея до музею «Fort Edmonton» в Едмонтоні. Позатим, АТЗУК вирішило, згідно зі своїм статутом, фінансово допомагати всяким акціям для збереження української мови, науки і культури в Канаді, а також організованого життя.

Управа і Дирекція АТЗУК за останні 20 літ.

Стабільність всякого товариства базується на його членстві, а зокрема на управі і дирекції. Хоча членство в АТЗУК, \$1.00 на рік, властиво, ніколи не було стабільним — всі, що допомагають при касіно, нпр., автоматично вважаються членами! — але його «гро», а зокрема управа і дирекція, завжди базувалися і досі в більшості базуються на членах Пласту і Пласт-приятю. А це якраз і дає йому таку необхідну стабільність у праці. І так, від 1980 р. дотепер на дирекції «служили» (як то кажуть англо-саксони) 32 особи, а саме: Іван Батюк, 5 літ, в тому 2 роки головою (8.1.1980 — 3.3.1982); Фред Ганочко, 1 рік, заступником голови; Василь Кунда, 12 літ, в тому рік заступником, а 5 літ головою (3.3.1982 — 27.3.1987); Дмитро Тодосійчук, 18 літ, в тому 5 літ заступником, 2 роки скарбником, а 3 роки головою (27.3.1987 — 26.4.1990); Віра Кунда, 20 літ, в тому 3 роки заступником, 2 роки головою (26.4.1990 — 26.3.1992), а 15 літ скарбником; Григорій Якимечко, понад 8 літ (8.1.1980 — 1.12.1988), весь час українськомовним секретарем; Ігор Брода, 10 літ (8.1.1980 — 26.4.1990), весь час англomовним секретарем; Петро Дацьків, 6 літ; Василь Підручний, 1 рік; Роман Осташевський, 2 роки; Ярослав Скрипник, 5 літ; Петро Саварин, 20 літ, в тому 8 літ головою (26.3.1992 — 26.3.2000); Богдан Медвідський, 19 літ, в тому 10 літ заступником (найбільше разів

з усіх був менеджером казіно); Микола Суховерський, 8 літ; Юрій Котович, 5 літ; Бенедикт Блавацький, 11 літ; Оля Саварин, 14 літ, в тому 10 літ двомовним секретарем; Петро Роланд, 5 літ; Андрій Семотюк, 1 рік; Ліда Шулякевич, 5 літ; Денис Крептул, 2 роки; Богдан Олійник, 12 літ; Мирон Базюк, 11 літ; Нестор Макух, 5 літ; Алан Назаревич, 5 літ; Мирон Стефанів, 8 літ; Дмитро Якута, 4 роки; Михайло Саварин, 7 літ; Софія Скрипник, 4 роки (тепер заступницею); Іван Стадник, 4 роки; Люба Бойко-Бел, 2 роки і Олег Ільницький (вибраний 15.3.2000 р.).

Директорів вибирають ротаційною системою: на 3 роки, 2 роки і на рік. Сходина, два-три рази на рік, які довгі роки відбувалися в гостинному домі панства Кундів, тепер відбуваються в Пластовому домі. За звичкою, керують сходами голова і секретар, а не виборна президія, з тим, що секретар повідомляє про загальні збори 2 тижні наперед листом. Секретар також реєструє в Уряді «річний звіт» АТЗУК, разом із фінансовим звітом скарбника і звітом книговода. Перших 10 літ книговодом товариства був Данило Біленький, а останніх 10 літ є Василь Базюк.

Гроші АТЗУК приходять найбільше із казіно, з датків родини і приятелів «замість квітів на могилу», коли хтось помре, і пожертв громади. Казіно відбувається приблизно раз на 2 роки, триває 2 дні і вимагає від 30-40 осіб добровольців. Але АТЗУК досі не мало завеликих труднощів їх діставати. Заробити скільки грошей, як приносить казіно, в інший спосіб, було б неможливо. Друге велике джерело приходів — панахиди і похорони, теж вимагають труду: треба кільком особам сидіти при дверях до церкви і виписувати посвідки, але щасливо започаткована пані Іриною Триліх 1990 р. традиція принесла досі на фонд «дітей Чорнобиля» понад \$100,000.00.

АТЗУК і фонд «Дітей Чорнобиля».

Покоління, яке підтримує прямий зв'язок з Україною, і хоче їй якимось допомогти, масово вмирає, про що найкраще свідчить список тих, які «замість квітів на могилу» померших рідних, просять про датки на «дітей Чорнобиля». Це майже виключно прибулі після 2-ї Світової війни. Традиція таких пожертв почалася 1990 р. від \$1,000.00 п-і Ірини Триліх, у пам'ять свого чоловіка д-ра Корнелія Триліха. Після цього, на похороні Олі Манастирської було зібрано \$2,625.00, Олі Литвинець \$2,867.00,

а на похороні Романа Олійника \$1,629.00. Того ж 1990 р. іншими датками прийшло \$961.96. Разом \$9,082.96. 1991 р. фонди прийшли з таких похоронів: д-ра Ярослава Онуферка — \$2,755.00, Теклі Гураль — \$920.00, інж. Михайла Бойка — \$1,585.00, Насті Рудко — \$1,324.00, Івана Дедіва — \$1,210.00, і Катерини Кольби — \$1,155.00. Іншими датками — \$2,419.26. Разом \$11,368.26.

1992 р. пожертви прийшли з наступних похоронів: проф. Івана Кейвана — \$1,335.00; Наталії Радьо — \$3,202.00; Катерини Басараб — \$1,060.00; Гені Савки — \$581.00; Марії Березовської — \$116.00; Сема Сиротюка — \$1,031.00; і Петра Котиліяка — \$39.00. Іншими датками — \$2,656.24. Разом — \$10,020.24. 1993 р. приніс з похоронів: Осипа Гошовського — \$755.00; Марії Микитів — \$1,257.50; Софії Климкович — \$2,483.20; Марії Залуцької — \$510.00; Дмитра Кубрака — \$1,495.36; Соні Скібо — \$25.00; пані Чупіль — \$10.00; Тасі Новицької — \$20.00; Осипи Соробей — \$390.00. Іншими датками — \$1,267.17. Разом — \$8,213.23.

Рік 1994, з похоронів: В. Клапєя — \$185.00; Г. Завальоного — \$435.00; Данила Стефаніка — \$139.35; Дарії Горняткевич — \$595.00; Іншими датками — \$240.00. Разом — \$1,294.35. 1995 рік, з похоронів: Миколи Пріця — \$1,145.80; Камілії Трильовської — \$921.00; судді Ярослава Росляка — \$4,308.98; Людмили Зуєвської — \$1,252.92; Марії Григор — \$135.00; о. Ярослава Федуніка — \$2,301.37; Марії Татчин — \$30.00; Ольги Аронець — \$1,350.00; Данила Стефаніка — \$140.15, Анни Мацур — \$1,000.00. Іншими датками — \$1,410.00. Разом \$12,995.22.

1996 рік, з похоронів: Ольги Аронець — ще \$50.00; Антонії Кучер — \$235.00; проф. Олега Зуєвського — \$100.00; добр. Наталії Федунік — \$795.00; Анни Хаби — \$920.00; Богданни Недільської-Мандзенко — \$459.92, п. Дяденчука — \$30.00, Марвіна Стефіна — \$1,000.00, а з посмертного запису Григорія Браткова — \$5,000.00. Іншими датками — \$1,855.00. Разом \$10,444.92. 1997 рік, з похоронів: Ольги Пшоняк — \$1,285.00; інж. Володимира Горбая — \$1,550.00; д-ра Івана Прокопа — \$930.00; М. Бойко — \$845.00; інж. Василя Кунди — \$2,637.00. Іншими датками — \$955.00. Разом — \$8,202.00.

Рік 1998, з похоронів: Ніни Вірстюк — \$640.00; інж. Василя Кунди — ще \$50.00; Марії Щерби — \$515.00; інж. Ярослава Іванусіва — \$1,885.00; Марії Прокоп — \$1,020.00; Анни Татчин — \$280.00; інж. Михайла Когута — \$25.00; Петра Бойківіва — \$100.74; Олени Пристаєцької — \$1,825.00; Анни Мартин — \$140.00; Іванни Горбай — \$30.00. Іншими датками — \$740.00. Разом \$7,250.74. Рік

1999, з похоронів: добр. Теклі Стангрет — \$1,023.00; Михайла Мулика — \$50.00; Оксани Свистун — \$100.00; Д. Мидзяка — \$425.00; добр. Стефанії Тарнавської — \$2,510.00; Стефана Балишина — \$560.00; добр. Марти Мартинків — \$1,300.00; А. Голуб — \$95.00. Іншими датками: Wild Rose Foundation — \$16,500.00, дітей 3 класи Ірини Тарнавської замість різдвяного дарунка для учительки — \$792.50 і \$375.00. Разом — \$23,730.50. За 10 літ \$102,602.42.

На початку АТЗУК висилало поміч «дітям Чорнобиля» в Україні через д-ра Володимира М'ялковського і Український Червоний Хрест у Мюнхені — д-р М'ялковський возив туди ліки особисто — а опісля через Руслану Вжесневську, тобто Канадську Фундацію Дітям Чорнобиля в Торонті, які вже довгі роки помагають в Україні сиротам. Сума \$2,870.00 від АТЗУК пішла на Україну через Українську суспільну службу в Едмонтоні на «Навчально-реабілітаційний центр “Джерело”».

АТЗУК і фонд Альбертських приятелів РУХ-у.

Осіною 1989 р., коли в Україні створився РУХ, в Канаді, по всіх більших українських осередках, почали спонтанно творитися комітети «приятелів РУХ-у». В 1990 р. начислялося вже їх 13, з Торонтом, як координаційним центром, на чолі. В Едмонтоні, члени КУПП, захоплені акцією РУХ-у в Україні за перебудову, 1 лютого 1990 р. створили під патронатом КУК і СКВУ також такий комітет, назвавши його просто «Альбертські приятелі РУХ-у» (АПР). Його очолили: адвокати Нестор Макух, голова, Михайло Саварин, заступник, Андрій Гладишевський, секретар, і банкір Юрій Дитиняк, скарбник, а членами Ради стали: д-р Богдан Кравченко, директор Канадського інституту українських студій (КІУС), д-р Дмитро Тодосійчук, голова АТЗУК, Богдан Олійник, голова ЕВ КУК і Володимир Горбай, голова КУПП. Але ще в грудні 1989 р., перед своїм офіційним народженням, АПР внесли прохання ввійти в члени АТЗУК, з тим, що АТЗУК дало свою формальну згоду на те щойно на зборах (надзвичайних) 21 лютого 1990 р., погодившись змінити свій статут. Також ще перед своїм офіційним заснуванням, на початку січня 1990 р., АПР проголосило зустріч, пресконференцію і збірку фондів на РУХ, коли до Едмонтону загостить один із визначних провідників РУХу, Михайло Осадчий.

19 січня 1990 р. АПР урядили для Михайла Осадчого пресову конференцію — керував конференцією Мирослав Юркевич, з

КІУСу — на яку прийшли представники всіх основних газет і телебачення, а 20 січня Осадчий взяв участь в церемонії підняття українського прапора перед міською ратушею з нагоди 72-річчя проголошення самостійности Української Народної Республіки (УНР), де теж відповідав на питання журналістів, в перекладі подружжя Саваринів. В неділю 21 січня, він промовляв на концерті, а після концерту АПР перевели збірку на РУХ, яка принесла \$90,879.25. Посвідки для доходного податку видало АТЗУК. 22 січня українська громада гостила Осадчого, як представника РУХу, окремим прийняттям. До речі, Михайло Осадчий успішно започаткував відвідини Едмонтону іншими визначними членами РУХу: Вячеславом Чорноволом (25.6. і 12.10.1990р.), Михайлом Горинем (19.9.1990 р.), Юрієм Міщенком (28.10.1990 р.), Тарасом Чорноволом (24.10.1990 р.), Сергієм Головатим (12.12.1990 р.), Вен'ямином Сікорою, Валерієм Івасюком, Олександром Лавриновичем, Філенком, Шевченком, Євгеном Сверстюком, Дмитром Павличком, Іваном Драчем та іншими. АПР навіть урядили були громадську зустріч із незабутнім Олесем Гончарем. Більшості із рухівців АПР покривали вповні або частинно кошти їх приїзду, побуту і виступів. Нпр., кошти відвідин пп. Осадчого, Гориня і Міщенка виносили \$3,269.27, а самого Головатого — \$3,435.70. Але АПР і едмонтонська громада з ентузіазмом всіх вітала і гостила, як борців за незалежну Україну, якими вони дійсно є і остануться в історії відновленої української держави.

В цілому, АПР/АТЗУК зібрали і видали на поміч РУХові і Україні понад \$133,000.00, включаючи \$15,000.00 від АУ (ходили в тій справі до Міністра Економічного розвитку і торгівлі Пітера Елзінги, Михайло і Петро Саварини), \$6,924.50 від учителів англійської мови (як частину коштів квитків на літак) і \$3,525.00 від коледжу ім. Грента МекЮена (на фермерський проєкт). І так, крім видатків на спровадження і виступи рухівців в Едмонтоні, за зібрані фонди АПР закупили і вислали на Україну чимало потрібної техніки (включно із комп'ютерами для Верховної Ради і партії «Зелений світ»), передали Михайлом Горинем \$5,000.00 на потреби канцелярії РУХу, закупили підчас акції «на здоров'я» за \$10,072.01 ліків для шпиталів і подарували \$15,000.00 на медичні підручники для України. Крім того, дали \$10,000.00 (коли відвідував Едмонтон Президент д-р Вячеслав Брюховецький) на започаткування в Києво-Могилянській Академії факультету права, а \$4,000.00 на спровадження до Альберти українських фермерів на практику. Також, оплатили

подорож в Україну редакторові Маркові Левицькому і Богданові Хом'якові, першому, щоб навчив, як вживати друкарню, яку АПР купили і подарували для вільної української преси в Києві, а другому, в зв'язку із фермерським проєктом. До речі, в зв'язку із фермерським проєктом, навіть їздив до Львова і Києва Міністер хліборобства Альберти Ернест Айзлі, і посол Стефан Заруцький, а пок. Вячеслав Чорновіл, в супроводі Петра і Михайла Саваринів, відвідував міністра в Едмонтоні. АПР також зорганізували в серпні 1991 р. — в п'яти містах України, Києві, Львові, Чернігові, Івано-Франківську та Чернівцях — 1-місячні курси англійської мови. Їздило туди 16 учителів з Канади. Кошти: \$29,443.37 за квитки на літаки, \$2,815.78 за підручники і \$1,170.12 за адміністраційні видатки. На жаль, продовжити ці курси не вдалося, як і не вдалося дістати когось з України на курси «менеджменту» в Бенфі, про що старався Петро Саварин. До Дирекції АТЗУК від АПР тоді ввійшли адвокати Нестор Макух, голова АПР, і Алан Назаревич, який працював над змінами до статуту АТЗУК (щоби уможливити контакти з Україною), але їх фінансами займався скарбник АТЗУК д-р Дмитро Тодосійчук.

АТЗУК і збереження української культури.

Як говорить сама назва Товариства, його головною ціллю є збереження української культури, і все, що воно робить — має до діла з українською культурою. Проте, окремо треба відмітити поміч АТЗУК у виданні книжок, музичних творів, дослідах танцю і вистав. Так АТЗУК впродовж років найбільше співпрацювало із д-ром Яром Славутичем, допомігши йому видати наступні книжки: *Завойовники прерій* (1984), *Місцями запорозькими* (1986), *У вирі багатокультурности* (1988), *Українська Шекспіріяна*, т. 1 і 2 (1987 і 1990), і музичні твори композитора Сергія Яременка на його слова: *Вокальні твори* (1978), *Завойовники прерій* (1983), *Чернигівські січовики* (1984), *Сняться ниви* (1986, мелодії Юхима Вольфа) та *Київ* (1987), музика Романа Бородієвича, на слова Яра Славутича. АТЗУК також допомогло у виданні *Українського історика* (1985), 1-4 (85-88), *Рік XXII; Тканина* (1988), *Рути Лисак-Мартинків і Надії Крептул; Пізні грона* (1989) Петра Косенка; *Сумківські стежки Альберти і Британської Колюмбії* (1990). 1998 р. АТЗУК допомогло Науковому товариству ім. Шевченка (НТШ) в Едмонтоні видати третій том *Західно-канадського збірника* (ЗКЗ). 1983 р., на

замовлення АТЗУК, композитор Юрій Фіяла з Монреалю, з нагоди 5-річчя смерти Василя Курилика, зкомпонував *Суету Курилика*. Він присвятив її Осташевському, який перший з ним про неї переговорював, але коли Осташевський помер, переговори довів до успішного кінця голова АТЗУК, Василь Кунда. «Суета» ще й тим цікава, що зкомпонована українським композитором на честь українського мистця і замовлена українським товариством. Вона побудована на базі п'ятох чудових картин Курилика: «Лябіринт», «Арктична Мадонна», «Українське Різдво», «Поля» і «Плюю на життя». Вся «Суета» має звороти та інтонації, притаманні українській пісенності. Наприклад, третя частина її побудована на мелодійних інтонаціях трьох колядок: «Бог Предвічний», «Нова радість» і «Ой коляда-колядниця», а в четвертій використані звороти пісень: «Ой, поля, ви поля», «Ой, у полі жито» і «Вийшли в поле косарі». Вона пройшла з успіхом в Едмонтоні, виконана едмонтонською симфонічною оркестрою під диригентурою Урі Маєра. Малюнки Курилика, між іншим, пізніше появились на поштових канадських значках з нагоди 100-річчя поселення українців в Канаді. 1985 р. той же композитор Фіяла зкомпонував на замовлення АТЗУК «концертну кантату» в трьох частинах з нагоди 1000-річчя Хрещення України. «Кантата» побудована на трьох українських піснях: «Ой, горе тій чайці», «Чого, Івасю, змарнів» і «Дума про Почаївську Божу Матір». Того ж 1985 р. АТЗУК допомогло Романові Британові і Карен Гартнер поставити на сцені Едмонтону в англійському перекладі драму Лесі Українки «Блакитна троянда». Вкінці, 1985 р., АТЗУК спонзорувало дослід східноєвропейських народних танців, що його провели Дойл і Лієн Козьяк-Марко. На жаль, замовлене АТЗУК у композитора Мар'яна Кузана з Парижу «Посланіє» Тараса Шевченка ще досі чекає на свою прем'єру. АТЗУК також фондувало за життя Осташевського серію тзв. «Спадщинних концертів», допомагало хоріві «Дніпро» і т.д., що буде видно із його видатків на різні цілі в наступному розділі.

Різні проекти, спонзовані АТЗУК, 1980–2000 рр.

«Громада по нитці — бідному сорочка», каже відоме українське прислів'я. АТЗУК створилося під патронатом КУК-у і людьми, які належали до КУКу, то ж з ним воно старалося якнайбільше працювати і йому допомагати. ПР КУК одержала від нього \$67,133.69, зокрема на «Український день», який що-

річно вона уряджує на ССУК. ЕВ КУК також одержав від нього \$16,626.09 на свою працю, Централя КУКу у Вінніпезі \$5,000.00 на комп'ютер, а ШФ КУК \$1,000.00. Як вже було згадано напочатку, АТЗУК з нагоди 75-річчя Провінції поставило на ССУК пам'ятник «Українська родина». Цей пам'ятник, в честь українських «синів землі», як їх популярно звали, коштував \$42,182.00, а офіційно відкрив його Прем'єр Альберти Пітер Логід. Пізніше, за \$5,000.00, АТЗУК поставило на тому ж ССУК бюст «батька української еміграції до Канади» д-ра Йосифа Олеськіва. Три роки пізніше, 1983 р., з ініціативи КУПП, при допомозі ЕВ КУК і АТЗУК, за суму \$58,295.56, був збудований перед міською ратушею в Едмонтоні пам'ятник жертвам великого голодомору в Україні 1933 р. Саварин був господарем відслонення того пам'ятника, а на т.зв. «голодному обіді» промовляв запрошений Саварином, тоді Канцлером Альбертського університету, Президент Університету Маєр Горовіц. Як на диво, тепер перед міською ратушею (до речі, за проектом українця архітектора Євгена Дуба), крім Сенотафа у пам'ять полеглих канадських вояків, стоять два пам'ятники, і оба українські: згаданий пам'ятник Голодомору і тзв. «Мадонна пшениці». «Мадонну», молоду українську жінку, зі снопом пшениці у руках, збудували українські православні жінки (СУК).

У 1992 р., Комітет 100-річчя поселення українців у Канаді ПР КУК під проводом Ліди Шулякевич за \$150,000.00 поставив пам'ятник в честь українських піонерів перед Провінційним Парляментом в Едмонтоні. Вклад українців — \$80,738.75 (в тій сумі \$14,800.00 від АТЗУК), а решту пожертвував АУ. У цей пам'ятник закладена «капсуля» з біографіями жертводавців, яку відкриють за 100 літ їх нащадки. З нагоди святкувань 1000-річчя Хрещення України, яким теж займалася ПР КУК, АТЗУК допомогло зфінансувати «Фестиваль-88» у міськй колізеї, і зібрало \$43,246.74 (в тій сумі \$5,000.00 від АТЗУК). Українська наука ніяк не була поза пильною увагою АТЗУК. Канадська фундація українських студій (КФУС) одержала \$78,476.20, а КІУС \$21,148.00 на енциклопедію, \$12,000.00 на двомовну програму в школах Альберти і \$7,025.00 на «залізний фонд». Як відомо, КІУС і КФУС, разом із НТШ, видали англомовну Енциклопедію України у п'яти томах. Крім того, АТЗУК дало \$16,850.00 на Катедру українського фолкльору ім. Гуцуляків при Альбертському Університеті та \$5,000.00 на комп'ютеризацію україністики, якою займається проф. Олег Ільницький, \$10,930.30 на поміч «Батькам за двомовну програму», \$3,000.00 тим же

«Батькам» на довіз дітей.

Культура — це слово багатозначне, бо містить в собі науку і мову, пісні та музику, танці і т. д. АТЗУК почало зі серії «концертів спадщини», які організував Осташевський. На них пішло \$10,000.00. За твори композитора Юрія Фіяли, повище описані, АТЗУК заплатило \$26,049.93, за «Послання» Кузана \$12,000.00. \$6,100.00 одержав найкращий і найстарший (бо понад 45 літ) хор Едмонтону «Дніпро» (в тій сумі по \$1,000.00 на постановку опер «Купало» і «Запорожець за Дунаєм»). Крім них одержали: \$500.00 хор СУМКу, \$3,425.00 «Українське музичне товариство Альберти», і \$2,000.00 «Фундація 1000-річчя» на 35 концертів Бортнянського, а \$2,000.00 на постановку «Неофітів» Кузана в Ювілейній аудиторії. АТЗУК фінансувало теж приїзд композитора на прем'єру. \$1,000.00 пішло на виготовлення фільму про українські церкви, \$1,000.00 Лілеї Волянській на награння «творів українських композиторів», \$1,000.00 «Товариству Черемош», \$5,000.00 подружжю Козяк-Марко на досліди українських народних танців в Альберті, \$350.00 ансамблеві «Заграва».

Продовжуючи датки, АТЗУК через роки виплатило \$2,063.60 на нагороди дітям, які беруть участь в музичних конкурсах «Ківоніс» (грають твори українських композиторів), \$8,750.00 Епархіяльному Музеєві ЛУКЖК при Катедрі св. Йосафата, \$5,425 Світовому конгресові вільних українців (СКВУ), \$5,000 на репліку першої української книгарні в Едмонтоні (і в Альберті взагалі) для Музею «Fort Edmonton», \$6,925.00 Інститутові св. Івана на літні курси, \$4,854.00 Канадській фундації сприяння коледжам при Grant MacEwan College, \$4,700.00 «Приятелям ССУК», \$1,749.00 Провінційному музеєві Альберти на каталог українських тканин і \$1,000.00 на виставку зруйнованої більшовиками архітектури Києва, \$1,230.00 Видавництву «Смолоскип», \$1,004.25 на виставку української дитячої літератури у Львові, Філядельфії і Києві, \$4,000.00 «Курсам українознавства ім. Івана Франка» в Едмонтоні, \$739.02 на «Українського історика» і \$495.00 на «Дім молоді».

Праця АПР, описана попереду, забрала \$137,164.00, включаючи \$10,072.01, що пішли на акцію «На здоров'я» (закуплено ліки) і \$15,000.00, що пішли на медичні підручники для України. Але була ще більша акція українців Едмонтону на поміч Україні 1992 р., звана «На здоров'я». Вона була на спілку із ПР КУК на чолі із Лідєю Шулякевич і Домом опіки св. Михаїла на чолі із (і за його планом) Богданом Шулякевичем. Тоді до Едмонтону

прилітав найбільший літак в світі, «Мрія», забрати кілька мільйонів вартости всякого шпитального обладнання, одежі, медикаментів і т.п. Тоді АТЗУК під проводом Віри Кунди виписало понад 3,000 посвідок за \$393,415.24 одержаної готівки, за яку купилося паливо для «Мрії» і чимало ліків та інших потрібних речей. Акція АТЗУК на «Дітей Чорнобиля», також описана попереду, принесла суму \$102,602.42, з тим, що \$7,550.05 ще є на руках. Проєкт українських лікарів Альберти під проводом д-рів Івана Тимчука, Ореста Талпаша і Володимира Максимовича (із згаданими \$15,000.00 від АПР) коштував \$58,275.61, але *Принципи і практика медицини* та *Принципи і практика хірургії*, які вийшли за ті гроші в перекладі на українську мову напевно багато допоможуть Україні в теперішні тяжкі пост-чорнобильські і пост-імперіяльні часи. Вкінці, в зв'язку з візитом Президента Леоніда Кучми до Едмонтону, ПР КУК і АТЗУК зібрали і видали \$46,449.26 також.

Видавництву «Славута» АТЗУК послужило пожертвою (\$1,429.60) і посвідками на суму \$55,365.19 на видавані ним книжки, як зрешті й Романові Британові на суму \$7,793.26 (включаючи \$1,000.00 від АТЗУ), а крім того передало від Шевченківської фундації «Батькам за двомовне навчання» \$7,700.00, «Українському центрові засобів і розвитку» при коледжі ім. Гранта МекЮена \$3,000.00, Ярсові Баланові \$2,500.00 і Альбертській раді українського мистецтва \$4,970.00. Українсько-канадський дослідно-документаційний центр на фільм про голодомор одержав \$3,000.00, Альбертська українська суспільна служба на поміч українським імігрантам з Югославії \$4,875.00, Дім опіки св. Михаїла \$2,000.00, Пласт \$8,050.00 (в Пластовому домі відбуваються сходи АТЗУК), садочки при Катедрах св. Йосафата і св. Івана по \$700.00, Студентські товариства (включаючи посвідки за коляду) \$11,626.36. Крім того, для КУК-у в Вегревілю зібрано на пам'ятник українським піонерам \$5,260.00. Приятелі Олімпійських змагань одержали \$630.00, НТШ в Едмонтоні — \$3,000.00 (і більшу суму асигновано на четвертий том ЗКЗ), Двомовна школа св. Мартина — \$3,000 на спортовий майданчик, потерпілі від повені на Закарпатті — \$1,000.00, Альбертський український Архів-музей — \$1,000.00, «Освіта» — \$1,000.00 на вишкіл українських лікарів і Комітет оборони українського імени перед Комісією Судді Дешейна в справі т. зв. «воєнних злочинців» \$1,000.00. Менших датків не згадується, але кожний долар рахується.

Підсумки

Харитативні і незарібкові організації у Великій Британії вже традиційно існують довгі століття. І на спілку з урядами весь час допомагають потребувачим. Ця традиція суспільної філантропії вже також досить добре утверджується і в Канаді, де діє біля 78,000 зареєстрованих харитативних організацій і майже 100,000 незарібкових. І хоча 60% доходу незарібкових організацій походить в Канаді від урядів, їх річний бюджет виносить понад 90 трильйонів доларів! Харитативні організації, з винятком шпиталів і навчальних інституцій, одержують від урядів тільки 26% — пересічна пожертва канадців всього \$150.00 на особу на рік — але й вони досить багато допомагають.

АТЗУК є тільки однією із нечисленних, на жаль, харитативних українських організацій в Канаді. Вона має не лише велику конкуренцію, але й ще більші потреби. Взагалі, збирати в теперішні часи на всякі громадські, харитативні і культурні цілі не легко. Та збирати конечно, зокрема на збереження української культури, мови, і організованого життя, бо інакше неможливо, щоби вони на довшу мету вдержалися. Історія АТЗУК, занотована тут до деталей, показує, яке різноманітне і багате ще життя українців в західній Канаді, і яке хто зна, як довго ще потриває. Вона також показує, як ідеалісти-добровольці, свідомо і добровільно працюють, і **дають** -час, енергію, серце, гроші — щоб допомогти своїм ближнім в потребі чи зробити щось для добра спільноти і майбутніх поколінь. То ж честь і слава всім тим, які **дають**, тобто жертвують, а ще більша тим, які збирають. Хочеться вірити, що Бог нагородить їх сторицею, згідно з прислів'ям «хто дає — тому Бог дає». Аргументів, чому не збирати, а зокрема чому не дати, ніколи не бракувало і не буде бракувати, але не можна забувати, що каже інше прислів'я, а саме — «брати — річ людська, але давати — Божеська». І що великий народ живе жертвенністю своїх синів і дочок, а не лише самим хлібом.

ЗБЕРЕЖЕННЯ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ АЛЬБЕРТИ: екомузей «Калиновий край»

На північ і схід від Едмонтону знаходиться найстаріша і найбільша сільська громада, утворена українськими емігрантами до Канади. Розпочавшись 1894 року біля колишньої поштової станції Една-Стар, неподалік від теперішнього міста Лямонт, перша колонія-поселення протягом двох десятиліть розрослася на території близько 4000 кв. км (2500 кв. миль) уздовж обох берегів річки Північний Саскачеван, яка протікає через Альберту на схід до Гудзонської затоки. До 1930 р. тут проживало майже 50,000 канадців українського походження, які розходилися далі в глиб території також завдяки зростанню мережі місцевої залізниці. Проте на початок другої світової війни 1939 р. період швидкого зростання сільських поселень зупинився через механізацію сільського господарства та одночасно масовий відплив надмірної робочої сили з фарм до зростаючих міст Канади. Насправді така депопуляція села продовжується до останнього часу, підриваючи не тільки традиційну структуру сільського життя, але й загрожуючи самому існуванню колись процвітаючих фермерських громад Західньої Канади. Незважаючи на те, східньо-центральна Альберта й сьогодні може похвалитися старовинною та багатую українською спадщиною, а також у цілому найбільшим скупченням мешканців українського походження на канадських преріях.

Намагаючись підтримати багату спадщину і зродити гордість у містах і селах українського розселення Альберти, 1975 року провінційний уряд придбав Село спадщини української культури (ССУК) — музей просто неба, розташований у межах району Ламонт, тридцять п'ять хвилин на схід від Едмонтону, на швидкісній трасі 16. Можна сказати, що, будучи спочатку приватним музеєм, а потім перейшовши в урядову власність, українське село стало фокусом діяльності та джерелом оновлення всього регіону, що охопило колишню першу колонію-поселення. Але невдовзі ССУК перетворилося на місце історичної значности, що має служити також іншим потребам і людям, які не належать до навколишніх громад, що їх воно має символічно представляти. Це у свою чергу привело до появи екомузею, нині широко відомого — «Калиновий край».

Уперше ідею створення екомузею у східньо-центральной Альберті висунув наприкінці 1980-их років д-р Фріц Пеннекук, на той час директор Служби історичних місць Альберти та архівів. Тоді уряд Альберти відкрив екомузей на місці шахтарських поселень Кровснест Пас у південно-західній частині провінції. Незважаючи на початкові проблеми нового починання, дана ідея видалася потенційно прийнятною для її втілення в інших частинах Альберти, насамперед на території історичного українського розселення поза Едмонтоном. Протягом кількох років ідея екомузею витала серед працівників Служби історичних місць, але не була зреалізована, оскільки скорочення на громадські витрати в той час поставило фінансування такого заходу під питання. Однак, із наближенням святкування 100-річчя з дня приїзду перших українських імігрантів до Канади 1891 р., зацікавленість у пропозиції поновилася і вона дедалі набувала ширшої підтримки.

Екомузей також підтримали лідери української громади — Іван Батюк (член провінційного парламенту від Вегревілю), д-р Петро Саварин, д-р Богдан Медвідський та інші, хто займався дослідженнями українських поселень. Згодом до Канадського інституту українських студій (КІУС) звернулася Служба історичних місць із пропозицією, щоб Інститут разом із провінційним урядом узяв участь у створенні екомузею в рамках Українсько-канадського столітнього ювілею. Директор Богдан Кравченко очолив ініціативу й надав кошти КІУСу на розробку стратегії, яка б забезпечила довготерміновий план її реалізації. Далі старший дорадник з планування Біл Трейсі був призначений від Служби історичних місць Альберти наглядати за розробкою стратегії, яку спочатку доручили магістрові Остапу Скрипникові, недавньому випускникові з відділу історії Альбертського університету.

Але невдовзі п. Скрипник обійняв адміністративну посаду Конгресу українців Канади в Саскатуні. Тому очолити працю над проектом улітку 1991 р. було запропоновано Ярсові Баланові, незалежному досліднику. Щоб виробити головний план, Ярс Балан провів ряд зустрічей із різними добровільними асоціаціями та муніципальними правліннями, які працювали в даній околиці. Сюди ввійшли історичні та музейні товариства, торговельна палата, працівники обслуги, а також міська та провінційна ради. Підчас зустрічей принципи організації екомузею були роз'яснені місцевим жителям, ідеї та підтримку яких враховували при розробці стратегії. Ярс Балан також проводив

інші дослідження з географії, історії та сучасного культурного життя східньо-центральної Альберти для висвітлення своєї схеми створення екомузею. Підчас цих досліджень з'ясувалося, що серед піонерів, які імігрували до першої колонії-поселення з сіл, що тепер знаходяться в межах сучасної України, були також поляки, румуни, німці та євреї. Отже, до східньо-європейської частки перших поселенців входили не тільки етнічні українці, які заповнили регіон наприкінці 19 ст. після його відкриття для переселення.

Незабаром проєкт докладного тридцятирічного плану був представлений на зустрічі в селі Ендрю 5 грудня 1991 р., на якій були присутні понад п'ятдесят активістів від громади. Тоді обрано офіційних представників від сільських громад на північний схід від Едмонтону. Ярс Балан роз'яснив, що запропоновані кордони екомузею мають визначатися на основі історичного, географічного, культурного та прагматичного підходів. Ці кордони в основному визначалися територією проживання першої колонії-поселення до 1920 р. і трохи розширені відповідно до адміністративних кордонів або місцевостей, які відповідають загальній концепції проєкту. На тому ж зібранні керівний комітет був змушений взятися за завдання утворити неприбуткове товариство, яке б відповідало за нагляд над реалізацією стратегії творення екомузею після остаточного перегляду й публічного схвалення. Цей тимчасовий комітет також підготував кілька анкет на гранти малих проєктів щодо ведення офіційної праці для створення екомузею.

Другий збір мешканців території був згодом скликаний в Ендрю 2 червня 1992 р., щоб формально оголосити про створення добровільної організації, яка б відкрила та керувала екомузеєм. Одна з пропозицій Ярса Балана була назвати екомузей «Калиновий край» — на знак визнання українського характеру східньо-центральної Альберти й того факту, що калина, як рослина, широко розповсюджена й добре відома багатьом жителям регіону. Варто відзначити, що пропозиція англійськомовного варіанту Cranberry Country була відхилена внаслідок короткої дискусії, в якій кілька неукраїнців віддали значну перевагу назві Калина через поетичне багатство, відмінність і музичність слова. Той факт, що калина символічно пов'язує багато розглянутих питань з екомузею, став вирішальним у вибранні рослини емблемою того, що було широко організоване під стягом «району-спадщини».

Від самого початку дорадник Ярс Балан усвідомлював, що

для успіху екомузею було б добре виробити багатофокусний підхід і багатокультурну філософію. Закриття проєкту лише на українській спадщині регіону не лише обмежило б підтримку на рівні жителів та організацій, а й виключило б багато з історії, культурного розмаїття та природної краси східньо-центральної Альберти. Наприклад, долина річки Північний Саскачеван на схід від Едмонтону протягом тисячоліть була домівкою для численних індіанських племен, а в 18 ст. регіон став першим в Альберті, де поселилися європейці.

Підсумовуючи зміст запропонованої стратегії, Ярс Балан визначив шість головних напрямів, зібраних під парасолькою екомузею: 1) типова географія басейну річки Північний Саскачеван, 2) природне середовище, регіональна рослинність і дичина, 3) історія, культура й сучасне життя аборигенів, 4) період європейського просування та хутрова торгівля, 5) ранні сільськогосподарські поселення, приїзд місіонерів і масовий вплив перших поселенців, в основному зі Східньої Європи, 6) еволюція громад східньо-центральної Альберти від міжвоєнного періоду до сьогодні.

У червні 1992 р. на зібранні в Ендрю були прийняті статутівні норми, щоб здійснювати діяльність новою асоціацією, яка отримала офіційну назву — Трестове товариство екомузею «Калиновий край». Тоді ж шістнадцять активістів від громад були обрані до установчого правління директорів. Незважаючи на офіційне завершення контракту, Ярс Балан залишився на посаді добровільного виконавчого директора нової організації, в той же час проводячи дослідження для КІУСу та виконуючи різну працю для екомузею при наявності фінансування. На цій посаді він залишається й до сьогодні, переконавшись у потенції екомузею зробити значний внесок у збереження унікальної спадщини східньо-центральної Альберти.

Трест «Калиновий край» отримав 23 вересня 1992 р. своє посвідчення в реєстрації від Міністерства споживчих і корпоративних справ. Перші річні збори були проведені в Ту Гілс 14 липня 1993 р., на яких оновлено правління директорів та ексекутиву. На других річних загальних зборах у Смокі-Лейку в червні 1994 до статуту були внесені доповнення для узгодження з податковою службою Канади вимог про добродійний статус, наданий Трестові трохи пізніше. У поданні анкети асоціація так підсумувала свої заходи: «Основним завданням Трестового товариства екомузею «Калиновий край» є надання переваги процесові, завдяки якому багатства історичної спадщини сільської

східньо-центральної Альберти мають належно зберігатися, сприйнятливо подаватися та ефективно сприяти відпочинкові та збагаченню як мешканців регіону, так і туристів». Суттєво, що екомузей заохочує до дослідження, збереження, відновлення та освітньої діяльності, яка не тільки поліпшує якість життя мешканців Калинового краю, але й збагачує економічний добробут регіону завдяки фінансовим надходженням від зростаючого туризму.

Сьогодні праця над «Калиновим краєм» триває в нормальному руслі. Правління директорів збирається раз на місяць для прийняття адміністративних рішень, розгляду проєктів та внесення нових ініціатив. Невеликі гранти були отримані від Комісії українсько-канадського столітнього ювілею та Шевченківської фундації у Вінніпезі, що уможливило дослідження з кількох важливих аспектів української історії «Калинового краю». Тривала співпраця з КІУСом і Службою історичних місць Альберти та архівів також забезпечила екомузей мірою стабільності й довірою установ на важкому початковому етапі проєкту. Серед інших інституцій, які невдовзі стали важливими партнерами «Калинового краю», є Брудергаймський центр федерально фінансованої програми майбутнього громади завдяки його менеджерові Дезу Бовелові; Адміністрація відродження фермерського господарства, представлена Фредом Крафтом і Джимом Малголландом; також Міністерство економічного розвитку й туризму Альберти в особі його дорадника Стефана Гілла.² Ваговіта підтримка також отримана через діяльність двох найбільших атракціонів: Село спадщини української культури (ССУК) та Національний парк «Елк Айленд».

У перших роках Трастове товариство спонсорувало ряд малобюджетних проєктів, які несли інформацію про екомузей, плекаючи громадську підтримку на свої цілі й зусилля. Маючи обмежені ресурси, екомузей був сильно залежний від добровільної праці і змушений був шукати нових і недорогих способів здійснення завдань. В результаті темп зростання збільшився, солідна база була закладена на майбутнє. Дух співробітництва і підприємництва зріс між жителями, які утворили центр асоціації, що представляє коаліцію інтересів і відображає як різноманітні грані стратегії екомузею, так і розмаїття східньо-центральної Альберти. Любителі птахів, аматори історії, фахівці з економічного розвитку та муніципальні офіційні представники — всі визнають, що, працюючи разом у «Калиновому краєві», вони можуть ефективніше реалізовувати свої спільні й відмінні завдання.

За перші п'ять років лише скромні спроби були зроблені, щоб стимулювати інтерес до «Калинового краю» з боку туризму. Адже вважалося непродуктивним активне зростання регіону як центру історичної спадщини, тоді як багато його жителів усе ще не знали, що вони живуть в екомузеї та мало що розуміли про призначення «Калинового краю». Однак спільними зусиллями місцевих жителів вдалося просвітити про стратегію збереження, розроблену для східньо-центральної Альберти, та популяризувати назву «Калиновий край». Повільний, але невпинний прогрес було досягнуто на кожній ділянці засобами публічної кампанії, що задіяла публікацію статей у громадських газетах, публічні презентації, виставки на сезонних фестивалях та інших заходах. Таким чином екомузей заслужив довір'я серед зростаючого кола людей, тоді як правління набуло впевненості у своїй здатності взятися до більших ініціатив.

У той же час Траст невідкладно почав готувати можливий маркетинг екомузею для туризму. Взимку 1992-1993 правління директорів працювало з професійним дорадником від провінційного уряду для вироблення плану дій регіонального туризму. Підчас цієї праці була ідентифікована власність і виявлені пріоритети, які б допомогли зосередитися на тому, що екомузей має запропонувати відвідувачам сільської східньо-центральної Альберти. Наступної зими був залучений другий експерт для проведення ряду орієнтацій із членами Трасту, що мало привести до вироблення докладного Плану туристичного маркетингу для регіону. Цей план, включивши внесок місцевих бізнесменів і власників акцій громади в туристичну індустрію, забезпечив подальшу працю і зробив поштовх у розвитку стратегії, все ще використовуваної для реклами «Калинового краю».

Навесні 1994 р. «Калиновий край» виставив свій перший стенд на популярній виставці «Едмонтонський дім і сад», яка тепер стала щорічним заходом. Відтоді виставка «Калинового краю» стала важливим засобом для заохочення туризму в східньо-центральної Альберти та для просвіти людей про ідеї екомузею.

Восени 1995 р. екомузей виготував перший зразок туристичної літератури — приваблива, глянцева, чотириколірна брошура. Після того вийшов другий памфлет — «Багатогранна калина», в якому описано центральну роль калини в історії, культурі та екології східньо-центральної Альберти. Сьогодні про зростаючий імідж «Калинового краю» свідчить усе більше число публікацій у пресі та згадок про цей проєкт.

Тоді як «Калиновий край» узявся до діяльності, уряд Альберти саме працював над фундаментальною реорганізацією способів туристичного маркетингу. Фінансування існуючих організацій було зупинене, виділені на туризм публічні кошти були раптово скорочені, і на зміну субсидованим структурам була введена приватна модель маркетингу. Незважаючи на зрозумілі болісні зміни, це в свою чергу надало «Калиновому краю» можливість трансформувати вже існуючий туристичний комітет у незалежний орган під назвою Організація туристичного маркетингу (ОТМ). Це було здійснене в січні 1996 р., коли ОТМ був офіційно представлений як орган туристичного маркетингу екомузею. Для керівництва новою асоціацією була обрана окрема ексекютива, найперше завдання якої було залучити бізнесові й туристичні структури як партнерів у рекламних кампаніях, ведених під стягом екомузею. Хоча спочатку ОТМ продовжував збиратися разом із Трастовим товариством, проте через кілька місяців він почав збиратися окремо для обговорення питань, які більше сфокусовані на заохоченні туризму в регіоні.

1997 р. ОТМ підтримало публікацію першого *Путівника «Калинового краю»* — 12-сторінкова газета накладом 10,000 примірників для розповсюдження в Едмонтоні та околицях. У 1998 р. видання *Путівник відвідувача і подій* стало 46-сторінковим, журнального формату, а наклад зріс до 15,000. Наступного року путівник знову зріс у розмірі й кількості. 2000 р. він збільшився та оновився, ставши 96-сторінковим періодичним виданням накладом 30,000 примірників, що вже поширювалося й за межі Альберти. Стабільне зростання попиту на публікації, а також велика підтримка рекламодавців засвідчили, як «Калиновий край» охопив мешканців екомузею, в той же час приваблюючи мандрівників до і через західню Канаду. Частина феноменального успіху *Путівника* можна пояснити фактом, що він охоплював інформаційні статті про культурне життя, історію та природні дива східньо-центральної Альберти. Окрім того, будучи високоефективним заохочувальним засобом, путівник також виконує освітню функцію як для жителів регіону, так і для відвідувачів, а також автентично відображає ідентичність громад екомузею.

Про інші ознаки прогресу «Калинового краю» свідчать установлення веб-сторінки, зростаюча фаховість адміністрації та спонукання до розширення інтерпретаційних і маркетингових меж екомузею. Хоч межі були трохи розширені за рахунок кількох суміжних поселень, екомузей на даний момент охопив

площу близько 20,000 кв. км і досяг свого оптимального розміру.

На сьогодні рамки діяльності Трестового товариства «Калиновий край» завдяки його співпраці з ОТМ також розширилися. Трест продовжив ініціювати й наглядати над реалізацією проєктів, тоді як дослідження й підтримка історичних і культурних груп спрямовує діяльність на виконання головного плану екомузею. Від 1995 р. Трест організував річний літній фестиваль у Селі спадщини української культурної, представивши місцевих митців, регіональні ремесла та організувавши сніданок із млинців для наповнення фонду. Недавно Трест зосередив увагу на пошуках шляхів допомоги збереженню понад 100 церков східного обряду та інших релігійних символів, які знаходяться на території екомузею. «Калиновий край» надіється зробити ці архітектурні та історичні скарби такими ж відомими світові, як еспанські місії до південно-західної Америки, тим самим заохочуючи й надаючи практичну підтримку фізичному збереженню місцевих духовних святинь.

З наближенням «Калинового краю» до своєї десятої річниці його покровителі, члени й добровільні активісти можуть із гордістю осягнути пройдений шлях втілення первісного образу екомузею. Подолавши різні перепони, Трестове товариство та ОТМ перетворилися на діяльні організації, які працюють пліч-о-пліч для добробуту цілої околиці на північ і схід від Едмонтону.

Найбільші складнощі, які тепер постали перед проєктом екомузею, в цілому походять від незворотніх ускладнень, які приходять разом із успіхом: чи може «Калиновий край» утримати свій поступ і відповідати зростаючим потребам при своїх скромних ресурсах і в той же час виконувати обіцянку щодо поліпшення якості життя та створення нових економічних можливостей у межах сільської східньо-центральної Альберти? Хоч ніхто не знає, що майбутнє нам готує, немає сумніву, що перспективи для екомузею надзвичайно привабливі з огляду на загальний потенціал регіону і того факту, що ідея «Калинового краю», здається, міцно пустила коріння й полонила уяву як мешканців, так і туристів. Звичайно, що одна з довготермінових цілей починання — це долучити *Калиновий цвіт* екомузею до цвіту *Дикої троянди* провінції, які б стали відомими на увесь світ подібно до Скелястих гір, Калгарського стемпиду, Західно-едмонтонського молу та Альбертських «бедлендс»...

Переклав Микола Ів. Сорока

ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЕДМОНТОНІ

Притаманною рисою характеру кожної української людини є придбання за життя власної, родинної хати. В ній можемо створити свою власну атмосферу. Особливо, поза межами рідної Батьківщини, де чуже, а часом і вороже, докільля старається всеціло поглинути, опанувати наше молоде покоління, наших нащадків. Щоб наша молодь у майбутньому перейняла наші ідеї і прагнення, нашим девізом і головним завданням стало придбати власну домівку. Бо виховання молоді вирішує наше майбуття.

Ініціатива придбання власної домівки вийшла від осередку Спільки української молоді (СУМ). Вже 1959 р. створений комітет по збиранню фондів мав добрі успіхи. Подальше проектування і планування перебрав створений у 1950 р. відділ Ліги визволення України (тепер Ліги українців Канади), даючи можливість членам СУМ-у віддати більше часу організуванню молоді і проведенню виховній праці.

У той час були можливості придбати старі будинки від різних недіючих установ, які, однак, вимагали коштовного ремонту і не відповідали цілком нашим потребам. Тому було вирішено якийсь час зачекати, тимбільше, що організації Українського визвольного фронту (ОУВФ) містилися досить вигідно в Українському народньому домі. Та з поширенням діяльності ЛВУ, ОЖ ЛВУ, а передусім СУМу, питання власної домівки знову стало актуальним. На великі імпрези треба було резервувати публічні театри, шкільні аудиторії і т.д. У 1968 р. УНДім став непридатним унаслідок пожежі. Завдяки прихильності парохів о. В. Тарнавського і о. Ю. Ковальського, служили нашим потребам трохи тісні аудиторії парафії св. Юрія і св. Йосафата.

На той час ОУВФ вже мали деякі фонди і фактично були готові будувати власну домівку. В 1960 р. поновлено працю по збиранню фондів. Значні доходи отримано з гри бінга, виграшу авт і ресторанів-кіосків у час щорічних міських вистав. За них закуплено в 1964 р. 14-акрову площу за 45,000.00 доларів.

В 1967 р. створено корпорацію Дому української молоді, а в 1971. р. засновано окремий комітет, що зайнявся плануванням проєкту і доповненням фінансів.

До комітету надійшли тоді пропозиції; будувати в Едмонтоні один репрезентативний дім для потреб усіх організацій. У

спільних переговорах з цієї справи брали участь Централя українців-католиків, парафія св. Йосафата, св. Юрія, УНДім, УНО, Пласт. Неузгодження питань стосовно планів, спільної адміністрації, а найбільше фінансів зашкодили здійсненню проєкту спільної будови.

Будівництво власної домівки почали весною 1973 р. З огляду на фінансові труднощі будівництво відбувалося у два етапи. Першу частину певною мірою закінчено в листопаді того ж року. 10-го листопада 1973 р. відбулося урочисте відкриття. До публічного вжитку віддано тоді велику театральну залу, дві менші аудиторії, кухню й канцелярські приміщення. Акт посвячення здійснили Владики: Преосв. Ніл Саварин і Преосв. Єфрем Кривий, що гостював тоді в Едмонтоні в асисті оо. Юрія Ковальського, Володимира Тарнавського і Методія Нички. Офіційно відкрив прем'єр Альберти Петро Логід, що прибув у товаристві міністра культури Горста Шміда й міністра вищої освіти Альберта Гоголя. Управу міста репрезентував мер Івор Дент, федеральний уряд — послы М. Лямберт і д-р. П. Євчук. Це був великий і несподіваний успіх, який підняв духом членів і додав охоти до дальшої жертвовної праці. Тому незабаром взялися до подальшого будівництва.

На рік пізніше, 10-го листопада 1974 р., відбулося відкриття другої частини, що обіймала шість викладових зал для молоді СУМу, світлицю, руханкову залу, бібліотеку. Для здійснення цього проєкту, необхідним було взяти позику на суму \$200,000.00 в Українській кредитовій спілці, що стало можливим за старання Петра Дацьківа. Управителем кредитівки був тоді Орест Жарський. Завдяки жертвовній праці членства і вмілому господарюванню управи, борг сплачено за короткий час. Гроші надходили з винаймлення аудиторій, підприємств, внесків-членів ОУВФ і прихильників. Також дотацією в 72,000.00 долари допоміг Провінційний Уряд Альберти.

До четвертої річниці відкриття, за прийнятим тут звичаєм, спалено довжний скрипт (мортгедж), що разом із устаткуванням виносило кругло два мільйони доларів. Зібрати й сплатити цю суму, та ще у відносно короткий час, було не легко. Та завдяки вмілому плануванню дирекції, взірцевій адміністрації та допоміч членів завдання це виконано.

Велике признання і подяка за це належить насамперед усім членам за безчисленні години дарованої праці. Добрим прикладом може служити бінговий комітет, у якому більшість нашого членства вложили постійні години праці. Серед членів головні позиції займали, крім голів: Михайло Шмігельський, що

кладом може служити бінговий комітет, у якому більшість нашого членства вложили постійні години праці. Серед членів головні позиції займали, крім голів: Михайло Шмігельський, що безкорисно протягом 20 років дбайливо вів діловодство і чесно виконував обов'язки фінансового референта; Володимир Паїк, що упродовж 14 років переводив рахунки підприємства і готував річні баланси. Опісля протягом восьми років його заступав Теодор Войтів. Від 1993 року діловодство фінансового референта виконує Володимир Багнюк. Треба підкреслити, вище подані особи провадили обов'язки фінансових референтів без жодних винагород, за що заслуговують на окреме признание.

Планування побудови Дому, його утримання, стягнення фінансів, сплacenня боргу — це завдання ОУДФ, яким від самих початків провадить ОУН. Важливу роль від початку відкриття Дому посідала кулінарна ділянка, в якій умілими кухарями були: Анна Усик, Марія Мазурик, Роман Корник і Анна Качмар, яка заступала кухарів під час вакацій. Серед членів провідні позиції займали голови дирекції ДУМ — друзі Іван Доросевич — один рік, Петро Бойків — 12 років, Роман Чучман — три роки, Володимир Луців — вісім років. Потрібно додати, що Григорій Процьків 15 років працював на відповідальній позиції адміністратора, Ярема Бабій через два роки займав цю позицію, а опісля перебрала цю ділянку Дарка Луців, яка успішно виконує дані обов'язки до сьогодні.

Від початку й дотепер мінялися голови й члени управ, однак їхня праця на користь громади завжди була натхненна однією метою і тому творила одну гармонійну цілість. За час, коли комітет придбання землі під забудову очолював інж. Михайло Когут — закуплено площу. За головування Івана Доросевича пророблено технічну підготовку, наладжано фінанси при співпраці голови збіркового комітету Володимира Луціва, розпочато будову. За головування Петра Бойкова почато й закінчено будову, упорядковано адміністрацію і сплачено борг. За головування Романа Чучмана удосконалено ізоляцію й обведено зовнішні стіни цеглою. За головування Володимира Луціва зроблено старання будови Дому сеньйорів на площі у сусідстві ДУМ (де є 5 ділянок, що є власністю корпорації ДУМ). Головну стіну вестибюлю прикрашено пласкорізьбою в бронзі, ген. Романа Шухевича — Тараса Чупринки й абрeвіатурами ОУН — УНА — УГВР, а на площі біля входу до Дому споруджено йому пам'ятник, виконаний маестром Михайлом Черешньовським. Вищезгадане, а також таблицю жертводавців та інше в Домі

Ліга українців Канади), ОЖ Ліги українок Канади (тепер Ліга Українок Канади), обидві назви змінено на Краєвому З'їзді в березні 1993 р., юнацтво й молодь Спільки української молоді — СУМ, хор «Верховина» й танцювальний ансамбль та школа танців «Дунай», Товариство кол. вояків УПА, Товариство сеньйорів ім. Марка Боеслава, Братство кол. вояків Першої дивізії УНА. Приміщеннями принагідно користуються також: КУК, БУК, ЛУКЖК, Пласт, Клуб професіоналістів та підприємців та Парафія св. Юрія.

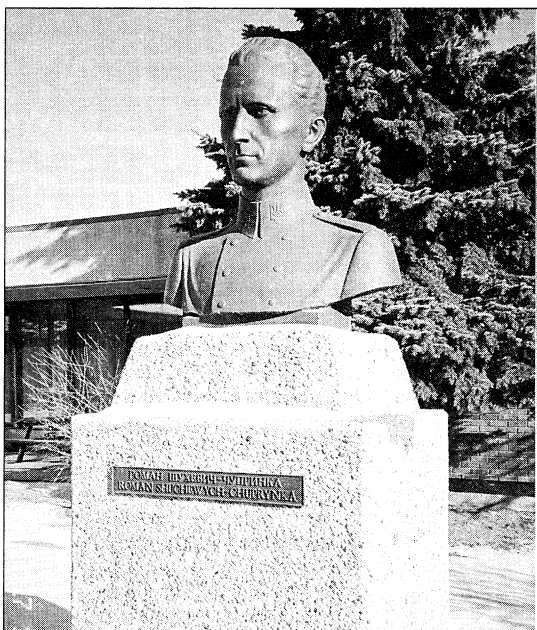
Дім української молоді мав шану приймати в себе таких достойних гостей, як: Блаженіший Патріярх Йосиф Сліпий, Прайміністер Канади Еліот Трудо, визначні політичні діячі відновленої України: амбасадор України достойний Володимир Хандогій, ген. консул України достойний Микола Кириченко, депутати України: Степан Хмара, Вячеслав Чорновіл, Слава Стецько, Михайло Ратушний, Іван Драч, ген.-майор Я. Скалько зі залогою літаків МІГ 25, полк. Василь Кук, Юрій Шухевич, Євген Сверстюк, А. Черемський, Петро Дужий, Іван Семчич. Протягом 26 років Дім української молоді ім. ген. Романа Шухевича-Чупринки здобув собі добре ім'я серед громадянства Едмонтону, околиць та усієї Канади.

ДУ Молоді є один з найкращих українських домів Канади. За це велика подяка належить усім нашим попередникам, що, не шкодуючи своїх зусиль і грошей, довгі роки турбувалися, трудилися і жертвували, щоб збудувати цей Дім й утримати на належному рівні. З часу існування Дому відійшло у вічність багато основоположників і провідних членів, на їх місце приходять молоді (виховники СУМ-у), які перебирають керівництво в адміністрації Дому. Протягом останніх трьох років головою дирекції є молодий учитель Тарас Подільський, який вміло та впевнено виконує свої обов'язки.

З Божим благословенням вступаємо у третє тисячоліття з надією на краще майбутнє нашої праці в ДУМ, тому нехай цей Дім і надалі буде твердинею українського **духу** та допоможе зберегти українську молодь, народжену поза Україною, щоб вона була вірною ідеям славного генерала, за які він загинув та ім'ям якого названо Дім української молоді — на користь і славу нашої громади в Канаді та Батківщини — України.

Використані джерела

1. Дім Української Молоді ім. Р. Шухевича — Т. Чупринки
1. 10-річчя ДУМ 2. 20-річчя ДУМ 3. Протоколи ДУМ і ЛУК
4. *Пропамятна книга УНДому 1906 — 1965 рр.*
5. *Дорогами 40-річчя (ОЖ.ЛВУ)*

Головний командир УПА Роман Шухевич-Чуринка

КОМІТЕТ БУДОВИ ДОМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

1-ий ряд: Гр. Процків, П. Дацків, О. Лесів, П. Бойків, І. Доросевич,
д-р. В. Гирак, В. Луців, М. Сус, К. Таланчук. 2-ий: В. Багнюк, М. Іванишин,
Р. Чучман, Т. Федорів, М. Шмігельський, М. Мартюк, Д. Габорах, С. Боєчко,
О. Зинич. 3-ий ряд: Ю. Шарабун, Я. Цвікілевич, Д. Радьо, В. Духній.

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

(Про наукову подорож до Канади з 18 вересня по 12 жовтня 1998 р. і виконану в той час працю.)

Моя подорож була здійснена завдяки старанням, організаційному і фінансовому забезпеченню з боку Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків Альбертського Університету в Едмонтоні, особливо дякуючи зусиллям професорів Богдана Медвідського та Андрія Нагачевського. Її проєкт виник на основі неодноразових розмов із цими вченими підчас їхнього перебування в Україні та нашого листування стосовно питань із етнографії і фолкльору українців Канади, зокрема тих, достатнього вяснення яких ми, українські вчені, не знаходимо в наявній науковій літературі. Проблема докладнішого пізнання особливо сучасної етнокультурної ситуації в українській діаспорі постає перед нами при розгляді багатьох питань з етнології та фолкльористики, зокрема при написанні шкільних і вузівських підручників чи посібників з українського народознавства, в яких, ми переконані, має бути приділена належна, значно більша, ніж досі, увага українським середовищам поза межами України.

1. Основна мета й завдання подорожі. Очевидно, в зазначений порівняно невеликий відрізок часу трудно було розраховувати на якісь докладніші студії стосовно тих чи інших питань, чи навіть якогось одного з них. Тому основний наголос було поставлено на розвідувальному напрямку праці. Себто, на з'ясування: а) реальних здобутків на ниві вивчення етнографії та фолкльору українців Канади, зокрема тих відповідних матеріалів, що зосереджені в архівах, музеях, приватних збірках і колекціях та які лише частково чи й зовсім не відображені в друках; б) наявності видань із публікаціями відповідних матеріалів, що відсутні в бібліотеках України; в) сучасного стану досліджень етнографії та фолкльору українців Канади, організації їх проведення, головних осередків, де такі дослідження проводяться, і їх конкретних результатів.

У цьому зв'язку важливим є визначення предметних аспектів, що потребують і є можливими для подальшого вивчення. Особливо: 1) які елементи традиційної української культури, принесені в різний час і різними шляхами з рідного краю, побутують в українських середовищах Канади на рівнях їх родинного

і громадського життя; 2) в яких видах і формах та з якими функціонально-семантичними навантаженнями вони утвердились на нових місцях поселення, які тенденції їх змін і модифікації; 3) яке ставлення до них різних поколінь українських імігрантів, їх дітей і внуків, які вже народилися й виростили в Канаді, на якому рівні та якими чинниками підтримується і плекається їх зв'язок з українською культурною традицією; 4) які нові культурні форми, звичаї, фолкльорні твори виникли вже в Канаді та утвердились в українських середовищах як традиційні; 5) яка роль сім'ї, церкви, громадських культурно-освітніх установ, товариств, школи, засобів масової інформації в підтримці зв'язку з українськими народними традиціями, в пропагуванні їх етнооберігаючої ваги та культурно-естетичної цінності. Мене цікавили міра й характер звертання до реалій української традиційної культури різних соціальних верств українців Канади: інтелігенції, студентів, простих трудівників, бізнесменів. Особливо представників головного в Україні середовища збереження і плекання традиційності — села, а в Канаді — українських фермерів. Хотілося пізнати, як пояснюють самі канадські українці сутність і значення тих чи інших звичаїв, обрядів, творів народного мистецтва, які жанри усної народної словесности користуються їх зацікавленням і найкраще збереглися в побутуванні тощо.

Програмну концепцію та обсяг намічених питань подорожі я попередньо повідомив організаторам і попросив їх апробації та допомоги щодо виконання.

2. Хід реалізації поставлених завдань. Слід відразу зазначити, що вже з самого початку було дуже добре налагоджено мій побут та організацію моєї праці. У приміщенні лабораторії українського фолкльору при Катедрі української культури та етнографії ім. Гуцуляків мені виділено робочий стіл з підбраною літературою про українську діаспору в Канаді, її історію, громадсько-політичне й культурне життя, зокрема, зібрано публікації й бібліографічні відомості з української канадської етнографії та фолкльористики. Складено докладний календар моєї праці з розписаними буквально за годинами кожним днем мого перебування в Канаді та з орієнтацією головно на реалізацію зазначених завдань, відповідно сплановано і обговорено кожний пункт праці. Головними координаторами її були увесь час професори Б. Медвідський та А. Нагачевський. Вони постійно допомагали мені конкретною інформацією з різних питань і всіляко сприяли реалізації

наміченого плану. Особливо цінною була надана мені можливість уже на початку ознайомитися з рукописом праці д-ра Б. Медвідського «Катедра української культури та етнографії імені Гулуляків при Альбертському університеті: контекстуальна аналіза», яка послужила джерелом багатої аналітично опрацьованої і осмисленої інформації як з історії і напрямів діяльності Катедри, так і з української фолкльористики та етнографії в Канаді взагалі. Прочитання цієї праці увело мене в предметне русло цілого ряду зазначених вище питань і допомогло краще зорієнтуватися в моєму дослідницькому пошуку.

Крім ознайомлення з невідомими мені публікаціями з етнографії та фолкльору українців Канади, копіювання деяких матеріалів, у лабораторії українського фолкльору я переглянув рукописні збірки фолкльорних та етнографічних записів, виконаних викладачами, аспірантами і студентами університету, а також архівовані тут наукові розробки — студентські реферати, дослідницькі розвідки й дисертації, що стосуються різних ділянок побуту, матеріальної та духовної культури українців Канади, зокрема тих, які проживають в Едмонтоні та його околицях.

Другим головним пунктом моєї, так сказати, стаціонарної праці став Українсько-канадський архів-музей. Тут зібрано цінні колекції експонатів матеріальної культури й народного мистецтва, фотографій і різних друків та рукописних документальних джерел, що стосуються українських поселенців Канади, зокрема провінції Альберти. Вони частково представлені в експозиції і більшість — у фондосховищах. Через обмаль часу я змушений був обмежитися головно переглядом канадських українських періодичних видань, які досить добре зібрані в архіві-музеї. Вони містять багато цікавих для мене публікацій, які нам в Україні здебільшого невідомі й недоступні через відсутність цих видань. Особливо насичений такими публікаціями *Календар канадійського фермера*, що з-перед першої світової війни видавався в Торонті. Дякуючи сприянню директора архіву-музею п. Олександра Макара і працівниці Олени Плохій, я зміг чимало таких публікацій відкопіювати. Пан О. Макар допоміг мені краще зорієнтуватися у збірках матеріалів, зокрема звернув мою увагу на дуже цікавий альбом-щоденник Лева Геца з його автобіографічними записками, спогадами та автоілюстраціями.

Моє уявлення про музейне колекціонування, вивчення і пропагування народознавчої україніки в Канаді значно розширилося і через ознайомлення з музеєм «Село спадщини української

культури» за 50 км від Едмонтону, Етнографічним музеєм при монастирі отців Василіян у містечку Мондері (за 100 км від Едмонтону) та музеями при катедральній греко-католицькій церкві св. Йосафата і українській православній церкві св. Івана в Едмонтоні.

Перший — це добре розбудована і продумано вписана в терен музейна установа-скансен з оригінальними експонатами-будівлями і предметами господарської діяльності й побуту українських поселенців у Канаді з першопочатків їх тутешнього життя. Відвідання цього музею і предметне ознайомлення із зібраними в ньому матеріялами завдячую його працівникові та активістові українського громадсько-культурного життя п. Радомирові Білашеві.

Другий музей менший, але він також містить чимало оригінальних речових і документальних матеріялів з історії і традиційної культури канадських українців. Поїздку до Мондеру та ознайомлення з цим музеєм уможливила для мене пані Наталя Шостак, докторантка Альбертського університету.

Невеличкі музеї, що діють при церквах на громадських засадах, відзначаються гарними збірками творів народного ужитково-декоративного мистецтва, переважна більшість яких постала вже в Канаді. Добре поставлена справа фондового зберігання матеріялів. Практикуються цікаві форми дійового пропагування народної традиційної культури та реального залучення до неї бажаючих. Ці музеї розкрили мені їх активістки пані Надія Цинцар і Стефанія Юрківська.

Особлива увага була приділена якнайширшій можливості мого безпосереднього ознайомлення з різними сторонами сучасного життя й побуту українців Канади, зокрема місця й ролі в ньому традиційної народної культури, вияснення міри усвідомлення і практичного респектування її ваги шляхом живих спостережень, зустрічей, цілеспрямованих розмов, інтерв'ю, побування в сім'ях і їх оселях, присутність на родинних святах і громадських імпрезах, відвідання церков, шкіл, дитячих дошкільних закладів, молодіжних організацій, спілкування з ученими та студентами.

Окрім названих уже осіб, я мав цікаві та змістовні для мене зустрічі й розмови з ученими Канадського інституту українських студій Альбертського університету, з професорами Андрієм Горняткевичем, Яром Славутичем, колишнім канцлером Петром Саварином, громадсько-культурними і політичними діячами Миколою Суховерським, Бадом Конвеєм (Богданом Козаке-

вичем), Ігорем Бродою, Євгеном Звоздецьким, Юрієм Москалем, едмонтонським єпископом української греко-католицької церкви Лаврентієм Гуцуляком, священниками Євгеном Камінським і Володимиром Тарнавським, колишніми активними учасниками національно—визвольного руху в Україні, тепер діячами українського громадського життя в Едмонтоні Петром Тодоруком і Василем Багнуком, і Марком Левицьким, редактором едмонтонської газети *Українські вісті*.

Дуже важливе значення щодо почерпнення потрібної інформації мали для мене зустрічі, розмови й гостювання в родині Софії й Ярослава Скрипників, п. Андрія Нагачевського, маляра та живописця Степана і його дружини Лілеї Мельниченків, п. Стефанії Юрківської, представників новочасної верстви українських переселенців — подружжя Вікторії Логвин (із Києва) та Олега Віршовки (з Одеси), Богдана Пивоварчука (зі Львова) й Марусі Голіновської (з Буковини), двоє останніх проживають тепер у Мондері.

Особливо в домах Скрипників, С. Юрківської, М. Голіновської я зустрів глибокий пієтет до народних культурно-побутових і мистецьких традицій рідного краю. Він виявляється в знанні та оберіганні звичаїв і значного місця в домашньому інтер'єрі різних предметів народного мистецтва. М. Голіновська є і небуденною майстриною в сфері прикладного народно-декоративного мистецтва — вишивки, художнього ткацтва. Винятково багатою з цього погляду є оселя любителів, колекціонерів і популяризаторів творів народного мистецтва подружжя Мирослава й Любови Куців з Едмонтону.

Відвідання школи св. Матея з двомовною (українською та англійською) програмою, перебування на лекціях, розмови з учительками Ромою Мартюк та Лілеєю Волянською, ознайомлення з підручниками і посібниками для україномовного навчання, розповіді про діяльність недільних українських шкіл, садочків, огляд приміщення та обладнання дитсадка при церкві св. Івана, спостереження на занятті дитячої групи українського танцю при церкві св. Василя розширили мої відомості про зміст українознавчої праці з дітьми, зокрема про місце в ній народної традиційної культури. Стосовно праці в цьому напрямку з молоддю відповідний матеріал дали мені порушення цієї теми в розмовах, зокрема з членом керівництва Співки української молоді Тарасом Подільським та відвідання Пластової станиці в Едмонтоні.

З допомогою викладача університету Браєна Черевика я

побував на весіллі молодят із родин українського походження Бойко та Овчар. Був присутній на похороні відомого дослідника історії української церкви професора Богдана Боцюркова. Був на передвиборних зборах кандидата на мера Едмонтону Ігоря Броди, які проходили в Домі української молоді, на засіданні ради Товариства сприяння Катедрі української культури і етнографії ім. Гуцуляків. Моє уявлення про характер політичного життя в Канаді та участь у ньому українців збагатилося безпосередніми враженнями підчас присутності на зборах едмонтонської організації консервативної партії, прийому в Товаристві об'єднаних українців Канади.

Я мав можливість спілкуватися зі студентами українських груп славістики університету, провів з ними два заняття. Також виступив із публічними лекціями: в університеті «Двадцять століття в українському фолкльорі» та в Українсько-канадському архіві-музеї Альберти — «Український фолкльор Львова».

Один день був присвячений поїзду на ферму Василя Дарійчука (за 100 км від Едмонтону), дід і батько якого походили з Буковини. Спостереження й розмови з господарями дали мені змогу ближче пізнати господарський уклад, побут і духовну сферу життя цієї родини й те, що в ній збереглося ще з етнокультурних традицій їх родоvodu. Шкода, що не було можливості побувати ще на інших фермах українських переселенців.

Побував в провінційному архіві Альберти, де його працівниця Ірина Єнджейовська ознайомила мене з описами (на жаль, тільки з описами, бо на більше не було часу) збірок матеріалів українських діячів, а також показала рівень технологічного оснащення і режимних норм зберігання та наукового опрацювання архівних фондів.

Був я в українській книгарні в Едмонтоні, де цікавився, зокрема, наявністю видань з України. Зауважив майже повну відсутність книжок львівських видавництв («Каменяра», Наукового товариства ім. Шевченка, Львівського університету, Інституту народознавства та ін.). Дав інтерв'ю для української редакції канадського радіо.

Замітки з опрацювання і перегляд друкваних і рукописних матеріалів зафіксовано в окремому зошиті, сюди внесено і відповідні виписки та переписи з текстів, а також бібліографічні нотатки. Низку текстів скопійовано на ксероксі. Хід праці в щоденному режимі, зустрічі, враження, спостереження, зауваження і деякі висновки записувалися у спеціальному щоденнику,

записи інтерв'ю та інших польових матеріалів засвідчено на диктофоні. Зроблені (Б. Черевиком) і деякі відеозаписи.

Магнітофонні записи на сьогодні вже розшифровано. Вони разом з іншими записами можуть бути використані як науково-інформативний матеріал.

3. Основні результати проведеної праці. Ознайомлення з невідомими мені друкованими і рукописними матеріалами передусім значно розширило мої загальні відомості з історії, різних ділянок діяльності і, особливо духовного життя української діаспори в Канаді, зокрема однієї з найбільших її спільнот — у столиці провінції Альберти — Едмонтоні.

Бібліографічні замітки й текстові записки та фотокопії з цих матеріалів можуть бути використані в дослідженнях з українського народознавства, в узагальнюючих опрацюваннях історії української етнографії та фолкльористики.

Особливо багато нового приніс для мене перегляд рукописних матеріалів архіву лабораторії українського фолкльору при Катедрі ім. Гуцуляків. Тут знаходяться записи творів фолкльору, зроблені в різний час від українців Канади, здебільшого студентами за завданнями професорів україністики. На жаль, вони не завжди з достатньою повнотою паспортизовані. Але тексти часто цікаві своїми прикметами законсервованості, збереженими в пам'яті респондентів з першого покоління української еміграції. Це особливо стосується низки записів обрядових і баладних пісень. Науковий інтерес представляють варіанти фолкльорних творів різних жанрів, що виникли на канадському ґрунті та власне канадські новотвори. У дослідженнях Ярослава Рудницького, Богдана Медвідського, Роберта Климаша про них мовиться. Але було б також цікаво поглянути на ці факти в ширшому загальноукраїнському контекстуальному світлі.

Мою пильну увагу привернули записи пісень, оповідань, приказок, прислів'їв, анекдотів та ін. антисоветського чи українського національно-патріотичного змісту, привезених до Канади з різних місць України, особливо емігрантами після другої світової війни. Зважаючи на те, що цей фолкльор, як один з найяскравіших виразників антибольшевицьких настроїв народу, його протирежимного духу опору та активної боротьби, був в Україні цілі десятиліття поза законом і залишився майже не зібраним, записи й публікації його зразків у Канаді мають особливу вагу.

Увесь цей матеріял я нотував як дуже вартісний для розпочатої моєї монографічної праці *Двадцять століття в українському фолкльорі*, зокрема для її розділів про так званий «радянський фолкльор» і справжню усну народну словесність та «Фолкльор українців на поселеннях поза межами України». Цікавими в цьому плані є наукові реферати, розвідки з різних питань етнографії і фолкльору українців Канади, зібрані відповідні матеріяли за методикою етносоціологічних досліджень. Зокрема, записи відомостей і дослідницькі опрацювання з народної медицини, описи календарних і родинних обрядів українців Канади з порівняльними зіставленнями, з відповідними їх традиційними версіями з різних місцевостей України, розвідки про народну кераміку, вишивку, писанки, музичні інструменти, будівлі українських поселенців Канади, традиційні страви та ін. Особливо значна кількість робіт, присвячених дослідженню українських народних танців. Вони виконані здебільшого на матеріялі аналітичного опрацювання репертуару поширених і популярних у Канаді гуртків та ансамблів українського танцю (у провінції Альберта їх багато). Велика частина цих робіт написана англійською мовою.

Безпосередні спостереження, зустрічі, розмови, інтерв'ю тощо дали мені можливість краще, повніше пізнати й відчутися сучасну етнокультурну ситуацію в середовищі (властиво, в середовищах) української діаспори в Канаді, зокрема тих її аспектів, що стосуються зазначених вище питань народознавчого характеру. Звичайно, було б наївно і науково некоректно поспішати з висновками на основі цього обмеженого матеріялу. Тому дозволю собі висловити лише деякі зауваження і судження.

Я набагато більше й виразніше, ніж досі знав і уявляв, побачив і зрозумів місце і значущість народної традиційности в усьому тому, на правду подиву гідному, що створили, вибудували, зробили і роблять українці для збереження своєї національної ідентичности, своєї етнічної самосвідомости й духовности на поселеннях серед чужого світу. Культивування прив'язаности, любови, поваги до українського слова, народного звичаю, обряду мистецтва, пісні простежується в родинному та громадському побуті, в декорі інтер'єрів домашніх осель, церков та різних громадських приміщень, у діяльності українських товариств, культурно-освітніх організацій, шкільних і дошкільних закладів, в організації різдвяно-новорічного колядування й щедрювання, великодніх гаївок, фолкльорних свят і фестивалів тощо.

Водночас видається мені, що підтримання й культивування всього цього головню на хвилі ностальгії та естетичної атракційності є недостатнім і нетривким. На мої запитання: «Чим є і що означають для вас народні обряди, традиційні звичаї, пісня, вишивка, писанка...» люди старшого віку, особливо ті, що виїхали з України, звичайно відповідали, що це згадки про рідний край, родину, дитинство, молодість, що це духовний зв'язок з Україною. А молодші, які народилися вже в Канаді, здебільшого наголошували, що це любили (чи люблять) їх дідусі й бабусі, батьки, що це приємне, гарне й т.п.

Власне цим неглибоким (радше поверховим) сприйняттям і розумінням української народної традиційності й зумовлюється головним чином те, що серед молодих українців Канади ця традиційність нерідко втрачає свої автентичні форми, властиве їй семантичне навантаження, трансформується в популярні стереотипи масової космополітичної культури чи взагалі розмивається в ній. Це я мав можливість спостерігати, зокрема на згадуваному вище весіллі, з якого випали навіть такі дотримувані часто в діяспорі атрибути українського весілля, як коровай, вінки, і, властиво, нічого з нього вже не залишилося.

Очевидно, що при пропагуванні, міжпоколінній передачі надбань народної традиційної культури мала б бути звернута більша увага на глибше усвідомлення її фундаментальних цінностей як інтегральної складової культури нації, одного з найголовніших (поряд з мовою) її етноінтегруючих і етнооберігаючих показників і чинників. Важливість цієї останньої функції традиційної культури в умовах діяспори видається мені навіть більшою, ніж в Україні. Здається, що сутність цієї проблеми випустила з поля свого зору і українська діяспорна наука, яка на полі етнографії та фолкльористики зосередила свої загалом скупі сили головню на збиранні та описі чи коментуванні пам'яток народної традиційності.

Тенденція до виходу з «українського гетта» практично реалізується, на жаль, з послабленням зв'язків із народною традиційною культурою, рідною мовою, зменшенням їх питомої ваги в духовному житті українців на поселеннях, особливо молодших поколінь. Звідси й різке скорочення українськомовних видань у діяспорі, і введення двомовних богослужень в українських церквах, і зростаюча перевага англійської мови в українському науковому, товариському, громадсько-культурному й родинному житті. Це щось гірше, ніж звичайні компроміси, вимушені тактичні ходи. Це задача позицій у складних, без

сумніву, умовах тиску асиміляційних процесів, що потужно діють і впливають також у вільному світі. Але саме в цих умовах мали б зміцнюватися, утверджуватися і стійко утримуватися ключові позиції діаспорного українства і якраз із ними, а не з їх утратою воно повинно виходити на широкий вселюдський духовний простір.

Без цього, без якихось стійких параметрів і критеріїв етнічного самовираження українство діаспори попросту розчиниться в цьому всезагальному просторі. І тоді навіть компромісна формула етнічної самоідентифікації «українці через дефіс» (українці-канадці, українці-американці і т.п.) до суті, втратить свою першу частину. Тим більше, при занепаді чи втраті рідної мови як засобу спілкування в українській громаді, сім'ї, фактора, який деякі вчені намагаються представити не головним і не вирішальним у збереженні етнічної ідентичності.

З цією точкою зору про можливість українства без української мови, без органічного зв'язку з культурною спадщиною свого родоводу, я безпосередньо зіткнувся серед непоодиноких інтелектуалів, політиків, бізнесменів українського походження та, що особливо прикро вразило, — серед молодих українців-канадців. Мав нагоду спостерігати й діючі стереотипи поведінки, мислення, мотивацій у дусі таких теоретизувань і вже їх конкретні наслідки.

Можливо, що гіркий досвід нашої історії та сучасна дійсність в Україні настроюють мене на надто песимістичні рефлексії з цього приводу. Але немає сумніву, що етнокультурна ситуація в українській діаспорі складна і потребує серйозного вивчення, в тому числі з боку етнологів і фолкльористів. Переконаний, що останні повинні активізувати свої зусилля не тільки щодо фіксації фактів у сфері традиційної культури, її руху, змін, але й наукового утвердження та пропагування її неперехідної цінності і невичерпних можливостей для духовного самозбереження української спільноти в діаспорі.

При зустрічах із ученими, які працюють у фолкльористиці та етнографії, йшла мова про публікацію в Україні їх досліджень і, особливо, інформації про діяльність і доробок у цій сфері українських наукових осередків, музеїв у Канаді, нові видання, наукові конференції тощо. Домовлено підготову низки таких матеріалів, деякі я вже зміг взяти з собою до Львова.

Хочу додати, що хоч мій час був до краю заповнений працею, я зміг також побачити й пізнати трохи саму Канаду, її природу, пам'ятки, рівень життя, культури, здобутки суспільно-

політичного устрою. Я побачив людей, що психологічно не обтяжені гіркою буденщиною, мило посміхаються один одному, вітаються на вулиці навіть із незнайомими, людей, внутрішня культура й самодисциплінованість яких не дозволяють їм допустити якогось порушення громадського порядку чи найменшої нечемности. Проїжджаючи прекрасними автострадами, я думав, що якихось сто років тому тут пробиралися бездоріжжями й болотами до місць свого поселення українські імігранти. Спеціально пристосовані для руху інвалідних колясок переїзди на вулицях, ліфти в будинках, двері в маркетах мимоволі навіяли думку, що в країні, яка на весь світ галасувала колись про свою турботу про «трудящих», діяльність «для блага і в ім'я людини», в країні, яка, мабуть, найбільше в світі мала інвалідів, не додумалися щось таке зробити, а «прокляті капіталісти» не тільки додумалися, але й зробили.

Це лише окремі деталі, але саме безпосередні спостереження дають можливість якось особливо їх відчутти та осмислити.

Почерпнуто і всякий інший матеріал для роздумів та для наукових студій. І не тільки в сфері моїх наукових інтересів, але й інформації, що може бути потрібною для праць інших науковців України.

4. Висновки та пропозиції. Дослідження зазначених предметних аспектів і питань варто й потрібно продовжити. І не тільки з науково-пізнавальною метою, а й для достовірного освітлення реальної сучасної етнокультурної ситуації в українській діаспорі і вироблення певних науково обґрунтованих рекомендацій для її прогнозування та можливого впливу на процеси.

Ці дослідження є важливими й потрібними також для загальноукраїнської науки. Діаспорне середовище є своєрідною лабораторією, де простежуються безпосередня зустріч і взаємодія локальних етнокультурних традицій з різних місцевостей України, відбір їх пріоритетних елементів, адаптація — функціонування на різних рівнях, утворення з їх участю нових культурно-побутових стереотипів. Треба предметно розкрити й показати визначальні риси цілісності української культури з усіх її складових материкової та діаспорної України.

Оскільки реальні сьогоденні екокомічні обставини не дозволяють делегувати й забезпечити з боку України такі дослідження, вважаю доцільною і можливою в цих умовах співпрацю вчених-народознавців з України та діаспори в таких напрямках:

1. У налагодженні, передусім, систематичного та якомога повнішого взаємообміну науковою інформацією з етнології та фолкльористики. Ми в Україні гостро відчуваємо недостатність відомостей про діяльність і доробок діяспорних наукових осередків і вчених у ділянці народознавства, про етнографічні збірки музеїв, приватних колекцій, про відповідні архівні матеріали, працю різних організацій і товариств на цьому полі тощо. Ось уже майже десять років відкрита можливість для повноцінної співпраці в цій сфері, але вона не достатньо реалізована. Скажімо, про велику та плідну діяльність Катедри української культури ім. Гуцуляків, зібрані в її архіві напрацювання, організацію її роботи і затруджених у ній людей я зміг скласти собі уявлення щойно в Канаді. Так само і стосовно інших зазначених вище моментів.

2. У цьому зв'язку вважаю конче потрібними в українських наукових виданнях народознавчого профілю, зокрема в журналах *Народна творчість та етнографія*, *Народознавчі зошити*, в етнографічно-фолкльористичних томах *Записок НТШ* ведення постійної рубрики («Українці в світі» чи «Українці за межами України»), в яких систематично подавались би такі інформативні матеріали: бібліографічні огляди, рецензії, описи музейних і архівних збірок, нових польових поповнень, повідомлення про нові дослідницькі розробки, наукові конференції тощо. Про підготовку таких публікацій повинні дбати головно вчені діяспори, в Україні вони мають мати відкриту дорогу. Дуже бажані також публікації у виданнях України дослідницьких праць учених української діяспори з етнології і фолкльористики, а також аналітичних оглядів і рецензій західних новинок наукової літератури з цих дисциплін, зокрема англійськомовних.

3. Варто подумати над спільним проектом видання збірок етнографічних і фолкльорних матеріалів, що знаходяться в архівних фондах і в приватних руках. В необхідності такого заходу мене переконали збірки, які я побачив в архіві лабораторії українського фолкльору при Катедрі ім. Гуцуляків. Я занотував цілу низку вартих для публікації записів та описів і дослідницьких студій.

4. Є потреба зробити доступними не тільки для ширшого українського читача, але й для науковців праці українських діяспорних учених з народознавства, опубліковані в раритетних виданнях чи англійською мовою. Наприклад, дуже мало відомою в Україні є особа заслуженого дослідника фолкльору та етнографії українців Канади Роберта Климаша, праці якого

опубліковані здебільшого англійською мовою і практично недоступні в Україні. Було б доцільно підготувати й видати збірку головніших його статей українською мовою.

5. Можна було б проектувати дослідження певних питань з етнології та фолкльористики, зокрема і з сучасних етнокультурних процесів в українській діаспорі на основі спільно підготованих і узгоджених ученими з України й діаспори програм, анкет, методологічних засад. Дані таких досліджень якоюсь мірою могли б компенсувати сучасні об'єктивні труднощі щодо здобуття вченими з України потрібного матеріалу в польових умовах.

6. На перших порах певна співпраця в усіх цих напрямках могла б бути налагоджена між Катедрою української культури та етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському Університеті в Едмонтоні та Інститутом народознавства Національної академії наук України у Львові, які з цього погляду вже мають певні позитивні напрацювання. Далі відповідна спільна праця мала б розгортатися та поширюватися й на інші наукові осередки з обох сторін.

Думаю про потребу заснування спеціального фонду для фінансування організації і реалізації зазначених та інших відповідних заходів. Але з боку України тепер це неможливо. Треба робити те, що є можливим і реальним для виконання.

І на закінчення. Якщо ми говоримо про потребу подолання насадженої і послідовно утримуваної комуністсько-московським режимом відособленості української науки, культури в Україні та в діаспорі, про складний процес «приживлення», за висловом Миколи Жулинського, «до стовбура національної культури могутніх гілок так званої діаспорної української культури»*, то досягнути цю мету потрібно не лише добрими побажаннями й закличками, а головню конкретним чином, працею, рухом назустріч з обох сторін.

Лютий 1999 р.

---

* Жулинський М. «Україна: Формування духовної незалежності», *Сучасність*, 1955, ч. 5, стор. 98.

МИХАЙЛО Г. МАРУНЧАК

(До його 85-річчя)

I

Д-р Михайло Г. Марунчак належить до групи активних громадсько-політичних діячів, що почав свою діяльність в Галичині 1930-их років, а відтак на еміграції — в Німеччині й Канаді. Найбільший його вклад у дослідження української іміграції в Канаді. В 1999 році він переступив поріг свого 85-річчя.

Михайло Марунчак народився 4 жовтня 1914 р., в с. Далешева, Городенського повіту, на Станиславівщині (Івано-Франківщині), в сім'ї Григорія Марунчака та Марії (з Дзіраків). Середню освіту закінчив (1935 р.) у класичній гімназії «Рідна школа» ім. Тараса Шевченка в м. Городенці. Право й суспільні науки студював у Львівському університеті (1936 - 1940) і закінчив у 1941 р., ступенем доктора права в Українському вільному університеті (УВУ) у Празі. У пражському Карловому університеті він теж студював економічні науки та слухав лекції на філософському факультеті УВУ. В 1955 р., в Канаді, одержав ступінь бакалавра у Школі Суспільної роботи в Манітобському університеті у Вінніпезі.

З 1960 р. д-р Марунчак є дійсним членом Української Вільної Академії Наук (УВАН) у Канаді, бувшим президентом та головою Історичної секції, а з 1961 р. він дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ). Він співзасновник Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича в Вінніпезі, його довголітній секретар, голова та редактор збірника Інституту *Шашкевичіяна* і професор Українського Католицького Університету (УКУ) в Римі, де на протязі кількох літніх семестрів викладав курс історії української діаспори.

II

Суспільно-громадське зацікавлення Марунчака сягає років його дитинства, багатого на події, що відбувалися на його очах після Першої світової війни. На довгі роки записалося в його пам'яті перше враження від зустрічі з «нашими вояками», Січовими Стрільцями, які в 1920 р. перебували в Городенщині.

Формування його громадського світогляду продовжувалося в гімназії, куди батько послав його вчитися «письма й дис-

ципліни». Тут він очолює студентський «Науковий Гурток» і стає членом редколегії газети *Вперед*, а у вересні 1930 р., в Городенській гімназії відбулися арешти. Арештовано понад двадцять учнів і між ними 16-річного учня п'ятої класу, Михайла Марунчака. Їх докладно і зневажливо перевірили, підкидаючи компромітуючі матеріали, але, крім шкільних записок, ніякої нелегальної літератури не знайшли.

Ці арешти шкільної молоді були частиною польської «пацифікаційної акції», яка відбувалася на теренах Галичини в 1930-х рр. Польській владі було потрібне виправдання своєї поведінки з українським населенням в окупованій Галичині, якій тоді належала адміністративна самоуправа. В цій пацифікації, в самій Городенщині, було цілковито знищено кільканадцять сіл. Руйновано, в першій мірі, культурно-освітні установи, читальні, кооперативи, як також господарства та фізично побивано, навіть смертельно, активних і свідомих селян, учителів і священників.

Згодом, коли Марунчак був студентом Львівського університету та став членом підпільної ОУН, його громадська діяльність стає виразно політичною. В перших днях німецько-польської війни, у вересні 1939 р., його арештує польська жандармерія і саджає до городенської, а відтак до коломийської в'язниці, звідки, як правило, перевозили політичних в'язнів до польського концентраційного табору Берези Картузької. До цього, однак, не дійшло, бо війна з Польщею скоро скінчилася і 17 вересня 1939 р. польська в'язнична сторожа втікає й ув'язнені самозвільняються й попадають під нову советську окупацію.

Марунчак рятується завдяки зовсім випадковій зустрічі й розмові зі советським підстаршиною, який повідомив його, що українських в'язнів польських тюрем чекає та сама доля під владою советською — їх арештують за український націоналізм. І порадив йому якнайскоріше зникнути з терену Коломиї.

Марунчак утікає до Львова, де застає нові порядки «нової влади». Все, що носило українське ім'я, включно з галицькою українською соціалістичною партією, трактується, як «націоналістичне» й «вороже» народові.

Приїхавши зі Львова в рідні сторони, він побачив подібні порядки і в терені, де готуються списки чільних діячів, голів читальень, «Соколів», «Лугів», перевіряють читальні бібліотеки, нотують хто ними цікавиться і що читає та відвідують приватні бібліотеки. Подекуди люди самі почали «вчищувати» свої бібліотечки від книжок, що могли бути на індексі нової влади, або заковували їх.

В 1941 р. Марунчак кінчає студії у Празі, і тут його арештує німецьке гестапо. Завдяки інтервенції львівського митрополита УКЦ, Андрея Шептицького, його звільняють, але місяць пізніше, 17 жовтня 1942 р., його арештовують вдруге і цим разом засилають до німецьких концентраційних таборів (Терезін, Авшвіц, Мавнтгавзен, Мелк та Ебензе), де він перебуває до закінчення війни і звільнення американськими військами, 6 травня 1945 р.

По звільненні він поселяється в Мюнхені й тут працює в Лізі Українських Політичних В'язнів (ЛУПВ), спершу як організаційний референт, а згодом очолює цю організацію, яка в тому часі нараховувала понад 2000 членів. Її завданням було давати моральну й матеріальну допомогу українським політичним в'язням усіх окупаційних режимів на території України. Він видає бюлетень ЛУПВ — *Український Політв'язень* та співпрацює в журналі *Літопис Українського Політв'язня*, а згодом пов'язує свою діяльність з Науково-Дослідним Інститутом Української Мартирології, який був пов'язаний з ЛУПВ, і в якому працювали такі відомі спеціалісти, як Олександр Оглоблин (голова), Наталія Василенко-Полонська, Петро Курінний, Віктор Петрів, Володимир Янів та інші.

При кінці 1948 р. Марунчак з дружиною Наталкою (Косарчин), теж підпільною діячкою в Україні, переселюється до Канади й замешкує в Вінніпезі. Впродовж кількох років виконує фізичну працю, бере активну участь у місцевому культурно-освітньому, церковному та кооперативному житті та продовжує допомогу політичним в'язням у канадському Комітеті Українських Політичних В'язнів.

Протягом 15 років він є членом Президії і Ширшої Ради та 10 років головою Політичної Ради при Централі Комітету Українців Канади (КУК): членом Програмової Комісії Першого Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ) та членом Контрольної Комісії СКВУ; 10 років (1969-1979) він очолює канадську Крайову Раду Українських Організацій за Патріархат Української Католицької Церкви; від 1983-89 — він президент УВАН у Канаді й куратор Військово-Історичного Музею й Архіву УВАН: 1983-86 р. — голова Наукової Ради Канади; 1985-1998 р. голова Світової Ліги Українських Політичних В'язнів; 1963 до 1979 р. він секретар Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича, а від 1979-1999 р. — його голова; 1963-1988 р. — редактор збірника *Шашкевичіяна*. Він співорганізатор I-го і II-го, а перед своїм 85-річчям він віддав рештки своєї енергії зорганізуванню III-го Конгресу Українських

Політичних В'язнів німецьких концтаборів, що відбувся в Торонті 1999 р.

III

Зацікавлення Марунчака громадсько-організаційним життям поширюється на зацікавлення історією українського поселення в Канаді й на дослідження соціальної та політичної історії української діаспори в різних країнах та континентах. Ці матеріяли починають появлятися під фірмою Історичної секції канадської УВАН.

Появляється п'ять томів *Студій до історії українців Канади* (1964-1980): *Шотландські поселенці та українська громада в Пойнт Даллес* (1964-65, 255 стор.); *Історія суспільно-культурного росту українців Манітоби* (1966-67, 539 стор.); *Історія преси, літератури і друку піонерської доби* (1968-69, 231 стор.); *Статті, нариси та есеї до піонерської доби* (1970-72, 288 стор.); та *Розвідки і документи до міжвоєнної доби* (1973-80, 299 стор.).

Менші монографічні студії включають: *Петро Гаврисичин, піонер і будівничий Шашкевичівської дільниці* (Вінніпег, 1962-63, 106 стор.); *Канадійська Теремовля. Місце першої української Служби Божої в Канаді* (Вінніпег, 1964, 40 стор.); *Змагання за незалежність Української Церкви в Канаді (Роля катедр св. Володимира й Ольги в Вінніпегу)*, (1966-67, 100 стор.); *В зустрічі з українськими піонерами Альберти* (Вінніпег, 1964, 88 стор.).

Ці матеріяли стають основою двотомника україномовної *Історії українців Канади* (том I, 1968, 468 стор. і друге видання, 1991, стор. 464); та *Історія українців Канади* (том II, 1973, 470 стор., друге видання, 1991, 512 стор.). А з нагоди Сторіччя Канадської Конфедерації виходить Марунчакова англomовна історія українців Канади — *The Ukrainian Canadians: A History* (1970, 1982). Це видання було спонсороване Комісією Сторіччя Канади та фінансоване Українською Канадською Фундацією ім. Тараса Шевченка.

Як додаток, у 1971 р., появилвся *Біографічний довідник до історії українців Канади* (735 стор.). а в 1981 р. — історично-критичне дослідження організаційної практики українського життя в Канаді — *Сорок років Комітету Українців Канади 1940-1980* (22 стор.).

Крім цих, вийшли його праці про українську діаспору в інших частинах світу: *Українці в Румунії, Чехословаччині, Польщі, Югославії* (Вінніпег, 1969, 65 стор.); *Українці в СРСР поза кордонами УРСР* (1974, 248 стор.) та ін.

Крім праць про діаспору, він теж є автором досліджень: *Система німецьких концтаборів і політика винищування в Україні* (Вінніпег, 1963, 88 стор.); *Нація в боротьбі за своє існування: 1932 і 1933 в Україні і діаспорі* (Вінніпег, 1985); *Маркіян Шашкевич на тлі доби* (Вінніпег, 1962, 93 стор.) з нагоди 150-річчя від народження Маркіяна Шашкевича та *Біо-бібліографічний покажчик праць, есеїв та статей про Шашкевича* (1989). Він також редактор збірника есеїв, спогадів, свідчень, літописань та документів Другої світової війни — *В боротьбі за українську державу* (Вінніпег, 1990, 1294 стор.).

В 1991 р., під фірмою канадської УВАН, у серії «Бібліографія», вийшла компелятивна праця Володимира Т. Жили — *Бібліографія Михайла Г. Марунчака*, яка включає хронологічний бібліографічний список усіх праць Марунчака — його монографій, розвідок та журнальних і газетних статей, опублікованих між 1946–1990 р., та передруки 57-ох рецензій на його праці. Не включив, на мою думку, дуже важливої рецензії Івана Теслі (*Сучасність*, ч. II, 1969, стор. 114–116) з методологічними зауваженнями і вказівками на видання першого тому *Історії українців Канади* (1968).

IV

Вся ця праця була не тільки збиранням, але й рятуванням часто унікальних документів, що збереглися від вогню, недогляду, навіть різних поррахунків — особистих, партійних або конфесійних, або звичайного нерозуміння історичної важливості цих «старих паперів». Без професійного догляду й умов зберігання, вони лежали по домівках та приватних домах і чекали свого невідомого майбутнього. Багато інформацій Марунчак збирав з уст піонерів, що ставили або були свідками закладання основ громадським організаціям, церквам, домівкам, або цивілізували холодні канадські прерії.

Праці Марунчака в ділянці історії українських поселень у Канаді були тим першим словом та інспірацією багатьох проєктів, включно з документальним фільмом Юрія Лугового — *Свобода дорогою ціною* (1994), про сумну, донині не розв'язану, сторінку в історії української іміграції та в історії Канади — інтернування канадських українців у часі Першої світової війни, яких підозрювали в австро-угорській лояльності.

Ці зусилля Михайла Марунчака, що розумів важливість живої історії, яка зникала з її носіями, його мандрівки по фармах Манітоби, Саскачевану й Альберти та перетрясання

«папірців», гідні подиву і признання. Він зібрав цей матеріал, розшукав фонди й опублікував, щоб його зробити доступним для майбутніх молодих спеціалістів — для праці, для доповнення, переосмислення і творення свіжих кутів бачення історії українського поселення в Канаді.

Це була перша й важка спроба синтезу, логічного підсумку праці людей різних часів і професійних рівнів, організаційного досвіду та політичної й національної грамоти — людей різних інтенцій і потреб покидати батьківщину.

Марунчакове зусилля важливе ще й тому, що ми, здається, не належимо до народів, що залюбки збирають і документують своє минуле. Наша природа радше виспіває його у своїх піснях, устами передає в думках, і нам від того легше. Але пісня зіспівується, розпливається, безповоротно зникає.

Уся його робота просякнута любов'ю до української минувшини в цій країні та до творців тієї спадщини. Будучи сам імігрантом, він був спосібний поринути в ту з корінням вирвану й пересажену душу, відчуту пульс її травм, ностальгії, смерті дітей, позбавлених лікарської опіки, принижування та розмов пошепки.

За свою багатосторонню працю Михайло Марунчак був відзначений численними нагородами, медалями й почесними членствами. З нагоди його 85-ліття (6 жовтня 1999 р.) він був відзначений «Почесною грамотою» УВАН у Канаді за його вклад у дослідження українського поселення в Канаді, української діаспори у світі та за його понад 50-літню громадсько-політичну видавничу діяльність; з тієї ж нагоди (7 грудня 1999 р.) він одержав звання «Почесного члена» НТШ в Канаді «за визначну наукову і громадську діяльність». Відзначено його грамотою Надзвичайного професора суспільних наук Українського Католицького Університету (УКУ) в Римі; «Почесною грамотою» Канадської Фундації УВУ. Був нагороджений «Пожиттєвим членством» асоціацією архівів і музеїв Альберти (УКАМА, в квітні 1998 р.); «Почесною грамотою» митрополита УКЦ в Канаді, Максима Германюка за працю для в-ва «Поступ»; «Почесним головством» Світової Ліги Українських Політичних В'язнів (Торонто, 1989); державною медалею Сторіччя Канади (Оттава, 1967); Шевченківською медалею Комітету Українців Канади за громадсько-культурну діяльність (Вінніпег, 1962), «Грамотою особливого призначення» від Українського Патріархального Світового Об'єднання; «Почесним членством» Об'єднання Колишніх Вояків УПА США і Канади «за заслуги у

визвольній боротьбі та політичній і суспільній діяльності» та за заслуги для Об'єднання, та іншими відзначеннями.

V

В заключній статті «Ідейні заложення української історії в Канаді» Марунчак пише: «Розглядаючи події українсько-канадської історії впродовж її історії приходиться ствердити, що українці Канади прирекли собі вже в началі заховувати строго три основні льюяльності», — «вірність культурі своїх батьків», «люяльність державі», в якій вони поселилися, та «люяльна пошана до культури інших національностей», які замешкують Канаду. Ця «трираменна льюяльність», на його думку, «стала основою мислення багатьох обдарених візією канадців», і крізь неї вони бачили шлях до «канадської культурної мозаїки» (*Історія українців Канади*, том II, 1991. стор. 469–470).

Однак, його поділ і спрямування історії не впливає з цього, на мою думку, ідеалістичного й одновимірного заложення, а радше з авторової громадсько-організаційної настанови, в основі якої лежить «еволюційний» принцип розвитку громади.

Свою *Історію українців Канади* він ділить на три періоди, що співпадають з трьома хвилями української іміграції до Канади, на: (1) початкову піонерську добу, що тривала до кінця Першої світової війни: (2) епоху між двома світовими війнами, яку він називає добою розбудови та закріплення інтеграції: та (3) добу організаційного вивершення, повної інтеграції та суспільної диференціації.

Піонерській заробітчанській хвилі іміграції (1891–1914), автор віддає один том і один том двом наступним хвилям — міжвоєнній і повоєнній (1920–1991), які включали у своєму складі, особливо третя хвиля, великий відсоток професійної інтелігенції з культурним, науковим і політичним потенціалом.

Ця непропорційність, мабуть, впливала з авторового чуйного й доброзичливого ставлення до трудних початків перших поселенців та до їх зусиль у ставленні підвалин під громадську будову.

Характеризуючи хвилі української іміграції до Канади, включно з останньою четвертою, треба сказати, що перша хвиля мала заробітчанський характер, але не була пролетарсько-бідняцькою, як її часто характеризували радянські марксистські дослідники. Бідняки й наймити не емігрували, бо не мали для цього матеріальних засобів, і не були вони поголовно неграмотними. Це були кількаморгові, багатодітні галицькі, буко-

винські й закарпатські селяни, часто активні й відважні, які, під різними економічними утисками, або «задля дітей», покидали безперспективну австрійсько-угорську Україну. Їх національна свідомість була низька, вона була радше регіонально-побутова. Переїхавши на нові землі, вони будували скромні церкви й такі ж народні доми для релігійного, культурного та громадського себевияву й себезахисту від навколишнього чужого океану, який дискримінував і принижував людей незрозумілої мови й чужого побуту. Вони з трудом вросли в новий ґрунт, але повільніше асимілювалися, бо були ізольовані, місцеве англосаксонське і французьке населення відгородило себе від них стіною свого комплексу «зверхности». Імігрантами вони себе не вважали, бо Канада була їх «законною» державою, яку вони збудували і якою керували. Будучи ізольованими і без сили й мотивації рости, ці «піонерські» громадські і просвітянські осередки ніколи не розвинулися.

Друга хвиля імігрантів — це в основному продовження першої «економічної» хвилі, але було між ними значне число репресованих інтелігентів, головно вчителів, бувших старшин і вояків українських армій і членів нелегальної під Польщею Української Військової Організації. Ця хвиля піднесла серед піонерів рівень національної й політичної свідомости, пожвавила існуюче організаційне життя та заснувала нові організації, що відзеркалювали нове політичне думання й новий досвід. Але й ця хвиля ще не мала досить сил, уміння й візії, щоби творити не пливке еміграційне, а тривке культурне й економічне життя для наступних генерацій.

Третя хвиля, після 1948 р., принесла ще більше оживлення і новий вищий стиль діяльності в усіх галузях життя й одночасно світоглядове й ідеологічне зрізничкування. Це була, у своїй перевазі, інтелігентська й політична іміграція, що включала людей громадсько заангажованих, людей, які в нормальних обставинах своєї батьківщини не покидали б. Вони рятували своє життя від тюрем, заслань та розстрілів, а переїхавши закордон, вони зі своєї еміграційної долі створили філософію національної місії допомогти Україні здобути незалежність. Цю місію вони реалізували на європейському Заході, а відтак у державах свого поселення, де вони старалися піднести свідомість небезпеки Советського Союзу. Організаційне «вивершення» в цьому часі було не наслідком еволюційного процесу української групи, а завдяки новому припливові, новому типові імігрантів.

Але й ці не досягнули того рівня й тієї культурної й еконо-

мічної заякорености в новий ґрунт, які забезпечували б довготривалість українського існування в цій країні. Причиною цього була майже виключна політична спрямованість нашої праці та орієнтація на інтереси постійно мінливого материка, від якого ми психологічно віддалялись, хотіли ми цього чи ні, і що не могло мобілізувати молоді навколо нас. Та, як не дивно, — не помагала нам наша освіченість та культурна схожість з нашим довкіллям. «Політичність» відривала нас від реального ґрунту, а професійна освіченість, знання мови середовища й расово-культурна подібність відкривала двері для швидшої асиміляції. Не помагало нам і те, що ми забули думати категоріями спільного знаменника — думати колективно.

Прийшла найновіша «післянезалежницька» хвиля, у своїй суті вона заробітчанська і в багатьох випадках опортуністична. Це втікачі, яким самостійність їх батьківщини відкрила двері й допомогла втекти на Захід. Ця група цікава, як соціологічний постколоніальний феномен, але вона найменш цікава й найменш корисна для майбутнього української спільноти в Канаді, бо інтереси української громади її мало або зовсім не цікавлять, а цікавить їх щось зовсім інше. Вони виїхали з України шукати щастя і щоб піднести свій життєвий рівень. Громадські місця вони займають не тому, щоб держати організоване життя на відповідному рівні, а зовсім з інших мотивів. Це люди з дуже відмінним мисленням, етикою праці, вартостями, побутом і політичним вихованням. І якраз це стало головною причиною психологічної стіни між ними й попередніми іміграційними хвилями й тут родженими. Який це буде мати вплив на формування нового обличчя української громади в Канаді покаже майбутнє. Вони, мені здається, швидше піддадуться асиміляції, як попередні хвилі.

Суспільні процеси в українській канадській громаді сьогодні доказують, що її організоване, культурне й політичне життя і значення цієї громади, як окремої одиниці в канадській реальності, завжди залежало від рівня її внутрішньої сили й від припливу нової енергії. З хвилиною, коли внутрішнє хотіння бути й зовнішнє підсилення починали пригасати, — пригасав і динамізм громади й поглиблювався асиміляційний процес. Тривають і розвиваються тільки ті національні чи расові групи, які відчувають глибоку потребу свого окремишнього існування, плекають надгрупове колективне мислення та бачать необхідність і користі своєї об'єднаної дії.

В такому дусі треба буде поглянути на історію українського поселення в Канаді, і не лише в Канаді.

ПРОФЕСОР ДЖОРДЖ СИМПСОН — ПРИЯТЕЛЬ УКРАЇНЦІВ

Матеріалом для цієї статті послужила головно інформація з письмових джерел, яку професор Симпсон і його друга дружина здепонували до Провінційного архіву Саскачевану (12 пачок) та Архіву Саскачеванського університету (4 пачки). Автор переглянув також статтю англійською мовою Т. Приймака з 1988 р., яка базується на неповному архівному матеріалі. Після смерті пані Едити Симпсон у грудні 1997 р. до університетського архіву надійшли ще важливі додаткові джерела відносно проф. Симпсона. У статті Приймака є також покликання на деякі інші сторонні опубліковані матеріали. Автор цієї праці був особисто знайомий з д-ром Симпсоном від 1958 р. і навіть мав честь бути одним з тих, які несли домовину проф. Симпсона на похороні 8-го березня 1969 р.

Щоб не перевантажувати читача постійними примітками про джерела, в основному англомовними, автор не буде їх подавати у цій загальній статті. Англійські й чужі слова передаються в тексті українською транскрипцією. Багато біографічних деталей про д-ра Симпсона появляється уперше друком у цій розвідці. Їм присвячено дещо більше місця.

Джордж Вільфред Симпсон народився 24-го березня 1893 р. у місцевості Чатсвортс, кільканадцять кілометрів на південь від міста Овен Савнд, коло затоки Джорджія, Онтаріо. Він був шостою дитиною у сім'ї, яка складалася з чотирьох синів і трьох доньок. Батьки Симпсона походили з родини емігрантів з Великої Британії, які поселилися в Новій Англії ще на початку 18-го століття, а потім, після Американської революції, під кінець століття, переїхали як лоялісти до Канади. Батько Симпсона був судовим службовцем. Він помер у 1896 р. Матір переїхала з дітьми до Овен Савнд, де купила хату, щоб діти могли ходити до середньої школи. Родина утримувалася з пансіонерів. Коли Джордж був ще малим хлопцем, він тяжко захворів туберкульозом колінної оболонки на лівій нозі. Зі споминів старшої сестри Руті довідуємося, що лікар сказав, ніби хлопець з такої недуги не вийде. Джордж чув це і постановив силою волі таки видужати. Довгі місяці мусив він терпіти біль і нерухомо лежати з протезом. Коли хвороба минула, його ліва нога стала

коротшою, а коліно зіштовпало. Він хромав і мусив ходити з палицею.

Все ж таки хлопець був здібний і з успіхом вчився у народній, а потім у середній школах. Хотів стати проповідником-місіонером Методистської церкви. Заки ще здав матуру, виїхав проповідувати до шахтарських обозів у місцевості Бенкгед, що знаходилася за кілька кілометрів на північний схід від містечка Банф, Альберта. В 1912-13 р. у шахтах працювало багато нових імігрантів-чужинців. Мабуть уже тоді Джордж познайомився з українцями, яких на той час зараховували до різних національностей. Молодий проповідник зорганізував для чужинців курси англійської мови. На жаль, його місіонерський запал охолонув, коли одного разу візитатор церкви заявив, що в обозі забагато навчають, а замало моляться. До проповідництва Джордж уже більше не повертався, але залишився членом церкви.

Ще заки Симпсон закінчив свій однорічний контракт з Методистською церквою, він відвідав свого шкільного друга з Овен Савнду, який придбав патент на ферму в південно-західному Саскачевані. Той заохочував його стати фермером. У книгах Земельного відділу містечка Свифт Курент записано, що проповідник Джордж Вільфред Симпсон вніс подання 26-го березня 1913 р., на виділення йому хутора (гомстед) у місцевості Коріандер недалеко від Валь Марі. Оскільки акт про наділення землі вимагав піврічного перебування на ділянці, Симпсон жив там у шатрі від липня 1913 р. до січня 1914 р. Після того він повернувся до Овен Савнд, де влітку 1914 р. закінчив середню освіту з відзначенням. Альманах школи за той рік показує, що Симпсон був одним з найкращих учнів, належав до студентських гуртків і брав живу участь у шкільних публікаціях.

Однак треба було знову вертатись на хутір, щоб отримати на нього патент. Цим разом Симпсон придбав собі дерев'яну будку за сто доларів, у якій мешкав постійно два роки, 1914-1916, одночасно підготовлюючи цілину на орне поле. Нарешті 26-го серпня 1916 р. він отримав патент і міг свою землю відпродати. Згодом він розповідав, що затія фармування була найнефортуннішим проектом у його житті. Водночас він отримав свідоцтво на викладання у сільській школі цього ж 1916 р. Працював деякий час учителем у місцевості Валь Марі на південь від Свифт Куррент коло американського кордону. Таким чином, роздобувши трохи грошей, Симпсон міг записатися до Саскачеванського університету восени 1916 р. Прийняли його на другий рік філософського факультету. Перебуваючи на фермі, вчите-

люючи і студіюючи, Симпсон переписувався зі шкільними товаришами, які були в той час на війні. Між іншим, молодший його брат Альфред загинув у Франції в 1917 р.

І в університеті показав Джордж себе здібним, талановитим і працьовитим студентом: у 1917 р. був нагороджений срібною медалею за успіхи у навчанні. В 1919 р. він отримав ступінь бакалавра з відзначенням у ділянці історії та англійської мови. Студентський альманах за цей рік показує, що Симпсон мав адміністративні здібності: він був головою студентської ради, гуртка історії та співредактором студентської газети. Цього ж року отримали свої дипломи у відділі права Джон Діфенбейкер і Михайло Стечишин. Про останнього згадано в альманасі, як про свідомого українського патріота. Тому що Симпсон співпрацював в альманаху, він, напевно, знав Стечишина і чув про його політичні погляди. Пізніше він згадував, що з українцями зустрічався ще у свої студентські часи.

По закінченні навчання в Саскачеванському університеті Симпсон вступив до аспірантури у відділі історії Торонтського університету, де отримав ступінь магістра в 1920 р. У Провінційному архіві знаходиться рукопис його магістерської роботи: «Залізниця в канадській політиці», 354 сторінки. Симпсон був першим алюмом Саскачеванського університету, який був нагороджений стипендією жіночої організації «Доньки Імперії» для студії поза межами Канади. Таким чином він опинився у Британії, де почав свої докторські студії. Серед архівних матеріалів знаходяться його студентські папери, посвідки, кореспонденція Лондонського університету. Симпсон брав курси у відділі історії. Тема його докторської дисертації про земельну політику Британії в Північній Америці від 1710-го до 1840-го року була затверджена 27-го березня 1922 р. Скільки праці вклав Симпсон у цей проєкт — можна собі уявити, переглядаючи буквально тисячі сторінок рукописних нотаток здепонованих в архіві. Але дисертації він не закінчив, докторату не здобув, і до цієї теми ніколи вже не вертався — у нього появились інші зацікавлення.

В 1922 р. Симпсон отримав призначення на позицію інструктора у відділі історії Саскачеванського університету з платнею сто доларів місячно. Перебуваючи в Англії, він познайомився з панною Мюріель Джесі Гарпер, фармацевтисткою, старшою за нього на чотири роки. Весною 1923 р. вона приїхала до Канади, де вони одружилися того ж року 24-го травня в Торонті. Пані Симпсон не працювала за фахом у Канаді. Вона займалась мистецькою діяльністю: малюванням, скульптурою, вишиванням. Джордж, якого вона називала Вільфредом, дуже позитивно ста-

вився до занять дружини. Подружжя Симпсонів негайно включилось у суспільне і товариське життя університету і міста, всюди з'являлися разом. Вони купили дім на 671 Юніверсіті Драйв, який став відкритим для всіх друзів, знайомих, студентів. У червні 1923 р. Симпсона підвищено до ступеня професора-асистента з платнею 2500 дол. на рік. Він показав себе здібним і популярним викладачем, тактовним колегою і вродженим адміністратором. Всі його любили і поважали. Не диво, що в 1928 р. він отримав посаду професора.

У своїй професійній праці Симпсон почав знайомитися з українськими студентами, число яких в університеті та у середніх школах постійно зростало. На початку 1920-их років Симпсони заприятимались із молодшим братом Михайла Стечишина, Юліаном, та його дружиною Савелею. Стечишини були пов'язані з Бурсою-Інститутом ім. Петра Могилы, центром, який притягав ідейну українську молодь. В 1930-их роках появились у Саскатуні перші українські професіоналісти: адвокати, лікарі, дентисти, інженери, науковці, власники крамниць, книгарень, зокрема Іван Гнатишин, Юрій Драган, Михайло Бойкович, Андрій Михайленко, Дмитро Максим'юк, Тиміш Павличенко, Павло і Марія Ткачуки та інші. У своїх примітках до матеріялів, які він здепонував в Університетському архіві, Симпсон пише, що він зацікавився українцями і їхніми національними справами десь коло 1924-го р. Це зацікавлення значно зросло в 1930-их роках, коли українські студенти Саскачеванського університету зорганізували товариство «Альфа-Омега», з яким Симпсон підтримував постійні зв'язки до кінця свого життя. Тут варто згадати, що Симпсон був одним із перших науковців, який звернув увагу на т. зв. третю групу населення Канади. До того часу історія займалася справами англо-саксонців, французів і до певної міри автохтонів. Його зацікавлення, зокрема українцями, спонукало також до вивчення української мови.

Коли на початку 1930-их років Саскачеванський університет опинився у фінансовій кризі, адміністрація заохочувала професорів брати безплатні відпустки, щоб далі продовжувати їхню освіту і наукову діяльність. Серед біографічно-професійних даних у матеріялах про Симпсона йде мова про його студіювання в Берлінському університеті в 1931-32 роках. На жаль, немає жодних інших даних, документів, листів, посвідок, які могли б детальніше розповісти, чи Симпсон їздив туди з дружиною, чи відвідував також інші країни в Європі, і що саме він вивчав у Берліні. З інших матеріялів видно, що Симпсон мав читацьке знання французької, німецької, української, навіть ла-

тинської мов. Дуже можливо, що перебуваючи тоді в Німеччині, Симпсон познайомився з деякими українськими науковцями, бо серед його листів знаходиться листівка з новорічними вітаннями німецькою мовою від проф. Зенона Кузелі, датовано 31. XII. 1934 р. Кузеля був на той час головою пресового товариства для чужинців у Берліні. Можливо також, що Симпсон був тоді в Лондоні, де познайомився з Володимиром Кисілевським, який саме студіював славистику в Лондонському університеті. Симпсон мав контакти з Кисілевським, коли той жив ще в Англії, і потім, коли переїхав до Канади.

Після повернення з безплатної відпустки Симпсон поринув у професійну, академічну, організаційну й суспільну працю у різних ділянках. Він став членом різних наукових товариств, канадських і міжнародних: асоціації істориків, географів, політичних наук. Виступав з доповідями, промовами у пресі, по радіо. Був членом різних комітетів, гуртків, організацій. Провадив кореспонденцію з численними професійними, науковими, громадськими, харитативними інституціями зокрема, й з українськими. Зверталися до нього за порадами, а він на кожен запит сумлінно відповідав. Багато читав на теми історії східної Європи. В Симпсоновому архіві за 1930-ті роки можна знайти матеріали англійською, німецькою, українською мовами ще від 1920-их років. Він ставав авторитетом у цій ділянці. Іван Мірчук з Українського наукового інституту в Берліні запрошує Симпсона в листопаді 1935 р. написати критику про українську історіографію для збірника німецькою мовою. Проф. Дмитро Дорошенко з Праги просить Симпсона написати короткий вступ англійською мовою до Дорошенкової книжки на 75-ліття смерті Т. Шевченка, яка мала з'явитися англійською і французькою мовами. Зацікавлення Симпсона слов'янським світом спонукало його впровадити в Саскачеванському університеті курс із історії слов'янських народів у 1935-36 навчальному році. Це був перший такий курс у вищих школах Канади, що мав відчитатися кожного другого року.

Влітку 1937-го року Симпсонам вдалося ще раз відвідати Англію й Німеччину. Іван Мірчук запросив їх до Берліну, де вони познайомилися з деякими визначними українськими політичними емігрантами. На одному чайному прийнятті Симпсон зустрів самого гетьмана Павла Скоропадського. Мірчук мав намір того літа поїхати разом із Симпсоном до Галичини на цілий місяць. Там Симпсон мав познайомитися з українськими інтелектуалами. Між іншим, планував показати йому розкопки древнього Галича, які проводилися професором Євгеном

Пастернаком. Знайомі з Канади радили Симпсонові відвідати при тій нагоді Буковину і навіть Радянську Україну. На жаль, плани ці не сповнились, бо Мірчук мусив у тому часі виїхати до Чехословаччини. Сам Симпсон не наважився їхати у Східню Європу.

Після повернення до Канади Симпсон продовжував свою багатогранну працю. Він був у контакті з Петром Лазаровичем, Стечишиними та іншими провідними українськими діячами в Канаді, яким вдалося запросити на літо 1937-го і 1938-го років професора Дмитра Дорошенка до Канади. Дорошенко був тоді вже на емеритурі. Виникла думка видати *Історію України* Дорошенка англійською мовою, і Симпсон взявся негайно до її редакції. Іншим завданням було підготувати словники і граматики для навчання студентів в університетах. Була надія, що і в Альбертському університеті можна буде впровадити якісь курси українознавства. Тим часом політична ситуація в Європі почала загострюватись. Симпсон уважно стежив за нею. У червні 1939 р. він виступив на хвилях канадського радіо в обороні Закарпатської України й українських справ. Згодом він підготував інші передачі, які публікувалися в українських виданнях. Українська громада Саскатуна на знак подяки святочно вшанувала його за таку визначну допомогу. Тут треба зазначити, що в тих часах українці ще не мали своїх впливових людей у Канаді, і тому Симпсонове позитивне ставлення до них та його авторитет як визначного науковця, ще й англо-саксонця, були для них великою поміччю. Проєкт Лазаровича та інших впровадити в Альбертському університеті принаймні літній курс з української історії не здійснився. Були плани запросити кваліфікованого викладача в особі Володимира Кисілевського, який саме закінчував свої слов'янські студії в Лондонському університеті. Але президент відповів, що його університет ще не готовий на славістику.

З вибухом Другої світової війни уряд Канади побачив в особі Симпсона не тільки науковця, знавця історії центральної і східньої Європи, але також людину загальноповажану та впливову в слов'янській, а зокрема в українській громаді. Урядовці почали до нього звертатися за порадами у різних справах. Йшлося про те, як найкраще використати етнічний потенціал Канади і як його спрямувати на позитивну для держави діяльність, допомогти у військовій справі. Українська громада на той час складалася ще з різних, часто протиставлених одна одній, груп, не згадуючи вже комуністів. Треба було всі ці групи, крім запеклих лівих, якось об'єднати. Симпсон розпочав листуватися

з чільними представниками тих груп. Через листування і переговори вдалося сформувати комітет, який згодом прийняв назву КУК — Комітет Українців Канади. Ці події відбулись у листопаді 1940-го року, повідомлення про які з'явилися на першій сторінці і в редакційній статті *Winnipeg Free Press* 27-го числа того ж місяця. В архівах Симпсона знаходиться лист від міністра Військових справ від 23-го листопада 1940-го р., в якому той дякує Симпсону за допомогу в такій корисній справі.

У цьому ж році Симпсон став головою відділу історії Саскачеванського університету. Він листувався з різними особами. Між ними була Флоренс Рандал Ляйфсей, канадська письменниця, яка саме видала книгу перекладів української поезії. Іда Бачинська від Українського червоного хреста у Швейцарії звернулася до Симпсона за допомогою для українців, інтернованих після розпаду Польщі, у таких країнах, як Угорщина, Румунія, Литва. У цій справі Симпсон листувався також з управою Канадського червоного хреста. Коли єпископ Іван Бучко виступив зі своїми, до певної міри негативними, думками в американській пресі відносно цілей війни в Європі, Симпсон не завагався написати до нього відвертого листа від 17-го жовтня 1940 р., в якому тактовно представив правдиве становище Заходу в цьому конфлікті. Але були й певні невдачі. Переписка між Симпсоном і Василем Свистуном, який на той час був членом управи КУК-у, показує, що Симпсон покладав на нього великі надії та вірив, що він відіграє позитивну роль у цій організації, чого, на жаль, не сталося. Тут згадано тільки деякі найважливіші події у житті Симпсона того часу.

Тим часом Міністерство військових справ Канади почало здійснювати дальші плани, в яких Симпсон мав відіграти важливу роль. З Великої Британії приїхали до Канади спеціальний посланець Трейсі Филипс і Володимир Кисілевський, який закінчив там докторські студії і скоротив своє прізвище до Кей. Восени заступник Міністра покликав Симпсона до Оттави і назначив його Старшим радником директора Відділу публічної інформації. Филипс і Кей ввійшли до групи Симпсона: Филипс як консультант у європейських справах; Кей — відповідальний за зв'язки етнічною пресою. Згодом при Відділі публічної інформації утворився Добровільний комітет співпраці з канадською громадськістю. Поки що Симпсон не переїхав до Оттави, але періодично туди заїжджав. У цьому ж часі, в 1941 р., появилася друком мала книжечка Симпсона англійською мовою: *Історичний і географічний атлас України* — перша така праця цієї мовою. Комуністичні організації Канади накиннулись на

нього, називаючи його співробітником фашистів, гетьманцем, сепаратистом. Симпсон не відповідав на ці наклепи — він був ще пов'язаний з Добровільним комітетом співпраці. На жаль, постійні подорожі до Оттави, навантаження працею і брак відпочинку почали відбиватись на здоров'ї Симпсона. Лікар порадив йому змінити спосіб життя. Крім того, в Саскачеванському університеті звільнилось місце заступника декана філософського факультету, на яке пропоновано Симпсона.

Влітку 1942 р. він вернувся з Оттави і зайняв позицію заступника декана. Одним з перших його починів на цій посаді стало роздобування фондів від Фондації Рокфеллера на заснування архіву в університеті, а згодом і в провінції. Будучи продеканом, Симпсон мав нагоду стати причетним до впровадження слов'янських мов в університетську програму. В розмовах з президентом і письмово він підкреслював важливість слов'янського світу в політиці, історії та культурі. Він вказував на велике число канадців українського походження у Саскачевані та в інших західних провінціях. Запровадження курсу історії ще більше допомогло справі. Як голова Комітету вечірніх курсів, Симпсон увів два нові курси на 1943–44 академічний рік: української та російської мов. Ці вечірні класи стали дуже популярними серед студентів і старшого населення міста. На український курс вписалося 47 осіб, на російський — 21. Інструкторами на цих курсах були місцеві знавці мов, як от професор Тиміш Павличенко з відділу біології, колишній учитель ще в незалежній Україні. Таке велике зацікавлення курсами мов спонукало Симпсона написати до президента меморандум від 3-го лютого 1944 р. у справі заснування слов'янського відділу. Але спочатку треба було підшукати відповідно кваліфіковані кадри, які могли б цей відділ очолити, а на той час таких фахівців у Канаді не було.

В 1943 р. Симпсон мав нагоду познайомитися з Костем Андрусишином, редактором *Канадійського фермера*. Андрусишин закінчив студії з англійської та романських мов і літератур у Манітобському університеті. Він отримав докторат у 1940 р., але не міг знайти праці за фахом і тому працював як редактор українського часопису. Знав українську мову і трохи польську та російську. Симпсон побачив у ньому майбутнього славіста. Треба було тільки його переконати залишити посаду редактора і піти на додаткові вищі студії славістики в одному з провідних американських університетів. За допомогою президента Саскачеванського університету Симпсон домігся для Андрусишина стипендії від Фондації Рокфеллера на рік студій в Гарвардському

університеті. В 1945 р. Андрусишин, тепер ще й магістер у славистиці, приїхав до Саскатуна на посаду професора слов'янських мов. Скільки праці довелося докласти Симпсону — показує груба течка кореспонденції з Андрусишином. І ще один майбутній визначний науковець-історик та український громадський діяч Павло Юзик починав як студент Симпсона. Симпсон планував для нього студії у новому слов'янському відділі під керівництвом Андрусишина, однак Юзик постановив піти на дальші студії в ділянці історії до інших університетів. Проте він був у постійному контакті з Симпсоном і співпрацював із ним у наукових і громадських справах.

Поява першого слов'янського відділу в канадському університеті була захопотою для інших вищих шкіл і при кінці 1940-их років ці студії, а між ними й україністика, існували вже в кількох університетах. Симпсон був у контакті з такими центрами й допомагав їм порадами. В 1945 р. Симпсон зосередився на побудові провінційного архіву Саскачевану. Треба було виробити правила і статут цієї інституції. Коли архів було засновано, Симпсон став першим його архіварем у 1945–1948 р., а потім ще кілька років був членом його управи. За цю справу згодом провінція його вшанувала: в приміщенні архіву висить його гравюра. Наскільки важливою була для Симпсона ця справа, можна оцінити, читаючи записки другої дружини від 22-го травня 1967 р. Він тоді сказав Едиті, що заснування провінційного архіву вважає найбільшим досягненням свого життя. Симпсон був також одним із засновників журналу *Історія Саскачевану* в 1948 р. У цьому журналі також появилась його стаття про о. Делярія і початки Української Греко-Католицької Церкви в Канаді. Все це Симпсон робив, виконуючи одночасно свою професійну працю і підтримуючи переписку з численними особами та інституціями.

Війна і повоєнні роки спричинили багато лиха в Європі. Важливою для української діаспори на Заході була справа політичних біженців, про що вже йшлося вище. Симпсон листувався з КУК-ом і з іншими українськими організаціями, давав свої поради в цих справах, писав прохання, робив запити до різних органів влади. Біженці боялися примусової репатріації до Радянського Союзу. Між ними були також українські науковці. Симпсон поклав багато зусиль, щоб допомогти прибути до Канади своєму приятелю Дмитрові Дорошенку. Він же допоміг Юрєві Луцькому, молодому науковцеві з Англії, влаштуватись на позицію викладача Саскачеванського університету в 1947 р. Симпсон був також у постійному контакті з Богданом Панчуком,

колишнім своїм студентом, а потім офіцером канадського летунства і шефом українського бюро в Лондоні, відповідального за справи українських біженців у Західній Європі. Коли управа КУК-у хотіла по-слати «відкритий лист» до Організації Об'єднаних Націй, вступаючись за долю українських біженців, Симпсон порадив їм листом від 17-го вересня 1945 р. бути обачливими і звертатись до цієї організації тільки від імені однієї групи, а не від цілого українського народу, як це КУК планував. Він уважав, що такий лист міг би більше зашкодити, ніж допомогти.

Хоча Симпсон був зайнятий різними іншими справами в другій половині 1940-их років, він не занедбував праці в науковій ділянці. Від 1944 р. був у контакті з Миколою Чубатим, який старався заснувати в Америці журнал про українські справи англійською мовою. Перше число *Українського квартильника* з'явилося при кінці того року. Чубатий запрошував Симпсона до співпраці, пропонував думку щось написати про українську історіографію, зокрема під радянським режимом, або про Грушевського. Наступного року Симпсон переслав Чубатому статтю про Грушевського. Проф. Роман Смаль-Стоцький повідомив Симпсона листом від 22-го квітня 1947 р., що Український Вільний університет, який перенісся до Мюнхену, відзначив його і проф. Кларенса Меннінга почесним докторатом. У свою чергу проф. Чубатий сповістив, що Симпсон був вибраний у 1948 р. звичайним членом Товариства ім. Шевченка. Удостоївшись цього звання, Симпсон відтак допоміг у плануванні канадських секцій Товариства в Торонті й Едмонтоні. Проф. Ярослав Рудницький, який був уже в тому часі головою Слов'янського відділу Манітобського університету та очолював УВАН, вислав запрошення Симпсонові стати також членом цієї організації та заохочував його написати щось до свого нового журналу *Славістика*. В 1949 р. канадське відділення УВАН планувало урочисто відзначити п'ятдесятиліття наукової праці Дмитра Дорошенка у Вінніпезі. Запрошено на цю імпрезу і Симпсона, який мав там виступити зі словом. Організаційний комітет запропонував йому покрити всі витрати на подорож. Відмовившись, Симпсон повідомив, що надішле письмове привітання, а гроші прохав передати соленізантаві. Заохочений таким благородним вчинком, комітет зібрав суму понад 2000 дол. і вручив її на святі Дорошенкові.

Взагалі Симпсон не відмовлявся від промов і доповідей на всілякі теми і при різних нагодах. Архівний матеріал свідчить, про його широку діяльність. Численні українські організації, без

огляду на їх віросповідання чи політичну діяльність, крім комуністичних, часто запрошували його на промовця. Був він також бажаним співбесідником для молоді. Доповіді його були цікаві, змістовні, інформативні та дотепні. Помагав не тільки словом, але і справою. З численної його кореспонденції з другим приятелем українців, Ватсоном Кіркнелом, можна побачити, скільки зусилля він поклав на те, щоб знайти відповідний момент, коли українська громада могла б відзначити урочисто того почесним докторатом УВУ. Він назначав дату кілька разів, а потім мусів її перенести, бо Кіркнелові це не підходило. Нарешті церемонійне вручення відбулося підчас Третього конгресу КУК-у в 1950 р.

Цього ж року Симпсон став звичайним членом УВАН. Наступного року Канадське королівське товариство також вшанувало його своїм членством. Подібне відзначення отримав Симпсон і від Американського географічного товариства. В 1951 р. він мав честь познайомитися з визначним українським науковцем, у тому часі митрополитом Іларіоном, коли той відвідував Саскатун. Журнал *Славістика* з 1951 р. випустив окремим виданням важливу розвідку Симпсона — «Назва Русь, Росія та Україна». В 1952 р. місто Саскатун відзначало 70-ліття свого заснування. З цієї нагоди Симпсон, будучи головою програмового комітету, що виготовив окрему пам'ятну книжку, написав до неї вступ. У першій половині 1950-их років Симпсон часто переписувався з Юзиком. По закінченні магістерської праці в Манітобському університеті, Юзик виїхав до Університету Мінесоти, де працював над докторатом. Ділянкою його зацікавлення була історія українських поселенців у Манітобі та історія українських церков у Канаді. В архіві знаходиться багато матеріалів на ці теми: рукописи, записки, розвідки. Деякі з них належать перу Юзика, а інші підготовлені Симпсоном, який сам цікавився тими справами. Шкода тільки, що не було нагоди видати тих речей книжкою. Ручні нотатки Симпсона українською мовою доказують, що він таки володів цією мовою непогано й трохи умів нею розмовляти.

В 1952 р. Міністерство освіти Саскачевану прийняло українську мову як навчальний предмет у середніх школах. Великою мірою це була заслуга Симпсона. Він був довгий час членом комітету, який проводив заходи в цій справі. Позитивний розвій подій у тій ділянці мав вплив на ситуацію в сусідніх провінціях. Так як славістичні студії в наукових інституціях Канади ставали все популярнішими, постала думка заснувати організацію, яка об'єднувала б тих, хто працював на тому полі і тими пробле-

мами цікавився. Симпсон і тут допоміг своїм досвідом та адміністративним умінням. Так у 1954 р. було засновано Канадську асоціацію славістів. Симпсон був постійним її членом, дорадником управи, брав участь у з'їздах, очолював різні комітети. Ця Асоціація сприяла уведенню слов'янських мов у навчальну програму середніх шкіл. Симпсон кілька років очолював такий комітет в КАС. Коли згодом зайшло питання про офіційну двомовність і двокультурність Канади, Симпсон, разом з управою Асоціації, опрацював окреме звернення-меморандум до Комісії в оборону неофіційних мов і культур. Велика течка матеріалів, пов'язаних з КАС, в архіві Симпсона показує його 15-літню діяльність у цій Організації.

1955 рік був роком золотого ювілею Саскачевану. Окремі комітети почали готуватися до святкувань заздалегідь. Симпсонові довелось очолити комітет історичних пам'ятних місць і публікацій. І знову почалися численні засідання у різних місцях Саскачевану і видавничо-редакційна праця. Течки, повні звітів, проектів статей, кореспонденції, рисунків і схем, свідчать про ефективність того комітету. Ще інша течка містить у собі кореспонденцію і матеріяли, що відносяться до різних секцій НТШ. На жаль, постійне перевантаження призвели до негативних наслідків: у 1956 р. Симпсон тяжко занедужав. Вістка ця засмутила друзів і знайомих, які в численних листах і телеграмах бажали йому скорого одужання. Симпсон мусів зважати на свій стан здоров'я і так завзято не працювати. Це спонукало його написати наступного року заяву президентові з наміром перейти на емеритуру на два роки скоріше, ніж передбачалося.

8-го березня 1958 р. університет і громада відзначили святковим бенкетом його осяги і працю. На бенкеті були присутні президент, федеральні й провінційні міністри, мер міста і багато інших визначних осіб. На руки організаційного комітету надійшло десятки листів, телеграм і привітань від приятелів, знайомих, колишніх студентів, осіб, які на той час займали вже важливі позиції. Все це свідчить, якою популярністю користувався Симпсон і яку до нього мали пошану. 11-го червня того ж року голова УВАН в Канаді, Ярослав Рудницький, особисто вручив йому почесну грамоту від цього Товариства. На спеціальній сесії з нагоди золотого ювілею Саскачеванського університету, що відбулась у вересні 1959 р., Симпсон отримав почесний докторат від свого училища. По відході на пенсію Симпсон не переставав бути активним, наскільки йому дозволяло здоров'я. Він був членом комітету по відзначенню золотого ювілею університету. Як колишній голова провінційного

комітету пам'яток, він домігся від уряду на показний кам'яний пам'ятник для духоборів з нагоди 60-річчя їхнього поселення в Канаді. Духобори з вдячністю прийняли цей дарунок, бо на той час, в 1959 р., вони не мали широкої громадської підтримки. Як до українців, так і до духоборів ставився Симпсон добре, помагав їм, як міг. 1959 рік був роком «біженця», і Симпсон доклав і на тому полі багато праці. За допомогу українським біженцям і жертвам терору СУЖЕРО нагородило його почесною членською грамотою. А в Шевченківському 1961 р. КУК вручив йому Шевченківську медаль. Величезна тека матеріалів у його архіві показує, скільки праці віддав він цій Організації.

Щоб заохотити молодь вивчати українську мову, в 1960 р. Симпсон написав англійською мовою окрему книжечку «Чому вивчати українську мову?», після появи якої, число студентів у середніх школах і університетах значно зросло. Але головною ділянкою зацікавлення Симпсона в 1960-их роках була праця для Організації Об'єднаних Націй. Він заснував північно-саскачеванську філію цієї Організації, був кілька років її головою і докладав усіх зусиль, щоб вона зростала. Членами філії ООН були майбутні визначні канадці українського походження: Рамон Гнатишин і Володимир Тарнопольський. Цікавився тоді Симпсон також діяльністю Канадського інституту міжнародних справ. У час напруженої праці сталося велике нещастя: 5-го квітня 1963 р. померла подруга його життя, Мюріель. Симпсонів можна було завжди бачити удвох на прийняттях, на конференціях, на з'їздах, в час дозвілля. Понад рік сумував Вільфред, аж 6-го серпня 1964 р. одружився зі своєю давньою знайомою з університету. Д-р Едита Ровлес була деканом факультету домашнього господарства в Саскачеванському університеті. Нове подружжя переїхало в нову хату під числом 1015 на вулиці Ослер. Едита почала кликати чоловіка «Джордж», так як він себе завжди називав і підписувався.

Втрата першої дружини була не першим ударом для Симпсона. Матір померла 1952 року, померли також брати і сестри, а батька він майже не пам'ятав. Між матеріалами в архіві є про це згадки. Але треба було жити і працювати далі. В середині 1960-их років Симпсон брав участь у дискусіях про двомовність і багатокультурність на місцевому і на крайовому рівнях. Був дорадником у цих справах для КУКу і КАС. Продовжував бути доповідачем на різних імпрезах, зокрема й в українській громаді. В 1965 р. його обрано членом Ради регентів Саскачеванського університету. На цій позиції він залишився й підчас другої каденції в 1968 р. Асоціація алюмінів Саскачеван-

ського університету вшанувала його того ж року званням до- смертного члена. На жаль, здоров'я гіршало. Постійні недуги змушували часто перебувати в лікарні. Він помер від хвороби нирок 6-го березня 1969 р. Друга дружина, яка була на 12 років молодша, пережила його на 28 років. І ще раз віддав Саскачеванський університет пошану Симпсону — вже посмертно: в 1971 р. катедру в Слов'янському відділі названо його іменем. Перший голова відділу, проф. Кость Андрусишин, удостоївся його імени.

Українська преса, зокрема в Канаді, негайно сповістила про смерть Симпсона. *Український голос* від 19-го березня 1969 р. помістив на першій сторінці напис великими буквами: «Помер проф. Джордж Симпсон, великий приятель українців». Під заголовком посередині була його фотографія, а текст на три шпальти. Така увага може служити доказом вдячності українців. Він був, мабуть, самотнім чужинцем, крім Діфенбейкера, якого українці так шанували. Його діяльність прийшла на час, коли на імігрантів зі Східної Європи, між ними і на українців, англосаксонське населення степових провінцій дивилося зверхньо, як на необтесану чорноробочу масу. Своїх авторитетних людей українці тоді ще не мали, тому добра воля, позитивне ставлення Симпсона і його впливи у суспільстві були для них дуже бажані. Хто тоді з науковців Канади цікавився українською історією, культурою, їхніми досягненнями? З цього погляду Симпсон був одним із піонерів. Недарма колеги Симпсона в університеті називали його «українським ученим» (*Ukrainian Scholar*). Він гордився цим званням.

В архівах Симпсона залишилося багато матеріалів про Україну та українців різними мовами. Він сам назбирав і підготував багато матеріалів і мав намір видати довідник-реєстр поодиноких українських церков у степових провінціях Канади. Залишив про це сотні власноручних записок на окремих карточках, більшість із яких було українською мовою. Цікавила його й українська історія. Він перекладав праці з різних джерел на цю тему, писав вступні статті. Серед матеріалів знаходиться кілька нарисів української історії англійською мовою. Шкода, що він не опублікував цих досліджень окремими книгами, хоча захоплювався і помагав іншим у цьому. В цій короткій загальній статті немає місця представити цілої багатогранної і детальної його праці, зокрема широкої його кореспонденції. Як правдивий архівар, він здепонував усі ці матеріали, щоб служили джерелами для дослідників. Був дуже послідовний у своїй праці, відповідав на кожний лист. Автор цієї статті може навести ак-

Проф. Джордж Симпсон

туальний приклад: лист Симпсона від 25-го травня 1950 р. до Яра Славутича, який тоді перебував у Філядельфії, в якому дякує за переслані йому збірки українських поезій.

Всі, хто знали Симпсона, можуть посвідчити, що хоч у нього була висока освіта, глибокі знання, адміністративний хист, життєвий досвід і талант співжиття з усіма людьми, він ніколи тим не гордився. Він умів захоплювати слухачів своїми викладами і доповідями; мотивував молодь. Завжди прагнув навчитися і довідатися чогось нового. Був людиною увічливою, скромною, толерантною, терпеливою, тактовною, приязною і не сконцентрованою на особистому — навпаки, завжди допомагав словом і справами іншим. Життя свого не змарнував.

Джерела:

Saskatchewan Archives Board, *The Papers of George Wilfred Simpson*, Saskatoon, 1992.

University of Saskatchewan Archives, *The Papers of G. W. Simpson*.

University of Saskatchewan Archives, *Edith Rowles-Simpson Fonds*.

Thomas M. Prymak, "George Simpson, the Ukrainian Canadians and the 'Pre-History' of Slavic Studies in Canada", *Saskatchewan History*, v. XLI, No. 2, Spring, 1988, pp. 52-66.

У КАНАДІ — ХТО МИ?

(З приводу книжки *Україна очима канадського українця*,
Вінніпег, «Тризуб», 1999, 104 ст.)

Отець доктор Степан Ярмусь порадував нечисленних читачів української діаспори в Канаді публікацією на дуже важливу тему. Живемо тут уже понад 110 років, однак час від часу — то частіше, то рідше — повертаємось очима до тієї землі, на якій народилися, якщо не ми, то наші батьки чи діди.

Протягом дев'яностих років о. д-р С. Ярмусь відвідав Україну разів десять, а Крим уперше, коли брав участь у міжнародній конференції, присвяченій «духовності наприкінці ХХ сторіччя». Відбувалася вона в Севастополі. Використовуючи таку нагоду, наш отець написав цікавий нарис про свої відвідини українського півострова, тепер автономної частини Української Держави.

«Крим для мене — нова земля», — так відкриває автор один розділ, у якому висвітлює історію цього краю, зокрема «грецького міста» Херсонесу та життя українців у Криму. Не випадково автор скерував свої думки до того міста, в якому — як гадають історики — тисячу років тому київський князь Володимир був охрещений і згодом своєю владною рукою утвердив християнство як державну релігію на землях України-Руси. Так уміло поєднано тему духовности на конференції з темою запровадження християнства для східних слов'ян.

У книжці багато фотознятків, що доповнюють авторів намір символічно об'єднати давнє й сучасне, таким чином даючи ніби суцільний шар духовности протягом останнього тисячоріччя. Не входячи в деталі, відсилаю читачів до самої книжки, яка напевне принесе їм доповнення до їхніх знань у порушеній темі. Натомість звертаю увагу на суспільно головніше, а саме на слушне тлумачення автором ідентичности як його самого, так і нас усіх у Канаді.

Підназву книжки «Україна очима канадського українця» я цілеспрямовано поставив у назву цієї рецензії, мовляв, «з приводу», бо авторова назва *На нашій, не своїй землі*, на мій погляд, не така вдала, як його підназва. Передусім, не тому, що частку **не** при займенникові **своїй** написано окремо. У Т. Шевченка цей вислів мав «несвоїй» — одне слово, що давало сильніше, суцільніше значення. Та не будемо картати автора

публікації, бо згадану помилку і в Україні часто повторюють у пресі, не усвідомлюючи наміру нашого Кобзаря. Хібащо додамо, що ми нарешті на нашій землі у своїй Державі, покищо недосконалій, однак таки на своїй землі.

Отже, поведімо мову про вислів «канадський українець» (так доречно вжитий!), яким ідентифікує себе о. д-р С. Ярмусь. Адже чуємо ще «український канадець» чи навіть потворне «український канадієць», до чого пристосовуються, точніше, підлабузнюються гості з України, знаючи добре, що це не робить їм чести. Існує у вжитку ще й нейтральне «канадець українського походження». Серед наведених визначень — яке найкраще? Думаю, що настав час обговорити цю тему для остаточного з'ясування — хто ж ми? Яка різниця і в чому?

Коли кажемо чи пишемо «український канадець» чи «український канадієць», то на перше місце усвідомлено ставимо «канадець», а прикметник чи пак означення вказує лише на те, що хтось колись прибув з України, до якої вже так збайдужів, що вважає себе канадцем чи канадкою. При цій нагоді треба підкреслити, що «канадієць» чи «канадійка» — це польські словоформи, що їх колись уживали в Галичині, ясна річ, за польським зразком. Якби була назва Канадія, тоді можна б утворити канадієць і канадійка. Аналогія: Англія — англієць, англійка. Але ж є тільки Канада (топонім, що породжує етніонім), тому правильні похідні слова — канадець (для чоловічої статі) й канадка (для жіночої).

Яка свідомість в «українського канадця»? Це переважно вже ренегат чи пак виродок, хоч за такого він і вона себе, може, й не вважають. Знаю деяких осіб, навіть з університетською освітою, що лише так воліють себе називати, але до виродків вони ще не належать, дарма що маси виразно не долюбляють отакої ідентифікації. Під неї попадають, майже без винятку, ті, що думають про Україну, як щось далеке й минуле; їм Канада ближча, ніж батьківщина їхніх батьків і дідів та й їх самих, якщо народились вони на українській землі. Навіть офіційна канадська політика багатокультурності і двомовності (фактично багатомовності) не тримає їх при українстві, не розворушує їхніх посуслих генів.

Та ще є багато наших людей, які мають Україну в серці, шанують українську, тепер уже державну мову, користуються нею щоденно, намагаються її зберігати, посилають своїх синів і дочок чи навіть онуків і внучок до українських шкіл. Ці люди зберігають також українські обрядові звичаї, коротше кажучи, живуть Україною. Ясна річ, для визначення таких родин чи

окремих осіб треба вживати «канадський українець», «канадська українка». Звідси й висновок: де б ми не жили, якої держави не були б громадянами, залишаємося українцями та українками, говоримо українською мовою. Одночасно шануємо ту країну, що дала нам притулок у тяжкий час, що й тепер — у системі багатокультурності — забезпечує нам свободу плекати українську культуру. Поза всяким сумнівом, о. д-р С. Ярмусь належить саме до таких людей, тому й дав підназву своїй книжці, згідно з якою він дивиться на все «очима канадського українця». Учімося й ми в автора цієї публікації.

Протопресв. д-р Степан Ярмусь

Щойно сказане можна й треба поширювати серед наших людей, що познаходили притулок в інших країнах. Таким чином, за аналогією, користуймося такими визначеннями: американський українець чи американська українка, аргентинський українець, бразилійський українець, англійський українець, німецький українець, польський українець, російський українець і т.д. й т.п. Прикметникове означення вказує лише на місце проживання.

На тлі цих і подібних розважань про ідентичність, отцева Ярмусева публікація набуває особливого значення: не тільки як своєрідний довідник про Крим — один із найперших християнських осередків давньої України, коли ми називалися ще русами чи русичами, — а також як важливий виховний чинник. Прочитаймо цю книжку з великою користю для себе, і будьмо в чужомовному оточенні, передусім, українцями чи українками, де б ми не жили. Якщо вважаємо себе за таких, то й допомагаймо Україні відроджуватись і державно, і матеріально, й духовно. Незалежна Українська Держава чекає на нашу допомогу.

**«НЕ ЖИТТЯ В ТІЙ АЛЬБЕРТІ,
А СПРАВЖНЯ КАЗКА»**

**(Вічні вогні Альберти Докії Гуменної у світлі
літературної критики 50-их років ХХ століття)**

Поява репортажу *Вічні вогні Альберти* Докії Гуменної 1959 року викликала широке зацікавлення серед діяспорних критиків, які дали всебічну аналізу, оцінку та тлумачення ідейно-мистецького твору, зазначаючи його якості й хиби. У своїх статтях, рецензіях і нотатках критики характеризували все краще, що є в тому творі, допомагаючи читачам правильно зрозуміти його зміст.

Працюючи над аналізою репортажу, Олександра Костюк прийшла до висновку, що письменниця по-справжньому була захоплена темою свого твору та потужно передала його читачеві. Твір Гуменної, пише вона, є «поезією в прозі. Це ода трудові людини, зокрема української. Це балада про Землю-красуню, розбуджену працьовитим народом і розквітлу в мереживі вічних вогнів Альберти. Це поема про невмирущість, «вічний вогонь» духу України, вихованого десь у підґрунті української душі, що, будучи прищеплений у будь-якій країні та в будь-яких умовах, вибухає плідним урожаєм багатства, творчости, життєздатности». Це справді висока оцінка, але повністю заслужена.

Інший критик, Михайло Кучер, вважає, що найцікавіші місця цієї книги присвячено «людині, діди та батьки якої прибули в Канаду, коли там, де тепер шумлять авта, бродили дикі звірі, й людина в розпачі тинялася по пушах і нетрях, щоб принаймні знайти безпечне місце для притулку». Це вказує серед яких величезних труднощів доводилося жити нашим піонерам, що привертали пустище до цивілізації.

Відомий літературний критик Вадим Сварог дає також дуже вдумливу критику книги, але він радше звертає увагу на постать письменниці. Він пише: «Докія Гуменна — розумна жінка, не кажучи вже про те, що вона досвідчена письменниця. Вона вмє спостерігати і вмє спрямовувати увагу читача на істотне, першорядне та виділити його добром деталей, які те основне підкреслюють. Разом з письменницею, — продовжує Сварог, — ми пишаємося здобутками людей «твердої породи», отих буко-

винських і галицьких селян, які виявили таку силу характеру, що дивували емігрантів інших країн Європи. Вони повністю заслужили на свої теперішні достатки».

Критик Г. Будило звертає нашу увагу на те, що «українці провінції Альберти майже всі багаті. А починали вони тут господарювати бідарями, голодували, працювали в наймах, але поступово розвинулись. У кожного з них фарма щонайменше на сто шістдесят акрів. Обробляють землю майже виключно своєю родиною, бо робітники дуже дорогі. Кожен будинок на фермі обладнаний цілком по-міському: водогін, тепла й холодна вода, електрика, телефон, холодильники. Взагалі Канада дуже багата, ще не зовсім досліджена, і мало населена країна, справжнє «золоте дно». Ростуча промисловість потребує технічних сил, і кожен фахівець, що приїхав сюди, відразу знаходить працю».

Європейський критик, Дмитро Бучинський, називає альбертський добробут казковим, який важко собі уявити. Він захоплений природним багатством Альберти й Канади взагалі.

Досить романтично розглядає книгу Стефанія Бубнюк, редактор журналу *Жіночий світ*. Вона стверджує, що «сон письменниці здійснився — вона опинилася на краю світу. Світу первісного дикого лісу, повного зелені, «із синім храмом неба вгорі, зі сліпучим сонцем над головою, із веселим повітрям у грудях», куди заходить нога тільки землеміра, взута в гумові чоботи, — шукаючи нафти й природного газу». Бубнюк пригадує нам, що ми вже маємо деякі книжки про життя українських поселенців в Альберті. Докія Гуменна не тільки доповнює їх, але ще й пише про нові нафтові відкриття, яких ще не було, коли її попередники писали свої спогади.

Критик Володимир Дорошенко захоплюється красою стилю письменниці, яка пише дуже кольоритно про колишнє і теперішнє життя альбертських фермерів. Він звертає пильну увагу на їхнє національне життя, повне патріотизму в одних, а заповнене байдужністю у інших. Його турбує зокрема байдужість молодого покоління. Однак в основному критик — оптиміст. Він автор цікавої фрази «Не життя в тій Альберті, а справжня казка». Хочемо вірити, що ця фраза щира, як також і вся його рецензія. Багато причинилася до цієї фрази й сама письменниця, яка своєю ентузіастичною оповіддю допомогла суспільству краще усвідомити собі зміст їхнього життя.

Але є в них і турботи й то серйозні. Вони журяться, пише Олександра Костюк, як затримати дітей при українській мові та як виховувати їх, щоб вони не ледачили, живучи в країні, де

вони всім забезпечені та все їм легко дається. В Едмонтоні, до речі, жило тоді вісімдесят тисяч українців. Це діти піонерів, які прибули сюди років шістдесят тому неписьменні, безпомічні, без мови, загублені в темних канадських лісах, їх діти вже «великі багатії, мають готелі, ресторани, фабрики. Деякі доробилися так, аж не знають, що зі своїми грішми робити. Один із них недавно признався, — пише Гуменна: «У мене грошей більше, ніж розуму».

Були там і релігійні непорозуміння, які письменниця не коментує, а пропонує вшанувати це «безголов'я» хвилиною мовчанки. З її слів можна відчути, що вона була сильно розчарована.

А тут «молоде покоління майже все заговорило англійською мовою». Часом діти ще розуміли українську мову своїх батьків, але були такі, що вже не розуміли. Журба обернулась і тепер стануло питання, як навчити цю молодь української мови. Причиною було тут те, що діти не хотіли відрізнятись від свого оточення. Вони стали називати своїх батьків старомодними. Причиною гірких непорозумінь були також і мішані подружжя. Це привело до потрясаючих наслідків, пише Гуменна. Серед українців відчувалася сильна розгубленість, почуття душевного болю та безнадійности. Гірко це відчули в централі Союзу українок. Вони не знали, для кого вони працюють та взагалі «чи потрібна їхня праця? Нема, — пише Гуменна, — молодій людині на працю секретарки, яка знала б українську мову».

Тут письменниця від опису переходить до наступу — «аматорську працю треба замінити фаховою».

Українські інтелігентні сили нидіють без підтримки власного суспільства, без відчуття того, що вони йому потрібні. Погорда до власної інтелігенції виникла тільки тому, що вона не досягнула матеріальних успіхів. Але, чи це її вина? Ні, але довгі роки це було одним з головних коренів лиха.

Покоління, про яке тут говориться, пише критик О. Животко, являє собою суспільну групу зі всіма прикметами відірвання від рідних традицій. Але Докія Гуменна, продовжує Животко, вірить, що все те минеться, але треба поспішати, щоб не запали в темряву пісні, звичаї, вся епопея шукання землі для поселення і найосновніше — всі ті жертви й подвиги людей в овечих кожухах.

Відомий уже нам критик Сварог серйозно журиться, що вже третє покоління українських емігрантів у Канаді деукраїнізується, забуваючи рідну мову й далеку батьківщину своїх

предків. На його думку, «це сумний процес, але, мабуть, неминучий. Чи можна хоч трохи знешкодити цей процес канадизації — бо зупинити його не можна і не треба?»

Скидається на те, що «канадизовані українські фермери, робітники та інтелігенти в своїй масі не відчувають особливої потреби в українській культурі, задовольняючись нагодою згадати свою українськість піснею за спільною чаркою. Але чи можна звинувачити їх за це? Емігрували вони чи їх батьки не з української держави з розвинутою національною культурою, а з австрійських, польських та румунських провінцій, коли вони й не знали як слід, хто вони такі. Просто собі “люди в овечих шкурах”».

Щоправда, тепер вони знають, що вони українського роду, що їх стара батьківщина — Україна. «Але їх зв'язок зі своєю батьківщиною, зі «старим краєм» — це не зв'язок з нацією, а передусім і в основному — сентиментальний зв'язок зі спогадами свого дитинства, спогадами про своїх батьків. Ці спогади вони плекають любовно й щиро. Вони будують церкви, як пам'ятники своєму дитинству і своїм батькам. Вони хочуть, щоб їх діти перейняли від них любов до минулого свого народу. Але, самі не будучи виховані в національній українській культурі, як вони можуть передати її своїм дітям? Чи це їх вина, — запитує критик Сварог? — Ні. Будьмо самокритичні і запитаймо самих себе, українських письменників і культурних діячів — що ми самі зробили для того, щоб дати їм високовартісну українську культуру?

Що ми можемо протиставити тій чужій культурі, яка оточує і всмоктує в себе українських дітей на їх новій вітчизні? Чим ми можемо затримати їх при свідомості своєї особистості? Для цього бо треба дати їм підстави цією особистістю пишатися!

Критик Будило вважає, що молоді майже все дісталось легко, а тому вона не загартована проти несподіванок життя. Серед українських робітників у той час було чимало симпатиків комунізму, без усвідомлення, що він являє собою. Тут також були свої причини, що вони повірили комуністичним пропагандистам.

Відомий нам уже Дмитро Бучинський пішов по лінії найменшого опору, вважаючи, що українці, народжені в Канаді ніколи не повернуться в Україну й тому повинні дбати про свої канадські справи. А в крайньому випадку, коли б обставини стали кращими, допомагати чим можна буде батьківщині своїх батьків і дідів.

Володимир Дорошенко помічає, що з-поза лаштунків казкового життя прозирають і затінені сторони, як от помічена Докією Гуменною бідна жінка, що живе в найманій хаті, хоч має дві дочки, що «спаніли» й не хочуть із нею жити.

Непосидюща письменниця, як згадують майже всі критики, вперто шукає серед озброєних сучасною технікою фарм рідної серцю «бідної ферми». Шукає вона і «звичайну хату», проводячи читача через низку цікавих, інтригуючих об'єктів. Старається вона також зацепити читачеві свою нетерплячість і недовір'я до казкового багатства, в порівнянні до образу покинутого на батьківщині села, навіть найбільш моторизованого. Її всюди захоплює і гнітить разюча різниця добробуту й розвитку за останні 50 років тут і там.

Письменниця радіє успіхом завзяття та праці українського люду в новій країні, але ніяк не може викинути зі свого серця того болю, «що на батьківщині людина залишилась людиною з малої літери, без прав, при жалюгідних достатках».

Серед критичних відгуків на книгу Докії Гуменної є й закиди: когось вона, мовляв, не запримітила, когось згадала побіжно, а декого й зовсім не вшанувала своєю увагою; може не слід було й розкривати особисте життя декого зі зустрінутих нею людей.

«Шкода, — пише Вадим Сварог, — якщо ці закиди мають якусь підставу. Не будучи знайомі з місцевими умовами, ми не можемо судити й про те, наскільки ці закиди справедливі. Але приймаймо, що тяжко всім догодити, та не завжди можна всеосязно написати про бачене, коли того баченого так багато, що на перетравлення його треба дуже багато часу. Щодо розкритого особистого життя, письменниця, напевно хотіла, щоб бачені нею цікаві люди не були на сторінках її книги безбарвними ходячими схемами, а щоб вони були справді живими людьми, з плоттю і кров'ю в жилах».

Вічні вогні Альберти Докії Гуменної, пише Дмитро Бучинський, «не дають відповіді на питання, порушені письменницею, але книга її перемережена тривогою про них». А це вже достатньо, аджеж письменниця розповіла про стан, що вимагає активної дії перед відчуттям чогось небезпечного. Всі люди, що їх описала Докія Гуменна в своїй книзі, заслуговують на нашу пошану.

Вічні вогні Альберти, при певній, мабуть, неминучій поверховості, — цікава й повчальна книга. «Прочитати її, — пише Вадим Сварог, — мусять усі інтелігентні люди нашої діаспори».

Коли я розповів Докії Гуменній про мій з родиною побут в Едмонтоні та ще показав мою статтю «У гостинній Альберті», що появилася в газеті *Українські вісті* від 25 січня 1973 року, вона зраділа й зараз таки запитала, чи я прочитав перед поїздкою її книгу *Вічні вогні Альберти*? Я відчув почуття сорому й відповів їй щиро, що я цієї книги тоді не читав, але планую прочитати її тепер.

Серед таких не зовсім приємних обставин почалися наші дискусії. Непохитна Докія Гуменна розповіла мені, що побувала всього один місяць в Едмонтоні та околицях. Не змарнувала там жодної хвилини. Вивчала історію, географію, техніку, промисловість, а головне духовість населення цього чудового міста, що ще вчора було лісовою чи озерною пущою. І там відчула те, чого нам часто бракує. Відчула силу української ідеї. І саме ця сила причинилася до піднесення її творчого таланту підчас писання книги. У книзі це проявилось в багатьох кульмінаційних ситуаціях, зокрема тоді, коли письменниця змальовувала кадри піонерського життя. Творча сила діяла також серед піонерів і, здається, коли б не вона, наші піонери навряд чи подолали б немилосердні труднощі, бувало, що й розчарування. Ця сила й досі окрилює Едмонтон і цілу провінцію. Тому тут усе щасливо розвивається, а провінція стала для українських поселенців «золотим дном».

Письменниця раділа, що окремими кадрами по-справжньому зачарувала читача, викликаючи в нього бажання прочитати їх ще й ще. Докія Гуменна із захопленням розповідала також про позитивні, бувало й негативні події. Дуже драстично прозвучала її розповідь про жінку, що прокляла свого чоловіка і його Канаду за те, що їм доля присудила роки «дерти пні» тобто корчувати дерева й куці в Альберті.

Такі гіркі описи сильно зворушували мене і я відчував неприкрашену правду про ці важкі роки праці наших поселенців у темних нетрях Альберти. Письменниця любила також змальовувати дійсність на «краю світа». Незважаючи на всі перешкоди, що було важко подолати, альбертська дійсність була для неї багатою та атрактивною. В той час, коли Україна була для неї — легендою. Це країна, в якій люди босі, їдять пісню картоплю, навколо бруд і поневіряння. Це та Україна, яку емігранти покинули перед Першою світовою війною.

Вона дуже переживала, що наше молоде покоління майже

все заговорило англійською мовою. І що ж робити? — питає вона й зразу відповідає «для втримання молодого покоління мало борщів із голубцями та вишивок». «Шкода, — пише Вадим Сварог, — що Докія Гуменна не змогла чи не мала нагоди поговорити з молодими канадцями українського походження, довідатися від них, що могло б зацікавити чи імпонувати їм в українській культурі. Без цього нарисована письменницею картина неповна».

Письменниця дуже раділа, що один з рецензентів (прізвища не пригадую) сказав, що *Вічні вогні Альберти* — це чесно написаний репортаж, який дає українському читачеві повне уявлення про Альберту та про українську людину в ній.

Досить критично відгукнулася Д. Гуменна на рецензію д-ра С.С. Саса, зокрема на його мовні зауваження. З великим зацікавленням говорила письменниця про рецензію Вадима Сварога «Книга, що будить думки». Їй подобалося, що рецензент присвятив багато уваги молодому поколінню, яке потребує повноцінної культури насамперед і її треба йому дати.

* * *

Підсумовуючи все вище сказане, хочу відзначити, що книга *Вічні вогні Альберти* Докії Гуменної значна тим, що провокує читача на багато думок, які мають відношення не лише до альбертських українців, а й до всієї діаспори. Ця книга багато причинилася до культурного й національного піднесення українців Альберти. Якоюсь мірою все це допомогло тому, що на вимогу тутешніх українців незабаром канадський уряд запровадив державну систему багатокультурності, яка дає поштовх для нашої народної культури. Не зважаючи на те, що може не на всі питання, що їх поставила письменниця, маємо відповіді, але вона заговорила потужно — відгомін пішов не тільки по Альберті, а й по всій Канаді. Її турботи справедливі, бо в центрі її уваги стоять люди. Вона розглянула їхнє духове обличчя і знайшла в ньому відвічні риси українського хлібороба: працьовитість, гідність і щирість. Національно вони також розвинулись і віднайшли свою національну приналежність на чужій землі. Але томить їх ще журба за молоде покоління, яке частинно втратило ідеал своїх предків. Саме на цю тему можна й конче треба продовжувати розмови при кожній нагоді.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ НАБУТОК ПОЕТА

(Славутич Яр, *Твори*, т. 3 — *Розстріляна муза, Меч і перо*;
т. 4 — *Українська література й мова на Заході*. Київ —
Едмонтон, 1998. 493 + 483 с.)*

Яр Славутич, нещодавно нагороджений від Президента України Орденом «За Заслуги» III ступеня, професор Альбертського університету, відомий на Батьківщині не лише як визначний поет. Із кінця 80-их рр. і «материкові» часописи друкують філологічні розвідки вченого, знаного на Заході. Його *Розстріляна муза* (Детройт, «Прометей», 1955; Київ, «Либідь», 1992). — перший у світі мартиролог української літератури, понищеної тоталітаризмом, — уже стала настільною книжкою для тих, хто студіює та любить рідну красну словесність. Проте у всій повноті й багатогранності літературознавчий та мовознавчий набуток степовика з Херсонщини, нащадка еліти козацької держави й борця за незалежність України від чужої займанщини, читачеві пропонується вперше. Чим же нас збагатили, ці томи, що вмістили праці 50-их — 90-их років на різноманітні літературно-мовні теми? І чи перейшли вони найскладніше випробування — часом, який немилосердно здешаткував писане про нашу культуру в УРСР?

Перевидання *Розстріляної музи*, цього вражаючого свідчення продуманого і найжорстокішого нищення комуністами вільного українського художнього слова та його чільних носіїв, було зумовлене незадоволеною ще потребою в цій дослідницькій праці. Зберігши композицію «Либідської» окремої книжки 1992 р., вона поповнила список жертв режимних репресій іще 150-ма особами. Праця Славутича над трагічним реєстром триває, і далі до нього входитимуть нові прізвища, як-от М. Славинського — того Лесиноного «любого пана Максима», слід якого по війні загубився в лабетах «доблесних чекістів». Шкода, що на цей раз у книжці не знайшлося місця самим текстам невинно убієнних письменників (хоча твори вже доступні, цікаві критерії та вибір

---

* Аналіз поезії, що виповнила перший і другий томи, зроблено у статті «Співець національної ідеї» Михайла Іванченка у *Західно-канадському збірнику* — 3, який вийшов у світ в Едмонтоні 1998 р.

укладачем кращих зразків творчости) та що бібліографія в кількох випадках не включила видання останніх років. Однак, завдяки фактологічно-джерельній цінності, влучності та образності оцінок ця шляхетна праця не зістариться й ще довго, гадаємо, слугуватиме своєрідною *messa de profundis*, доказом багатства й повноти того, що мали ми в літературі.

Книжка в книжці *Меч і перо* (Київ, «Дніпро», 1992) знайомить із науково-творчими результатами викладацької та дослідницької діяльності автора, відомої і в чужомовних публікаціях. Барокова поетика заголовку означила ту функцію українського письменництва, що її Є. Маланюк уперше виокремив як «стилет», а І. Драч недавно повторив за давнім — як «меч духовний» (у томі це статті на захист національної окремішності, протидія імперським деформаціям української душі та слова), невіддільну від поєднання з пером («стилосом») — емблемою естетичної довершеності рідної класики. Вибрані до третього тому понад три десятки досліджень репрезентують понад три віки української словесности від К. Саковича до С. Караванського. Студія наświetлень образу володаря взагалі й гетьмана Сагайдачного зокрема у *Віршах* Саковича розкриває дослідницькі первні літературознавця. Це «реконструювання» автентичної історичної пам'яті і правди, моралі чи й релігійних рис доби, увага до тяглих філіяцій літературних мотивів та образів. Із цієї, як із інших, джерельної розвідки постає, що цінно, сам Сакович — інтелектуал, людина бурхливої біографії. Заслуговує згадки добірна та образна мова («смерть усіх стриже під один горщик») Славутичевої розвідки, що започаткувала важливу тему.

Екскурс ув історію української силабіки й силабо-тоніки студії «Пісня козака Плахти — перша українська друкована балада» підпорядковано доведенню літературної, а не фольклорної природи твору. Переконливими аргументами тут є аналітичне заглиблення в мову, паралелі з лірикою вагантів, контекстуальні припущення (с. 134). Це дозволило у висновках так окреслити значення середньовічного письменства: «ввібрало в себе все краще, що незабаром стало нашою національною особливістю». Інші дослідження медієвіста прикметні: «Гетьман Іван Мазепа як поет» новаторським підходом до нього як до талановитого барда, людини шевченківського типу, невідомими фактами (про існування «Мазепи» навіть у бразильській літературі), оригінальними порівняннями (з бойовою «віршею» Й. Шумлянського) та взагалі заслужено високим піднесенням ваги художньої спадщини гетьмана, втім і його листів до Мотрі;

«Тринадцята пісня Григорія Сковороди» — текстологічним профілем. Звернення до видань пісні різних років і Славутичева її транслітерація за дійсно науковою методою виводять на ширшу розмову про долю української художньої спадщини. Бо ж, чого гріха таїти, і зараз в Україні вистачає викладачів навіть в університетах, які російщатять студентів читанням давньоукраїнських творів на чужий лад.

Українознавча стаття про Герцена та матеріал про Гоголя-сина, що початково є висвітленням винародовлення наших за походженням письменників у Росії, «зчеплені» дзеркально. Адже героями в них є один із небагатьох у Росії справжніх демократів, дійсно прихильних до поневоленої України, та письменник, який «зробив величезний внесок у сусідню літературу». У зв'язку з цим бачиться деяким перебільшенням українського патріотизму Гоголя у твердженні зі с. 169 про свідому його «місію помсти», післанництва посприяти майбутньому визволенню України: його все ж до Шевченка під цим оглядом не дорівняти.

Перша з тріо шевченкознавчих розвідок Яра Славутича зразу виводить на головний антиневільницький нерв Тарасової музи. Продумано вирішено тут питання взаємодії традиціоналізму й «модернізму» в його поезії. Ще 1961-го р. гостро розвінчано прокомуністичні спотворення національного генія. «Велич Тараса Шевченка», крім усього ін., — стаття непроминальної виховної науки для українців. І не лише в Канаді сущих, постійне *memento* про необхідність зберегти національну ідентичність, рідну мову. «Шевченкова поетика. Вступ» явила ту сталу рису манери дослідника, що полягає в осмисленні здійсненого попередниками, а головне у віднайденні свого, ще не вивченого ракурсу. Розкриття функціонування багатющої у поета епітетики, метафорики і звукопису виводить Шевченка поза межі фолкльору — тихої гавані для радянських шевченкознавців, але замілкою для такого «корабля»; руйнує стереотипи, показує наполегливу працю майстра над шліфуванням слова. Не всі аспекти вживання тих же епітетів опрацьовано — залишено простір і наступним дослідникам. Але й з'ясовано багато: свіжі спостереження над озвученням творів показали Шевченка гранословом, який випередив на піввіку модерну добу символізму та імпресіонізму. «Раннє шевченкознавство в Канаді» збагачує інформативно рідкісними відомостями про ранню рецепцію поета на американському континенті, імponує критичністю автора, його вірою в здатність науковця писати на віки.

Долі України та українства від XVII ст. і до післяшевченківської доби, маловідому сторінку історії науки (фондація НТШ) висвітлює родописна стаття про громадського діяча-патріота, правника і мецената Михайла Жученка, гідним нащадком якого є сам Яр Славутич. Цікаво, що ця розвідка про еліту України може правити за розширений реальний коментар до драматичної поеми Славутича «Світичі», де діють правник М. Жученко, поет О. Кониський та ін.

Франкознавчий дослідницький тетраптих приверне око фахівця чи просто зацікавленого читача вивченням іще недосить розроблених проблем (дещо більше висвітлено тільки сонетарій Франка). Об'єктивне розкриття питання «Франко і Росія» ще в 50-ті роки актуальне й зараз, коли українські соціалістичні партійці знову намагаються запрягти до свого воза «трибуна самостійности», опозиційного до імперських режимів. А при цьому не бажать бачити: Франко замолоду симпатизував саме соціал-демократизмові «з людським обличчям» західноєвропейського типу, тоді ж почав сумніватися в соціалістичній «новій релігії» та ще й потім критикувати її за «догми ненависти та клясової боротьби», протиставивши їм ще 1880-го р. (в «Не пора») державницько-соборницьку настанову. Цим, згідно зі слухними словами Яра Славутича, він завершив «кристалізацію модерної української нації». Цілком справедливим виявилось прогностично зірке припущення дослідника, відірваного тоді на Заході від першоджерел: серед не виданих творів І. Франка 1914–1916 рр. дійсно-таки є гострий осуд російського експансіонізму й колонізаторства (рукописні вірші «Інвазія», «Царські слова»). Медитація «А ми з чим?», як і інші тексти, досі недрукована — й це ганебно для Української Держави, — заповідає українцям, ізведеним до рівня «всесвітніх жебраків», ставати за прикладом інших націй до «високих брам державного життя».

Літературознавча франкіяна відзначається дослідницькою самобутністю. Так, серед розглянутих образів провідників у поезії Франка надibuємо як Мойсея, так і, в згоді з авторською концепцією, Йвана Вишенського з поеми, загадковий фінал якої потлумачений точно (варто було б ряд поповнити Богданом Хмельницьким із «На Святоюрській горі»). При розкритті значущості поетових сонетів на широкому порівняльному тлі західноукраїнської лірики Яр Славутич керується властивими естетичними критеріями (на нашу думку, також «вольний» сонет про жіноче серце — один із найкращих у нашій історії жанру).

Унаслідок цього з'являється тактовний момент критики класики — с. 294, 303. Дискусійним бачиться віднесення реалій сонета «Багно гнилее...» до Росії, а не до Австрії. За відомої складної історії тексту вирішальної ваги набув сам фактаж «Тюремних сонетів». А той серед них, що недвозначно присвячений Росії, стоїть вище. Та й чи міг Франко в «Багні гнилому» писати про Росію «в Сибір не шлеш»? І не давала вона в тому віці навіть «зверхніх виявів свободи», не була євроазійська імперія й двигачем культури. Тож адресата можна атрибуувати як «рідну» Австрію, потрактовану так само гостро, як у 33-у сонеті Росію.

Змістовні студії новітнього письменства важливі фактологічно і насвітленням естетики класиків, і їхньої поетики — домінант образного мислення («Творчість В. Винниченка», «Поетика ранніх творів В. Стефаніка»), метафоричності Лесі Українки. Цікаві оригінальними асоціаціями (с. 327 та ін.), залученням до оперативного поля нового матеріалу (циклу «Велика гармонія» Б. Антонича). Добре, що професор Славутич залишає за читачем право на окремий погляд — на причини зміни християнських мотивів землеклонством і навпаки в поезії великого лемка, на успіх чи й порівняльний неуспіх «канадського» роману Самчука. Зрідка судження та оцінки не видаються переконливими. Так, Винниченків Мефістофель уявляється більш людяним («кирпатим»), дещо, на нашу думку, недооцінено прозу Б. Лепкого на с. 339. В лекції про Винниченка охоплено не всю його прозу, бракує і значних п'єс. Але річ не в тім, — автор-бо цих рядків був би щасливим свого часу почути студентом таке слово про письменника. Ці матеріали, свою роль уже відігравши, цілком придатні для використання й тепер, коли з'явилися в Україні західні видання раніших років і нові наші (шкода, що Яр Славутич не висловився, приміром, із приводу них).

Ревеляційним в українському літературознавстві є дослідження історіософських мотивів у поезії 1917-1929 рр. та в творчості Є. Маланюка. Вигини доказової думки вченого багаті на присутні відступи (комплекс малоросійства інтелігенції початку сторіччя), лише позірно парадоксальні тези (інтернаціоналізм як Маланюкова світоглядна основа). Заглиблення в художні тексти унаочнило розкриття індивідуальних стилів. Статті про літературу з Ярового п'ятикнижжя сприяють розвитку естетичного смаку, допомагають виховувати громадян нової України. Вартості обом томам додають спогади про особисті зустрічі з митцями та враження від перебування в

екзотичних країнах (одна з думок О. Лятуринської потверджена пізною ролею квітів у японському синтоїзмі), малознані факти (студії про Л. Мосендза та ін.) та генеалогічні довідки. З приємністю констатуємо: дослідникові вдалося частково заповнити — статтями про О. Ольжича, Ю. Клена, М. Ореста тощо — ту прогалину нашого літературознавства, що полягає в браку осмислення духового стрижня, християнського чуття українських письменників. Натомість огляд «декадних» 1951 р. видань підрадянської лірики в іронічному, часом фейлетонному ключі, проте об'єктивно схарактеризував фальш і шаблонність «поезії ілюзорного щастя», а разом із тим позитиви творчости понад 20 авторів. Цю ілюзорність задля самозбереження — новітній вияв літературного втікацтва — потлумачено як єдину форму «консервації» поезії до настання вільніших часів.

Трою статтей розкрило мистецькі осяги правозахисників-шістдесятників. Тут показано оновлення ними попередніх традицій (сонетної) та образности (образ свободи), пов'язано кременисту вдачу та творчість Світличного, Караванського, Стуса. Уперше досліджено, наприклад, езотеричний характер віршів останнього зі згаданих «базилевсів українського слова». Збулась оптимістична надія Славутича ще з 1979 р.: що більше таких людей — то ближче остаточне «визволення від московської залежності». Гідно вивершили третій том перше в нашій науці розкриття моторошної теми голодомору в українській літературі Заходу (на матеріялі писань Самчука, Чапленка, Осьмачки й Барки) та незайві додатки — гарні рецензії на книжку *З порога смерті* та інші видання 90-их, що показують активність поточного оглядача книжкового моря.

Не меншою мірою, як третій, четвертий том, який охопив *Українську літературу в Канаді* (Едмонтон, 1992), є цілим материком, густо «заселеним» іменами та явищами з мистецько-наукового поля, незанимаючи подекуди не тільки масовому читачеві. Український адресат відкриє для себе першого, як довів Яр Славутич, українського поета в Канаді Івана Збуру, літописця життя наших переселенців на преріях Іллі Киріяка, поетів Дана Мура й Левка Ромена, до видань яких причетний автор студій, а також Л. Мурович, З. Когут, П. Діброви, М. Щербака, Р. Володимира, М. Мандрики, П. Савчука, О. Войценко та багатьох ін. І здебільшого тут зібрано рецензії на їхні художні збірки, що дають досить повне уявлення про цих письменників. Знайдемо в томі статті з іншої нагоди — ювілейної або сумної, відгуки на антології та енциклопедії, книжки

публіцистики та спогадів, українознавчі праці й т.п. Подиву гідна широта наукових і творчих інтересів, енциклопедична обізнаність і дослідницька мобільність ученого-філолога.

У синтетичній студії-огляді суспільно-релігійних мотивів українсько-канадської прози Яр Славутич зумів зібрати, осмислити та узагальнити широкий і ваговитий матеріал із 1897–1910 рр. — справжнє для нас першовідкриття. Простора ж розвідка «Українська поезія в Канаді» вартісна унікальним списком трьохсот її творців — у т.ч. й тих, хто лише відвідав країну. Огляд видань, яких треба було попошукати, критицизм проти слабших спроб (Т. Федика та ін.), пошук добірнішого художнього зерна навіть у графоманів і доказів ізростання поета (а не просто каталогізування позитиву і від'ємних рис), осмислення входження творів у критичну свідомість, слушні порівняння, сполука жартівливих коментарів, публіцистичного жанру та мемуаристики в руслі афористично-філософського стилю, — все це говорить на користь праці. Аналогічного дослідження «материкових» Дії міногес літературного Олимпу (чи взагалі не богів) не втнув іще цілий Інститут літератури НАНУ! Ця студія долі та статусу в персоналіях української поетичної книжки в Канаді увібрала також Ярову «*ars poetica*» (с. 88; шкода тільки, що зі скромности про себе самого мовлено стисліше, — автокоментар же завше цікавий), наукову періодизацію історії української канадської літератури. За всієї дружньої критичности, поширеної на росіянізми й полонізми в лексиці, наголосах, правопису, розвідка має метою посприяти розвиткові хисту. Імпонує їй антикомуністичний приціл, збагачуюча автопсія (з Індії — на с. 94), широта репрезентативности (хоча дехто, як Л. Палій, варті персонального «мінілітпортрета»).

Синтетично-аналітична стаття «Традиція та модернізм в українсько-канадській поезії» засіювана не на портретному — на стильовому принципі узагальнення матеріалу, пов'язує наших поетів у Канаді з питомою традицією (Олеся, Влизька, Теліги), толерує модерні експерименти, що їх не привітали б деякі «акредитовані» критики старшого покоління в Україні. Пуант статті впроваджує, коли жартома, одне з китайських культурних гасел: хай квітнуть усі квіти на поетичному лузі, — нехай живе література і для «рафінованого естета», і для «широких мас».

Свіжа замислом і виконанням розвідка «Елементи бароко в українській поезії Канади» може, між іншим, започаткувати дискусію з приводу бароковости природи деяких цитат — наприклад, із «Вітру» Мандрики. А чи не варто було б озброїтися

терміном «необароко» для означення літературних явищ ХХ ст.? Узагалі ж завважимо: Яр Славутич не споряджає педантично автора налічкою раз і назавжди даного йому «ізму», а шукає стильову домінанту, бере до уваги ту пов'язаність «на тисячу способів», як писала Леся Українка в листі до матері, елементів різних стилів у того самого митця. Часто твориво критика оформлюється за власне художніми законами (див. на фінал «Слова про Міру Гармаш»). Часом він потрапляє в тональність редакторської сповіді (передслів'я «Дан Мур»), навіть пропонує кращі варіанти рядка поезії (в осмисленні «Пізніх грон» П. Косенка), не криється зі своїми мистецькими симпатіями до митців із виразним власним літературним обличчям, до «думуючої» поезії, контролюючої слова, що невимушено рвуться з серця. Цього вимагає навіть жанр «фолкльорного примітиву», культивованій Дарією Могилянкою.

Належне історико-літературне тло витворюють жанрові екскурси (до «олітературненої» казки — з нагоди «Братів» П. Степа; до згаданих можна б додати імена Франка та Грінченка, Б. Лепкого, М. Кононенка, Т. Романченка та ін.), слухні коментарі (на зразок того про давню літературу — с. 239–240), міркування (скажімо, з приводу канону видань типу *Азбуковника* Романенчука) та оцінки (квебекської поезії). Широкий профіль тому забезпечили розвідки українознавчі — про історію науки в Канаді, переселенців тощо, а беручи вужче — культурологічні, джерелознавчі, театро- й віршознавчі, генеалогічні. Так, останні знайомлять із жанром травелогу в А. Власенко-Бойцун, мандрівною «новогвінейською» книжкою Д. Нитченка. Зі сторінок тому постають небуденні постаті духової історії закордонної України ХХ ст. Окрім ізгаданих, це І. Багрянний (гадаємо, універсальність його прози все ж забезпечує їй принаймні не нижче місце за публіцистику) та Р. Рахманний, О. Воропай і А. Гак, Оксана Драй-Хмара і В. Жила, І. Качуровський і Ярс Балан, ряд ін. А відгуки про кілька поетичних антологій не лише характеризують авторів і впорядників, а й доводять підневільний стан України (київський чотиритомник 1957 р.); обороняють «радянців», як от Сосюру, від загарячих «упівських» оцінок. А от київським «професорам-плагіаторам» і «комуністичним підлабузникам» на горіхи перепадає від Яра Славутича.

Рецензія «Чехов як українець» — антидот малограмотним писанням нашої жовтої преси, що намагається довести: української літератури практично немає, бо он і Леся Українка не українка... Рецензент акцентує, навпаки, наш ваговитий

«кровний внесок» у російське письменство — від Гоголя, Капніста, Гнідича до Достоевського, О.К. Толстого, Короленка та Ахматової, слушно нагадує про пересічну російську нетолерантність до титульної нації України.

Уже літературознавчий півтом показує Славутича володарем мовної питомої скарбниці. Лінгвістичну частину книжки зачинає пропозиція змін до словника Г. Голоскевича. Стаття переростає рамки огляду правописних видань. Стає документом часу, суперечок і зударів із приводу правопису в еміграції. Хоча слушні пропозиції автора не було втілено в життя з незалежних від нього причин, але вони набули зараз нової актуальності за нашої правописної анархії і неквапливих темпів праці відповідної комісії. Те саме можна сказати про матеріал «У яких словах писати г?» із переліком таких слів та виступ із приводу и чи і в чужих словах (деякі з рекомендацій ув Україні вже прийняті — «Сирія» та ін.). Інші статті обстоюють розмовний метод навчання мови, заснований на власному двотомному підручнику, нормативність українського слововжитку («Заграва», не «Зарево», «єврей») і правопису («Бористен», «хрещення»). У рецензіях віддано належне поважним науковим звершенням Я. Рудницького як етимолога й діалектолога, П. Ковалева (цей визначний мовознавець, між іншим, відніс формування української мови до часу перед XI ст.), Митрополита Іларіона, О. Горбача, Ф. Богдана. Нарешті, увійшли до тому аналітичні відгуки на переклади англійською оповідань Марка Вовчка, творів І. Франка, В. Підмогильного, інформації про українські топоніми в Канаді й США. Студія з історії української мови «Героїчна мова» цілком суголосна сучасності своїм патосом. За закликом зберігати рідну мову, користуватися нею щодня, плекати, дбати про її красу стоїть уболівання українського інтелігента, засмученого асиміляцією краян за океаном і засміченням суржилом мовних криниць на Батьківщині, небажання патріота миритися зі статусом багатьох українців на рідній землі як «какающезичного» населення.

Отже, дослідницький набуток професора й поета-лауреата — синтетично-аналітичний, конструктивний, заангажований об'єктивною істиною — недвозначно показує, яка саме науковотворча спадщина здатна протистояти руйнівній дії зуба часу.

«НЕВІДДІЛЬНА ЧАСТИНА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ»

Надія Сологуб. *Мовний портрет Яра Славутича*. Київ: «Дніпро»; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999 р. 152 с.

Яр Славутич, український поет у діяспорі, став дуже популярним письменником в Україні. Там уже видані його твори *Меч і перо* (1992), *Розстріляна муза* (1992), *Твори у двох томах* (1994) та *Твори у п'ятьох томах* (1998). Рівно ж вийшло п'ятнадцять книжок про його творчість. Одна з них, *Мовний портрет Яра Славутича* Надії Сологуб, присвячена виключно художній мові поета. Вона має високу оцінку професійної критики.

Професор д-р Світлана Єрмоленко, завідувач відділу стилістики та культури мови Інституту української мови НАНУ, правильно відзначила, що «сучасна українська лінгвістика поповнилася новим оригінальним дослідженням» професора Надії Сологуб про поетичне слово Яра Славутича. Д-р Н. Сологуб — мовознавець, дослідник стилістики, що опирається на текст, його складниках та глибинній і поверхневій його структурі. Свої перші досліди того роду авторка провела на мові Олеса Гончара, опублікувавши праці «Цвіт художнього слова Олеса Гончара» (1988) та *Мовний світ Олеса Гончара* (1991), де саме вона ввела (тепер уже традицію в сучасній українській лінгвістиці) укладання невеликих словничків індивідуально-авторського слововживання. Дослідниця уклала словничок такого індивідуального слововживання і на основі текстів поетичної творчості Яра Славутича.

Текст лінгвістичного дослідження для авторки — це мовленнєве утворення вищого, глобального рангу, що має глибинну та поверхневу структурно-семантичну єдність, основу на логічних, семантичних і граматичних зв'язках, при чому глибинна структура розуміється як ідейно-тематична націленість автора. Тексти поезій Славутича націлено на Україну, на українського читача. Як такий, він, безперечно, «входить у стилістику сучасної української мови як її невіддільна частина». У своїй праці д-р Н. Сологуб розглянула цікаві проблеми Славутичевого поетичного тексту: словесні засоби вираження образу України і степу; новотвори і словотворення поета; його «освіжені» слова в поетичному словнику; перифрази; власні назви та імена в його поезії, як також мовні штрихи до образу самого себе, тобто образу автора.

Хоч до цього часу ще не було лінгвістичного аналізу поезій Яра Славутича у книжковій формі, як це блискуче зробила Н. Сологуб, та все-таки аспекти мови у його творчості розглядали в літературній критиці діаспори. На них і покликається авторка у своїй праці, подаючи цим відомість на Україні про кулуари українського літературного життя поза ідеологічною заслоною, за якою держали наше суспільство в радянський період. До питань мови в діаспорі критики відносились з увагою, особливо, щоб вона була українська літературна, тому новотвори й мовні раритети, що мають місце у Славутича, сприймалися до деякої міри негативно. Наприклад, поет і літературний критик І. Качуровський писав, що «справжньому генієві творення нових слів непотрібно», а інші критики — Ів. Павелко, А. Юриняк, Дм. Кислиця — вважали нововведення недоцільними, може невдалими, а то й такими, що утруднюють сприйняття твору читачами. Їм опонували, підкреслюючи значність нововведень, професори Яр. Рудницький, Б. Чопик, В. Жила, А. Власенко-Бойцун та інші. Специфічно про нові слова виділяє Н. Сологуб статтю Б. Чопика «Неологізми Яра Славутича», з 1975 р. Спираючись до деякої міри на цю працю та на власні спостереження над Славутичевою мовою в поезіях після 1976 р., авторка проводить свій аналіз. Вона показує, що серед новотворень і нововведень мають поетичну функцію іменні назви, укорочені безафіксні іменники, раритети достосовані до тем твору та складні слова, що дозволяють конденсувати й передавати складні та оцінні моменти за допомогою одного слова. Це особливо відноситься до складних прикметників із двох основ, бо можливості такого способу словотворення невечерпні. Такі слова, за її висловом, «мають більшу експресивність, пізнавально якісну силу, значну понятійність та естетичну місткість». Це все важливо розуміти, бо для художнього твору письменникові доводиться відбирати з океану слів своєї мови саме ті слова, які дають йому можливість висловити своє творче «я». Ото ж словесні інновації Яра Славутича Н. Сологуб виправдала, додатково вказуючи, що такими словами можуть бути архаїзми, неологізми, діалектизми, особові назви як і назви різноманітних реалій, що, зрозуміло, повинні бути художньо виправданими.

Д-р Надія Сологуб успішно показала у своїй праці, щ саме відбирав поет у свою творчість із скарбниці української мови, як воскрешав приховані здатності рідного слова і для чого він це робив. Адже через мову поет висловлює своє авторське кредо і мова віддзеркалює світобачення письменника. Яр Славутич заслужив собі на таке наукове видання про його мову.

СПОГАДИ О. КРАЙКІВСЬКОГО

В історії України був літописець, який під іменем Самовидець залишив нам у спадщину картини українського життя за Козаччини. Така аналогія напрошується при читанні книжки спогадів Омеляна Крайківського (нар. 1921 р. в Галичині), який дав читачеві широку панораму українського життя під владою двох «визволителів» — Сталіна й Гітлера, що позмінно нищили українську націю задля свого життєвого простору. Виконуючи заповіт Петра Першого, Сталін перся на південь, до Чорного моря, а Гітлер — вірний своєму девізові *Drang nach Osten* — хижим яструбом налітав на схід Європи, зокрема на чорноземну Україну. Здається, що якоюсь мірою Самовидцем ХХ сторіччя став О. Крайківський, який засвідчив наше тривання за тих головачів, які очолювали масове нищення України.

Книжка *Визволителі* (Дрогобич: «Відродження», 1998, 804 стор.) О. Крайківського складається з трьох розділів: «Спадщина: українська ідентичність», «Руїна нашого родинного життя» та «На Захід...». Кожен розділ пересипано історичними екскурсами. Напр., перший починається нарисами «Київська Русь — Україна», «Трипільська епоха», «Старовинний Галич». Далі йдуть такі ж нариси про Гетьманщину, ЗУНР і пізніші часи... Ясна річ, оці писання до спогадів не належать. Вони подібні до конспективних статей, що мають, за наміром автора, освідомити масового читача (можливо не зовсім національно зрілого), підготувати до утвердження його національної ідентичности. Хоч нариси виходять поза структуру книжки спогадів, нічого недоречного в їхній присутності немає. Простудіювавши їх, масовий читач, скажімо, сільський чи з робітників, зможе посилити свою національну гідність, краще усвідомити «хто ми?», як сам автор запитує в книжці.

Другий розділ — це властиво спогади про життя автора в Західній Україні під польським режимом (із дозволу Австрії) та про животіння за комуністичного устрою й підчас другої світової війни на землях, окупованих німецькими загарбниками. Тут зібрано найцінніший матеріал з українського життя; його вартість зростає ще й за рахунок спогадів інших осіб, що їх автор додав до своїх.

У третьому розділі вміщено переважно описи життя автора в Канаді. Сюди включено нариси «Родина Степана Бандери», «Як нас обирає (грабує — ЯС) Москва», «Путч у Москві 1991 р.»

«Акт проголошення незалежності України», «Перший президент України», «Видужування України» й т.п. Виходячи поза структуру книжки, вони мають інформативну цінність для загалу читацтва.

Якщо перший розділ надається, передусім, для малосвідомого українця, зокрема для хохла чи «лодомерця» з-під стягу Магочого з «русинськими» ідеями, то другий розділ охоплює так багато прецінного, автентичного матеріялу, вартість якого просто не можна оцінити. Адже це переважно документальні свідчення особи, що пережила жахливі тридцяті й сорокові роки. З національного погляду, це історія страждань і трагедій українського народу, яких зазнавала Україна від здичавілих московських імперіялістів, отого агресивного «сброда хищників», тобто банди хижаків на державному рівні. Це ж вони керували систематичним і безоглядним нищенням української нації — хліборобів голодоморами, а наш провід розстрілами та гулагами. Протягом останніх 70 років тривала чергова навала московських орд — як за Батия, Чингісхана...

Вкажемо на кілька фактів звирячого ставлення до тих, кого підозрювали в несприйнятті радянської влади під проводом комуністичної партії. Треба відзначити умілість автора спогадів звертати увагу на побутову документальність свідчень про московські злочини. Так, оповідаючи про розкопки 1991 р. масових могил, О. Крайківський зазначає, що на дні однієї ями у Львові знайшли гребінчик із надряпанним голкою «Євген Татарський». І так усі довідалися, що власник цього гребінчика Є. Татарський був забитий разом із багатьма іншими у червні 1941 р. (стор. 347), коли енкаведисти тікали на схід перед наступаючими німецькими військами. Таких побутових даних багато розсипано по всій книжці спогадів.

Мимоволі О. Крайківський намагається давати дещо з соціологічних досліджень. Напр., він наводить списки багатьох таборів каторжної праці, з поданням назов місцевостей. Їх кількість — 78 по всьому Радянському Союзу; список таборів особливого призначення нараховував 24; а кількість політ-ізоляторів (сюди замикали політичних діячів і т.п.) — сім. Очевидно, мова йде про великі скупчення заарештованих і засуджених до тяжкої фізичної праці. Менших таборів були сотні. Загально відомо, що кількість українців переважала в кожному з тих каторжних скупчень, із яких повернулися лише одиниці за т. зв. полегшень Хрущова.

Щодо втрати в людях, дослідники загально називають близько десяти мільйонів українських хліборобів (від голодоморів), сотні тисяч української інтелігенції... Автор цієї рецензії

склав і видав ще 1955 р. в Детройті (США) перший у світі мартиролог української літератури, в якому зареєстровано (в другому виданні *Розстріляної музи*, Київ; «Либідь», 1992) самих лише українських письменників понад 600 осіб, що їх розстріляли чи інакше знищили московські ординці.

подаючи факти масового нищення української нації, О. Крайківський іноді слушно вдається до філософічних роздумів, що посилює враження від його книжки спогадів. Для повноти документування фактів звертається до усних свідчень сучасників. Ось так наводить він оповідь Ярослава Попадинця, коли йде мова про розкопки масових могил у Дем'яновому Лазі:

«У жовтні 1939 року я з хлопчиками пас корів за селом... З нами був песик, якого всі дуже любили. Отой песик знайшов у кущах свіжо копану землю й почав її гребти лапами, скавуліти й гавкати. Ми підійшли й побачили, що в землі щось закопане. Не пам'ятаю, хто сказав, що то злодії закопали накрадене. Розгребли ми землю й побачили жіночу голову з білявими косами. Біля неї лежали гуцульські ходаки з жовтої шкіри та гуцульський кептарик, вишитий кольоровими нитками» (стор. 170).

З приводу цього автор спогадів дотепно зауважує: «прийшовши на нашу землю у вересні, «визволителі» вже в жовтні робили свою страшну роботу» (стор. 171).

Дуже цінні свідчення про розкопки в Дем'яновому Лазі склали для О. Крайківського місцеві жителі Григорій та Степан Федики, Богдан Вінтоняк, Ярослав Веретка, Микола Максимців, Євген Ядвига, Михайло Припхан та багато інших. Їхні короткі розповіді наведено в книжці. У кількох випадках стверджено, що людей не лише розстрілювали, а й мучили, катували перед забиттям. Про це свідчать у нижніх шарах ям кості з переламаними руками, ногами. Таке могли діяти лише божевільні садисти, а не здорові люди.

Хоч і моторошно стає від читання книжки О. Крайківського, зате добре, що вона вийшла у світ. Треба, щоб широкі маси знали, що чинили московські «визволителі» на українських землях. Подібне робили й німецькі «визволителі» протягом трьох років. Невідомо лише, хто в кого вчився; мабуть Гітлер у Сталіна, найбільшого у світі вбивці націй, народів, племен та окремих людей, що не сприймали кріпаччини в колгоспах і рабської праці на заводах, а змагалися за людську свободу й державне життя.

Автор спогадів живе в Канаді, а душею витає по Україні. Заробивши певні гроші він сам же й фінансував книжку. Його адреса: Emil Krikewsky, 12020-87 Street, Edmonton AB T5B 3N5.

МУЗЕЙ СОЮЗУ УКРАЇНОК КАНАДИ

Український голос був першим українським часописом, що закликав новоприбулих імігрантів з України до об'єднання з українськими організаціями в Канаді.

1924 року в Саскатуні при Інституті Петра Могили було засновано першу українську жіночу організацію з ініціативи Савелі Стечишин, піонерки жіночого руху серед українок Канади. Підчас другої сесії народного з'їзду в Саскатуні 1926 р. відбулися організаційні збори, внаслідок яких постала перша українська жіноча спілка в цій країні — Союз українок Канади (СУК). На цьому з'їзді було сформовано центральний провід із осередком у Вінніпезі. Головою обрано Ольгу Свистун, заступником голови — Савелю Стечишин, секретарем — Галку Романюк, касиром — Ольгу Савчук.

Ще за кілька років до створення Союзу діячі громадського руху українців у Канаді висловлювали думки про заснування музею з метою збереження предметів традиційної української культури. У 1922 р. на з'їзд Інституту Могили завітав д-р О. Назарук, представник уряду Західньої Української Республіки. У своїй промові він висунув ідею створення української колекції. На жаль, у той час наміри щодо започаткування подібного музею залишилися нездійсненими. Нова можливість виникла згодом. Підчас 15-го ювілейного з'їзду Інституту в Саскатуні відбулося відкриття музею СУК, для якого було зібрано чимало експонатів, зокрема вишиванок і тканин. Експозиція поступово збагачувалася новими надходженнями.

У 1944 р. з'їзд СУК у Вінніпезі вирішив створити відділи музею в Торонті, Монреалі та Едмонтоні. Третю філію засновано 1954 р. у Вінніпезі, четверту — 1954 р. у Ванкувері та колекцію музейних експонатів — 1993 р. в Калгарі.

Едмонтонський відділ музею Союзу українок в Альберті відкрили в 1944 р. Від самих початків існування провінційної ексекутиви, за ініціативою центральної управи, відділ намагався зберігати різноманітні матеріальні цінності української культури й також поширювати працю в галузі народного мистецтва.

Екзекутива Союзу українок часто організовувала доповіді про різні галузі української художньої культури. Такі доповіді виголошували С. Стечишин, Г. Романич, Д. Янда, Е. Сиротюк, Е. Верхомиш, добр. В. Симчич, М. Ткачук, С. Васишин, Л.

Івасюк та інші. 1939 р. водночас із відділом парохії Св. Івана було влаштовано велику весняну виставку ручних робіт з чайним прийняттям і печивом. Ця імпреза виявилася настільки успішною, що організатори вирішили проводити такі виставки щороку. Таким чином, подібні мистецькі заходи увійшли в традицію Союзу українок і тепер відбуваються кожної весни. Виставки представляють роботи з різних ділянок народного мистецтва: малювання писанок, різьблення, ткацтво, традиційне оздоблення осель та інше.

Першою референткою мистецтва було обрано добр. В. Симчич у 1940 р. Пізніше референткою мистецтва стала Анна Підручна, яка відвідувала відділи Союзу українок в Альберті, надавала інформацію про мистецтво і збирала пожертви для музейного фонду. Водночас ексекютива Союзу збирала речі для головного музею в Саскатуні та альбертських відділів із надією, що філії музею будуть започатковані по провінціях. Чимало допомагала у збиранні матеріалу Ганка Романич.

Підчас всеканадського з'їзду 1944 р. у Вінніпезі було вирішено створити філію музею СУК в Едмонтоні. Члени Союзу доклали багато зусиль на збирання експонатів. Було куплено чимало музейних речей на суму 70 дол. Деякі предмети випозичили на виставку у Ванкувері. Завдяки проведенню заходу «Жіноча міжнародна виставка мистецтв і промисловости» (Women's International Exposition of Arts & Industries) ексекютива СУК допомогла централі вислати деякі речі до міжнародної виставки в Нью-Йорку. Коли центральна управа СУК запровадила проєкт пошиття одягу для військових, ексекютива в Альберті підтримала його у своїх відділах. 1945 р. Союз передав деякі речі на виставку Канадської гільдії народних майстрів (Canadian Handicraft Guild) у Вінніпезі. Згодом ці експонати були виставлені по різних містах Канади й Америки.

Першою референткою філії музею стала Емма Верхомин, яка реєструвала музейні речі за системою, прийнятою у головному музеї. Підчас ювілейного з'їзду в Саскатуні 1947 р. едмонтонська філія придбала ті речі для виставки, що мала відбутися в рамках цього з'їзду.

Наступного року відділи музею почали проводити лекції з вишивання, викладачами яких були А. Підручна та А. Боєчко.

Музей містився частково у церковному залі а частково — в Інституті ім. М. Грушевського. Майже щороку філія музею брала участь у виставці Канадської гільдії народних майстрів під

наглядом Лесі Івасюк. На той час вартість музейної колекції становила близько 700 дол.

У 1951 році музей повністю перемістився до Інституту Св. Івана (колишня колегія ім. М. Грушевського), куди того ж року, на бажання головної управи в Саскатуні, було вислано цілу збірку для загальної реєстрації та оцінки відділу в Альберті. Тоді ж референтуру мистецтва об'єднано з референтурою музею.

У другій половині століття музейна праця зростала й поширювалася. З'являлося більше можливостей купувати нові експонати. Щороку відбувалася дводенна виставка, організована спільно з відділом при Соборі Св. Івана, а з 1964 р. — за допомогою чотирьох едмонтонських відділів. Музейний комітет намагався щоразу подавати матеріал на різноманітну тематику з метою заохочення постійних і нових відвідувачів.

Мистецька імпреза 1952 р. представила багато речей з головного музею в Саскатуні та зразки моделювання народних строїв з колекції д-ра Вахни з Торонта. Виставка проходила у місцевому університеті, під час якої Е. Верхомин прочитала доповідь про українське мистецтво. Філія музею отримала своєрідний подарунок: покривало, вишите 63-ма сумківками під проводом О. Фіголь. Музей також запровадив курси вишивання різною технікою: яворівкою, низинкою та мережкою.

У 1953 році музейну збірку переміщено з Інституту до зали при Соборі Св. Івана, де водночас відбулося офіційне відкриття філії музею. Розина Драган, з головного музею, перед входом здійснила акт перетинання стрічки. На виставці, підготованій до відкриття, було показано різні предмети українського побуту. Музей заасекуровано на 1500 дол.

1954 р. управа влаштувала менші виставки на окружних з'їздах. Леся Івасюк підготувала інформаційну брошуру про українське мистецтво.

Доця Янда очолювала філію музею з 1955 до 1958 р. Тоді осередок провінційної ексекютиви СУК знаходився у містечках Ту Гилс і Смокі Лейк, однак комітет мистецтва й музею надалі працював при філії в Едмонтоні. Після резигнації Д. Янди головування комітетом перебрала Калина Засійбіда, яка залишилася на цій посаді і в 1959 р.

1959 р. музей час від часу влаштовував показ писання писанок для різних клубів. На літніх курсах в Інституті Св. Івана лекції з українського мистецтва читали О. Семчук, К. Засійбіда, О. Ганночко та Н. Базюк.

Після перевірки кімнати для музею в новому Інституті виявлено, що вона не відповідала умовам музейного приміщення. Управа музею вирішила дочекатися будівництва нової аудиторії при Соборі Св. Івана.

У 1960 р. головою комітету музею і мистецтва було обрано А. Мельник. Мистецька виставка, проведена того ж року, включала приватну колекцію ручних робіт Ольги Семчук, збірку писанок навколишніх відділів СУК, альбом писанок Д. Янди, а також музейні експонати філії музею.

У 1961 р. позицію голови філії музею та мистецтва посіла Ольга Семчук. Найбільшу увагу було приділено курсам вишивання. По завершенню кількарічних вишивальних курсів головною атракцією на виставках стали покази мод. На таких показах було представлено одяг найновіших моделей, оздоблених українською вишивкою. Всі моделі були згодом поміщені в журналі *Промінь* разом зі зразками кожної деталі одягу окремо.

У 1962 р. Емма Верхомир виступила по телебаченню з коментарями до фільму про українське мистецтво. Восени 1964 року на провінційному з'їзді СУК відбулося відкриття нового приміщення, під час якого вона здійснила урочистий акт перерізання стрічки перед входом до музею. Розина Драган прочитала доповідь на тему «Сучасні завдання наших музеїв».

У 1965 р. музей було перенесено до кімнати у новозбудованій аудиторії при Соборі Св. Івана. Головою Комітету музею та мистецтва тоді обрано Анастасію Сенів, яка обіймала цю посаду до 1971 р. Водночас О. Семчук продовжувала давати приватні лекції вишивання. Разом із О. Лукомською вони влаштували цікаву виставку із показом мод, що стала завершальною частиною нового проекту Клубу українських вишивальниць. Того ж року музей брав участь у великій мистецькій виставці, організованій під проводом Конгресу українців Канади на відзначення 100-річчя Канади. Музей показував ткацькі й вишиті вироби, книжки, а також ляльки в народному одязі з різних областей України, позичені у Східній ексекютиві. На матеріялі виставки було зроблено фотоальбом експонатів.

До музею постійно надходили нові предмети. Музейний фонд уже нараховував понад 1500 дол., що давало змогу купувати експонати й надалі. У 1968 р. відбулися конкурси вишивки хрестиком і писання писанок для дітей і дорослих.

1969 рік відзначено показом історичних строїв княжої епохи та гетьманської доби. Цей одяг виготовив Союз українок у Нью-Йорку. Хоча виставка була дуже коштовною, вона виправ-

дала витрати, — її відвідало багато гостей із різних місцевостей Альберти й Саскачевану, а також із Роблену в Манітобі. Підчас демонстрації одягу Стефанія Пауш декламувала поему Леоніда Полтави «Думки про Україну». Костюми відтворювали різні епохи й роки, зображені у поемі. На матеріялі виставки вироблено прозорки. У той же час музей розпочав студії історичного одягу, придбавши строї, що представляли добу Богдана Хмельницького та дуплікати одягу матері гетьмана Івана Мазепи.

Братство Св. Івана пожертвувало 3,500 дол. на шафи та інші меблі. Музей також мав нагоду придбати деякі речі для пересувних виставок та картину В. Курилика.

У 1970 р. відбулася перша велика імпреза, присвячена українському рушникові, на якій музей уперше мав нагоду виставити полтавські рушники — один із музею в Саскатуні, а інший — із приватної колекції Антоніни Кучер. У рамках заходу проведено конкурс вишивки мережковим стібом. Того ж року відбулася мистецька виставка в Ред-Дір.

У 1971 р. організовано мистецьку виставку-продаж (Art Auction) творів українських художників. Огляд творів проходив першого вечора, а наступного — успішна ліcitaція. Згодом, восени, комітет музею та мистецтва влаштував чайне прийняття на пошану новоствореної музейної фундації головного музею в Саскатуні. Тоді було виставлено картини В. Курилика. Сам автор подарував едмонтонській філії картину вартістю 3500 дол. Того ж самого року підчас з'їзду СУК відбувся показ завивання переміток, змодельованих його членками.

У 1972 р. Е. Верхомин було вдруге обрано головою філії музею й мистецтва — вона залишалася на цій посаді до 1975 р. 1974 року музей зареєстровано як самостійний заклад згідно з Законом про спілки (Societies Act), тому ми дістали право на дотації від провінційного й федерального урядів. Того ж року федеральний уряд уперше надав нам дотацію на суму 5,000 дол., більшу частину якої призначено для пересувних виставок. Трохи згодом альбертський уряд виділив кошти в розмірі 500 дол. Музей продовжував улаштовувати мистецькі заходи: зокрема, ми провели виставку в Бенфі підчас міжнародної конференції славістів. Інформація про наш музей була подана в туристичному довідникові *Путівник по музеях Альберти* (Guide to Museums in Alberta). Туристи дістали нагоду домовлятися про час відвідин музею по телефону.

1975 р. організовано чергову виставку образотворчого мистецтва, на яку понад 40 митців подали 200 картин. Того ж року

тецтва, на яку понад 40 митців подали 200 картин. Того ж року провінційний уряд Альберти надав дотацію на суму 2,319.55 дол. Згодом музейна фундація Альберти провела конференцію, в якій взяли участь 85 делегатів. Підчас Всекрайового з'їзду Союзу українок було запропоновано зміни й додатки до статуту музею та його філій. За результатами з'їзду ухвалено рішення, щоб філії вибирали власну управу музею та провадили свої фінансові справи окремо.

Наступний провінційний з'їзд обрав музейну управу в такому складі: голова А. Сенів, директори Е. Верхомин, В. Підручний, Ю. Черненко, перша заст. голови О. Ганночко, друга заст. голови Д. Янда, секретарка Л. Грегори, касирка В. Понич, члени управи М. Лазарук, А. Велешук, А. Кравець, М. Прокопів, А. Маковська, Г. Магус. Управа продовжувала працю і 1976 р. Зокрема, влаштовано виставки мандрівної колекції музею за запрошеннями до п'яти едмонтонських шкіл. Музей був відчинений для відвідувачів улітку по неділях, підчас концертів та імпрез, і на замовлення гостей з-поза Едмонтона. Відділи Союзу українок Альберти допомагали у влаштуванні виставок моди та вишивки.

За ініціативою Д. Янди з альбертської філії головний музей у Саскатуні запровадив курс українського ткацтва у Бенфській школі мистецтв (Banff School of Fine Arts), що в місті Бенфі. Щоб надати деяким студентам підготовку, Д. Янда проводила класи ткання і пожертвувала 2000 дол. на стипендії.

У перших роках праці багато експонатів до музею надійшли як подарунки. Пізніше ми мусили закупувати необхідні предмети. Тепер колекція едмонтонської філії складається переважно з текстильних виробів. Усього нараховується близько 2000 експонатів, зібраних упродовж 56 років існування музею, серед яких: 287 сорочок, 152 писанки, 34 весільні вінки, 164 рушники, 27 ляльок в українських строях, 3 історичні костюми, 30 повних зразків українського традиційного одягу, 57 картин різних мистців (із чотирма картинами В. Курилика включно), 8 ікон, 4 скульптури, 6 мап України, 55 килимів, 29 книжок з народної творчости та етнографії, 23 книжки про мистецтво та музичну літературу.

Починаючи з 1952 року, на посадах референтки або голови комітету мистецтва і музею перебували Е. Верхомин, Д. Янда, К. Засійбіда, А. Мельник, О. Семчук, А. Сенів, М. Лазарук, С. Скрипник, Н. Боднар, М. Куць, І. Гарасимів, Л. Яремчук.

Проте було б несправедливо згадувати лише керівні посади.

працівників філії: Р. Скакун, М. Лазарук, Л. Івасюк, Д. Корпан, О. Лукомська, О. Юсипчук, С. Сенюк, добр. С. Юрківська, С. Василишин, М. Прокопів, О. Ганочко, В. Понич, С. Гладун, М. Фляк, Л. Голубицька, Е. Цимбалюк, А. Велешук, П. Цимбалюк, Н. Николин, М. Маковська та інші.

Отже, минуло півстоліття невтомної праці товариства Союзу українок Канади й активної діяльності українського музею, який і надалі піклується про збереження українського побуту в Канаді.

Наші мистецькі заходи переважно відбуваються в аудиторії Св. Івана. Щороку проводяться дві виставки, а восени покази картин українських мистців. Такі заходи дають нагоду молодим творчим людям демонструвати свій талант, а загалом — оглянути твори багатьох авторів.

Окрім аудиторії, наші виставки влаштовують також у Провінційному музеї, Альбертському університеті, Альбертській легіслатурі; Ювілейній аудиторії, в містах Принс-Джордж, Веревіль — під час Українського дня, протягом Днів спадщини в Едмонтоні, а також по менших містах, де знаходяться відділи СУК. Серед інших заходів — уроки з вишивання, ткацтва, писання писанок, презентації діяпозитивів про виготовлення традиційних хлібів та плетення весільних вінків.

Ми також друкуємо картки зі зображенням наших ляльок та різноманітні брошури, які можна дістати при вході до музею.

Тепер ми отримали нагоду раз на два роки працювати в казино, і прибуток за декілька днів нашої праці значно збагачує фінансові ресурси музею.

Щороку ми рекламуємо наш музей у *Туристичному довіднику по більшому Едмонтону* (The Greater Edmonton Visitor Guide), і тому музей відвідують чимало туристів з Європи, у т. ч. з України, а також з Америки та Азії.

1992 р. музейна управа на чолі з А. Сенів улаштувала показ мод київської мисткині Тереси Маєвської, яка показала моделі модерного жіночого стилю. Під час святкування 50-ої річниці музею 1994 р. було проведено виставку весільного хліба і традиційних рушників під наглядом Мирослава Куця.

Ми заохочуємо надходження мистецької літератури. Цього року одержано 32 книжки та 14 памфлетів від подружжя Іванки та Андрія Михайленків. Навесні ми влаштували виставку писанок із багатьох країн світу, включаючи українські зразки та репродукції писанок «фаберже» виробництва «Франклін Мінт», США.

В літню пору музей наймає студентів для обслуговування

відвідувачів. Платня студентів частково складається з провінційних дотацій.

Ми платимо членські внески до Асоціації музеїв Канади та Асоціації музеїв Альберти. Час від часу проводимо заходи спільно з цими організаціями, а також отримуємо від них фінансову допомогу. Два роки тому нашому музею було надано дотацію на суму 5000 дол. від Асоціації музеїв Альберти з метою покращити умови зберігання експонатів.

У розробленні проєктів та проведенні виставок нам часто допомагають викладачі краєзнавства Альбертського університету.

Цього року ми святкуватимемо 25-ту річницю з дня участі в едмонтонському фестивалі Днів спадщини. Протягом цих років Український павільйон, із яким ми виступаємо на фестивалі, завжди вигравав першу або другу нагороди. Минулого року наша філія придбала компютер і сканер, і тепер ми плануємо створити електронну версію музейної колекції.

Експонати із музею СУК

ДУМКАМИ В КАНАДІ — СЕРЦЕМ В УКРАЇНІ 50 ліття Осередку Спілки Української Молоді (СУМ)

Вступ

Напередодні нового століття в 1999 р. осередок *Спілки Української Молоді (СУМ)* ім. Івана Богуна в Едмонтоні відзначив своє 50-річчя з дня заснування. Як один із перших осередків, заснованих у Канаді, СУМ разом зі своїми прихильниками та приятелями відзначав свою довголітню працю різними імпрезами й заняттями протягом ділового року. За цей рік переглянуто пророблену працю в СУМі та вклад СУМу в загальне едмонтонське середовище.

Ця стаття представить коротко історію та розвиток праці СУМу в Едмонтоні та причини заснування Спілки в діаспорі. Більше уваги присвячено в цій статті праці СУМу як молодечої виховної організації і вкладу сумівських членів у її життя та в українське суспільство Едмонтону. Перераховано осібно членів Управ осередку.

Історія

Початок історії СУМу сягає від 1925 р. України, коли *Спілка Української Молоді* була підпільною організацією студентської молоді. У тих часах Україна була під владою Советського Союзу, де не можливо було виявити політичні думки ані свою активність. В Україні діяльність організації СУМ не тривала довго, бо нитку перервано в 1930 р., коли було заарештовано і засуджено перших членів СУМу, між ними першого голову Спілки Української Молоді Миколу Павлушкова та інших провідних членів СУМу на так званому Харківському процесі. СУМ не існував, але ідеї та мета продовжували жити і згодом виявились у всіляких формах визвольних змагань. Із вибухом другої світової війни цілий світ опинився в жорстокому хаосі.

Після другої світової війни знову піднято працю *Спілки Української Молоді* не на рідній землі, а в діаспорі. Спочатку в Австрії й Німеччині. «В Німеччині та Австрії, Франції та Італії багато тисяч українців, колишніх робітників, вояків, молоді та старших попри найкращі намагання Москви, а навіть до певної міри і Західнього Світу, вирішили залишитися на чужині, не знаючи завтрішнього дня, маючи на увазі, що його основне

завдання — це працювати, вчитися і змагатися, щоб його Батьківщина стала вільною.» (*Бог і Україна, 50 ліття СУМ в Діаспорі*, ст. 10)

Коли вже ці українці почали селитися та за якимсь часом наново на чужині будувати своє життя, засновано Крайову Управу і тоді незабаром Осередки по країнах де українці посилилися чисельніше. Мета *Спілки Української Молоді* в тих початкових роках мала охопити та згуртувати тих молодих українців-одномудців, які опинилися по другій світовій війні в таборах, порозкидані по цілому світові, маючи за першу ціль самостійну Україну. Ці українці вважали, що треба було захиститися в тому чужому середовищі та продовжувати свою працю сповняючи «Звернення воюючої України до всіх українців на еміграції» (*Правильник Юнацтва СУМ*, ст. 1)

Ти на еміграції мусиш піти в авангарді визвольної боротьби. . . Ти мусиш бути високо організованою і активною, мусиш постійно сталити свою ідейність та невпинно підносити свій рівень загально фахового знання та політичної вироблености. . . Але пильно зберігай себе перед розкладовими впливами, які розхитували б твою ідейність та підривали моральну стійкість.

Після війни більше як 100,000 українців опинилося в окупованій Німеччині та Австрії. Із тих осіб приблизно 44% була молодь віком 10-29 років. У Італії опинилося понад 10,000 бувших вояків-українців Першої Дивізії та горстка українців в інших європейських країнах по таборах, де вони зорганізувалися та почали розвивати своє громадське життя. (*Бог і Україна, 50 ліття СУМ в Діаспорі*, ст. 10)

Серед тих, хто опинився в діаспорі частина мала намір невдовзі повернутися в Україну продовжувати боротьбу за самостійність. Тим часом вони здобувають досвід та вчать, чекаючи на момент, щоб повернутися до рідної землі. Громадське життя не переставало розвиватися і 6-го липня 1946 р. в Мюнхені відбулося засідання організаторів СУМу з представниками існуючих тоді сімох осередків СУМу із 200 членів. Вирішено, що гаслом СУМу буде «Бог і Батьківщина».

У той час почалася ще одна велика еміграційна хвиля, і молодь, яка знаходилася в таборах та в окупованих країнах, почала переселятися далі на захід у Англію, Канаду, Америку, й Австралію. І процес створення громадського життя почався наново.

Частина тої молоді опинилася в Канаді — знову порозкидана по цілій країні від Монреалю до Ванкуверу. Устаткувавшись у Канаді, знову бачимо, що молодь організовується при СУМі. 4 липня 1948 р. скликано установчі збори української молоді міста Торонта. Тут створено перший канадський осередок СУМу. 15 серпня того ж року оформлено тимчасове організаційне бюро, метою якого було зорганізувати якнайбільше осередків та підготувати базу до Крайового З'їзду. До часу Першого Крайового З'їзду осередки Торонта, Ошави, Едмонтону, Вінніпегу, Гамільтону, Форт Вільяму, Вінзору, Садбурі, Brentford, Норанди, Ст. Катеринсу, Ванкуверу нараховували 700 членів. Протягом історії СУМу в Канаді засновано інші осередки, багато з яких діють до нині.

Перший Крайовий З'їзд схвалив резолюцію, в якій було сказано: «Вся українська молодь є органічною частиною українського народу і разом з цілим українським народом повинна змагатися за сповнення найвищого ідеалу української нації, побудови української самостійної соборної держави.» (*Бог і Україна, 50 ліття СУМ в Діаспорі*, ст. 53)

Початки

По всій Канаді організовувалися осередки СУМу. Серед них одним із перших у лютому 1949 р. був заснований осередок СУМу в Едмонтоні з метою зорганізувати й виховувати українську молодь на характерних, моральних, ідейних, національно-свідомих та активних патріотів України та добрих, відданих громадян Канади. Як свідчать архіви, 24 особи стали до праці СУМу та увійшли в ініціативний комітет:

- І. Тимчишин — голова
- І. Пшоняк — заступник голови
- М. Павлеса — секретар
- В. Левицький-Багнюк — організаційний референт
- М. Микуляк — культурно-освітний референт
- П-ні Миронюк — референт жіноцтва
- М. Мурований — господар і бібліотекар
- Д. Мурилка — референт праці
- П. Галій — спортивний референт
- І. Юрків — голова контрольної комісії
- В. Паїк — голова товариського суду

(уринок із першого протоколу — Провінційний архів Альберти 97.372)

Ініціативний комітет zorganizував довкола себе однодумців та скликав загальні збори. Демократичним способом вибрано управу та обговорено подальший план праці.

Установчі загальні збори СУМу імени полковника Івана Богуна в Едмонтоні, на яких вибрано першу управу, відбулися 12—13 листопада 1949 р. (Протокол ч. 1)

Урочисте відкриття зборів

Збори відкрив Іван Пшоняк, заступник голови ініціативного комітету, який у своїй вступній промові наголосив на необхідності їх проведення. Під кличем «Лицем і серцем до України» він пригадав присутнім, що український народ переживає найстрашніші лихоліття й ми дійсно маємо бути лицем і серцем до України. Потім підняли прапори, відспівали національний гімн й вшанували пам'ять полеглих сумівців та всіх героїв, що загинули за волю України.

Вибір президії загальних зборів почався внеском В. Паїка, щоби до президії ввійшли: 1) предсідник — І. Пшоняк, 2) секретарі — пані С. Чорна та І. Стадник. Загальні збори прийняли внесок. Перед звітуванням І. Пшоняк сказав: «Наша організація не є новозорганізованою, ми її не створили, а тільки привезли зі собою і тут відновили її діяльність».

До управи нашого осередку вибрано наступних осіб:

І. Болехівський — голова, М. Микуляк (після резигнації П. Івахова) — секретар, М. Фармус, К. Таланчук, В. Левицький, Я. Костів, С. Чорна, Д. Ільків, О. Зинич, Д. Купяк — члени; І. Пшоняк — голова контрольної комісії, Р. Шпур, Ю. Логін, І. Лагола — члени; М. Бойко — голова товариського суду; М. Данилюк, Б. Фіялка, П. Прокопів — члени; *І. Стадник* (секретар Зборів). (уривок із першого протоколу — Провінційний архів Альберти 97.372)

На той час СУМ нараховував уже 96 членів. До часу загальних зборів відбулося два урочисті концерти та різні імпрези, реферати, ширші сходини з членами. Більше як 50 років тому назад новоприбулі до Канади українці заснували осередок СУМу, який для них віддзеркалював мету та принципи життя. Від того часу мета організації непохитна. *Стілка Української Молоді* є одним аспектом у виховному процесі молоді, разом із

церквою та родиною, що виховує українську молодь на характерних, моральних, ідейних, національно-свідомих українців та активних громадян Канади.

Хоч ці сумівці мали надію, що повернуться в Україну, мушили шукати своє місце поміж українською громадою, що вже існувала в Едмонтоні. Коли організувалися у свою громаду, сумівці прагнули зберегти свою культуру і мову. Пізніше це стало захистом проти розкладового впливу канадського загального суспільства. Тому хор, танцювальні та драматичні гуртки не тільки давали сумівцям нагоду зійтися, але й допомогли зберегти культуру й ідентичність українців у Канаді.

Устаткування

При осередкові в Едмонтоні у 50-их роках існували спортові, культурні, самодіяльні гуртки, жіночий квартет під проводом Л. Візнюри та проф. Байрака та сумівський оркестр під проводом В. Черновола. В осередку видавалася стінна газета *Шлях молоді*. Святкувалися річниці державности, боїв під Крутами, свята Покрови, відзначення події 30-го червня, 1-го листопада, Базару, роковини смерти генерала Шухевича-Чупринки, Степана Бандери, Свято героїв та багато інших, відбувалися вечірки, забави. Громада була діяльною.

У середині 50-их років більшу увагу Осередок звертає на дітей. З січня 1952 р. організуються юнацькі відділи по Канаді. Першими, хто взявся за організацію юнацького відділу СУМу в Едмонтоні, були Дмитро Ільків, Михайло Шмігельський, Роман Чучман, Володимир Луців, С. Патан та І. Мазурик. 12-го березня 1955 р. відбулася інформаційна зустріч з батьками, а 27-го березня 1955 р. в церковній залі церкви св. Володимира в Калдері (едмонтонське передмістя) створено відділ юнацтва СУМу і обрано батьківський комітет. На перших юнацьких сходинах під опікою виховника В. Стебельського було 17 дітей (*25 ліття СУМ*, ст. 187-188). У наступному році праця у відділі припинилася «через брак виховників та далекий доїзд» (*25 ліття СУМ*, ст. 187-188). У 1957 р. з нагоди свята Тараса Шевченка відділ відновили концертом, і від того часу до 1960 р. відділ юнацтва працював активно. Головою батьківського комітету був Іван Гукало. У Калдері юнацькі сходина відбувалися в парафіяльній залі церкви св. Володимира за співпраці та підтримки отців парохів.

У серпні 1957 р. за сприяння тодішнього керівника юнацтва СУМу Володимира Стебельського, Управи Осередку та батьків-

ського комітету зорганізовано відділ юнацтва в центрі міста. Головою батьківського комітету був Ярослав Костів.

У 1960 році відділи об'єднано на 11-ий відділ «Холм». Від того часу до сьогодні існує один юнацький відділ СУМу в Едмонтоні. Сходини відбувалися в Українському народньому домі, під церквою св. Йосифата, під церквою св. Юрія і також у Рідній школі при церкві св. Юрія. Регулярно користувалися спортовою залюю школи Пресвятого Серця.

Ще одним елементом у виховному процесі юнацтва стали організовані заходами В. Стебельського, В. Луцева, Г. Процкова, І. Болехівського, П. Стагрет, отців Василіян і Сестер Службениць табори. Перший табір СУМу в Едмонтоні відбувся у 1958 р. (4 — 19 липня) на оселі оо. Василіян над Голубним Озером. Це був виховно-відпочинковий табір для 40 дітей віком 7 — 15 років. По закінченню цього першого табору сумівці поставили високий пропам'ятний хрест з написом: «*На пам'ятку першого таборування ЮСУМ оо. Василіянам вдячні сумівці*» (25 ліття СУМ, ст. 193).

Доріст

Праця в юнацькому відділі відповідала завданням, поставленим СУМом, що зібрані у *Правильнику Юнацтва СУМ*. Особлива увага зверталася на збереження мови, культури та ідентичності серед молоді генерачії, що народилася і виросла в Канаді. Протягом навчального року відділ юнацтва організував вечори на різні теми, співи, народні танці, обрядові чи релігійні свята. СУМ тісно співпрацював із організаціями Ліги визволення України та жіночої ланки Ліги, з іншими організаціями тодішнього Визвольного Фронту. СУМ брав участь у житті громади, в праці КУК та в інших загально-громадських святах. Така співпраця свідчить, що осередок СУМу прихильно ставився та співпрацював з українськими організаціями (окрім комуністичних) едмонтонської округи. СУМ продовжував свою культурну працю драматичним гуртком під проводом Михайла Соханівського, Данила Муринки, Тетяни Федорів і Петра Дацькова, танцювальним гуртком під проводом М. Горбаня та Іванки Гукало, хору під диригентурою О. Прийми, О. Богоноса, М. Іваника, М. Соханівського, пізніше Анни Мазурик, Єлисавети Лісової, балетної школи під керівництвом пані Т. Федорівої, В. Осовської та панів В. Юника, М. Горбаня і панни Іванки Гукало. Ці самодіяльні гуртки виступали на імпрезах і концертах в Едмонтоні та по провінції: Мондері, Скарро, Голден, Редвей,

Смокі Лейк, Вегревіл, Калгарі. Про виступи оповіщалося по радіо або телебаченню.

Раз на рік відбувався міжосередковий з'їзд, в Калгарі чи в Едмонтоні. Пізніше долучилися сумівці з Летбриджу. Під час цих з'їздів відбувалися різні заняття — забави, участь у Службах Божих, концерти. Це була нагода встановити дружні сумівські стосунки між осередками Альберти.

Кількість членів відділу юнацтва зростала. Батьківський комітет та Управа почали думати про власне приміщення для юнацтва. Організовувалися всілякі збірки, щоб здобути досить фінансів і придбати своє приміщення. Відбувалися розіграшки, забави, продажі білетів на Королеву Осередку, бінга, Маланки, коляда — всі зусилля пішли в цю працю. Окрім виховної і культурної праці з юнацтвом, таборування влітку та загальної громадської праці, члени СУМу бралися до тяжкої праці здобути гроші на власне приміщення. Юнацтво зростало, доростали і молодші — стан юнацтва збільшувався. Окрім виховно-відпочинкових таборів, куди прибувало юнацтво з Калгарі, Летбриджу, часом із Саскатуну, Ріджайни і Вінніпегу, відбувалися і вишкільні табори в 1961, 1963, 1969, де старше юнацтво вчилася на впорядників і виховників. Відбувалися мандрівка до Бенфу в 1963 та всеканадські мандрівні табори до Монреалу в 1967 р. на Експо '67 та до Бенфу в 1968 р. Тут юнацтво мало можливість познайомитися зі сумівцями з усієї Канади. При такій нагоді сформувалися міцні товариства.

У 60-их роках виховання юнацтва було одним із основних завдань сумівської виховної програми. СУМ, як молодеча організація, влаштовувала всілякі культурні, розважальні та самодіяльні зустрічі. У цей час на Крайовому рівні видано багато виховних матеріалів та довідників, якими користувалися осередки. При кінці 60-их років Едмонтон став одним із провідних осередків Канади.

Розквіт

У 70-их роках в Канаді відбуваються політичні демонстрації та акції, як голодівка студентів Альбертського університету з вимогами правдивої політичної ситуації в Україні. Стан політв'язнів, дезінформація Советського Союзу, русифікація українців обурювали світову громадськість, канадську зокрема. Молоді дружинники, що були сформовані з Відділів юнацтва СУМу, брали участь у загальноканадських колах, в конференції Багатокультурности, що зорганізував у 1973 р. альбертський уряд.

У 70-их роках бачимо, що дружинники, які перейшли через ряди СУМу були готові брати активну участь в Управі й у відділах СУМу, як показують списки Управ. Дружинники теж брали активну участь у командах інших таборів. У 1971-ому р. дві дружинниці едмонтонського осередку брали участь в обміні «Проект '71». Леся Варава та Ірина Чучман поїхали працювати в табори та в осередки на схід Канади, зі сходу приїхали на захід О. Румак, Т. Дусановський та А. Дзюбанівський. Організуються вокальний секстет «Троянди» та Капела бандуристів під керівництвом проф. С. Яременка, а пізніше дружинниці Вероніки Чучман, танцювальна група «Дунай», а при Управі організовується також школа танців. Продовжувалося явище мандрівних всеканадських таборів. У 70-их роках відбулися мандрівні табори. В 1970-ому р. до Вінніпегу і Давфин з нагоди 100-ліття провінції Манітоби, у 1971 р. — до Ванкуверу, 1972 р. мандрівний табір по Європі, в 1973 р. схід стрічає захід у Бенфі та Велселлі, в 1976 р. табір у Монреалі з нагоди Олімпіади і 1978 р. в Едмонтоні з нагоди Ігор Коменвелту. Це давало можливість налагоджувати зв'язки по Канаді і поза її межами. У середині 70-их років бачимо, що дружинники не тільки беруть активну участь у проводі Управ і відділів, а й починають займати провідні позиції в Управі. У 1975 р. дружинниця І. Чучман стає головою осередку. Кажуть, що кожен 25 років становлять генерацію. І ось, після 25 років, молодша генерація відчула обов'язок та силу керувати організацією, в якій вона виростала і в яку свято вірила. І так, дружинники взяли провід СУМу в Едмонтоні, маючи на меті її увести в майбутнє.

Відновлення доросту

У 80-их роках бачимо природне явище, коли історія повторюється. Дружинники, яких колись батьки вели до СУМу, вже привели своїх маленьких діточок до СУМу. Уже третє покоління вступало в ряди *Спілки Української Молоді*. Була потреба організувати рій 4-6 літніх дітей, яких названо «суменята». Це внуки тих перших сумівців-організаторів осередку СУМу ім. Івана Богуна в Едмонтоні. Сумівка едмонтонського осередку подруга Д. Луців підготувала збірник виховних матеріалів на Крайовий рівень, що став програмою для суменят. Продовжується культурна праця. Хор «Верховина» у 1982-ому р. приєднується до танцювального гуртка «Дунай» та стає ансамблем «Верховина». Цей ансамбель виступає з концертами в Едмонтоні та роз'їжджає до Калгарі, Ред Діру, Вегревілю, Сейнт Полу та інших

місцях Альберти. Також організуються турне по Канаді та по Америці: ансамбль виступає в 1984 р. в Торонті, Нью-Йорку та Монреалі; у 1989р. — в Лос Анджелесі, Сан Франциско та Сан Дієго; в 1994 р. — в Елленвілі, Філяделфії та Чикаго. В 1999 р. «Верховина» виступала з концертом у Бразилії.

У кінці 80-их років відновився батьківський комітет, який організував розваги для юнацтва та багато допоміг фінансово, підтримуючи виховну працю на сходах та у таборах.

На загальному українському громадському тлі організація СУМу в Едмонтоні є одна із найактивніших та провідних молодечих організацій. СУМ Едмонтону бере активну участь у КУК та в святах, що КУК організує: Шевченківське свято, свято державности (до 1991 р. відзначали це свято 22 січня, а після проголошення незалежності України в 1991 р. — у серпні), річниць голодомору та аварії в Чорнобилі, інші свята. СУМ є активною, сильною та провідною організацією едмонтонської української громади.

«На порозі нового століття»

У 90-их роках осередок СУМу в Едмонтоні є одним із сильніших осередків СУМу в Канаді за чисельністю та активністю. Основну увагу в осередкові приділяли виховним програмам молодшого та старшого юнацтва та підготовці нових кадрів виховників. У 1992 і 1993 роках подружки Л. Гук, Р. Мартюк та друг Р. Тарнавський підготували збірник виховних матеріалів та провідну програму для старшого юнацтва, якою користується ціла Канада. Члени осередку СУМу в Едмонтоні Р. Британ, Р. Луців та І. Єндрієвська очолюють провідні ролі в Краю. Під керівництвом І. Єндрієвської, як голови виховної ради при Крайовій Управі СУМу в Канаді, підготовлено та розповсюджено багато виховних матеріалів для вжитку в осередках: *Розвиток дитини, Програма для старшого юнацтва, Записник моїх досягів для молодшого юнацтва, збірник матеріалів на 10-у річницю аварії Чорнобиля, Сумівський співаник* та інші матеріали.

Коли Україна здобула та проголосила свою самостійність, перед членами СУМу постала проблема вирішення її ролі відносно України. Осередок СУМу в Едмонтоні також розглядав ці питання. Ми прийшли до висновку, що принципи та ідеали висловлені в законах та гаслах програми СУМу є реалістичні. Треба далі виховувати українську молодь на свідомих українців, добрих громадян Канади, активних в будь-якому суспільстві, де б вони не знаходилися. Готуємо вже третю генерацію, щоб

перебрали провідні ролі Управи й бурави осередку. І так зустрічаємо нове століття, підтверджуючи ідеали та принципи основоположників. «Праця СУМу пробігала і оживлювалася не тільки в виховній ділянці, але й в культурній, суспільній, міжнародній та спортивій». Протягом останніх 50-и років СУМ в Едмонтоні гордився своєю активністю, проведеною працею та відданістю ідеї та присвяти виховному ідеалові. Осередок СУМу Едмонтону мав нагоду брати участь у святкуванні заснування СУМу в Канаді в 1998 році на Крайовому З'їзді в Монреалі та на родинному всеканадському таборі у Верховині біля Монреалу. На осередковому рівні, святкуючи 50-ліття осередку, мали всі нагоду кількома імпрезами велично відзначити наше осередкове існування. В лютому 1999 р., якраз через 50 років після заснування СУМу в Едмонтоні, відбувся Пленум крайової управи СУМу з участю всіх осередків Канади. Урочистим бенкетом та забавою відмічено 50-ліття СУМу в Едмонтоні, 40-ліття хору «Верховина», 25-ліття танцювального гуртка «Дунай» та Місяць Юного сумівця. В червні, святкуючи «День казки», відбулася прем'єра оперети *Пан Коцький*, режисер Ірина Шмігельська.

Безмежна відданість багатьох людей, які були виховниками протягом цих 50 років, а це батьки, члени братніх організацій та прихильники, які продовж цього півсторіччя докладали працю в розвиток осередку на користь юнацтва та суспільства. Їм усім велике признання та подяка. Без них ми б не мали майбутнього.

Майбутнє:

Хоча виховна мета організації непохитна, суспільне життя та політичні обставини завжди мали вплив на програму й виховні матеріали, структуру в Управі. Усі зусилля української сумівської громади продовж 50 років були спрямовані на збереження українства на чужині. Можна свідчити, що ці зусилля мали свої плоди й продовжуватимуться в праці — другої й незабаром третьої генерації. Тепер — час надії, час планів на майбутнє, скріплення сумівського суспільства в Едмонтоні, відновлення тісних зв'язків з іншими осередками Канади та розширення комунікаційної мережі з осередками в інших країнах включно з Україною! Напередодні нового тисячоліття запитуємо: Чи ми зуміємо прищепити прикмети свідомих українців-сумівців у наше юнацтво, які наші батьки та виховники нам надихали? Чи ми зуміємо передати естафету наступному поколінню? Чи продов-

жуватиме своє існування *Спілка Української Молоді*? Історія буде нашим свідком.

Голови Управ Спілки Української Молоді (СУМ)

1949 – 1950	Іван Тимчишин	1975 – 1976	Ірина Чучман
1950 – 1951	Іван Пшоняк	1976 – 1978	Роман Луців
1950 – 1951	Володимир Паїк	1978 – 1979	Роман
1951 – 1952	Іван Болехівський		Шарабун
1952 – 1953	Дмитро Ільків	1979 – 1982	Христя Фіялка
1953 – 1954	Михайло Микуляк	1982 – 1984	Вероніка
1954 – 1955	Дмитро Ільків		Чучман
1955 – 1956	Василь Багнюк	1984 – 1985	Богдан Ільків
1956 – 1959	Григорій Процків	1985 – 1986	Роман Луців
1959 – 1960	Дмитро Ільків	1986 – 1988	Роман Британ
1960 – 1961	Василь Багнюк	1988 – 1990	Ірина Мисків
1961 – 1962	Володимир	1990 – 1992	Роман Дацків
	Стебельський	1992 – 1993	Роман Британ
1962 – 1963	Григорій Процків	1993 – 1997	Леся Гук
1963 – 1964	Василь Багнюк	1997 – 1998	Олеся Луців-
1964 – 1966	Григорій Процків		Андриївич, Віра
1966 – 1968	Богдан Фіялка		Дацків-Бокало
1968 – 1970	Григорій Процків	1998 – 1999	Роман Луців
1970 – 1971	Василь Багнюк	1999 – 2000	Тарас
1971 – 1975	Петро Дацків		Шмігельський

Бібліографія

Архівні документи – протоколи Загальних зборів осередку СУМ, протоколи місячних засідань Управи осередку СУМ; Архівні документи знаходяться в Провінційному архіві Альберти – **97.372**.

———. 1956. *Тиждень юного сумівця*, видав К. Комітет СУМ в Канаді, Торонто.

———. 1961. *Правильник Юнацтва СУМ*, видавництво Центральної Управи Спілки Української Молоді, Брюссель, Лондон, Мюнхен, Нью-Йорк, Торонто.

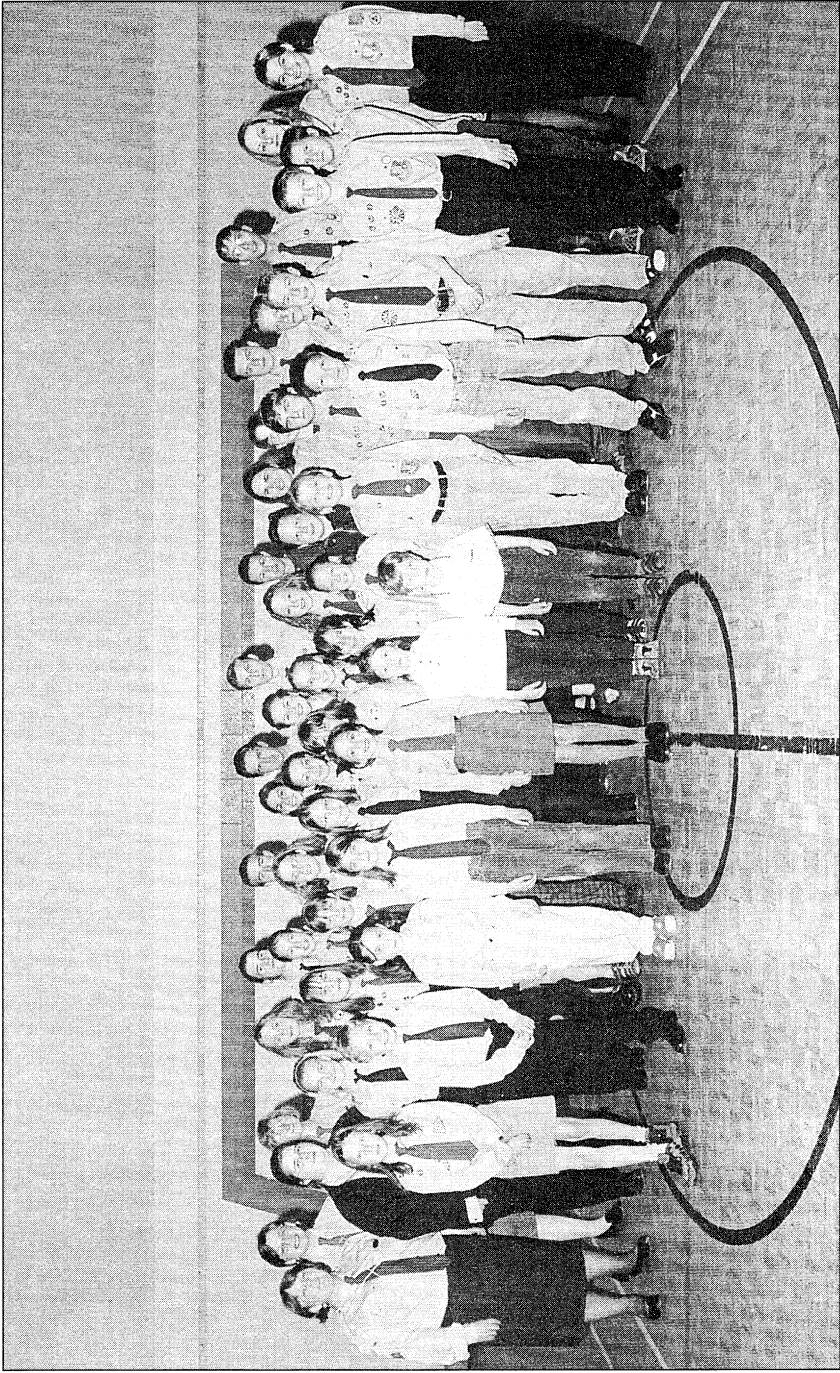
———. 1968. *Травень місяць юнацтва СУМ*, видання К. У. СУМ, Торонто.

Фіголь, М. Редактор, 1973. *25 років СУМ в Канаді*, видання К. У. СУМ, Торонто.

———. 1990. *Спілка української молоді в Канаді, 1948 – 1988*, видання К. У. СУМ, Торонто.

———. 1996. *50 ліття СУМ в Діаспорі*, видання Центральної Управи, Торонто.

Молоді СУМівці в Домі української молоді

ЕДМОНТОНСЬКІ ПЛАСТУНИ В ПРОВІДІ РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА АКЦІЙ

»Вітай, життя! Що біль даєш, і щастя, і красу,
І сум, і горе. В мені юний пал не вмер ще.
Вітай, життя! І на привіт тобі я понесу
М'яке, та в панцир крицевий закуте серце!«
Богдан Ігор Антонич.

На світі є безліч людей — перейшло 6 більйонів! — і безліч різних організацій. Так само й в українському світі, західній українській діаспорі. І мабуть, більшість з українських організацій мають пластунів і як членів, і як провідників, чи членів управ. У цій моїй статті з нагоди 50-ліття Пластової Станиці в Едмонтоні я попробую назвати тих відомих мені членів Станиці, які не лише пластували а то й далі пластують, але які, виховані в Пласті, очолювали чи й далі очолюють різні українські та загальні громадські організації чи акції. Підкреслюю: **відомих мені**, бо не сумніваюся, що не все мені відомо навіть про людей, про яких писатиму. **Наперед прошу вибачення** в тих, про яких я через моє незнання щось перекручу, а ще більше в тих, яких я не згадую взагалі, а вони також очолювали різні організації чи були членами управ, брали активну участь в організованому українському житті і заслуговують на згадку.

Щоб почати, як кажуть, «байку з кінця», почну з того, що скажу, що понад 50 років тому прибуло до Канади з України понад 30 тисяч т. зв. «біженців», а між ними й чимало пластунів і пластунок. Вони й дали початок нашій Станиці. Конкретніше, едмонтонську Станицю заснували 50 років тому пластуни, які пластували ще на рідних землях, і пластуни, які вступили до Пласту вже після війни, головню в Німеччині. Інж-ри Ярослав Іванусів, Василь Кунда і Роман Голод, учителька Софія Климкович, мгр. Михайло Хом'як та деякі інші були давніми пластунами. Зате я і багато інших вступили до Пласту вже після війни, головню в Німеччині, а найбільше прийшло до Станиці з народжених в Едмонтоні. З тих давніх пластунів варто згадати Мирослава Ткачука, що був в Українській Галицькій Армії (УГА), Івана Воробця-Карпатського, який боровся за волю Карпатської України і зорганізував у Канаді «Братство Карпатських Січовиків» і Романа Литвинця, який був старшиною

Першої Української Дивізії Української Національної Армії (1 УД УНА). Згадаю також нашого другого з черги станичного Романа Голода, що ходив з похідними групами Організації українських націоналістів (ОУН) підчас Другої світової війни на східну Україну і там був арештований німцями, але з Божою поміччю лишився живим.

А зараз я підходжу до поставленої теми. Заснувавши Станицю в Едмонтоні, пластуни почали працювати не лише в Пласті, але й у різних громадських організаціях і нерідко на провідних позиціях. І так, за останні 50 років пластуни очолювали такі громадські організації: Світовий конгрес вільних українців (СКВУ) (Петро Саварин); Товариство українських самостійників (ТУС) і Союз українських самостійників (СУС) (Ярослав Скрипник); Провінційну раду Конгресу українців Канади (ПР КУК) (Михайло Бойко, Василь Кунда і Андрій Семотюк); Відділи Конгресу українців Канади (КУК) (Зенон Васараб, Ярослав Скрипник, Богдан Олійник, Петро і Ольга Саварини, Богдан Барабаш, почесний член Ярослав Росляк); Клуб українських професіоналістів і підприємців (КУПіП) (Зенон Васараб, Ярослав Скрипник, Петро Саварин, Любомир Пастушенко, Любомир Маркевич, Юрій Котович, Тарас Боцюрків, Христя Єндик, Юрій Дитиняк, Володимир Горбай, поч. член Ярослав Росляк); Ліга українських католицьких жінок Канади (ЛУКЖК) (Відділ і Єпархіяльну управу — Ольга Саварин); Українське національне об'єднання (УНО) (Михайло Наконечний); Об'єднання українок Канади (ОУК) (Софія Климкович); Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) (Василь Кунда і Михайло Хом'як); Українську стрілецьку громаду (УСГ) (Михайло Наконечний); Музей ЛУКЖК при Катедрі св. Йосафата (Віра Кунда, Надя Цинцар); Музей Союзу українок Канади (СУК) при Катедрі св. Івана (Софія Скрипник); Фундацію енциклопедії українознавства (ФЕУ) (Олег Іванусів); Українське технічне товариство (УТТ) (Ярослав Іванусів і Василь Кунда); Альбертське товариство збереження української культури (АТЗУК) (Василь і Віра Кунда, Петро Саварин); Український публіцистично-науковий інститут (УПНІ) (Михайло Хом'як); Український народний союз (УНС) (Петро Саварин — директор на Канаду); Союз українських студентів Канади (СУСК) (Маруся та Ірина Кухаришин); Клуби СУСК (Христя Хом'як, Ярослав і Володимир Пристаєцький, Юрій Котович («Обнова»)); Курси українознавства ім. Івана Франка (Петро Саварин — директор і Мирон Стефанів — голова батьківського комітету); 1 УД УНА

(Петро Саварин); Українське музичне товариство Альберти (УМТА) (Марія Дитиняк і Орест Солтикевич); Приятелі Села спадщини української культури (ССУК) (Богдан Медвідський).

Треба згадати, що Марія Дитиняк, Ірина Тарнавська, Валеріян Маркевич і Орест Солтикевич є диригентами хорів; Марія Дитиняк і Ольга Саварин понад 20 років вели радіопрограму ЛУКЖК, а Андрій Горняткевич тепер веде “українську фільгармонію” на радіо СКЕР; Наталка Доброліж, Тамара Татух-Тітик, Андрій Нагачевський та Леся Полюян керували або тепер керують танцювальними групами; Софія Скрипник влаштувала 80 мистецьких виставок, а Ольга Манастирська вела курси кераміки та ткацтва. Серед членів нашої Станиці знайдете таких визначних працівників у Божім винограднику, як о. місіонер Йосафат Жан, дипломат Української Народньої Республіки (УНР) і Західньої УНР о. Ярослав Федунік і аж трьох отців Митратів: о. д-р Михайло Сопуляк, о. Богдан Ганушевський і о. Володимир Тарнавський. До речі, Михайло Хом’як редагував підчас II Світової війни *Краківські вісті*, о. д-р Сопуляк понад 20 років був редактором *Українських вістей* в Едмонтоні, а Марта Скорупська-Геруляк — редактором *Сучасности* і перекладачем першого тому *Історії України-Руси* Михайла Грушевського. Згадуючи священників-пластунів, треба сказати, що вони не лише були парохами-священниками, але й збудували церкви і організували при них рідні школи, що з ініціативи о. Митрата Тарнавського була чудово розмальована Церква св. Юрія, а о. д-р Митрат Сопуляк не лише закупив дієцезальну Оселю над озером Вобаман, але й Цвинтар св. Михаїла, на якому вже чимало й наших членів спочиває.

Відзначилися пластуні як працівники-спеціалісти чи дослідники в індустрії, з яких треба передусім згадати: кол. станичного а нині Начального пластуна д-ра Любомира Романкова (маса патентів), кол. станичного інж. Василя Кунду (теж понад 30 патентів) та кол. станичних інж-в Ярослава Скрипника і Мирона Стефаніва (провідних хіміків і менаджерів в цементовій індустрії). Знайдете наших пластунів, і досить багато, між професорами і викладачами різних канадських і американських університетів: д-ри Дарія і Юрій Даревичі, д-р Олег Мариняк, д-р Богдан Медвідський, д-р Андрій Нагачевський, д-р Юрій Котович, мгр. Олександр Роїк, д-р Андрій Горняткевич, д-р Любослав Байрак, д-р Григорій Мурський, Ксеня Аронець, Ігор Дмитрук. Коли йдеться про мистців, то ми мали нагоду побачити зразки їхніх творів на «чаю-виставці мистців-пластунів»

5 квітня 1998 р. (я їх згадував поіменно в моїх дописах до газет, дивуючися багатогранності їхньої творчості і тому, як багато їх вийшло з-поміж нас). Подруга Надя Цинцар зібрала по 2 експонати від 30-ти мистців, але то не були всі. А скільки наших пластунів працювало або тепер працює професійно інженерами, адвокатами, лікарями, учителями, архітекторами, фармацевтами, дентистами, журналістами (Христя Хом'як-Фріленд, Михайло Боцюрків).

Важко було б перерахувати всіх, хто перейшов крізь наші ряди (понад 800) і брав чи бере активну участь у загальному канадському чи американському житті, в різних організаціях, професійних чи громадських. Нпр., Петро Саварин був президентом Консервативної партії Альберти, членом Ради губернаторів, Сенату, Канцлером Альбертського університету (АУ), є президентом «Приятелів АУ» і т.д., д-р Любослав Байрак заснував і був президентом Альбертського археологічного товариства, д-р Григорій Мурський деканом факультету геології, Лариса Блавацька — віцеконсулом, Першим секретарем і радником у Міністерстві закордонних справ (в Токіо, Варшаві і Нью-Йорку), Ярослав Росляк — суддею, кол. станичний Михайло Саварин — шкільним радником, а теперішній станичний Радомир Білаш — старшим істориком в ССУК. Наші члени є авторами різних книжок чи наукових трактатів, напр.: Зоня Кейван, Дарія Даревич, Василь Кунда, Марія Дитиняк, Любомир Романків, не згадуючи ще раз усіх професорів. Ті, що виходять у світ із Пласту, в більшості мають успіх, вмюють грати «життєву гру» по-пластовому, і в не одній організації грають ключову роль. Напр., на ЕУ Едмонтон зібрав понад 130 тисяч доларів. А хто керував збірковими акціями як не пластуни? Серед інших — Кунда, Іванусів, Хом'як, Саварин. Канадський інститут українських студій (КІУС), Канадська фундація українських студій (КФУС) (яка видала 5 томів Азбучної ЕУ II), ССУК, двомовне шкільництво, видавництво «Гейтвей», Дім сеньйорів при Катедрі св. Йосафата «Верховина» — великою мірою завдячують своїм існуванням пластунові, авторові цієї статті, а катедра фолкльору ім. Гуцуляків — пластунові Медвідському. Петро Саварин був одним із авторів різних «бріфів» до провінційного і федерального урядів, унаслідок яких у середніх школах Альберти почалося вивчення української мови ще 1959 р., а Канада в 1971 р. проголосила офіційну багатокультурність. Я згадую ці речі-успіхи не «во хвалу» різним пластунам особисто, а прямо “для історії”, як доказ, що вони не даремно, як кажуть, “хліб жували”, а щось і для громади робили, щось творили, мали

якісь цілі в житті та жили, як корисні й повноцінні громадяни своєї спільноти і країни. »Кожне бо дерево за його плодом пізнається«, каже св. Письмо, а ще Сковорода писав, що »щасливий, хто зв'язав свій приватний обов'язок із загальним«.

Моєю ціллю було показати відомих мені пластунів нашої Станиці в проводі різних громадських організацій чи акцій. А тепер хочу коротко згадати про їх пластову адміністративну і виховну діяльність, бо через едмонтонський Пласт за 50 років пройшло понад 800 осіб, і кому під силу сьогодні підрахувати скільки енергії, часу, знання і грошей необхідно було в них вкласти? Треба було докладати зусиль до придбання власної домівки, а коли вона стала замалою зібрати фонди і купити іншу, теперішню. Та й оселю ми свого часу мали. Як знаємо, нічого не приходить легко, за все у житті треба платити. Але яка тепер сатисфакція, яке почуття успіху! Бо ж ми зуміли не лише вжитися в новий для нас канадський ґрунт, але й виховати, хай так скажу, наших нащадків! Ряд наших пластових видань і різних дописів до українських газет, що ретельно зібрані і впорядковані станичною архіваркою Надею Цинцар, прекрасно показують діяльність Станиці, подають хто, що й коли робив, які й коли пости займав в адміністративному чи виховному секторах, працював у Пласт-Прияті, жіночому комітеті чи був виховником, інструктором або комендантом у різних юнацьких і новацьких таборах, їздив на вишколи і т.д.

Отже, я хочу назвати наші публікації, склад теперішньої Станичної старшини і виховного сектора, а зокрема всіх тих, що дотепер очолювали Станицю і Осередок праці Уладу пластунів сеньйорів (ОП УПС), бо на них в основі лежав найбільший тягар праці та відповідальности. І так, за 50 років Пластова станиця видала друком: *Шляхом 10-річчя* (1958), *15-ліття Пласту в Едмонтоні* (1963), *Північні зорі Альберти* (1970), *Пластовий дім в Едмонтоні* (1972), *30-ліття Пласту в Едмонтоні* (1978), *40-ліття Пласту в Едмонтоні* (1988) і *50 ліття Пласту в Едмонтоні* (1998). Стан Станиці завжди коливався між 120-150 членами, включно із Пласт-Приятю, Шостим Гніздом новачок *Працьовиті*, Дев'ятим Гніздом новаків *Лісове царство*, Шостим Курінем юначок ім. Уляни Кравченко, 13 Курінем юнаків ім. Петра Конашевича Сагайдачного, гуртком ст. пластуництва і ОП УПС. На 2000-ий рік Станичну старшину вибрано в такому складі (всі сеньйори): станична рада — Віра Кунда, Мирон Стефанів і Тарас Боцюрків, станична — Ксеня Скрипник-Бубель, заступниця — Славка Шулякевич, писар — Зірка Когут, скарбник — Дарія Васараб-Роленд, провідник кадрів виховників —

Радомир Білаш, бібліотекар-архівіст — Надя Цинцар, пресовий референт — Петро Саварин, представник до КУК — Ольга Саварин, зв'язкова з Україною — Софія Скрипник, провірно-номінаційна комісія — Михайло Саварин, Роман Стефанів і Боян Яровенко, й господар — п. Іван Дацько. Виховний сектор: зв'язковий — Маркіян Лазурко, зв'язкова — Катруся Долішна-Арчер, гніздова — Маруся Петришин, гніздовий — Юрій Дитиняк, виховники: (новацькі) — Марійка Качмар, Мелася Гнатюк, Світлана Яровенко, Олеся Тумін, Дана Гнатюк, Маркіяна Ілюк, Харитя Білаш, Ярослав Петрів, Микола Білаш, Юліян Мельницький; (юнацькі) — Люба Бел, Галя Яровенко, Мар'яна Саварин, Віра Кравець, Маркіян Лазурко, Орест Говда, Еміліян Грох, Ярко Сидорський.

Досі Станичну старшину очолювали: по одному року, 8 осіб — Любомир Романків, Мирон Стефанів, Марія Дитиняк, Мирон Базюк, Зенон Васараб, Люба Гуглевич-Лишак, Ярослав Скрипник, Іван Гарах; по 2 роки, 5 осіб — Іван Пшоняк (перший станичний), Роман Голод, Іван Стадник, Ольга Манастирська, Софія Скрипник; по 3 роки, 5 осіб — Ярослав Іванусів, Любомир Маркевич, Андрій Горняткевич, Ксеня Скрипник-Бубель, Радомир Білаш; 4 роки — Василь Кунда; 5 років — Михайло Саварин; 7 років — Петро Саварин. А ОП УПС за 43 роки існування очолювали: по одному року, 10 осіб — Василь Кунда (перший осередковий), Михайло Наконечний, Віра Кунда, Михайло Хом'як, Михайло Саварин, Радомир Білаш, Марія Дитиняк, Андрій Горняткевич, Ксеня Скрипник-Бубель, Дарія Васараб-Роленд; по 2 роки, 3 особи — Богдан Олійник, Надя Цинцар, Ярослав Скрипник; по 3 роки, 3 особи — Тарас Слабий, Софія Скрипник, Юрій Котович; по 4 роки, 2 особи — Мирон Стефанів, Петро Саварин; 5 років — Оксана Крайківська; 7 років — Ольга Саварин.

Серед згаданих мною пластунів-провідників у праці на громадській ниві, є друзі й подруги, які за свої визначні осяги одержали ряд нагород і відзначень: Хрест Симона Петлюри, медаль св. Володимира, Орден Канади, медаль 125-річчя Канадської Конфедерації, Шевченківську медаль, різні військові відзнаки, ряд урядових, провінційних і федеральних нагород, різні професійні відзначення і титули, як: відзнаку «Вічного вогню», «св. Юрія» в золоті й сріблі за свою пластову працю, відзначення різних ступенів. А вони доказують, що пластове виховання та ідеологія — правильні, що Пласт виховує зразкових громадян, і то в спосіб, про який прекрасно колись розповіла Олена Кисілевська:

Пласт виховує в релігійному дусі, в пошані до Бога, до батьків і старших, виховує любов до ближнього, готовість допомагати один одному. Виробляє характер, скріплює моральну силу, вчить дисципліни, точности, солідарности. Пласт робить це все не силою, наказами чи заборонами, не нудним моралізаторством, а радісним пластовим товариським співжиттям, піснею, грою, товариською гутіркою, моральним впливом, спільною радісною молитвою. Пластову вірність Богові й Україні бачимо в пластовій чинній участі у всіх національних і церковних святах, усюди там, де потрібна поміч, ініціатива, громадська співпраця.

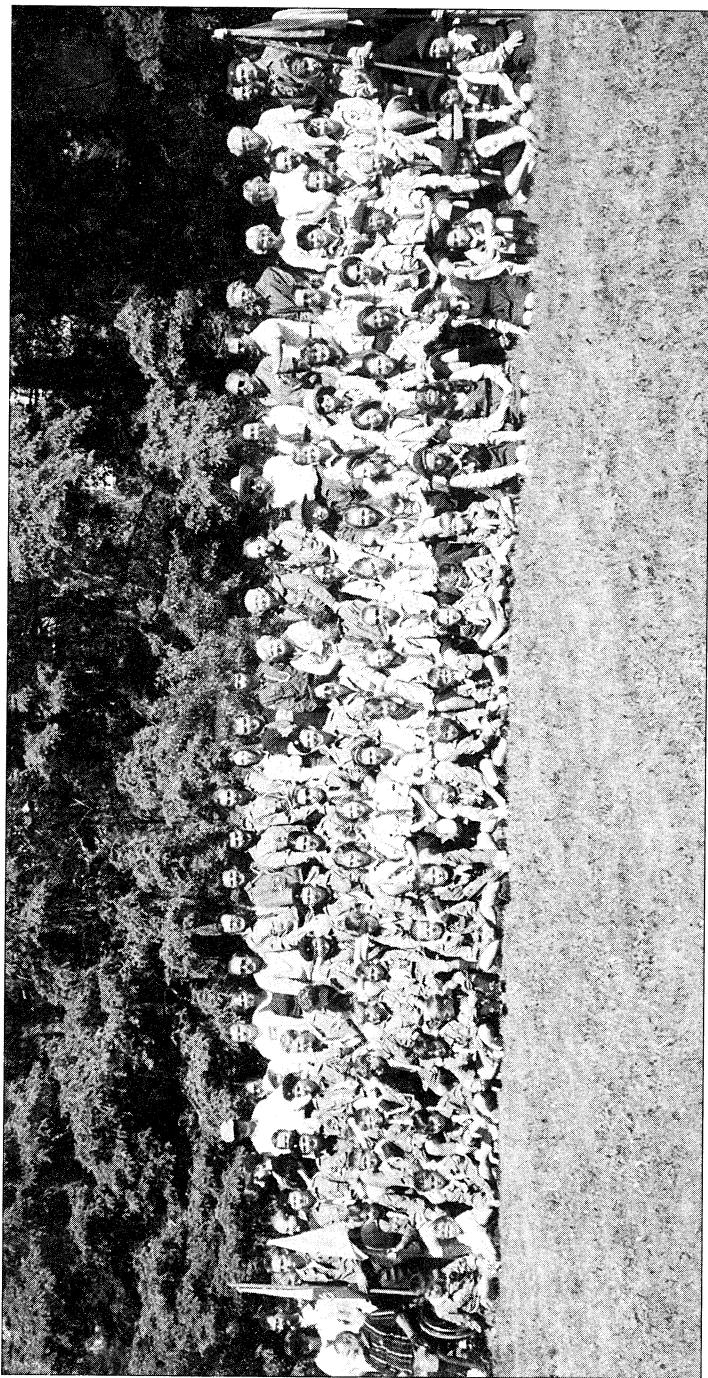
І які щасливі сьогодні ті, котрі засновували едмонтонську Станицю 50 років тому і є тепер свідками відродження Пласту в Україні, у незалежній нарешті українській державі. »Дай працювати, працювати, працювати, в праці сконати« — писав Іван Франко, мріючи про людину-провідника, **»цілого чоловіка«**, якого й описав у своєму вірші **»Не забудь«**:

...Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, —
ТОЙ ЦІЛИЙ ЧОЛОВІК!

1956 р. я з Олею був на Ювілейній міжкрайовій пластовій зустрічі (ЮМПЗ) з приводу 45-річчя Пласту у Грефтоні, Онтаріо, на якій був також основоположник Пласту д-р Олександр Тисовський (Дрот) та Начальний Пластун **»Сірий Лев«**. Мої враження від тої зустрічі помістили *Українські вісті* 9 вересня 1957 р., а щоб показати, що я думав тоді і що я подібно й тепер думаю, то я хочу реасумацією тих вражень закінчити мою статтю:

Реасумуючи свої враження з Ювілейної зустрічі, я не сумніваюся, що Пласт є на правій дорозі. Ідеал служби Богові й Україні і допомоги ближнім є незаступимий. Не сумніваюся теж, що Пласт буде жити скрізь, де він є під цю пору. Бо Вогонь, який винесли пластуни з ватри підчас Зустрічі ніколи не погасне. Це святий Вогонь. Вір'ю, що вони збережуть його на все життя. Так як і вір'ю, що смолоскипи, які пустили **»Чорноморці«** в напрямі на схід, допливуть на Україну, яка загориться тоді полум'ям волі, незалежности, соборности, щоб світити ще у безлічі віків.

Пластова станиця Едмонтону. «Свято весни». «Вікторія» у парку «Вікторія»

СУСПІЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНЦІВ КАНАДИ В ЕДМОНТОНІ

Українська громада є невід'ємною частиною багатокультурного канадського суспільства. Упродовж останнього століття, тобто від поселення перших українських емігрантів дотепер, громада переходила різні етапи у громадському й культурному розвитку. Коли наші піонери боролись за щоденний хліб і за прожиття, вони не забули про культурні та духові потреби. Зберегли рідну мову, культуру та українську церкву. З тим багатством нашого національного життя довели нас до 21-го століття. Численні світські й церковні організації задовольняли різноманітні потреби громадського життя, але з часом виникла потреба ширшого забезпечування суспільних потреб. У 1945 р. у східній Канаді заснувалась допомогова організація, тобто Суспільна служба українців Канади (ССУК). Довгими роками захід не відповідав на цей заклик, але навантаження нерозв'язаних суспільних питань і загальні зміни в канадському суспільстві вказали на негайну потребу заснування відділів суспільних служб у інших частинах країни.

Відповідаючи на цю громадську потребу, тут в Едмонтоні виникла група енергійних, ділових людей, які відповіли на заклик та успішно довели це завдання до здійснення.

14 жовтня 1977 року ініціативна група у складі д-ра Романа Петришина, Анни Сірман, Ярослава Скрипника, Ігоря Броди, Христі Єндик (тоді Когут) і Лілеї Волянської підписали інкорпораційний акт з урядом провінції Альберти. Відтоді Суспільна служба українців Канади почала діяти й надавати послуги із суспільних питань в Едмонтоні та околицях.

Безпосередньою причиною для заснування суспільної служби була потреба допомоги новоприбулим і тим, що з огляду на вік, незнання мови або з інших причин потребували допомоги. Якраз із кінцем 70-их років і початком 80-их українська громада в Канаді почала збільшуватися з приводу нової хвилі еміграції, що прибувала з Польщі. Тоді суспільна служба, разом з другими організаціями, спонзорували кільканадцять родин та допомогли їм поселитися в Едмонтоні. Разом з новими людьми виникали нові проблеми, які неможливо було лагодити частково. Потреби були дуже великі і різноманітні, так що існуючі організації не могли їх забезпечувати. Для тієї праці була потрібна установа,

яка постійно займалася б суспільною допомогою.

Від початку діяльність опиралась у більшості на добровільній праці та обмежувалась до полагоджування найбільш негайних проблем. Організація не мала свого приміщення ані відповідно підготовлених кадрів, які професійно займалися б суспільними проблемами. Діяльність опиралась на здобування досвідів і поширюванні знань про суспільні проблеми нашої громади.

Первісні завдання обіймали також допомогу старшим і немічним. Для того суспільна служба нав'язувала контакти з домами опіки, лікарнями та іншими установами, де проживали українці і де була потреба постачання послуг українською мовою. В це включалися відвідини хворих, організування громадських зустрічей, перекладання й допомога медичним та опіковим установам у контактах з українськомовними клієнтами.

З часом діяльність поширювалась, число тих, що зверталися й потребували допомоги зростало, а діяльність достосовувалась до потреб громади. Суспільна служба виробляла систему праці, слідувала за громадським розвитком і пристосовувалась до вимог, які приносив тодішній час. Це не було легке завдання, коли візьмемо під увагу велику різноманітність і численні розбіжності серед членів української громади Едмонтону та околиць. Тут довелося працювати для громади, яка складалася з різних груп, тобто тих, що їхні предки поселилися в Канаді сто років тому, і тих, що доля тількищо привела до Канади.

Осередок суспільної служби в Едмонтоні не залишився відокремлений від загальноканадської української громади і в 1980 році приєднався до централі ССУК та став членом тієї корпорації.

Організація ставала відомою серед громади та у других суспільних і урядових установах. Це довело до побільшування штатного персоналу, як також до відкриття нового приміщення. До того часу організація користувалась приміщеннями у початковій школі Алекс Тайлор. 19 червня 1983 року відкрито канцелярію при 10852 - 97 вулиці, де влаштовано кращі умови для працівників, їхніх клієнтів і багатьох добровольців, які численно включались у працю організації. В 1996 р. будинок, де містилось бюро суспільної служби, продано і довелося перебиратися до нового приміщення. Нову хату знайдено при адресі 11666-95 стріті, де влаштовано простору з вигідним доступом канцелярію.

Перша управа й рада директорів складалася з відомих членів нашої громади. Були це д-р Роман Петришин (голова), д-р

Богдан Медвідський, Христя Когут, М. Сибанська, Анна Сірман, Володимир Бойко, Богдан Конвей та Анна Матишак. Треба підкреслити, що деякі з них були довголітніми членами управи, а саме д-р Роман Петришин, який очолював організацію чотири каденції, Анна Сірман, яка продовжувала працю на пості скарбника та вела всі фінансові справи суспільної служби протягом п'яти років. Разом із загальним зростанням організації, розросталися штатний персонал, членство у раді директорів, а також загальне членство, яке у 1977-78 рр. начисляло 28 індивідуальних членів і п'ять організацій, через три роки збільшилося вдвічі, а зараз нараховує 250 членів.

У загальному громада підтримувала організацію, але з огляду на зростаючі завдання і на факт, що послуги постачалися безплатно, почали виникати фінансові проблеми. Розв'язку знайдено в урядових відділах як місцевих, провінційних, так і федеральних. На цей час уряд підтримував громадські, добродійні діяльності та приділював грошові гренти для поширювання суспільних послуг.

У вісімдесятих роках почались проблеми персональні. Зменшилось зацікавлення організаційною працею, важко було знайти людей до управи і то довело до нестабільної ситуації. Так дійшло до бурхливих років 1987-88, коли підчас загальних зборів стався розділ, а незабаром існування двох управ. Виграла мудрість наших членів, справу упорядковано та обрано нову управу з Яремою Шулякевичем на посту голови. Організацію довелося відбудовувати не тільки щодо людських засобів, а й фінансових. Для продовжування праці та втримання бюро звернулись по боргу до української кредитівки, що допомогло організації перебути цей складний час. Знову ділові люди, що прилучились до організації, працювали над поверненням сильної бази для дальшого існування й розвитку. Урядові гренти, праця на бінго й казіно почали приносити прибутки, які дозволяли на продовжування праці й поширювання діяльності. Суспільна Служба в Едмонтоні знову стала важливою частиною громадського життя. Тоді сильно розвинуто іміграційну та громадську програми, продовжувано працю інформативного й дорадницького центрів.

Для кращої координації і більш ефективної праці відкрито пост виконавчого директора. Його роля була координувати працю бюро, керувати окремими проектами та співпрацювати і звітувати раді директорів. На тому пості служили Гладис Фрідріх, Ізидор Шевчук, Маркіян Ковалюк, Ганнуся Градюк,

Люба Ковальчик (працювала на посту директора з 1988 р. до 1993 р.). Створено також пости громадських працівників та адміністративного бюрового працівника. З 1993 р. змінилась адміністративна структура організації. Зліквідовано позицію директора і створено пост керівника бюро, утримуючи посади громадського і іміграційного працівників. До щоденної праці більш активно почали включатись члени управи та допомагати у здійснюванні різноманітних проєктів. Праця являлась набагато легшою, більш ефективною та кориснішою.

Зараз управа складається з 20 членів, а очолює її Василь Дячук, який успішно керує організацією з 1991 року. На пості адміністративного керівника і громадського працівника вже вісім років працює Іванна Шевчук. Тут відповідним є згадати других довголітніх членів управи, а це саме покійні Анна Сірман, Олекса Король, Антін Іванцьо і д-р Я. Онуферко, тоді д-р Роман Петришин, д-р Роман Рошак, Василь Лесик, Володимир Марич, д-р Віктор Байрак, Люба Федущак, Адел Вигера, Лілея Зубрицька-Міллер, Лілея Піх, Силвія Грей, Вікторія Бушамп і багато інших, які присвятили рік або два, або і надалі допомагають організації.

З огляду на потреби в 1978 р. відкрито перше бюро порад при суспільній службі. Бюро постачало послуги у неповному часі з огляду на фінансові обмеження. В більшості послуги постачались вечорами та при допомозі добровольців. Серйозно розглядалось також відкриття світлиці для старших людей. Над тим проєктом велись довгі переговори та численні зустрічі з представниками осередків опіки і після точних громадських досліджень рішено цю справу закрити. Причиною для того були пошirenі послуги по тих питаннях, постачані українськими домами-центрами опіки, яких на цей час було в Едмонтоні десять. Справою, яка вимагала більше уваги, була допомога у спонзорюванню та поселенню українців з інших країн. При організації створено іміграційну комісію, що займалась розшукуванням спонзорів, збиранням грошових фондів, розшукуванням помешкань, працевлаштуванням тощо. З початком 1981 року приїхала група 25-ти імігрантів-біженців з Польщі. Тоді наступні більші групи біженців прибули в 1984, 1989 роках. Частина біженців спонзорювана була урядом Канади, а інших повністю спонзорювали українські організації. Найбільшу ролю у тому відіграли такі організації: Українське національне об'єднання, Дім української молоді, Ліга Українських Католицьких Жінок, Братство Українців Католиків. Відтоді праця суспільної служби почала

орієнтуватись, у більшості, але не виключно, по питаннях допомоги новоприбулим. Кінець вісімдесятих і початок дев'ятидесятих років відкрив двері українській еміграції з України. Існуюча тоді категорія Self Exile дозволяла приїжджаючим відвідувачам до Канади, які з огляду на політичні, релігійні чи етнічні причини не могли назад вертати до країни їхнього проживання, скласти заяву на постійне проживання під час перебування в Канаді. З тієї нагоди скористались чимало українців з колишнього Радянського Союзу та інших держав комуністичного блоку. Суспільна служба допомагала повністю у всіх етапах іміграційних процесів, включно з ескортуванням та тлумаченням під час співбесід у канадських посольствах Сполучених Штатів. Приблизно сто прохачів-біженців скористалися тими послугами. Після закриття категорії Self Exile міністром іміграції не суджено було нашій установі закрити іміграційні послуги. Разом з війною в колишній Югославії виникла справа допомоги нашим братам українцям, які, так як і інші меншості змушені були залишати свої хати, землю, яку обробляли поверх сто років. Ми відгукнулись на їхнє прохання та розпочали процеси спонзорювання. Перші біженці приїхали з початком 1993 року в більшості з околиць міста Прієдор, село Тернополіє. Для того, щоб організація могла стати спонзором, уряд вимагав певних грошових забезпечень. Число очікуючих допомогу було велике і тут знову суспільна служба скористувалась допомогою інших організацій. Крім вже вище згаданих долучились Українська Католицька Епархія, Організація Українок Канади ім. О. Басараб, Українська парафія св. Володимира, Організація лицарів Колумба, Товариство ім. єпископа М. Будки та інші. Дотепер приїхало вже біля 370 біженців, які при допомозі нашої установи поселились у Едмонтоні і околицях. Декілька родин поселились у Бритійській Колумбії і в Онтарію. Це завдання весь час продовжується і ми надалі спонзорюємо біженців та допомагаємо поселюватись іншим українцям, які зараз приїжджають як незалежні імігранти, або є спонзоровані родиною.

Суспільна служба від початку існування підіймала або приєднувалась до інших громадських проєктів. У 1982 році долучилась до всеканадського проєкту Поміч Україні, який надалі продовжується. Спочатку цей проєкт був заснований для допомоги українським дисидентам. Разом з проголошенням незалежної України ціль фонду помінялась, але це є надалі фонд для допомоги потребуючим братам і сестрам в Україні та в інших країнах у таких ділянках, як соціальне забезпечення,

медична опіка, освіта і т.д. В 1997 р. Суспільна служба почала проєкт *Nadia*, ціллю якого була фінансова допомога Реабілітаційному дитячому центру *Джерело*, у якому лікуються діти з мозковим паралічем. Дотепер з громадських збірок і гренту від Провінційного уряду Альберти ми допомогли сумою 25,000 доларів. З огляду на тимчасову складну економічну ситуацію в Україні, Центральна Суспільної служби у співпраці з Централєю суспільної служби в Україні почали проєкт благодійних кухонь і банків їжі, в яких харчувалися б менш забезпечені та потребуючі допомоги громадяни, в більшості люди похилого віку та діти-сироти. Наша організація відгукнулась на заклик і зараз підтримує дві кухні, в Золочеві і в Чернівцях. Допомагаємо також сиротинцям, школам та іншим установам. У 1999 р. в Едмонтоні відбувся величавий концерт «Діти помагають дітям», з якого частину приходу передано до нас з переназначенням на програму допомоги дітям в Україні. Після уважного розгляду ситуації рішено скерувати допомогу до школи-інтернату в Севастополі, в Криму.

Допомогової діяльності не обмежуємо тільки до України, але поширюємо серед інших українських громад у світі. У вісімдесятих роках ця допомога була в більшості спрямована до Польщі, де тоді, з огляду на дуже скрутну економічну і політичну ситуацію, була велика потреба допомоги нашим братам. У більшості це була допомога речова (одяг). Передано також грошову допомогу на підтримку будинку української школи-інтернату ім. Тараса Шевченка в Білому Борі, яка в Польщі на цей час була одинокою початковою школою повністю з українською програмою. Подібна допомога направлялась до Бразилії, де посилки з одягом являлись дуже очікуваними і потрібними. Зараз більше уваги звертаємо на допомогу українцям в колишній Югославії, де довголітня війна знищила не тільки матеріальні здобутки, але багато людей залишила хворими й інвалідами. Зараз суспільна служба у співпраці з колишніми громадянами Югославії, які тепер проживають в Едмонтоні, проводять збірку грошей, щоб допомогти покрити кошт трансплантації нирки у важко хворої дівчини та підтримати українську громаду в Тернополі, Боснії, де будується центр при місцевій парафії.

У загальному дев'ятдесяті роки це розбудова іміграційної програми. Найбільш розвинулась програма поселення новоприбулих, яка включає зустріч на летовищі, розшукування помешкань, реєстрування дітей і дорослих в навчальних закладах,

оформлювання документів, заяв, працевлаштування тощо. Крім того, постачаються послуги у тлумаченнях документів, листів, допомога в перекладах у інших соціальних і урядових установах, а також в медичних і навчальних закладах. Дуже поширились послуги іміграційного допомогового центру, а саме відносно інформацій. Тут ведеться численна кореспонденція з різних сторін світу з питань імігрування й поселення в Канаді. Останніми роками велике зацікавлення виявляється з питань усиновлювання/удочерювання дітей сиріт з України.

Ведуться також поради з родинних, подружніх та інших соціальних питань, якщо це міститься у компетенціях нашого бюро порад. Всі складні справи направляються до інших професійних установ. Дуже велика потреба є відносно проблем пенсійних забезпечень для людей, що короткий час проживають у Канаді та також забезпечення для інвалідів і хворих. У тій ділянці допомога потрібна в більшості тим, які не володіють англійською мовою, не є обізнані з законами і пенсійними правилами і також тим, що з різних причин не можуть допомогти собі самі. Тут ми постійно слідкуємо за інформаціями та повністю допомагаємо у процесах.

Від початку існування існування спільної служби велику роль у її щоденній праці відіграють ті, що грошовими пожертвами підтримують нашу діяльність, а також невтомні добровольці, що дарують незліченні години нам і нашим клієнтам. Велику допомогу отримуємо від тих, яким ми допомагаємо. А саме сеньори дуже віддано допомагають у всіх збіркових акціях та подіях, де цілком є підкріпити фінансову ситуацію організації. Вони своєю роботою підтримують бінго та касіна. Завдяки всім меценатам і добровольцям суспільна служба існує вже майже 23 роки і успішно виконує роль, до якої громада її покликала.

Для регулярного контакту з громадою від 1988 року видається інформативний бюлетень *Соняшник*, в якому поміщуються вістки про щоденні діяння організації, нові проекти та громадські інформації, що відносяться до суспільних питань. Другий важливий зв'язок суспільної служби з громадою — це річний бенкет-вечірка, цілком якої є представлення прихильників, добровольців та знайомлення новоприбулих з іншими організаціями та церковними громадами. Ця подія є нагодою сказати одним «дякуємо за підтримку і допомогу» і «вітайте в нашій громаді» другим. 20-у річницю заснування суспільної служби в Едмонтоні, тобто в жовтні 1997 р. відзначено величавим бенкетом при участі церковних представників, інших організацій

та цілої громади. Під час бенкету відзначено засновників та організації і окремих осіб за прихильність і допомогу в праці суспільної служби.

Літа проходять, люди міняються, а громада живе і розвивається. Суспільна служба українців Канади в Едмонтоні наближається до ювілею 25-ліття. З якими досягненнями привітаємо цю визначну подію залежить від нас усіх. Тільки ми, через спільне, з'єднане діяння можемо допомогти собі та потребуючим братам і сестрам не тільки тут у Канаді, але по цілому світі. З християнською любов'ю обернімся до тих, що не можуть самі собі допомогти та очікують наших благородних рук.

Бенкет із нагоди 20-ліття ССУК, 4-го жовтня 1997 р. в Едмонтоні.
Зліва направо: д-р Р. Петришин, М. Стебельська, голова ССУК,
Л. Волянська, І. Брода, Архієпископ Іван, А. Сірман, Я. Скрипник
і В. Дячук, голова ССУК в Едмонтоні.

КАНАДСЬКО УКРАЇНСЬКИЙ ПРОЄКТ ЗАКОНОДАВЧОЇ СПІВПРАЦІ

Джерела й діяльність (1995–1999)

У березні 1994 р., уперше після проголошення самостійності, в Україні відбулись вибори депутатів до Верховної Ради (ВР). Скликання цього нового парламенту підвищило надії, що Україна зробить рішучі кроки у підготові та прийнятті законодавчих документів, необхідних для створення демократичної правової держави з ринковою економікою.

Українсько-канадська громадськість виявила велику зацікавленість у виборах та у сприятні процесові демократизації країни. У січні 1995 р., Лаврентій Декор, депутат Законодавчої асамблеї Альберти, Дмитро Якута, президент Альбертської провінційної ради Конгресу українців Канади, та д-р Зенон Когут, директор Канадського інституту українських студій (КІУС), погодилися співпрацювати у виробленні пропозиції для проєкту технічної допомоги Україні у сфері законодавчої співпраці. Наприкінці того ж місяця була також створена Рада директорів (до складу якої увійшли представники федерального та провінційних урядів, члени українсько-канадської громадськості та ділові особи), яка мала керувати напрямком розвитку проєкту; її головою став Лоренс Декор. Були також проведені попередні обговорення програми дій з можливими канадськими та українськими партнерами. З канадського боку виявили зацікавленість співпрацювати уряди провінцій Альберта, Манітоба, Саскачеван та Онтаріо, а також Бюро Спікера Парламенту Канади. Запропонований проєкт передбачив необхідність стажування українських урядовців у Канаді.

Проєкт, пропозицію якого розробив КІУС, був спрямований на підтримку удосконалення процесу створення законодавчих документів українською ВР. У її виробленні було аналізовано як спадок України від Радянського Союзу, так і існуючий законодавчий процес у країні. Було признано, що курс на демократичні та економічні реформи в Україні значною мірою залежатиме від політики держави, яка, в свою чергу, впливатиме на якість законів, що будуть схвалені Верховною Радою. Уважалося, що прийняття законів ускладнювалося відсутністю узгодженості у вищих державних колах України з питань

основних напрямків політики, а також тим, що на державному рівні молода українська держава успадкувала від радянських часів неефективну законодавчу систему та відсутність досвіду в законотворчості. Були ще й інші ускладнення, зокрема:

о політичні та економічні перетворення в Україні гальмувалися законотворчим переважаням ВР, як у виробленні узгодженості щодо пріоритетів праці, так і в основних питаннях курсу політики;

о кількість державних службовців, які брали участь у законотворчому процесі, була недостатньою, їхня заробітна платня мала, а професійна майстерність часто не відповідала вимогам;

о обласне та міське самоврядування було до значної міри не розвинутим; місцеві та обласні уряди були, здебільшого, занадто залежними від центральної влади. Тільки деякі з посадових осіб та політиків обласного чи міського рівня володіли відповідним професіоналізмом і досвідом місцевого самоврядування.

Підсумовували ми, що для підвищення ефективності праці Верховної Ради було необхідно:

о удосконалення законодавства як з боку розвитку бази законодавчої політики, так і з боку технічної розробки проєктів законодавчих документів;

о вироблення узгодженості та більшої співпраці як у самій ВР, так і між різними рівнями та гілками державної влади;

о залучення посадових осіб місцевого рівня до програм стажування з метою об'єднати представників законодавчої та виконавчої гілок, а також технічних експертів і персоналу для дослідження питань законодавства, які безпосередньо впливають на права та обов'язки органів місцевого самоврядування.

У курсі виконання проєкту було передбачено, що Україна отримуватиме підтримку й користь у таких сферах:

о поглиблення співпраці між різними рівнями та гілками влади через створення, на базі обраних законодавчих тем, робочих груп, до складу яких входитимуть депутати Верховної Ради, посадові особи, представники державних інституцій України та представники місцевих органів самоврядування;

о удосконалення законодавчої політики та процесу розробки законодавчих документів завдяки доступу до інформації з Канади та вивчення канадського досвіду робочими групами з України;

о підвищення якості законодавства та відповідної політичної бази через підготову та вивчення специфічних питань, визначених і підготовлених українськими учасниками робочих груп, включаючи політичні студії та розробку поправок до законодавчих актів;

о посилення розуміння ролі узгодженості в демократичній системі та ролі держави у ринковій економіці;

о посилення спроможності секретаріату Верховної Ради управляти законодавчими процесами в Україні.

Передбачалося, що надання Україні технічної допомоги для виконання даного проєкту сприятиме досягненню Канадою її власних зовнішньо-політичних цілей, наприклад:

о сприяння демократизації України через конкретну підтримку принципів демократичного розвитку в країні;

о допомога в розробці законодавства, спрямованого на курс ринкових реформ, що мала сприяти розвитку середовища, який буде сприятливим для ділових відносин приватного сектора (брак такого середовища вважався головною перешкодою в торгівлі між Канадою та Україною і бар'єром канадських інвестицій в українську економіку);

о розвиток контактів на високому рівні та подальше зміцнення добрих відносин між Україною та Канадою.

У червні 1995 пропозиція проєкту була обговорена з тодішнім міністром закордонних справ Канади Андре Вілеттом в Оттаві та з міністром фінансів Канади Полом Мартином. Брала участь у цих розмовах Лоренс Декор і Дмитро Якута. Міністри висловили принципову згоду підтримати запропонований проєкт.

У липні Канадська агенція міжнародного розвитку (КАМР) погодилась фінансувати детальну розробку проєкту законодавчої співпраці.

У тому ж місяці, після обговорення концепції проєкту з представниками українського уряду та керівництвом Верховної Ради, її секретаріатом, та з представниками об'єднань міських урядів України, була узгоджена участь у проєкті з української сторони. У коло партнерів проєкту з українського боку ввійшли представники з бюро голови Верховної Ради України, Національної агенції реконструкції та розвитку, Кабінету Міністрів

України та Асоціації міст України. Згодом інші партнерські організації з України взяли участь у проєкті.

КІУС розпочав дію Канадсько-українського проєкту парламентської співпраці у квітні 1996 р. КАМР виділило 2.2 мільйона доларів на фінансову підтримку проєкту. Його загальний кошторис оцінювався близько чотирьох мільйонів доларів. Вартість додаткових 1.8 млн. доларів надійшла в негрошовій формі від корпорацій, організацій, а також внески від КІУСу, урядів та інших партнерів. КІУС керував проєктом. Його директором став Дмитро Якута, а координатором д-р Богдан Клід. Координатором проєкту в Україні була Людмила Левченко.

Упродовж часу дії проєкту було зорганізовано шість освітньо-навчальних програм (два рази в рік, у 1996–99 рр.). Вони зосереджувалися на питаннях вироблення політичного курсу або законодавчих тем, які були визначені українськими партнерами проєкту як пріоритетні. Формувалися робочі групи (до 20 осіб) із провідних законодавців, адміністраторів, державних службовців, технічних і правничих експертів з Верховної Ради України, місцевих органів самоврядування, академічних інститутів і неурядових агенцій. Кожна група розпочала опрацьовувати узгоджені завдання, пов'язані з вибраною темою, ще в Україні. Потім вона прибула в Канаду для проходження спеціальної, тематично-спланованої програми занять. Праця над рекомендаціями щодо політичного курсу або підготовою законодавчих проєктів завершувалися після повернення групи в Україну.

У жовтні 1996 р. робоча група з двадцяти високих урядових службовців з України прибула в Канаду для двотижневої програми стажування, організованої навколо теми управління та збереження енергії. Ця група була першою з шести груп, що брали участь у проєкті.

Програма розпочалася з орієнтаційних сесій та вступних семінарів. Вона також включала зустрічі з представниками канадських енергетичних асоціацій, енергетичних компаній та урядових регулюючих структур. Учасників було ознайомлено з тим, яку роль в регулюванні енергетичної галузі, включно з передачею електричних та енергетичних ресурсів через провінційні та національні кордони, відіграє федеральний уряд. Зустрічі з канадськими енергетичними компаніями були влаштовані та спонсоровані калгарською Торговельною палатою і Центром світової торгівлі в Едмонтоні.

Потім делегацію було розділено на три групи — по одній на кожну з трьох степових провінцій. Уряди Саскачевану, Манітоби

та Альберти відповідали за ознайомлення українських фахівців із ролю відповідних провінційних урядів у регулюванні виробництва, розповсюдженні, споживанні та збереженні енергії. Завершальна частина програми пройшла в Оттаві у праці з федеральними регулюючими та іншими урядовими структурами, що відповідають за виробництво та збереження енергії. Під кінець програми, представники Бюро Спікера під керівництвом тогочасного заступника спікера Дейвіда Кілгора ознайомили делегацію з функціонуванням Парламенту Канади та законодавчим процесом.

Семінари подальших дій цієї програми відбулися в Києві 19-23 травня 1997 р. і зосереджувалися на питанні збереження енергії. Участь у сесіях взяв канадський радник д-р Луїджі ДіМарко, який протягом багатьох років працював в Альбертському управлінні енергетикою та був консультантом канадського уряду з питань енергетики. У семінарах також брали участь інші канадські фахівці, зокрема Грегам Кембел та Роб Павер з Національної енергетичної ради Канади, Малколм Вілсон із Міністерства енергетики й гірничих копалин Саскачевану, і Норм Брендсон, заступник міністра охорони довкілля Манітоби.

Друга програма робочих зустрічей і консультацій, підготована 1997 р., зосередилася на питаннях бюджету, податкової політики та бюджетного федералізму. У лютому 1997 р. відомий канадський фахівець із податкової політики, професор Річард Бирд із Торонтського університету взяв участь у передвід'їзному семінарі в Києві. Більш як 100 урядовців і фахівців були присутні на цьому семінарі, що відбувся у приміщенні Верховної Ради України. У справі планування канадської частини програми керівництво проєкту тісно співпрацювало з Любою Баран із відділу податкової політики Міністерства фінансів Канади.

Від 1 до 17 червня 1997 р. робоча група з питань бюджету та оподаткування перебувала в Канаді для участі у програмі робочих візитів та консультацій. Перша частина програми складалася з зустрічей зі службовцями федерального уряду в Оттаві, які відповідають за питання фінансування, податкової політики та бюджету. Група була ознайомена з діяльністю податкових та бюджетних інституцій Канади та їхньою взаємодією і зв'язком із законодавчим процесом. Учасники групи відвідали ознайомчу сесію, де було висвітлено питання про бюджетний процес, розробку податкової політики, оподаткування особистих прибутків і самовинайм та про підпільну економіку.

У 1997 р. також успішно відбулася програма з сільського господарства. Канадсько-український проєкт законодавчої співпраці влаштував ще три програми дій протягом 1998-1999 років.

Одна з них, програма з питань біржі й цінних паперів, відбулася у 1998-1999 рр. 16 жовтня 1998 р. в Києві відбувся передвід'їздний семінар під головуванням Валерія Альошина, депутата ВР України, голови Комітету ВР з питань фінансів і банківської справи. Доповіді й дискусії відбулися на тему основних принципів регулювання ринком похідних цінних паперів в Україні. 9-21 листопада 1998 р. робоча група перебувала в Канаді, де вивчала її досвід. Групу очолював Ігор Кв'ятковський, депутат Верховної Ради України. Доповіді та обговорення урядових норм і регулювання ринком цінних паперів та акцій відбулися в Оттаві, Торонті, Вінніпезі й Калгарі.

Після повернення в Україну робоча група працювала над розробками законопроєктів та інших завдань. 19 травня 1999 р. в Києві відбувся семінар під головуванням Віктора Мусіяки, колишнього заступника голови Верховної Ради та депутата ВР України 13-го скликання. Доповіді й дискусії з юридичних питань відбулися по законопроєкту «Регулювання похідних паперів».

Програму з питань суспільної політики обговорено у 1999 р. 25 березня 1999 р. в Києві відбувся передвід'їздний семінар під головуванням Віктора Мусіяки. Доповіді й дискусії зосереджувалися на темах регулювання й реформи державних і недержавних пенсій, подібних до Канадського пенсійного плану (СРР) і реєстрованих ощадних пенсійних рахунків (RRSP).

4-16 травня 1999 р. робоча група перебувала в Канаді. Її очолював Борис Молчанов, депутат Верховної Ради України, член комітету у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів. Доповіді та обговорення державних і недержавних пенсій у Канаді влаштували представники урядів в Оттаві, Торонті, Вінніпезі, Ріджайні та Едмонтоні.

13 жовтня 1999 р. в Києві відбувся семінар під головуванням Сергія Тигипка, заступника прем'єр-міністра України, і Петра Цибенка, голови Комітету у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів. Доповіді та обговорення тривали на тему норм і управління при заснуванні недержавних пенсійних фондів.

8 грудня 1999 р. в Києві відбувся третій семінар під головуванням Віктора Мусіяки. Мали місце доповіді й дискусії на тему регулювання недержавними пенсійними фондами.

Перша стадія проєкту завершилася на прикінці 1999 р. З

такою кількістю організацій, що взяли участь у проєкті, серед яких були уряди двох держав, чотири провінційні уряди, і понад шість міських асоціацій та університетів. Це виявилось нелегким завданням. Усі учасники програми з українського боку високо оцінили вартість проєкту, і, за безсторонніми оцінками, результати його першої стадії перевершили сподівання.

Разом більше як 100 високопосадових урядовців Канади брали участь у проєкті. Це включало консультації на рівні міністрів і заступників міністрів від федеральних і провінційних міністерств, консультації в таких агенціях: Національна рада енергії Канади, Канадська зернова комісія, Фармерська кредитна корпорація Канади, Комісія цінних паперів Онтаріо, Торонтська біржа, Федерація канадських муніципалітетів, професійні установи, університетські дослідницькі заклади, а також приватні компанії.

Більш як 800 відповідальних українських урядовців узяли участь у 12 семінарах у Верховній Раді України, де було прочитано понад 50 доповідей на законодавчі теми. Канадські фахівці також брали участь у цих семінарах. Після завершення цієї стадії проєкту, понад 130 урядовців з України брали участь в ознайомлювальних поїздках до Канади тривалістю від двох тижнів до двох місяців. Вони відвідали Торонто, Оттаву, Вінніпег, Брендон, Ріджайну, Саскатун, Калгарі, Едмонтон та інші міста й сільські райони Канади. Було підготовлено понад 20 законопроектів, пропозицій і розпоряджень із ділянок регулювання та збереження енергії, оподаткування, бюджету, сільського господарства й земельної реформи, інвестування в розроблення цінних паперів, біржі, товарних фючерсів, пенсій і суспільної політики.

Важливим завданням цього проєкту було ознайомлення канадських та українських провідників із можливостями двосторонньої співпраці, особливо у сфері бізнесу. З метою привернення уваги канадських та українських провідників до існуючих можливостей, було випущено більше як 50 повідомлень для преси про діяльність проєкту. Майже одна тисяча ділових контактів була задокументована на кінець цієї стадії проєкту.

Підчас завершення першої стадії проєкту, у листопаді 1999 р. від тяжкої хвороби помер Лоренс Декор, голова Ради директорів. Від березня 1999 р. діючим директором проєкту стала сенатор Рейнел Андрейчук. У 2000 р., після написання заключного звіту про діяльність проєкту, почалася підготовка пропозиції наступної його стадії.

ІСТОРІЯ МЕДИЧНОГО ПРОЄКТУ «ОСВІТА»

26 квітня 1986 року о першій годині ночі світ вразила жахлива ядерна катастрофа: вибухнув четвертий реактор Чорнобильської атомної станції в Україні. Приблизно 2×10^{18} Вq вийшло назовні. Більшість нуклідів типу 131 йоду мали короткий час розпаду. Територія площею 870 кв. км. була вражена ($> \text{MBq/m}^2$) і стала непридатною для проживання. Найбільша кількість сильнодіючих радіонуклідів осіла в Чорнобильському районі, що на 80 км на північ від Києва та на 3 км від Прип'яті, найбільш забрудненого радіацією міста. Тридцять пожежників, які першими намагалися зупинити вогонь у реакторі невдовзі померли. Вплив радіації на фізичний та психічний стан мешканців ближчих та більш віддалених регіонів досі ще вивчається.

Наукові експерименти та аварії, що сталися раніше, такі, як у Гірошімі, Нагасакі, Англії, на Маршалських Островах, допомогли передбачити вплив радіації як на місцеве, так і на світове населення. Попередні спостереження були корисними, але, на жаль, не давали змогу реально оцінити конкретні наслідки. Наприклад, дуже несподіваним був ранній та помітний швидкий розвиток захворювання раку щитовидної залози, як реакції на радіацію дітей в Україні. Причини такого швидкого поширення ще не виявлені. Для порівняння: вважалося, що люди з Прип'яті отримали дозу у 5 берів, а люди, які вижили після Гірошіми — 24 бери. Для враженого радіацією населення з Острова Майл максимальною дозою радіації на особу було 0.1 берів і мінімальною — 0.0001 берів, а для Чорнобиля 40.0 і 0.7 відповідно.

Люди за межами Радянського Союзу виражали співчуття Україні, яка зазнала втрати. Почуття невдоволення, страху, скорботи, готовність підтримати потерпілих та репортажі про рівень радіації мали місце в пресі: «Драма людської примхливості», «Чорнобиль є очевидним», «Чорнобильська аварія сталася через людську помилку», «Американські агенства вперто не допускаються до Чорнобиля» та інші реакційні назви. З'являлися грубі ствердження, що базувалися на антирадянських почуттях. Важлива та доступна наукова інформація була політизована у збиток суспільству. Не з'явилося типових допоміжних програм, які зазвичай публікуються після катастроф: повіней, пожеж, землетрусів.

Доктор Петро Гейл з Каліфорнійського Університету, Лос Анджелес, запропонував хірургічну медичну допомогу, яка розглядалася серед інших пропозицій. Він запропонував допомогу через Арманда Гаммера, голову «Oxidental Petroleum», добре відомого в офіційних колах Радянського Союзу.

З часом безпосередня загроза неконтролюємого розщеплення атомних клітин знизилася. Здоровий глузд та співчуття переважили. Світові нації почали співпрацювати. Лікарі та вчені близько 20-ти країн намагалися допомогти.

У 1989 році, десь через три з половиною роки після катастрофи, справою зайнявся Девід МакТаггарт, голова та співзасновник організації Міжнародного Грінпісу (Greenpeace International). МакТаггарт знав Юрія Щербака, представника України у Радянському парламенті, який і запропонував Українському Кабінету Міністрів допомогу від Грінпісу. Метою допомоги було створення невеликої команди західних лікарів, які б вели спостереження за здоров'ям дітей із забруднених радіацією районів України. Проект Грінпісу мав називатися «Діти Чорнобиля». МакТаггарт успішно зібрав невелику групу, до складу якої увійшов його брат Дрю, психіатр з Ванкуверу, та україномовний педіатр із Смітерз, Британської Колумбії, Клер Мойсі.

Команда оглянула близько ста дітей. Др. Едвард Мінцей досліджував аналізи їхньої крові у Ванкувері. Наприкінці 90-их років Мойсі передав результати обстежень до тих міст, з яких приїхали діти. Здобуття результатів досліджень було незвичайною подією. Учасники дослідів усвідомлювали переваги їхньої участі у дослідженні. Ця діяльність виражала не тільки прагнення МакТаггера допомогти, а й була важливим джерелом інформації на підтримку програми ядерного роззброєння.

Після цього невеликого успіху Кабінет Міністрів України звернувся до Грінпісу з проханням заснувати у Києві клініку для подальшого консультування дітей, які постраждали від радіації. Грінпіс дав згоду і розробив детальний план подальших організаційних заходів у приміщеннях санаторію Пущі Водиці. Це був колишній туберкульозний санаторій для бідного та єврейського населення Києва, побудований приблизно сто років тому. Планувалося обслуговувати як стаціонарних, так і амбулаторних хворих. Грінпіс мав намір обладнати це приміщення за західними стандартами, забезпечити п'ятьма педіатрами, апаратами УЗД та лабораторним обладнанням. Медична апаратура повинна була надходити з Каліфорнійського університету (Лос Анджелес).

Влітку 1990 р. МакТаггарт заручився підтримкою його друга — професора педіатрії Ерні МакКоя з Університету Альберти, Канада. Разом вони розробили новий оригінальний план залучення п'яти західних педіатрів до Пущі Водиці, але не використали його, бо він видався їм занадто необ'єктивним. Згодом МакКой змінив план щодо подальших дій у Пущі Водиці. Мойсі, якого вразили проблеми України під час першого візиту, приєднався до МакКоя. Він працював загальним педіатром у Пущі Водиці та давав педіатричні консультації в інших лікарнях Києва.

У цей час Грінпіс заснував клінічну лабораторію у Пущі Водиці. МакТаггарт успішно організовував діяльність Грінпісу в Києві. У свою чергу українські офіційні кола підвищили інтерес щодо організації лікарні у Пущі Водиці.

МакКой почав співпрацювати з UCLA. Він створив програму візитів, мета якої змінилася: від надання послуг та проведення дослідницької роботи, до навчальної діяльності. Першим відвідувачем став Річард Штайнхем, імунолог з UCLA. МакКой прагнув залучити до співпраці більше лекторів з Європи та Північної Америки.

Він зрозумів, що потребує більшої допомоги і запросив свого друга та колегу Овена Реннерта з відділення педіатрії Університету Джорджтауну, Дистрикт Колумбії. Реннерт зустрівся з МакТаггартом у Сполучених Штатах та погодився брати участь у Проєкті «Чорнобильські Діти».

З'явилось більше інформації. Вчені зрозуміли природу наслідків ядерної аварії та межі їх розповсюдження. Як і передбачалося, не було постійного надходження тяжкохворих пацієнтів з територій, забруднених радіацією. Було ще занадто рано, щоб побачити подальші ускладнення, викликані впливом радіації. Вивчався вплив клінічних захворювань на дітей у зв'язку з вибухом на реакторі. Спостереження за рівнем радіоактивності на території Радянського Союзу дали можливість вченим прорахувати варіанти ризику. На думку дослідників ризик чорнобильських робітників померти від раку внаслідок радіації дорівнював 5.0%. Для порівняння зазначу, що ризик смерти від впливу куріння дорівнює 30%.

МакКой та Мойсі змінили свої задуми. Попередня зорієнтованість на надання послуг та проведення дослідницької роботи стали не суттєвими. Вони усвідомили, що інвестування у лікарню не дасть бажаних наслідків. У той же час вони розуміли, що країна потребує значної допомоги. Сімдесятирічне

панування радянської влади призвело до проблем в отриманні знань та передового досвіду. Нестача медичного обладнання, необізнаність та дезінформованість спричиняли тривогу в населення, яке конче потребувало підтримки.

Коли Реннерт приїхав до Києва, щоб ближче ознайомитися з проблемами, Девід МакТаггарт вже звільнив посаду голови Грінпісу і спрямував зусилля на виявлення межей розповсюдження та місцезнаходження радіоактивного та індустріального забруднення у регіоні. Реннерт зробив лише кілька візитів й більше від нього нічого не чули. Йому не вдалося отримати гроші від Сенату. Грінпіс послабив свою підтримку у всьому, крім лабораторії, яка була перенесена до лікарні № 14 у Києві.

Обставини склалися не на користь МакКоя та Мойсі, штату лабораторії та Проекту. Однак, вони залишалися впертими та діяльними.

З канадським Міністерством іноземних справ в Україні співпрацювала Віра Голліад. МакКой та Мойсі описали їй своє тяжке становище. Сьомого листопада 1991 р. МакКой передав на розгляд до Міністерства іноземних справ та Міжнародної організації торгівлі, групи експертів у Центральній та Східній Європі прохання на отримання фінансової допомоги. У середині грудня 1991 р. вони надали усне зобов'язання виділити матеріальну допомогу, що мала «покращити рівень надання медичної допомоги приблизно 50,000 дітям, які постраждали від радіації внаслідок Чорнобильської катастрофи, і забезпечити удосконалення медичної підготовки лікарів, які займалися лікуванням».

В той же час на політичній сцені відбувалися великі зміни. 24 серпня 1991 року Україна святкувала День Незалежності, а офіційно незалежною країною вона стала 1 грудня 1991 року. Це не зробило бюрократичний шлях легшим, лише змінило його.

МакКой та Мойсі продовжували: МакКой в основному на домашньому фронті, а Мойсі — на передовій у Києві. МакКой зустрічався з Олегом Берновичем, відповідальним за всі київські лікувальні установи, звертався до Комітету охорони здоров'я в парламент України.

Мойсі був зайнятий організаційною працею. Він запросив до праці з Грінпісу молодого перекладача, випускницю Київського інституту іноземних мов, Олену Герасимову. На щастя, Герасимова мала відмінні адміністративні уміння і дуже скоро зайняла посаду адміністративного менеджера у київському офісі Проекту. З часом Герасимова запросила до праці групу випускників інституту: Васко, Остапюк, Кучеренко, Курашину та Галь-

чинську. Ці молоді люди були високопрофесійними, досвідченими, відданими, лояльними перекладачами. Вони зазначали єдину проблему, яка полягала у відмінностях перекладу термінів «терапія залицяння (seductive therapy) у порівнянні з седативною терапією, а також чуттєві нерви (sensual nerves) у порівнянні з сенсорними».

Такий успішний хід подій повинен був повторитися і в Канаді найближчим часом. Лариса Талпаш, талановита молода жінка українського походження, стала виконавчим адміністратором Едмонтонського представництва Проєкту. Ларисина праця полягала в тому, «щоб усіх тримати під контролем». Вона вивчала бізнес та адміністрацію, а перед цим працювала адміністративним менеджером Канадської академії спортивної медицини. Це призначення значно зменшило навантаження на правління. Наступником Лариси став Дан Рейнболд, який продовжив високоякісну адміністративну підтримку.

Власне, організація лабораторії була основною метою на початку діяльності Проєкту Грінпісу «Чорнобильські Діти». Сучаснообладнана лабораторія символізувала західні технології і була дуже важливим кроком на шляху розвитку. Джоан Лейлі була першим канадським технологом Проєкту, яка дала зобов'язання на довгий час. Лейлі мала великий досвід і згодом стала президентом Канадської організації лабораторних технологів. Після її повернення до Келовни, Британської Колумбії, її справу продовжили Рут Енн Надьо, Шелі Хамащук та Тіна Гембі. Лабораторії змінили свою діяльність: від дослідницької роботи, до освітньої. Технічний персонал брав участь у великій кількості формальних та неформальних семінарах.

На шляху МакКоя стояло багато проблем, але він домігся того, щоб адміністративне місце у Проєкті «Чорнобильські Діти» зайняв університет Альберти. Це стало можливим завдяки тогочасному завідувачому відділенням педіатрії університету Альберти Петрові Оллею та ще кільком «друзям на високих посадах» — А. Джовнсу та Д. Вілсону.

Після того, як МакКой заручився цією підтримкою, Київ отримав угоду, підписану університетом Джорджтавну та Грінпісом, про надання часткової підтримки у налагодженні інфраструктури.

Канадський федеральний департамент іноземних справ розпочав фінансування Проєкту «Чорнобильські Діти» з січня 1992 р.

Проєкт почав розвиватися, керуючись цією підтримкою.

Мойсі виконував повноваження директора Проекту у Києві. Столиця надала шість приміщень для персоналу Проекту і визнала лікарню № 1 його базою. Мойсі співпрацював з українськими колегами. Разом з ними він розвинув адміністративні, перекладацькі, комунікативні, лабораторні служби та служби підтримки. Це було нелегким завданням для молодого країни, яка перебувала на етапі становлення. Першим добровільцем до України у травні 1992 року прибув педіятр з університету Мак-Мастер, Ангус МакМіллан.

Приблизно в той же час проектом зацікавився досвідчений акушер-гінеколог з Альбертського університету Девід Рід. Прагнучи допомогти Україні, він подав прохання до Канадського міністерства іноземних справ прилучити його до праці над Проектом «Чорнобильські Діти» у галузі охорони здоров'я матерів та дітей.

Досвід перебування канадських спеціалістів в Україні був доволі цікавим. Інколи вони відчували смуток, недовіру, а то й крах своїх ілюзій. Додайте до цього проблеми з паливом, відсутність туалетного паперу в туалетних кімнатах, зникнення електричних лампочок у під'їздах будинків, відсутність телефонів та телевізорів, перебої з постачанням гарячої води. Але більшість канадців ніколи не нарікали на ці незначні негаразди. Українці забезпечували їм комфорт своїм душевним теплом та добротою.

Треба зауважити, що більшість канадців, які брали участь у цій діяльності, були українського походження або мали причини любити Україну та співчувати їй.

У той же час на сцені з'явилися брати Гауки, люди, які поважали та любили Україну, добре розмовляли українською; мешкаючи в Едмонтоні. Вони були чудовою командою. Ігор — видатний педіятр-невролог. Орест, його брат, відомий юрист, який міг на недовго залишити свою юридичну практику. Обидва мали глибоке українське коріння в Альберті. Орест тверезо дивився на життя та все ж був педантичним традиціоналістом. Ігор — діяльна, енергійна людина, трохи вередливий романтичний фантазер.

Ігор Гаук подорожував по Радянському Союзові на початку своєї медичної кар'єри у 1958 р. Його другий приїзд до Східної Європи був пов'язаний з намаганням МакКоя залучити Гаука до праці Проекту. Проте Гаук, розуміючи, що відбулося, оцінив Проєкт, як слабкий і не захотів брати жодної участі у ньому.

МакКой відчував себе ще більше ізольованим і зайнявся

іншими справами. Після того, як він закінчив свою університетську діяльність, почав допомагати керівництву Альбертського фонду спадщини (Alberta Heritage Fund).

МакКой ще раз запропонував Гауку приїхати в Україну, щоб обговорити питання Проєкту. Гаук погодився відвідати Україну та повернувся зі своєю нареченою. Вона була молодим та красивим спеціалістом з реабілітації у Едмонтоні. Їх вінчання відбулося у Володимирському Соборі у Києві за Східним Православним обрядом.

Наприкінці 1992 року Мойсі трохи втомився від постійних спроб догодити всім інституціям, підтримувати діяльність Проєкту та проводити педіатричну практику. До того ж у нього була велика сім'я у Смітерсі, Британська Колумбія.

Любов не осліпила Гаука; він і його брат відмежувалися від Проєкту. У МакКоя вже не було сил докладати таких надмірних зусиль до праці. Лише Рід проявляв упертість та підтримку.

Нарешті, всі діючі особи зустрілися. Ігор Гаук погодився на головну посаду у Проєкті та підтримав МакКоя як провідник та консультант. З жалем та розчаруванням Мойсі повернувся до своєї педіатричної практики в Смітерсі.

У цей час Рід, схвильований своєю роллю офіційного свідка на шлюбній церемонії у Києві, заснував особистий союз. Він вступив у шлюб з розрахунку та приєднався до Проєкту «Чорнобильські Діти». Проєкт тепер обіймав два компоненти: охорону материнства і дитинства.

Орест Гаук потребував стійкої та традиційної адміністративної структури для праці Проєкту. Його вимоги включали чітке формулювання мети та шляхів її досягнення. Він наполягав на створенні Ради директорів та групи радників, на введенні системи регулярних доповідей, письмової звітності про діяльність та фінанси.

У жовтні 1992 р. Ігор Гаук став членом новосформованої Ради директорів та зайняв посаду голови педіатричних програм. Орест Гаук і Девід Рід також стали членами Ради директорів, а у лютому 1995 року до Ради увійшли Володимир Дим'янів та Беті Гюс. Подібна Рада в Україні була сформована у березні 1994 р. і до її складу увійшли Ніна Гойда, Володимир Юрченко та Раїса Павленко, у серпні 1995 р. до них приєднався Микола Гульчій. Канадський консультативний комітет був сформований у березні 1994 р., до його складу увійшли Пол Тіссен, Ангус МакМіллан та Іванна Татарин, яку змінила Варвара Романовська у березні 1995 р. Орест Гаук був фінансовим директором, Рід —

директором акушерських програм, а Дим'янів — директором, відповідальним за програму англійської мови, як другої для лікарів України. Беті Гюс була відповідальною за політичні питання.

«Освіта» отримала фінансову підтримку від Бюра допомоги Центральній та Східній Європі, Департаменту іноземних справ з 1-го березня 1994 р. до 30-го квітня 1996 р., розміром 2.3 млн \$. Існування Проєкту було продовжено на період від 1-го травня 1996 р. до 30 квітня 1997 р.

Після невдалого початку з'явилася «Освіта», що тепер ставила за мету ефективно навчати українських лікарів у галузі охорони здоров'я матерів та дітей.

Було здійснено приблизно 183 навчальні візити спеціалістів з Канадських університетів (всього 99 осіб). Візит кожного тривав не менше двох тижнів. Сімдесят чотири українські лікарі отримали можливість стажуватися протягом 4-х місяців у Канаді. Також були організовані двотижневі навчальні програми для адміністраторів охорони здоров'я України (всього 23 особи). Крім того, багато було зроблено для розвитку лабораторії, матеріального забезпечення персоналу, співпраці з Національною медичною бібліотекою та іншими книгозбірнями, розвитку електронного зв'язку, зокрема було придбано обладнання для програми охорони здоров'я новонароджених та матерів (машина швидкої медичної допомоги, інкубатор, вентилятори); діяла програма англійської мови як другої тощо. Проєкт був направлений на дітей Чорнобиля і розвивався у Києві, Львові, Тернополі, Одесі, Симферополі, Харкові, Донецькому та Полтаві.

Після докладного вивчення постає питання: чи буде видимий успіх реальним? Браянз у своєму звіті 1993 року навів ряд недоліків: відсутність постійного канадського педіатра в Києві, присутність канадських лекторів в Україні не більше двох тижнів та слабкий розвиток в Україні Центру майстерности лікарів у лікарні № 1. Браянз також твердить, що «будь-які результати, яких можна було б чекати від Проєкту, не стали ще очевидними». Але було б наївним вірити, що обсяг праці покращення рівня медичних послуг матерям і дітям, пониження рівня перинатальної смертності може бути обмежений рамками цього Проєкту.

Систематична формативна оцінка діяльності Проєкту підтвердила, що були досягнуті реальні успіхи, які значно поменшують вагу деяких недоліків.

Про загальні успіхи Проекту свідчить і той факт, що після закінчення фінансування у 1998 р., праця не припинилася. Завдяки підтримці приватних та корпоративних донорів, директори Проекту знайшли можливість продовжити діяльність. Всі зусилля були направлені на підтримку діяльності громадської благодійної організації «Центр Чорнобильські Діти», на базі якої було створено асоціацію лікарів — випускників ОСВІТИ. Серед 74-ох було обрано Раду директорів, до якої увійшли п'ять найініціативніших та діяльних лікарів, а саме: Олена Хілобок (Президент асоціації), Тетяна Головченко, Ольга Костюк, Алла Волоха та Лілія Миронович. Саме вони при постійній підтримці Олени Герасимової організовували та контролювали всю роботу у 1999 р.

Ігор Гаук, який сам дуже захоплюється новітніми технологіями та йде на крок уперед від усіх інших щодо застосування цих технологій у лікарській практиці та щоденному житті, був ініціатором впровадження в Україні концепції Телемедицини. Альбертська фундація «Дика троянда» (Wild Rose Foundation) виділила кошти на придбання необхідного обладнання. Для того, щоб це обладнання працювало, у Київському бюро «Центру Чорнобильські Діти» було встановлено лінії комунікаційного зв'язку ISDN. Також канадські директори Проекту запросили міністра охорони здоров'я України пані Раїсу Богатирьову, директора Медичної бібліотеки пані Раїсу Павленко та виконавчого директора «Центру Чорнобильські Діти» пані Олену Герасимову прийняти участь у роботі Першого Міжнародного конгресу з телемедицини, який відбувся у серпні 1999 року в Едмонтоні, Альберта, Канада.

Сьогодні обладнання встановлено у Науковій медичній бібліотеці. Важко переоцінити його значимість для українських лікарів. Це і спілкування з іноземними колегами, і проведення наукових семінарів та конференцій, і участь у семінарах та лекціях, які проводяться через Інтернет.

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що діяльність медичного Проекту ОСВІТА пустила своє коріння в Україні. Українські лікарі, зрозуміло не всі, але більшість, вступають у нове сторіччя з іменем ОСВІТА на вустах. Тому що ОСВІТА — це нові можливості, нові знання, нове майбутнє.

Ангус МакМіллан МД
Листопад 1999 року

ПРОЄКТ УКРАЇНСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПІДРУЧНИКА

У 1991 році д-р Іван Тимчак, тоді голова едмонтонського відділу Української медичної асоціації Північної Америки, запровадив серію зустрічей на теми актуальних медичних питань. Незадовго, у 1993 р. викристалізувалася думка добровільного жесту для наших колег у недавно проголошеній незалежній Україні.

Усі погоджувалися, що медична освіта мала пріоритет у медичній галузі. На той час у п'ятнадцяти медичних інститутах навчалися тисячі студентів, а підручники були часто застарілі і виключно російською мовою. Комітет розпочав пошуки фінансування перекладів, видання та розповсюдження копій цих широко вживаних західних медичних текстів.

Davidson's Principles and Practice of Medicine та *Forrest's Principles and Practice of Surgery* були відібрані тому, що це два найбільш поширені стандарти мед. підручників на Заході. Тоді це було 16-те видання, перекладене вже багатьма мовами. Ми сподівалися, що передача українського перекладу медичним студентам, практикуючим лікарям і медичним бібліотекам в Україні буде сприйнята як жест колегіальності та внесок до підвищення стандарту медичної освіти, а також допомога в запровадженні українізації медичної термінології.

Створений комітет узяв на себе такі обов'язки: д-р В. Максимович домовлявся з видавництвом, д-р О. Талпаш відповідав за кошти й фінансування, д-р І. Тимчак виконував функції консультанта.

Дозвіл для перекладу й видання підручників був отриманий від Churchill Livingstone of Edinburgh, U.K. за номінальну суму 500 доларів.

Контракт із Кобзою (Kobza International Corporation of Toronto) підписано — за 30,000 доларів вони зобов'язалися перекласти текст "Davidson", надрукувати 10,000 примірників у друкарні «Орій» у Києві, разом із книжками.

Наприкінці 1993 р. переклад медичного тексту відбувся згідно з планом; було вирішено почати наступний переклад і видання тексту операцій, згідно з подібною фінансовою домовленістю.

Збір коштів для цього проєкту був зосереджений в українській медичній громаді Едмонтону та околицях. Зроблено угоду з Альбертським товариством збереження української культури про прийняття пожертв, провадження фінансових книг і видачу посвідок для податків. Це було зроблено без оплати від проєкту.

Більшість медичних працівників, до яких звернулися, відразу зрозуміли вартість даного проєкту. Уже перше звернення принесло 24,000 тисячі доларів від 22 лікарів, і цей відгук додав оптимізму до продовження праці.

До липня 1994 р., остаточною сума — 56,775 доларів — була зібрана. Варто відзначити що Альбертські приятелі руху, оцінивши вартість проєкту, внесли 15 тисяч до загальної суми.

Мати справу з видавцем на віддалі мало деякі проблеми. Перша група перекладачів була звільнена, інша — найнята. Друкування було спізнене з різних причин, включаючи акт вандалізму — пожежу, яка знищила головну друкарню «Кобзи» в Києві, потім брак паперу, затримки в редагуванні. Також редактор нарікав, що кожна з двох книжок тепер виходила у формі двотомного збірника з твердими обкладинками, а на початку бюджетом було передбачено одностомне видання у м'якій обкладинці.

З другого боку, були також і приємні та захоплюючі обставини. Проф. Вячеслав Передій, перший заступник Міністра охорони здоров'я в Україні, підтримав проєкт з ентузіазмом. Д-р Світлана Білан, директор Медичної освіти, погодилася упровадити тексти у вживання програмою медичних інститутів по Україні.

Д-р Пол Джуль з Мичигану, США, погодився безкоштовно переглянути переклади до проєкту. Він висловив задоволення вжитою відповідною українською термінологією та відзначив дуже незначну потребу редагування. Для прикладу, вживання слів типу «діягноза» в традиційному вживанні, замість тепер поширеного «діягноз».

Жодних коштів не було передбачено на розповсюдження вже надрукованих книжок. Ця справа була вирішена, коли д-р Богдан Будзан із міжнародної фундації «Відродження», погодився забезпечити підтримку фізичного розповсюдження підручників. Фонди були дані до розпорядження д-рові Станіславу Нечаєву, голови спілки українських лікарів, працю якого важко переоцінити в налагодженні контактів та умов для доставки підручників до медичних інститутів.

Наслідки ідей та праці стали наявними влітку 1994 р. Спочатку комітет не мав упевненості у здійсненні безкоштовного й відповідного розповсюдження книжок. Тому постала потреба агента на місці праці, яка полягала б у передачі відповідної кількості підручників кожній установі та організації офіційної передачі з представниками студентства, лікарів, представників Міністерства й місцевої преси. В цей спосіб значна кількість людей буде знати, що в наступні кілька тижнів видається близько 500 примірників обох книжок.

Втілити цей широкий план дій, комітет запросив п. Романа Жилу, українськомовного випускника факультету історії при Альбертському університеті. Він був уповноважений представляти українських лікарів нашої провінції, а також наглядати за процесом розповсюдження. Працю Р. Жили важко переоцінити. По приїзді до Києва він виявив, що книги ще не готові! Праця тепер включала багато термінових завдань: вимагати від друкарні в Києві прискорити друк, дістати фонди від фундації «Відродження», сформулювати план дій з д-р Нечаєвим, налагодити контакти та отримати офіційний дозвіл від Міністерства охорони здоров'я.

Д-р Нечаїв та Р. Жила їздили потягом, приватною машиною і винайманним вендом, відвідуючи кожний із 15-ти медичних інститутів на Україні. Вони доставили від шістдесяти до ста двотомних видань підручників Давидсона, які були призначені для кожного місцевого завідувача катедрою та до медичної бібліотеки. Прес-конференції при кожній зупинці ознайолювали людей, що більше копій підручників буде надходити. Члени Співки українських лікарів стали відповідальні за їх розповсюдження. При цьому варто відзначити, що жодних грошей не було виділено бюджетом за 10-тижневу працю Р. Жили в Україні. Він прийняв близько трьох тисяч доларів, суму що з'явилася від продажу додаткових томів у Північній Америці.

Нарешті представлення книг *Основи медичних знань... і Хірургія...* відбулося 5 вересня 1994 р. на п'ятому конгресі Світової федерації українських медичних товариств у Дніпропетровському. Лікарі В. Максимович та О. Талпаш їздили в Україну за власний кошт. Голова Конгресу дав їм дозвіл виступити і представити підручники. Наступного дня Максимович, Талпаш і Нечаїв переїхали до Києва для офіційного представлення заступникові міністра В. Передерія, д-рові С. Біланові з Міністерства охорони зоров'я, а також ректорові Київського медінституту.

Потреби України в медичній галузі надзвичайно великі. Медична система в цілому вимагає реконструкції; сучасне обслуговування лікарень повинно поступитися значно дешевшій системі поліклінік. Зекономлені гроші можна спрямувати на підвищення рівня освіти населення щодо імунізації, дієти, пристрасти до алкоголю й тютюну, забезпечення сучасних фармацевтичних агентів тощо. В той же час, треба мати на увазі, що діаспора не може змінити медичних законів в Україні. Єдине, що є в наших силах — це подати контакти та інформацію про шляхи, якими західній світ провадить і забезпечує охорону здоров'я. Коли медична громадськість в Україні зрозуміє, що ми живемо здоровше й довше, вони краще будуть сприймати нашу систему забезпечення охорони здоров'я.

У міжчасі, ми сподіваємося, що навіть простіші заходи, як вищезгаданий едмонтонський проект медичного підручника, можуть зробити велику різницю.

Фестиваль української музики на ССУК

УКРАЇНСЬКА ІНСТРУМЕНТАЛЬНА МУЗИКА В АЛЬБЕРТІ

Творчість українських музикантів є одним з найбільш динамічних складників українського суспільного життя в Альберті. Хоч інструментальна музика¹ у виконанні невеличких ансамблів широко розповсюджена, вона в той же час залишається поза увагою дослідників (Klymasz, 1982, 293). Оскільки хоровий спів, великі оркестри та театральні ансамблі вимагають певної організаційної надструктури і є в багатьох випадках пов'язаними з більшими громадськими організаціями, описи подібних виступів часто з'являються в концертних програмах та різноманітних звітах. Інструментальна музика, навпаки, не належить до сфери організованої громадської діяльності. Хоча музиканти й грають для членів громади, вони переважно виступають на неформальних заходах: вечірках, танцях тощо. Унаслідок цього інструментальна музика стала сприйматися як суто розважальна; тому, у порівнянні з іншими видами виконавських мистецтв, не попадала в поле зору дослідників. Пропонована стаття присвячена саме діяльності музикантів-інструменталістів.

Для того, щоб краще зрозуміти сучасний стан української музики в Альберті, доцільно розглянути музичні жанри, інструменти й контексти виконання на початку ХХ ст. як в Україні, так і в Канаді. Це допоможе встановити зв'язок між музикою сьогодення та її джерелами, а також означити специфіку сучасних музичних напрямів.

Сільська музика в Україні

Перші українські поселенці перенесли до Альберти власні сільські музичні традиції. Часто інструменти відігравали не меншу роль у становленні музичної ідентичності переселенців, ніж виконувані ними музичні форми та жанри.

Головним інструментом у більшості українських ансамблів є скрипка. Струнні інструменти цього типу, наприклад, гудок,² відігравали визначальну роль в розвитку інструментальної музики на українських землях протягом багатьох віків (Хоткевич, 1929, 7-14). Сучасна скрипка увійшла в широкий вжиток на Україні наприкінці ХІХ століття (Гуменюк, 1972, 22).

Цимбали додають музиці мелодійності, гармонійності та ритмічності. Цей інструмент має форму трапеції. На ньому протягнуто від 18 до 24 груп струн, у кожній з яких може бути від 3 до 6 струн, що знаходяться над і під двома містками-«кобилками». Виконавець отримує звук, ударяючи по струнах дерев'яними пальцятками. Звичайно музиканти тримають цимбали на шиї на шкіряному ремені, що дає можливість рухатися підчас виступу (Хоткевич, 1929, 163). Однак тепер музиканти надають перевагу спеціальній підставці для цимбалів (Cherwick, 1992).

Бубон або решето — це невеликий ручний барабан, подібний до тамбурина. Здебільшого музиканти використовують дерев'яний молоток, але інколи також грають руками й пальцями для створення різних ефектів. Народне повір'я каже, що бубон треба робити зі шкіри скаженого собаки — це надає інструментові гучнішого звуку.³ Серед інших ударних інструментів відомий барабан, який увійшов до української народної традиції через військові оркестри (Хоткевич, 1929, 280). Барабан часто співзвучить разом із металевою тарілкою.

Басоля за розміром і формою подібна до віолончелі. Головна різниця полягає в тому, що басоля має лише три струни (Хоткевич, 1929, 34). В ансамблі вона використовується як басовий інструмент; виконавець тримає її на ремені.

Сопілка є одним із народних різновидів флейти і має шість дірочок для пальців. Сопілку переважно роблять із дерева, але часом також із металу. Відомі два основні типи сопілки: фрілька, на якій грають, дмухаючи в отвір, і денцівка, в якій повітря виходить крізь спеціальне денце (Мізунес, 1986).

В Україні сільські ансамблі склалися з трьох-чотирьох музикантів; різні місцевості мали свій набір інструментів. У центральній Україні найбільш поширеною комбінацією були дві скрипки, барабан і басоля (Нол, 1990). Гуцули гірських районів південно-західньої України грали на двох скрипках в унісон і цимбалах (Хоткевич, 1929). В інших місцевостях Західньої України скрипка, цимбали й бубон формували тріо, відоме під назвою «троїсті музики» (Гуменюк, 1972, 22). Саме такий склад музикантів став зразком для більшості українських ансамблів у Західній Канаді. Термін «троїсті музики» вживався радянськими вченими, у той час як «музики» й «музиканти» більш поширені серед українців Канади.⁴

Місцеві музичні традиції українців у Канаді

Першим українським поселенням довелося зіткнутися з технологічними труднощами. Маючи дуже обмежені фінансові ресурси, піонери часто мусили обходитися примітивними саморобними знаряддями праці, одягом і житлом для того, щоб лише вижити. Музика також була «саморобною», що пояснює тривалу популярність цимбал, які неважко змайструвати.

Музика в її різновидах посідає важливе місце у суспільному житті українців Канади. Вона є складовою частиною більшості календарних і родинних обрядів. Часто певні музичні форми залишаються в ужитку довго після того, як їхні функції втратили значення. Хоч інструментальні ансамблі та оркестри необхідні для проведення багатьох суспільних ритуалів і розважальних заходів, чимало інших музичних жанрів також належать до української традиції.

Хоровий спів є, мабуть, найпоширенішим з усіх українських жанрів. Багатоголосся вважається однією з найбільш помітних рис української культури (Яценко, 1962). Цей жанр пов'язаний з релігійним життям і є важливим елементом східнохристиянських літургій і відправ (Маценко, 1973), суспільно-політичного життя тощо. Хоровий спів під час Різдва був однією з найбільш поширених форм святкування серед перших українських імігрантів (Boulton, 1942, Bassa, 1952). Роберт Климаш стверджує, що

схильність до групового співу може відображати ставлення до співаного слова як до засобу піднесення духу національної свідомости та приналежности до нації. Таке поєднання хорової музики з політичною чутливістю часом перетворює спів на гімн, своєрідну звукову ікону, що використовується для ствердження української етнічної солідарности (1982, 282).

Однією з перших організованих форм виконання музики в українських громадах Канади був мандолінний оркестр. Багато таких ансамблів було створено при товаристві Український робітничо-фермерський дім (ТУРФДім). Перший такий оркестр постав у Вінніпезі 1921 р.; невдовзі за ним виникло багато подібних груп при осередках ТУРФДім на преріях (Klavchuk, 1996, 333). Струнні й мандолінні оркестри також організовано по школах і народних домах, і для багатьох учасників це була перша нагода навчитися музики (Klymasz, 1992, 58; Lupul, 1982, 152f).⁵ Згодом духові оркестри стали популярними в деяких місцевостях (Knysh, 1982).

Окремим різновидом музичної творчості був театр (Balan, 1991). Чимало громад улаштовували невеликі музичні вистави, наприклад, «Маруся» та «Ой, не ходи, Грицю» зі співом і танцями, а також вистави складніших п'єс «Наталка-Полтавка» чи «Запорожець за Дунаєм» (Клумасз, 1982, 286-87). Сценічний народний танок із музичним супроводом (див. Авраменко, 1947) став іншим жанром театрального мистецтва.

Інструментальні ансамблі

Невеликі інструментальні гурти зі скрипкою, цимбалами та бубном, поширені в селах Західньої України, слугували прототипом для подібних ансамблів серед перших українських поселенців у Західній Канаді (Maga, 1980; Savich, 1980). Подібний набір інструментів залишався основою для українських гуртів аж до 1970-х років.

З плином часу, коли українці поступово знайомилися з північноамериканськими стилями музики, склад ансамблів зазнавав деяких змін. На творчість українських музикантів у Канаді впливали сучасні музичні течії; виконавці почали залучати нові інструменти й новий репертуар. Ці гурти все ще надавали перевагу традиційним українським мелодіям, але вже грали переважно танцювальну музику, а не обрядову.

Зацікавлення новою інструментацією було зумовлено двома чинниками. По-перше, використовуючи нові інструменти, музиканти вирізнялися серед колег, що сприяло зростанню їх популярності. Відхід від традиційного складу інструментів полегшував виконання неукраїнської популярної музики. Іншим чинником до залучення нових інструментів була потреба гучнішого звуку. Оскільки громадські заходи зростали за кількістю учасників і з осель, зустрічі були перенесені до стаєнь і народних домів, ансамблі мусили забезпечити гучне звучання. Саме потужність звуку та численні технічні можливості зумовили розквіт популярності акордеону по всій Північній Америці в 1930-х роках (Greene, 1992, 124) і згодом його появу в українських ансамблях. Аналогічно, банджо часто замінювало цимбали, а саксофон — скрипку.

На розвиток нових тенденцій також вплинули «свінг»-ансамблі. Місцеві гурти перейняли не лише їхні набір інструментів і репертуар, а й стиль одягу і спосіб розміщення на сцені, наприклад, сидячи за великими дерев'яними пюпітрами.

У 1940-х роках етнічна музика набула чималої популярності. Міжнародні гіти “Beer Barrel Polka”, “Bei Mir Bist Du Schön” (Greene, 1992, 127-39), “Clarinet Polka” (Greene, 1992, 219) та інші⁶ сприяли збільшенню кількості прихильників етнічного стилю в музиці, що у свою чергу підвищило інтерес музикантів до комерційного змагання. **Згадані мелодії виконувалися більшими ансамблями з використанням потужного звуку, ці умови були доступні місцевим музикантам.** Все ще надаючи перевагу скрипці, українські гурти тепер частіше вживали саксофон, трубу, тромбон. У цей час широкого розповсюдження набуває акордеон (див. Metro Radomsky, 1980, 505-506; John Zelisko, 1980).

Оскільки українська традиційна музика постала на сільському ґрунті, у новому середовищі, вона була тісно пов’язана з іншими музичними жанрами сільського походження, наприклад, американським *кантрі*. Обидва напрямки походять з акустичної струнної музики, для якої головним інструментом є скрипка. Популярність *кантрі* в сільських місцевостях Західньої Канади сприяла розвитку її зв’язку з українською музикою, що вповні проявилось в 1960-их роках (Klymasz, 1972). Хоча *кантрі* продовжує значно впливати на українські ансамблі, зв’язок української музики з сільською традицією «старого краю» часто помилково вважають за спорідненість із *кантрі*, особливо поза межами Західньої Канади (Metro Radomsky, 1981).⁷

Іншим жанром, подібним до *кантрі*, була музика «old time». Знову ж таки, провідна роль скрипки й постаті знаменитих Дона Мессера та Енді Дежарліса значно вплинули на багатьох українських скрипалів у Канаді.⁸ Зокрема, популярність українського музиканта Ела Чорного, що регулярно з’являвся у щотижневій телепрограмі СВС “The Tommy Hunter Show”, сприяла зміцненню зв’язків між українською та «old time» скрипковою музикою.

Оскільки популярна музика змінювалася з часом, так само й репертуар українських гуртів зазнавав змін. Знаходячи все більше прихильників, рок та інші жанри ввійшли до репертуару багатьох ансамблів у Західній Канаді. Для більшості українських гуртів стильова різноманітність стала необхідною умовою здобуття праці й підвищення рівня професійності (MacLeod, 1993).

Контексти

Весілля

Весілля, напевно, є найбільш святковою подією суспільного життя серед українців. Від часів перших українських імігрантів до сьогоднішня весілля забезпечує місцевим музикантам чудову нагоду виступити й дістати платню за виконану працю (Savich, 1980).

В Україні традиційне сільське весілля з обрядами, бенкетом, музикою, танцями звичайно тривало кілька днів. Святкування часто починалося перед самим весіллям обрядами випічки весільного короваю (Чабан, 1970), прикрашення ритуального деревця (Равлюк, 1970, 184) та вінкоплетення (Рошкевич і Франко, 1970, 73-79). Кожний обряд супроводжувався музикою та співом. Музиканти звичайно залишалися потому грати на танцях, що часом тривали до наступного ранку (Рошкевич і Франко, 1970, 73-124).

Музикантам належала важлива роль у день самого весілля, оскільки вони грали під час ритуального благословення наречених батьками, поїзду молодят до церкви і протягом усіх інших подій, що їх проводили в обох родин. Святкові заходи відбувалися одночасно в оселях парубка й дівчини, куди музикантів запрошували окремими групами (Чабан; Равлюк; Рошкевич і Франко).

Українські поселенці в Канаді святкували весілля за традицією «старого краю». Святкування тривало кілька днів, а потім продовжувалося в обох родин молодого подружжя. Для танців надворі чисто вимітали підлогу (Maryka, 1979, 833) або будували спеціальні танцювальні майданчики (Panuch, 1982, 612-13). Танці інколи влаштовували у будинках на фармах (Bennett, 1977, 327), стодолах (Switlyk, 1979, 924) або тимчасових спорудах-«причіпках» (Chernichen, 1979, 923).

Традиція святкування весілля вдома тривала до 1950-х років, після чого народні доми стали улюбленими місцями для проведення гучних заходів з великими бенкетами (Klymasz, 1992, 144; Makuch 1988; Hoshowski 1979, 145). Якщо сільські весілля часто відбувалися в такий спосіб, то в місті їх проводили в залах під церквою, громадських приміщеннях або в бенкетних кімнатах у готелі, замовляючи спеціальні фірми для обслуговування гостей.¹⁰

Домашні вечірки

Одним із найбільш поширених заходів у житті українського села були вечорниці. Таку форму спілкування, а також толоки, було пристосовано до нового оточення у східньоцентральній Альберті (Klymasz, 1992).

Домашні вечірки можна було проводити будь-коли і будь-де, за наявності просторого приміщення для численних гостей. Часто вечірки відбувалися в неділю пополудні та підчас свят по завершенні церковних відправ. Господар запрошував на обід, після якого деякі гості поверталися до повсякденної праці на фермі, а деякі залишалися й далі балакати, грати в карти чи танцювати (M. Ratsoy, 1983, 35).

Музиці належало центральне місце на таких вечірках. Гості залюбки співали й танцювали, їм пригравали місцеві музиканти ("Primrose", 1974; Ruff, 1979, 113). Хоча найчастіше вони грали дуєтом на скрипці та цимбалах (Павлюк, 1978, 340), будь-які інструменти могли стати в пригоді. Час від часу вечірки влаштовували з метою відсвяткувати спорудження нової будівлі, наприклад, хати або стайні (Kobeluck, 1979, 248). Такі заходи нерідко тривали до «третьох півнів» ("Primrose", 1974).

Танцювальні вечори

З розвитком сільських громад в Альберті проведення танцювальних вечорів давало музикантам іншу нагоду виступити. Можливості зростали зі збільшенням кількості громадських приміщень, деякі з них влаштовували у старих крамницях ("Dreams", 1980, 203) або школах (Zane, 1980, 589; Malayko, 1980, 238), що належали приватним особам.

Часто такі вечори співпадали з релігійними або громадськими святами, наприклад, храмом (B. Ratsoy, 1983, 237), Днем Валентина (Nackman, 1980, 255-56), Великоднем ("Dreams", 1980, 226) і танцями, відомими під назвою «Пущення», що їх проводили перед початком різдвяного або великоднього постів (B. Ratsoy, 1983, 237). Танці також улаштовували для збору грошей на підтримку шкіл і громадських організацій ("Dreams", 1980, 226).¹¹

Деякі вечори відбувалися без суттєвого приводу, просто для відпочинку. Традиція сходин у неділю після церкви продовжувалася і з появою народних домів, в яких танці часом улаштовували щотижня (B. Ratsoy, 1983, 235).

Сьогодні танцювальні вечори є для музикантів найкращою після весіль нагодою для виступів. Танці й бенкети досі слугують громадським установам джерелом прибутку для різних проєктів. Із ширшим розмахом приватних та громадських заходів зростають престиж та оплата музикантів.

Храм / празник

У багатьох українських поселеннях Західньої Канади місцева церква була центром громадської діяльності, а релігійні свята храму або празники створювали відповідне середовище для суспільних контактів.

Храм — це щорічне свято, коли відзначають день святого-покровителя церкви. Підчас храму проводять спеціальні релігійні відправи. За ними йде святковий обід. Часто на храм приїздять сусіди з інших місцевостей (В. Ratsoy, 1983а, 33; 1993b, 56).

Після поминальної служби парафіяни запрошують гостей до своїх осель «їсти, пити, співати і танцювати» (В. Ratsoy, 1983, 33). Деякі гості відходять раніше, щоб відвідати інші святкування храму в тій самій місцевості (Kishpan, 1980, 395). У деяких парафіях на храм влаштовують пікніки, ярмарки або танці біля церкви чи народного дому (Maryka, 1979, 833). Такі святкування також стають нагодою для збирання грошей на потреби громади (“Patchwork”, 1979; 143).

Для багатьох українців храм належить до найбільш помітних суспільних подій у житті громади (Cholak, 1980, 306; Huculak 1980, 376; Kramar 1980, 547). Ці свята з розвагами також забезпечували заробіток музикантам (Malayko, 1980, 445; “Wostok”, 1980, 547).

Фестивали

Від середини 1960-х років етнічні фестивали стали важливими заходами для пропагування української музики (Klymasz, 1976). Українська громада отримала чудову нагоду «рекламувати» свою культуру для широкого загалу населення, а для музикантів фестивалі забезпечують доступ до чисельної аудиторії. Сьогодні найбільший український фестиваль в Альберті проходить у місті Вегревіль (український фестиваль «Писанка»), а менші обсягом заходи відбуваються в Шервуд

Парку й на Селі спадщини української культури. Український павільйон є помітною частиною багатокультурного фестивалю днів спадщини в Едмонтоні. Українську музику можна почути й під час неукраїнських міських ярмарків та інших заходів у провінції.

Фестивалі багаті на різноманітні видовища: концерти, спектаклі, паради, вечірні танці, виставки інструментів ручної праці тощо. Такі події надають музикантам із різних прошарків громади гарну нагоду обмінюватися творчими ідеями.

Електронні засоби комунікації

Звукозапис

Випуск записів сприяє не лише поширенню популярности музикантів, а й об'єднанню та ідентифікації громади. Для ранніх імігрантів грамофон був найпершим «предметом розкошу», який вони могли придбати (Klymasz, 1991, 41). Перші комерційні записи, випущені великими американськими фірмами (Columbia, Okeh, Stinson), знайомили загал не лише з музикою, а й із діялогами та обрядами старого краю (Spottswood, 1982).

Індустрія звукозапису значно вплинула на становлення українських ансамблів в Альберті. На початку 1950-х років “Metro Radomsky Orchestra” та “Bill Boychuk and the Easy Aces” випускали записи на 78 обертів у компанії Stinson. У 1960-х Українська книгарня в Едмонтоні створила власну фірму звукозапису (з логотипами DSF та DSLP), що випускала довгограйні платівки альбертських музичних гуртів. Перше місце за кількістю записів української музики в Альберті належить фірмі Heritage Records, каталог якої нараховує понад 60 назов. Інші компанії, такі як LEI, Maple Haze, Point, і незалежні виконавці також випускали українські платівки.

Комерційні записи слугують не лише джерелом прибутку для музикантів. Хоча широкий продаж записів може забезпечити певний прибуток для музикантів, саме статус митця й потяг до творчого самовираження заохочує виконавців до подальшого випуску записів.

Радіо в Західній Канаді

Радіо є іншим засобом комунікації, який представляє виконавців численній аудиторії та сприяє консолідації громади. В Альберті перші українські програми з'явилися на хвилях

СКУА в 1940-х роках¹². Радіо СВС час від часу транслювало передачі, присвячені українській музиці й поточним подіям. Поступово комерційні радіостанції, такі як CFCW у місті Кемровз, Альберта, почали передавати українські програми. Найбільш популярною в Едмонтоні була передача “Ukrainian Hour” на радіо CFCW з відомим ведучим Даном Хомляком (Makush, 1978). Хомляк і його наступник Роберт Томкінз активно пропагували записи й діяльність альбертських музикантів. Міських українських виконавців можна регулярно почути на хвилях багатомовної СКЕР, а станція Альбертського університету CJSR транслює сучасну українську музику. Радіо CFCW спонсорує церемонію вручення нагороди Ukrainian Music Hall of Honor у Вегревілі підчас Фестивалю «Писанка».

Музиканти

Дискусії щодо окремих виконавців можна віднести до двох різних періодів часу. У так званому «ранньому періоді» мова йшла про музикантів, що були найбільш активними у час перед появою записів. Відомості про них поширюються переважно в усних розповідях. Другий період можна окреслити як «еру звукозапису». Окрім анекдотів про музикантів збереглися платівки в обкладинках і реклямні матеріали.

Ранній період

Одним з найперших українських музикантів був Іван Мага, що поселився у містечку Восток, Альберта, 1898 року. Залишивши рідне село Молодія, що на Буковині, він привіз до нової країни саморобні цимбали і скрипку (Maga, 1980).¹³ Його цимбали, зроблені 1891 року, були, ймовірно, першими в Альберті.¹⁴

У сім'ї Івана Савича було декілька музикантів. Родина приїхала з галицького села Бордуляки та оселилася у містечку Мондер, Альберта, 1911 року. По дорозі до Мандеру Савичі зупинилися на кілька днів в Едмонтоні, де грали на весіллі в родині Антонюків (Savich, 1980). Імовірно, вони привезли інструменти з Галичини.

Одним із перших українських гуртів в Альберті стала “Yuskow Brothers’ Orchestra”, що виступала у місцевості Новий Київ з 1916 по 1928 роки (Yuskow, 1980). Гурт братів Михайла і Томи Галицьких, які грали на скрипці та цимбалах, був першим

ансамблем у районі Кисильова (Orchestras, 1980), а гурт “John Zelisko Orchestra” — в околиці Ендрю. Івана Зеліска знали не лише як скрипача та керівника ансамблю, але й як одного з найкращих в Альберті майстрів, що робив цимбали (Bandera, 1991).

Для більшості перших музичних гуртів у східньоцентральної Альберті музика було родинною справою. Чимало ансамблів склалися з батька й сина або кількох братів. Наприклад, у “Savich Orchestra” батько й четверо братів грали на двох скрипках, кларнеті, басолі й барабані (Savich). Музиканти Стефан Садовник з Мондеру (Sadownyk, 1980) і Михайло Серінк із Чіпману (Motyka, 1982) також навчали грати синів, які згодом створили найбільш популярні у своїх місцевостях ансамблі. У деяких родинах ремесло музиканта переходило аж до третього покоління. Так, п'ятеро з дітей Івана Маги стали музикантами, а згодом і п'ятеро його онуків (Wostok Musicians). У родині Яковишиних, що мешкали поблизу Ендрю, ця традиція також тривала протягом трьох поколінь (Yakoweshyn, 1980). Звичайно, крім двох-трьох родичів у ансамблях грали й ті, що не належали до родини.

Незважаючи на те, що музичне ремесло здебільшого не було основним заробітком, багато музикантів згадують про нього з великим захопленням. Очевидно, що вони відчували глибоку любов до української музики. Іван Савич, наприклад, навіть заповів бути похованим зі своєю скрипкою (Savich), а на могильному пам'ятнику Іванові Зеліску в Кисильові зображено скрипку зі смичком (Zelisko). Музична традиція, плекана спільними зусиллями громади, квітнула серед українців Західньої Канади, що сприяло подальшому розвитку скрипкової музики.

Період звукозапису

Хоч багато українських гуртів швидко здобували популярність завдяки виступам під час місцевих заходів, вони рідко виїжджали за межі своїх околиць. З приходом часів звукозапису музиканти стали широко відомими в Альберті, загалом у країні та навіть за кордоном.

Оскільки скрипка традиційно грала провідну роль у більшості ансамблів, скрипачі часто ставали лідерами гуртів. Серед музикантів, які першими випустили записи, були Іван Зеліско, Василь Бойчук із гуртом “Easy Aces” та Метро Радомський, чия музична кар'єра тривала протягом 50 років, а його ансамбль

здобув широке визнання. Деякі родини інколи планували весілля посеред тижня з розрахунком, що тоді оркестр Радомського, напевно, зможе грати на святкуванні. Музиканти Джо Грицик із “Starlites” і Джонні Бартецький з “Northern Troubadours” були добре знані як талановиті скрипалі та виконавці традиційних народних пісень. Інші, наприклад, Джиммі Вацько та “Lumberjacks” і Рон “the Fiddler” Бойчук поєднували скрипкову музику «old time» і *кантрі* з українськими мелодіями у пошуку власного стилю.

Для багатьох мешканців Альберти цимбали з їх унікальним звуком і виглядом стали символом української музики. 93-літній Микола Міський, один із найкращих цимбалістів провінції, грав протягом 85 років. Він виступав як соліст, а також у складі різних ансамблів, і є найбільш відомим за запис “Dulcimer in Concert”, де виконував свою партію у супроводі камерного оркестру. Василь Малайко, Метро Ластівка і Василь Семенюк грали свого часу з відомою “Radomsky Orchestra”. Окрім того, був відомий і дует цимбалістів “Albert Billey”. Цікавою рисою цього гурту було те, що обидва його учасники мали те ж саме ім'я та прізвище — Альберт Білий. Один Альберт виступав спочатку з батьком і братом, а згодом — із власним гуртом “The Harmonizers”. Інший Альберт грав із популярним ансамблем “The Northern Kings”. Об'єднавшись, обидва цимбалісти випустили спільний запис гри дуєтом на цимбалах. Незважаючи на те, що музикантами ставали переважно чоловіки, відомі й жінки-виконавці, наприклад, цимбалістка Ірина Хамчук, яка грала з “Ron ‘the Fiddler’ Boychuk and Friends”.

Акордеон не є традиційним українським інструментом, але він швидко увійшов у вжиток серед музикантів Альберти і з'являвся у складі інструментів багатьох ансамблів. Поміж найвідоміших виконавців варто згадати Віктора Голубовича (який випускав записи разом із власним гуртом “The Royal Lites”, а також з “The Northern Troubadours”, Джимом Вацьком та Ерні Заозірним), і Боба Мейсона (який грав у гурті “Playmates” і співпрацював з “Radomsky Orchestra”, “The Easy Aces”, Джорджем та Джинном Бідняками).

Традиційно ансамблі називалися за іменами лідерів, наприклад, згадувані “Radomsky Orchestra” і “John Zelisko Orchestra”. У період звукозапису гурти обирали назви, що не вирізняли їх як українські. Хоча вони продовжували грати українську музику, назви склалися з англійських слів: “The Easy Aces”, “The Five Gents”, “The Swingsters”. На початку 1970-х років ансамблі

почали вживати українські назви, такі як «Думка», «Естрада» і «Трембіта». Ці гурти надавали перевагу міським стилям, співаючи багатоголоссям. У 1980-х і 90-х роках ансамблі з українськими назвами, зокрема «Трубка» та «Чарка», також українські гурти з англомовними назвами: “Playboys”, “Polka Ramblers”, грали не лише українські народні мелодії, а й модні тоді *кантрі*, поп і танцювальну музику. Деякі гурти, такі як «Думка» у 1980-х роках і “The Kubasonics” у 1990-х роках, експериментували з поєднанням українських народних мелодій та інших жанрів.

Інструментальна музика є невід’ємною частиною української культури в Західній Канаді. Первісно виконуючи розважальну функцію у житті громади, вона поступово стає сферою зацікавлень вузького кола фахівців. Виступаючи перед публікою під час вечірок, танців, весіль і фестивалів, українські музиканти підтримують близький зв’язок з аудиторією. Завдяки можливостям індустрії звукозапису та інших сучасних засобів комунікації, виконавці здобувають популярність серед широкого загалу і водночас заохочують громаду до об’єднання.

Примітки

¹ Я вживаю термін «інструментальна музика» з метою опису діяльності таких маленьких ансамблів. Хоча з появою звукозапису вокальні виступи стали частиною їхнього репертуару, вони все ще надають перевагу саме інструментальній танцювальній музиці.

² Гудок — це чотирьохструнний смичковий інструмент, подібний до скрипки, але з коротшою і ширшою шийкою (Хоткевич, 1929, 7-14).

³ Записи інтерв’ю з К. Клим (1991), М. Стельмахом (1991), Д. Ласковським (1991), Курило та інш. (1992).

⁴ Записи інтерв’ю з К. Клим (1991), М. Стельмахом (1991), Н. Сандулом (1991), Курило та інш. (1992).

⁵ Ткачук, Джо. Незаписане інтерв’ю, червень 1992 р. Ткачук згадує перші музичні кроки в мандолинному оркестрі, створеному при його школі в околиці Вільна, Альберта. В оркестрі Ткачук ознайомився з основами музичної грамоти і згодом навчився грати на скрипці.

⁶ Mattfield (1971, 526), Shapiro (1965a, 249, 247, 579) і Shapiro (1965b, 211) згадують польку і вальс у списках рейтингу американських популярних записів, таких як “Beer Barrel Polka” 1939 р., “Charlie Was a Boxer” (за мотивами польської народної пісні “Pocoś Tuta Przyszedł”)

1948 р., “The Blue Skirt Waltz” (за мотивами пісні чеського автора Вацлава Благі) 1948 р., “The Hop Scotch Polka” 1949 р. і “The Liechtensteiner Polka” 1957 р.

⁷ Хоча до репертуару гурту Метра Радомського належить, безперечно, українська народна музика, на творчість ансамблю найбільше вплинув «свінг» 1930-х років. Мабуть під впливом відомої статті Климаша в *Ethnomusicology* 1972 р., публікації дослідників зі сходу Канади і США згадують традиційну українську музику як національний варіант «кантрі та вестерн».

⁸ Джо Ткачук. Незаписане інтерв'ю, червень 1992 р.; Томмі Б'юік, незаписане інтерв'ю, квітень 1991 р.; Джоді Вацько, незаписане інтерв'ю, вересень 1998р. На творчість Джиммі Вацька, батька Джоді, значно вплинула музика Дона Мессера. Батько і дід автора цієї статті, обоє скрипалі-аматори, були також великими шанувальниками Мессера і Дежарліса.

⁹ Звичайно музикантам платили грошима (так, гурт Волтера Гаргуса заробляв 12 доларів під час одного весілля у 1930-х роках, 25-40 доларів — у 1940-х роках і 300-400 доларів — 1979 р. (Gargus, 1980, 347) або художню (Oleksiuk, 1983, 664), зерном (Panuch, 1982, 609) чи кредитом на товари у місцевій крамниці (Malayko, 1980, 445).

¹⁰ Слід зауважити, що у тих випадках, коли українські страви було неможливо замовити, їх готували в сім'ях молодого подружжя.

¹¹ Поширеним видом таких заходів був так званий «аукціон страв» (Fagus, 1980, 226). Дівчата приносили приготовлені вдома страви на продаж і потім їли їх разом із покупцями-переможцями (Kashuba, 1982, 436-38).

¹² Генрі Сміхура. Незаписане інтерв'ю. Липень, 1991.

¹³ Мага зробив цимбали 1891 року і потім вчив своїх дітей грати на них. Його сини створили один з найбільш популярних свого часу ансамблів у місцевості Восток.

¹⁴ Зараз цей інструмент належать доньці музиканта, пані Анні Клапатюк з Ендрю, яка час від часу грає на ньому.

Бібліографія

Авраменко, В. 1947. *Українські національні танки, музика і стрій: Ukrainian National Dances, Music and Costumes*. Hollywood, New York, Winnipeg, Lviw [sic] and Kiev: Published by the Author.

Балан, Й. 1991. Backdrop to an Era: The Ukrainian Canadian Stage in the Interwar Years. *Journal of Ukrainian Studies* 16(1-2): 89-114.

- Бандера, М. Й. 1991. *The Tsybaly maker and His Craft: The Ukrainian Hammered Dulcimer in Alberta. Canadian Series in Ukrainian Ethnology, 1.* Edmonton: Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography and Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Басца, П. 1955. *Ukrainian Music Culture in Canada.* Ph.D. diss., McGill University, Montreal.
- Bennett, M., ed. 1977. *Reflections: A History of Elk Point and District.* Elk Point: Elk Point and District Historical Society.
- Boulton, L. 1942. *Ukrainian Winter Holidays.* National Film Board of Canada.
- Чабан, І. 1970. Весілля на Сокальщині. У *Весілля.* М. М. Шубравська. Київ: Наукова думка.
- Chernichen, H. 1979. Metro and Feshka Tancowny. In *A Patchwork of Memories.* Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Cherwick, B. 1992. *The Ukrainian Tsybaly: Hammered Dulcimer Playing Among Ukrainians in Alberta.* Master's thesis, University of Alberta, Edmonton.
- Cholak, A., and H. Cholak. 1980. Cholak, Wasyl and Elena. In *Dreams and Destinies: Andrew and District.* Andrew: Andrew Historical Society.
- Dreams and Destinies: Andrew and District.* 1980. Andrew: Andrew Historical Society.
- Farus, S. 1980. Z'hoda School. In *Dreams and Destinies: Andrew and District.* Andrew: Andrew Historical Society.
- Gargus, W. 1980. Gargus, Walter and Jennie. In *Dreams and Destinies: Andrew and District.* Andrew: Andrew Historical Society.
- Greene, V. 1992. *A Passion For Polka: Old Time Ethnic Music in America.* Berkeley: University of California Press.
- Hackman, O. 1980. Ladies Aid Of Wostok Community. In *Dreams and Destinies: Andrew and District.* Andrew: Andrew Historical Society.
- Hoshowski, S. 1979. Ukrainian Catholic Women's League. In *A Patchwork of Memories.* Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Huculak, P. W. 1980. Huculak, Wasyl and Maria. In *Dreams and Destinies: Andrew and District.* Andrew: Andrew Historical Society.
- Гуменюк, А. І. 1972. *Інструментальна музика.* Київ: Наукова думка.

- Яценко, Л. 1962. *Українське народне багатоголосся*. Київ: Видавництво Академії Наук.
- John Zelisko. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Kashuba, S. 1982. Kashuba, Nicholas and Barbara. In *Pride in Progress: Chipman — St. Michael — Star and Districts*. Chipman: Alberta Rose Historical Society.
- Хоткевич, Г. 1929. *Музичні інструменти українського народу*. Харків: Державне видавництво України.
- Kishpan Family, The. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Klymasz, R. B. 1972. 'Sounds You Never Before Heard': Ukrainian Country Music in Canada. *Ethnomusicology* 16 (3): 372-380.
- _____. 1976. The Ethnic Folk Festival in North America Today. In *Українці в Американському та Канадському суспільствах*. Ed. W. Isajiw. Jersey City: M.P. Kots Publishing.
- _____. 1982. The Fine Arts. In *A Heritage in Transition: Essays in the History of Ukrainians in Canada*. Ed. M. R. Lupul. Toronto: McClelland and Stewart.
- _____. 1991. *Art and Ethnicity: The Ukrainian Tradition in Canada*. Hull, Quebec: Canadian Museum of Civilization.
- _____. 1992. *Sviety: Celebrating Ukrainian Canadian Ritual in East Central Alberta*. Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism Historic Resources Division.
- Kobeluck, M. 1979. Mr. and Mrs. Metro Kobeluck. In *A Patchwork of Memories*. Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Kramar, I. 1980. Swab Family. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Kravchuk, P. 1996. *Our History: The Ukrainian Labour-Farmer Movement*. Toronto: Lugas.
- Lupul, M.R., ed. 1984. *Visible Symbols: Cultural Expression Among Canada's Ukrainians*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- MacLeod, B. 1993. *Club Date Musicians: Playing the New York Party Circuit*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press. (1980).
- Maga, John and Angeline. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.

- Makuch, A. 1978. A Ukrainian Wolfman Jack. *Student*, August: 9.
- _____. 1988. Narodni Domy in East Central Alberta. In *Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainians*. Ed. M. R. Lupul. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Malayko, William and Sophie. 1980. *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Maryka, W. 1979. Do You Remember When? In *Patchwork of Memories*. Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Mattfield, J. 1971. *Variety Musical Cavalcade 1620-1969*. Englewood Cliffs.
- Маценко, П. 1973. *Конспект історії української церковної музики*. Вінніпег: Видавництво Колегії св. Андрія.
- Metro Radomsky. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Metro Radomsky: Orchestra Leader of Ukrainian Country Music. 1981. *Forum* 47: 8-10.
- Mike and Doris Oleksiuk. 1983. In *Our Legacy: History of Smoky Lake and District*. Smoky Lake and District Cultural and Heritage Society.
- Mizynec, V. 1987. *Folk Instruments of Ukraine*. Melbourne: Bayda Books.
- Motyka, R. 1982. Serink (Sering, Shearing), Michael and Maria. In *Pride in Progress: Chipman — St. Michael — Star and Districts*. Chipman: Alberta Rose Historical Society.
- Нол, В. 1988. Старі музиканти на Україні. *Родовід* 1: 37-41.
- Orchestras in Kysylew District. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Panych, S. D. 1982. Panych, Steve D. and Kate. In *Pride in Progress: Chipman — St. Michael — Star and Districts*. Chipman: Alberta Rose Historical Society.
- Patchwork of Memories, A.* 1979. Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Pawluk, W. 1978. Philip Pawluk — A Free Spirit. In *Lamont and Districts: Along the Victoria Trail*. Ed. E. Carlsson, and I. Stainton. Edmonton: Lamont and District Historian.
- Primrose. 1974. In *Reminiscing in Ferguson Flats, 1900-1974*. Ferguson Flats Ladies' Club.

- Ratsoy, B. 1983. Ukrainian National Hall: Ukrainian Educational Association of Taras Shewchenko, Smoky Lake, Alberta. In *Our Legacy: History of Smoky Lake and District*. Smoky Lake: Smoky Lake and District Cultural and Heritage Society.
- Ratsoy, M. 1983a. Holiday Celebrations. In *Our Legacy: History of Smoky Lake and District*. Smoky Lake: Smoky Lake and District Cultural and Heritage Society.
- Равлюк, В. 1970. Весілля в селі Орельці Снятинського повіту на Станіславщині. У *Весілля*. М. М. Шубравська. Київ: Наукова думка.
- Рошкевич, О. і І. Франко. 1970. Обряди і пісні весільні люду руського в селі Лолін Стрийського повіту. У *Весілля*. М. М. Шубравська. Київ: Наукова думка.
- Ruff, J. 1979. The Growth of Thorsby. In *A Patchwork of Memories*. Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Savich, A. 1980. John Savich Family. In *Memories of Mundare: A History of Mundare and District*. Mundare: Mundare Historical Society.
- Shapiro, N. Ed. 1965a. *Popular Music: An Annotated Index of American Popular Songs*. New York: Adrian Press.
- _____. 1965b. *Popular Music: An Annotated Index of American Popular Songs*, vol. 2. New York: Adrian Press.
- Spottswood, R. K. 1982. Commercial Ethnic Recordings in the United States. In *Ethnic Recordings in America.: A Neglected Heritage*. American Folklife Center, Studies in American Folklife, Washington: Library of Congress.
- Switlyk, D. 1979. Paul and Nettie Tancowny. In *A Patchwork of Memories*. Thorsby: The Historical Society of Thorsby and District.
- Wostok Musicians. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Yakoweshen, R. 1980. Yakoweshen, John. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.
- Yuskow Brothers' Orchestra. 1980. *Vegreville in Review: History of Vegreville and Surrounding Area 1880-1980*, vol. 2. Vegreville.
- Zane. 1980. In *Dreams and Destinies: Andrew and District*. Andrew: Andrew Historical Society.

АНСАМБЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ «ЧЕРЕМОШ».

Є така ріка в Україні — Черемош. Стрімка та бурхлива, вона тече в мальовничих Карпатах, серед надзвичайної краси краєвидів, милуючи око своєю чистотою та незайманістю. З давніх-давен український народ складає пісні та вірші про Черемош, називаючи його рідкісною перлиною, дорогоцінним скарбом чарівної природи рідної землі.

Ансамбль українського танцю «Черемош» з осідком в Едмонтоні не випадково носить це славетне ім'я. Народжений понад 30 років тому добою канадської багатокультурності й заснований 1969 р. Мирославом та Любою Куцями, цей знаменитий колектив являє собою яскравий приклад українського танцювального мистецтва північно-американського континенту кінця ХХ ст.

У 90-х роках «Черемош» починає нову добу свого розвитку. Подекуди аматорська форма виконання змінюється якісно новим мистецьким рівнем у сполученні з професійною хореографією. Головною метою колективу стає збагачення вже набутого досвіду українсько-канадського танцювального мистецтва могутнім творчим потенціалом української хореографії.

1991 р. мистецьке керівництво ансамблем перебирає Микола Канівець. Прибувши до Канади наприкінці 1990 р. відвідати свого приятеля, він уже в травні 1991-го погоджується на пропозицію «Черемошу» зробити виставу «Гопак». Молодий талановитий балетмайстер з немалим мистецьким досвідом праці з танцювальними колективами України, Канівець завзято тренує виконавців танцю і за 3-4 репетиції закінчує працю. Від того часу він стає незмінним мистецьким директором «Черемошу», а той перший танець, який, до речі, було названо «Великим гопаком», є й досі окрасою багатьох концертів ансамблю.

Перші місяці тренування з «Черемошем» були для Канівця досить складними. Незважаючи на високий потенціал колективу, ентузіазм у ставленні танцюристів до щоденної праці та їхнє бажання підтримувати свою українську спадщину, «Черемош», на жаль, тупцював на місці. Бракувало належного рівня танцювальної майстерності. Але Канівець бачив добрі перспективи майбутнього розвитку ансамблю, тому й не відступав від поставленої мети — піднести ім'я «Черемош» на вищий щабель

українського танцювального мистецтва Канади та Сполучених Штатів Америки. Так було вирішено працювати над новою програмою, яка, власне, і з'явилася незабаром.

Це був досі нечуваний стрибок в історії колективу. Уже влітку 1991 р. на сцені Парку Гавриляка в Едмонтоні «Черемош» виступив з 14-ма новими танцями. Концерт мав великий успіх у глядача та заслужив багато прихильних відгуків у місцевій пресі. Нова програма, безперечно, була вже якісно іншою, збагаченою класичним досвідом мистецтва українського танцю. До репертуару увійшли твори зі спадщини видатного балет-майстера та засновника української сценічної хореографії Павла Вірського (старовинна кадрили «Дев'ятка», закарпатський «Березнянка», сюжетний «Ляльки») та оригінальні постановки Миколи Канівця («Привітальний», «Раковецький кручений», «Два куми — дві куми», «Полька Волинянка», «Гуцулка», «Тропотянка», «Гопак» та ін.).

Після вдалого виступу на сцені Парку Гавриляка значно зріс творчий дух ансамблю. Було вирішено готувати подорожі по Альберті. Вже в травні 1992 р. глядачі концертної зали Ювілейна аудиторія в Едмонтоні мали нагоду побачити нову програму «Черемошу», яка нараховувала 19 танців і до якої увійшли дві сюїти «Їхали козаки» та «Метелиця». Помітної допомоги до підготовки музики надав канадський композитор та аранжувальник Євген Звоздецький. Під його диригуванням 28 музик «живого» оркестру акомпонували виступам «Черемоша». До успіху колективу був причетний також постановник та на той час президент «Черемоша» Орест Байрак. Багато праці було докладено Юлією Байрак, головним костюмером ансамблю. Програма 1992 р. являла собою різнобарвну палітру танців різних регіонів України та мала величезну популярність у глядача. Ось що писала газета *Edmonton Journal* наприкінці травня 1992 р.: Концерт «Черемошу» був надзвичайно чарівним і захоплюючим. Більш як двогодинний виступ, що поєднував у собі яскравість кольору, «живу» музику та, насамперед, завзяту енергію танцюристів, справив величезне враження на глядача. А едмонтонський часопис назвав черемосівські виступи «вихором кольору, руху, жаги до танцю та надзвичайної енергії» (*Українські вісті*, травень 1992). Як продовження виступу в Ювілейній аудиторії відбулися концерти в містечку Сейнт Пол, Гранд Прері, Калгарі, Летбриджі, Ред Дірі та ін. Концерти «Черемошу» стали окрасою багатьох заходів, влаштованих різними організаціями Едмонтону.

Підросло також юне покоління діяльного колективу. Юнацька група «Черемшина» та дитячі «Чумак 1 і 2» з року в рік поповнювалися свіжими талановитими силами та склали добру школу підготовки майбутніх танцюристів «Черемошу».

Отже, не дивно, що кількість концертів за участю «Черемшини» та «Чумаків» помітно збільшувалася. Традиційними стали щорічні виступи на Днях Спадщини в Едмонтоні, фестивалі «Гопак у парку», на святі новорічних ялинок в Конвенційному центрі (Convention Center, Edmonton). «Черемош» є незмінним і почесним учасником концертів фестивалю «Писанка» в м. Вегревіль, «Great-great-great Show» за участю груп різних жанрів танцювального мистецтва, фестивалю «Гопак у парку» (колектив є одним із фундаторів заходів). З нетерпінням очікують «Черемош» на щорічні концерти до Італійського центру м. Едмонтону, а виступи ансамблю на святкуванні Нового року за китайським календарем стали вже традицією.

Восени 1993 р. «Черемош» святкував своє 25-річчя. Була складена ювілейна програма, до якої, крім нових танців «Гуцулка», «Полька волинянка», «Привіт», увійшли композиції минулих років: «Козаки пишуть листа султанові», «Танець із гілочками верби» та інші. Після численних репетицій «Черемош» презентує свій ювілейний виступ на сцені Ювілейної аудиторії. Концерт відбувся 14 листопада 1993 р. та мав великий успіх, що, зрозуміло, позначилося на схвальних відгуках канадської преси. Газета *Calgary Herald* називала виставу «Черемошу» «виступ, що полонив серця глядачів незабутнім враженням від артистизму танцюристів та розкішного розмаїття костюмів», відзначивши талановиту працю мистецького директора. *Edmonton Sun* наголошувала на майстерності Миколи Канівця, що «немов випромінювала авру автентичности і традиції» та порівнювала хореографію ювілейної програми з «найкращим зразком мистецтва української вишивки» (*Edmonton Sun*, жовтень, 1993). А ось що писало Альбертське товариство українського танцю (AUDA) про концерти ансамблю восени 1993 р.:

Яскраві кольори оригінальних костюмів в поєднанні з майстерністю танцюристів справили надзвичайне враження на аудиторію. Безперечно, що ювілейні концерти «Черемошу» стали подією в культурному та мистецькому житті українців західної Канади.

1994 р. був для ансамблю досить напруженим. Змінився склад танцюристів. Прибула нова генерація черемошівців,

пройшовши добру підготову в «Черемшині». На цей час колектив мав надзвичайно міцний танцювальний потенціал, збагачений досвідом років та оригінальною хореографією. «Черемош», із напів-аматорського ансамблю, все помітніше набував професійної майстерности, що, безперечно, давало всі підстави назвати його найпомітнішим у Канаді, а може й США. Та й шанувальники танцювального мистецтва України добре знали й цікавилися творчими здобутками ансамблю «Черемош» з канадського міста Едмонтону. Незважаючи на відстані, з року в рік поширювалася добра слава знаменитого колективу.

У 1995 р. «Черемош» був готовий працювати над новою програмою, яка б підтвердила право колективу називатися ансамблем українського танцю світового рівня. Вже влітку того ж року в столиці України була записана музика до декількох танців — «Привітального», «Дударів», «Історії одного сватання», «Гопака». Аранжували музичний матеріал відомі українські композитори Володимир Гронський та Михайло Старицький. Виконавцем виступила з'єднана група провідних солістів національних оркестрів України, а запис музичного матеріалу було здійснено на найкращих студіях м. Києва. Восени 1995 р. праця над новою програмою стала основою, навколо якої вирувало життя колективу.

Наприкінці 1995 р. «Черемош» отримав запрошення взяти участь у Міжнародному молодіжному мистецькому фестивалі, який щороку влаштовується в шотландському старовинному містечку Абердіні. Можливість показати своє мистецтво на європейському форумі не залишила жодного сумніву у черемосівців. Ансамбль, не вагаючись, відгукнувся на запрошення.

Так почалася одна з найяскравіших сторінок у творчій біографії колективу. Після численних репетицій та кропіткої щоденної праці з організаційних питань, «Черемош» вирушає в заокеанську подорож. Упродовж 12 днів першої половини серпня 1996 р. ансамбль дає 11 концертів у містах: Абердіні, Сейнт Ендрюсі, Інверурі, Аберлорі, Ньютон-Ді та інших. Поїздка до Шотландії стала доброю школою досвіду для колективу. Черемосівці мали чудову нагоду виступати разом з танцювальними групами Японії, США, Ізраїлю, Іспанії, Білорусі та інших країн світу. Ансамбль ділив сцену з колективами різних жанрів танцювального мистецтва — від модерністських до фолкльорних. Найбільш запам'ятався заключний виступ у Театрі Його Величності Короля Англії (м. Абердін). Танці «Черемошу» створили, власне, основу концерту. «Виступи «Черемошу»

були точкою, «гітом», навколо якого розгорталось представлення. 55 талановитих юних танцюристів підкорили серця глядачів гарячою відданістю українській спадщині. Нікого не залишила байдужим яскрава палітра українських національних костюмів, мелодійна музика, запальні танці», — писала *Scotland on Sunday* в серпні 1996 р. Шотландська *Herald* назвала виступи «Черемошу» «іншим, неповторним світом, що з'єднує в собі незрівнянну енергію та життєдайність; вибухом, спалахом кольору, що поєднується з грацією та витонченістю рухів» (*Herald, Scotland*, серпень 1996).

Ансамбль українського танцю «Черемош» був нагороджений пам'ятним подарунком від мера м. Абердіні. Численними були слова подяки та поздоровлення від організаторів та учасників заходів. Ось що писала Никола Валліс, директор фестивалю:

Від імени сотень шотландців, які отримали величезне задоволення від Ваших концертів, я хотіла б висловити свою щирю вдячність за участь у Фестивалі. Мої найкращі побажання мистецькому директорові Миколі Канівцеві за його видатну талановиту працю, яка не тільки представляє Вашу культуру на найвищому рівні, але сповнена щирою любов'ю та відданістю справі справжнього мистецтва.

Численними були відзнаки й на канадській землі. 24 лютого 1996 р. колектив отримує високу нагороду від організації ACUA за видатні досягнення в мистецтві (*Excellence in Artistry Award*). Ансамбль українського танцю «Черемош» назавжди увійшов до «золотих сторінок» української культури в Канаді поряд з іменем Романа Солтикевича, видатного диригента (посмертно), та фестивалю «Писанка» в м. Вегревілі. Підчас вручення нагороди було відзначено, що «з мистецьким директором Миколою Канівцем «Черемош» невпинно плекає класичні традиції мистецтва танцю, зберігаючи водночас невмирущу культурну спадщину українського народу» (*ACUA Vitae*, лютий 1996 р.).

Роком пізніше, 5 червня 1997 р., «Черемош» отримав не менш почесну нагороду, відзнаку від мера Едмонтону Біла Сміта. До речі, ім'я нашого колективу стало одним із символів столиці Альберті. Знятки «Черемошу» — гордості українців Канади — прикрашають перші сторінки фотоальбомів та книжок про м. Едмонтон.

21 лютого 1998 р. Альбертське товариство українського танцю (AUDA) вшанувало панство Куців — промоторів українського танцювального мистецтва західньої Канади. До цієї

урочистої події було вирішено зробити спільний танець для «Черемоша» і «Шумки», двох провідних груп, заснованих свого часу Мирославом і Любою Куцями. Так народилася «Рапсодія в стилі гопака» — оригінальна постановка Миколи Канівця. Танець являв собою абсолютно новий, неординарний підхід до класичного Гопака та мав шалений успіх. Надзвичайно талановите хореографічне вирішення та висока майстерність танцюристів у поєднанні зі вдалим музичним супроводом залишили залу в нескінченних оваціях. Без сумніву, прем'єра «Рапсодії» стала подією число один в танцювально-мистецьких колах українців Альберти. Пізніше танець був показаний на 25-річному фестивалі «Писанка» у м. Вегревілі.

Тим часом продовжувалася інтенсивна праця над новою програмою до 30-річного ювілею «Черемошу». На втілення творчих задумів у сценічну форму знадобилося 7 років. Протягом двох з них тривали постановки танців. Ювілейну програму було названо «Нові початки», що якнайкраще символізувало якісно новий «Черемош» з його професійною хореографією та високим творчим потенціалом.

Програма «Нові початки» (оригінальні постановки Миколи Канівця) складалася з двох частин. Перша являла собою розмаїття 9-ти окремих танців різних регіонів України, логічно пов'язаних між собою розвитком подій на сцені. Від колишніх програм до «Нових початків» увійшли «Привітальний» та «Великий гопак», що за багато років стали своєрідною «візитною карткою» ансамблю. Решта танців були абсолютно новими та будувалися з наголошенням на високу майстерність танцюристів, різноманітну техніку, акторський талант та оригінальність постановок.

Перша частина програми традиційно починається «Привітальним танцем», що символізує гостинність та щиру душу українського народу. Наступний — старовинну Чернігівську кадрили «Ой, Тетяно!» — змінюють запальний «Буковинський», «аркан» («Як на Чорногорі заграє трембіта») — традиційний танець опришків, високотехнічний «Дівочий танець з бубнами», гумористичний «Історія одного сватання», поліський жартівливий танець «Дударі» та ліричний «Підкова Щастя». Завершує першу частину «Едмонтонський гопак» — справжня перлина програми.

До другої частини «Нових початків» увійшов народний балет «Як жінки чоловіків продавали», створений за мотивами українських народних жартівливих пісень та байок. Бездоганне

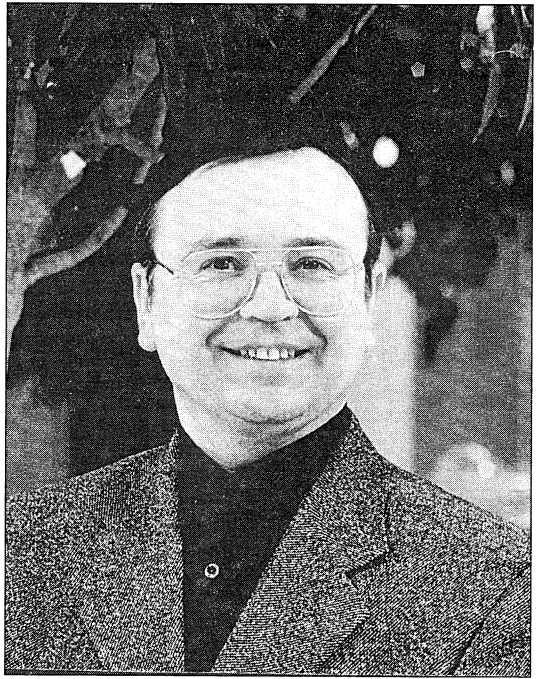
матеріалу і, безперечно, оригінальної професійної хореографії Миколи Канівця давало всі підстави назвати виставу зразком українського танцювального мистецтва.

До початку 1999 р. був закінчений запис музичного матеріалу, що аранжувався відомими українськими композиторами Володимиром Гронським, Михайлом Старицьким та Віктором Степурком. Запис музики здійснювали на кращих студіях Києва та виконували солісти національних оркестрів України. Незабаром «Черемош» отримав сценічні костюми — справжній витвір мистецтва, ескізи до яких були розроблені спеціально до нової програми ансамблю знаменитим науковцем у галузі українського фолкльору та етнографії, дизайнером Оксаною Косміною. Після досить напружених численними репетиціями та організаційною працею літніх місяців 1999 р., ансамбль розпочинає свої гастролі по західних провінціях Канади. Перший концерт пройшов у м. Калгарі 18 вересня надзвичайно вдало, залишивши незабутні враження у глядачів. Зала Калгарської ювілейної аудиторії була сповнена оваціями. Ювілейні концерти «Черемошу» мали величезну популярність у містах Вінніпег (25 вересня 1999р., Pantages Playhouse Theater) та Саскатун (9 жовтня 1999 р., Centennial Auditorium). Та головні вистави в Едмонтоні були ще попереду.

15 та 16 жовтня 1999 р. зала Північної Ювілейної аудиторії була заповнена вщент. Побачити «Нові початки» прийшло багато українського населення Едмонтону. На ці концерти глядачі чекали не один місяць. «Черемош» полонив серця аудиторії з перших хвилин свого виходу на сцену. Зала була просто зачарована кожним виступом. Довго не припинялися численні овації, сцена потопала в морі квітів, глядачі не стримували сліз щастя та гордості за українську культуру. Це був шалений тріумф, справжнє свято мистецтва українського танцю. Едмонтонські газети були переповнені численними відгуками на подію. Тоді називали концерти «Черемошу» «надзвичайно вдалою виставою, що поєднує чарівність та романтизм мистецтва українського танцю з енергійністю рухів та високопрофесійним виконанням» (*Українські вісті*, жовтень 1999 р.). *Edmonton Journal* наголошував на «майстерности танцюристів, що справила незабутнє враження на аудиторію» (жовтень 1999 р.). Ювілейні концерти «Черемошу» стали «подією число один» у культурно-мистецькому світі столиці Альберти.

Західньоканадські гастролі «Черемошу» завершилися успішними листопадowymi концертами в містах Ванкувері (12 листопада 1999 р., Massey Theatre) та Вікторії (13 листопада 1999 р., The Royal Theatre), стали справжнім подарунком прихильникам мистецтва українського танцю Британської Колумбії.

До успіху колективу причинилася щоденна кропітка праця всіх членів українського товариства «Черемош». Варто назвати імена Дарела Куррі, теперішнього президента; Делайли Морган та Елейні Попович — членів комітету у справах костюмів; Джейсона Голіновського, Кевіна Жарського та Гейл Куррі, що займалися адміністративною працею під час підготовки гастролей; Джова Семчука, Івася Палагнюка, Чарлса Моргана — членів технічної групи, що подорожувала з ансамблем та готувала бутафорію та світло на сцені.

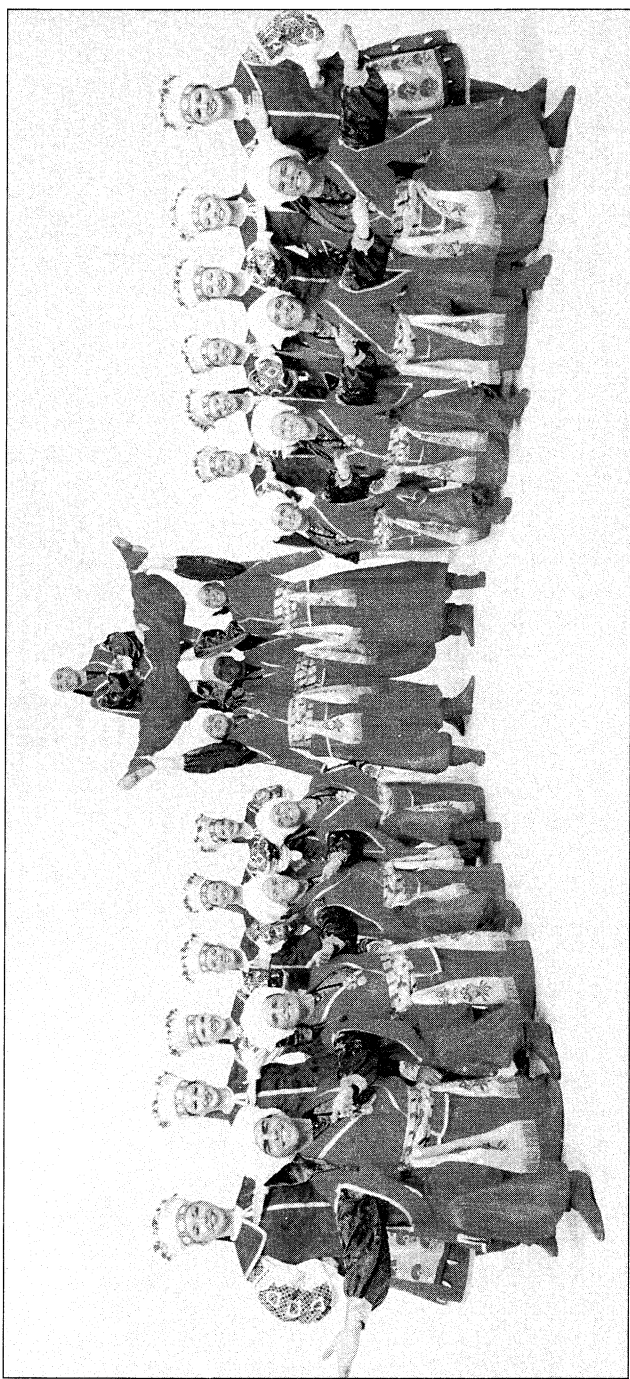

Микола Канівець

«Черемош» із вдячністю згадуватиме енергійну віддану працю колишніх президентів товариства — Петрусі Байрак та Івася Палагнюка.

Коли писалася ця стаття, «Черемош» отримав запрошення узяти участь у Міжнародному молодіжному мистецькому фестивалі (м. Абердін, Шотландія) в серпні 2000 р. Танцюристи ансамблю з радістю відгукнулися на чудову нагоду представляти мистецтво українського танцю Канади в Європі.

Продовжуються пошуки молодих мистецьких талантів. Ще у вересні 1999 р. було започатковано танцювальну школу ансамблю для дітей 4-5 років. Сьогодні 14 «черемшат» крок за кроком вивчають абетку українського танцювального мистецтва. Вирує життя і в більш старших дитячих групах — «Чумак I» та «Чумак II». У праці з дітьми мистецькому директорів допомагають танцюристи «Черемосу», які набувають досвіду викладацької праці і матимуть чудову можливість працювати з іншими групами Альберти, представляючи справжнє мистецтво українського танцю. Попереду багато цікавої, напруженої праці, численних репетицій, нових концертів, творчих планів. Хай тобі щастить, «Черемоше»!

Ансамбль українського танцю «Черемош»

ДО РІЧНИЦІ БОЇВ ДИВІЗІЇ «ГАЛИЧИНА» (Промова на вшануванні полеглих під Бродами)

У липні 1944-го року, на полях між Бродами й Золочевом кипів завзятий, нерівний бій. Вояки, які в ньому терпіли біль, рани і вмирали, вірили, що вони боронять честь і свободу України. Дивізійник-поет Богдан Бора прославив їхні дії у вірші «Друзям з-під Бродів».

Останні сторінки історії
Ви не читали в тиші заль,
Ви їх писали потом, кров'ю,
Під зойк гранат, під рев моторів,
Під крик, жакхливий регіт сальв.

Останні сторінки історії —
Це ваш, залізом зритий шлях,
Сповитий квітом, злитий кров'ю...
На ньому черепи, мов зорі —
Серця розкидані в полях.

Останні сторінки історії —
Це ви в атаках і вогні,
Як гідні спадкоємці слави,
Що віддали свій юний порив
У жертві рідній вітчині.

Останні сторінки історії —
Написані в полях, лісах,
Залізом, порохом і димом,
І кров'ю ранених артерій
На синьо-жовтих корогах.

Здавалося б, що це було вчора, коли Дивізія виїжджала з Нойгаммеру на фронт. Радості не було меж. Вишкіл у Нойгаммері, на чужині, далеко від України, був важкий. Вояки тужили за рідним краєм і мріяли про повернення на Батьківщину, навіть на фронт. Тоді ніхто не думав, що життя на чужині стане для багатьох із них їхньою долею і доведеться їм тільки мріяти про Батьківщину.

Минуло понад півстоліття від часу, коли — повні віри в майбутність українського народу — молоді вояки, сплелись у смертельному бою з багато сильнішими воєнними формаціями московсько-советської імперії, яка, під кличем визволення України з-під німецько-фашистського ярма, несла на своїх багнетах ще більше ярмо українському народові.

Від того часу минуло 56 років, і думки про тих молодих дивізійників, про ті жахливо жорстокі події, вже дещо міняються. Можна почути питання: «Чому відзначувати Броди? Цеж програний бій».

Коли в 480 році до народження Христа, перські армії під проводом короля Ксеркса пішли походом на Грецію, спартанський король Леонідас, на чолі трьохсот спартанців, заступив їм дорогу в гірському проході Термопіли. Бій був програний, всі спартанці зі своїм королем поклали життя за Спарту. Легенда

каже, що наступного дня на скелі проходу знайдено кров'ю написані такі слова: «Скажіть Спарті, що тут лежать її сини, вірні Спарті до останньої хвилини».

Від того часу минуло близько 2,500 років, а про героїв з-під Термопілів говорять і відзначають їх посвяту. Факт, що це був програний бій, не зменшив його слави. До сьогоднішнього дня Греція і весь світ виховує свої молоді покоління на прикладах героїчного вчинку Леонідаса і його воїнів.

Коли говоримо про Термопіли і ту жменьку спартанців, які, знаючи, що не можуть здобути перемоги над незчисленими перськими когортами, напрошується аналогія, яку пояснюють слова іншого дивізійного поета, Юрія Форися:

Сотні, полки. Дивізія одна,
А їх, як рій, у сотні тисяч,
У мільйони...

Навівши аналогію з відношенням сил під Термопілами, щоб не бути пустословим, пригадаймо собі спомин шефа штабу Дивізії, майора Вольфа Дітріха Гайке, який пише:

На відтинку, який обороняли 13-ий і 46-ий корпуси, більшовики сконцентрували такі сили: три танкові армії, по три танкових корпусів кожна, отже 9 корпусів, один самостійний танковий корпус, три кавалерійські дивізії, близько 20 дивізій у резерві, 1,800 танків і 3,000 літаків. Це були війська, загартовані в боях. Це була могутня сила.

13-ий корпус складався з п'яти дивізій, без танків, не мав до диспозиції жодних літаків. У половині липня, на сподіваному відтинку фронту з нечуваною силою почався радянський наступ. З незвичайною швидкістю посувалися ворожі танкові колони та й замкнули 13-ий корпус у кільце, заки ще наші резерви зуміли розгорнутися до бою. Таким чином, 13-ий корпус, а з ним і українська Дивізія, були оточені протягом кількох днів. Перебігу подій не міг змінити ні цей корпус, ані українська Дивізія, бо спочатку, майже всі оперативні дії розвивалися поза їх межами. Більшовицьке командування не мало наміру залишити Броди і 13-ий корпус на власну долю, зокрема українську Дивізію, яка може й не мала великої сили, але зате мала велике пропагандивне значення. І так розпочалась затяжна оборонна битва 13-го корпусу, хоча тільки тактичного значення, повна посвяти і хоробрости. Радянські літаки від ранку до пізнього вечора засипали нас градом бомб, а танки, проти яких ми могли ставити тільки окремі протитанкові команди, проривалися масово. Щоб їх стримати, вояки доказували чудеса відваги, часто платили за це своїм

життям. Але «встоятись не було сили». Битва закінчилася розбиттям усіх частин, включно з Дивізією.

Про ту битву Богдан Бора писав таке:

Сина на досвідках мати чекала —
Чи не повернесь, чи не прийде.
Сходило сонце — в хату вертала:
Не йде . . .

Потім ридала з дочкою за сином,
З бою вертали рештки живих.
Довго вдивлялась, схилившись над тином,
У них . . .

Довго вдивлялась, тремтючи на тілі,
Сина не було, син не прийшов.
Чула, як пахли лиш села згорілі
І кров . . .

Наслідки брідського бою були тяжкі. Із тих, хто в якийсь спосіб були причетні до Дивізії, частина втекла на захід, інші залишилися в Україні й зазнали жахливих репресій. Ворожа пропаганда старалася викликати ворожнечу між народом і дивізіоніками. Щойно, коли впали стіни «імперії зла», правда про дивізіоніків — «ворогів народу» — почала впливати наверх. Але дорога до того, щоб увесь народ уповні їх зрозумів, ще далека.

Бій під Бродами — програний бій. Але ми не відзначаємо самого бою. Ми відзначаємо тих українських вояків українського народу, що як спартанці під Термопілями, були вірні Україні до останньої хвилини. Це були герої, яких Леся Українка обожнювала і про яких написала:

Я не захоплююся героєм, який їде на білому коні, а дівчата сиплять йому квіти під ноги. Для мене герой — це той, хто лежить побіджений і ворог тисне йому меч до горла, а він через затиснені зуби повторяє: Убий, не здамся!

Хтось може сказати, що протилежно до бою під Термопілями, де всі спартанці полягли, під Бродами багато попало в полон. Обставини попадання в полон є різні, і не завжди вояк має над ними контролю. На цю тему можна б написати багато томів. У тих жорстоких обставинах, при такій кількості вояків, як дивізія, зокрема тих, які просто з вишколу опинилися в центрі пекла, могло бути різно. То чи можна дивуватися? Загально кажучи, вояків з-під Бродів можна б описати словами

пісні про нашу Визвольну боротьбу. Її співали наші попередники — Українські Січові Стрільці:

Нема в світі кращих хлопців,
понад наших добровольців,
Як йдуть у бій, то співають
і зі співом умирають.

Можна оспорювати думку тодішнього Проводу, чи творення Дивізії було доцільним, чи ні. Можна мати різні погляди на вислід брідського бою, але не можна кидати найменшої тіні на тих молодих дивізійників, які віддали своє життя, щоб Україна жила. Броди — це не випадкова подія, але продовження героїчної трагедії Маківки, Крут і Базару. Тому в річницю Бродів не вільно жалібно голосити й оплакувати програний бій. Навпаки — маємо високо й гордо підняти прапори, бо річниця Бродів — річниця перемоги. Перемоги духа й сили волі українського воїна над ворожою брутальною фізичною силою.

Доказом пошани до того, за що згинули вояки дивізії «Галичина» під Бродами було відкриття пам'ятника полеглим дивізійникам, який збудували студенти Львівського університету в Ясинові на горі Жбир, два місяці перед проголошенням Незалежності України. Це й був доказ того, як каже вояцька пісня: «Боролись колись, полягли — не здались, щоб кайдани порвати на шуки!»

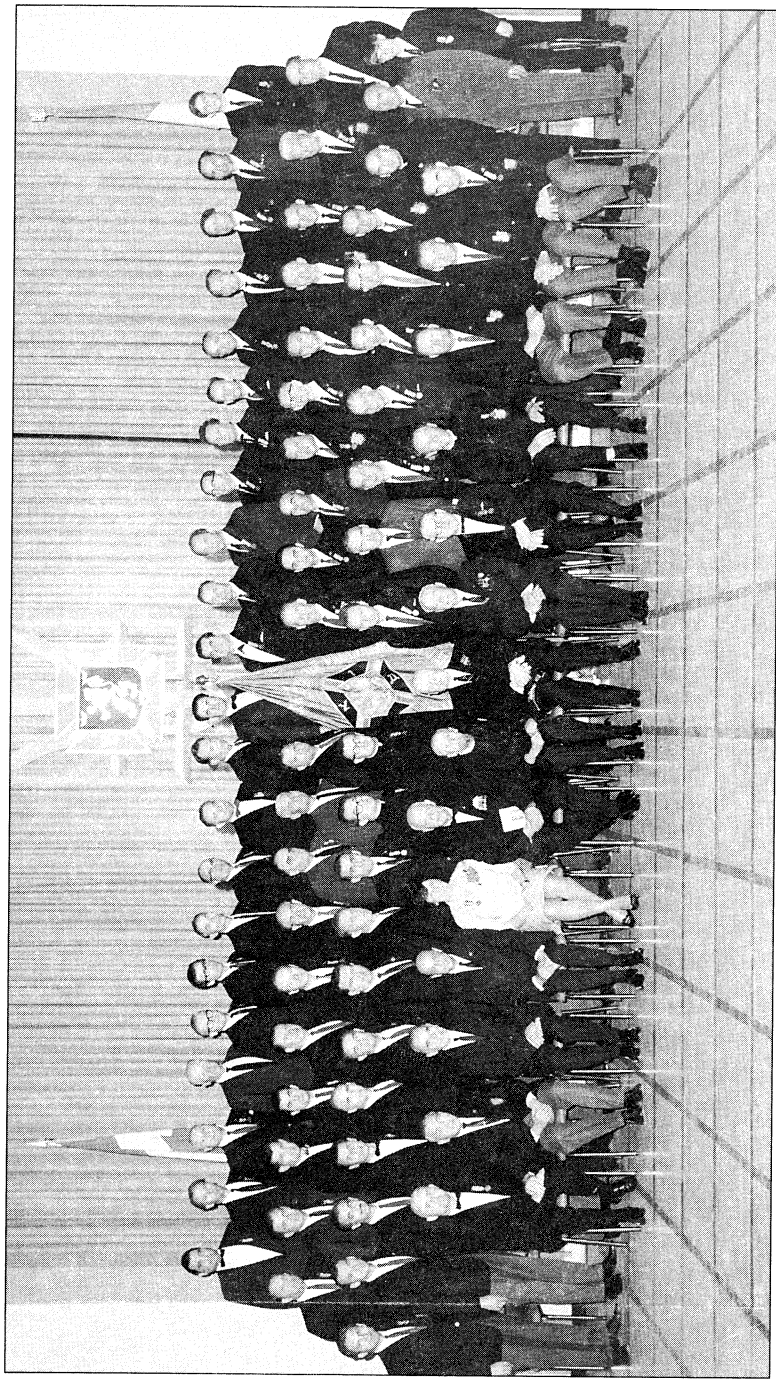
Після відкриття й посвячення згаданого пам'ятника, хор молодих студентів відспівав пісню:

Коли ви вмирали, вам дзвони не грали,
Ніхто не заплакав за вами,
Лиш в чистому полі ревіли гармати
І зорі вмивались сльозами.

Гомін цієї жалібною пісні нісся з гори Жбир по довколишніх полях, политих кров'ю воїнів дивізії «Галичина» в липні 1944 р., і голосив уже веселу вістку: «кінчиться вже руїна, встане слава, вільна Україна!»

А те, що ворожі, а може таки й своїх яничарів руки зірвали цей пам'ятник уже десять днів по його відкритті, був наочним фактом, що народ не забув дивізійників.

Під Бродами, як і під Полтавою, під Крутами і під Базаром, українські вояки не пролили своєї крові надаремно. З їх крові вирости покоління, які продовжували ідею, за яку вони боролись. Шлях до самостійності української держави вів через Полтаву, Крути, Базар і Броди.

25-ліття створення дивізії «Галичина». Станція Братства в Едмонтоні 1968 р. Сидять зліва направо:

П. Саварин - господар, С. Максимюк, В. Горбай, В. Гузар - голова крайової управи,

Ала Норман-Калініна - старша медсестра, М. Ковальський, о. митраг д-р В. Лаба, ген. П. Шандрук,
М. Заяць, Ю. Чорнодоля, о. Р. Ганкевич - голова станції, Я. Цвікілевич, М. Зубрицький.

ДЕСЯТИЛІТТЯ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ Коледжу імени Грента МекЮена

Український Центр засобів і розвитку (УЦЗР) засновано при Коледжі ім. Грента МекЮена (КГМ) в Едмонтоні у жовтні 1987 р., у зв'язку зі зростаючими протребами української громади, яка в той час готувалася відзначати столітню річницю поселення українців у Канаді. Фінансування Центру було забезпечене створенням постійної фундації, що включала внески від федерального уряду, уряду провінції Альберта та громадських організацій. Це дало змогу створити штат із трьох працівників. «Служіння громаді, надання консультацій і забезпечення провodu» стали ключовими елементами мандату УЦЗР. Долею було призначено, щоб діяльність Центру поширювалася та еволюціонувала у нових напрямках, паралельно з розвитком української громади, для потреб якої й був створений Центр. Ці наміри співпадали з освітньою місією Коледжу імени Грента МекЮена: «Безперервне навчання, що відповідає потребам громади».

70-80 роки відзначені динамічними змінами в суспільстві Північної Америки. Серед різних верств населення Канади виразно зросла потреба самовизначення. Одним із політичних наслідків цього періоду було визнання двомовності й багатокультурності серед державних пріоритетів. У цьому контексті українська громада вбачала себе, як націю-засновника, що освоювала Західню Канаду. Наслідком багатомісячної праці консультативного комітету, до складу якого увійшли найзавзятіші візійонери української громади, стала публікація в 1986 р. програмового документу «Побудова майбутнього: Канадські українці в ХХІ столітті. План дій».

Цей документ проголошував, що канадські українці сформувались, як невід'ємна частина канадського суспільства, що вони готові віддавати та отримувати, робити свій внесок і користуватися суспільними благами. Таким чином, канадські українці були готові зробити наступний крок у своєму розвитку — забезпечити свою інституційну присутність у громадському житті.

Було забезпечене фінансування, знайдено приміщення, персонал, керівників, — і нові інституції були створені. Хвиля громадських проєктів в Альберті започаткувала такі новаторські

організації, як Канадський інститут українських студій (КІУС), Село спадщини української культури (ССУК), сміливий піонерський проєкт створення двомовної програми в загальній системі шкільної освіти від садочків до 12 класу, який було введено в публічних і католицьких школах.

Створення УЦЗР стало наступним кроком у цілому ряді таких ініціатив. Це був унікальний проєкт, що надав можливість створити перший у громадському коледжі Канади український центр.

Члени робочої групи зі створення УЦЗР, до складу якої, крім мене, входив Андрій Семотюк, розуміли, що розвиток громадських ініціатив є необхідною умовою для процесу зростання в рамках існуючої громадської структури, незважаючи на асиміляцію. Здійснення майбутніх потреб і сподівань української громади та активне суспільне життя в цілому стали метою діяльності Центру.

Коротко кажучи, УЦЗР створено, щоб сприяти провідникам громади розвивати нові проєкти для її потреб. Конкретні цілі Центру були різноплановими й залежали від особистих характеристик того чи іншого проєкту. Роль Центру, як фасилітатора, полягає в тому, щоб забезпечувати ресурси для ефективної та результативної реалізації концепції проєкту.

Хоча координаційна діяльність Центру може мати різнобічні форми, в цілому використовується загальний підхід, який передбачає такі методи праці, як:

- добре розуміння потреб людей, які задіяні в проєкті і можливостей, щоб вирішувати проблеми;
- надання оцінки й пріоритету цих проблем;
- сприяння провідникам проєктів у мобілізації власних ресурсів і переваг та спрямування їх на досягнення позитивних результатів;
- розвиток достатньої впевненості та віри в свої сили серед провідників, що дозволить їм сформувати самостійні керівні структури або організації для здійснення проєкту;
- надавання можливостей учасникам проєкту природньо зростати в міру здобуття ресурсів і поширення функцій;
- відгалуження від ролі фасилітатора проєкту й перебирання на себе функції консультанта, в той час як лідери проєкту та їхні відповідні організації повністю переходять до самостійного прийняття рішень.

Важливо пояснити, чому провід громади вирішив розмістити

УЦЗР саме в громадському коледжі, а не в іншій інституції. Це сталося тому, що: а) ця організація надавала можливості для міжкультурної взаємодії; б) громада здобула право використовувати такі ресурси коледжу, як викладачів і навчальні аудиторії; в) мандат коледжу — надавати прикладну освіту в співпраці з громадами споживачів; це співпадало з потребами, що визначені планом розвитку української громади.

Ці позиції були підготовлені до десятої річниці УЦЗР. Вони відображають методи діяльності та цілі Центру на прикладі лише деяких із численних проєктів, які були ініційовані або координувались УЦЗР за останні десять років. Згадуючи минулі досягнення Центру, ми сподіваємося, що це допоможе краще зрозуміти, яким чином УЦЗР успішно співпрацював з українською громадою Канади в минулому та як він може сприяти розвитку громадських проєктів у майбутньому.

Ще з часу створення УЦЗР у 1987 році його засновники вбачали місію Центру в основному у служінні культурним потребам української громади в Канаді. Оскільки ще існував Радянський Союз, канадські українці мали бути самодостатніми в забезпеченні своїх культурних потреб. У програмному документі «Побудова майбутнього» говорилося: «Наша боротьба за здобуття наших культурних домагань у Канаді буде продовжуватися так само, як і наші зусилля встановити значніші взаємозв'язки з нашими братами в Україні, від імени яких ми відкидаємо тоталітарний режим, який відмовляє батьківщині наших предків як у незалежності, так і в демократії».

Антирадянська політична позиція більшості організацій канадських українців та перешкоди з боку Радянського Союзу щодо контактів з Україною знижували зацікавленість УЦЗР у розвитку програм між Канадою та Україною. Таким чином, УЦЗР було створене для того, щоб сприяти розвиткові міцних контактів насамперед у сфері мистецтва й культури, щоб подолати тенденцію асиміляції, яку переживала українська громада в Канаді. Перші великі проєкти, в яких брав участь УЦЗР на початку свого існування, відповідали саме цьому завданню. Варто відзначити, що ці проєкти зосереджувалися на діяльності за межами коледжу й спрямовували увагу на мистецькі, культурні та мовні потреби канадських українців:

- а. конференція на тему «Українська музика в Канаді»;
- б. фестиваль мистецтв, у якому взяли участь виконавці з усієї Канади;
- в. видання збірки п'яти платівок духовної музики Д. Бортнянського;

- г. створення премій родин Косташів і Підручних для молодих письменників і відео-кіно-митців;
- г. конференція на тему «Освітня політика у викладанні мов з точки зору канадських українців»;
- ж. виставка художньої фотографії канадських українців з нагоди 100-ліття поселення українців у Канаді.

Хоча в центрі уваги проєктів УЦЗР була мистецька діяльність українських канадців, багато проєктів, заснованих на національному принципі, хоча й незначною мірою, але були пов'язані з сучасною Україною. Наприклад, на конференції з питань музики 1987 р. брала участь композиторка Леся Дичко з Києва. Видання в Канаді платівок Бортнянського здійснювалося в час, коли за умов радянської політики вони не існували як збірка в Україні. Це свідчило про взаємовідносини між діаспорою та Україною та знаходило своє відображення в праці УЦЗР.

Наприкінці 80-их років, у міру того, як поширювалися зв'язки з Україною завдяки політиці лібералізації періоду Горбачова, важливість проєктів між Канадою та Україною почала значно зростати.

Варто відзначити, що УЦЗР співорганізував дві конференції, які відбулися одна за одною навесні 1991 р., незадовго до проголошення незалежності України. Четверо представників демократичної української організації «Рух» брали участь у цих конференціях. Мова йде про *економічну конференцію «Канада-Україна»*, організовану Канадською федерацією клубів українських професіоналістів і підприємців (ФКУПП) 18-20 квітня, та конференцію *«Допомога Україні та обміни з Україною»*, яку провів Конгрес українців Канади (КУК) 19-21 квітня.

Проєкти УЦЗР «Канада-Україна»

УЦЗР започаткував діяльність в Україні, користуючись ресурсами поза межами коледжу. Успішні проєкти поступово переросли в моделі, які переконали внутрішні структури коледжу в тому, що вони також можуть діяти в Україні. Загалом, протягом десяти років (з 1990 по 2000) УЦЗР, факультети бізнесу, суспільних наук і охорони здоров'я КГМ успішно здійснили в Україні декілька проєктів, сумарною вартістю понад п'ять мільйонів канадських доларів. Ці проєкти допомоги Україні можна згрупувати у 9 категорій:

Програма фермерських обмінів
Сільськогосподарська освітня програма
Освітня програма в галузі охорони здоров'я
Програма допомоги Національному університетові Києво-
Могилянська Академія (НаУКМА)
Програма бізнес-освіти
Освітня програма для глухих та слабочуючих
Набір студентів з України для навчання в Едмонтоні
Праця представництва КГМ в Україні
Українська Фундація сприяння коледжам (УФСК)

Програма фермерських обмінів

У березні 1990 р. в Радянському Союзі було прийнято новий закон про використання сільськогосподарських земель, який дозволив приватним фермерам брати землю у довготермінову аренду. Це був перший законодавчий акт щодо приватизації землі з часів революції. Незважаючи на тяжкі обставини та брак досвіду й освіти в галузі управління фермерського господарства, десятки тисяч українських селян вийшли з колгоспів і почали створювати приватні сімейні ферми (1990 — 1600 сімей; 1991 — 3200 сімей). Разом з тим канадські українці мали понад сто років досвіду саме такого фермерського господарювання, що давало їм право бути вчасним джерелом інформації та підтримки для нових фермерів України. На це першим звернув увагу доктор Богдан Гаврилишин, який на той час був радником Джорджа Сороса, мільярдера-філантропа, що створив багато фондів в країнах Східної Європи.

У 1990 р. УЦЗР та один з Соросівських фондів («Фундація Карла Поппера» у Швейцарії) підписали угоду про фінансування двохрічного проєкту. На першому етапі проєкту, відомого під назвою Програма фермерського обміну I (1991), фонд Сороса надав \$237,590, а загальний бюджет, враховуючи й інші спонсорські пожертви, склав \$285,478. У 1992 р. Програма фермерського обміну II отримала \$285,478 від фонду Сороса; її загальний бюджет, що включав внески від канадських фермерів та українських фермерів, які проходили стажування в Канаді, становив \$437,558.

Метою цієї програми стало забезпечення українських фермерів практичним канадським досвідом сімейного фермерського господарювання, з тим, щоб, повернувшись до України, вони, в свою чергу, стали зразком і джерелом знань для інших, хто

прагнув опанувати методи приватного аграрного господарювання.

Цей проєкт виразно відобразив, що підтримка, яку надавали першим приватним фермерам України, принесла очікувані результати підчас аграрних реформ у Радянській Україні. Для українських фермерів виявилася нагода потрапити за кордон (в часи Радянського Союзу лише одиниці мали можливість побувати за кордоном), пройти практику канадської фермерської справи та заробити грошей — західна валюта їм була вкрай необхідна особливо на той час, коли в Україні почала зростати інфляція.

УЦЗР встановив зв'язки з українською демократичною організацією «Рух» та з новою асоціацією «Фармери України». УЦЗР ставив собі за мету поширювати зв'язки добровільної фермерської організації канадських українців з фермерами України. Цю організацію створено з метою розповсюджувати інформацію про канадські методи фермерського управління та налагоджувати контакти між людьми, як основу майбутніх відносин між Канадою та Україною в галузі агробізнесу.

Заснована громадська організація «Товариство сільськогосподарських обмінів Альберта-Україна», опікувалася забезпеченням робочих місць для стажування українських фермерів, збирала кошти для виділення їм стипендій, організувала проживання, харчування та інструктаж щодо використання обладнання. В рамках програми фермерського стажування проходилося три орієнтаційні семінари, на яких розглядалися такі теми, як: техніка безпеки на фермі, основи законодавства, праця з фермерським обладнанням, канадський спосіб життя та читалися лекції про роль фермерських організацій в умовах ринкової економіки, про кредитування й фінанси у фермерській справі; для українських учасників було організовано поїздки на сільськогосподарські підприємства та зроблено матеріяли для самостійного навчання (зокрема й англо-український сільськогосподарський словник на 12,000 слів).

УЦЗР встановив контакти з новими фермерськими асоціаціями Львова, Івано-Франківська та з окремими фермерами з Херсонщини. У вересні 1991 р. перший грант надав можливість УЦЗР відібрати 20 українських фермерів і привезти їх в Канаду для проходження стажування на фермах Альберти, Манітоби та Саскачевану. Провінції Альберта та Саскачеван визнали цю програму й надали їй підтримку; Конгрес Українців Канади та організація «Альбертські приятелі Руху» з Едмонтону також підтримали програму.

Шестимісячне стажування українських фермерів на фармах канадських українців було досить успішним: їхня праця була плідною, їх добре прийняли засоби масової інформації та громади, вони встановили прямі контакти, завдяки яким принаймні шестеро канадських фермерів опісля побували в Україні для зміцнення й продовження цих стосунків.

Збудувавши цей історичний місток, УЦЗР у 1992 р. розширив цю програму, підключивши до співпраці дві нові фермерські асоціації України: Асоціацію виробників пшениці Онтаріо та Міністерство сільського господарства України. Незважаючи на те, що Мінсільгосп України не виконав свого зобов'язання забезпечити пільгові ціни на 60 квитків до Монреалю, УЦЗР та його партнери змогли пристосувати бюджет, розрахований на 40 фермерів, та надати можливість 46 фермерам, серед яких було троє жінок, попрацювати в Канаді протягом шести-дев'яти місяців. Вони проходили стажування на фармах Альберти (26), Саскачевану (10), Онтаріо (10). Щоб покрити третину загального бюджету, канадські фермери збільшили свій фінансовий внесок у програму; крім того, на цей раз було розширено навчальну частину програми, для чого в згаданих трьох провінціях було відібрано й найнято спеціальний персонал.

Фермерський обмін II етап, наприклад, ставив перед собою завдання забезпечити надання українським фермерам досвіду в таких питаннях, як прийняття рішень в умовах виробництва, маркетинг і фінанси, аналіз динаміки сім'ї, вивчення вхідної інфраструктури підтримки фермерів, вивчення недорогих альтернатив при створенні додаткової вартості на фермерську продукцію.

Програма починалася триденним орієнтаційним семінаром на базі Коледжу Лейкленд, в ході якого українські стажери пройшли іспити з володіння технікою, вміння використовувати хемічні речовини та доглядати худобу. Канадських фермерів, які приймали практикантів, ознайомили з результатами проведених іспитів. Триденний семінар, а також одноденні семінари з питань управління фермерською справою організовано в Альберті, Онтаріо та Саскачевані. Гості також відвідали сільськогосподарські підприємства в кожній із трьох провінцій. Крім загального стажування на своїх фармах, канадські фермери проводили додаткові практичні заняття, виходячи з індивідуальних інтересів та освітнього рівня українських стажерів. Українські учасники в своїх звітах дуже високо оцінили результати цього практичного стажування. Декілька українських

учасників проекту стали головами Асоціації фермерів України. Біля 75% учасників виступили в засобах масової інформації Канади та України. Різні міжнародні агенції зверталися до координаторів проекту за консультаціями. Добровільні внески з боку компаній та громадськості виявилися більшими, ніж очікувалося.

Також важливим було те, що провінційні відділи КУКу в Альберті та Саскачевані безпосередньо взяли на себе роль адміністрування програми фермерського обміну II етап, у результаті чого громада отримала можливість краще контролювати проект.

У 1992 р. для участі в програмі відібрали представників з 22 областей України (на відміну від Програми фермерського обміну I етап, у якому були представлені лише три області). У 1992 р. українські фермери вперше змогли покрити 25% вартості своїх авіаквитків через щомісячні відрахування від стипендій (у подальших обмінах вони стовідсотково покривали їхню вартість). Після сплати всіх витрат, більшість українських фермерів повернулися додому, маючи на руках грошову стипендію в сумі 2500 канадських доларів і більше. Ця сума була значною й дозволяла українським фермерам розвивати сімейні фарми в Україні. Вся ця праця фінансувалася переважно приватною фундацією, а також приватними канадськими фермерами й організаціями. Цей проект не отримав фінансування з боку федерального уряду, адміністрація провінцій надавали незначну фінансову допомогу, хоча допомагали в організаційних питаннях. Важливо наголосити, що «Товариство сільськогосподарських обмінів Альберта-Україна» самостійно продовжувало цей проект з 1993 по 1998 рр., унаслідок чого з 1991 по 1998 рік понад 150 українських фермерів пройшли стажування в Канаді. Зараз керівники Проекту ведуть переговори з Іміграційною службою посольства Канади в Києві про продовження видачі робочих віз українським фермерам.

Сільськогосподарська освітня програма

На відміну від проекту фермерських обмінів, який фінансувався головню приватною фундацією та коштами фермерів, два проекти, які УЦЗР проводив у 1991-1993 та 1994-1996 роках у рамках сільськогосподарської освітньої програми, фінансувалися урядом Канади з громадських коштів. Перший проект під назвою «Навчальна програма для сільськогосподарських

технікумів» отримав \$690,000 від Робочого комітету, який на той час було щойно створено при Міністерстві закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади і який займався країнами колишнього Радянського Союзу. Другий додатковий проєкт під назвою «Навчальні матеріали з управління сільського господарства» отримав \$583,500 від Бюра допомоги країнам Центральної та Східної Європи Канадського Агенства міжнародного розвитку (КАМР) (Canadian International Development Agency (CIDA)). Ця остання довгострокова структура, що замінила тимчасовий Робочий комітет, створений раніше, стала складовою частиною КАМР — основного агенства Канади, яке сприяє здійсненню проєктів у інших країнах.

Навчальна програма для сільськогосподарських технікумів (1991–1993)

У цьому проєкті взяли участь понад дванадцять викладачів та фахівців із чотирьох вищих навчальних закладів Канади, які співпрацювали з академічним та адміністративним персоналом шести сільськогосподарських технікумів та одного університету в Україні. Мета проєкту полягала в тому, щоб показати українським колегам свої методи підготовки навчальних програм для сільського господарства, а потім допомогти їм скласти дві навчальні програми.

Такими програмами стали «Навчальна програма менеджменту фермерського господарства для приватних фермерів» та «Адаптована навчальна програма виробництва та маркетингу овочів та фруктів».

У травні 1990 р. УЦЗР виступив ініціатором створення консорціуму, який з часом об'єднав чотирьох партнерів: Олдс коледж (Olds College), Лейкленд коледж (Lakeland College), Сільськогосподарський коледж Саскачевського університету (College of Agriculture, University of Saskatchewan) — навчальні заклади, які спеціалізувались у сільському господарстві, та УЦЗР, який забезпечував координацію проєкту. Схвалений проєкт у вересні 1991 р. у Києві, Міністр закордонних справ та міжнародної торгівлі пані Барбара МакДугал (Barbara McDougall) офіційно проголосила частиною першої канадської програми надання технічної допомоги Україні. Проєкт передбачав передачу досвіду в створенні навчальних програм та курсів, тренінги з використання комп'ютерної технології в

розробці навчальних програм, сполучення навчальних програм з потребами виробництва, створення тренінгових програм для технікумів і керівників сільського господарства, а також створення практичної моделі підготовки навчальних програм.

На прохання Міністерства сільського господарства України, участь української сторони в проєкті розширили: замість двох технікумів було погоджено залучити до проєкту шість та один університет. Учасниками проєкту стали: Білоцерківський сільськогосподарський інститут, Вишневий радгосп-технікум (біля Львова), Полтавський технікум, Донецький радгосп-технікум (спеціалізація — менеджмент сільського господарства), Заліщицький радгосп-технікум, Каховський радгосп-технікум та Кримський технікум (спеціалізація — садівництво та овочівництво).

Той факт, що технікуми збалансовано представляли всі регіони України, дозволив збільшити остаточний ефект проєкту, порівняно з попереднім планом, який обмежувався лише Західною Україною. Участь Білоцерківського інституту забезпечила проєкт відповідними перекладачами, обізнаними з англійською сільськогосподарською термінологією. На початку проєкту в лютому-березні 1992 р. всі учасники зібралися на п'ять тижнів у Білій Церкві, після чого проводились тижневі відвідування кожного навчального закладу, який брав участь у проєкті. Аналогічні зустрічі ще неодноразово відбувалися в ході проєкту.

Українські учасники ознайомилися з північноамериканською методикою підготовки навчальних програм DACUM, яка передбачає, перш за все, з'ясування того, які вміння майбутні працедавці очікують від випускників. Використовуючи графіки, мета реалізовується в навчальних програмах. Після того, як чорновий варіант пройде перевірку кількома представниками галузі, розробляються відповідні доведені твердження, концепції та процедури, які лягають в основу курсів і навчальних програм в цілому. Обидві сторони зіткнулися з труднощами, пов'язаними з узгодженням термінології, та розбіжностями в процесі прийняття рішень стосовно змісту навчальної програми. В Україні на той час, на відміну від Канади, зміст навчальних програм контролювали не викладачі, а Міністерство освіти. Праця над модернізацією існуючих українських програм зосереджувалася в основному на тому, щоб вилучити з програми теоретичні дисципліни (наприклад, науковий комунізм) і замінити їх практичними дисциплінами, особливо тими, що мали відношення до ринкової економіки. Значні труднощі виникли

при перекладі економічних текстів, оскільки ні перекладачі, ні редактори не розуміли певних західних економічних термінів та концепцій. До того ж довелося вести довгі дискусії з приводу використання цих навчальних програм, що обумовило необхідність надання учасникам проєкту більшої автономії в українській системі освіти. Після затвердження програм місцевими галузевими комітетами, навчальні програми й курси було схвалено Міністерством освіти та Міністерством сільського господарства України. Після цього Міністерство освіти затвердило план кількості студентів на нові програми (мінімум — 25, максимум — 50 студентів) в кожен з 6 технікумів. Крім того, технікуми отримали завдання приймати студентів з сімей приватних фермерів і залучати приватні фермерські господарства, поряд із традиційними колгоспами, до участі в програмах стажування студентів.

У ході здійснення Проєкту, кожен український заклад-учасник отримав комп'ютерне, копіювальне та факсове-обладнання. Враховуючи брак матеріалів з управління сільським господарством українською мовою, щоб надати можливість українським учасникам самостійно публікувати переклади навчальних програм, на базі Білоцерківського сільськогосподарського інституту проводилися курси, на яких спеціалісти здобували знання з використання різних пакетів прикладних програм.

У 1991-1993 рр. така навчальна програма для сільськогосподарських технікумів була новаторським проєктом і одним із перших канадських проєктів з надання технічної допомоги Україні. Завдяки якій, технікуми в Україні, викладачі та міністерства отримали можливість ознайомитися з передовими методиками підготовки навчальних програм на основі сучасних технологій, виходячи з практичних потреб галузі. До реалізації проєкту залучалися, як керівники, так безпосередні викладачі. Він сприяв децентралізації процесу прийняття рішень, що стосувалися змісту й обсягу викладання сільськогосподарських навчальних програм, спрямованих на розвиток ринкової економіки; узаконненню приватного фермерського господарства в освітній системі. Незважаючи на технічні труднощі, Проєкт допоміг встановити безпосередню взаємодію між українською і канадською системами ведення сільського господарства. І, що найважливіше, завдяки йому сільськогосподарські технікуми України збагатилися двома новими навчальними програмами.

Навчальні матеріали з менеджменту сільського господарства

На шляху до ринкової економіки Україна зіткнулася з багатьма труднощами, що гальмували проведення реформи сільського господарства. Перед групою канадських фахівців з агробізнесу, яких зібрав УЦЗР, стояло завдання полегшити цей перехід. Проєкт підготовки навчальних матеріалів з управління сільського господарства, який отримав від КАМРУ (CIDA) грант на суму \$583,000, мав сприяти українцям самостійно розпочати видавництво україномовних навчальних матеріалів з управління сільського господарства у відповідності із західними стандартами.

Мета проєкту полягала в тому, щоб опублікувати український варіант канадських самоосвітніх матеріалів для фермерів і підготувати викладачів шести українських сільськогосподарських технікумів до викладання цих матеріалів молодим студентам-фермерам. Як продовження проєкту «Навчальна програма для сільськогосподарських технікумів» 1991-1993 рр., Проєкт отримав фінансування, оскільки брак україномовних навчальних матеріалів з агробізнесу в Україні був очевидним. Зроблено висновки про те, що переклад якісних західних матеріалів стане найшвидшим та найефективнішим засобом розповсюдження ринкових концепцій, і що ці матеріали здатні додатково вдосконалити дві нові навчальні програми, які в ході попереднього проєкту розробили для сільськогосподарських технікумів.

На початку Проєкту в Україну з Канади доставили різні матеріали з агробізнесу, з тим щоб викладачі шести технікумів визначили, які з них найдоцільніше перекласти, щоб доповнити існуючу українську навчальну програму. Студенти, викладачі та адміністратори проаналізували потреби і відібрали самоосвітні матеріали з менеджменту фермерського господарства, розроблені Альбертським університетом у співпраці з Міністерствами сільського господарства провінцій Альберта і Британська Колумбія. Ці матеріали задовольняли потреби фермерів в інформації з бізнесу та економіки і в найкращий спосіб відповідали українській реальності, за якою викладачам бракувало і досвіду, і знань, щоб викладати такі предмети.

Процес по-справжньому зрушився в листопаді 1994 року, коли делегація з 11 осіб, до складу якої входили високопоставлені чиновники з Міністерства сільського господарства України, директори технікумів і радгоспів, приїхала до Едмонтону і протягом двох тижнів відвідувала коледжі та фермерські

господарства Альберти. Гостей з України цікавили різноманітні питання: від системи студентських оцінок і розробки подібних курсів, до складання бюджетів підчас скорочення державних субсидій.

Цей перший візит проклав шлях шести найкращим викладачам технікумів, які побували в Едмонтоні у лютому 1995 року. Вони взяли участь у п'ятиденному семінарі, в ході якого крок за кроком було розглянуто п'ять модулів з менеджменту агробізнесу, передбачених Проєктом.

18-місячний Проєкт закінчився восени 1995 р. в рамках затвердженого бюджету. Наслідком проєкту стало видання 600 сторінок самоосвітніх матеріалів з менеджменту фермерських господарств, які призначалися для викладачів, студентів та фермерів. Модулі для самостійного вивчення розкривали п'ять основних тем: виробництво (що, де, як), попит і пропозиція, менеджмент ризику, менеджмент персоналу, фінанси.

Від власників авторських прав було отримано дозвіл на переклад та адаптацію п'ятнадцяти модулів:

- (1) Скільки, як і що виробляти;
- (2) Попит і пропозиція;
- (3) Визначення ставлення до ризику, визначення ступеня ризику, розробка стратегії менеджменту ризику;
- (4) Планування й питання законодавства, що стосуються менеджменту персоналу, прийом до праці, менеджмент персоналу на робочому місці, підготовка персоналу, мотивація та оцінка результатів праці, співпраця, вирішення проблем і дисципліна;
- (5) Практичний посібник з управління сільським господарством, навчальна програма для сільськогосподарських технікумів.

Кожен з 15 модулів переклали українською мовою й пристосували до місцевих потреб. На заключному етапі Проєкту, завдяки спеціальному семінару, навчальні матеріали опанувала група директорів і викладачів технікумів. Між сільськогосподарськими технікумами України було розподілено тисячу примірників кожного модуля й копії трьох канадських відеокасет з менеджменту фермерського господарства, продубльовані українською мовою.

Незважаючи на труднощі з митною службою, перебої в постачанні води та електроенергії, а також відсутність подібної економічної термінології в українській мові, остаточний результат був вартий затрачених зусиль. Як згадував доктор Лен

Бауер, професор економіки сільського господарства Альбертського університету, який був консультантом проєкту з агроменеджменту, «... люди в Україні буквально прагнуть отримати відповідні навчальні матеріяли. Коли ми, нарешті, отримали наші модулі й розклали їх в аудиторії, люди почали розбирати їх, наче Різдвяні подарунки». Д-р Бауер один із трьох викладачів, хто побував в Україні з 10 травня по 2 червня 1995 р., з тим щоб остаточно відредагувати перекладені матеріяли й навчити директорів та викладачів технікумів ними користуватися.

Симпозіум з менеджменту фермерських господарств, що відбувся в Кримському сільськогосподарському технікумі поблизу Симферополя, був останнім з трьох семінарів для викладачів у рамках цього проєкту. Біля 30 викладачів з 18 технікумів взяли участь у симпозіумі. Хоча окремі учасники, які були присутні на попередніх семінарах в Едмонтоні, й були обізнані з питаннями, про які велася мова на симпозіумі, більшість слухачів вперше дізнавалася про західні концепції агробізнесу. Канадські викладачі описували, як бізнес ведеться на Заході й завбачливо утримувалися від того, щоб рекомендувати будь-які готові рецепти для розв'язання проблем в Україні. Завдяки цьому набагато легше було завоювати довіру українських спеціалістів, аніж якби канадці намагалися вказувати: «Це треба робити ось так». Наш підхід виправдав себе. Учасники в цілому високо оцінили працю симпозіуму.

Наслідком проведення канадського проєкту було те, що в Україні було сформовано групу з чотирьох працівників (перекладач, редактор та два комп'ютерні фахівці), які навчилися працювати разом, як приватна фірма, що займалася видавництвом навчальних матеріялів. Вони мали намір і надалі використовувати комп'ютери, що залишилися після завершення проєкту, однак їхній план не вдалося здійснити, бо Міністерство сільського господарства України вирішило передати комп'ютери Київській сільськогосподарській академії. Незважаючи на це, було створено приватну видавничу фірму «Клен», яка могла продовжувати видавати перекладені навчальні матеріяли українською мовою.

Мету проєкту вдалось досягти: створено 15 модулів-навчальних матеріялів і підготовлено викладачів, які розуміли методику й зміст цих матеріялів, могли донести знання студентам з управління сільського господарства в умовах ринкової економіки. Крім шести технікумів, підготовлені матеріяли роз-

повсюджено в багатьох інших закладах. Сотні студентів з селянських родин скористалися цими друкованими джерелами.

Вклад КГМ в покращення здоров'я в Україні

Відколи Україна проголосила свою незалежність у 1991 р. й відчинила двері на Захід, уряди західних держав, агенції надання допомоги та українська громада за кордоном почали жваво реагувати на заклики допомогти Україні у відродженні її економіки та просуванні політичних та соціально-демократичних реформ.

Оскільки Україна намагалася подолати наслідки Чорнобиля й справитися з проблемами, обумовленими сильним промисловим забрудненням навколишнього середовища, зловживанням спиртних напоїв і цигарок, невідповідним харчуванням і недостатністю основних превентативних заходів, охорона здоров'я стала важливим пріоритетом у розробці проєктів. Після розпаду Радянського Союзу Україна опинилася в ситуації, коли маючи майже найбільшу в світі кількість лікарів та шпитальних ліжок, вона, однак, посіла одне з найнижчих місць за рівнем здоров'я та тривалістю життя, порівняно з іншими промисловими європейськими країнами.

Труднощі будь-якого перехідного періоду завжди накладають свій відбиток на здоров'я людей. Складний перехід до ринкової економіки в Україні спричинив значне зростання проблем, пов'язаних зі здоров'ям. Уряд України усвідомлював, наскільки важливо запроваджувати більш ефективну політику в питаннях охорони здоров'я, а також розвивати нові методи й структури надання медичної допомоги, які б відповідали потребам і сподіванням українців.

Канада на той час, опираючись на допомогу уряду, неурядових організацій, медичних факультетів університетів і коледжів, професійних медичних асоціацій, українських гуманітарних організацій, завдяки зусиллям окремих лікарів, медсестер та інших фахівців охорони здоров'я й добровольців з української громади, розробляла різноманітні проєкти покращення здоров'я населення України. Однак, до того часу не існувало ніякої координації цих розрізнених ініціатив і спілкування між людьми, які брали участь у реалізації цих проєктів.

У квітні 1994 року конференція «Канадська стратегія освіти для спеціалістів охорони здоров'я в Україні», яка проходила в ГКГМ в Едмонтоні, надала першу можливість фахівцям системи

охорони здоров'я, добровольцям і представникам уряду, які були залучені до здійснення проєктів в Україні раніше або проявили інтерес до такої діяльності, зустрітися разом, поділитися нагромадженим досвідом і зробити перший крок на шляху до вироблення довготермінової стратегії та планів. Конференція була організована факультетом оздоровчих і суспільних наук ГКГМ, Українським центром засобів і розвитку (УЦЗР) та Канадським товариством міжнародного здоров'я (Canadian Society for International Health).

З цілого ряду причин організатори конференції одноставно схилились до думки про необхідність покращення якості освіти спеціалістів системи охорони здоров'я, оскільки це, в кінцевому результаті, повинно привести до покращення здоров'я населення України. Україні особливо необхідно було якнайшвидше заповнити ту інформаційну прірву, яка існувала між нею та рештою світу. Українські спеціалісти охорони здоров'я не мали достатнього доступу до найновіших західних медичних знань і даних наукових досліджень. У праці конференції активну участь брала гостя з України — пані Тетяна Чернишенко, заступник начальника управління освіти та медичної науки Міністерства охорони здоров'я України. Її візит надав можливості встановити контакти прогресивних українських освітян із канадськими урядовцями, відповідальними за розробку програм з охорони здоров'я, та добровольцями, що вже брали участь у здійсненні проєктів в Україні, щоб обговорити обопільні стратегії та цілі.

ГКГМ виступав активним учасником програми «Партнери в Охороні Здоров'я», розробленої для України. Проблеми охорони здоров'я, освіта та підготовка спеціалістів з охорони здоров'я й донині є надзвичайно актуальними в Україні. Програма «Партнери в охороні здоров'я», фінансована КАМРОм (Canadian International Development Agency (CIDA)), передбачала надання допомоги Україні саме у вирішенні цих проблем. Програма пропагувала ідеї покращення здоров'я людей у всьому світі, вдосконалення знань шляхом проведення наукових досліджень, освіти, обміну та спільної діяльності.

Програма «Партнери в охороні здоров'я» зосередила свою увагу на здійсненні восьми окремих проєктів. Освіта й роль медсестрицтва в системі охорони здоров'я — партнерство між Міністерством охорони здоров'я України, ГКГМ, Альбертським університетом і Канадською асоціацією медсестер. Роль комітету полягала в консультуванні з питань підготовки програм, відборі й розробленні реальних проєктів, добирання кандидатів для участі в проєктах, затвердженні планів реалізації проєктів. Саме

комітет прийняв рішення про поліпшення медичного обслуговування і включив його в перелік пріоритетних напрямків праці, оскільки було цілком очевидно, що саме цей компонент потрібно вкладати в кожен із проєктів, що розгортав свою діяльність в Україні. «Партнери в охороні здоров'я» представляла частину значно ширшої програми «Партнери на шляху до прогресу», фінансування якої здійснювало Бюро надання допомоги центральній та східній Європі (the Bureau of Assistance to Central and Eastern Europe), федеральний відділ зовнішніх справ та міжнародної торгівлі (Federal Department of Foreign Affairs and International Trade).

У квітні 1993 р. група експертів, членів дорадчого комітету програми «Партнери в охороні здоров'я», побувала в Україні, щоб провести остаточний відбір десяти українських організацій-партнерів і підписати з кожною з них договори про взаєморозуміння та співпрацю. Основна мета їх діяльності була направлена на створення ядра для подальшого втілення проєкту. Через півроку, у вересні, розпочалася напружена праця. Медсестри з Канади ознайомилися із Львівським училищем підвищення кваліфікації, Львівським медичним училищем та Львівською обласною психіатричною лікарнею. Протягом п'яти тижнів канадські експерти допомагали викладачам Львівського медичного коледжу та Львівського медичного інституту в розробленні навчальних планів і програм підготовки спеціалістів медсестрицтва.

Дещо пізніше, в лютому-квітні 1994 р., пані Тетяна Чернишенко, працівник Міністерства охорони здоров'я України, проходила стажування в стінах ГКГМ, одного з найпрестижніших навчальних закладів Канади, що готує спеціалістів з охорони здоров'я, зокрема й кваліфікованих медсестер, вивчаючи систему підготовки медсестер у Канаді, аналізуючи раціональні знання й роблячи помітки для втілення їх у життя в Україні. Досягнення тих цілей, які поставила перед собою система охорони здоров'я України, вимагало від спеціалістів сестрицької справи активної участі у вирішенні питань, що мають відношення до політики охорони здоров'я, надання допомоги пацієнтам та їхнім сім'ям, професійного росту медсестер. Пані Чернишенко зауважила той факт, що Міністерство вищої освіти Канади, провінції Альберти зокрема, активно підтримує та пропагує створення безперервного навчального процесу, як запоруку прогресу знань і професійного росту спеціалістів усіх областей діяльності. У Канаді широко використовується термін

«безперервна освіта», оскільки в самому суспільстві існує тверде переконання, що людина вчиться постійно, що новий потік знань і вмінь необхідний для підтримання професійної компетентності протягом усього життя.

В одній із своїх пізніших статей, написаних після повернення в Україну, пані Чернишенко підкреслює:

Медсестри як спеціалісти повинні бути готовими взяти на себе відповідальність за свій професійний ріст. Не можна більше залишатися осторонь й надавати право іншим приймати рішення, що стосуються медсестринської професії. Ми повинні взяти на себе ролю провідників, повести за собою й своїм прикладом сприяти вдосконаленню сестринської освіти та розвитку медсестринських наукових досліджень... Канадське медсестринство пройшло через аналогічні процеси. За останні 25-30 років відбулися суттєві зміни в освіті канадських медсестер. До 60-х років, більшість медсестер здобували освіту й набували практичний досвід в медсестринських школах, які функціонували при шпиталях. У тодішній підготовці спеціалістів медсестринства основна увага приділялася навчанню медсестер, тому, як доглядати за хворими в закладах невідкладної допомоги; фактична освіта ж відводилась на задній план. Навчальними програмами в шпиталях часто керували лікарі, вони ж і навчали студентів, звертаючи основну увагу на медичні моделі й орієнтуючи їх на лікування захворювань. З прогресом біомедичної науки й технологічних знань росла потреба в медсестринських спеціалістах високого класу і в навчальному секторі, і в практичній системі охорони здоров'я. У зв'язку з цим було прийнято рішення про перенесення відповідальності за освітню підготовку майбутніх медсестер на навчальні заклади вищої освіти, в яких програми підготовки були б направлені перш за все на навчання студентів, ознайомлення їх з теорією, а не переслідували б мету отримання безкоштовної практичної допомоги медсестер, які в точності виконують усі розпорядження лікарів... Тривала, безперервна освіта в медсестринстві полягає в запланованому здобуванні нових знань після закінчення основної, базової медсестринської програми (випускники таких програм після 2.5 років навчання отримують диплом медсестри або ж після 4 років навчання — першу вчену ступінь бакалавра). У зв'язку з тим, що життя стрімко рухається вперед, завдяки значним науковим, технологічним та суспільним переминам, медсестринські знання та медсестринська практика також переживають постійні зміни. Тому можна впевнено заявити, що, якщо ми в Україні хочемо покращити здоров'я нашого населення, ми повинні націлюватися на те, щоб підняти підготовку медсес-

тринських спеціалістів на вищій щабель, надати їм більше можливостей для професійного росту, самовдосконалення, самовизначення в окрему унікальну професію.

Важко сьогодні переоцінити той внесок, який зробила саме ця програма [«Партнери в Охороні Здоров'я»], де було окремо виділено медсестринський проект для розбудови медсестринства України й розвитку медсестринської освіти. Завдяки цій програмі, ... в Україні була розпочата реформа медсестринської освіти і медсестринства в цілому (Тетяна Чернишенко, *Медсестринство України*, No.3, 1999 р.).

У лютому 1995 р., пані Марія Шегедин, директор Львівського державного медичного коледжу, та пані Марія Кунта, медсестра, побували в Едмонтоні та ознайомилися з процесом підготовки медсестер, підготовки навчальних матеріалів і навчальними підручниками. Завдяки старанням канадських колег до Львова було відправлено деякі підручники та посібники, що їх використовують канадські студенти, майбутні медсестри, та практикуючі медсестри для поглиблення та оновлення своїх знань і вмінь.

Навесні 1995 р. двоє викладачів медсестрицтва ГКГМ, пані Данін Боднар і пані Тамара Зуєвська, надавали допомогу викладачам Одеського медичного інституту, ділячись із ними багатим досвідом підготовки медсестрицьких кадрів.

12-14 вересня 1995 р. в Чернівцях пройшла Перша Всеукраїнська конференція медсестер України, організована Міністерством охорони здоров'я України, Чернівецьким державним медичним інститутом (нині — Буковинською державною медичною академією) (ректор — пан Василь Пішак), добровольцями програми «Партнери в охороні здоров'я». Велику допомогу в підготові конференції надав факультет оздоровчих і суспільних наук ГКГМ; значні кошти виділили Асоціація університетів і коледжів Канади та відділ федерального уряду з питань охорони здоров'я, програма «Партнери в охороні здоров'я» зокрема. Понад 400 учасників взяло участь у праці конференції: директори та викладачі 107 медичних училищ з усіх куточків України, керівники відділів охорони здоров'я з усіх областей, старші медсестри лікарень, представники практичного медсестрицтва. З доповідями на конференції виступили провідники медсестрицької професії України та канадські освітяни медсестрицтва: пані Мерієн Годжсон, виконавчий директор асоціації реєстрованих медсестер провінції Саскачеван; пані Джоен Кіллен, менеджер канадської асоціації реєстрованих медсестер; пані

Джеррі Наконечна, декан факультету оздоровчих та суспільних наук ГКГМ, реєстрована медсестра; пані Діяна Ортинська, медсестра-менеджер шпиталю Грей Нанс (Grey Nuns Hospital); д-р Шеррі Рейнсфорт, віце-президент КГМ; д-р Ольга Роман, почесний професор МекМастерського університету, реєстрована медсестра; д-р Гелен Смик, викладач медсестрицтва Альбертського університету, реєстрована медсестра; пані Дарія Волстен, директор відділу охорони здоров'я, реєстрована медсестра. Одним з основних питань, що розглядалися на конференції, було питання про впровадження університетських програм підготовки медсестрицьких спеціалістів і прийняття державної програми ступеневої підготовки медсестер в Україні. Від імени Міністерства охорони здоров'я України, висловлено прохання до канадської сторони про забезпечення лідерства в питаннях підвищення знань та вмінь українських викладачів медсестрицтва.

Після проведеної конференції у Чернівцях, канадська делегація виступила зі своїми доповідями у Вінницькому медичному училищі, одному з чотирьох середніх медичних училищ України, перед 250 працівниками охорони здоров'я: викладачами, студентами, представниками відділу охорони здоров'я області. Та реакція, яку виступи, обговорення та дискусії на семінарах викликали серед українських спеціалістів, значно перевищила сподівання канадської делегації. Канадські спеціалісти отримали можливості провести конструктивний діалог зі своїми українськими колегами. Той обмін інформацією, який вдалося започаткувати, триває й донині. Ті додаткові знання, які канадці отримали в результаті участі в конференції, послужили вагомим фактором при подальшому плануванні й формулюванні рекомендацій щодо розвитку медсестрицтва в Україні.

Навесні наступного 1996 р. пані Каміла Романюк, викладач Коледжу, брала участь у праці Української Національної конференції медсестрицтва в психіатрії, що відбулася в Києві.

Протягом 1996-1997 рр. факультет оздоровчих і суспільних наук коледжу спільно з медсестрицьким факультетом Альбертського університету прийняв дев'ять делегацій з України — представників Міністерства охорони здоров'я України, ректорів медичних університетів і медичних академій, директорів медичних училищ та училищ підвищення кваліфікації медичних спеціалістів, провідних спеціалістів медсестрицтва, яких цікавили питання освіти та професійної підготовки медсестрицьких кадрів у Канаді.

У січні-лютому 1997 р. у ГКГМ перебувала група з 12

представників медичних училищ та училищ підвищення кваліфікації медичних спеціалістів з усіх куточків України: з Кривого Рогу, Донецького, Дніпропетровського, Сум, Полтави, Луцького, Львова, Чернівців, Вінниці, Черкас. Протягом п'яти тижнів вони вивчала розроблення навчальних планів і програм післядипломної ступеневої підготовки медсестер в Альберті, ознайомилася з організацією діяльності Асоціації реєстрованих медсестер Альберти, професійною діяльністю та функціями медсестер у різних закладах охорони здоров'я, стандартами (нормами) практичної праці. Той факт, що така велика група освітян, група однодумців, а не одна, не двоє і не троє осіб, взялися до справи, мав вирішальне значення для здійснення змін у підготові медсестрицьких кадрів України: вдалося створити ядро, «критичну масу», здатну навчати, переконувати інших, відстоювати свої позиції й розвивати, поширювати нові знання. А ГКГМ всіляко сприяв цьому, переправляючи в Україну підручники, відеоматеріали, навчальні посібники й манекени, даючи поради в питаннях покращення навчальних планів та програм. Саме підчас перебування цієї групи освітян з медсестрицтва в Едмонтоні, в них зародилась ідея публікації загальноукраїнської медсестрицької газети. ГКГМ проявив ініціативу й випустив перший номер такої газети, яка, як ми сподівалися, повинна була стати надійним засобом спілкування та обміну інформацією між спеціалістами медсестрицтва, освітянами медсестрицтва в Україні та їхніми колегами в Канаді. В газеті говорилося: «... Ми щиро сподіваємося, що на сторінках газети будемо ділитися нашими здобутками та успіхами, труднощами й проблемами, що люди, які співпрацювали протягом минулих чотирьох років, будуть так само плідно співпрацювати через газету, залучаючи до праці сотні й тисячі нових ентузіастів, що так само вболівають за долю медсестрицтва. Публікуючи перше число *Медсестринського вісника* ми надіємося, що він знайде гарячу підтримку з боку медсестрицтва України й послужить засобом комунікації на майбутні роки». Зараз таким засобом спілкування медсестер в Україні є журнал *Медсестринство України*. На першій сторінці написано: «Журнал започатковано й видано за кошти Канадського агентства міжнародного розвитку й канадсько-української програми «Партнери в охороні здоров'я» (Медсестрицький проєкт)».

Перебування в Україні пані Джеррі Наконечної та пані Ольги Роман у травні 1997 року було надзвичайно насиченим. У Києві вони стали учасниками урочистої церемонії інавгурації

Української медсестрицької Асоціації й виборів першого президента асоціації, пані Галини Івашко. У Полтаві вони брали участь у праці Другої Всеукраїнської конференції з медсестрицтва, яка зібрала найкращих представників цієї професії, освітян медсестрицтва, студентів, представників відділів охорони здоров'я. Цікаві доповіді, бурхливі дебати, планування змін у навчальних планах й програмах були свідченням невтомного ентузіазму учасників, їх професіоналізму й допитливості, прагнення до нових знань. Пані Наконечна та пані Роман встановили ділові контакти з трьома новими навчальними закладами середньої спеціальної медичної освіти: Кременчуцьким медичним коледжем, Чернігівським медичним училищем і Київським медичним коледжем №3. Мережа навчальних закладів-партнерів Коледжу поступово розширювалася.

Протягом 1996-2000 років факультет оздоровчих та суспільних наук ГКГМ при активній підтримці Союзу українок Канади, відділу при катедрі Св. Івана в Едмонтоні, здійснював проєкт «Україна» — переклад на українську мову посібників з медсестрицтва, розроблених факультетом, щоб забезпечити найновішою інформацією з питань охорони здоров'я понад 350 тисяч медсестер в Україні та сприяти, в такий спосіб, покращенню здоров'я всього населення України.

У березні 1998 р. в Києві було організовано навчальні семінари для викладачів медсестрицтва, щоб ознайомити їх із тим, як використовувати такі посібники з медсестрицтва в навчанні студентів, як студенти повинні працювати з ними, як самим розробляти аналогічні навчальні матеріали, як вводити в плани навчання нові предмети та курси, зважаючи на застарілість існуючих і відсутність нових підручників з медсестрицтва. Такий семінар у рамках програми «Навчи вчителя», в проведенні якого брали участь двоє викладачів Коледжу, пані Боні Жвак і пані Тамара Зуєвська, високо оцінили українські учасники семінару.

Влітку 1999 р. сто примірників дванадцяти навчальних посібників-модулів та 125 навчальних відеокасет, перемінених на європейську систему, було видруковано й розіслано до медичних училищ Чернівців, Львова (3 училища), Луцького, Вінниці, Чернігова, Сум, Полтави, Києва, Черкас, Донецького, Дніпропетровського, Кривого Рогу та Одеси. Крім того, примірники модулів та відеофільмів було надіслано в Міністерство охорони здоров'я України та в Медсестринську асоціацію України для того, щоб вони займались подальшим розпов-

сюдженням матеріалів до інших центрів. Створено рекламну виставку про проєкт «Україна», який демонструвався на двох зібраннях Союзу Українок Канади при катедрі Св. Івана в Едмонтоні.

У журналі *Промінь*, у загальноукраїнських газетах *Молодь України*, *Столиця*, *Україна молода* і в журналі *Медсестринство України '99* була опублікована стаття-розповідь про проєкт «Україна».

У червні 2000 р. 50 екземплярів двадцяти шести навчальних посібників-модулів з медсестрицтва, перекладених українською мовою, було знову направлено в 22 навчальні заклади України.

Судячи з листів, які приходять на адресу Коледжу, наш вклад в здійснення проєкту високо цінують в Україні.

... Перекладені українською мовою навчальні модулі з дисциплін медсестринської освіти, книги, навчальні посібники, які надходять до наших навчальних закладів, є гідним внеском наших друзів — канадців українського походження — у велику справу покращення надання медичної допомоги громадянам України... (Зі статті Тетяни Чернишенко, опублікованої в журналі *Медсестринство України '99*).

... Щиро дякую за надіслані дванадцять модулів та шість відеофільмів, перекладених українською мовою. Мені для роботи це дуже важливо, це подарунок, якому немає ціни. Я зараз працюю над реформами в медсестринстві, а також з 1988 р. викладаю сестринську справу в медичному училищі в пана Луця, а у пані Шегедин — адміністрування в сестринстві. Отримані від вас матеріали є єдиним джерелом знань із-за океану, з якого ми, медичні сестри, можемо здобути той досвід та знання, які мають медичні сестри Канади... (Марія Бовтач, медсестра, Львів).

Дуже вдячна вам за лист і таку важливу та цінну пачку з медичними матеріалами з медсестринства. Ці матеріали нам допоможуть на науковому рівні зорганізувати підготовку сучасних медичних сестер... (Марія Шегедин, директор Львівського державного медичного коледжу).

І в Канаді, і в Україні ті суспільні зміни, які відбуваються, будуть висувати нові вимоги до професії медсестри. Майбутні лідери медсестрицької освіти й практичного медсестрицтва повинні спільно й цілеспрямовано йти до єдиної мети — створення нового клімату та нових структур, здатних підвести медсестрицьких спеціалістів до тієї ролі, яка передбачена їм майбутнім. Потрібно виховувати спеціалістів сестрицької справи, здатних бути творчими, адаптуватись й швидко реагу-

вати на потреби громадян. Потрібно готувати спеціалістів, здатних вирішувати проблеми та критично мислити, легко вливатися в єдину команду й працювати на рівні з представниками інших спеціальностей обширної системи охорони здоров'я.

Бізнесова освіта

Зважаючи на те, що в комуністичні часи планова економіка протистояла ринковій економіці, до того моменту, поки Україна не здобула свою незалежність у 1991 р., дуже мало людей в Радянській Україні мали знання про бізнесову освіту. Ці «білі плями» відсутніх знань були й продовжують бути серйозною прогалиною, яку потрібно заповнити, якщо українці бажають бути достатньо освіченими для того, щоб перейти до ринкової економіки.

Незважаючи на відсутність викладачів ділової освіти бізнесу, досвіду ведення бізнесу, підручників з бізнес-освіти, відразу після проголошення незалежності, сотні організацій, таких як школи бізнесу, почали розгортати свою діяльність в Україні, намагаючись справитися з цими комплексними проблемами. Одна з таких передових шкіл МЦПІМ (Міжнародний центр приватизації, інвестицій та менеджменту (ICPIM – International Center of Privatization, Investment and Management)) привернула до себе увагу КГМ. Центр засновано як неприбутковий незалежний навчальний та підготовчий заклад.

МЦПІМ, як юридичну одиницю, створено в липні 1993 р. відповідно до постанови Кабінету міністрів України в результаті співпраці між Інститутом громадського адміністрування, місцевим урядом (Київ) та Фондом Центрального європейського університету (Нью-Йорк). Фонд в основному фінансується фундаціями Інституту «Вільного товариства», який спонсорував програми інавгурації шкіл бізнесу в Польщі (Варшава), Росії (Москва, Нижній Новгород), Білорусі (Мінськ), Казахстані (Алмати), Україні (Київ). Західними консультантами цих шкіл бізнесу були д-р Генрик Стерничук, який працював разом з д-ром Володимиром Заболотним над заснуванням школи бізнесу в Києві.

Місія МЦПІМ полягала в тому, щоб зробити внесок у перехід України до ринкової економіки, забезпечуючи професійну підготовку та освітні послуги менеджерам та спеціалістам із бізнесу та урядових організацій. МЦПІМ швидко перетворився у провідний центр короткотермінового навчання й підготовки

з питань обумовлених потребами української економіки, в якій постійно відбуваються зміни. До них відносяться питання приватизації, безпеки ринку, маркетингу, менеджменту, міжнародного бізнесу, планування та інвестицій, встановлення вартості на власність та страхування. До 1996 р. приблизно 18,000 осіб відвідало пропоновані лекції з цих предметів.

До 1996 р. МЦПІМ відчував потребу в більшому закладі й д-р Богдан Кравченко, співзасновник та проректор Академії громадського адміністрування (в стінах якого знаходився МЦПІМ) та радник Інституту відкритого суспільства, запропонував розмістити МЦПІМ в Києво-Могилянській Академії (НаУКМА) й встановити зв'язки з ГКГМ. Доктори Заболотний та Стерничук підписали трирічний договір з доктором Брюховецьким про розміщення МЦПІМ в НаУКМА. Як частина договору, МЦПІМ погодився відремонтувати цілий поверх НаУКМА. Це було вигідно для університету, оскільки їм був необхідний і ремонт, і школа бізнесу, якої на той час вони не мали.

Зважаючи на те, що МЦПІМ намагався збільшити кількість програм, які він пропонував для вивчення, а КГМ міг допомогти в цьому, дискусії привели до того, що коледж підготував пропозицію «Проект канадського бізнес-менеджменту в Україні (Canadian Business Management Project in Ukraine (CBMPU))» й подав її для розгляду в КАМРi (CIDA). Для факультету бізнесу ГКГМ це був перший важливий проєкт в Україні. CIDA затвердив проєкт і вніс 1,6 млн. канадських доларів у 2.1-мільйонний бюджет проєкту. Здійснення проєкту почалося восени 1997 р., коли делегація коледжу нанесла візит в МЦПІМ, щоб розпочати проєкт, діяльність якого була запланована аж до 2000 р.

Канадська програма з бізнес-менеджменту в Україні мала трьох партнерів: коледж, МЦПІМ і НаУКМА. Її основною метою було перевести в Україну двадцять курсів (900 годин) дипломної програми з менеджменту, яку в коледжі студенти вивчають протягом чотирьох семестрів. Для цього коледж повинен був допомогти підготувати викладачів МЦПІМ, допомогти їм перекласти навчальні матеріали українською мовою, з тим щоб вони могли викладати студентам в Україні програму коледжу на тому рівні, який би відповідав стандартам КГМ.

Студенти проходили реєстрацію як у коледжі в Канаді, так і в МЦПІМ. Таким чином, випускники програми отримали диплом КГМ. Оскільки канадська дипломна програма виступала невід'ємною складовою частиною акредитованої української програми (1500 годин), яка гарантувала випускникам другу вчену

ступінь, ті студенти, які прослухали решту 600 годин, також отримали й другу українську університетську вчену ступінь.

У зв'язку з тим, що програма була розміщена в Національному університеті Києво-Могилянська Академія, друга вчена ступінь повинна була присвоюватися спільно МЦПІМ і НаУКМА.

Підготовка викладачів почалася влітку 1998 р., коли десяток досвідчених викладачів і викладачів-початківців із Києва приїхали до Едмонтону, щоб попрацювати поряд з канадськими викладачами, які викладали певні курси. Спершу почали перекладати матеріяли тих курсів, які планували запропонувати студентам у першому семестрі. Переклад матеріялів відбувався таким чином, щоб перекладені українською мовою матеріяли були готові ще до того, як вони будуть потрібні студентам. Набір студентів на програму був найбільшим у лютому 1999 р., коли, після ретельного відбору, в ході якого перевіряли знання англійської мови, вміння працювати з комп'ютером та попередній досвід у галузі бізнесу, було набрано 40 студентів.

Важливо відзначити, що кожному студентові, який вивчав канадську програму з бізнес-менеджменту в Україні, навчання обійшлося в 3000 американських доларів. У багатьох випадках студенти платили зі своїх власних зароблених заощаджень, або ж їхнє навчання оплачували спонсори. Проект дозволив перевести ці гроші на Фонд підтримки, який було створено для того, щоб гарантувати, що існуватиме своєрідний резервний фонд, з якого буде нараховуватися заробітна платня викладачам на наступний рік.

Студенти вивчали переважно українською мовою двадцять курсів, серед яких були такі, як маркетинг, застосування комп'ютерів у бізнесі, бухгалтерський облік, менеджмент людських ресурсів (кадрів) та фінансовий менеджмент. Деякі предмети, наприклад бухгалтерський облік, пропонувались як окремий курс для широких мас громадськості і, як показує досвід, користувалися попитом.

Поки перший набір студентів навчався на першому семестрі, закінчився термін дії договору між МЦПІМ та НаУКМА. Замість того, щоб поновити договір про співпрацю й залишитися повноправним партнером канадської програми з бізнес-менеджменту в Україні, НаУКМА вирішили розірвати свої відносини з МЦПІМ, позбавивши тим самим МЦПІМ і КГМ приміщення. У червні 1999 р. МЦПІМ узяв у аренду і відремонтував дане приміщення, а в 2000 р. ще більше розширив

його, щоб мати достатньо місця для своїх студентів, кількість яких постійно збільшується. КГМ, разом з МЦПІМ, був змушений перенести своє представницьке бюро в нове, третє за рахунком, приміщення.

Крім викладання програмних курсів, Канадський проєкт з бізнес-менеджменту забезпечив комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення для студентів, створив Канадський бізнесовий центр засобів, який містив би підручники, газети й журнали з Північної Америки.

Окремою ініціативою стало заснування Канадського навчального центру, комп'ютери якого були під'єднані до інтернету, давало студентам змогу безпосередньо отримувати ділову інформацію з інших країн світу. Крім того, навесні 2000 р. в Торонті й Калгарі було проведено три навчальні семінари з питань бізнесу, щоб посприяти росту торгівлі між Канадою та Україною.

Під кінець проєкту, CIDA виділив додаткові фонди для перекладу двох підручників і допомоги десяти студентам з набраної першої групи завершити практичний курс у Альберті. Факультет бізнесу коледжу влаштував місця для проходження студентами практики в канадських банках та інших організаціях, у той час як соціальну підтримку студентам забезпечував УЦЗР та Українська фундація сприяння коледжам (Ukrainian Foundation for College Education (UFCE)).

Підтвердженням корисності та необхідності такого навчання стало те, що у вересні 1999 р. було набрано другу групу студентів кількістю сорок осіб, а у вересні 2000 р. навчання розпочне й третя група.

Програма коледжу з менеджменту в Україні здатна підтримувати себе зараз самостійно, має укладений довготривалий договір із коледжем на наступні кілька років і по праву є одним з найуспішніших досягнень КГМ в Україні.

Покращення освіти для глухих та слабочуючих

Труднощі, з якими стикаються в Україні люди з вадами, люди-інваліди, стали в центрі уваги діяльності УЦЗР. В 1998 р. до центру звернувся Ігор Кобель, вчитель зі школи для глухих Марії Покрови зі Львова. Він шукав підтримки й допомоги, щоб забезпечити своїм учням доступ до комп'ютерів та поліпшити їхнє знання англійської мови. Зважаючи на той факт, що переважна більшість глухих і слабочуючих учнів у СРСР (так само як і в незалежній з 1991 р. Україні), були працевлаштовані

лише за місцем проживання, не мали вищої освіти й не мали можливостей їздити за кордон, лише декотрі з них мали знання усної іноземної мови або ж іноземною мовою жестів. Сьогоднішня економічна криза в Україні, закриті фінансовані раніше державою заводи й фабрики, на яких працювали люди-інваліди, торкнулась людей-інвалідів значно більшою мірою, ніж інших верств населення. Багато випускників шкіл для глухих в Україні є безробітними, а ті, що працевлаштовані, виконують в основному одноманітну працю, для виконання якої не потрібні навички та вміння. Для того, щоб надати їм можливості мати в житті й інший вибір, УЦЗР допоміг забезпечити підтримку проєкту, втілення якого проводиться в три етапи. Перш за все, в Україні було перейнято західні прийоми й методи, щоб посприяти навчанню глухих дітей у Львові англійської мови. Тоді, як сподіваються, можна буде спонсорувати навчання в університетах Північної Америки, талановитих старшокласників, які матимуть достатню підготову й знання англійської мови. І нарешті, є надія, що ці випускники повернуться в Україну в ролі лідерів та вчителів, щоб продовжувати підносити якість життя глухих та слабочуючих людей. Цей план реформ вже сам по собі є визначним, оскільки надає особливого значення вивченню англійської мови, використовуючи мову жестів (а саме американську мову жестів) й надаючи можливість глухим людям стати лідерами й освітянами, так необхідних для всієї громади глухих в Україні. Всі три складові елементи процесу реалізації проєкту є нетрадиційними; вони урізноманітнюють можливості вибору, доступні глухим та слабочуючим особам в Україні. Значний поступ у реалізації проєкту зроблено в квітні 2000 р., коли УЦЗР спонсорував створення Центру підвищення освіти глухих у школі Покрови у Львові. Український центр засобів і розвитку профінансував ремонт класного приміщення, а різні спонсори надали слухові апарати й забезпечили центр комп'ютерним обладнанням.

Для того, щоб розширити участь й інших канадських організацій у процесі здійснення проєкту, створено мережу Канадсько-українське об'єднання для глухих та слабочуючих осіб». У центрі уваги мережі стало створення сторінки Інтернету (www.deafalliance.com). Завдяки їй, глухі та слабочуючі з Канади та України отримали можливість безплатно спілкуватися між собою. Незважаючи на те, що, як вважають, процес встановлення таких зв'язків на початку буде повільним, надання людям можливостей безпосередньо виходити на інтернет й зав'язувати

контакти з іншими людьми з усіх куточків світу, допоможе створити один з найсильніших та найефективніших шляхів забезпечення нових можливостей для українців.

Основним співзасновником Канадсько-українського альянсу виступив професор Майкел Родда, директор Західноканадського Центру Дослідження Глухоти, що знаходиться в Альбертському університеті. В університеті, де він викладає, д-р Родда також очолює катедру імени Дейвіда Рейкоффа, яка займається вивченням проблем глухоти. Восени 1999 р. УЦЗР влаштував поїздки д-ра Родди до Львова та Києва, де він побував у школах для глухих, в асоціаціях глухих, зустрівся з викладачами факультету сурдопедагогіки Київського Державного педагогічного університету імени Драгоманова. З відповідним візитом у Канаду запросили професора Людмилу Фомічеву та професора Миколу Ярмаченка. Їхній приїзд, у ході якого вони відвідали різні заклади Едмонтону та Ванкуверу, спонсоровано канадською стороною. Підчас їхнього перебування в Едмонтоні, підписано договір про проведення в липні 2000 р. у Криму, Україна, навчального семінару для вчителів, які навчають глухих.

Проєкт проведення літнього семінару набув широкого розголосу, внаслідок чого з добровільних пожертв удалося зібрати понад \$40,000 доларів для двохрічного фінансування проєкту. Перед від'їздом до України, стало очевидно, що до делегації Альбертського університету в складі сурдоперекладача, глухих студентів випускних та до випускних програм та професора Родди, приєднається ще одна група з чотирьох спеціалістів-аудіологів. Аудіологи виступали представниками трьох компаній (RG Sound, Otikon, Starkey) й погодилися добровільно віддати свій професійний час, щоб підібрати понад 100 дітям в Україні слухові апарати, які люб'язно виділила для цього компанія Starkey. Враховуючи вартість затрат на подорож, обладнання та слухові апарати, загальна сума витрат становила понад \$100,000 канадських доларів. Покриття витрат українських учасників кримського семінару, взяли на себе українські школи для глухих та слабочуючих, Київський державний педагогічний університет імени Драгоманова та УЦЗР. Цей проєкт ще раз очевидно свідчить про те, якою важливою є роль такої агенції, як УЦЗР, у встановленні й розширенні контактів між спеціалістами Канади та України, які, випадку не сприяння УЦЗР, могли б ніколи й не прийти до підготовки спільних проєктів.

Набір студентів в Україні для навчання в Едмонтоні

Коледж Грента МекЮена почав проводити набір студентів із України та інших країн Східної Європи в 1995 році. Штатом представництва коледжу в Україні було розроблено нові положення та процедури, проводилася пропаганда виразних можливостей для студентів, які бажали б навчатися в коледжі в Канаді. Оскільки на той час жоден інший вищий навчальний заклад не займався набором студентів із України, КГМ надійно закріпив свої позиції. Працюючи в Україні й раніше, Коледж, діючи через УЦЗР, був готовий надавати особливі послуги українським студентам, котрі бажали навчатися в Канаді, щоб піти назустріч їхнім потребам. Першопочатково, незначна увага приділялася тому, яку кількість студентів з України коледж зможе набрати; більшою мірою ми були зацікавлені тим, щоб встановити відповідні процедури розгляду заяв від студентів із України, задовольнити їхні особливі вимоги перед прибуттям та після прибуття до Канади.

Спеціальні послуги включали надання допомоги в проходженні всіх адміністративних процедур, через які студенти повинні були пройти, щоб приїхати до Канади. Вони також передбачали послуги, які УЦЗР надавав студентам у Канаді, зокрема надання допомоги тим студентам, котрі потребували перекладача, ознайомлення їх з факультетами Коледжу, допомога в організації їх проживання.

УЦЗР розпочав працювати з українськими студентами під егідою Центру міжнародної освіти (ЦМО) Коледжу. Менеджер представництва Коледжу в Україні консультувався в усіх питаннях із координатором ЦМО, а керівництво його діяльністю здійснював директор УЦЗР.

Наприкінці 1996 року менеджер представництва КГМ в Україні почав підпорядковуватися безпосередньо директору УЦЗР, а той, у свою чергу, став безпосередньо підзвітний віцепрезиденту Коледжу з академічних питань. Після створення Керівної групи, що почала займатися розробкою програм для Східної Європи (East European Leadership Team (EELT)), саме через неї проводився пошук коштів для часткового фінансування діяльності представництва Коледжу в Україні. Саме ця група забезпечила необхідні кошти для здійснення в 1996 р. туру по Україні, метою якого був набір студентів для навчання в Канаді. Додаткові кошти надійшли з Міністерства вищої освіти

та двох освітніх партнерів Коледжу, які цікавилися пропагандою своїх програм в Україні: Ради громадських шкіл Едмонтону та Школи для хлопців Св. Івана.

Вивчення ринку та інші прийоми ринкової стратегії Коледжу виявили, що українські студенти віддають перевагу вивченню програм з бізнесу. Для того, щоб бути зарахованими на коледжівські програми з бізнесу, студенти, перш за все, повинні були покращити або розвинути володіння англійською мовою до рівня, який би гарантував їм прийом на дипломні або сертифікатні програми коледжу. Щоб досягти цього, застосовувалися різні засоби, серед них TOEFL, тривале вивчення англійської мови перед подачею заяви, тривале навчання в англомовній країні.

Перша група студентів, що вступила на навчання до Коледжу в 1995 р. практично не володіла англійською мовою. В подальші роки, кандидати на навчання в коледжі мали більші знання англійської мови, навчаючись по інших програмах за кордоном та вивчаючи англійську мову в приватних школах України. Починаючи з 1997 р. більшість студентів з України покращувала свої знання англійської мови один-два семестри, тобто набагато швидше, порівняно з попередніми.

Як показав наступний період (1997-2000 рр.), студенти з України зупиняли свій вибір на таких програмах, як (у порядку пріоритетності) «Бізнес-менеджмент», «Бухгалтерська справа» та «Бухгалтерська справа і практика», «Перевідна до університету програма ступеня бакалавра торгівлі», «Перевідна до університету програма ступеня бакалавра природничих наук». Загалом за цей період набрано 30 студентів із України.

Крім того, багатьох студентів на короткотермінові літні програми (студії) приваблювали низька вартість літніх програм та близькість Скелястих гір. Студенти отримували можливість покращити свої знання англійської мови та відпочити. Улітку 1997 р. 25 студентів навчалися в коледжі на одно- і двомісячних літніх програмах. Влітку 2000 р. 10 випускників канадської програми з бізнес-менеджменту, яка викладається в Україні, прибули до Канади для проходження шеститижневої бізнесової практики.

Представництво КГМ у Києві починало свою діяльність в Україні, займаючись набором студентів для навчання в Канаді. Цю функцію воно виконує й донині. В 1997 р., коли Коледж вперше приймав у своїх стінах групу студентів на літні студії, ми почали співпрацювати з різними зовнішніми агентами. В

таких ситуаціях агенти займалися рекламою програм Коледжу, набором студентів, допомагали їм підготувати документи для отримання гостьових віз для в'їзду в Канаду, сприяли пришвидшенню процесу перерахування грошей на рахунок Коледжу, як оплати за навчання, проживання та інші витрати, які понесуть учасники програм.

Протягом 1998-2000 рр. до Коледжу зверталось багато окремих осіб та організацій, висловлюючи свої бажання представляти інтереси Коледжу і займатися набором студентів. Зважаючи на відсутність інформації та недостатність чітких положень про оплату послуг таких агентів, УЦЗР підготував матеріали, в яких було чітко окреслено ті процедури, які агенти мали дотримувати в своїй діяльності. На початку 2000 року Коледж підготував положення про послуги агентів та структуру оплати їхніх послуг. У положенні викладено обов'язки агентів. Таке положення розроблено зі списком гарантії, що агенти займатимуться студентами й після їхнього приїзду до Канади, підтримуватимуть зв'язок з Коледжем, отримуватимуть повсякденну інформацію, щоб детально й точно знайомити потенційних студентів з програмами та положеннями Коледжу.

Перед тим, як студенти з України вперше прибули до Коледжу в 1995 р. наші контакти з Канадським посольством в Україні були досить обмеженими, за винятком хіба що проєкту з агробізнесу. Однак, мірою того, як кількість студентів, що подавалася на програми Коледжу, збільшувалася, ставало очевидним, що з працівниками посольства необхідно домовитися про встановлення цілого ряду процедур, які б допомогли студентам отримувати дозвіл на навчання.

У грудні 1996 р. підчас поїздки по Україні представника Коледжу з метою набору студентів для навчання в Канаді, відбулася перша зустріч із тодішнім першим секретарем посольства Канади в Україні, метою якої було виробити певні методи опрацювання студентських заяв. В результаті проведеної зустрічі, вдалося завершити цілий ряд справ: 1) Коледж мав нагоду ознайомити персонал посольства зі своєю тогочасною діяльністю в Україні, звертаючи особливу увагу на те, що його присутність там є стабільною та довготривалою; 2) Коледж відзначив про своє бажання співпрацювати з посольством, щоб відсіювати тих кандидатів, основні мотиви приїзду в Канаду яких не були прийнятними для посольства; 3) Коледж домовився з посольством про скорочення терміну та спрощення процесу розгляду заяв на отримання дозволу на навчання в

Канаді. Досягнуто домовленість про те, що представник Коледжу в Україні може збирати документи від кандидатів й подавати їх від імені кандидата для розгляду в посольство, не вимагаючи при цьому присутності кандидата (окрім тих випадків, звичайно, коли присутність кандидата необхідна для додаткового інтерв'ю). З того часу й аж до весни 2000 р. розгляд заяв на навчання проходив швидко й легко.

У зв'язку з навчанням студентів із-за кордону, ГКГМ зіткнувся з багатьма проблемами: іміграція та відношення до міжнародних студентів в Коледжі, культурні відмінності, відмінні стилі викладання в різних країнах. Додаткові труднощі спілкування між Канадою та Україною, підвищення оплати за навчання, зосередження основної політики Коледжу на азійський та південноамериканський регіони й підтримка прийому студентів саме з цих країн, а також доступність інформації про інші навчальні можливості Канади та інших країн для українських студентів — на всі ці аспекти потрібно було звернути особливу увагу.

У цілому Коледж та місцева громада були приємно вражені рівнем підготовки та якістю знань студентів із України. І на товариських вечірках, і в діловому середовищі Коледжу, викладачі, бізнесмени і члени громади пізнали, що студенти з України, котрі приїхали покращити свою освіту або взялися за освоєння нових галузей знань, є тямущими й повністю віддаються навчання. Вони швидко вчаться орієнтуватися в місті, ознайомлюються з новою системою навчання, легко інтегруються в громади інших міжнародних та канадських студентів Коледжу. На думку канадських працевластців, котрі надавали таким студентам можливості отримання практичного досвіду в обраних ними ділянках знань, ці студенти швидко засвоюють нове, повністю присвячують себе пошуку кращих можливостей в обраних кар'єрах.

Українські студенти швидко розвивають мережу підтримки стосунків з іншими українськими та російськими студентами, іммігрантами й тими, які приїхали до Канади лише на навчання. Вони часто справляються з різними питаннями та проблемами самостійно, без сторонньої допомоги. На жаль, створення такої мережі означає, що студенти все рідше беруть участь у діяльності більш формальної громади канадських українців. Однак, за певних обставин такі зустрічі відбуваються. Познайомившись зі студентами з України, члени громади канадських українців зауважують їхній високий рівень освіченості, їхню цілеспря-

мованість на досягнення своєї майбутньої кар'єри, бажання досягти поставлених цілей.

Не дивлячись на те, що багато хто з українських студентів одружився й емігрував до Канади, більшість студентів завершили навчання в Коледжі й продовжують навчатися в університеті або повернулися додому в Україну.

Представництво Коледжу імени Грента МекЮена в Києві

Той факт, що Коледж має в Україні свій представницький офіс з адміністративною інфраструктурою, вже неодноразово доказував, що представництво є ключовим елементом успішного здійснення проєктів, про які раніше велася мова в цій статті. На початку 1991 р. УЦЗР стало очевидно, що для успішного розвитку ефективної діяльності в Україні, іноземній організації потрібно мати там своє власне представництво. Незнання західних норм спілкування, відсутність доступу до сучасних комунікаційних технологій в Україні того часу, необхідність прийняття надійних рішень на місцевому рівні — все це обумовлювало потребу Коледжу найняти й підготувати свій власний штат працівників, здатних діяти в Україні, відповідно до стандартів КГМ.

УЦЗР розпочав цей процес у 1992 р., заснувавши в Києві свій представницький офіс. Представництво надало ваговиту допомогу в управлінні програмами фермерських обмінів, проєктом розробки навчальних планів для сільськогосподарських технікумів та в розширенні стосунків Коледжу з канадськими компаніями, що бажали налагодити контакти з Україною.

У 1993 р. зміна керівництва міжнародними програмами в Коледжі Едмонтону призвела до проведення важливих нововведень. Іншим центрам Коледжу, які мали своє фінансування, а саме академічним факультетам, запропоновано вступити в партнерство з УЦЗР, щоб оперувати, як одна команда фінансових гаранторів представницького офісу, відомого під назвою «GMCC-Україна». Таке партнерство названо Радою Коледжу, що займається програмами для Східної Європи (East European Leadership Team (EELT)).

Існувала ціла низка переваг у тому, щоб створити координоване представництво, замість того, щоб кожен підрозділ коледжу працював в Україні відособлено, окремо від інших. Внутрішня політика коледжу та міжфакультетські питання не стосувались представництва, а окрім того, їх важко було

зрозуміти людям за кордоном. Координація діяльності коледжу в Україні давала змогу цілеспрямовано поширювати ідеї коледжу, централізувати юридичну документацію угоди з різними партнерами. З року в рік Коледж накопичував досвід здійснення різних проєктів й передавав його далі своїм новим партнерам. Кампанії набору студентів для навчання в коледжі, а також реклама пріоритетних програм отримали уніфіковане представництво. Представницьке бюро Коледжу авторитетно представляє всю систему Коледжу, в своїй діяльності є достатньо гнучким, щоб задовольнити потреби різних груп. В Україні здійснюється координація взаємодії з посольством Канади та донорськими фундаціями. Влаштування питань, що стосуються подорожей, та пересилка пакетів через кур'єрів проходить набагато легше. Враховуючи усі названі причини, скоординований підхід Коледжу до діяльності представництва в Україні виявився успішним, незважаючи на існуючі в децентралізованій організації природні тенденції академічних підрозділів до самостійної, незалежної діяльності.

Рішення створити Раду Коледжу, що займається програмами для Східної Європи означало, що кожен з партнерів щорічно вноситиме свою частку або долю в бюджет представництва на наступний рік. Пропонований бюджет «ГМСС-Україна» розроблено на основі принципу самоокупності. Це значить, що Рада Коледжу, що займається програмами для Східної Європи, доручила всім учасникам-партнерам отримувати прибутки від проведеної діяльності (з канадськими компаніями, наприклад); займатись пошуком добровільних пожертв від громадських груп, таких, для прикладу, як Українська фундація сприяння коледжам; започатковувати свої власні проєкти, які б покривали накладні витрати. Раду Коледжу, що займається програмами для Східної Європи, створено, щоб вести пошук джерел фінансування й зовнішніх контактів, вести діяльність, не розраховуючи на будь-яке постійне фінансування з боку Коледжу. Така модель партнерського фінансування, створена в результаті участі кількох партнерів та різних джерел фінансування, забезпечила представництву «ГМСС-Україна» більшу стабільність й дала змогу офісу діяти на безперервній основі й без перешкод. Така характерна особливість офісу Коледжу отримала високу оцінку з боку агенцій-донорів, які не бажають, щоб канадські організації, для того щоб вижити в Україні, були в прямій залежності від фінансування проєкту.

Раду Коледжу очолює директор УЦЗР, оскільки він несе

основну відповідальність за бюджет Ради. У випадку виникнення будь-якого боргу, не центральний бюджет Коледжу, а саме УЦЗР нестиме відповідальність. Важливо, що УЦЗР може покладатися на свої власні постійні вклади, відсотки з яких щорічно покривають понесені оперативні витрати. Протягом 1994-2000 років щорічний оперативний бюджет «ГМСС-Україна» становив у середньому понад \$60,000 канадських доларів, що в загальному за останні п'ять років становить \$305,000 канадських доларів. За цей період у нас не виникло жодного боргу. Підсумовуючи все, про що мова велась вище, можна сказати, що отримані прибутки від контрактів та об'єм і якість завершених проєктів, повністю оправдали понесені витрати.

У штаті представництва Коледжу працюють два місцеві працівники; вони мають усе необхідне обладнання для підтримання контактів та спілкування з Коледжем, мають свій бюджет і для внутрішніх, і для закордонних поїздок. Важливо, що візити-обміни працівниками між Канадою та Україною відбуваються регулярно, і що таким чином ціла низка людей, задіяних у різних ініціативах, відчувають себе частиною єдиного цілого, навіть якщо нас і розділяють географічні відстані. Хоча український персонал представництва Коледжу в Україні й підтримує спілкування та відносини з усіма факультетами-партнерами, що входять до складу Ради Коледжу, «ГМСС-Україна» отримує надійну допомогу й підтримку від чотирьох штатних працівників УЦЗР в Едмонтоні, які повністю віддають себе цій справі й вважають її однією з найпріоритетніших. Зважаючи на ту обставину, що УЦЗР в КГМ є єдиним центром такого типу, який не має аналогу в жодному із 160 канадських коледжів, можна з впевненістю сказати, що система активної діяльності КГМ в Україні через УЦЗР/Раду Коледжу, що займається програмами для Східної Європи, є унікальною, відмінною від багатьох інших організацій Північної Америки, представлених в Україні.

Українська фундація сприяння Коледжам (УФСК) (Ukrainian Foundation for College Education (UFCE))

Порівняно з іншими містами Канади, громада канадців українського походження Едмонтону є однією з найчисельніших. Так само й Альберта може по-праву пишатися тим, що має одну з найактивніших у Канаді українських громад. Це має надзви-

чайно позитивний вплив на діяльність УЦЗР та його партнерів, які працюють в Україні. Здійснення проєктів, розроблених КГМ, викликає жваву зацікавленість з боку громадськості; люди з охотою зголошуються добровільно попрацювати для таких ініціатив.

УЦЗР усвідомлює й свої зобов'язання перед громадою, і можливості прилучити громаду до своєї діяльності. В 1993 р. до групи лідерів української громади звернулися з проханням заснувати безприбуткове товариство УФСК (Ukrainian Foundation for College Education (UFCE)), щоб забезпечити зацікавленим членам української громади механізм, який би краще інформував їх про діяльність Коледжу та націлював на проведення різних заходів для збору коштів на підтримку окремих проєктів.

В якості свого першого починання, УФСК узяв на себе відповідальність інформувати громадськість про працю представництва КГМ у Києві. В 1994 році започатковано проведення щорічного добродійного бенкету «Kyiv-Konnection», і відтоді й до сьогодні його організують та проводять кожного року. Кошти, зібрані від проведення кожного бенкету, призначені для УЦЗР, щоб допомогти Коледжу покрити витрати свого представництва в Києві. В результаті проведення семи щорічних бенкетів, за період 1994–2000 рр. було зібрано приблизно \$75,000 канадських доларів для Фондації КГМ, які опісля були передані УЦЗР на реалізацію проєктів.

Той підхід, який використовує в своїй діяльності УФСК, щоб привернути увагу громадськості до праці, яка ведеться в Канаді та в Україні, полягає в тому, щоб запрошувати видатних промовців з офіційних кіл, особисто задіяних у канадсько-українських відносинах. Підчас інавгурації в 1994 р. українська громада Едмонтону вітала посла України в Канаді Віктора Батюка. В наступні роки, серед промовців, гостей УФСК, були канадський спеціаліст з питань Чорнобиля, професор Альбертського університету Дейвід Марплз, посол України в ООН Анатолій Зленко, прем'єр Саскачевану Рой Романов, канадський сенатор Рейнел Андрейчук, посол України в Канаді Володимир Хандогій та колишній прем'єр Манітоби Гері Філмон. Звичайно урочисті заходи збирали в середньому до 300 осіб включаючи й працівників Коледжу, представників засобів масової інформації; в інших випадках УФСК організувала події менших масштабів, основна увага яких була направлена на певні теми

(наприклад: канадсько-український бізнесовий семінар, знайомство з українськими студентами, які проходять практику в Канаді).

Організовані УФСК урочистості з залученням громади, на яких було запрошено промовців, мали надзвичайно позитивний вплив і на громаду в цілому, і на Коледж, і на імідж канадсько-українських стосунків. Вони помагають кращій інформованості, стимулюють зацікавлення.

За останні роки, для підтримки численних ініціатив КГМ в Україні, УФСК створила три комітети, які займаються питаннями бізнесу, охорони здоров'я та вивчення англійської мови. В майбутньому УФСК планує створити стипендіяльний фонд, щоб таким чином допомагати українським та канадським студентам, які беруть участь в програмах обміну саме в цих ділянках знань.

Будучи зацікавленою зовнішньою громадською групою, УФСК відіграє важливу роль. Вона підтримує безпосередні відносини з УЦЗР та його партнерами, а також з Фундацією Коледжу, якій вона передає інтереси громади. В свою чергу УФСК допомагає в справі роз'яснення діяльності Коледжу громаді. Президентами УФСК до цього часу були д-р Альберт Гоголь, правник Василь Підручний та д-р Степан Кашуба.

Підсумки

УЦЗР створено в Едмонтоні в 1987 р., щоб сприяти зросту громади канадських українців.

За останнє десятиліття небагаточисельний штат УЦЗР брав участь в реалізації різноманітних канадсько-українських ініціатив, таких як обмін фермерськими спеціалістами, сільсько-господарська освіта, освіта охорони здоров'я, навчання глухих і бізнесова освіта. Не зважаючи на те, що спеціалізація проєктів була досить обширною, штат УЦЗР та його партнери по Раді Коледжу, що займається програмами для Східньої Європи, неухильно дотримувалися певної методики діяльності. Ця методика полягає, перш за все, в тому, щоб чітко усвідомити пріоритетні потреби української сторони, задіяної в тому чи іншому проєкті, вирішити їхні можливості, владнати свої проблеми. По-друге, УЦЗР\Рада Коледжу, що займається програмами для Східньої Європи, надавали допомогу, віднаходячи

додаткові фінансові та людські ресурси і в самому Коледжі, і за його межами. По-третє, УЦЗР уповноважував, надавав права керівникам і в Коледжі, і в Україні з тим, щоб вони впевнено здійснювали свої власні проекти. І наостанку, УЦЗР, як фасилітатор, відходив від справи, даючи змогу своїм партнерам досягти власні цілі.

Для того, щоб досягти наміченого, УЦЗР повинен був бути новатором, активно діяти і в стінах Коледжу, й поза його межами. Працівники Центру повинні були бути обізнаними з формальними академічними питаннями й одночасно здатними запропонувати гнучкі рішення, реальні для застосування. Генерація доходів (70% яких надходило від уряду, а 30% — від неурядових джерел) повинна була займати першорядне значення, щоб бути в змозі продовжувати проекти освітніх реформ. Персоналу доводилося працювати надзвичайно толерантно в ситуаціях невизначености, двозначности, особливо до того часу, поки не стабілізувалися міжнародні процедури. Проекти, які в кінцевому результаті повинні принести користь українським організаціям, рівною мірою повинні бути корисними і для КГМ та пов'язаних з ним організацій. Професіонали з УЦЗР були зобов'язані подолати всі труднощі й виконати вимоги.

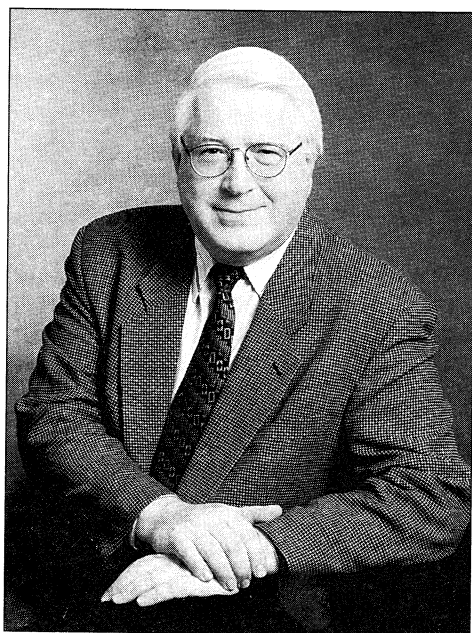
УЦЗР був створений, щоб сприяти впровадженню змін і росту. Не дивлячись на те, що першопочатково ця методика допомагала в основному задоволенню інтересів канадців, досвід минулого десятиліття свідчить про те, що процес розвитку поширився й на канадсько-українські відносини, де він повністю підтвердив свою ефективність.

Примітки

Розділ про роль Коледжу в покращенні освіти спеціалістів охорони здоров'я в даній праці написано Веронікою Іжак. Розділ, присвячений набору студентів в Україні для навчання в Канаді, написала Сюзанна Сідлар. Обидві співавторки були безпосередньо причетні до здійснення цих програм.

В даній праці використано цитати зі статті Райєна Кромба про проєкт розвитку навчальних матеріалів для сільськогосподарських технікумів України.

Основна частина цієї праці була перекладена з англійської мови на українську Юрієм Конкиним та Веронікою Іжак.

Д-р Роман Петришин

Д-р Михайло Марунчак

Валерій Полковський

**МАГІСТЕРСЬКІ ТЕЗИ Й ДОКТОРСЬКІ ДЕСИРТАЦІЇ
з української мови, літератури та фолкльору, захищені
в Альбертському університеті (1975-1999)**

(Продовження. Початок у ч. 2 цього збірника)*

Магістерські тези

- Irene Chuchman Jendzejowsky. *The Language Polemic (1891-1892)*, 1977. Dr. Andrij Hornjatkevyc
- Ivan Stus. *The Religious Motifs in the Works of Taras Shevchenko*, 1979. Dr. Yar Slavutych
- Markian Kowaluk. *The Poetry of Mykola Rudenko*, 1980. Dr. Yar Slavutych
- Andrew Turzansky *The Verbal Prefix za- in Ukrainian*, 1980. Dr. Bohdan Medwidsky
- Yarema Kowalchuk. *The Emigrant Verses of Hryhorij Olijnyk*, 1981. Dr. Bohdan Medwidsky
- Demjan Hohol' *Folkloric Elements in Anatol' Svydnyč'kyj's Ljuborac'ki*, 1982. Dr. Bohdan Medwidsky
- Oksana Anastazia Wynnyckyj. *A Frequency Analysis of Canadian Children's Spoken Ukrainian*, 1982. Dr. Kyril Holden
- Mark Jaroslav Bandera. *The Tsymbaly Maker and His Craft: A Dynamic Musical Tradition in East Central Alberta*, 1984. Dr. Bohdan Medwidsky
- Andrij Nahachewsky. *First Existence Folk Dance Forms Among Ukrainians in Smoky Lake, Alberta and Swan Plain, Saskatchewan*, 1985. Dr. Bohdan Medwidsky
- Valentyn Moroz. *The Ukrainian Hurdy-Gurdy: Questions of Its Traits and Origin*, 1989. Dr. Bohdan Medwidsky
- Natalia A. Buriannyk. *Primary Prepositions of Genitive, Accusative, Instrumental and Dative Cases in the Ukrainian Language*, 1990. Dr. Andrij Hornjatkevyc
- Rena Jeanne Hanchuk *The Word and Wax: Folk Psychology and Ukrainians in Alberta*, 1990. Dr. Bohdan Medwidsky
- Dushan Bednarsky. *Dymytrij Tuptalo's Ukrainian Sermons - A Study in Kievan Rhetoric*, 1991. Dr. Peter Rolland

---

* Примітка. Імена наглядачів над магістерськими тезами й докторськими дисертаціями подані наприкінці позицій.

Marusia Kaweski. *Translating Ukrainian Aspect into English: A Linguistic Analysis of Tendencies*, 1991. Dr. Andriy Hornjatkevyc

Anne Marechko-Sochan. *An Inter-Generational Examination of Ukrainian Christmas Observances in East Central Alberta*, 1992. Dr. Bohdan Medwidsky

Brian Anthony Cherwick. *The Ukrainian Tsymbaly: Hammered Dulcimer Playing Among Ukrainians in Alberta*, 1992. Dr. Bohdan Medwidsky

Taras V. Koznarsky. *Utopia and Anti-Utopia in V. Vynnychenko's Novel "Sun Machine" ("Soniachna Mashyna")*, 1994. Dr. Oleh S. Ilnytzkij

Natalia Shostak. *Domestication of Space: Symbolic Aspects of the Traditional Peasant Home in Northern Boryspil' Region (The Beginning of the 20th century)*, 1994. Dr. Bohdan Medwidsky & Dr. Andriy Nahachewsky

Oksana Krys. *Hnat Khotkevych and the Problem of Decadence in Ukrainian Literature*, 1996. Dr. Oleh S. Ilnytzkij & Dr. Natalia Pylypiuk

Janice Nicole Niawchuk. *Toward a Course in Professional and Business Ukrainian*, 1996. Dr. Tom Priestly

Olena Plokhii. *Ukrainian Christmas in Canada: Food, Tradition, Customs*, 1996. Dr. Bohdan Medwidsky

Raina Stilianova Iotova. *A Study on Similarities and Differences Between Bulgarian and Ukrainian Everyday-life Motifs (Lyrics)*, 1996. Dr. Bohdan Medwidsky

Volodymyr Boychuk. *Vivady – Wedding Songs of Ukrainians from Bosnia*, 1997. Dr. Bohdan Medwidsky

Sogu Hong. *Mykola Kostomarov and Ukrainian Folklore*, 1998. Dr. Bohdan Medwidsky

Jason O. Golinowski. *Gold, Silver, Bronze: Reflections on a Ukrainian Dance Competition*, 1999. Dr. Andriy Nahachewsky

Магістерські тези, які частково або опосередковано пов'язані з вищезазначеною українською проблематикою:

Anthony P. Simulik. *Language Usage Amongst Selected Groups of Slavic-Speaking Immigrants in Edmonton*, 1984. Dr. Tom Priestly

David B. Matthews. *Foregrounding and Backgrounding in Old East Slavic: The Galician-Volynian Chronicle*, 1990. Dr. Kyril Holden

Andrew G. Beniuk. *The Referendum: On the Road to Ukraine's Independence*, 1993. Dr. John-Paul Himka & Dr. Bohdan Medwidsky

Докторські дисертації

Patricia Evelyn Lynkowsky. *The Development of Relative Clauses: Comprehension Strategies in English and Ukrainian*, 1980. Dr. Gary Prideaux

Halyna Muchin. *Populism and Modernism in Ukrainian Literary Criticism: 1860-1920*, 1987. Dr. Oleh Zujewskij

Andriy Nahachewsky. *The Kolomyika: Change and Diversity in Canadian Ukrainian Folk Dance*, 1991. Dr. Bohdan Medwidsky

Marta Harasowska. *Morphophonemic Variability, Productivity, and Change: The Case of Rusyn*, 1995. Dr. Tom Priestly & Dr. Kyril Holden

Bohdan Nebesio. *The Silent Films of Alexander Dovzhenko: A Historical Poetics*, 1996. Dr. Oleh S. Ilnytskyj

Natalia Burianyk. *Incarceration and Death: The Poetry of Vasyl' Stus*, 1997. Dr. Oleh S. Ilnytskyj

George Berthold Hawrysch. *Shevchenko's Literary Shamanism*, 1997. Dr. Oleh S. Ilnytskyj

Victoria Lohvin. *Ukrainian Customary Law: An Attempt at Analyzing Some Aspects of Women's Rights*, 1997. Dr. Bohdan Medwidsky

Dushan Bednarsky *The Spiritual Alphabet: St. Dymytrii, Metropolitan of Rostov's Rhetorical Program for Inward Knowledge*, 1998. Dr. Peter Rolland

Brian Anthony Cherwick. *Polkas on the Prairies: Ukrainian Music and the Construction of Identity*, 1999. Dr. Bohdan Medwidsky

Tatiana Nazarenko. *Contemporary Visual Poetry in Russian and Ukrainian: A Critical Study*, 1999. Dr. E. D. Blodgett

Магістерські тези Єндрієвської, Стуса, Мороза, Буряник, Кознарського, Шостак, Бойчука, докторські дисертації Мухиної та Логвін написані українською мовою. Слід відзначити плідну працю проф. Богдана Медвідського, який був керівником 15 магістерських праць та трьох докторських дисертацій. Очевидно завдяки стипендіям від катедри ім. Гуцуляків, яку очолює цей наглядч.

Протягом згаданого періоду було захищено 24 магістерські праці (6 — з проблем розвитку української мови, 5 — з української літератури, 13 — українського фолкльору). Українська проблематика була також у трьох інших магістерських працях. 11 захищених докторських дисертацій розподілені наступним чином: (українська мова — 2, література, фільм — 6, фолкльор — 3).

Зробимо коротенький огляд тенденцій та напрямів. Розширюється проблематика досліджень. Започатковані, завдяки фінансовим можливостям катедри ім. Гуцуляків, розвиваються серйозні дослідження з українського фолкльору. Досліджуються особливості життя, традицій, звичаїв як українців Канади, так і України. Лінгвістичні дослідження успішно інтегруються в ширший контекст, заторкуючи зіставний аспект дослідження особливостей української мови в порівнянні з іншими мовами світу.

Значно зросла кількість захищених докторських дисертацій. Якщо за попередні 50 років (1924-1974) було захищено тільки дві докторські дисертації (див. Олександр Малицький. «Докторські дисертації та магістерські тези на українські теми в Альбертських університетах (1924-1974)», *Західноканадський збірник, частина друга*. Едмонтон, 1975, стор. 202-205; одна з проблем педагогіки, інша частково українського фолкльору), то за наступні 25 років — 11. Девелося, по суті, формувати докторські програми з трьох напрямів. З проблем лінгвістики було захищено дві дисертації, і, як бачимо, попереду тут величезний резерв. Після здобуття незалежності Україною відбувається бурхливий розвиток ділової, технічної української мови та інших підмов (мови культури, політики, дипломатії, спорту й т. п.). Ці зміни чекають на своїх дослідників, які описали б їх та порівняли з розвитком інших мов світу.

Як завжди, сильною є програма з української літератури, про що свідчать 5 захищених докторських дисертацій (переважна більшість їх в останні роки). На черзі магістерські тези (а в майбутньому, можливо, й докторські дисертації) з проблем перекладу (а українська школа перекладу, як відомо, має довгу і плідотворну традицію та здобутки). Пожвавішали зв'язки з Україною. В Альбертському університеті тепер над магістерськими тезами й докторськими дисертаціями працюють аспіранти і докторанти з України (найбільша кількість на програмі з українського фолкльору — 3). Залишається надіятися, що майбутні маістри й доктори наук вкладуть свій внесок у розвій української мови в Канаді, розширення літературознавчих і фолкльорних досліджень.

ІІ. С П О Г А Д И

Ліна Гулуцан

ПЕРША МАЛАНКА В АЛЬБЕРТСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

(Присвячено пам'яті д-ра Митра Гулуцана,
який відійшов у вічність 8-ого квітня 1979 року.)

Зашуміли вітри,
Загрозив дід мороз,
Засипали сніги,
Зима припинила все.
Але не час банувати,
Треба старий рік прощати
Та Новий рік стрічати,
Із Маланкою його привітати.

Хто пригадав собі про такий порядок? То був наш буковинець, професор Митро Гулуцан, якого дуже цікавили наші обряди, наші звичаї — наш фолкльор. Пригадав він, як ще малим хлопцем прислухувався до різних дискусій, про давні звичаї, про те, як люди забавлялися в Україні підчас величавих свят. На Новий Рік він мав нагоду побачити це своїми власними очима. Селяни не чекали, щоб професійні гуртки їх розважали, а самі бралися до вистав і виготовлення власних п'єс. Було так, що Маланка та її череда приїхали до їхнього дому пізно ввечері, коли діти вже спали. Але коли діти почули гамір і шум, то відразу пробудилися і прибігли, щоб самим побачити й почути той виступ. Перед їхніми очима провадилось чудо — дивні, мальовані люди, перебрані в незвичайні строї, співають, жартують і творять комедію.

Тоді якраз подумав Митро, «Чому нам не спробувати створити щось таке тут, в Едмонтоні». Тут поселилося й виросло вже друге, а то й третє покоління, яке прагнуло відчутти давню культуру своїх предків. Щоб глибше зрозуміти походження тих обрядів і звичаїв, треба було звернутися до книжок, які трапилися під рукою, Олекси Воропая і проф. Степана Килимника. З них Митро довідався що початок цих звичаїв сягав ще стародавніх дохристиянських обрядів, які пізніше влилися до християнських святкуваннях. У деяких районах України разом із Маланкою присвоєно свято Василя, хоча те свято припадає на Новий Рік, себто 14-го січня за юліанським календарем.

З цими відображеннями свят рішено створити Маланчин комітет, із допомогою Павла Цимбалюка і Манолія Лупула. Запрошено Зеню Гавриш до проведення святочної кухні. Святочний комітет вирішив, що добре приміщення на таке свято надавалося б у Факультетському клубі при Альбертському університеті.

День за днем приготувлялася програма свята. Комітет звернувся до молодих сумківців, Євгена Звоздецького й Богдана Єринюка, щоб вони допомогли створити п'єсу за давнім українським звичаєм і підшукати відповідних осіб до ролі Маланки, Василя, кози й т. п. Ларису Цимбалюк призначено до мистецького оформлення програмки, Зеню Гавриш, до виготовлення страви на Маланчин вечір. Павло Цимбалюк і його родина відповідали за декорацію залі, Володимир Чорновол приготував оркестру. Господарем свята призначено Митра Гулуцана. Забаву заплановано на 13 січня 1973 р. Розпродаж квитків почався за кілька тижнів до назначеної дати, але було стільки зацікавлених людей, які хотіли прибути на це свято, що незабаром забракло квитків.

Наближалася дата — 13-ого січня, призначений день Маланки за юліянським календарем. Павло Цимбалюк, його дружина Петруся, дочка Лариса (тепер відома мисткиня), дочка Андрея, сини Мирон, Филип і Юрій декорували Факультетський клуб працювали весь день, аж до півночі. Вони вивішували вишивані рушники і традиційні картини у відповідних місцях, щоб гідно засвідчити український звичай. Зеня Гавриш давала вказівки кухарам клубу, як приготувляти українські страви; вони старалися уміло виготовити її переписи. Всі страви були точнісінько приготовлені.

Родичі Зені, панство Лукіянчуки, недосипляли кілька ночей, бо виготовляли прикраси, які мали поставити посередині кожного стола. Вони брали спечені з тіста плетені колачики і в середину кожного встромляли свічку, а при кожному колачі розкладали колосся пшениці.

Тим часом у домі Звоздецьких провадився великий рух, бо Ілля і Анна примірювали дощечки і стовпчики дерева на будову кози для Василя, як також виготовляли птаха з довгою шиєю для іншого аматора.

Адміністрація клубу на чолі з п-ні Барло погодилася тримати прибрану ялинку довше. Різдвяні прикраси створили різдвяно-новорічний настрій. Більшість наших гостей були одягнені у вишивані святочні українські строї. Сам господар цього вечора, Митро Гулуцан, появився у буковинському строї,

сорочка з вузьким вишиваним ковнірцем, довга по коліна поверх штанів, підперезана кольоровим поясом. На ногах постоло, загнені в дзюб, верх пальців стягнені мотузком і зав'язані зверху.

Гості почали сходитися, а господар, М. Гулуцан, і господиня, Зеня Гавриш, вітали їх при вході. На довгому столі стояв великий дідух (пшеничний сніп), біля нього — три колачі, один на одному, а на верхньому горіла свічка. Тут була нагода познайомитися й покуштувати напої, а між ними — горілка з перцем і закуски до вибору, кавіяр, ковбаски, холодець і оселедці. Ставили багато питань про українські традиції та обрядові звичаї.

Коли зійшлося повно гостей, то завели їх до їдальні, де були столи, прибрані святочними тарілками з новорічними присмаками і кришталевими чарками на вино. При кожному місці була брошурка з поясненнями цього свята і меню — борщ із піріжками, риба, курка, голубці, вареники, кулеша й т.д. Посередині кожного столу стояв маленький колач із свічкою. На закуску були медівник, пампушки й торт. Велике признання належить Зені Гавриш із факультету Домашнього господарства за цю смачну і щедру вечерю.

Господар М. Гулуцан привітав гостей і під проводом музики присутні заспівали «Бог Предвічний». До гостей за столом приступав молодий Михайло Саварин і на милозвучній скрипці пригравав пісні до цього свята. Так розливалися чари мелодій. Все це творило святочний настрій, який дуже сподобався українцям і zarazом дивував неукраїнську публіку. На закінчення вечері заграла оркестра в супроводі скрипки Володимира Чорновола. Тед Боровецький грав на акордеоні, його син грав на барабані, а Варвара Верхомин грала на піяніні.

Деякі присутні далі сиділи при столі, до них приступала засіванниця зі жменю пшениці, кидала на стіл і промовляла побажання:

Сійся, родися, жито-пшениця,
Щоб з одного колосочка
Була жита повна бочка.

Одночасно до інших столів підступала ворожка, одягнена як циганка, і ворожила що лишень їй на думку приходило, а все лише на любов, багатство і радість. Коли оркестра відпочивала, вибіг танцювальний ансамбль дівчат у чарівних строях, під проводом Наталки Доброліж. Ці дівчата чудово вигиналися і підносилися, як на вітрі і витинали свої кроки до гарячих

оплесків глядачів. Це все творило казкове видовище. Музика далі пригравала — і гості далі танцювали, засіванниці сіяли, ворожка ворожила, а інші гостилися. Так час проминав дуже швидко.

Надійшла 11-а година ночі, час прощатися зі старим роком і привітати Новий Рік. Увійшла Маланчина череда із гуком, співом і гамором. Попереду велика особа це Маланка. За давнім звичаєм—це хлопець переодягнений у жінку. Вона з мітлою, щоб вичистити весь бруд зі старого року і зробити порядок на Новий Рік. Біля неї йде бородатий міхоноша з великою торбою, повною дарунків, які він роздає тому, хто йому подобається. Також тут присутній Василь, як один із головних учасників цього свята. Він загубив козу і тому кличе її та розпитує, чи хтось її бачив. До нього підступає ведмідь і зразу ж виникає сварка, бо Василь винує ведмедя, що той певно з'їв козу. Ведмідь гарчить, протестує і ховається межі людьми.

Нараз чути, що реве коза. Іде фармер і веде козу. Він скаржиться, що коза з'їла його штани, тому він обвився обрусом. За це він буде судити Василя. Приступає адвокат і переводить суд у якому присутні особи беруть участь. По другим боці бачимо великого птаха з довгою шиєю, який вертить головою час від часу і криче «так, так, так». Група інших осіб у масках і костюмах час від часу дають знати про своє рішення. Все це представлено в театральному дусі, що захоплює всіх глядачів.

Оркестра продовжує своє грання. Маланка бере Василя до танцю і раз у раз міняє свою пару. Гості танцюють, раптом подзвонив дзвін, як ознака, що вже наближається дванадцята година. Маланка зі своєю чередою втікає, а на її місце входить Новий Рік — аж до середини залі. Він гукає «з Новим Роком!». Молоді хлопці й дівчата оточують його — і він виголошує Новорічне побажання.

З Новим Роком, браття милі!
В новім щастю, в новій силі
Радісно вітаю вас.
І бажаю, щоб в здоров'ю,
В мирі з братньою любов'ю,
Відтепер ішов вам час.

Після цих слів Івана Франка оркестра — як кропне коло-мийки! Молодь «танцює аж чоботи горять». Були присідки, дрібушечки і тропатянка, яку лише чародійна музика викликала. Уже наближається перша година, музика перериває грання. Гості творять велике коло, хапаються за руки і співають,

Де згода в родині,
де мир і тишина,
щасливі там люди,
блаженна сторона.

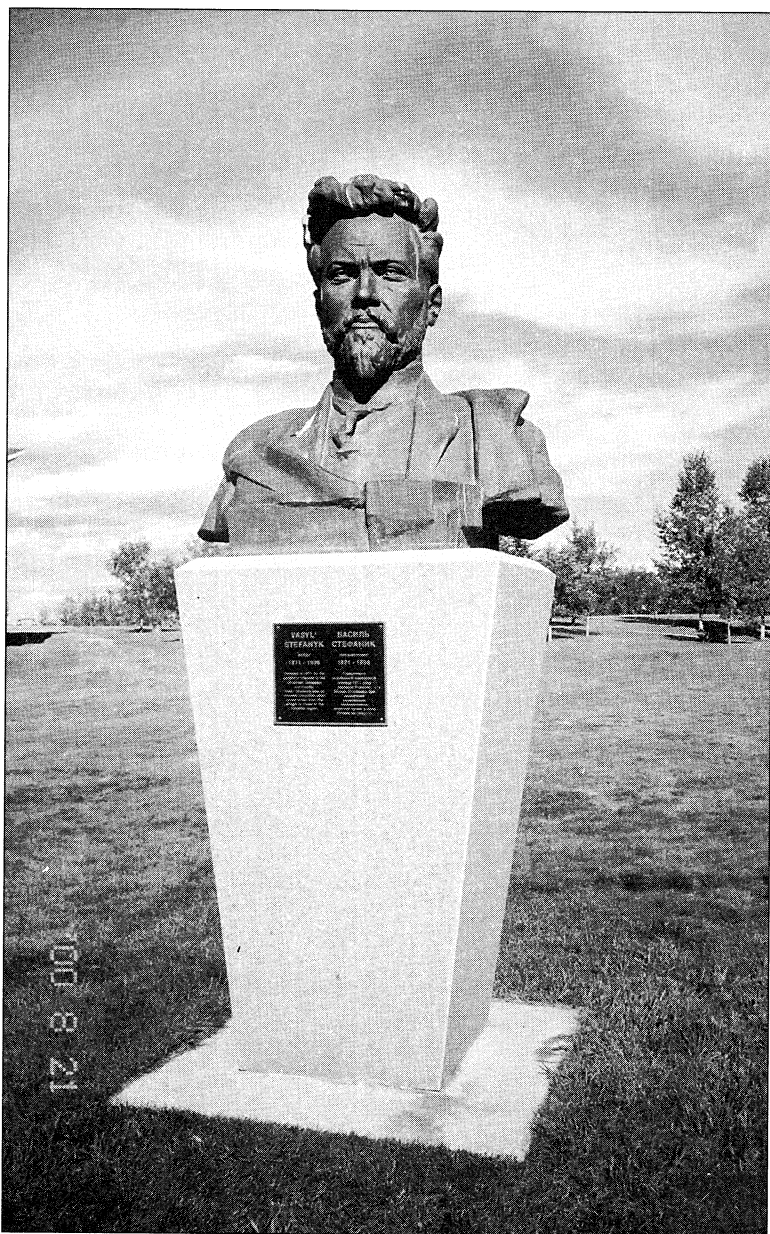
Для чужинців співають “Auld Lang Syne”.

Багато гостей підходять до господаря й господині, дякують їм за таку чудову програму та за смачну вечерю. Говорять, що ще в своєму житті нічого такого подібного не бачили й не чули. Гості допоминаються, щоб повторити таке саме наступного року.

Ця Маланка приваблювала гостей до Факультетського клубу рік за роком упродовж 20 років. Від того часу Маланчину програму присвоїли у багатьох інших українських товариствах і громадах і таким чином віджили давній український звичай тут у діяспорі. Через це число присутніх на свято Маланки зменшалося. Уже не було такого здвигу людей, як у перші роки цього театрального виступу. З огляду на це, Маланка перестала відбуватися при Альбертському університеті. Але молодь тепер улаштовує Маланку в горах Джеспер і навіть у горах Кананаскіс. Це свято відбувається у різний спосіб, пристосовується до обставин. Залежить багато від того, хто керує програмою.

Український день на ССУК

Бюст В. Стефаника на ССУК, який писав про українських поселенців у Канаді.

УКРАЇНЦІ В АЛЬБЕРТСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

(Спогади колишнього канцлера)

»Мірою і величчю більшості завжди є те, як вона трактує свої меншості і слабших«.
»Не йди лише, куди веде стежка, а йди натомість і туди, де немає стежки. І лиши свій слід«.

Вступ

Мабуть, немає в державі важливіших інституцій за університети. Там дослівно навчається й виховується “майбутнє”: учителі, мистці, філософи, дослідники, різні професіоналісти й фахівці, там набираються знання й духу майбутні державні провідники та адміністратори, словом — люди, від яких залежить доля народу й держави. В університетах також виробляється опінія етнічних більшостей про етнічні меншості, а між ними й нас, українців. І якщо їх там нема, то як із ними рахуватися? Хоч **бути собою** є природним основним правом та обов’язком кожної людини, у практиці її судять по тім, яку освіту вона має, які становища займає, що каже й робить, як і кого репрезентує, а зокрема — що вона вносить до **спільної скарбниці**. Уже на самому початку свого життя в Канаді я завважив, що загальні етнічних більшостей властиво не зацікавлений у меншостях. Більшість часто ставиться до меншостей байдуже, а подеколи навіть відкрито неприхильно. Але, хоч як це не легко, її ставлення можна змінити. Ізоляція, гето — не є розв’язкою. А з особистого досвіду я думаю, що найкращим способом змінити, якщо не зовсім усунути, різні расові, етнічні, суспільні й класові нерівності можна **тільки з середини** пануючої системи, через інтеграцію, тобто свідомою участю та вкладом у загальне життя, навіть не втрачаючи при тім зв’язку зі своєю спадщиною. 1961 р. Прем’єр міністер Джон Діфенбейкер відкрив пам’ятник Шевченкові на тій самій площі перед Манітобською легіслятурою у Вінніпезі, на якій 45 років раніше англосаксонські шовіністи палили підручники з української мови. Тепер чогось такого не можна собі уявити. А чому? Тому, що багато українців, **зостаючись українцями**, інтегрувалися в загальне канад-

ське життя. Хто з опортунізму, страху чи комплексу менше-вартості намагається приховати свою національну ідентичність, якраз доводить свою меншевартість, а таких не поважають. Зазначу, що толерантність й респект не є те саме. Я вважаю, що всі канадці, включно із французами й англосаксонами, є імігрантами в Канаді, навіть якщо вони тут народилися, і всім їм, згідно з принципами демократії, належать однакові права і обов'язки. Але принципи є принципи, а на практиці меншості мусять своїх прав завжди і всюди домагатися, так як і демократію, обороняти, а зокрема в найважливіших державних інституціях, університетах. Про трактування національною більшістю в державі своїх національних меншостей ще 1862 р. чудово написав англійський лорд Актон. Цитую в оригіналі:

“Those states are substantially the most perfect which include various distinct nationalities without oppressing them. Those in which no mixture of races has occurred are imperfect; and those in which its effects have disappeared are decrepit. A state which is incompetent to satisfy different races condemns itself; a state which labours to neutralize, to absorb, or to expel them, destroys its own vitality”. (Lord Acton, “On Nationality”).

А про право БУТИ СОБОЮ, зберігання своєї ідентичности, ніхто мабуть краще не висловився як національний поет Англії, Вільям Шекспір:

“This above all: to thy own self be true, and it must follow, as the night follows the day, thou can'st be false to any one”.

Навіщо пишу ці спогади?

З думкою написати про українців в Альбертському університеті (АУ), точніше, про українську присутність в АУ, я вже ношуся довгий час, головно з двох причин. Поперше тому, щоби занотувати значний вклад українців до історії, розвитку і культури АУ, а подруге тому, щоби довести, що можна добре і корисно працювати на грані двох культур, тобто — не розриваючи зв'язку з українською культурою, брати активну участь у загальному канадському житті, в якому домінує англійська культура. Мої кваліфікації до написання цієї статті також подвійні: я пізнав АУ як студент — здобув у ньому два дипломи, філософії і права — і я пізнав його з другої сторони, бо був понад 10 літ в його Управі (Board of Governors) і Сенаті, останні чотири роки як 12-тий Канцлер. Зрештою, я про українську присутність

не лише історикам української діаспори в Канаді, але й тим, що будуть брати участь в житті АУ в майбутньому. Проф. Яр Славутич казав мені, що в 1964 році мгр. Данило Струк і він підрахували, що в той рік вчило в АУ біля 70 професорів українського походження. Але я не маю на думці писати в цій статті про професорів чи про студентів українського походження, які від його заснування 1908 р. досі у ньому вчили чи вчилися, а про осіб, що в останніх чотирьох декадах цього тисячоліття займали в АУ певні відповідальні становища, академічні чи адміністративні, служили в його Управі або Сенаті, очолювали студентство чи одержали почесні докторати, або поважно підтримали його фінансово. Хочу теж занотувати наші здобутки в АУ, такі в основі українські інституції як Канадський інститут українських студій (КІУС), з Центром досліджень історії України ім. Петра Яцика (ЦПЯ), Катедра української культури й етнографії ім. Гуцуляків (КУКЕ), Історія України (ІУ), курси української мови, літератури, історії українських поселень, бібліотечні фонди.

Українська мова в АУ підчас моїх студій

Я записався в АУ 1951 р., два роки після прибуття до Канади та два місяці після одруження. Не маючи достатнього знання англійської мови, щоби добре розуміти все, що кажуть професори, я сів у першому ряді. Приходилось вивчати мову й предмети одночасно, а що мені тоді вже було 25 літ, то не легко було вчитися. Моя дружина Оля, щоби дати мені нагоду, після закінчення Альбертського коледжу в Едмонтоні, стала працювати секретаркою, а коли я кінчав університет, у нас вже було двоє дітей. Але піти в університет було моєю мрією ще здому, мимо того, що я не мав ніякого поняття ні про його структуру, ні про методи чи персонал. Коли я починав студії, української мови в АУ не було, але знаючи російську й німецьку мову ще здому, я записався на курси тих мов, з тим, щоби записатися на курс російської мови мене дуже просив д-р Орест Старчук, який якраз того року починав її викладати. Д-р права з Буковини, Старчук і був першим українцем, з яким я в АУ записався. Півроку пізніше я записався і з іншим українцем, адвокатом Петром Лазаровичем, який разом із д-ром Старчуком від 25 січня 1952 р. вів вечірні курси української мови на відділі т.зв. Популярних викладів (Department of extension). Ці вечірні курси тривали (за винятком 1956 р.) до 30-го січня 1958 р., але

курси тривали (за винятком 1956 р.) до 30-го січня 1958 р., але ширшого зацікавлення української громади не викликали. А зацікавлення ними в основному не було через те, що українська мова не була в АУ кредитована, а найбільше через те, що не було її в провінційних школах Альберти.

Українська мова дістає кредити

4-го листопада 1957 р. президент Централі КЮК із Вінніпегу о. Митрат д-р Василь Кушнір і я (тоді був секретарем Едмонтонського відділу КЮК) ходили говорити в справі української мови в АУ з президентом д-ром Андрю Стюартом, але рішення дозволити кредитовані курси для вчителів української мови радою Факультету гуманітарних наук (на внесок проф. Е. Гріна) "polens volens" було прийняте 3 листопада 1958 р., щойно після того, як 19 серпня 1958 р. Міністер освіти Андерс Алборг проголосив навчання української мови в XI і XII клясах середніх шкіл Альберти. Якось треба було університетові дати для шкіл компетентних учителів! Цікаво, що повідомляючи про це рішення АУ в легіслятурі, д-р В.Г. Свіфт, (заступник міністра освіти) ще 22 грудня 1958 р. підкреслював, що АУ далі не вирішив, чи надати кредити українській мові. Викладачем у 1959 р. призначено д-ра О. Старчука. 1960 р. запрошено д-ра Яра Славутича*, а далі довше чи коротше навчали: в 1961 р. О. Коцюба; 1964 р. Данило Струк; 1965 р. О. Мартянова, Т. Карлтон та І. Шанковський. Далі прийшли й викладали в різні часи різні предмети (подаю дані до 1972/73 р.): д-р Олег Зуевський і Петруся Линковська, 1967 р.; Ірена Суховерська, 1968; Анна Шкамбара-Дурани, 1969; Олександра Рудницька, 1970; Богдан Медвідський, 1971; Орест Павлів, 1972; С. Демиденко, 1972. 7-го листопада 1960 р. про "українську мову в АУ" до Клубу

---

* Проф. Яр Славутич викладав українську мову й літературу до 1983 р., коли перейшов на пенсію. Тоді в університетській пам'ятці на пошану пенсіонерів було зазначено: «Dr. Slavutych was appointed to the University's staff in 1960. Now a member of the Department of Slavic and East European Studies, he initiated the instruction of Ukrainian credit courses here and has supervised many theses. Dr. Slavutych is the author of numerous publications including works on the Ukrainian language and Ukrainian literature in Canada. An active poet, he has had his work translated into several European languages and has been awarded the title of Ukrainian Poet Laureate by the Ukrainian Mohylo-Mazepian Academy of Sciences. Among the many honors bestowed upon Dr. Slavutych, the award of the Shevchenko Gold Medal by the Shevchenko Foundation stands out as an example of the esteem in which he is held.» (May, 1983)

українських професіоналістів і підприємців (КУПП) говорив д-р Славутич, а починаючи з 1963 р., в АУ можна вже було в нього навіть здобути ступінь магістра. Про старання українців завести навчання української мови в середніх школах Альберти, заснування видавництва “Gateway Publishers”, перший підручник Яра Славутича *Conversational Ukrainian* і т.п., що причинилося до запровадження української мови й літератури в АУ в Департаменті слов’янських мов, зацікавлені можуть прочитати в моїй розвідці в першому *Західноканадському збірнику (ЗК) Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ)* за 1973 р., бо тут я вже почну писати про те, як я попав до Управи й Сенату АУ і як відтоді українська присутність в АУ значно зросла.

Як я попав в Управу АУ

Закінчивши 1956 р. право й відбувши рік практики, я ще 2 роки пропрацював у фірмі “Amerongen & Burger”, а тоді відкрив власну адвокатську канцелярію. Але ще студентом університету я включився в українське громадське й канадське політичне життя. Мене тоді дуже дивувало, чому так мало українців, як на ті часи, студіює в університеті чи бере активну участь у політиці. Переглядаючи дані перепису населення за 1961 р., я побачив, що коли йдеться про університетську освіту, то українці стоять аж на 10-ім місці: лише 2% її має, тоді коли має її 8.9% євреїв, 5.6% азійських народів, 4.3% британців, і т.д. Я теж не розумів, чому майже немає українців на різних відповідальних постах у загальнім канадським суспільстві, зокрема таких, на які людей хтось якось призначає. Не заслуговують, чи їх не допускають, чи одне й друге? Особисто, відповіді на мої питання я зрозумів аж на початку 1970 р., коли після промови Прем’єра Гаррі Строма на річних зборах КУПП я написав йому листа. Ось той лист в оригіналі:

Honourable Harry E. Strom,
Premier of Alberta,
Legislative Buildings,
Edmonton, Alberta.

January 22, 1970

Dear Sir:

Re: Equality of social and economic opportunity

I wish to congratulate you again for your excellent speech at the annual meeting of the Ukrainian Professional and Businessmen’s Club about a week ago. I was particularly impressed by your belief that all Canadians are equal and equally entitled to social and economic opportunity.

As you will recall, at that time I have mentioned to you the fact that so far no Ukrainian Canadian has ever been appointed to the University of Alberta Board of Governors. And this inspite of the fact that during more than half a Century of the University's existence, literally thousands of Albertans of Ukrainian origin graduated, some of them with distinction. I mention this again, as this bothers me and many others.

Just for your information, I enclose herewith a clipping from *The Edmonton Journal*. I have noted the names and would appreciate very much if you noted them, too. Perhaps something could be done about this? After all, Albertans of Ukrainian origin represent 8-10% of the population of this Province and came to it almost 80 years ago. Congratulations again.

Yours respectfully,
Peter Savaryn

Відповідь прийшла дуже скоро, ось яка, знову в оригіналі:

Mr. Peter Savaryn,
721 Tegler Building,
Edmonton 15, Alberta.

January 27, 1970

Dear Mr. Savaryn:

Thank you for your letter of January 22nd and your kind remarks with respect to my address to the Ukrainian Professional and Businessmen's Club.

I have noted your reference to Ukrainian Canadians being appointed to the University Board of Governors and I will be discussing this matter with the Honourable Robert Clark, Minister of Education.

Thanking you again for your interest,

Yours very truly,
Harry E. Strom,
Premier

Я ні на хвилинку не сумнівався у добрій волі Прем'єра, бо рік пізніше він змінив Шкільний Акт й зрівняв українців у праві щодо навчання української мови в школах Альберти із французами, а також скликав конференцію всіх етнічних груп і визнав багатокультурність, але Міністер освіти когось із українців до Управи АУ перед виборами в серпні 1971 р. так і не встиг чи не хотів призначити. Тож точно 2 роки пізніше, коли владу в Провінції перебрали консервати, КУПП написав до нового Міністра освіти Джіма Фостера листа, з пропозицією, щоби до Управи АУ призначили мене (я зголосився), а і я написав у тій справі листа до мого партійного приятеля Біла Юрка. Ось він, в оригіналі:

Honourable William J. Yurko,
Minister of Environment,
Legislative Buildings,
Edmonton, Alberta

January 31, 1972

Dear Bill:

I refer to our recent conversation and enclose herewith a few notes about me, in duplicate. Naturally, I do not mention many details, e.g., that I joined the Party in 1954 and have been participating in every provincial and federal elections since, one way or another, attended many a convention, incl. conventions in the East, etc. Nor do I mention many, that I have tried to help.

Please speak to Mr. Foster, who received a letter from the Ukrainian Professional and Businessmen's Club and see what can be done. Of course, if you have somebody who is better qualified or with better political record, just drop this.

Sincerely yours,
Peter Savaryn

Два дні пізніше Юрко не лише написав до Фостера довгого листа, але й послав його копію до Прем'єра Пітера Логіда й всіх членів його Кабінету. У своєму листі Юрко аргументує, чому українцям варто дати місце в управі Університету, нагадує, скільки українці дали партії послів на останніх виборах, а на кінець, відкликаючись на моє резюме (CV), яке він залучує, рекомендує мене. У висліді, декретом від 11 квітня 1972 р., на рекомендацію Міністра освіти Фостера з 21 березня, Лейтенант-Губернатор Альберти Грент МекЮен призначає мене до Управи університету на незакінчений термін Лусієна Мейнарда (якого Уряд назначив суддею), а 30 серпня, починаючи від 1 серпня 1972 р., на повних три роки.

Розказавши, як я, перший українець, попав в Управу університету, хочу ще згадати про такі дві деталі. Перша. Мій приятель, посол до федерального парламента Василь Скорейко, довірочним листом від 13 червня 1972 р. до свого приятеля д-ра Г'ю Горнера, колишнього федерального посла, а тоді Міністра хліборобства Альберти, йде ще далі й пропонує, щоб він подав мене на голову (Chairman) Управи АУ, нагадуючи йому як вони оба 1962 р. постаралися, щоби федеральний уряд назначив мене на "Chairman of the Unemployment Insurance Commission Board of Referees" на Едмонтон, і як я досі з успіхом ту функцію виконую. Головою Управи АУ Фостер мене однак не назначив, але зате вона з місця делегувала мене своїм представником до Сенату, так що я відтоді понад 6 років був не лише членом Управи але й членом Сенату. Управа АУ в ті часи

складалася із 14 членів, 6 із яких (включаючи голову) назначував уряд, трьох вибирали студенти, трьох професори, а ex officio належали президент і канцлер. І друга деталь. Першого липня 1972 р. до Управи АУ прийшов на рік також адвокат, а згодом головний суддя Провінційного суду Альберти, Консантин Косован, а до Сенату на три роки мій приятель, кол. учитель Василь Косташ.

Чому я зголосився до Управи АУ

На цім місці хочу відповісти на питання, чому я зголосився до Управи АУ? А зголосився я саме тому, що не вірю в пасивне (“моя хата скраю”) життя, а по-друге тому, щоби при нагоді могли щось корисне зробити. Також відразу хочу сказати, що я не мав там найменших труднощів. Я не боявся брати слово в дискусії чи зустрічати різних людей, а висловлював свої думки ясно і недвозначно. Самозрозуміло, що мені в пригоді став досвід з громадської і політичної праці й знання мов. Інша справа, що я перед сходинами завжди перечитував всі матеріали, які нам прислали кур’єром кілька днів наперед. Інші члени зразу ставилися до мене трохи холодно, але, вживаючи теперішній термін — “політично коректно”. Так як я і сподівався, на Управі тон задавали голова Управи, президент (зі своїми академіками) і канцлер. Крім сталого секретаря в особі знаменитого Джона Нікола, вони мали в розпорядженні цілий штаб людей з адміністрації університету, що їм готували документацію, яку вони на сходинах реферували, давали для обговорення, а далі під голосування. Тут зазначу, що всі поза-університетські члени Управи служили безплатно, і хоча за моїх часів кілька разів дискутували про пропозиції невеличкого гонорару, ми її завжди відкидали. Сходини Управи АУ відбувалися регулярно що два тижні від 8:30 год. ранку до 12:30 пополудні, а тоді хто хотів і мав час, то міг ще лишитися на обід. Крім сходин Управи, відбувалися теж сходини різних комітетів, які очолювали члени Управи, нпр. фінансового, чи інвестиційного, чи публічних відносин, так що практично треба було ходити на сходини щотижня, а то й частіше.

Склад управи

Коли мене назначили до Управи, її головою ще кілька місяців був д-р Джон Бредлі, голова Альбертської Комісії шпитальної обслуги, але 1-го липня 1972 р. функції голови на три роки перебрав Фред Дженер, який до того часу вже був 6

років членом Сенату й один рік на Управі репрезентував Сенат. Дженер, власник великої фірми з продажу авт, під час II Світової війни був полковником й воював проти німців в Італії, а по війні був президентом Канадської і Альбертської Автомобільної асоціації, Едмонтонської Торговельної палати та інших організацій. Я з ним якимось зразу заприятелював і ми часто розмовляли про війну. Також 1-го липня був назначений до Управи Ерік Гедис, якого я вже знав з політики, і який після Дженера перебрав головування. З д-ром Гедисом ми чудово співпрацювали наступних 6 років і лишилися приятелями до тепер. На посту президента я застав д-ра Макса Ваймена (1969 — 1974), до якого Комітет багатокультурности (КБ) КУПП (д-р Манолій Лупул, Лаврентій Декор і я) 1971 р. ходив у справі заангажування д-ра Івана Лисяка-Рудницького на посаду професора ІУ. В Управі й Сенаті він відносився до мене “офіційно коректно”, але холодно. Мабуть тяжко було йому забути свій програш: ми дістали д-ра Лисяка-Рудницького на посаду професора ІУ політичним шляхом. Крім того, він тоді (літом 1972 р.) разом із проф. Г. Шааршмідтом, головою Департаменту слов'янських мов (ДСМ), “воював” із д-ром Славутичем (і остаточно програв) і мабуть мав, як то кажуть, українців “досить”. Після нього в 1974 р. Президентом на 5 років став д-р Гаррі Ганінг і саме під час його каденції і за його поміччю ми примістили в АУ КІУС, правда, знову не без політичних впливів. Президент Ганінг відносився до мене дуже добре, бо я порадив йому і з моїми колегами Гедисом і Шлосером допоміг дістати від уряду поважні фонди (\$300 М.) на заснування при шпиталі АУ “Альбертської Спадщинної Фундації Медичних Досліджень” у 1980 р.

Активізуюся в управі

Як я вже згадував, всім членам Управи приходилось теж працювати у різних комітетах. Працював і я, а деякі й очолював. Вже в 1973 році був я членом комітету, який студіював Обслуговування студентів, опісля на комітеті Публічних зв'язків, комітеті Безпеки в університеті. Між іншим, 1974 р. я був членом Дорадчого комітету, що вибрав на місце уступаючого академічного віце-президента д-ра Генрі Крайсела, д-ра Маєра Горовіца, який після д-ра Ганінга став Президентом АУ на 10 років і з яким я дружньо співпрацював не лише в зв'язку з нашими заходами примістити в АУ КІУС (він був у той час

академічним віце-президентом), але й коли я служив канцлером. До речі, за головства Гедиса й президентури Ганінга мене вибрали головою Інвестиційного комітету, так що трійка в складі: голова Управи Гедис, голова Фінансового комітету Джон Шлосер і я, мали найбільший голос щодо фінансів АУ. Мене вибрали на цю позицію, бо я знався тоді дещо на фінансовій біржі, а як секретар “Heritage Savings and Trust Company” перейшов був навіть окремий курс продавців акцій. Як голова Інвестиційного комітету я автоматично належав також до Екзекутивного й Фінансового комітетів. Тоді теж наша трійка делікатно порадила урядові (моя ідея) всі датки на АУ “подвоювати”, тобто робити “matching”. А що ми всі три були консервати (я від 1976 — 1978 р. був президентом Консервативної партії Альберти (КПА), а 2 роки перед тим заступником), то контакт з політиками був легкий і уряд справді 1980 р. офіційно завів перший “matching grant program”, заснував т. зв. “Advanced Education Endowment Fund”, з Гедисом на чолі. Та програма показала такою успішною, що 80 мільйонів доларів, асигнованих Урядом на “подвоювання” датків через 10 р., пішли на АУ до 5 р., тобто до 1985 р.

Мої впливи в управі

Не легко сьогодні встановити, хто ще з українців, крім мене й Константина Косована, якого я вже згадав, був членом Управи АУ останніх 28 років цього століття, але мені відомо, що були: адв. Василь Підручний, Гордон Конвей, д-р Степан Гунька, Джім Шинкарук, Ед Макаренко, Павло Вацко, Тарас Філевич, Оріся Ленні й Мирон Олеськів. Разом 11. На сходинах Управи АУ я поринав у зовсім інакший від адвокатського й українського громадського світ, в сферу академіків, дослідників, студентів. В університеті життя кипіло, як у муравлищі, зударялися в дискусії, поглядах та інтересах найкращі уми, а Управа вирішувала, так чи інакше. Уряд лише давав гроші, але до т.зв. “академічної свободи” не мішався. Я хочу цим сказати, що мені був до вподоби цей світ й хоча на мене спочатку не звертали уваги, я почувався у нім зовсім добре й на рівні. Моїм правилом було: якщо не думаєш виконати, то не обіцяй, а якщо обіцяв щось зробити, то зроби на час, а то й скорше. А що я старався також підходити до всіх справ об’єктивно, то й до мене почали згодом по-приятному відноситися. Коли 31 грудня 1973 р. мені надано титул “радника королеви” (QC), а 3 лютого 1974 р. мене

вибрали першим заступником президента КПА, то я відчув, що зі мною починають, як то кажуть, вже навіть “рахуватися”. В ті роки КБ при КУПП якраз вів переговори з урядом про українські двомовні школи й КІУС і я не маю сумніву, що мої політичні зв’язки й пости на АУ допомогли українській громаді їх позитивно завершити. Також думаю, що мої добрі зв’язки з Прем’єром Логідом і Міністрами Білом Юрком й Горстом Шмідом причинилися до заupu урядом Села спадщини української культури (ССУК): 10-го лютого 1975 р. Кабінет затвердив закуп Села, 1-го квітня воно стало власністю провінції, а в червні уряд назначив Романа Осташевського його адміністратором. Згадуючи ССУК колега Біл Юрко аж в січні ц. р. мені сказав: “Я мав владу, але ти мав ідеї”. Але то окрема тема. Зазначу ще тільки, що я закінчив свою подвійну каденцію в Управі 1978 р. із задоволенням, що виконував свої обов’язки якнайкраще як тільки вмів, і упевнившись, як любив все казати мій покійний дід, що “не святі горшки ліплять”, “люди світ не видумали”, а як тут люблять казати, що “навіть одна людина робить різницю”. Президент Ганінг навіть вважав за відповідне влаштувати “в мою честь” вечерю в своєму домі, після офіційного прощання всіх, які відходили, у Факультетському клубі (ФК).

Структура Сенату АУ

Я не пригадую, чи мене Управа післала своїм представником до Сенату, чи я зголосився. Канцлером я застав адв. Люї Дероше, а його ех-offісіо заступником президента Макса Ваймена. Повноплатним Екзекутивним директором Сенату був тоді Вільям А. Торсел, пізніший редактор *Globe and Mail* в Торонті. Сенат складався із 62 осіб, 30 вибраних публічно Сенатом, як репрезентантів різних, зацікавлених в університеті коледжів, інституцій і організацій, 9 назначених Міністром освіти від уряду (часто з КПА), 2 назначених Міністром освіти з не-академічної адміністрації АУ, 2 членів Управи, 3 членів Загальної ради факультетів, 2 членів Ради деканів, 2 членів Асоціації випускників, 4 членів Студентської спілки і 1 члена з Асоціації аспірантів. Семи “ех offісіо” членами були: канцлер, президент/віце-канцлер, академічний віце-президент, провост, голова “Department of Extension” і президент й заступник Асоціації випускників. Бути членом Сенату вважалося престижним. До нього належала в основі активна англосаксонська й французька еліта. Нпр., 1972 р. були вибрані до Сенату кол.

канадський дипломат високого рангу, Честер Ронінг, і голова Ради католицьких шкіл Едмонтону, пізніше канцлер, п-і Джін Форест. Ще більш престижним вважалося бути канцлером. Напр. першим канцлером був суддя Чарлз Стюарт, а від 1927–1946 р. канцлером був перший прем'єр Альберти Александер К. Ратерфорд. Я про це навіть особисто переконався. Коли, як президент СКВУ, сьогодні SKU (вибраний в грудні 1983 р. на 5 років), я відвідував різні осередки української діаспори у вільнім світі, а при тім зустрічав різних політиків чи урядовців, то моя візитівка канцлера АУ відкривала мені до них скорше двері, як моя візитівка президента СКВУ.

Сенат і почесні докторати

Після Люї Дероше, першого липня 1974 р., канцлером був вибраний Рон Далбі, гарна молода людина, інженер. Признатись, до його вибору я не дуже то цікавився працею Сенату, а брав лише участь у сходинах пленуму й конвокаціях, на яких наділяли почесними докторатами різних визначних канадців. І мабуть було б так і далі, якби не те, що на конвокації 16 листопада 1974 р., на якій почесний докторат одержав кол. Прем'єр міністер Канади Діфенбейкер, мені донесли, що компанія Шеріт Гордон ще в січні 1974 р. номінувала на почесний докторат мого приятеля інженера-винахідника Володимира Мацькова. Щоб дізнатися, кому Сенат надав до того часу почесні докторати і за що, я підійшов до канцлера Далбі і попросив їх список, від 1908 р. до 1974 р. “Чому, навіщо тобі список?”, — здивувався канцлер. “Яка тобі різниця, навіщо? Хочу поглянути. Чи може то якась таємниця?” — відповів я. “Ні, ні, то не є жодна таємниця і я тобі список дістану, але я не розумію, навіщо він тобі”, — сказав канцлер і на тім ми розійшлися. Два тижні пізніше він список мені таки вручив.

Поглянувши на список, я побачив, що на 297 почесних докторів АУ не було ні одного канадця-українця. Я це при нагоді канцлерові й сказав. Але я знав, що це замало сказати одній людині. Такі речі треба винести на ширший форум. Нагода трапилася наступної весни, коли канцлер Далбі звітував, хто має дістати почесний докторат в 1975 р. Попросивши голос, я підтримав номінованих, а при тім сказав менш-більш таке: Я бачу, що між номінатами є людина, яка колись була алькоголіком, а тоді поборолася своєю схильністю і вже довгі роки веде просвітню працю з алькоголіками в Армії спасіння. Це дуже

добре. Але чи ви думаєте, що між українцями Альберти немає також такої людини, хочби у Вегревілі? А проте, досі ні один Альбертський українець не був відзначений у цьому університеті почесним доктором. Авдиторія вибухла сміхом, знаючи, що у Вегревілі на весіллях здорово випивають. “Комітет не дивиться на етнічне походження людей, а на їх заслуги” — зовсім слушно змісця відповів канцлер, що дало мені можливість, вже поважно, повернутися до проблеми. Правильно, заслуги, це добрий критерій. Але в Альберті живе понад 8% канадців українського походження, а в самім Едмонтоні є їх понад 13%. Тисячі їх закінчили АУ і беруть активну участь у житті. Чи можливо, щоб на 297 осіб, яких Сенат наділив цією почесною досі, не було однієї українського походження, що такі заслуги має? І чи не є це часом несвідома дискримінація?

Українці в Сенаті і два перші почесні доктори

Після зборів до мене підходили деякі сенатори, тиснули мені руку, мовляв, добре питання поставив. А я відчув, що моя рекомендація інж. Мацькова, яку я на всякий випадок дав на письмі 14 лютого 1975 р. буде взята до уваги, що й справдилося: 27 травня 1976 р. інж. В. Мацьків одержав почесний докторат з природничих наук. Перший українець. Його презентував д-р Д. Робінзон і він говорив до студентів. Коли другий українець, суддя і кол. посол до Федерального парламенту Іван Декор одержував почесний докторат я вже не був ні в Управі ні в Сенаті. Моя подвійна каденція закінчилася наприкінці червня 1978 р. Але я все одно мав з ним до діла, точніше, я був одним із тих, які його намовили кандидувати. Отак, проломивши до певної міри леди байдужості, а зокрема познайомивши членів Сенату з українськими справами, (а в той час був вже в АУ КІУС, на чолі з проф. Лупулом, заснування якого 1976 р. я описав в третім ЗК Збірнику НТШ), я вже навіть не потребував його піддержувати на письмі, з трьох причин. Перша, його номінував мій однокласник з права, суддя Роджер Керанс, а підтримали Головний суддя Альберти, інші судді і Декан права. Друга, за нього дуже добре вів акцію мій колега Підручний, що зайняв за моєю рекомендацією моє місце в Управі. Третя причина: канцлером у той час вже була Джін Форест, моя добра знайома, якій я допоміг стати канцлером, сильно підтримавши 7 жовтня 1977 р. її номінацію. Часом щасливо речі складаються. Родини Форестів і Декорів були знаними лібералами й мали

окремі до себе симпатії. Суддя Декор одержав почесний докторат права 5 червня 1980 р. Його презентував згаданий Підручний і він теж говорив на конвокації. Не легко теж сьогодні устійнити, хто ще крім мене, Косташа й Підручного був членом Сенату, але мені відомо, що ними в різні часи були: адв., а згодом суддя, мій однокласник з права Іван Бреко, адв., а згодом суддя, мій однокласник з Чортківської гімназії Ярослав Росляк, Марія Лобай, Тарас Слемко, Едіс Завадюк, Григорій Хомик, Молі Басараба, кол. посол Едвард Івасюк, адв. Керин Декор, Дейл Карплюк, д-р Джек Довбуш, д-р Галя Бойчук, адв., а згодом суддя Константин Косован, Стефан Кушнір, Річард Москалик, Ед Макаренко, суддя Петро Грещук, адв. Рональд Одинський і Сандра Пискливець, тобто — 22 особи. Хоча завжди є багато здібних людей, але ніде немає досить добровольців.

Кандидую на канцлера АУ. Процедура.

Четвертого квітня 1976 р. на великій конвенції КПА в Калгарі (було 1400 самих делегатів) мене вибрали президентом, а у висліді не лише моє ім'я стало більше відомим, але й мій престиж в Управі й Сенаті в 1977 і 1978 роках помітно зріс. А згадую я про ці вибори, бо думаю, що вони заважили три роки пізніше на виборі мене канцлером. Але між канцелярією, університетом, КПА і родиною, мені не лишалося дослівно хвилинки вільного часу. І якби не безмірна поміч, розуміння і любов моєї дружини Олі, я хто зна чи міг би зі своїми обов'язками справлятися. Її віра у принципи “ніколи не здаватися” і “ніколи не пізно” не раз ставала мені в пригоді. Оля не лише займалася дітьми й керувала родинними фінансами, але взявши курс правничої секретарки в Альбертському коледжі, дослівно вела наше адвокатське бюро. Нераз, уранці, ми за дві-три години писали 20/30 листів, а далі вона виготовляла потрібні документи, домовлялася з клієнтами, коли мають прийти підписати і т.д. А хто сьогодні може порухувати скільки разів нам треба було на різні прийняття та імпрези йти разом? Проте, мають рацію люди, коли кажуть, “що краще людина зі своїми обов'язками справляється, то більше їй їх на плечі накладають”. Так точно й було зі мною, коли на початку 1981 р. мої приятелі запропонували мені кандидувати на пост канцлера АУ.

Яка ж процедура вибору нового канцлера? Розкажу коро-

тенько. Десь рік перед зміною на посту канцлера, Сенат вибирає т.зв. “пошуковий комітет” і оголошує в пресі, куди і як належить подавати кандидатури. Я так і не знаю, скільки було кандидатур, коли я ішов — ціла виборча процедура таємна! — але знаю, що я був на т.зв. “короткому списку”, бо ходив на досить довге інтерв’ю із Комітетом під головуванням д-ра Вільяма Стюарта. Знаю також, що остаточно до голосування стало нас троє. “Листи підтримки” zorganizував мій добрий колега, вже згадуваний Підручний, кол. член Управи і Сенату, а мою кандидатуру, крім нього, сердечно підтримали: Ерік А. Гедис, кол. голова Управи АУ, адв. Лаврентій Декор, мер міста Едмонтону, директор КІУСу проф. Лупул, кол. президент АУ д-р Гаррі Ганінг, Владика Української католицької церкви (УКЦ) Кир Ніл Саварин, д-р Орест Талпаш, президент КУПП, д-р Микола Суховерський і д-р Дмитро Тодосійчук, президент і секретар Провінційної ради (ПР) КУК. Їм я завжди буду вдячний за віру в мене, як і д-рові Марії Лобай і колезі судді Рослякові, членам тод. Сенату, що **напевно** на мене голосували. Вибори відбулися 24 листопада 1981 р. А що я був тоді на якійсь конференції у Торонті, а Оля у дітей у Саскатуні, то про вислід я дізнався на другий день. “Вітай, пане канцлер”, стояв великий напис мого сина Михайла на дверях хати, коли я приїхав з летовища.

Спеціальна конвокація.

Про спеціальну конвокацію, на якій мене інстальювали канцлером, можна писати багато. Я тільки скажу щиро, що такої “паради” я ще до того часу не переживав у житті. Відбулася вона 6-го липня 1982 р. в Конвокаційній салі в старому “Arts Building”. Після Канадського гимну і молитви, яку провів Владика Саварин (молився словами з послання св. Павла до Филип’ян, “quaesumque vera”, виписаними на гербі АУ), мене представив Підручний, а запряг Лейтенант губернатор Франк Линч-Стонтон. Тоді мене вбрали в канцлерську тогу. А потім попросили виголосити промову. Звичайно, я почав з подяки тим, що мене номінували й вибрали, далі сказав, чому я погодився кандидувати. А погодився я тому, як казав старинний філософ Маймонід, що “поширення знання — це найвища заповідь”. А крім того я хотів бодай частинно відплатити за те, що дав мені АУ. Далі я говорив про багатокультурність, про силу, яка є в різnorodності, красу, яка є в культурній різноманітності, про важливість університетської освіти. “Освіта не є вакциною

проти болю, горя й втрати, однак вона одинока може додати нам сили, щоби підчас кризи не загубити віру в життя й людей. І хоча не дається вона без великого труду — не легко бо вивчити закони, які керують людським життям, а тим більше Божі закони! — але без неї було б просто неможливо жити”, казав я. Приємне враження на конвокації зробив музичний виступ наших дітей, Михайла на скрипці та Галі на фортеп’яні, які чудово зіграли “Поему” Ернеста Шассона. Вітали мене Джон Шлосер, голова Управи АУ, канцлер Калгарського університету Люї Лебел від всіх Альбертських університетів, канцлер Університету Летбриджу п-і А. Арнольд, та міністер освіти Джим Горсмен від уряду. Зібрав я тоді чимало всяких грамот і подарунків. На кінець на травнику перед будинком (а був чудовий день!) відбулася гостина: шампанське, канапки, солодке.

Бенкет 75-річчя АУ і бенкет ПР КУК.

Того ж самого дня вечером, великим бенкетом у готелі Вестін, АУ офіційно започаткував святкування свого 75-річчя. В запрошенні зазначалося: “вечеря в честь 75-річчя АУ та інсталяції Петра Саварина, КР, на пост 12-го канцлера”. Було понад 400 осіб, представників уряду, міста, університетів, коледжів. І знову: музика, побажання, вітання, гумор, подарунки. До пізньої ночі. На щастя, там ми з Олею й залишилися наніч. *Edmonton Journal* відмітив закінчення терміну п-і Форест і мій вибір на канцлера передовицею 30 червня 1982 р., під заголовком “Eminent chancellors”. Українські газети також написали. Українська спільнота Едмонтону відзначила цей вибір мене канцлером АУ під патронатом КУК пишною вечерею в Готелі МекДоналд в п’ятницю 27 серпня 1982 р. Це також була незабутня подія в моєму житті, про яку можна би багато писати, але я обмежуся лише згадкою найважливішого. На вечері, з ініціативи колеги Романа Осташевського і приятеля д-ра Дмитра Тодосійчука, між численними представниками різних громадських організацій, приятелями і знайомими, були оба католицькі Владики, Кир Ніл Саварин і Кир Димитрій Грещук, а православного Владика репрезентував о. Д. Лучак. Бенкетом чудово проводив св. п. Богдан Стефанюк, Секретар легіслятури. Головні промови виголосили: голова Об’єднання українських письменників (ОУП) “Слово” мгр. Юрій Стефаник по-українськи, а англійською мовою директор КІУСу проф. Лупул. Від КУК говорив приятель інж. Василь Кунда. В короткій кон-

цертній програмі, з трьома чудовими піснями під фортеп'яновий супровід п-і Мирослави Фодчук, виступив мій колега співак бас-баритон Ярослав Шур з Вінніпегу. На кінець дякував й говорив я. Чистий дохід із бенкету, понад \$10,000.00, пішов на Канадську фундацію українських студій (КФУС), тобто на видання Енциклопедії України, і в цім була моя велика, крім приємности, сатисфакція. З приводу мого вибору одержав я чимало гратуляцій і побажань, на письмі й усно, від різних організацій, приятелів і знайомих, а зокрема від Прем'єра Логіда і Патріярха Кир Йосифа, які завжди додавали мені духу у виконванні моїх обов'язків.

Почесні доктори українці за моєї каденції.

Писати про чотири роки мого канцлерства не легко. Так багато довелося пережити, що тяжко вирішити, що згадувати, а що ні, що буде цікаве читачам, а що ні, що довелося мені робити "офіційно", а що неофіційно, а зокрема — що я **зробив**. Бо остаточно, хоч як важливо щось десь робити, люди звичайно рахують те, в чім людина мала успіх чи що зробила. Одне є певне. Два роки головства в КПА, чотири роки канцлерства АУ і п'ять років головства в Світовому конгресі вільних українців (СКВУ) — а я не сумніваюся, що моє головство в КПА заважило на виборі мене на пост канцлера, так як моє канцлерство заважило на виборі мене на пост голови СКВУ 3 грудня 1983 р.! — без сумніву належать до найцікавіших, найвдячніших, а рівночасно найбільш інтенсивних періодів мого життя. Конвокації, присудження почесних докторатів, зустрічі з професорами, дослідниками й адміністраторами АУ, контакти з політиками, поїздки до інших канадських університетів і поза Канадою, промови, привіти, візити, розмови, конференції, наради, інтерв'ю, а час-до-часу, навіть певний **вплив** на хід подій, прямо неможливо всього описати. Нпр., як канцлер, я мав змогу чимало посприяти, щоби й деякі визначні українці одержали почесний докторат. На цьому якраз я й дозволю собі тепер окремо зупинитися. Згадуючи своє членство у різних комітетах Управи й Сенату, я так і не згадав досі, що вже під кінець 1976 р. я зголосився і став членом "Комітету почесних докторатів" у Сенаті. Але що це помагало? Українці нікого зі своїх в 1976-1978 роках на почесний докторат не висунули. Точніше, навесні 1977 р. на моє прохання директор КІУСу д-р Лупул просив відомого канадського мистця українця Василя Курилика прислати

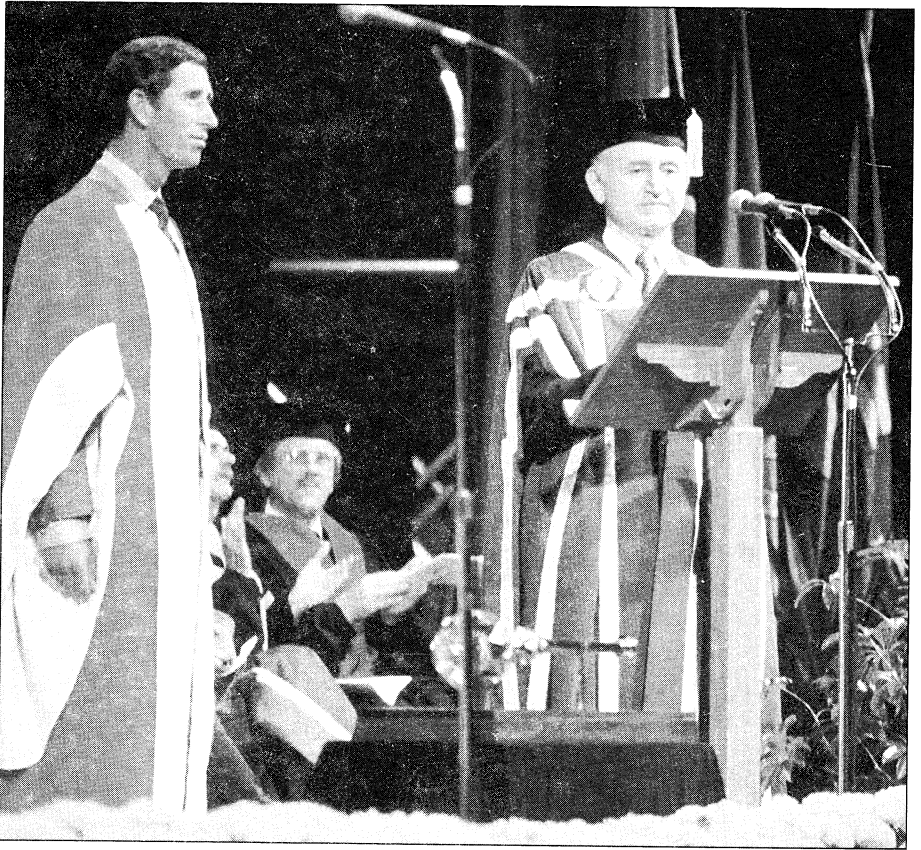
своє "CV", щоби його номінувати, але він у листопаді того ж року помер і наші плани були даремні.

Ставши канцлером, я не закинув ідеї й попросив проф. Лупула, щоби він підшукав на почесний докторат когось із визначних українців у 1983 р. І він це зробив з приємністю (і робив це кілька наступних років), номінувавши світової слави лінгвіста проф. д-ра Юрія Шевельова. До речі, проф. Шевельов на мою пропозицію 28 березня 1966 р. лекцією "Традиції Тараса Шевченка в українській мові" відкрив у АУ т. зв. "Шевченківські лекції", які тривають досі. Кошти цих лекцій покриває КУПіП, але промовців підшукує КІУС. Він і був тим третім українцем, що одержав на АУ почесний докторат, з літератури, а я тим першим українцем-канцлером, що йому той докторат вручив. То ж можете собі уявити нашу приємність. Презентував проф. Шевельова сам проф. Лупул, після чого Шевельов виголосив до учасників конвокації знамениту промову. На жаль, проф. д-р Юрій Луцький від номінації КІУСу на почесний докторат АУ в 1984 р. відмовився.

В 1985 р. почесний докторат одержало вже двох українців: світової слави вчений, історик проф. д-р Омелян Пріцак, ініціатор українських студій в Гарвардському університеті, і світової слави скульптор Леонід Молодожанин. Пріцак одержав докторат з літератури 5 червня 1985 р. Його також презентував проф. Лупул, і він говорив. Скульптор "Лео Мол" одержав докторат з права 6 червня 1985 р., його презентував проф. д-р Олег Ільницький, але він не говорив. В останньому році мого канцлерства почесний докторат одержало троє українців: 3-го червня 1986 р. почесний докторат з права одержав директор світової слави "Міжнародного інституту менеджменту" в Женеві, Швайцарія, д-р Богдан Гаврилишин, мій однокласник із Чортківської гімназії. Його презентував д-р Богдан Кравченко, заступник, а через місяць директор КІУСу, й він говорив. 4-го червня 1986 р. почесний докторат з права одержав суддя Апеляційного суду Онтаріо, знаменитий знавець людських прав, д-р Володимир Сурма-Тарнопольський. Я мав приємність їздити з ним, як президентом КФУС, до різних КУПП збирати фонди на Азбучну Енциклопедію України англійською мовою (А ЕУ 2). Його презентував проф. Лупул і він теж говорив. А 5-го червня 1986 р. почесний докторат з права одержав заступник голови "Canadian Farm Credit Corporation", кол. президент Фармерської спілки Альберти і заступник голови Фармерської спілки Канади, п. Павло Бабій. Його презентувала сенаторка п-і Мерилін Берч, але він не говорив.

Інші канадці, яким я мав честь уділяти почесний докторат.

Згадавши українців, які одержали почесний докторат до й підчас моєї каденції, хочу тепер згадати задля цікавості, які ще інші особи одержали почесний докторат, бо з огляду на своє 75-ліття, Сенат АУ винятково уділив підчас моєї каденції аж 47 почесних докторатів: два з літератури, 4 природничих наук і 41 з права. І так, я мав честь надати почесні докторати: колишнім: Прем'єр міністрові Джову Кларкові, Прем'єрові Альберти Пітерові Логідові й заступникові прем'єра д-р Г'ю Горнерові, Лейтенант-губернатору п-і Гелен Ганлі й канадському диппломатові/амбасадорові Брусові Ренкіну з політиків, першій жінці у Верховному суді Канади п-і Берті Вілсон, кол. Головному судді Альберти Вільямові Сінклерові й судді Дейвідові К. МекДоналдові зі суддів, лавреатці нагороди Нобеля за відкриття з медицини п-і Розелин Ялов, п-і Джін Форест (моєї попередниці) з канцлерів, д-рам Лойдові Барберові й Гаррі Ганінгові з президентів університетів, Президентові Альберта коледжу Шербирн МеКирді, модераторові "United Church of Canada" д-ру Джорджові Таттелу і Монсіньюру Джозефові Маловнові з теологів, Декану жінок п-і Сареті Спарлінг і директорці Школи медсестер п-і Руті МеКлур, поліційному інспекторові Вільямові Стюартові, президентам "Canada Research Council" і "Alberta Research Council" Ларкіну Кирвіну і Жіл Клутіє, великим філантропам Доналдові Гарві й Робертові Столері, лікаркам д-рам Лілі Лі й Патрісії Бирнс (спеціаліст хвороби рака груді), філантропові віцепрезидентові "Kellogg Foundation" Ендрю Патуло, шпитальному адміністраторові д-р Бернардові Снелу, співзасновникам Дому для фізично недорозвинених осіб п-і Барбарі і її чоловікові полк. Ерікові Кормекам, міжнародної слави демографові Натанові Кіфіцу і кол. працівникові Об'єднаних Націй Вільямові Епстайну, суперінтендантові Публічних шкіл Едмонтону Вільямові Вагнеру, громадським працівникам-добровольцям паням Меті МекКала, Марійон Шіплі, Телмі Скемблер і п. Юлію Ван Брабанту, скульпторові Джонови Віверу, дослідникові харчування Доналдові Клендініну, бібліотекарці дитячої літератури п-і Шілі Ігоф, лікарці-місіонерці в Непалі д-р Гелен Г'юстон, кураторові Мистецької галереї Гантінгдон Робертові Варку.

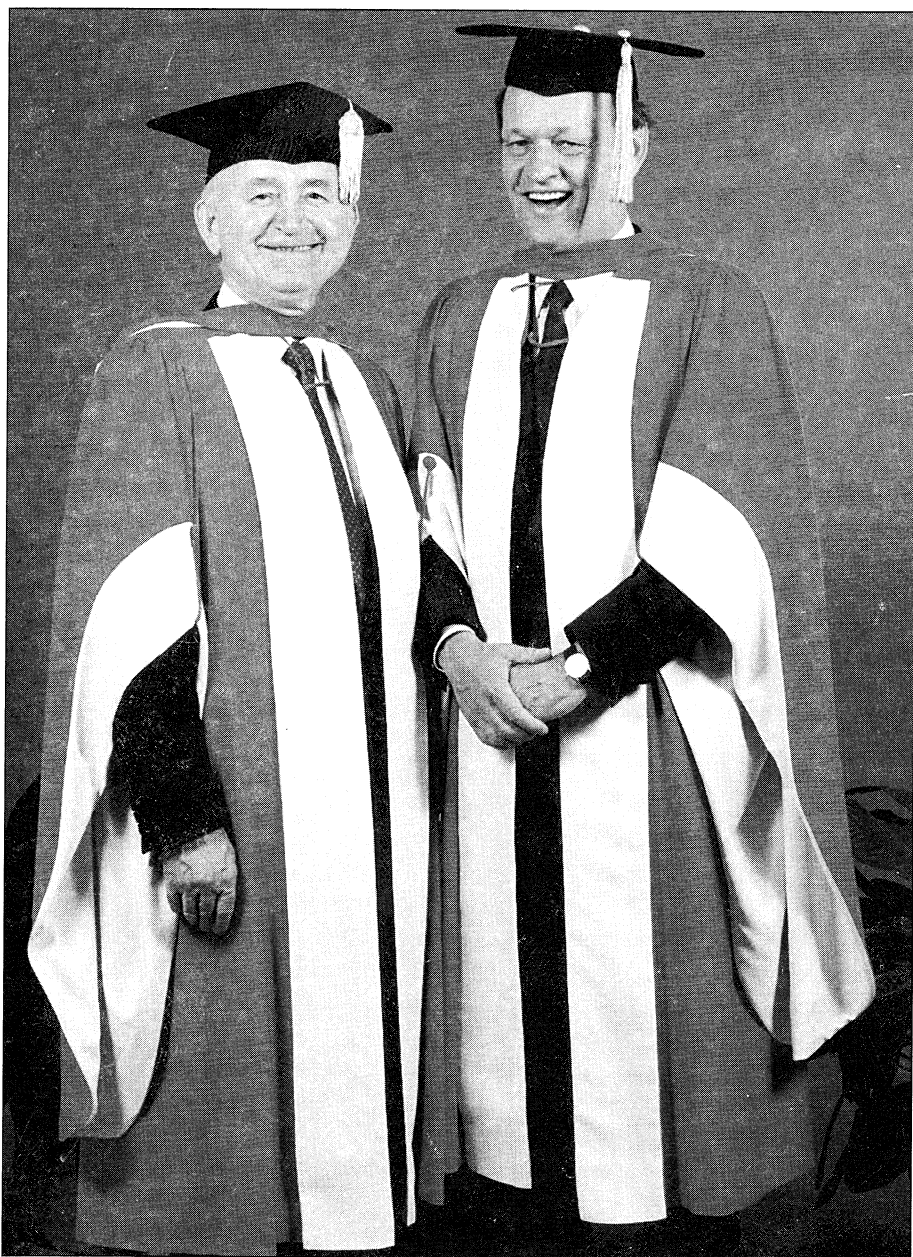
Почесний докторат для Принца Валії.

Але з найбільшою парадною і церемонією вручав я почесний докторат з права Його Королівській Високості Чарлзові, Принцові Валії. Сцена Ювілейної аудиторії тоді тріщала від достойників. Було там їх понад 400, крім Університетського хору. Я заявився тоді “українським монархістом” (за що зібрав бурю оплесків) і навіть побажав йому “щастя, здоров’я і многих літ” українською мовою. Покійна Діана сиділа тоді на сцені разом із ним. В моїм альбомі чимало знімків із цієї церемонії. Є в мене й листування з Принцом і запрошення, коли будемо в Лондоні, зайти до Бакінгем палати на чай. І хоча ми з Олею були відтоді кілька разів в Лондоні, на чай ми так і не відважились повернути. Після конвокації ми були з Олею також на урядовім прийнятті для них, в “Government House”, на 120 осіб,

так що ще раз мали нагоду з ними зустрітися. Рідкісна подія в житті, стрічати Принца й Принцесу, хоча стрічали ми також Королеву Єлисавету, а 18 серпня 1985 р. були навіть із нею у Вестін готелі на вечері, яку урядив був в її честь уряд. З інших таких парадних конвокацій згадаю ще конвокацію для Матері Тереси в Сен Полі за моєї попередниці Джін Форест і конвокацію Генеральному секретареві Об'єднаних Націй У Тантові і Прем'єр міністрові Канади П'єру Еліоту Трудо в 1968 р., з нагоди діамантового ювілею АУ, на яку я ходив прямо з цікавості.

Почесні доктори українці після моєї каденції.

Я був дев'ятим українцем, що одержав в АУ почесний докторат, з права, 8-го червня 1987 р. Мене презентувала моя приятелька п-і Марія Лобай, член Сенату. Хоча я міг говорити, я не говорив. Зате говорив довголітній парламентарист і федеральний міністер (23 роки до того часу) Жан Крет'єн, теперішній Прем'єр міністер Канади, який також тоді одержував докторат з права. Його презентував Біл Юрко. Надати Крет'єнові почесний докторат була моя ініціатива. Отак зійшлися на сцені українець і француз. У моїм альбомі є з ним знімка, бо офіційний університетський фотограф такі моменти увіковічує. Є в мене знімки також з усіма, кому мені судилося уділяти почесний докторат, або на конвокаціях з якими я був, через останні 25 літ, так що поглянувши, є що пригадувати. Після мене почесні докторати АУ одержало ще сім українців, а саме: 6 червня 1989 р. суперінтендант шкіл, що дозволив двомовне українсько-англійське навчання в Публічних школах Едмонтону, д-р Михайло Стрембіцький. Його представив сенатор Ларрі Совпер і він говорив на конвокації; 4-го червня 1992 р. світової слави письменник, кол. голова Співки письменників України (СПУ) і великий борець за українську мову і культуру Олесь Гончар, якого представив я, але який не говорив. До речі, мій спомин, під заг. "Олесь Гончар — доктор АУ, або 10-денна подорож у казку" був надрукований у книжці *Вінок пам'яті Олесь Гончара*, Київ, «Український письменник», 1997 р.; 21-го листопада 1992 р. кол. учителька, доброволець, голова "Поліційної комісії" і багатьох інших організацій, згадана Марія Лобай. Я підтримав її номінацію. Її презентував д-р Джеррі Лок, але вона не говорила; 10 червня 1993 р. кол. довголітній в'язень більшовицької імперії і перший Амбасадор

Почесні доктори права на конвокації АУ 1987 р.
Теперішній Прем'єр-Міністер Канади Жан Кретьєн
і колишній Канцлер Петро Саварин.

України до Канади Ексцеленція Левко Лук'яненко. Я підтримав його номінацію. Його презентував тоді діючий директор КІУСу д-р Зенон Когут і він говорив; 13 червня 1994 р. кол. перший Генеральний губернатор Канади українського роду, Достойний Рамон Гнатишин. Його запредентував сам президент АУ д-р Пол Девенпорт, і він говорив; 7-го червня 1995 р. будівничий і великий філантроп, фундатор ЦПЯ при КІУСі Петро Яцик. Його представив керівник того центру д-р Франк Сисин і він теж говорив; 22 жовтня 1999 р. кол. мер міста Едмонтону, голова Дорадчої ради Канади в справі багатокультурности, лідер Ліберальної партії і опозиції в Легіслятурі Альберти, адв. Лаврентій Декор (Я два рази керував його виборчою кампанією). Декора номінував Декан філософії д-р Кен Норрі, але хто його презентував, був присутній на церемонії і що він казав, я не знаю, бо церемонія з огляду на його хворобу раку (через кілька тижнів помер) відбулася в його домі, а я на неї не був запрошений. Коли ще зарахувати американського громадянина, але народженого в Кенморі біля м. Бенфу в Альберті, світової слави спеціаліста з астронавтики інж. д-ра Йосифа Харика, який одержав почесний докторат в Університеті Калгарі 27 травня 1964 р., то всіх канадців українського походження, що одержали почесні докторати в Альберті, було досі 17.

Мені не відомо, щоби хто-небудь з українців дістав почесний докторат в університеті Лесбріджу або Атабаски. За те знаю, що 28 вересня 1988 р. почесний докторат із теології від Колегії св. Стефана в АУ одержав покійний Владика Кир Димитрій Грещук, бо суддя Петро Грещук, голова Централі українців католиків Альберти Григорій Порохівник і я його номінували, і я представляв. Владика Кир Димитрій був патріотом, чудово працював з молоддю, був великим прихильником і опікуном двомовних шкіл. Канцлером Колегії була тоді моя попередниця д-р Джін Форест. На цій місці згадаю, що багато з тих, кому я вручав почесний докторат, мають також Орден Канади (13), а з почесних докторів українців АУ за їхню працю Орденем Канади були нагороджені: Лаврентій Декор, Марія Лобай, Лев Молодожанин, Рамон Гнатишин і я. Додам, що мгр. Роман Осташевський був першим, у 1979 р., із чотирьох досі, українцем з Альберти, нагороджених Орденем Канади.

Конвокація

Конвокація — це одна з найбільш урочистих функцій канцлера й тому для повноти образу попробую тепер коротко її

описати. І так, перед конвокацією почесні доктори, їх рідні, бл. приятелі й ті, що мають їх презентувати, є запрошені звичайно на обід із канцлером, президентом, головою Управи і їхніми дружинами в їдальні «Лістер гол» поруч Ювілейної аудиторії. Там їх офіційно вітають, поздоровляють, дарують від їхнього імени до Університетської бібліотеки, Відділу “рідкісних книг”, якусь дійсно рідкісну книжку, а тоді беруть до Ювілейної аудиторії. (Від мого імени Відділ рідкісних книг одержав славний трактат Жан-Жака Руссо “Du Contrat Social”, 1790, де є його славний вислів: “L’homme est ne libre, et par-tout il est dans les fers”. “Людина родиться вільною, а вона скрізь у кайданах”.) Коли гості на сцену, звичайно біля сотні їх, в своїх кольорових тогах, заходять до чудово прибраної в квіти Аудиторії, то всі встають, а університетська оркестра грає якийсь марш. Канцлер іде й сідає посередині, а по боках біля нього президент і голова Управи, Маршал АУ ставить перед ними “tasse”, офіційний символ, і починається конвокація. Національний гімн, під звуки оркестри, співає хтось з Факультету музики, далі йде молитва, вітає голова Управи, а президент або хтось з його заступників здає т. зв. “університетський звіт”. А тоді декани презентують своїх випускників канцлерові, який їм особисто гратулює за успіх, подаючи руку. Коли всі випускники повернуться на свої місця, Декан філософії просить їх встати, а звертаючись до канцлера і президента, просить їх “заприсягнути” і надати їм належні дипломи. Після присяги, яку проводить президент, канцлер “згідно з повноваженнями, які йому надала Провінційна легіслятура”, офіційно признає випускникам їхні дипломи. З черги президент Асоціації випускників офіційно приймає випускників до Асоціації. Звичайно 700/800 градуантів бере участь у конвокації в один день, а конвокацій кожного року є кілька весною, а одна осінню. Церемонія вручення почесних докторатів (звичайно двох на одну конвокацію) відбувається на кінець, після чого один із них говорить. Закінчує все своїм словом президент, оркестра грає “Боже хорони Королеву” і всі виходять на прийняття і фотографування з рідними у вестибюлі. Канцлерові на кінець в’яне рука, але щастя градуантів переливається не лише на рідних чи знайомих у залі, але й на нього. Як влучно сказав колись Генрі Д. Торо: “Хіба може бути більше чудо, як глянути на хвилинку очима іншої людини?”

Що робить канцлер і поїздка до Японії.

Що робить канцлер? Багато часу канцлер витрачає на різні поїздки. Сенат, як правило, має на рік дві великі сесії, одну виїзду, а одну в Едмонтоні. За моєї каденції такі сесії поза містом Сенат мав у Гренд Прері (коледжі), Вермільйоні (коледжі), Вегревілі. Він теж їздить на річні сходи сенатських управ, сходи Асоціації університетів і коледжів Альберти і на інсталяції канцлерів у інших університетах. І так я, нпр. був на інсталяціях канцлерів Університетів у Калгарі, Атабасці, Ванкувері, Вінніпезі. А оскільки АУ має Асоціації своїх випускників по різних містах Канади, то треба було й їх відвідати: в Галіфаксі, Монреалі, Оттаві, Торонті, Вінніпезі, Калгарі, Ванкувері, Вікторії. З більших поїздок згадаю поїздку в складі Едмонтонської делегації під проводом пок. мера Едмонтону Декора до Китаю, Бейжінгу і Гарбіну, 28.XI.-8. XII. 1985 р. і до Університету Нагоя в Японії, 28.3. — 13.4.1985 р. До речі, Університетові в Гарбіні на прохання проф. Петра Потічного, я завіз кілька пачок книжок КІУСу, а приватному Університетові “Комерції та ділової адміністрації” у Нагоя для Президента Гіроші Курімото подарував від АУ президентську мантию, а від КФУС 5 томів АЕУ 2. В Університеті Нагоя я відкривав шкільний рік. В Канаді всякі університетські церемонії відбуваються на кінець шкільного року, а в Японії навпаки, на початку. Цей Університет був заснований батьком Гіроші, п. Юічі Курімото, першим студентом японцем, який 1930 р. одержав в АУ диплом з філософії. В 1964 р. АУ за заслуги на терені зв'язків між Канадою і Японією нагородив Юічі Курімото почесним докторатом, а в 1987 р. таким же докторатом його дружину Шізу, засновницю перших шкіл у Японії для дівчат. Я був одним із тих, що піддержали її номінацію. Одержав почесний докторат АУ з права теж їхній син, теперішній Президент того Університету, Гіроші Курімото. Із вдячності родина Курімото подарувала на “Японський город” у Девоні біля Едмонтону кілька сот тисяч доларів, а до нього — мідяний дзвін, який символізує приязнь між Канадою і Японією. Як “почесний голова” (1986-1988) будови цього городу в Девоні і тод. канцлер, я був якраз й запрошений з Олею до Японії, а закінчення моєї промови там: “Let us not follow where the path may lead. Let us go instead where there is no path. And leave a trail”, по-англійськи і по-японськи, стоїть тепер там виписане над новим адміністраційним будинком. За 16 днів ми відвідали не лише міста Нагоя і Токіо, але

й Кіото, кол. столицю Японських імператорів, Гірошіму, озеро Мікімото, де японці вирощують найкращі в світі перли, й інші міста. Ми гостили за те д-рів Шізу і Гіроші Курімото, разом із цілим класом студенток (понад 40) у нашій хаті 18 серпня 1985 р., показали їм кілька українських церков, возили подивитись на ССУК. Незабутня поїздка і незабутні знайомства, а зокрема японський “формальний чай”, яким нас гостили.

Участь канцлера в різних імпрезах.

З великих конференцій, в яких мені доводилось брати участь як канцлерові АУ, згадаю зокрема “National economic conference” в Оттаві 21 — 23 березня 1985 р. Про мій коментар там на тему безробіття газета *The Toronto Star* від 23 березня написала таке (цитую в оригіналі):

OTTAWA — Full employment is “a dream, a thing of the past”, and Canadians should be looking at more creative ways of sharing what work is available, the Chancellor of the University of Alberta says. Peter Savaryn told the National Economic Conference yesterday that the idea of full employment came after World War II, when “Europe was in ruins and Japan was in ruins”. That created work for everybody as whole continents moved to rebuild their economies. “But do we need full employment, or full income? It’s a social problem, not necessarily an economic problem”. Savaryn’s suggestions, practically the only specific ones offered during yesterday’s discussions, included: # A shorter work week, which would get more people performing the same hours of work. Or perhaps a nine-month working year that would allow people three months “to do something else”; # Allowing people to retire before the age 60 or 65; # Recognizing full-time parents as employed people entitled to some remuneration; # Educational leaves of absence that would pay people to return to school or to attend retraining programs.

Я реготав минулого року, коли почув на “СВС radio”, що вже хтось написав на цю чим раз то пекучішу тему в Канаді книжку, і що деякі держави в Європі, включно з Францією в 1999 р., вже давно почали скорочувати робочий тиждень, а тим самим — безробіття, а почувши тоді мій коментар на конференції, головуючий мені вже виступити другий раз не дозволив. Був я і на конференції на тему “Вищої освіти” в Торонті, 4-ох конференціях на тему “Канада, світ і майбутність” в Едмонтоні, на 34 “AADAC International Congress” у Калгарі. З українських імпрез

ніколи не забуду “Екуменічної відправи” 10. 5. 1986 р. в Катедрі св. Михаїла в Торонті, зорганізованої Інститутом Симона Петлюри, з д-ром Олегом Підгайним на чолі, з нагоди 1,000-річчя християнізації України. В моїй промові “in lieu of sermon”, “замість проповіді”, я звернув увагу на нахабне святкування цієї історичної події росіянами в Москві, замість у Києві над Дніпром, де вона відбувалася. Не забуду теж виступу 4 грудня 1983 р. на конгресі СКВУ в Торонті Лідера опозиції в Оттаві, пізніше Прем’єр-міністра Канади Браена Малруні, якого промова про голодомор в Україні сильно розізлила Москву. Як я вже згадував, АУ на бенкеті після моєї інсталяції у 1982 р. почав відзначувати своє 75-річчя, а це означало ряд окремих ювілейних імпрез, на яких мені треба було бути. Крім того, 1983 р. у нашому університеті відбувалися т.зв. “Ігри Світової Універсіади”, які відкрив Принц Чарлз, що теж вимагали моєї присутности. І не лише присутности. Як хтось тоді дотепно висловився, “бідний Канцлер” мусить “chair many meetings, bring many greetings, and spur other things along”. Моя ексекутивна директорка, п-і Мері Тотмен, аж полегшено зітхнула, коли я звільнив її від писання мені “привітів і промов”, що вона (підозрюю) подеколи робила для моєї попередниці. Після довгих років в Управі і Сенаті мені звичайно не бракувало ні тем, ні слів. А що часом треба було виступати два-три рази на день, то мені не раз треба було думати “настоячи”. Тільки більші, поважні промови я собі писав, а звичайно говорив з нотаток. Людину краще сприймають, коли вона говорить з пам’яті, ніж коли читає.

Успіхи й невдачі.

Писав колись національний шотландський поет Роберт Бірнс: “Even the best laid plans of mice and men can go astray”. З моїми поглядами на деякі справи часом не годилися студенти, писала газета “Gateway”. Не потрачували поважно мої політичні й університетські колеги моєї “ідеї” заснувати “Університет півночі” (University of the North) в Гренд Прері, і вимоги “другої мови” при вступі в університет, і обмеження “займання посади” (tenure) до 50 % професорського складу (“There is security in chains”, аргументував я). І ще дві речі мені не вдалося здійснити в 1982-1986 рр., а це — надати почесний докторат лідерові “Солідарности” в Польщі Лехові Валенсі і Папі Павлові Іванові, який 1984 р. відвідував Едмонтон. Кардинал Рубін мені

написав, що Папа робить до Едмонтону “пасторальну візиту” і в принципі не приймає ніяких почесних титулів (в Польщі винятково прийняв, бо це була його “Alma Mater”) а Валенса боявся, що його не впустять назад до Польщі. Сенат готовий був навіть зробити виняток і передати Валенсі почесний докторат через його дружину Дануту, але й вона побоюлася виїжджати з Польщі. Проте, розголос через газети пішов по цілій Канаді й хто зна, чи не заважив на тодішній долі Валенси. Навіть КГБ часом рахувалося з опінією заходу, а зокрема ЗСА і Канади. Едмонтонська Польонія однак була вдячна мені за спробу. Поляки також раділи, коли АУ погодився розмістити в університеті бюст їхнього поета Чеслава Мілоша, лавреата нагороди Нобеля. Він був особисто присутній, коли я відкривав його пам’ятник 22. 3. 1984 р. Зате чудово вдалося відзначити 21.3. — 6.4. 1985 р. 300-річчя геніяльного композитора Йогана Себастьяна Баха. Я належав до комітету, що збирав на те фонди, а за залишки грошей від фестивалю АУ відтоді щорічно запрошує якогось визначного музиканта з концертом творів Баха. Вдалося теж мені 1983 р., з нагоди 50-річчя голодомору, дістати головних промовців: на “голодний обід” президента АУ д-ра Маєра Горовіца, а на відкриття пам’ятника жертвам голодомору перед миською ратушею Прем’єра Логіда. Такої сердечної промови як на обіді від єврея українці ще мабуть довго не будуть чути в Едмонтоні.

Репрезентація, впливи, сенатські звіти.

Щоби познайомитися з університетськими проблемами, я в першому році канцлерства раз на тиждень просив на обід когось із деканів чи голів департаментів. А коли приїжджали до університету якісь іноземні гості — а за моєї каденції нпр., відвідали АУ: амбасадорка Австрії і амбасадори Ізраїлю, Німеччини, Ірландії і Фінляндії — то ми з президентом брали їх на обід, а я використовував часом нагоду та інформував їх про українські справи. Напр., на моє прохання ексекутивний віцепрезидент СВС W. T. Armstrong в 1985 р. дозволив на висвітлення фільму СКВУ про голодомор “Жнива розпачу”. А що мав я широкі політичні зв’язки, то кликали мене репрезентувати АУ й на всякі політичні імпрези, напр. відкриття парламента, всякі зустрічі, пращання, “обіди” з прем’єром чи прем’єр-міністром, річниці, обіди “в честь”, концерти, конференції. І хоча як багато такі речі брали часу, а звичайно й коштували, але завжди були цікаві й приємні. На цім місці зазначу, що крім ексекутивної

директорки до помочі мені Сенат ще затруднював т. зв. “до-слідницю”, яка мала завдання працювати над “Senate reports” (сенатськими звітами). За моєї каденції таких звітів вийшло два: “Senate report on ethics” і “Senate report on second languages”. Зробити перший запропонував я і мені досі приємно, що за мотто до нього комітет взяв речення із моєї промови на інсталяції. Дозволю собі те речення тут зацитувати в оригіналі:

“In a world that grows more complicated daily, we need people in the professions, in industry, in labour, and in business with principles or values to ensure rules of action, integrity, justice, fairness and idealism. However difficult it may be, a university must try to transmit values. While desire and reality may never meet, it is important that we never lose sight of the desire for WHAT-SOEVER THINGS ARE TRUE, as dreams often transform reality. We must, of course, teach the young how to read, but we should also teach them what is worth reading and especially how that “worth” is determined”.

До речі, 12 жовтня 1998 р. я розказав коротко про викладання етики в АУ в Українському центрі правничих студій (УЦПС) у Києві. УЦПС був заснований Українською правничою фундацією (УПФ, президент Сергій Головатий) та Київським університетом ім. Тараса Шевченка, і є єдиним юридичним інститутом на Україні, що дає дипломи магістра. В червні 1988 р. Сенат АУ випрацював навіть “Progress report on Ethics”, над яким працював член Сенату суддя Петро Грещук, що 1957 р. приймав мене до Адвокатської палати. Дістати окрему людину, яка б координувала викладання інших мов на АУ (мрія проф. Лупула) нам так і не вдалося, хоча наш другий звіт таку рекомендував. Взагалі, навчання інших, т. зв. “других” мов в Канаді непопулярне (бо немає вимоги знати якусь іншу мову при вступі в АУ), а раз немає вимоги й досить студентів, то немає й грошей на їх навчання.

Потроювання (double matching) датків на АУ й КІУС.

Заснування КІУСу я докладно описав в третім ЗК Збірнику НТШ, а д-р Зенон Когут у тім же збірнику розказав про КІУС в добу незалежності України. Немає сумніву, що сьогодні це найбільший центр українознавчих студій поза Україною і я щасливий, що приклав рук, ума й серця до його заснування. Мало того, доля так скерувала, що я навіть мав вплив на його фінансовий розвиток, бо побачивши, який успіх має урядова

програма “matching”, я вже 7 березня 1983 р. зложив візиту Прем’єрові Логідові й подякувавши йому за “matching”, висунув ідею “double matching”. Говорив я про “double matching” теж голові “Освітнього комітету” в Кабінеті міністрів, послові Елу Гібертові з округи Голд Бар, якому ми з Олею допомагали у виборах (я номінував його і був його “офіційним агентом”). Тож коли із 1985 р. успішно закінчилася перша програма “matching”, в “Троновій промові” в квітні 1986 р. уряд проголосив другу програму, “double matching”, а осінню заснував “Alberta Advanced Education Endowment and Incentive Fund”, і зобов’язався до кожного долара, подарованого АУ приватними особами чи організаціями, додавати два. З цього скористалися зокрема КІУС і КУКЕ ім. Гуцуляків. Вісник КІУСу “Річний огляд 1999” подає список своїх “вічних фондів” до 30.9.1999 р., а з нього ясно, що КІУС в рр. 1986 — 1988 одержав від уряду в той спосіб понад чотири і пів мільйона доларів! Згідно з інформаціями в тім віснику з того рішення уряду скористали наступні фонди: Меморіальний фонд ім. Володимира й Дарії Кубійовичів, що одержав \$280,000.00 (листопад, 1986 р.); Архівний фонд ім. Стефанії Букачевської-Пастушенко, що одержав \$200,000.00 (січень, 1987 р.); Вічний фонд КУПП — \$400,000.00 (квітень, 1987 р.); Вічний фонд ім. Михайла й Дарії Ковальських — \$200,000.00 (грудень, 1987 р.); Вічний фонд клубу «Козбілд» — \$70,000.00 (червень, 1988 р.); Вічний фонд ЦПЯ — \$2,000,000.00 (червень, 1988 р.) і Вічний фонд Анни і Євдокії Стасюк — \$900,000.00 (липень, 1988 р.). І так сьогодні КІУС, крім свого нормального річного бюджету, має в своєму розпорядженні відсотки з яких 10 мільйонів доларів із пожертв осіб і організацій, яких я називаю не інакше як будівничими української науки в Канаді. Скористала теж в 1988 р. КУКЕ ім. Гуцуляків, заснована проф. д-ром Богданом Медвідським, у яку уряд вложив понад \$650,000.00, а проф. Медвідський і панство Василь і Анна Курилів по \$100,000.00, якщо згадувати тільки найбільших на неї жертводавців.

Ще про будівничих української науки.

Тут мушу признатись, що коли я пропонував політикам з нагоди 75-ліття АУ подвоювати чи потроювати датки на університет, мені навіть не снилося, що скористають з того й українські інституції. Але коли мій приятель Євген Борис з Торонта, почувши від мене про це рішення уряду, послухав моєї

поради та першим вложив в КІУС \$140,000.00, а тим самим потроїв спадок Кубійовичів, то за його прикладом пішли інші, включно із Петром Яциком, який своїм мільйоном заснував при КІУСі ЦПЯ, що тепер перекладає на англійську мову Історію України-Руси Михайла Грушевського й видає інші історичні студії. Ентузіазм пп. Бориса і тод. директора КІУСу д-ра Кравченка приніс великі користі (я з покійним Борисом довгі роки збирав фонди на ЕУ й на тему КІУСу не раз говорив і листувався), бо вже не лише Яцик дав на КІУС один мільйон, але й Дарія і Михайло Ковальські. Крім вище згаданих сотисячників (Кубійовичів, Букачевської-Пастушенко, КУПП, “Козбілду” і Сестер Стасюків), є вже при КІУСі понад \$100,000.00-ні вічні фонди ім.: КІУСу, Анни і Нікандра Буковських, Олени Даркович, д-рів Івана та Мирослави Іванців, Марусі й Михайла Дорошів, Петра та Іванни Стельмахів, Івана Коляски, Родини Ремезів й багато менших, але не менш щедрих, вічних фондів. Тут з приємністю занотую, що багато допомагають КІУСу організації, яких я був співзасновником, а зокрема КФУС, КУПП і Альбертське товариство збереження української культури (АТЗУК), які, як видно з вісника КІУСу за 1999 рік, лише за останні п'ять років дали на КІУС близько \$700,000.00. Якщо хтось однак думає, що КІУС вже має досить фондів, то дуже помиляється. Україна в світі ще довго буде “terra incognita” і чим більше матиме КІУС приватних фондів, тим більше зможе зробити. КІУС як інститут фінансово ще дуже бідний.

Інші пожертви на АУ і відзначення.

Згадуючи пожертви на КІУС і КУКЕ ім. Гуцуляків, хоч згадати ще кілька мені відомих поважних жертводавців з української спільноти на АУ, гідних згадки. Йдучи хронологічно, першою згадаю п-і Марину Декор, котра своїм двістітисячним датком 1995 р. у пам'ять свого чоловіка Івана, кол. голови Асоціації адвокатів Канади й викладача права в АУ (трагічно загинув) заснувала “John Victor Decore Centre for Alternative Dispute Resolution”. До її датку його приятелі додали ще понад сто тисяч. Коли весною 1998 р. помер довголітній член Управи АУ Павло Вацко, президент “Inland Cement”, то Факультет бізнесу заснував у його пам'ять “The Paul Wacko MBA Award in Energy and Natural Resources”, але я не знаю, у якій сумі. Дивним збігом обставин ще один Декор записався в аннали АУ, а це вже згадуваний мій приятель і співпрацівник на КБ КУПП, брат

Івана, Лаврентій. 4-го червня 1999 р., п'ять місяців перед його смертю, Едмонтон вшанував його окремою вечерею "Thank you Laurence" в "Northlands Agricom", на яку прийшло понад півтора тисячі осіб, а дохід з неї, понад сто тисяч, за його бажанням пішов на "Noujaim Institute for cancer research" при Шпиталі АУ. А що приятелі Лаврентія додали на цей же Інститут ще кілька сот тисяч, то Інститут заснував в АУ "Laurence Desore professorship", а Сенат вшанував його почесним докторатом права.

Декора вшанував не лише АУ, але й Провінція. 13 березня 2000 р. Прем'єр Клайн заснував в імені Декора 100 стипендій, по \$500.00 кожна, для студентів, що успішно закінчили середню освіту, а при тім виказали «провідницький хист», як добровольці. Я ще бачився з Лаврентієм на початку жовтня, 1999 р., та подарував йому третій ЗК Збірник НТШ (де є стаття про нього), а від нього одержав (чи не останнього в його житті) наступного листа:

7 Oct. 99

Dear Peter,

I enclose herein CULCP final Evaluation Report. This is probably not exactly what you wanted, but I think "pointed" enough for your book writing purposes. I am sending a note to Terry Roberts asking that they provide a similar kind of thing for CULCP.

I am working hard at keeping healthy. This is a much bigger battle — but you know me.

Peter, I am extremely proud to have been associated with you over the years. Our community has benefited from our friendship and our proactive action. And our country is just a little stronger.

Imagine, at one time we debated whether the word multiculturalism was divisive, whether it riled the francophone, whether it was too timid. Now we see a concept used in the world. Madam Justice Sebourn used it two days ago to describe her involvement in the world.

Peter, we did well!!   Laurence

На цім місці згадаю, що 4 січня 2000 р. *Edmonton Journal* подав вістку, що з ініціативи д-ра Ігоря Гаука, професора педіатрії і неврології, керівника "Освіти", Факультет медицини при АУ назначив д-р Анну Фенінг "координаторкою" міжнародних проєктів і зв'язків. Тут згадає теж мого близького приятеля д-р Роберта (Бобчика) Ф. Кларка (був головою Едмонтонського Комітету збірки на КФУС), що також лишив кількасот тисяч доларів на Українські студії. Про проєкт д-ра Гаука

“Освіта” читайте в окремій статті.

Такі ініціативи приносять честь не лише даним особам, але й спільноті, до якої вони належать. При цьому ще згадаю, що від 1994 р. є в Будинку студентської юнії вже навіть окрема стіна, “Alumni Wall of Recognition”, на якій за 1994 рік видніє ім’я інж. д-ра Йосифа Харика, а за 1998 рік ім’я інж. Анатолія Рошка, двох (на 40 відзначених) українців. На “Sports Wall of fame” АУ видніють імена Василя Шандра і Тараса Данилюка. На такі “стіни” ніколи не було легко потрапити і далі не є, хоч українці часто, маючи всі на те дані, навіть не пробують. На мою думку, це наслідки недержавности українського народу. Нас же, як народу, довгі віки не було на жодній карті світу! Інша справа, що навіть якщо є відповідні кандидати, то їх все одно треба комусь висунути. Коли я 1982 р. підказав Міністрові освіти Горсменові назвати одну з провінційних стипендій ім’ям першого федерального посла українського роду Михайла Лучковича, то він змісця погодився, що Лучкович на те заслуговує, і назвав.

Признання для КІУСу й українських студій на АУ.

В червні 1998 р. АУ визнав українські студії в АУ як “centres of excellence in research”. Тобто признав, що досліди з історії України в КІУСі й виклади української мови, літератури, культури й ІУ в Департаментах історії і класики й Сучасних мов і порівняльних студій, на найвищому рівні. Це чудово. Але навіть якщо не радіти признанням АУ, то можна радіти самим публікаціям КІУСу: А ЕУ 2 в п’яти томах, на спілку із НТШ і КФУС, (я їздив 1984 р. на запрошення пок. д-ра Данила Струка як головний промовець на презентацію 1-го тому до Торонта), переклад “Історії України-Руси” Михайла Грушевського, понад півтори сотні книжок, понад 60 довідників, біля півсотні томів “Журналу українознавчих студій” і біля два десятки чудових посібників для учителів двомовних шкіл із серії “Nova” д-ра Оленки Білаш. Коли б ще було тільки більше студентів українців, щоб вивчати українські предмети, то можна би ще більше радіти. До речі, посібники для двомовних шкіл, видані Методичним кабінетом української мови (МКУМ) при КІУСі, тепер вживаються навіть в Бразилії, і мені пригадується моя, тоді Президента СКВУ, з Олею поїздка в 1984 р. туди, коли ми вперше поінформували там Владиду Кир Єфрема, учительку Магдалину Лозову, д-ра Кульчинського та інших про наші дво-

мовні школи і заохочували їх завести такі школи у себе. І вони почали, і д-р Кравченко став піклуватися ними, і п-і Лозова з поміччю Харитативного товариства ім. єпископа Будки (ХТЄБ) (як заступник голови, я їздив до Бразилії ще два рази і возив підручники) стала приїжджати до Едмонтону, а д-р Білаш стала їздити вести курси для учителів української мови туди.

КІУС і моя присутність в АУ.

На цім місці згадаю, що в 1996 р. Рада деканів (РД) і Комітет академічного розвитку (КАР) АУ мало що не забрали КІУС із під юрисдикції Віцепрезидента досліджень і передали під юрисдикцію декана Факультету філософії. А що це не було в інтересі КІУСу, то директор д-р Когут повідомив мене і все, що я зробив, то поговорив із Віце-президентом досліджень д-р Мартою Пайпер, а вона процес зупинила. Д-р Пайпер тепер є президентом другого найбільшого університету Канади, Ванкуверського. Як канцлер я був довгі роки в Дирекції “Приятелів факультету права”, а останніх 4 роки, як Екс-Канцлер, членом Дорадчого комітету “Канадського проекту в Україні з питань правового навчання та опрацювання навчальної програми” для УЦПС в Києві. Фінансувало цей проект Агенство Канади з міжнародного розвитку (СІДА) в сумі півтори мільйонів доларів, а очолював його проф. Волтер Міс з Едмонтону. Завдяки цьому проектові за останні три роки 14 українських правників навчалася по рокові на Факультетах права в АУ й Університетах МекГіл в Монреалі і Йорк в Торонті. Як я вже згадував, 12-13 жовтня 1998 р. проф. Міс і я брали участь в науково-практичній конференції УЦПС і мали приємність слухати доповіді кількох із тих студентів. Як на диво, три студентки, всі три на ім’я Наталка, вийшли заміж і не повернулися в Україну викладати право. На любов немає ніде в світі ради.

Я є тепер в університетському Дорадчому комітеті КІУСу і мав приємність в липні 1999 р. бути одним із тих, хто одноголосно затвердив д-ра Когута на ще одну 5-річну каденцію. Слухаючи тоді звіт д-ра Когута, я вийшов з переслухання з переконанням, що при дальшій відданій співпраці своїх працівників (а має він їх тепер, мені виглядає, добрих) і підтримці української громади, на солідних фундаментах, які поставили його попередники д-ри Лупул і Кравченко, КІУС досягне своїх цілей, а саме: а) стане провідним центром української історичної науки; б) провідним видавцем у галузі

українських студій поза Україною; в) провідним канадським інформаційним центром про Україну і г) найкращим методологічним центром навчання української мови як другої мови, а при тому значно допоможе у розвиткові українознавства в Україні. Також згадаю, що завдяки моїм університетським і політичним зв'язкам, я в свій час допоміг п-і Байдужій запровадити двомовну школу в Шервуд Парку, на ще деякий час зберегти двомовну школу в Лямонті, а зокрема заснувати двомовні школи в Манітобі. Це д-р Лупул і я їздили з "бріфом" до Вінніпегу й разом із вінніпежцями домовлялися про них з тодішнім прем'єром Стерлінгом Лайоном.

КІУС за останніх 20 років зріс до тої міри, що розробив тепер ряд окремих програм, а саме: видавничу, включно із журналом українознавчих студій, енциклопедії України, дослідження українських церков, вивчення сучасної України ім. Стасюків, Українсько-канадських досліджень, вивчення Східної України ім. Ковальських, ЦПЯ, Методичний кабінет української мови, Канадсько-український проєкт законодавчої співпраці. Під цю пору в КІУСі працюють (опускаю титули): Зенон Когут (директор), Давид Марпелс (діючий директор), Богдан Клід, Христина Єндик, Еленора Вітюк, Оля Брігс, Пітер Матілейнен, Сергій Плохий, Франк Сисин, Мирослав Юркевич, Андрій Горняткевич, Лада Басса, Уляна Пасічник, Андрій Макух, Маруся Петришин, Софія Лазар, Марко Мальований, Леся Солтикевич, Максим Тарнавський, Юрій Дякунчак, Марія Маслей, Джим Якута, Катерина Новицька, Роман Сенькусь, Андрій Макух і Ярс Балан.

Інша українська присутність в АУ.

Крім КІУСу, українську присутність на АУ добре засвідчує заснована проф. Медвідським КУКЕ ім. Гуцуляків на чолі із проф. д-ром Андрієм Нагачевським, знавцем укр. танців. З 12 по 16 жовтня 1999 р. вона відзначила свій 10-літний ювілей в АУ під гаслом "традиція жива", до програми якої входили виставка музичних інструментів д-ра Браєна Черевика, лекції, концерт, презентація нових видань і святковий бенкет. Фолкльорний архів Катедри під проводом д-ра Олександра Макара недавно отримав і тепер упорядковує унікальну збірку родини Мельничуків, власників найстаршої української книгарні в Альберті. Цілі Катедри: академічне навчання (підготовляє магістрів і докторів етнографії), дослідни, стипендії, публікації, архіви, зв'язки з громадою. Проф. д-р Медвідський і працівники Катедри д-ри Макар і Черевик беруть активну участь в різних

наукових конференціях і громадській праці. Катедра слушно втішується поважною фінансовою підтримкою української спільноти (її фонди сягнули 3 мільйони доларів) і є одинокою такого роду катедрою у вільному світі. Українську присутність прекрасно засвідчує також Катедра ІУ зі знаменитим істориком, гідним наслідником проф. Лисяка-Рудницького, проф. д-ром Іваном-Павлом Химкою на чолі й солідною і здібною дослідницею історії українців в Канаді, д-ром Франсес Свиріпою. Проф. Химка не лише викладає історію для студентів, але й наглядає над тезами 10-ти аспірантів. Про ІУ він докладно розповів в III ЗК Збірнику. Д-р Свиріпа на Факультеті історії і класики викладає курси з канадської іміграції й етнічної історії. Вищезгадані Андрій Макух і Ярс Балан тепер працюють над другим томом історії українців у Канаді в міжвоєнному періоді. Перший том написав Орест Мартинович. На кінець, з приємністю занотую студії україністики в АУ. Пишу “з приємністю”, бо АУ має і завжди мав більше студентів україністики як всі інші канадські університети: Торонто, Монреаль, Оттава, Вінніпег. Ц. р. нпр., на українському відділі є 65 аспірантів, а 20 студентів на відділі славістики, з яких 10 студіює україністику. Відділ очолюють проф-ри д-ри Олег Ільницький і Наталія Пилип'юк, на 1/3 ставки проф. д-р Андрій Горняткевич, а недавно до них приєдналася Алла Недашківська. Минулого р. студії україністики в АУ відзначали своє 40-річчя, а кілька років тому проф-и Ільницький і Пилип'юк, які викладають в університеті українську мову й літературу, заснували Український центр мультимедія інтерактивного навчання та цифрових публікацій. Конкорданс поезії Шевченка, 3500 сторінок, в 4-ох томах, випрацьований ними, погодилося незабаром видати НТШ в ЗСА, а якщо роздобудуть грошей, то поpróbують скомп'ютеризувати україністику, тобто випрацювати: інтерактивний компактний диск з української мови для студентів університету, мультимедійний український фразеологічний підручник для туристів і бізнесменів, інтерактивний компактний диск про життя і творчість Тараса Шевченка, інтернетні курси з української мови, літератури й культури, інтернетний український словник і словник українських синонімів, інтерактивний компактний диск дитячої літератури, а також випрацювати українську електронну мережу дослідів та інформації у цій ділянці взагалі. Я не розуміюся на речах, над якими вони працюють, але їх декан захоплений, а це значить — що україністика в АУ йде з духом часу, а тим самим заслуговує на фінансову підтримку української спільноти. Знання, яке до цих

часів містилося у книжках — а український бібліотечний фонд на АУ, розпочатий проф. Старчуком, тепер начисляє біля 40,000 назв — зможуть незабаром студенти черпати також через інтернет, навіть не повертаючи до бібліотеки.

Ще інша українська присутність в АУ.

Українці в Канаді вже дали Канаді генерального губернатора, прем'єрів, федеральних і провінційних міністрів й послів, суддів, сенаторів, канцлерів, мерів міст і т.д., але я якось не чув досі, щоб хто був президентом якогось університету, яких у Канаді є 82. Не мали ми ще навіть віце-президента чи президента українського роду й в АУ. Знаю, що тепер "Associate Academic VP" є д-р Анна-Марія Декор, а деканом Фармації Ричард Москалик. Багато літ тому деканом Фармації був теж Іван Бачинський. І то все, коли йдеться про адміністративні кадри. Трохи краще представляються студенти, бо президентами Студентської юнії в свій час були: мій однокласник із права, кол. суддя Іван Бреко, згаданий вище адв. Іван Віктор Декор, а останньо адв. Тарас Філевич. Відзначення й титул "визначного професора" від Факультету та нагороду Ратерфорда й національну нагороду "3 М", одержав давніше д-р Іван Куспіра, а останньо нагороду Факультету за мистецьке викладання д-р Оленка Білаш. Не чув я досі й про голів різних департаментів, хоча багато наших поміняло свої прізвища, а жінки прибрали прізвища своїх чоловіків, то неможливо точно сказати. Навіть тяжко було б, без опитування, підрахувати сьогодні професорів українського роду, але таких є більше, хоча й тих немає відсотково стільки, як би повинно бути. Виходить, що піднятися по виборній професійній чи адміністративній університетській драбині також не легко, мабуть навіть тяжче як по політичній. А жалко, бо неприсутні голосу не мають.

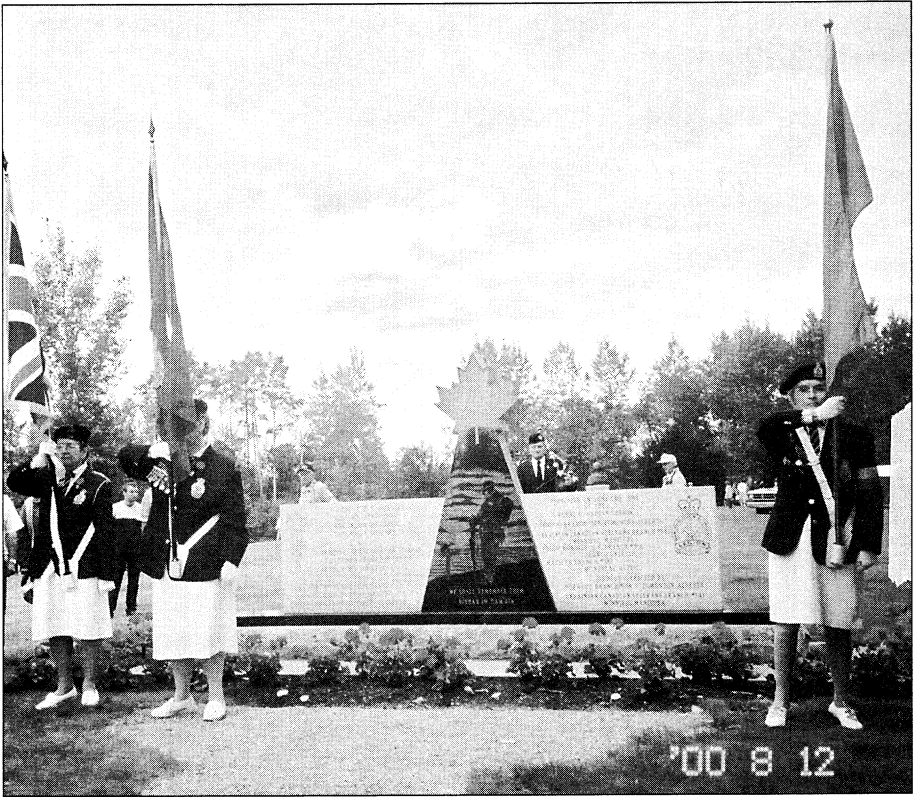
Як кол. канцлера, мене далі запрошують на різні університетські імпрези, лекції, загальні збори. Я належу до Сенаторської ради, і Ради канцлерів, і т.д., маю місце в першій ряді на сцені підчас конвокацій, членство в ФК, а останніх 8 літ очолюю найстаршу на кемпусі організацію, "Friends of the University", яка вже понад півстоліття організовує престижні "Henry Marshall Tory Lectures". З моєї ініціативи такі лекції вже дали й двоє з українців: світової слави астронавтка д-р Роберта Бондар, якої дідо походив з Києва і кол. Генеральний губернатор Канади Достойний Рамон Гнатишин. А що ми, АТЗУК й КФУС вже довгі роки допомагаємо українським інституціям АУ

фінансово, то нас з Олею запрошують теж на всякі прийняття для жертводавців. Інша справа, що всяка така репрезентація чи участь коштує — з особистої кишені — поминаючи час, бо змаг за “місце під сонцем” йде постійно: між особами, інституціями, організаціями, громадами, містами, народами, расами. Але ми собі пригадуємо, що казав колись філософ Маймонід: “Якщо не я — то хто, якщо не тепер — то коли, і якщо я тільки для себе — то навіщо я ?” і йдемо. Людина вибирає собі такий шлях у житті, який хоче, чи при даних їй обставинах, може.

Рефлексії.

Коли думаю про мої роки в АУ, то приходять мені на думку фрази знаного англійського письменника Чарлза Дікенса: “It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness” (*A tale of two cities*). Я мав привілей стрічатися чи спілкуватися з інтелектуальною елітою канадської спільноти, професорами і студентами, винахідниками, почесними докторами, визначними гостями з Канади й закордону, політиками, урядниками, подорожувати, брати участь у різних конференціях, слухати різних спеціалістів. А як член “меншости”, час до часу звернути увагу на те, що Канада є багатокультурною державою (Bill C-93), а на сторожі прав меншостей стоїть ст. 27 Канадської Хартії Прав і Свобід. Мав я приємність знати, а найголовніше, співпрацювати з кількома президентами, канцлерами і головами Управи АУ і багатьма, багатьма іншими особами, що керують університетським кораблем. Сама людина не могла б нічого зробити і я досі вдячний всім, хто мені допомагав виконувати мої обов’язки, мене підбадьорював. Остаточо, член Управи чи Сенату, а зокрема канцлер, не мають властиво жодної “сили” (power), крім “сили переконання і дипломатії” (power of persuasion & diplomacy), а позатим можуть тільки спиратися на своє власне **знання, досвід і принципи**. То ж відходячи і прощаючись 1978 р. і 1986 р., я дійсно казав правду, коли дякував за співпрацю й “привілей і приємність” послужити АУ й працювати з найкращими людьми Провінції. “10 років минуло, як сон”, казав я, і цитував знане китайське прислів’я: “the life dazzles us like a blue lightning of thunder, and before our eyes get used to it — it passes”, “життя засліплює нас, як синя блискавиця грому, і заки очі наші звикнуть — минає”. Бо дійсно, хоча як хочеться, людям надзвичайно тяжко лишити свої сліди на пісках життя, а зокрема сліди, по яких могли б іти майбутні покоління. Але як жити без якоїсь

вищої цілі в житті, чи “тільки для себе”? А коли йдеться про АУ, то для нього варто працювати, бо він більший за всіх, що на ньому викладають чи вчать. Більший за всіх професорів, студентів й адміністраторів. Він, мов та ріка Північна Саскачеванка, що пливе поруч нього, помимо всіх змін у ньому й біля нього — вічний. Я вірю, що він буде існувати, коли нас вже давно не буде на світі, бо як наукова інституція — він дає знання, **пов’язує минуле із майбутнім**. А що в житті важніше за знання? Тому правду казали старинні римляни, кажучи “*navigare necesse est, vivere — non*”, “плисти конечно, жити — ні”.

Пам'ятник українським канадським легіонерам у ССУК

СПІВАВТОРИ

- Базюк Мирон — учитель.
- Балан Ярс — кандидат наук, редактор англійськомовних видань, зокрема антології *Yarmarok*.
- Білаш Радомир — старший історичний дослідник у ССУК.
- Бойчук Орися — кандидат наук, урядовець.
- Буйняк Віктор — доктор філософії, професор Саскачеванського університету.
- Гулуцан Ліна — вчителька.
- Дацьків Петро — громадський діяч Едмонтону.
- Дитиняк Марія — музиколог, диригентка хору «Дніпро», нагороджена від Пласту медалею Вічного вогню в золоті.
- Єндрієвська Ірина — кандидат наук, архівар, освітня працівниця.
- Жила Володимир — доктор філософії, літературознавець, професор-емерит Тексаського університету. Нагороджений Президентом України Орденом «За заслуги» III ступеня.
- Канівець Олена — журналістка в Едмонтоні.
- Кирчів Роман — доктор філологічних наук, професор Львівського університету, член НАНУ і дійсний член НТШ.
- Клід Богдан — доктор філософії, історик, науковий працівник КІУСу.
- Коровник Леонід — поет, колишній пастор, перекладач релігійної літератури на українську мову.
- Кучер Михайло — військовик, старшина дивізії «Галичина».
- Малицький Олександр — доктор філософії, мовознавець, професор-емерит Калгарського університету.
- МекМіллан Ангус — лікар в Едмонтоні.
- Петришин Роман — доктор філософії, директор УЦЗР при КГМ.
- Пінчук Степан — мовознавець і літературознавець, письменник, професор з України.
- Погребенник Володимир — доктор філософічних наук, професор Київського університету ім. М. Драгоманова.
- Полковський Валерій — кандидат наук, мовознавець, докторант АУ.
- Ралько Анна — директор видавництва «Тризуб».
- Ревуцький Валеріан — кандидат наук, театрознавець, професор-емерит Університету Британської Колумбії.
- Розумний Ярослав — доктор філософії, літературознавець, професор-емерит Манітобського університету.
- Саварин Петро — адвокат, колишній канцлер і почесний доктор АУ, нагороджений Шевченківською медалею та Орденом Канади.
- Самоїл Ричард — учитель, освітній працівник в Едмонтоні.
- Сенів Анастасія — освітня працівниця, директор музею Союзу Українок Канади в Едмонтоні.
- Сисин Франк — доктор філософії, директор Центру ім. Петра Яцика.
- Славутич Яр — доктор філософії, поет, літературознавець і мовознавець, професор-емерит АУ, редактор, відзначений преміями, Шевченківською медалею та Орденом Президента України «За

Заслуги» III ступеня.
 Соколовський Іван — кандидат наук, працівник у Міністерстві освіти провінції Альберти.
 Талпаш Орест — лікар в Едмонтоні.
 Черевик Браєн — доктор філософії, викладач Альбертського унів.
 Чопик Дан Б. — доктор філософії, мовознавець, професор-емерит Університету Юта в США.
 Шевчук Іванна — вчителька, працівниця Суспільної служби українців Канади в Едмонтоні.

ПІСЛЯСЛОВО

Завершуючи *Західньоканадський збірник* четвертою частиною, нагадуємо, що попередні частини вийшли у світ — перша 1973 року, друга — 1975-го, третя — 1998-го. Нашим завданням було засвідчити українське життя в Західній Канаді — освітнє, мовне, літературне, театраль-но-мистецьке та взагалі етнічно-національне. Хоча в Канаді вже виходили у світ книжки з такими чи подібними темами, наш збірник у чотирьох частинах — це найповніше, всебічне віддзеркалення того, що відбувалося серед українських поселенців у цій країні, зокрема в Альберті.

Мені як редакторові не зовсім пощастило у підготові до друку четвертої частини збірника. Сталося так, що в нещасливому випадку я майже втратив зір (едмонтонський автобус раптово зупинився на повному ході). Дві операції не дали позитивних наслідків. На жаль, не пощастило знайти й відповідного заступника, а це зумовило деяку непослідовність у редагуванні текстів. Не скрізь дотримано уніфікацію правопису й т.п. На вимогу деяких авторів залишено їхню мову й почати правопис майже без змін. Все ж таки, із обмеженим зором, я намагався редагувати тексти у згоді з сучасним станом української літературної мови. Оті незначні відхилення не будуть дезорієнтувати читачів у діяспорі та в материковій Україні.

Упорядник висловлює щиру подяку всім авторам і коректорам за співпрацю, а також правникові П. Саваринові за належне фінансування цього видання, з доручення Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Канаді.

Яр Славутич

З М І С Т

Радомир Білаш — Вирощування євшану-зілля: Село спадщини української культури, 1971-2000 рр.	5
Валеріян Ревуцький — З історії українського театру в Канаді	28
Іван Соколовський — Мовна освіта: Альберта і Канада	46
Яр Славутич — На правописні теми	62
Степан Пінчук — Українські розмови	75
Марія Дитиняк — Фундація тисячоліття хрещення України	82

Анна Фігус-Ралько — До 90-річчя <i>Українського голосу</i>	98
Франк Сисин — Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика при Канадському інституті українських студій	103
Олександр Малицький — Українська Католицька Церква в Альберті	119
Орися Бойчук — Добродійне товариство ім. Єпископа Будки	138
Леонід Коровник — Світильник Баптистського руху (І.Ткачук)	147
Валерій Полковський — Служити Україні й Богові: Штрихи до портрета Леоніда Коровника	154
Ричард П. Самоїл — Інститут ім. М. Грушевського — Св. Івана: Короткий огляд 1919-1999	160
Мирон Базюк — Курси українознавства в Едмонтоні	169
Петро Саварин — 20-річчя Альбертського товариства збереження української культури	180
Ярс Балан — Збереження спадщини української історії Альберти: екомузей «Калиновий край»	195
Петро Дацьків — Дім української молоді в Едмонтоні	203
Роман Кирчів — Аналітичний звіт про подорож до Канади	208
Ярослав Розумний — Михайло Г. Марунчак: До його 85-річчя	221
Віктор О. Буйняк — Професор Джордж Симпсон	230
Яр Славутич — У Канаді — хто ми? З приводу книжки <i>Україна очима канадського українця</i>	245
Володимир Жила — «Не життя в тій Альберті, а справжня казка» — <i>Вічні вогні Альберти</i> Докії Гуменної	248
Володимир Погребенник — Дослідницький набуток поета	255
Дан Б. Чопик — «Невіддільна частина української літературної мови»: <i>Мовний портрет Яра Славутича</i> Надії Сологуб.	264
Яр Славутич — Спогади О. Крайківського	266
Анастасія Сенів — Музей Союзу Українок Канади	269
Ірина Єндрієвська — Думками в Канаді — серцем в Україні: 50 ліття Осередку Співки Української Молоді (СУМ)	277
Петро Саварин — Едмонтонські пластуни в проводі організацій	289
Іванна Шевчук — Суспільна служба українців Канади	297
Богдан Клід, Дмитро Якута — Канадсько-український проект законодавчої співпраці	305
Ангус МакМіллан — Історія медичного проекту «Освіта»	312
Орест Талпаш — Проект українського медичного підручника	321
Браян Черевик — Укр. інструментальна музика в Альберті	325
Олена Канівець — Ансамбль українського танцю «Черемош»	343
Михайло Кучер — До річниці боїв дивізії «Галичина»	351
Д-р Роман Петришин — Десятиліття діяльності в Україні Коледжу імени Грента МекЮена	357
Валерій Полковський — Магістерські тези й докторські десиртації з україністики в АУ (1975-1999)	397
Ліна Гулуцан — Перша Маланка в Альбертському університеті	401
Петро Саварин — Українці в Альбертському університеті	407

